

KLASSİK AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

MƏHƏMMƏD
FÜZULİ

Bəndəri

MƏHƏMMƏD FÜZULİ

ƏSƏRLƏRİ

ALTI CİLDDƏ

VI CİLD

“ŞƏRQ-QƏRB”
BAKİ-2005

Bu kitab “Məhəmməd Füzuli. Əsərləri. Altı cilddə. VI cild” (Bakı, “Azərbaycan” nəşriyyatı, 1996) nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır

Tərtib edəni:

Əlyar Səfərli

Redaktoru:

Teymur Kərimli

894.3611 - dc 21

AZE

Məhəmməd Füzuli. Əsərləri. Altı cilddə. VI cild. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2005, 384 səh.

Hicri 61-ci (miladi 680-ci) ildə məhərrəm ayının 10-da Kərbəlada baş vermiş faciə ərəb və fars ədəbiyyatları ilə yanaşı türk ədəbiyyatında da maqtallar üçün dəyişməz mövzü olmuşdur. Dahi Füzulinin “Hədiqətüs-süəda”sı da (“Xoşbəxtlər bağçası”) qanın qılınca qalib gəldiyi bu tarixi hadisə ilə bağlı yazılmışdır. İlk dəfə 1845-ci ildə Qahirədə çap edilmiş əsərin Füzuli həyatda ikən köçürülmüş nüsxəsindən (Konya, h.954) tutmuş yaşadığımız dövrədək yazılmış 300-ə yaxın əlyazma nüsxəsi məlumdur.

Azərbaycan bədii nəsrinin ən klassik örnəyi sayılan əsər müəllifin dini düşüncə, iman və əqidə duyğularının bədii əksini baxımından çox səciyyəvidir. Dərd əlindən ürayı çatlayan insanı ovunduraraq ona mənəvi qida verən Kərbəla hadisəsini qələmə alması şərəf işi sayan, buna milli-dini borc kimi baxan mütfəkkir Füzulyə “Hədiqətüs-süəda”nı yaratmaqdə yaşadığı mühitin də böyük təsiri olmuşdur.

Əsərdə əksini tapan şəhidlik eşqi, məslək və etiqad yolunda mübarizə motivi hər zaman yenidir. İnsanın mənəvi və cismani köləliyə үşyani, etirazı və bu yolda hətta öz həyatını qurban verməsi ən yüksək və şərəfli insanlıq amili kimi göstərilir. Həmin əqidə və məslək döyüşü ona görə yaşarıdır ki, əsasında mənəvi paklıq, ruhi müqəddəslik, insanı gözəllik və əzəmet var.

ISBN 9952-418-83-0

© “ŞƏRQ-QƏRB”, 2005

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN

**“Azərbaycan dilində latin qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında”**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

ÖN SÖZ

Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatında ana dilində yaranan şerin ən böyük nümayəndəsi Füzulidir. Yaxın və Orta Şərqi xalqlarının müxtəlif dillərdə yaratdığı zəngin mədəniyyəti diqqətlə öyrənən, mühitini həmin mədəniyyətin ziyyasi altında müşahidə edən sənətkar zəngin və çoxcəhətli bir irdə yaratmışdır. Azərbaycan, fars və ərəb dillərində Şərqi şerinin müxtəlif şəkillərində əlçatmaz bədii xüsusiyyətlərə malik əsərlər yaradan Füzuli, hər şeydən əvvəl, dərin humanizmi ilə seçilir. Onun əsərlərində XVI əsrin birinci yarısının həyatı demokratik mövqedən əks olunmuşdur. Ana dilini dərindən sevən şair bu dildə “nəzmi-nazik” yaratmaqla böyük qəhrəmanlıq göstərmişdir. Onun əsərləri həyata, insana dərin məhəbbətin ifadəsidir. Bu əsərlərdə xalqın nəcib qəlbini, müqəddəs arzuları əks olunmuşdur. Bu əsərlər Azərbaycan xalqının əvəzolunmaz mənəvi sərvətidir.

Füzulinin həcmə ən böyük əsəri onun “Hədiqətüs-süəda” (“Xoşbəxtlər bağçası”) əsəridir. Bədii-dini nəşrin ən klassik örnəyi sayılan bu əsər tarixi bir zərurətlə bağlı olaraq meydana gəlmışdır. Mövlana Füzuli Kərbəla şəhərində boy-a-başa çatlığından dini dairələrə yaxın olmuş, bir ehtimala görə hətta dini idarələrdən maaş da almışdır. Şair bir qıtəsində Kərbəlanı öz məskəni saymışdır.

Böyük Səlcuqlar dövründən başlayaraq İraqi-Ərəbdə yurd salan bayat, türkman tayfaları Kərkük ilə yanaşı, Kərbəla, Bağdad, Hillə, Süleymaniyyə, Bəsrə və s. şəhər və mahallarda da yaşayırdı. Ancaq Füzuli bu şəhərlərdən ən çox Kərbəlaya dərin ehtiram göstərmiş və Kərbəlanı əsərlərində rəğbətlə xatırlamışdır. “Sədə torpaqdırsa, lakin Kərbəla torpağıdır”, – deyərək bu müqəddəs şəhəri müsəlman dünyasının ziyarətgahı saymış, xalqın sevdiyi bu şəhərin hər yerdə hörmətindən danışmış, torpağını qızıl, gümüş və inci adlandırmışdır.

Çox bilikli və etiqadlı olduğu üçün Füzulinin Molla və ya Mövlana adı alması təsadüfi deyildir. Şairin bir qıtəsindən aydın görünür ki, o, bir müddət Nəcəfdə, Kərbəlada “Ətəbatı-aliyat” adlı İmamların ziyarətgah yerlərində xidmət etmiş və “ali-rəsulun qapısında” dolanmağa layiq görülmüşdür:

Ruzi yeyənik ali-rəsulun qapısında,
Bir ömrür olmuş bu ruzi müqərrər.
Bu ruzi yolu bizlərə bağlanmamış əsla,
Layiq bizik aləmdə belə ruziyə yeksər.

Füzulinin dini-şələk görüşlərini əsərlərində əks etdirməsi, dini mərsiyə və mənqəbələr yaratması, sonuncu peyğəmbər Məhəmmədi və İmam Əlini öyməsi, tabliğ etməsi onun dini etiqad və inamlara sadıq qalması və təəssübkeşliyini bir daha təsdiq etməkdədir. Şairin cəhaləti, nadanlığı, etiqad səbatsızlığını tənqid və ifşa edən şeirləri əsla dinə qarşı çevriləmişdir, burda əsas hədəf heç də din deyil. Əksinə, Füzuli bütün əsərlərində İslam dinini ən gözəl, nəcib bir din kimi sevdirmiş, ona dərin rəğbat bəsləmişdir. Yersiz deyildir ki, şairin irili-xirdalı bütün epik əsərləri Allahan adı ilə başlayır, Allah aydan arı, gündən duru olan ilkin varlıq kimi göstərilir, Yeri, Goyü, Ayı, Günəşi, ulduzları, bitkiləri, canlıları və ən axırda insanı yaradan Allaha öz salavatını (alqışını) dönə-dönə bildirir, dua-sənasını gizlətmir.

Əndişeyi-zat qılmaq olmaz,
Bilmək yetər ki, bilmək olmaz, –

deyən Füzuli Allahın əlçatmazlığını, ululuğu və yüksəkliyini, habelə dərkedilməzliyi və “bilmək olmaz”lığını ürəkdən duyur, dini şərəf və mənliyi uca tutmağı insanın müqəddəs vəzifəsi sayırdı. Eyni zamanda məslək və imanda sərbəstliyi, vicdan azadlığı və fikir hürriyyətini kor-koranə zehniyyətə, itaətkarlıqla qarşı qoyur, dini-ruhani müdrikliyi yüksək tutaraq İlahi və səmavi gözəlliyi, İlahi məna və qüdrəti tuyub dərk etməyə çağırır. “İsanın dini ağılıdır, ağılı olmayanın dini də olmaz” (Məhəmməd) hədisinə tərəfdar çıxan Füzuli İslam dinində ağıla və biliyə əhəmiyyət verilməsini ürəkdən bəyənmiş, hikmətamız hədis və kəlamların yayılmasını önəmlı bir məziyyət kimi başa düşmüdüdür.

Füzulinin “Hədiqətüs-süəda” əsəri onun dini düşüncə, iman və əqidə duyğularının bədii əksi kimi çox səciyyəvi bir əsərdir. Şair belə bir əsər yazmağa milli-dini borcu kimi baxmış və bunu özünəməxsus şəkildə əsaslandırmışdır: “Bütün çağlarda məclis və yiğincəqlarda Kərbəla vaqıəsi və şəhidlərin müsibəti ərəbin şərəfli adamları və əcəmin böyükləri tərəfindən söylənilir. Ancaq aləmin tərkibi və bəşəriyyətin böyük bir hissəsi olan türklər kitablarının səhifələrinin artıq sətirləri kimi məclislər səfindən kənardə qalıb həqiqətlərin idrakından faydalana maqdən məhrum qalırdılar. Bu səbəbdən matəm macərası işarə ilə mən zəlilə hücum etdi və əli ilə yaxamdan tutaraq dedi ki, Kərbəla şahının nemətinin süfrəsində böyük vurğun Füzuli! Nola ki, yeni tərzdə yaradan olasan və comərdlik tutub türkcə bir məqəfəl yaradasan ki, fəsihlər (gözel danışanlar) türk dilində dirləyərək fayda tapalar və məzmunu anlayaraq ərəb və əcəm dillərinə möhtac olmayıalar”.

Bu mövzunu qələmə almağı şərəf işi sayan Füzuli Kərbəla vaqıəsinin doğma dildə söyləmə və yazıya alınmasındaki çətinliklərdən də danışır, türk dilində nəşr əsəri yaratmağı hünər hesab edirdi. Çünkü ədibə görə, türk sözləri, ifadələri ağırdır, bu dildə fikri söyləməyin öz çətinlikləri vardır. Ancaq bütün bunlara baxmayaraq, Füzuli cəsarətlə işə girişir və yeni bir sənət əsəri yaradacağına ürəkdən inanırdı: “Bu həqir və fəqir ki, bu nəsihəti eşitdi və bu xidmətin məhz səadət olmağını gerçək bildim, bacarığın yoxluğu və maddi çətinlikdən qorxmadan tərtibinə rəğbat qıldı. Əgərçi türk ibarələrində vaqıənin söyləməsi çətindir. Çünkü eksər sözləri və ibarələri ağırdır. Amma ümidi var ki, övliya hümməti sayəsində mən bu işin öhdəsindən uğurla gələm”.

Füzuli ərəb və fars dillərində gözəl, aydın yazmaq vərdişinin öz doğma dili olan türk dilində də bir ənənəyə çevrilməsini arzulayırdı. Daha doğrusu, sadə, anlaşıqlı bir üslubda türkçə əsər yazmağı qarşıya məqsəd qoyurdu:

Ey feyzəsanı-ərəbü türkü əcəm,
Qıldın ərəbi əfsəhi-əhli-aləm,
Etdin füsəhayı-əcəmi Isadəm,
Bən türk zəbandan iltifat eyləmə kəm.

(Ey ərəb, türk və əcəmə fayda verən, ərəbi aləm əhlinin aydın danışanı qıldı. Əcəm (fars) fəsihlərini Isa nəfəslə etdin. Mən türk dillidən öz köməyini az eyləmə).

Başqa bir qıtəsində Füzuli türk dilində nəzmi-nazik yaratmağın çətinliyini bu dildə olan rabitəsiz və ipə-sapa yatmayan sözlərlə əsaslandırır. Daha doğrusu, şairə görə bu dildə nəzm və nəşr yolu ağardılmayıb. Ancaq buna baxmayaraq, şair bu çətinliyi aradan götürüb doğma dilin mənə gözəlliyi və poetik qüdrətini nümayiş etdirməyi vətəndaşlıq borcu sayır, bahar çağında tikandan gül yarpağı çıxdığı kimi türk dilində ince, zərif şeirlər yaratmağa böyük inam bəsləyirdi.

“Hədiqətüs-süəda” əsərinin yazılıma tarixi bəlli deyildir. Əsərin özündə bu barədə maddeyi-tarix yoxdur. Ancaq əsərin ruhu, məzmunu, müəyyən qeyd və işarələri təsdiq edir ki, Füzuli bu sənət abidəsini qoca çağlarında yazıb bitirmiştir. Füzuli əsərin sonunda gətirdiyi münacatda “Hədiqətüssüəda” ni Türkiyə sultani Sultan Süleyman Qanuninin (1494-1566) paşalarından Məhəmməd paşanın sıfarişi ilə qələmə aldığı bildirmiştir: “Bu nüxseyi-dilpəzir onun hüsni-işarəti-şərif ilə səmti-təhrir bulmuş və onun lütfü ehtimam ilə müstəidi-səadət təstir olmuş”.

İngilis alimi Ç.Rio Füzulinin adını çekdiyi Məhəmməd paşanın 1549- 1554-cü illər arasında Bağdadda vəzifə başında olan Sivas miri-mirani Baltaçı Məhəmməd paşa olduğunu göstərmişdir.

Türk alimi A.Qaraxana görə isə Füzuli öz əsərini Məhəmməd paşanın Bağdadda olduğu illərdə yazmışdır. Ancaq doktor Güngör “Hədiqətüssüəda”nın ən əski əlyazmasının 1547-ci ildə yazıldığını əsas tutaraq onun yazılmış tarixinin Baltaçı Məhəmməd paşanın dövrünə aid olmasına inkar edir.

Araşdırıcının fikrincə, Füzuli öz əsərini daha önce yaza bilərdi. Burada adı çəkilən Məhəmməd paşa da Baltaçı Məhəmməd paşa deyildir. Cox ehtimal ki, o, 1545-1547-ci illərdə Bağdadda yaşamış Əlhac Sufi Məhəmməd paşadır.

Füzulinin “Hədiqətüs-süəda” əsəri ənənəvi-müştərək bir mövzuda yazılmışdır. Şərq ədəbiyyatı və folklorunda ən əski çağlardan çox yayılan və dəb şəklini alan mövzulardan biri də Kərbəla vaqıəsidir ki, Füzulinin də məhz bu süjet əsasında yeni bir əsər yazması təsadüfi deyildir. Qəm-kədərlər mövzularda yazılmış əsəri oxuyan və ya diniyən oxucu öz dərdini unudaraq təskinlik tapar, dərdə dalaraq öz faciəsini bir anlığa yaddan çıxarardı. Kərbəla hadisəsi dərd əlindən ürəyi çatlayan insanı ovundurur, ona mənəvi qida verirdi. Çünkü Kərbəla vaqıəsi nə qədər dimi bir hadisə olsa da, onun məntiqi mənası, ruhu yenidir, dünyəvi və bəşəri səciyyəsi ilə ölməzdır. Burada əksini tapan şəhidlik eşqi, məslək və etiqad uğrunda mübarizə motivi həmişə yenidir, heç zaman köhnəlmir. İnsanın mənəvi və cismani köləliyə üşyani, etirazı və bu yolda hətta öz həyatını qurban vermesi, şəhid olması ən yüksək və şərəfli insanlıq amili kimi göstərilir. Bu əqidə və məslək döyüşü ona görə həmişə yaşayır ki, onun əsasında mənəvi paklıq, ruhi müqəddəslik, insane gözəllik və əzəmət vardır. Allah yolunda aparılan ruhani – mənəvi və cismani qovğa və çarşılmalar Allahın özü kimi əbədi və ülvidir.

Mütəfəkkir bir şair olan Füzulyə “Hədiqətüs-süəda”nı yaratmaqdə Kərbəla mühiti də az təsir göstərməmişdir. Bu mühit Füzuli kimi bir dühanın qələmindən çıxan yeni bir türk məqtəlini çoxdan gözləyirdi. Bu mənəvi ehtiyacı nəzərə alan şair, qədim dini dastanı öz yaradıcılıq süzgəcindən keçirərək onun dolğun, təravətli bədii örnəyini yaradır, əski etiqad və iman mübarizəsini parlaq boyalarla bəzəyərək özünəməssus bir şəkildə canlandırır.

Füzulişunesliq elmində “Hədiqətüs-süəda”nın sərbəst tərcümə, iqtibas, bədii paralel və ya orijinal olması haqqında müxtəlif rəylər mövcuddur. Bu məsələnin həllində doğru, dürüst bir rəy söyləmək üçün Füzulinin əsərdə irəli sürdüyü qeyd və işarələr hökmən hesaba alınmalıdır. Əks-təqđirdə araşdırıcı yanlış, elmdən uzaq nəticələrə gəlib çıxa bilər.

Kərbəla vaqıəsi eyni zamanda Füzulinin ruhunun, qəlbinin, dünyagörüşünün bədii əksi, poetik ifadəsidir. Şair başqa əsərlərinə nisbətən bu əsəri yazanda daha çox həyəcan keçirir, düşünüb-dاشınır, öz vəzifəsini şərəflə başa vurmaq üçün Allahın özünü köməyə çağırır: “İlahi, səndən başqa köməkçi yoxdur və ətrafimdə isə paxıl və həsəd aparanlarıım çıxdır. Ləyaqət və mərhəmətli kamalından çəkinməm budur ki, bu yeni binanın təmirində və bu əbədi mülküñ yaradılmasında sözlər və mənalardan bütün ehtiyacı olanlarımı toplayasən və həsəd əhli, inadkar adamlar hücum etdikcə mənə yardım edəsən. Sən əlbəttə ki, hər şeyə qadırsən”.

Ənənəvi mövzunun tarixini izləyib araşdırıran Füzuli, Şərq ədəbiyyatında özündən qabaq yazılmış məqtəlləri xatırlayaraq onlara öz münasibətini bildirir. Təbiidir ki, “Hədiqətüs-süəda”nın ideya-mövzu qaynaqlarını öyrənmək üçün Füzulinin bu qeydlərinin ayrıca əhəmiyyəti vardır. Şairin mövzuya keçməzdən öncə öz sələflərini yada salıb saygı ilə bəhs açması da bu baxımdan yersiz deyildir. Məqtəllərdən danışan Füzuli belə yazırıdı: “İndi ərəblərdə adı çəkilən Əbu Müxənnəfin məqtəli və Məşrəi Tavusidir ki, Seyyid Raziəddin Əbülfəsəm Əli bin Musa bin Cəfər bin Məhəmməd Ət-Tavusi təhqiq kamalı və tədqiq ilə nəql edib başa vurmuşdur”.

Qədimdən başlayaraq Kərbəla vaqıəsi və həzrəti-Hüseynin şəhidliyi müsəlman dünyasında mərsiyə mövzusuna çevrilmiş, ərəb, türk və fars dillərində saysız-hesabsız mərsiyələr meydana gəlmişdir. Bundan başqa, həmin mövzuda çoxlu məqtəli-Hüseynilər də yazılmışdır.

Kərbəla döyüşünü ilk dəfə olaraq ərəb tarixçiləri öz əsərlərində işləmiş, haqqında məlumat vermişlər. Əhli-Beyt tərəfdarları olan şairlər isə ilkin çağlardan başlayaraq mərsiyə qoşmuş, qəmlı şeirlərində bu müsibəti səsləndirmişlər.

Müsəlman şairlərlə bərabər, hətta xristian ərəblər və bütperəst hindli şairlər də mərsiyələr işləmişlər. Bütün bu əsərlər içərisində ən məşhuru Möhtəşəm Kaşanının, Qumrinin, Racinin şeirləridir. Ərəb yazılışları içərisində birinci olaraq Əbu Müxnəf bin Yəhyanın (VIII əsr) “Kitabi-məqtəlil Hüseyni” əsəri geniş yayılmışdır. Bu əsər həm də ilk ərəb romanı kimi tanınmışdır.

Ərəb dilində yazılmış ilkin məqtəllərdən biri də Əbül-Fərəc İsfahaninin (897-967) “Məqatilüt-Talibin” adlı əsəridir. Bu əsərdə Cəfər bin Əbu

Talibin və övladının şəhadəti, Kərbəla vaqıəsi daha çox tarixi planda əksini tapmışdır. XI əsr müəllifi Əbu İshaq İsfərayininin “Nurül-ayn fi Məşhədi Hüseyn” adlı əsəri də bir məqtəl örnəyi kimi səciyyəvidir. Burada Müaviyə və Yezid haqqında məlumat verilmiş, Kərbəla hadisələri təsvir edilmişdir.

Füzulinin adını çəkdiyi Məşrəi Tuasının “Kitabi əlməlhut fi qətlə ət-tufuf”

əsərində əksini tapan əhvalatlar tarixi və əfsanəvi səciyyəsi ilə seçilir. Ələvilərdən sayılan Seyyid Raziəddinin (1193-1266) əsəri də bu silsilədən yazılmış əsərlərdən biridir. Ümumiyyətlə, ərəblərdə məqtəl yazmaq ənənəsi uzun əsrlər boyu davam etmiş, rəngarəng nümunələrdə yaşamışdır.

İranda da məqtəllər yazmaq ənənəsi çox qədildir. Xüsusilə şəhərinlərin içərisində Kərbəla vaqisi geniş yayıldıqından məqtəl yaratmaq ənənəsi dərin kök salmış və sabitləşmişdir. Iranda büveyhilər (932-1055) və isna əşəriyyə məzhəbinə rəsmi məzhəb kimi qəbul edən Səfəvilər (1499-1750) zamanında məqtəli-Hüseyni mövzusu geniş vüsət qazanmış, onların məfkurə və inam məsələsinə çevrilmişdir. Fars ədəbiyyatında Hüseyin Vaiz Kaşifinin (?-1505) “Rövzətüş-şühədə” əsəri (1502) ilk məqtəl örnəyi kimi rəğbat qazanmış, ədəbi-dini abidə kimi geniş yayılmışdır. Füzuli də bu əsərin adını öz əsərində çəkmış və onu “Hədiqətüş-süədə”nın əsas qaynağı saymışdır: “Və Əhmədə məşhur olan “Rövzətüş-şühədə” kitabıdır ki, mövlana Hüseyin Vaiz tərəfindən tarixdən faydalananmaqla onu şərh etmiş və təfsir edib diqqətlə yazmış, rəvayətləri yenidən canlandırmışdır. Mən biçarənin niyyəti odur ki, gerçek təmirdə “Pövzətüş-şühədə”ya təqlid edib başqa kitablarda olan qəribə mənaları mümkün olduqca ona əlavə qılam və “Hədiqətüş-süədə” ilə uyğunlaşdırıb on fəsil və bir nəticədə tərtib edib tamamlayam”.

Türk ədəbiyyatında ilk məqtəl örnəyi Qəstəmonlu Şazinin “Dastanıməqtəli-Hüseyni” əsəridir. O, bu əsəri 1361-ci ildə mənzum şəkildə yazıb bitirmişdir. Əsər 3313 beyt və on fəsildən ibarətdir.

1499-cu ildə Yəhya Baxşının yaratdığı “Məqtəli-Hüseyni” əsəri də çox səciyyəvidir. Həcmi 976 beytdən ibarət olan bu əsər mənzum bir əsərdir.

Sadə və aydın bir üslubda yazılmış Yəhya bin Baxşının əsəri İmam Həsən və Hüseynə müraciətlə başlayır.

Bütün bunlardan başqa türk ədəbiyyatında Lamiinin (1532), Hacı Nurəddin Əfəndinin (1530) əsəri, Gelibolulu Caminin “Səadətnamə” əsəri (1534), Aşıq bin Əli Nəttanın (1520-1572) tərcüməsi, habelə müəllifi bəlli olmayan çoxlu əsərlər də tanınmaqdadır.

Azərbaycan ədəbiyyatında hələlik bəlli olduğu üzrə ilk dəfə olaraq Nişati məqtəl mövzusunda bir əsər yaratmış, Şah Təhmasibin əmri və Şiraz hakimi Sərxan Zülqədərin göstərişi ilə Hüseyin Vaizinin “Rövzətüş-şühədə” əsərini “Şühədanamə” adı altında 1538-ci ildə türkçəyə tərcüma etmişdir. Səfəvi şahının buyruğu ilə əsər yazan Nişati gerçəkdə isə türk oymaqlarının mənəvi ehtiyacını nəzərə alaraq yeni bir əsər yaratmışdır.

Nişatinin “Şühədanamə” əsəri dil-üslub baxımından daha çox seçilir. Burada fars, ərəb sözləri nisbətən azdır, müəllif bacardıqca öz doğma dilin-

dən aldığı sözləri işlətmüşdir. Hətta “Şühədanamə”də elə sözlər var ki, bunları ilk dəfə olaraq Nişati işlətmiş və çəkinmədən onları ədəbiyyata gətirmişdir. “Şühədanamə” dil xüsusiyyətlərinə görə “Dədə Qorqud” boyalarını yada salır.

Füzulinin “Şühədanamə” əsərini görüb-görmədiyini demək çətindir. Çünkü o, “Hədiqətüs-süəda”da Nişatinin əsərinin adını çəkmir. Akad. H.Arası bu iki əsəri müqayisə edərkən belə qənaətə gəlməkdə haqlıdır: “Hədiqətüs-süəda” əsəri öz dili etibarılı “Şühədanamə”dən fərqlənir. “Hədiqətüs-süəda”nın dilində ərəb-fars sözləri və tərkibləri çoxdur. Füzuli əsəri tərcümə edərkən sarayın təntənəli dilini nəzərə aldığından, XVI əsrin yüksək ədəbi dilində yazmışdır”.

Nişati kimi Füzulinin də nəsr dili qaffiyəlidir. Daha doğrusu, hər iki əsər səcli nəsr ilə yazılmışdır. Nişati kimi Füzuli də mövzunun səciyyəsi, ədəbitarixi əhəmiyyətini və əsəri yazmaqdə məqsədini nəzərə alaraq ifadə və cümlələr arasında ahəngdarlığı, bədii tənasübə xüsusi əhəmiyyət vermişdir.

Cünki belə əsərlər hər şeydən öncə xalq arasında kütləvi qiraətlə oxunub yayılmaq üçün yazılırdı. Ona görə də dini-tarixi əsərlər yüksək bir dildə, həm də xüsusi bir bəlağət və fəsahətlə yazılır, dəbdəbəli bir dil və üslubda yaradılırdı.

Adları çəkilən bu məqtəl örnəkləri xalq arasında oxunub yayılmaq üçün yazıldıqından hamisi məclislər formasındadır. Əsərlər də müxtəlif dini şəxsiyyətlərə müraciətlə başlayır.

Bütün bu deyilənlər təsdiq edir ki, məqtəl yazmaq ənənəsi Füzuli yə qədər dəb şəklini almış, türk, fars və ərəb ədəbiyyatında özünəməxsus bir mövqe tutmuşdur. Füzuli sələflərinin əsərlərindən Hüseyin Vaizinin “Rövzətüşşühədə” (“Şəhidlər bağçası”) əsərinin adını çəkməklə kifayətlənməmişdir.

Ancaq Füzuli bu əsərin adını çəksə də, öz əsərini tərcümə adlandırmır, əksinə, “iqtida” qıldığını söyləyərək, Hüseyin Vaizinin əsəri ilə yanaşı, başqa əsərlərdən də faydalandığını bildirir. Gerçəkdən də Füzulinin “Hədiqətüs-süəda” si məzmun və formaca öz sələfinin əsərindən köklü şəkildə fərqlənməkdədir.

Füzuli əsərinin qaynaqlarını izləyən Katib Çələbinin bu müləhizəsi yersiz deyildir: “Hədiqətüs-süəda” bağdadlı Məhəmməd İbn Süleyman Füzulinin türkçə yazılmış əsəridir. “Rövzətüşşühədə” və Kərbəla hadisəsinə aid qeyri kitablardan istifadə etmişdir”.

Araşdırıcılarından A.Qaraxan, N.Əhməd, Ş.Güngör, H.Arası, M.Sultanov, A.Qasımov, H.Əfəndiyev, Ə.Cəfərov və başqalarının bu baxımdan irəli sürdüyü müləhizə və fikirlər rəngarəngdir. Hər iki əsəri müqayisəli şəkildə

araşdırın A.Qaraxan belə nəticəyə gelir: “Hədiqə”nin təqsim və tərtibi əsas etibarilə “Rövzə”dən iqtisab edilmişdir. Əsası İslami ənənə və naqillərdən olan motivlər “Rövzə”dən alınmadır. “Hədiqə”nin nəşri türk ədəbiyyatında çox az rastlanacaq şəkildə gözəl, sadə və üstündür. “Hədiqə”yə “Rövzə”nin əslində daha müvəffəq və əlavələrdən fəzlə ixtisarlar aparılmış sərbəst bir tərcüməsi deyilə bilər”.

Türk alimi N.Əhmədin iki əsərin müqayisəsindən gəldiyi nəticə daha orijinaldır. “Hədiqətüs-süəda”nın hazır mövzusu ilə ahəngdar olaraq riqqət və ələm etibarıylə bir mümtaziyyəti haizdir. Həyəcan və təəssür, kəlmə intixabları və cümlə ilə duyulmaqdadır. Hüseyin Vaizdə bu dərəcə qəmə boğuluş yoxdur. Füzuli Hüseyin Vaizin ifadəsini bəzən eynən alır, fəqət ona bir qaç kəlimə əlavəsiylə və ya ləfziylə və ya cümlə təşkillərindəki xüsusiyyətlə meydana gələn ifadə bütbüüt yeni, şəxsi və qüvvətlidir. “Hədiqətüssüəda” da “Rövzətüş-şühədə”ya nəzərən çox daha fəzlə sənət yapıldığı halda təbiilik və səmimiyyəti ixlal edilməmiş, bu sənətlər əsərinə çox dəfə rəng və canlılıq vermişdir”.

Füzulinin “Hədiqətüs-süəda”sı da “Pövzətüş-şühədə” kimi on fəsil, nəticə və əsasən nəsrən ibarət olsa da, formaca yeni təsir bağışlayır. Füzuli ənənəvi mövzunu orijinal bir şəkildə işləmiş, şəkil və məzmunca öz sələfinin əsərindən fərqlənən yeni bir əsər yarada bilmışdır. “Rövzətüş-şühədə” epik, “Hədiqətüs-süəda” isə epik-lirik bir əsərdir. Füzuli əhvalat və surətləri yeni səciyyə ilə canlandırmıqla bərabər, hadisələri daha təsirli, şairana bir tərzdə qələmə almaq üçün əsərdə yerli-yerində lirik şeir örnəklərindən də faydalanmışdır.

Bundan başqa, aya, hədis, atalar sözleri, rəvayət və hikmətli ifadələrdən istifadə etməklə mövzunun tamamilə yeni bir biçimdə və məzmunda bədii təcəssümünü vermişdir. Daha doğrusu, Füzulinin ənənəvi-dini vaqioni dəyişdirməyə, təbii məcrasından çıxarmağa mənəvi səlahiyyəti olmasa da, çıxış yolu tapmış, öz yüksək istedadı və sənətkarlıq qüdrəti ilə əski dini macəraları öz zəmanəsi ilə yaxından bağlamışdır. Tarixi olayları əks etdirən şair çağdaşları üçün önemli olan nəticələr çıxararaq, mövzuya müasirlik ruhu aşılamiş, özünün dediyi kimi, çoxlu kitablardan aldığı məlumat və xallarla onu dolğunlaşdırmışdır. Ədəbiyyatşunas alim M.Sultanov Füzuli əsərinin bu orijinallığını nəzərə alaraq yazdı: “Hədiqətüs-süəda” “yeni bir tərz” və “yeni bina”dır. Füzuli “əbədiyyət mülküni təsxir” edən bir əsər yazmışdır. Buna görə də bu əsərin istər nəşr və istər nəzm hissəsində bənzəyişlər olduğu kimi ciddi fərqlər də vardır. Hər şeydən əvvəl, Füzuli öz əsərinin adını “Rövzətüş-şühədə” qoymamışdır. Adətən, tərcümə əsərində kitabların adları dəyişilməz qalır. Füzuli

“Rövzətüş-şühədə”dan fərqlənən bir əsər yazmaq fikrində olduğunu əvvəlcədən bildirmişdir”. Heç şübhə yoxdur ki, klassik ədəbiyyatımızın mahir bilicisi, araşdırıcı və tərcüməçisi M.Sultanovun dediklərində böyük həqiqət var. Füzuli Hüseyin Vaizin əsərini kor-korana təqlid və təkrar etməmiş, ənənəvi-müştərek mövzuda əsər yaratmaq üslubuna, ədəbi ənənə və qanuna uyğunluqlarına sadıq qalmışdır. Füzuli məşhur “Leyli və Məcnun” dastanında da eyni ənənəni gözləyərək öz dəfə sələfi və bu mövzuda ilk dəfə məsnəvi-dastan yaradan Nizami Gəncəvinin adını çəkmiş, saygilarla xatırlamış, hətta Nizaminin şeir sənətini tamamladığını, ondan sonra bədii əsər yazmağın hünər işi olduğunu söyləmişdir. Eyni bir mövzuda əsər yazanları təqlidçi, tərcüməçi, nəzirə və iqtibas sahibi adlandırmaq Şərq ədəbiyyatının bədii-estetik prinsipləri ilə bir araya siğdır.

Yaxın və Orta Şərq xalqlarının ədəbiyyatında onlarca müştərek mövzuda əsər yanan sənətkarlar vardır. Bu əsərlər içərisində orijinal, yeni səciyyə daşıyan əsərlər çıxdır. Təqlidçilik və ya orijinallıq mövzu vəhdəti ilə deyil, mövzunun işlənmə manerası, yazarın öz bədii üslubu, habelə əsərinin mənaməzmunu ilə daha çox əlaqədardır. Bu baxımdan yanaşanda “Hədiqətüssüəda” orijinal, müstəqil bir əsərdir, öz pafosu və bədii gözəllikləri ilə seçilən, sayılan bir sənət abidəsidir. Əski rəvayətləri öz xalqının qəlbi, ruhu və bədii zövqü ilə əlaqələndirən Füzulinin bu sənət incisi, hər şeydən öncə, ağıl-hikmət örnəyi kimi təravətli və gözəldir. Füzuli həssaslığı və zərifliyi, Füzuli şeriyəti öz bədiiiliyi, bütün əzəmət və gözəlliyi ilə ”Hədiqətüssüəda” da parlaq təcəssümünü tapmışdır. Füzuli dūhasının yaratdığı bu əsər yenidən də yenidir və Azərbaycan bədii nəsrinin heç zaman solmayan, bədii rövnəqini daima qoruyub saxlayan bir nümunəsidir. Özünə qədər yazılmış məqtəllərlə razılışmayan, onlarla hesablaşmayan Hüseyin Vaiz dini mövzunu daha geniş və ətraflı işləməyi qarşısına məqsəd qoymuşdur. Buna görədir ki, onun əsəri həcmə öz sələflərinin əsərlərindən daha böyükdür. Füzuli ancaq türk dilində məqtəl nümunəsinin olmamasından acılmış və doğma dildə yeni bir əsər yaratmaq arzusu ilə əsərini işləyib başa vurmuşdur.

“Hədiqətüs-süəda”da “Rövzətüş-şühədə”da olmayan yeni-yeni bölmələr vardır. Birinci fəsildə Füzulinin İsa peyğəmbər haqqında verdiyi hissə yenidir.

Həm də o, öz sələflərindən fərqli olaraq peyğəmbərlərdən hər birisinə ayrıca bölmə həsr etmişdir. Ümumiyyətlə, bütün əsər boyu Füzuli həmin ənənəyə sadıq qalmış, yarımbaşlıqlar altında təfərrüata yer vermiş, hadisələri yeni təfsilatlarla qələmə almışdır. Hüseyin Vaiz çox vaxt dini şəxsiyyətlərin ancaq faciəli ölümünü geniş təsvir edir, onların həyatını bədii düşüncənin hədəfinə çevirmir. Füzuli isə, daha çox qəhrəmanların dünyada yaşayarkən

keçirdiyi insanı duyu və düşüncələrini, ömür yolunu işqlandırır, onların canlı insanlar kimi nurlu surətini yaradaraq sevdirir.

Mövzunu öz yaradıcılıq fantaziyası ilə yeniləşdirib süsləyən Füzuli həcmə də Hüseyin Vaizin əsorindən fərqli bir əsər yaratmağı qarşıya məqsəd qoymuş, bəzi əhvalat və hadisələri ixtisara salmış, süjeti sadə, aydın və yiğcam şəkildə işləmişdir.

“Hədiqətüs-süəda” mərsiyə, izhari-təvəllüdi-əimmə və münacatla sona çatır. Habelə, bundan əvvəl əhli-beyt qadınlarının Şama gəlib və yenidən Məkkəyə qayıtmasını təsvir etmiş və İmamların olum və ölüm tarixçələrini vermişdir.

Münacatda Kərbələyə su çəkən Sultan Süleyman Qanuni və onun paşası Məhəmməd paşaaya dua-səna ilə əsərini bitirən Füzuli onun finalında orijinallığı yol vermişdir.

Füzuli öz əsərində olan bəzi müsahibə və mətləbləri ərəbcə işləmişdir. Halbuki bunlar Hüseyin Vaizinin “Rövzətüs-şühədə”sında farsca öz əksini tapmışdır. Bəzi vəqəfləri isə başqa əsərlərdən aldığı mətləblərlə bùsbütün təzələyir, dolğunlaşdırır, onlardan özünəməxsus bədii və fəlsəfi nəticələr çıxarıır. “Füzuli “Leyli və Məcnun”un tərzi-tərtibini Nizami və ya Hatifidən iqtibas etdiyi kibi “Hədiqətüs-süəda”nın da məxəzi Hüseyin Vaizül-Kaşifinin “Rövzətüs-şühədə”sidir. Füzuli “Leyli və Məcnun”da müqtədalarını keçdiyi kibi “Hədiqətüs-süəda”da dəxi “Rövzətüs-şühədə”ni fərsəxlərlə geridə buraxmışdır” (Süleyman Nazir).

Füzulinin yenilikçi, orijinal bir nasir kimi qiymətləndirən və “Hədiqətüssüəda”nın axıcı və səmimi dil və üslubda yazılmasını əsərin əsas məziyyəti sayan böyük türk alimi M.F.Köprülü yazdı:

Füzulinin “Hədiqətüs-süəda”sı bu ədəbi növün türk dilində vücudə gətirilmiş ən mükəmməl bir məhsuludur. Tanınmış İran müəllifi Hüseyin Vaiz Kaşifinin məşhur “Rövzət əl-şühədə”sı əsas tutularaq yazılan bu mənsur əsər, dövrün ədəbi ənənəsinə görə, yer-yer bəzi mənzum parçalar ilə də süslənmişdir.

Təsənnü çoxusunu pək az duyuran olqun bir sənət ilə Füzuli yə xas səcli fəqət axıcı və səmimi bir üslub ilə yazılan bu əsər, ifadə qüdrəti və canlılığı baxımından Hüseyin Vaizin əsərinə, şübhəsiz ki, fayiqdir”.

Azərbaycan ədəbiyyatşunası F.Köçərli isə Füzulinin nəşr yaradıcılığını türk və əcəm nəsri tarixində yeni bir hadisə kimi mənalandırır: “Və əgərçi “Hədiqətüs-süəda” nəşr ilə təhrir olunubdur və bəzi məqamlarda münasibəhal və müvafiqi-məqal gözəl şeirlər vasitəsilə şəhri-məna qılınlıbdır və lakin bu nəsrdə Füzuli o qədər məharət və fəsahət göstərmişdir ki və əhvali-

keyfiyyəti-şühədanı öylə bir gözəl və şirin dil ilə yazmış ki, əhli-zövq və ərbabi-mərifət indi də onun dərəcə və mənziləti çox nəzmlərdən artıraqdır.

Bu vaxta kimi füsəhayi-türk və əcəmdən bir kəs belə bu xoş ibarələri və şirin ləhcəli və gözəl şivoli əsər vücudə gətirməyibdir, desək sahv etməmiş olarıq”.

Türk alimi Ş.Güngörün fikrincə, “Hədiqətüs-süəda” yazılılığı illərdən bu günə qədər türk ədəbiyyatında çox diqqət görən, oxunan əsərlərin başlıcalarından biridir. Füzuli kimi bir dühanın qələmindən çıxan, coşqun bir sevgi və lirizm ilə yazılan bu məqtəl həm sünni, həm şəh müsəlman türklər tərəfindən sevgiyə, hörmətlə qarşılanmış, oxunmuş, dinlənmiş, hətta bəzi şəxslər tərəfindən əzbərlənmişdir. İstər milli, istərsə də şəxsi fəlakət anında insanlar ənbiyanın və Əhli-Beytin çəkdikləri bələləri dinləyib öz dərdlərini unutmuşlar”.

Kərbəla vaqıəsini həm şifahi, həm də yazılı qaynaqlardan eşidib öyrənən, dini ayinlərdə iştirak edib hər il yada salan, bu müsibəti yenidən yaşayan və öz dərdi, ələmi kimi qəbul edən müsəlmanlar üçün bu bəla görünməmiş bir faciə rəmziidir. Bu dini bəla və müsibət bəs tarixdə necə olmuşdur? Onun səbəb və mahiyyəti nədən ibarətdir?

Burada əslində xeyir və şər qüvvələri çarpışır, şairsə onların kökünü, nisbətini açıb göstərir, xeyirin müdrikliyi və ülviyətini dönə-dönə təqdir edir, onlara öz inam və sevgisini əks etdirir. Əsərdə tarixi surət və şəxsiyyətlərin nə dərəcədə həqiqi, təbii, real səciyyə daşıdığını araşdırmaq üçün tarixə də ümumi bir nəzər salmaq məqsədəuyğundur.

Məhəmməd peyğəmbər sağ ikən özündən sonra gələcək xəlifənin kim olacağını təyin etmir. Onun 632-ci ildə ölümündən sonra xəlifəlik üstündə mübarizə başlayır. Az keçmir ki, Əbu Bəkr bəni Abdullah xəlifə seçilir. Onun 634-cü ildə ölümündən sonra Ömər bəni Xəttab xəlifəliyə keçir. Ömər isə 644-cü ildə bir iranlı qul tərəfindən öldürülür. Sonra xəlifəliyə Osman bəni Əffan seçilir. Osmandan sonra Mədinədə onun əleyhinə hərəkat başlayır.

Nəticədə 656-ci ildə xəlifə öldürülür. Osmandan sonra xalqın bir qismi Həzrəti Əlini xəlifə seçmək uğrunda fəaliyyətə başlayır. 656-ci ildə Əli xəlifəliyə keçəndən sonra onun müxalifləri çoxalır. Bu arada Əli valiləri dəyişdirib yenilərini seçilir. Suriya valisi Müaviyə bəni Əbu Süfyan mövqeyini itirməmək üçün Əlini tanımır və Həzrəti Osmanın kürkəni kimi onun intiqamını Əlidən almaq istəyir. Həzrət Əli ilə Müaviyənin qoşunu Suriyada qarşılaşır. Əlinin qalib gəlməyini görən qarşı tərəf mizraqların ucuna Quranın səhifələrini taxaraq, döyüşü saxlayırlar. Sonradan Əli tərəfdarları arasında ziddiyyət düşür və bir dəstə adam birləşərək Müaviyəni xəlifə seçirlər. Bu

dəstəyə xaricilər adı verildi. Əli onlarla savaşın çoxunu qılıncından keçirdi, ancaq onun özü də 661-ci ildə İbn Mülçəm adlı birisi tərəfindən öldürdü.

Həzrəti Əlinin ölümündən sonra böyük oğlu Həsən İraqda xəlifə seçildi. Amma Şam və Misir əyalətləri Müaviyəyə etiqad göstərir. Müaviyə böyük bir ordu ilə Kufəyə yürüşə başladı. Həzrəti Həsən xilafətdən uzaqlaşdırıldı. 669-cu ildə isə Həsən Mədinədə zəhərlənib öldürdü. Müaviyənin yaratdığı Əməvi dövlətindən xalq narazı idi. Ancaq Müaviyə xalq içərisində birləşdirən bildi. Özündən sonra isə oğlu Yezidi yerinə vəliəhd təyin etməsi narazılığa gətirib çıxardı. Şamlılar və iranlılar, habelə Həzrəti Hüseyin ilə yanaşı hicazlılar da Yezidin vəliəhd qəbul edilməsinə etiraz etdilər. 680-ci ildə Müaviyənin vəfatından sonra Yezid xəlifə oldu. Həzrəti Hüseyin Yezidin xəlifəliyinə qarşı çıxdı və həmin ildə də Məkkədən Kufəyə getdi. Bu arada Yezid Bəsrə valisi Übeydullah bəni Ziyadı Kufəyə vali təyin etdi. İbn Ziyad vali olandan sonra Hüseynin yaxın qohumu Həzrəti Hüseyin və onun tərəfdarları məhərrəm günü Kərbəlaya dönüb getdilər. İbn Ziyad Ömr bəni Səədi 4000 nəfərlə birgə Kərbəlaya göndərdi. Məhərrəm ayının onuncu günü savaş başlandı. Hüseyin və onun 73 tərəfdarı qızılarmış altında susuzluqdan çox əzab çekildilər. Axşama yaxın Hüseynin tərəfdarları, hətta uşaqları, qohumları şəhid olurlar. Hüseyin özü də Şimirin əsgərləri ilə vuruşarkən, yaralanıb atından düşür və Sinan bəni Ənəs tərəfindən başı kəsilir (10 məhərrəm 680-ci ildə).

Qısaca nəql etdiyimiz bu tarixi vəziə zaman keçdikcə müsəlman dünyasına geniş təsir göstərib yayılır. Şıələr bu hadisəyə yeni-yeni məna verməyə başlayır. Həzrəti Hüseynin öz əqidəsi uğrunda həlak olması qəhrəmanlıq və fədakarlıq rəmzinə çevrilir. “Bir kimsə Hüseynin şəhid edildiyi gün, yəni aşura günü ağlarsa qiyamət günü peyğəmbərin yaxınlığıla bərabər olacaqdır”.

Buna görə də müsəlmanlar arasında Hüseynin ölümüne ağlamaq, ona yas tutmaq, məqtəl və mərsiyələr yazmaq savab sayılmışdır. “Hər kim Hüseyin üçün ağlaya, ya bir kimsəni ağlada, vacib ola ona duxuli-cənnət” (M.Füzuli).

Səfəvi-qızılbaşların şıəliyi hakim məzhəb qəbul etməsindən sonra Azərbaycanda da matəm mərasimləri çox artdı. Mərasimlərdə isə ən çox

“Hədiqətüs-süəda” oxunardı. Bu mərasimlər çox vaxt iki ay çəkərdi. Sonralar isə məhərrəmin on günü təziyə adı ilə mərasim keçirilməsi bir ənənə şəklini aldı.

“Hədiqətüs-süəda”da Füzuli şəhidliyi, intiqam almağı, dünyadan kam almaq üçün “nəqdi-can” sərf etməyi, düşmən qarşısında acizlik göstərməyib çarpışmağı insanın ləyaqəti sayır:

Zillət ilə ləzzəti olmaz həyatın, dustlar,
Nəqqdi-can eyləyib dünyada kam almaq gərək.
Əcz ilə dönmək ədudən səhldir, himmət tutub,
Ya şəhid olmaq gərək, ya intiqam almaq gərək.

Yüksək insani ideyaların bədii ifadəsi olan bu qitəni tərcümə hesab etmək qətiyyən doğru deyildir. Şairin həm də belə şeirlərində dünyəvilik, həyatı ehtiras və meyllər çox qüvvətlidir. Zillət ilə yaşamağın ləzzəti olmaz. Acizliklə düşməndən dönmək yüngüllükdür. Himmət göstərib ya şəhid olmaq, ya da intiqam almaq gərəkdir.

Əsərdə Füzulinin götirdiyi şeir nümunələri mövzuca rəngarəngdir. Aşağıdakı qitəsində şair qəflət ilə gün keçirməyi cahillik sayır, əvvəlcədən düşünərək iş görməyi müdriklik əlaməti kimi qiymətləndirir:

Aqıl odur ki, etdügi əməlin,
Fikr edə ibtidadə əncamin.
Ol degil kim, təəmmül eyləməyüb,
Keçürə qəflət ilə əyyamın.

Füzuli “Hədiqətüs-süəda”da çoxlu didaktik-nəsihətamız fikirlər irəli sürür. Onun bu səpkidə yazdığı şeirlərin əsasında işıq, xeyir və gözəlliyin təsdiqi, şərin, zülm və istibdadın inkarı durur. O, oxucusuna müdrik, hikmətamız duyğu və düşüncələr aşayıır, təlqin edir, bir tərbiyəçi kimi əxlaq dərsi verir. Şair aşağıdakı qitəsində bələni mərdanəliklə qarşılamağı, səbr etməyi, dözməyi vacib bilir:

Mərdanə gərək bəladə aşiq,
Üşşaqə cəzə’ degil müvafiq.
Bisəbr degil mürada qabil,
Səbrilə olur murad hasil.

Aydın, işıqlı diləklərini eks etdirən Füzuli insanı ərdəmli, yetkin görmək istəyir, tamahkarlığı, nəfsi pisləyir:

Təmə’dir səri-fitneyi-ruzığar,
Təmə’dir qılan izzət əhlini xar.
Nihali-təmə’ meyvəsidirsidir fəsad,

Bahari-təmə' səbzəsidir inad.
Təme' dideyi-danişi kur edər,
Rüxi-şahidi-feyzi məstur edər.

Şairə görə günün baş fitnəkarı tamahdır. Tamah çox şərəfli adamı zəlil edir. Tamah ağacının meyvəsi nifaqdır... Tamah biliyin gözünü kor edər, feyz gözəlinin ruhunu örtər.

Füzulinin “Hədiqətüs-süəda” əsərində verilən şeirlər onun türk və fars divanlarındakı şeirlərlə yaxından səsləşir, həməhangdir. Onlar kimi dəyərli, misilsiz sənət inciləridir. Ömrünün son çağlarında dini-tarixi mövzuda qələmini sinayan şair bütün yaradıcılığı boyu sadıq qaldığı poetik aləmin ənənələrini izləyərək işıqlı, gözəl humanist düşüncələrini əks etdirir. Füzuli qitələrində aydın mənəviyyatı, nümunəvi arzu və diləkləri ilə seçilən kamil bir insan surəti yaradır. Bu insan bələdan, zülmədən qorxmayan, öz sevgilisi üçün canını fəda edən, eşq meydanında heç şeydən çəkinməyən məslək yolçusu, ərdəmli bir aşiqdir:

Biz bələdan incinüb, bidaddan vəhm etmənüz,
Nəqdi-canın sərfi-canın eyləyən aşıqlərüz.
Eşq meydanında bidadü bələdan dönməyüb,
Rastrəv salıklarüz, sabitqədəm sadıqlərüz.

Bütün əsərlərində olduğu kimi bu əsərində də Füzulinin vəfali, fədakar aşiqi bir örnek kimi alaraq onun əxlaqi-mənəvi simasını işıqlandırır, səadətə yetişmək üçün himmət göstərməyi aşiqin əsas məziyyəti kimi qiymətləndirir.

Eşq meydanında can vermək deyil ar, ey könül,
Can verüb məqsuda yet, gər himmətin var, ey könül.
Eşq bazarına salmışdır səadət gövhərin,
Nəqdi-canın verməyən olmaz xəridar, ey könül.

Kərbəla vaqıəsini bir mövzu kimi alıb işləyən Füzuli buraya müəyyən rəvayət və əhvalatları da əlavə edib təkmilləşdirməsi səbəbsiz deyildir. Onun burada Şərqi dünyasında qədimdən yayılan “Yusif və Züleyxa” əfsanəsinə müraciət etməsi də çox səciyyəvidir. Şair bu qəmli, kədərli əfsanə ilə sanki öz dərd, bəla dastanını tamamlayır. Yusif faciəsi ilə Hüseyn müsibəti arasında bir yaxınlıq axtarış tapır. Füzuli “Yusif və Züleyxa” əhvalatının dünyəvi,

bəşəri məzmununu, təbii cizgilərini qoruyub saxlayır, gerçək məqamlara xüsusi əhəmiyyət verərək gözəl insani duyğularını, humanist düşüncələrini ifadə edir.

Füzuli Yusif surətində eşq və gözəlliyin faciəsini canlandırmışdır. Füzulüşunas alim prof. Mir Cəlal Yusif obrazını belə səciyyələndirir: “Yusif həqiqi insanın, təmiz bəşər hissərinin təcəssümüdür. O, Füzulinin fikrincə insanlığın özü kimi fəlakətlərə mübtəladır. Lakin onun paklıq, saflıq, səadət və gözəllik xüsusiyyətləri buludlarla örtülən günəş kimidir. Bu, qətiyyən sönməyəcəkdir. Vaxt gələcək ki, bütün qüdrəti, əzəməti ilə parlayacaqdır.

Doğrudan da, elə olur. Yusif parlayır, səadətə çatır, düşmənlər məğlub olurlar”.

Heç şübhə yoxdur ki, Füzulinin inamı, etiqadı, ruhani zövqü, həyata, dünyaya, insana münasibəti, eyni zamanda eşq və gözəllik ideyası “Hədiqtüssüəda” da parlaq poetik ifadəsini tapmışdır. Şair eyni zamanda zülmü, şəri ifşa edir, nadanlığı, cahilliyi, etiqadsızlığı pisləyir, din və məfkurə yolunda fədakarlığı müqəddəs bir vəzifə sayır. Tarixi-dini mövzunu işləməsinə baxmayaraq, ürəkdən qopub gələn lirik ricətlərdə, incə, zərif şeir örnəklərində gerçək, həyatı duyğularını əks etdirir, bədii və fəlsəfi ehtiraslarını canlandırır.

Füzulinin “Hədiqtüs-süəda”da götirdiyi şeirlər həm əsərin ruhu ilə, həm də onun şeir divanları ilə üzvi səsləşir. Bu şeir incilərinin hamısı qəm-kədərlə yoğrulmuşdur, misra və beytləri sanki ürəyinin qanı ilə yaratmışdır.

“Hədiqtüs-süəda” əsəri bədii forma və şəkilcə Azərbaycan xalq dastanlarına çox yaxındır. Burada nəsr ilə nəzm növbələşərək ahəngdar surətdə bir-birini tamamlayıb. Süjet hadisələrinin məntiqi nəticəsi, personajların mənəvi-psixoloji gözəlliklərinin açılması və şərhində mənzum parçaların da özünəməxsus bədii dəyəri vardır. Əsərdə 541 şeir nümunəsi verilmişdir.

Onlardan 16 şeir ərəbcə və 525 şeir isə türkçədir. Şeir, beyt, qitə, misra adı altında verilən mənzum örnəklər qitə, məsnəvi, qəzel, rübai, tərkibbənd formasında yazılısa da, əksəriyyəti qitələrdən ibarətdir. Onların həcmi isə 2304 misradır. Türkçə şeirlər həzəc, rəməl, xəfif, müzare, müctəs, mütəqarib bəhrlərindədir. Ərəbcə şeirlər isə rəcəz, rəməl, xəfif, müzare, mütəqarib, kamil və s. bəhrlərdə yazılmışdır. Heç şübhə yoxdur ki, əsərdə bəhr rəngarəngliyi onun bədii emosionallığını təmin edən şərtliliklərdən biridir. Təhkiyənin müəyyən anında təsviri tərənnüm və vəsf ilə əvəz etmək əhvalatlara rübabı duyğu və ahəng aşılıyor. Dastan ənənəsi olan bu üslubu seçən Füzuli dini mövzunu həm mənəməzmun, həm də bədii gözəlliyinə görə xəlqi, milli bir ruhda canlandırır, onu doğma ədəbiyyata məxsus ənənələrlə vəhdətdə alır.

Füzuli “Hədiqətüs-süəda” əsərində İslam dininin insanpərvərlik görüşlərini, onun əxlaqi-mənəvi gözəlliyyə, ruhi-batimi kamilliyyə çağırın inamlarını təbliğ edir, Quranın dini, milli və irqi ayrı-seçkiliyi qarşı yönəldilmiş ayə və surələrini, müdrik hikmətamız kəlamlarını yeni bədii vüsətlə qələmə alır. İslam dininin insanpərvərlik fəlsəfəsi, yüksək, müqəddəs qayə və etiqadları, ideal bir din kimi müdrikliyi, ürfani məziyyətləri Füzulinin əsərində yeni məna kəsb edir. Füzuli şəhidlik deyəndə insanın əməlpərvərliyini, məsləkdaşlığını, mənəvi-ruhi yetkinliyini ön plana çəkir, şəhidliyi cismanı ölüm, mənəvi qələbə yolu kimi göstərir. Şairə görə şəhidlik, özünü qurban vermək qabiliyyəti, məslək yolunda fədakarlıq insanın mətinliyi, iradə sərbəstliyi, şəxsiyyət bütövlüyü və mənəvi paklığı deməkdir, insanı mənənə əzib məhv edən dünyaya, həris və məkrli zəmanəyə etirazıdır. Azadlıq uğrunda qurban verməyi bacaran xalq ən kamil və müdrik bir xalqdır. Şəhidlik əhvalruhiyyəsi, şəhidlik məfkurə və etiqadı xalqın haqq-ədalət yolunda mübarizə və çarpışmasının ən bəşəri bir formasıdır. Zülmə, istibdada, şərə, xəyanətə, rəzilliyə, satqınlığa, mənəvi və cismanı əsarətə üşyan edən xalq birinci növbədə öz qurban və şəhidlərini yetiştirdir ki, bununla da öz ləyaqət və şərəfini qoruyaraq intiqamını alır:

Cahan içində müqərrərdür intiqami-zaman,
Zəmanə yaxşıya yaxşı verür, yamana yaman.

“İntiqami-zaman” dünyada təsdiq edilmiş bir həqiqətdir. Bu acı həqiqəti bilməyən, duymayan, ona könül verməyən öz istəyinə yetə bilməz və ömrü ah-fəğanla başa çatar:

Hər kim istər vəsli-canan, tərki-can etmək gərək,
Yoxsa həsrətlər çəkib, ahü fəğan etmək gərək.

Füzulinin inamınca, zəmanə zülm və şərindən qafil olanlar şəhidlik dərdini anlaya bilməz; var-san əsiri, nəfs və ehtiras düşkünü şəhidlik faciəsini duymağə qadir deyildir. Həyatının mənasını nəfsdə görən, varlığı nəfs ilə yoğrulmuş bir insan inam və əqidə uğrunda ölümən qorxmamağı ağlina belə getirməz. Nəfsə qalib gələn insan ən kamil insandır. Nəfsə qalib gəlmək Xeybər qalasını almaqdan çətindir (*Həzrəti Əli*). Füzuli Ənqa quşu kimi qənaət Qafinin zirvəsində oturan, cahani payimal edən, dünyaya rəğbət göstərməyib tutuquşu kimi bir şəkərlə gün keçirən məslək yolcularını, eşq fədailərini yetkin insanlar sayır:

Biz cahani payimal etmiş cahanpeymalørüz,
Qülleyi-Qafi-qəna'at bəkləyən ünqalırız.
Fərqləndir fəxrimiz, dünyaya rəğbət qılmanuz,
Cifəyə meyl etmənüz, tutiyi-şəkkərxalırız.

Dini əfsanə və rəvayətlərdən faydalanan Füzuli Adəm peygəmbərdən başlamış İmam Hüseynə qədər olan peygəmbərlik və İmamət tarixini izləyərək öz ruhi təlatümlərini, habelə böyük bir şair və mütəfəkkir kimi İslami əqidə və düşüncələrini canlandırır. İslamin saflığı və şərəfi yolunda aparılan döyüsləri bəşəriyyətin öz mənəvi təbəddülət və yüksəlişinin təzahürü kimi mənalandırır və bütün müsəlmanları da İslamin dəyər və gözəlliklərini qorumağa, hifz etməyə səsləyir.

Böyük düşüncə və duyğular sahibi Füzuli “Hədiqətüs-süəda” əsərində şəriət qapısından keçərkən təriqət aləminə də nəzər salır, İlahi məhəbbət və gözəlliyi duyub dərk etməyi də inam və məslək yolçuluğunun təzahürü kimi səciyyələndirir. Şəriət, təriqət, mərifət və həqiqət yollarını işıqlandıraraq insan həyatının məqsəd və vəzifəsini müəyyənləşdirir. Surətpərəstlik, zahiri aldanişlardan özünü təcrid etməyən kəsin himməti də, ömrü də qısa olur, çünki o, məna zövqünü anlamaqdan çox uzaqdır:

Mərdümi-surətpərəstin himməti kütah olur,
Surəti-zövqi-mənadan ol qaçan agah olur?!

Könlünün gözü ilə məna mülküni seyr edən insan bəqa mülküni sultanıdır, surətdə fani olan məna dünyasında əbədidir:

Biz bəqa mülküün istiqbal ilə sultaniyiz,
Məna ilə baqiyiz, surətdə gərçi faniyiz.

Bəqa-fəna, surət-məna, batın-zahir, nəfs-aşıq anlayış və məfhumlarını qarşılaşdırın Füzuli ürfani-fəlsəfi düşüncələrini rəmzi surətlərlə ümumiləşdirir.

Əlçatmadı sevgili olan Tanrıni sevməyi, İlahi nuru qəlbində gəzdirib xəbis-riyakar, düşkün ehtiras və meyllərdən uzaqlaşmağı ümdə şərt kimi qarşıya qoyur:

Gəldi ol dəm ki, qılam canımı cana fədə,
Eyləyəm ərzi-məhəbbət, qılam izhari-vəfa.

Füzuliyə görə “dəvayı-məhəbbət” asan deyil; qəm oduna şəm kimi yanmayan aşiq sevgilisinə qovuşa bilməz. Şəmin hayatı onun yanlığı olduğu kimi, aşiqin də sevgisi onun şəm kimi yanmağıdır:

Də'vayı-məhəbbət etmək asan olmaz,
Cəm olmaz əgər könül pərişan olmaz.
Aşıq qəm oduna yanmasa şəm' sıfət,
Məqbولي-hərimi-vəsli-canın olmaz.

“Hədiqətüs-süəda”da can və canan, ruh və bədən istilahları Füzulinin ürfani-fəlsəfi düşüncələrinin ifadəsidir. Füzuli şerində bu anlayış və ifadələr çox vaxt eyni məqamda, eyni sirada işlədilsə də, onlar arasındaki dərin məna təzadları qabarlıq şəkildə nəzərə çarpar.

Canımı canan əgər istərsə, minnət canım,
Can nədir kim, anı qurban etməyim cananım.

İslam dininin ümumbəşəri, humanist mahiyyəti və məzmununu şərh və təbliğ edən, sevdirən Füzuli eyni zamanda ciddi və dəbdəbəli bir üslubda bir əsər yaratmışdır. Onun “Hədiqətüs-süəda”sı bədii baxımdan da diqqətəlayiq bir əsərdir. Dini-fəlsəfi məzmun ilə gerçək düşünəcə və istəklərin inikası bu əsərin dil və üslubunda da, bədii ifadə tarzında də özünü göstərməkdədir. Füzulinin səcli nəşr dili nə qədər ağır, mürəkkəbdirsə, şeir dili bulaq suyu kimi şəffaf və aydınlaşır. Şərq poetikasının əlvan, rəngarəng çalarlarından istifadə edən şair fikrini məcazlarla eks etdirir, bədii mübaliqə, bənzətmə, təkrir, iştıqaq, hüsni-təhlil və s. poetik fiqurların klassik örnəklərini işlədir.

Füzuli şerində bədii tənasübü gözleyərək əski şərqi və nəğmə ənənələrinə sadıq qalır. Ayrı-ayrı beytlərdə həmqafiyə sözlər xüsusi bir poetik harmoniya yaradır.

Şair ahəngdar söz düzümünü, həmqafiyə və həmvəzn ifadələri səcli nəsrində də qoruyub saxlayaraq nəşrin poetikasına yeni bir gözəllik gətirir, nəşr ilə şerin vəhdətinə çalışır.

Füzuli anadilli ədəbiyyatımızda orta əsrlərin, daha doğrusu, İntibah dövrünün yetişdirdiyi ən böyük sənətkardır. Füzulidən bəhs edən eksər tədqiqatçılar, tarixçi və təzkirəçilər onu bütün türkdilli ədəbiyyatın ən böyük nümayəndəsi kimi tanımış və təqdim etmişlər. Özündən əvvəlki Şərq mədəniyyətinin ən yaxşı ənənələri əsasında tərbiyələnən sənətkar özündən sonrakı ədəbiyyata güclü təsir göstərmişdir. Əsrlər boyunca şairlər Füzulini ötmək yox, ona yaxınlaşmaqla fəxr etmişlər. Qövsi, Məsihi, Saib, Nəbatı, Seyyid Əzim Şirvani, Vaqif, Vədadi, Əlağa Vahid Füzulini ustad kimi qəbul etmiş, ondan öyrənmişlər. Füzuli təkcə “nazimi-ustad” yox, həm də şairiustaddır.

Şairin ölümündən sonra keçən əsrlərin təsdiq etdiyi həqiqət budur. Füzuli dünya ədəbiyyatının ən böyük simaları ilə yanaşı durmağa tam layiq olan sənətkarlardan biridir. 1958-ci ildə şairin vəfətinin 400 illiyi, 1994-cü ildə anadan olmasının 500 illiyi dünya məqyasında qeyd olunmuşdur.

Əlyar Səfərli

Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim

Rəbbi işrəh li sədri və yəssir li əmri və əhlül uqdətən min lisani yufqəhu qəvli.

DİBAÇƏ

Ya Rəb, rəhi-eşqində bəni şeyda qıl,
Əhkami-ibadətin bana icra qıl.
Nəzzareyi-sün'ündə gözüm bina qıl,
Övsafi-həbibində dilim güya qıl.

Həzrəti-Məlik-i-müta'ali-müqtədir və mün'imü müntəqimü mütəkəbbir əzzəmə sultanihu və izze şə'nihi Kitabi-vacibüt-təkrim və kəlami-lazimüt-tə'zimində meydani-məhəbbət bəlakəşlərin və badiyeyi-iradət mütə'əttişlərin bu xitabi-müstətablə sərəfraz etmiş ki, “Və lənəbluvənnəkum”¹, yə’ni ey şəhəri-sədaqətdə səbatiqədəm də’vasin qılanlar və ey təriqi-vəfadə lafi-istiqamət urub şərəfi-imtiyazə talib olanlar, əgərçi ərqəmi-səhayifə-e'tiqadınuz bizə vazeh və keyfiyyəti-rüsumi səlahü fəsadınuz bizə layeh, əmma sizə dəxi mə'lum olmaq üçün sizi imtahan edərüz “bi-şə’yin”² bir nəsnə ilə “min əl-xovfi”³ ki, ol ibarətdür ya tərgibi-ibadət üçün bimi-üqubatiüxrəvidən, ya zühuri-rütbəyi-təsalimü təvəkkül üçün tərsi-məsayibidünyəvidən, “vəl-cu’i”⁴ ki, ol ibarətdür; ya inkisari-sövləti-quvayışəhəviyyə üçün qəhti-şərabü tə’amdən, ya nifazi-əhkami-şər’iyyə üçün irtikabi-siyamdan “və nəqsin min-əl-əmvali”⁵ ki, ol ibarətdür, ya bəyani-izhari-inqiyad üçün ixracı-xümsü zəkatdən, ya kəsritügyani-nəfs üçün taraci-hadisatdən “vəl-ənfusi”⁶ ki, ol ibarətdür, ya vasiteyi-kühulətlə tənqisi-qüvayı-nəfsanıyyədən, ya vəsileyi-

¹ Sizləri imtahan edərik (Qur'an, 2, 155).

² Bir şeylə

³ Qorxudan

⁴ Acliqla

⁵ Mal (yə’ni var-dövlət) çatışmazlığı

⁶ Canların (nəfslərin)

əmrəzlə tə'tili-cəvarihi-cismaniyyədən; “vəs-səmərati”¹ ki, ol ibarətdür ya qilləti-fəvakihdən ki, nəticeyi-bağü bustandır, ya fövtiövladdən ki, səməreyi-şəcəreyi-növ’i-insandır. Və məratibi-imtahan bəyan olduqdan sonra buyurmuş ki, “Və bəşşirissabirin”², yə’ni bəşarət ver, sabirlərə, “əlləzinə”, anlar kim, “İza əsabəthum musibətün”³ əgər vaqe’ olsa bir müsibət anlara “Qalu innə lillahi və innə ileyhi raci’un”⁴, yə’ni məbdə’i-vücidimiz Xalıqi-əkbərdir və aqibətləmr, ana rücuimiz müqərrərdür. Hər ayınə bu ayəti-kərimə fəhvasından və bu ibarəti-şərifə imasından müstəfad olunan oldur ki, ammeyi-übbadə ümumi-bəla şamildür və cəmi’i-ərbəbi-səlahü fəsad imtahan üçün “Və lənəbluvənnəkum”⁵ həsrinə daxildür. Əmma ol cümlədən məvaqii-məsaibdə daməni-təmkin dutub müztərib olmayanlar və məsadiri-nəvaibdə xatırə təskin verüb izhari-cəzə’ qılmayanlar iste’dadi-təşrif-i-bəşarət bulmuşlar və müstəhəqqitövfisiq- təqərrüb olmuşlar. Şe’r:

Talibi vərteyi-məsaibdə
Şərəfi-səbr sərfəraz eylər,
Səbrdür ol məhək ki, möhnətdə
Küfrü imanı imtiyaz eylər.

Bu ibarət kütubi-səmavidən mənquldur ki, “Mən əhəbbə ev uhibbə səbbə əleyhi’l-bəlai”⁶, yə’ni hər bəndeyi-müqbil ki, mühib olmağa ləyaqət buldu, ya məhbub olmağa qabil oldu, lacərəm, kəndüsün hədəfisihami- bəla və mənzili-nüzuli-ina qıldı, həmişə səbzəyi-sədaqət gülzari-tinətdə barani-bəladan nəşvü nüma bulur və çırığı-məhəbbət xəlvəti-xilqətdə atəş-i-möhnətdən rövşən olur ki, “Əl-bəla’u li-l vəla’i k’əlləhəbi li’z-zəhəbi”⁷. Şe’r:

Möhnətəfzayı-məhəbbətdür bəla
Kim, bəla atəş, məhəbbətdür təla.

¹ Məhsulların (azlığı ilə)

² Səbr edənlərə müjdə ver (Qur'an, 2, 155).

³ Özlərinə bir bəla yetdiyi zaman

⁴ “Biz Allaha aidik və qaydımızız da Onadır” deyirlər (Qur'an, 2, 156).

⁵ Sizləri imtahan edərik (Qur'an, 2, 155).

⁶ Sevən də, sevilən də bəladan qurtara bilməz.

⁷ Qızılı atəş gərək olduğu kimi, sevənlərə də bəla gərəkdir.

Bu məfhumə mütabiq və bu məzmunə müvafiq ol ki, Həzrətirisalət buyurmuş ki, “İnnə’llahə izə əhəbbə qovmən əbtəlahum”¹ yə’ni hər tayifə kim, məhəbbəti-Mə’budə ixtisas bula, müqərrərdir kim, möhnətə əsir və bəlaya giriftar ola. Əmma məratibi-vəla mühaziyi-dərəcati-bəladır və mə’arici-bəla müvafiqi-təbəqati-vəla. Bu nüktəyə müş’ir və bu mə’niyə müxbirdir ol ki, Həzrətirisalətdən sual olduqda ki, “Əyyu’n-nəsi əşəddu bəlaən”², yə’ni nə güruh ola növ’i-insandan ki, şiddəti-bəla ilə mə’ruf və kəsrəti-inə ilə mövsuf?

Buyurdular ki, əl-Ənbiyau, yə’ni sərapordey-nübüvvət məhrəmləri və təşrifirisalət möhtərəmləri. Zira məratibi-möhnətləri dərəcatiməhbətlərində məqrundur və rif’əti-mənzilətləri şiddətimüsabətlərində məzmun. Və sual olunduqda: “Və min bə’dihum?”³ Buyurdular ki, “Summəl-əmsəlu”⁴, yə’ni təriqi-müsəbirətdə anlara şübhə olanlar və caddeyi-mütəbiətdə anlara iqtida qılanlar. Və bu nüktə övliyaullahə işarətdür ki, ayinədari-həqayiqi-ənbiya olub, aləmi-surətdə əhkami-nübüvvət icra edüb mərasimi-şəriət ehya edərlər. Və sual olunduqda ki, “Və min bə’dihim?”⁵ Buyurdular ki, “Sümmə Fi’l əmsəlü”⁶, yə’ni yə’ni şimeyi-təqva və şiveyi-səlahdə övliyayə şübhə olanlar və anlara mütəbiət qılanlar. Və bu məzmun ətqiyayı-ənam və süləhayi-fırqeyi-İslamdan ibarətdür ki, səvalihə-mal ilə sayir xəlqdən imtiyaz bulmuşlar və məhasini-əf’al ilə əqrənə əmsalə faiq olmuşlar. Şə’r:

Nə müxlis ki, dərgahi-mə’budə əqrəb,
Hümumi əşəddü bəliyyati əs’əb.
Əcəb bir qədər qürb kim olsa vaqe’,
Olur afəti-ruzigarə müqərrəb.

Filvaqe’, aləmi-fənadə mö’mini-mütəəllim və münkirimütənə’im olmaq məhzi-məsləhət və eyni-hikmətdir, ta mülkibəqadə idraki-fövti-ne’mət münkirə mövcibi-təzayüdi-ələm vaqe’

¹ Allah bir qövmi sevərsə, onlara bəla verər.

² İnsanlar içində ən çox bəlaya uğrayanlar kimdir?

³ Onlardan sonra kimlərdir?

⁴ Onlara bənzəyənlər.

⁵ Onlardan sonra kimlərdir?

⁶ Digər bənzəyənlər.

ola və ehsasi-ədəmi-ələm mö'minə baisi-təzaüfi-ni'əm olub sürurin ziyadə qila.
Şe'r:

Bilməsə kafər nədir ne'mət, nə bilsün ruzi-həşr
Kim, nə lütfün məzheridir mö'mini-pake'tiqad.
Qılmasa mö'min ələm idrakin, olmaz müttəle'
Kim, nə tə'zib ilədir duzəxdə ərbabi-fəsad.

Hər ayinə mizani-bəla müməyyizi-məratibi-vəla olmağın mə'lum oldu və sübut buldu ki, növ'i-insandan bargahi-mə'budə əqrəb firqeyi-ənbiya və zümrəyi-övliyadır. Zira şərayiti-tə'zimi-adabiihadət və mərasimi-icrayı-şəriət və irşadi-ümmət anlara bir əmrdir cəmi'i-bəliyyətə şamil və bir hökmdür cümleyi-ləzzata hail. Və bu dəxi müqərrəri-cümleyi-üqələ və məqbui cəmi'i-füzəladır ki, əfzəliənbiya Həzrəti Mustəfadır səlləllahu əleyhi və səlləm. Zira cəmi'iənbiyanun ümməti ana mövdü'dur və islahi-cəmi'i-təvaifi-müxtəlifə və üməmi-mütənəvvıə ana mərcu'dur. Lacərəm məcmu'i-ənbiyadən rütbəsi əfzəl və bəliyyati ətəmmü əkməldür. Və ol Həzrət bu mə'nayə mütabiq və bu məzmunə müvafiq buyurmuş ki, “Və ma'uziyə nəbiyyun mislə ma'uzitu”¹. Və dəlili-sadiq bu də'vəyə oldur ki, təvarixi-sələfdə məstur və əlsineyi-xəvassü əvamdə məşhur olan ənbiya bəlalarının heç biri mü'adil olmaz və imkani-münasibət bulmaz Həzrəti-Rəsulullahın sənadılı-Qureyşdən çəkdigi cəfalərə və süfəhayı-ümmətdən gördüyü bəlalara. Ol cümlədəndir vaqieyi-dəştikərbəla və hadiseyi-qətli-Hüseyn bin Əliyyi-Murtəza ki, qüdveyixanədani-risalət və zübdeyi-dudmani-nübüvvətdür. Bi təkəllüf, ana mütə-vəcəhə olan müsibət Həzrəti-Rəsulə nisbət kəmali-ihanət və nihayəti-həqarətdir.

Həzrəti-İmam Yafei “Kitabi-Mir’atü'l-Cinan”da Həsən Bəsri nəqli ilə İbn əl-Bəzzazdən rəvayət etmiş ki, “Vaqieyi-Kərbəlada Əhli-Beytdən on altı nəfər sahibsəadət şərbəti-şəhadət içmişlər ki, zəmanında hər biri biməadil və əsrində hər biri biməmasil idi”. Və “Məsabihül-qülub”da məzkurdur ki, Kə'ibul-Əxbar bir gün əxbarisələf nəql edərkən dedi: “Ey qövm, məsaibi-cəmi'i-əzmənəyə vaqif oldum və nəvayibi-məcmu'i-təvaifə ittilə' buldum. VaqieyiKərbələdan ə'səb hadisə mütaliə qılmadım və andan ə'zəm müsibətə

¹ Heç bir peyğəmbər mənim kimi əziyyət çəkməmişdir.

müttəle olmadım. Həqqə ki, Həzrəti-Hüseyni-məzlum şəhid olduqda, yeddi əflak qan ağladı”. Dedilər: “Ya, Əba Ishaq, hərgiz əflak qan ağlarmı?” Dedi: “Vəylukum innə qətləl-Hüseyni əmrün əzimun”¹, yə’ni ey bidərdlər, qətli-Hüseyn əmri-əzimdür. Zira ol Həzrət məqbəli-Robbülaləmin və cigərguşeyi-Seyyidül-mürsəlin və fərzəndi-Seyyidi-Övliya və nuri-dediyi-Fatimeyi-Zəhra və yadigarı Həsəni-Muctəba və güzideyi-Ali-Əbaddır. Qəsəm ol Vacibül-vücudə ki, Kə’bin ruhi onun qəbzəyi-qüdrətindədür, nəqli-səhihlə təhqiq etmişəm ki, Hüseyni-məzlumun ləqəbin məlaikeyi-asiman Əba Əbdullah əl-məqtul və məlaikeyi-ərz Əba-Əbdullah əl-Məzbuh və məlaikeyi-dərya Hüseyni-şəhid deyüb, ol şəhid olduğu gündən qiyamətdək məlaikeyi-səmavidən bir gürüh rövzəyi-mübarəkinə mücavir olub əzasınə məşğuldurlar və hər şəbi-cüm’ə yetmiş bin mələk ziyanətinə gəlüb sübhədək əzasınə iştigal edüb, sübh olduqda hədiyyeyi-səvablə səvame’i-ibadətlərinə müraciət qılurlar. Beyt:

Hökmdür kim, cəmi’i-xəlqi-cəhan,
Mələkü insü cinnü vəhşü tüyür,
Əqlü nəfsü ənasırı əflak,
Ülvivü süflivü ünasü zükur
Dutalar matəmi-Hüseyni-şəhid,
Edələr ahü nalə ta dəmi-Sur.
Bu müsibətdən olmayan agəh,
Ola Əhməd şəfaətindən dur.
Ruzi-Həşr olmaya nəsibi anun
Nəzəri-lütfi-Kirdigari-Qəfur.

Bu dəxi cümleyi-əxbarı-səhihədəndür ki, “Mən bəka ələl Hüseyni əv təbaka vəcəbət ləhul-cənnət”², yə’ni hər kim, Hüseyn üçün ağlaya ya bir kimsənəyi ağlada, vacib ola ana dütüli-cənnət.

Şeyx Carullahi Əllamədən nəqldür ki, “Mən təşəbbühə bi-qovmin fəhuvə minhum”³ müqtəzasincə əgər təqliddə dəxi giryan olub bə’zi kimsənəyi-giryan etsə, ol cümləyə daxildür və ona dəxi ol səvab hasildür. İmam Rzayı-Buxarıdən rəvayətdir ki, “Xaki-Kərbəla bir

¹ Yazıqlar, Hüseynin öldürülməsi böyük məsələdir.

² Kim Hüseyn üçün ağlar və ya ağladarsa, ona cənnət vacib olur

³ Kim özünü bir qövmə (tayfaya) bənzədirsa, o da o qövmdəndir.

tinəti-pakdır kim, anda töxmi-şəhadət tökülmüş və nihali-müsibət dikilmişdür; əgər cuybarı-dideyi-nəmnakdən onları sirab etsələr, “Əd-dünya məzrə’ətul-axirəti”¹ müqtəzasincə rövzeyi-rizvandə ol toxmun nəticəsi əsmari-asarı-ləzzəti-nə’imi-müəbbəd olub intifayineyranı-qəhri-İlahi qıla. Şe'r:

Xaki-paki-Kərbəladür ol mübarək büq’ə kim,
Anda təhsili-mətalib eyləmək asan olur.
Əşk tökmək, ah çəkmək zaye’ olmaz ruzi-Həşr,
Kambəxşı-çəşmi-pürxunu dili-suzan olur.
Əşki-alın qətrəsi gülbərgi-gülzari-behişt,
Dudi-ahin məddi nəxli-rövzeyi-rizvan olur.

Əlminnətu lillah kim, firqeyi-əhli-İslamə və zümreyi-əshabiimanə bu səadət müyəssər və bu adət müqərrər olubdur ki, hər mahiməhərrəm təcdidi-mərasimi-matəm edüb, ətrafı cəvanibdən mütəvəccihə-dəştə-Kərbəla olurlar və ol turbəti-şərifdən büq’ə-büq’ə məcalis və məhafil qurub təkrarı-vəqaye’i-Kərbəla ilə şühəda dağımüsibətin tazə qılurlar. Şe'r:

Məhərrəmdür bəhari-gülşəni-qəm,
Nəsimi-dilkəşİ ahi-dəmadəm.
Ol eylər səbzeyi-müjganı nəmnak,
Könüllər qönçəsinə ol salur çak.

Əmma, cəmi’i-müddətdə, məcalis və məhafildə təqrir olunan vəqaye’i-Kərbəla və keyfiyyəti-əhvalı-şühəda farsi və ta-zı ibarətində bəyan olmağın əşrafi-ərəb və əkabiri-əcəm təməttö’ bulub, ə’izzeyi-ətrak ki, cüzvi-ə’zəmi-tərkibi-aləm və sinfi-əkbərinöv’i- bəni-Adəmdür, sətri-zayidi-səhayifi-kütüb kibi süfufiməcalisdən xaric qalub istifayi-idrəki-həqayiqi-əhvaldən məhrum qalurlardı. Bu səbəbdən iqtizayı-ümumi-matəmi-Al zəbani-hal ilə bən xaksarə təərrüz etdi və dəsti-təərrüzə giribənim dutdu ki, “Ey pərvərdeyi-xani-ne’məti-feyzi-Şahi-Kərbəla, Füzuliyi-mübtəla, nola, gər bir tərzi-mücəddədə müxtəre’ olsan və himmət dutub bir məqtəlitürki inşa qılsan ki, füsəhayi-türkizəban istimaindən təməttö’ bulalar və idrəki-məzmunində ərəbdən və əcəmdən müstəgni olalar”. Şe'r:

¹ Dünya axırətin tarlasıdır.

Təkrari-zikri-vaqi'eyi-dəştı-Kərbəla,
Məqbuli-xassü amü siğarü kibardür.
Təqrir edənlərə səbəbi-izzü ehtişam,
Təhrir edənlərə şərəfi-ruzigardür.

Bən ki, bu nəsihəti isğa qıldıum və bu xidmətin məhzi-səadət olduğun mühəqqəq bildüm, ədəmi-istitə'at və qilləti-bəza'ətdən ihtarazü ictinab etməyüb əncaminə təvəccöh qıldıum. Əgərçi ibarətTürk idə bəyani-vəqaye düşvardür, zira əksəri-əlfazı rəkik və ibarəti nahəmvardür, ümid ki, himməti-övliya itmaminə müsaид ola və əncaminə müavinət qila. Şe'r:

Ey feyzrəsani-ərəbü türkü əcəm,
Qıldun ərəbi əfsəhi-əhli-aləm,
Etdün füsəhayi-əcəmi İsadəm,
Bən türkzəbandan iltifat eyləmə kəm.

İlahi! Vaqifi-keyfiyyəti-hal və alimi-dəqayiqi-əf' ali-aləmsən, bilürsən ki, səndən qeyr mü'in və müzahirim yoxdur və ətrafı cəvanibdə hasid və müanidim çoxdur. Əmimi-məkarimindən və kəmali-mərahimindən təvəqqö' budur ki, bu binayı-mücəddədə tə'mirində və bu mülki-müəbbədə təsxirində əlfaz və mə'anidən cəmi'iməsalihim mühəyya qılasan və əshabi-həsəd və ərbəbi-inad hücum etdikcə bana mü'in və müsa'id olasan: "Innəkə əla külli şey'in qədir"¹.

Hala əlsineyi-ərəbdə məzkur olan Məqtəli-Əbu Mihənət və Məsrə'i-Tavusidür ki, Seyyid Rəziyəddin Əbülqasim Əli bin Musa bin Cə'fər bin Məhəmməd ət-Tavusi kəmali-təhqiq və tədqiq ilə əsnadi-mö'təbərdən nəql edüb itmaminə ehtimam etmiş. Və əfvahiəcəmdə məşhur olan kitabı "Rövzət üş-şühəda" dür ki, Həzrətiəfsəhül-mütəkəllimin Mövlana Hüseyin Va'iz tətəbbö'i-təvarix və təfasir edüb diqqətlə yazmağın rəvayətləri dərəcəyi-səhhətə yetmiş və mən xaksarə niyyət oldur ki, əslİ-tə'lifdə "Rövzət üş-şühəda"yə iqtida qılıub sayır kütubdə olan nükati-qəribələri mümkün olduqca ana əlavə qılam və "Hədiqət-üs-süə'da" ilə mövsum edüb on bab və bir xatimədə surəti-tə'lifinə itmam verəm, insəəllahu Rəhman və bitövfiqili.

¹ Sən, əlbəttə, hər şeyə qadırsən (Qur'an, 3, 26).

Babi-əvvəl: Ənbiya əhvalın bəyan edər.
İkinci bab: Həzrəti-Rəsulun Qüreyşdən çəkdüğü cəfaləri bəyan edər.
Üçüncü bab: Həzrəti-Seyyidülmürsəlin vəfatin bəyan edər.
Dördüncü bab: Fatiməyi-Zəhra vəfatin bəyan edər.
Beşinci: Həzrəti-Murtəza Əli vəfatin bəyan edər.
Altıncı: İmam Həsən əhvalın bəyan edər.
Yeddinci: Həzrəti-İmam Hüseynin Mədinədən Məkkəyə gəldiğün bəyan edər.
Səkkizinci bab: Müslim Əqilin vəfatin bəyan edər.
Doqquzuncu bab: Həzrəti-İmam Hüseynin Məkkədən Kərbəlaya gəldiğün bəyan edər.
Onuncu bab: İmam Hüseynin şəhid olduğun bəyan edər.
Xatimə: Müxəddərati-Əhli-Beytin Kərbəladan Şamə getdiğün bəyan edər.
Şe'r:

Ya Rəb, müsafiri-rəhi-səhraryi-möhnətəm,
Tövfiq edüb rəfiq bana sidq rəhbər et.
Sərmənzili-muradə yetür, sərbülənd qıl,
Məhrum qoyma, cümlə muradım müyəssər et.

Babi-əvvəl

BƏZİ ƏNBİYAYI-İZAM VƏ RÜSULİ-GİRAM SURƏTİ-ƏHVALLARIN BƏYAN EDƏR

FƏSLİ-İBTİLAYI-ADƏM ƏLEYHİSSƏLAM

Möhnətsərayi-xilqət və darülbəlayi-fitrətdə müsibətzədələr pişvası və dilşüdələr müqtədəsi Həzrəti-Adəmi-Səfidir, əleyhissəlam. Şe'r:

Adəm ki, fəzayi-aləmə basdı qədəm,
Ənduhü bəlaya oldu əvvəl həmdəm.
Məxsusdur Adəmə bəlayi-aləm,
Aləmdə bəla çəkməyən olmaz adəm.

Hənuz Adəmi-Səfi təngnayi-ədəmdən fəzayi-vücudə gəlmədin və xəl'əti-xilqət geyüb əfsəri-kəramət birlə sərəfraz olmadın məla'ikə zəbani-tə'n uzatdırılar və anı hədəfi-tiri-tə'n etdirilər ki, “Ə’təc’əlu fiha mən yuvsidu fiha?”¹ Rəvayətdirdir ki, ibtidayı-xilqətdə həzrəti-Məlik-i-Cəlil Əzrailə hökm etdi ki, cəmi'i-cəzayı-zəminin hər cüzbindən bir qəbzə xak alub Bətni-Nü'mandə cəm’ qila və bir səhabə əmr etdi ki, qırx gün ol toprağın üzərinə baran töküb tərbiyətinə məşğul ola. Və bu xidmətə mə'mur olan səhab otuz doqquz gün dəryayı-ələm və çəşməyi-qəmədən nəm çəkərdi və ol toprağı barani-möhnət tökərdi. Qırxinci gün ki, möv'idi-itmam idi, bir neçə qətrə bəhri-fərəhdən götürüb, üzərinə saçub surəti-təxmirinitmamə yetürdi və peykəri-itmamin zühurə getürdi. Bu səbəbdən müqərrər oldu ki, tinəti-bəşəriyyət əksəri-övqat mənbəti-riyahiniqəm ola və həqiqətdə asarı-sürur nihayəti-nüdrət və kamali-qillət bula. Şe'r:

¹Orada fəsad törədənimi [xəlifə] tə'yin edəcəksən? (Qur'an, 2, 30)

Adəmin qəm birli topağın müxəmmər qıldılar,
Anda dördü möhnətə mənzil müqərrər qıldılar.
Mövqidi-nirani-ənduh eyləyüb tərkibini,
Səfheyi-canında nəqş-i-qəm müsəvvər qıldılar.

Əlqissə, Adəm vücudə gəlüb, “Ya Adəm uskun əntə və zövcükəlcənnətə”¹ işarətilə sakini-behiş oldu və miveyi-şəcəruymənhiyyədən qeyr cəmi-i-tənə’ümətin təsərrüfünə rüsxət buldu. İblis ol halə vaqif olub, bünayadi-həsəd qılıb vəsileyi-marü tavusilə behiştə girdi və Adəmə vəsvəsə verdi və rahi-zəlalət göstərdi. Və Adəmin İblisə məğlub olduğuna səbəb oldu ki, məzhəri-əf'ali-sütudə və məsdəri-xisali-həmidə idi, kizbü xilafə imkan verməyüb İblisin sözün məhzi-nəsihət təsəvvür etdi. Şə'r:

Eye xoş ol safi-təbiət kim, zəmiri-pakinə
Yetməyə mütləq bu kim, aləmdə məkrü hiylə var.
Eye xoş ol sahibsəxavət kim, dəmi-izhari-cud,
Düşmənin məqsudin öz nəf'inə eylər ixtiyar.

Rəvayətdir ki, şəcəreyi-mənhiyyə meyvəsin Adəm və Həvvə tənavül etdikdən sonra gördü-idbar çehreyi-etibarların dutub və əfsəri-izzət fərq-iqtidarlərindən düşüb və xəl’əti-kəramət bədənlərindən intiza bulub və surəti-halləri digərgün olub müztərib və mütəhəyyir qaldılar və məsnədi-izzətdə ikən mö’təkifi-zaviyeyihirman oldular. Xidmətlərinə Rizvan mə’mur ikən onlardan nifrat qıldı və sərayi-sürurları mə’mur ikən seyli-hadisədən viran oldu. Ol biçarələr məksufuləvrə qalub həya qılmağın hər dirəxtə ki, pənah üçün mütəvəccih olurlardı, anlardan fərar edərdi. Bu halətdə Həzrətiizzətdən nida gəldi ki, “Ya Adəmu ə’fərarə minna”². Adəm ayıtdı: “Bəl həyaən minkə”³, yə’ni səndən fərar etməzəm, kəndü fe’limdən şərməndəyəm. Şə'r:

Büzürgvar Xudaya, isaati-əməlim
Bəni mükərrəm ikən xarü xaksar etdi.
Budur cəzası anım kim sana müxalif olub,
Həvayı-nəfs müraatin ixtiyar etdi.

¹ Ya Adəm, sən zövcənlə cənnətdə sakın ol! (Qur'an, 2, 35)

² Ya Adəm, bizdənmi qaçırsan?

³ Bəli, sizdən həya etdiyimə görə.

Aqibət bərgi-əncirdən setri-övrət edüb fərmani-qəza cərəyanılıb behiştən çıxmağa əzm etdilər. Adəm Həvvanın əlin dutub behiştən dişrə qədəm basdırıqda bir saat yəminü yəsarə baxub təvəqqö' edərdi ki, məşriqi-kərəmdən afitabi-əfvü əta tülu edüb zülməti-hirmanı iza'at verə və övcı-inayətdən səhabı-atifət peyda olub gülzari-ümidə təravət yetürə. Heç bir canibdən rayiheyi-murad istişmam etməyüb və heç bir tərəfdən dərdinə dərman yetməyüb naümid qədəm dişrəyə basdırıqda lisanınə kəlimeyi-Bismillahir-rəhmanir-Rəhim cari oldu. Cəbrail ayıtdı: “Ya Adəm, bir dəm təvəqqüf et, ola ki, bu kəlimeyi-təyyibə bərəkatindən əvvabimərhəmət iftitah bula və şəqavət səadətə mübəddəl ola”. Xitab gəldi ki, “Ey Cəbrail, Adəmə nişə mane' oldun?” Cəbrail ayıtdı: “İlahi, səni Rəhman və Rəhim ismili yad etdi. Nola ki, dəryayı-rəhmətin mövcə gəlüb və bəhri-inayətin mütəlatim olub bu sərgəstəyi vərteyi-bələdan bir kənarə çəksə və gülzari-ümidiñə səhabı-məkrümətün barani-rəhmət töksə”. Nida gəldi ki: “Ey Cəbrail, bənüm rəhmətim ammdir, əgər bu gün Adəmə təəllüq olsa, bir nəfsə məxsus olmuş ola. Səbr et ki, ərseyi-dünyadan mülki-üqbaya təvəccöh qıldıqda və dari-fənadən mə'mureyi-bəqayə race' olduqda, kəndtuyə və bin-bin övladınə izharı-kəmali-tərəhhüm qılam və hövli-Qiyamətdə cəmi'i-mücremlərinə pənah olam”. Şe'r:

Zəhri kərim ki, hər dəm ümumi-mərhəməti,
Ətayə cümleyi-xəlqi ümidvar eylər.
Zəhi cəvad ki, mücərimləri təsəlli edüb,
Həmişə əfvi-günahılə iftixar eylər.

“Kənzül-həqayiq”də məsturdur ki, Adəm behiştən ixrac olduğuna səbəb bu idi ki, mütəərrizi-əşq iqtizayi-darül-məlam edüb mülazimi-ərbəbi-məlamətdir, ana darüssəlam münasib olmaz və əhlisəlamət ixtilatılı rövnəq bulmaz. Şe'r:

Əgər məlamətə səbr eyləməzsən, ey qafıl,
Məlamət eyləmə eşqi, yürü salamət ilə.
Kəmali-əşq məlamətdədür, xəyal etmə
Ki, əşq zövq verə, olmasa məlamət ilə.

Və ol nihali-dilrüba ki, şəcəreyi-münhiyyə surətində Adəmə göründü, şahidi-məhəbbət idi və ol nəhyi tənzihindən qərəz izdiyadi-

rəğbət idi ki, “Ən-nəfsu hərisun əla-ma muni’ə yumkün”¹ ki, əgər ol şəcərə mən’ ilə ixtisas bulmasayı və nəhəy ilə məmnu’ olmasayı, Adəm kəsrəti-ləzzat-tənə’ümatdan ana pərvə qılmayayı və şiddətiiştiğali sairi-əzvaqdən ana mültəfit olmayıdı. Şe'r:

Lütfür hər kövr kim, üşşaqınə ol mah edər,
Qılmağa nəzzarə qafıl olanı agah edər.
Hər cəfasındə həbibin bin inayətdür nihan,
Kim ki, qafıldır, cəfasındən anın ikrah edər.

Aşıqə mə’şuqdən cəfa eyni-vəfadür, andan qafıl olmaq ana bir çəfadır. Şe'r:

Nə xoşdur ol ki, məhbub ola pürfən,
Könüldə dəst ola və dildə düşmən.
Cəfasındə vəfələr ola məzmun,
Olub eyni-tələb mən’ inə məqrur.
Fəraqə ola zahirdə tələbkar,
Vüsalə ola batındə xəridar.

Əlqissə, Adəmə hökm oldu ki, “Ey Adəm, əgər muradın behişt isə, müyəssər oldu. Qənaət qıl və şəcəreyi-münhiyyə ətrafinə gəlmə, mütləq ana mail olma və mühəqqəq bil ki, anın meyvəsi ənduhü möhnət və sayəsi zülmətü heyrətdir”. Adəm təbiəti müqtəzasincə behiştı çün görmüşdü, andan rəğbət götürüb şahidi-məhəbbətə könlə vermişdi, lacərəm ləşkəri-bəla ki, lazimeyi-eşqdır, ana mülazim oldu və girdabi-möhnət ki, eyni-dəryayı-məhəbbətdir anı əhatə qıldı. Şe'r:

Eşq də’vadir cəfa çəkmək günah,
Gər güvah olmazsa də’vadir təbah.

Sultanül-Arifin, qüddisə sırrəhu, buyurmuş ki, xilqəti-Adəmdən müqəddəm şahidi-məhəbbət cilveyi-zühur etməgə bir məzħər istərdi və ol zəman ki, dəbdəbeyi-ibadəti-İblis mülk və mələkutu dutdu, şahidi-məhəbbət anın ittisalinə meyl etdi. Əmma sultani-qeyrət ol ittisalə rüxsət verməyüb və anın zövqi-vüsalın İblisə layiq görməyüb həmişə pərdeyi-xəfa və xəlvəti-ğəbadə saxlardı, ol vəqtədək ki, dəsti-qüdrət rüxsareyi-Adəmdən niqabi-ədəm götürüb anı məscudi-

¹ İnsanlar qadağan olunan şeylərə hərisdirler.

məlaik qıldı və Adəm şərəfi-kəramət bulub mənzuri-eyni-ə'yanimümkinat oldu.
Şe'r:

Münəvvər oldu cəhan pərtövi-cəmalindən,
Müşərrəf oldu zəman dövləti-vüsalindən.

Şahidi-məhəbbət nüzhətsərayı-behiştədə şəcəreyi-münhiyyə surətində kəndüsün ana ərz etdi və Adəm ixtiyarsız valeh olub, həm anda təmənnayı-müvəsilət damənin dutdu. Əmma pərdədərihərəmsərayı- iradeyi-Rəbbani və hacibi-dərgahi-bargah məşiyətitə'yidi- Sübhani mən' etdi ki: "Ey Adəm, bu ərusi-zibanın hilyeyizinəti gövhəri-əşki-çəsmi-pürnəm və bu müxəddəreyi-rə'nanın zivəri-behcəti yaqutı-şö'leyi-ahi-dəmadəmdir və cənnət fəzayifərəhəfzəsində bu müyəssər olmaz və behişt sərayında bu hü'ləl surət bulmaz. Təhəmmül et ki, dari-dünyada bu zinətlər ilə müzəyyən olduqdan sonra anın əqdi-təzvici sana müyəssər olur və ol zinətlər bu ərusin rövnəqi-cəmalın ziyadə qılur". Şe'r:

Ərusi-eşqə zivər ruyi-zərdü əşki-gülgundur,
Dili-suzanü cismi-dərdnakü çəsmi-pürxundur.
Bu zivər hasil olmaz bəzmgahi-səhni-cənnətdə,
Mətai-xaneyi-möhnətfəzayi dünyəyi-dundur.

Pəs, Adəm ki, aşiqi-biqərar idi, naçar və'deyi-vüsal və ümidi-ittisal ilə tərki-behişt edüb, möhnətxaneyi-dünyayı ixtiyar etdi və həvayiməhəbbətdə zövqilə daməni-səbr dutdu. Hökm oldu ki: "Ey Adəm, Həvvadən mübайдət ixtiyar et və mülki-fəraqətdən təcavüz edüb sərikuyi- bələdə qərar et ki, həngami-vüsal münqəzi oldu və əyyami-fəraq gəldi və zəmanı-müsahibət əncam bulub əvanı-müfariqət oldu". Şe'r:

Ey maili-rahət, qəmə həmrəh olğıl,
Dəm zövqdən urma, həmdəmi-ah olğıl.
Ey came'i-hər sifət, vüsali buldun,
Hicran ələmindən dəxi agah olğıl.

Əlqissə, miqrəzi-inqirazi-müddət rişteyi-müvafilət peyvəndi qət' edüb və Adəm Həvvadən müfariqət qılıb hər biri bir diyarə düşdü və hər biri yüz bin bəlaya sataşdı. Adəm vadisi-Sərəndib sərgərdanı olub, Həvvə sahili-dəryayı-Hində düşdü. Şe'r:

Nə işdir, ey fələk, dildari dildarindən ayırmaq,
Cəfakes aşiqi yarı-vəfadalarindən ayırmaq.

Adəm və Həvvə kəndü halotlrinə giryan və cəmi' i-məlaik onların vaqiələrinə heyran olub, iki yüz il bu növlə pərişanlıq çəkdilər və əşki-nədamət tökdülər. İbn-Əbbasdən nəqlidir ki, hərgah ki, Adəm yadi-behiş edərdi, bihuş olub özündən gedərdi. Həzrəti-İzzətdən nida gəldi ki: “Ey Cəbrail, Adəm qəribdir, anınlə müanisət qıl”. Bir gün Adəm Cəbraildən sual etdi ki, “Ey ənisü cəlisüm, Həvvadən nə xəbərin var?” Cəbrail ayıtdı ki, “Ol sakini-sahili-dəryayı-Hind olub, sənin fəraqinlə giryandır və işi həmişə ahü fəğandır”. Adəm ol xəbər istimə’indən bihuş olub aləmi-müraqibətdə gördü ki, Həvvə sahilidəryada əbrvar seylabi-sirişki dəmadəm töküb der ki: “Ya həbibi Adəm ə’ca’iun əntə əm şəb’anun ə’labisun əntə əm uryanun ə-naimun əntə əm yeqzanun”¹. Adəm cəvab vermək tədarükündə ikən özünə gəlüb Həvvayi görməyüb bir növhə qıldı ki, Cəbrailə təzəlzül düşüb sual etdi ki: “Ey Adəm, bu nə halətdir?” Adəm surəti-vaqısin bəyan etdikdə Cəbrail ol xəbərdən mütəəssir olub münacat etdi ki:

“Ya Rəb, bu qəribi-biçarəyə rəhm et”. Xitab gəldi ki: “Ey Cəbrail, vəqt oldu ki, gülzari-ümidə nəsimi-məqsəd güzar qila və ol nəsimlə qönçeyi-məqsud açıla”. Şe'r:

Ahi-atəşbari üşşaqın sirayətsiz degil,
Aqibət hər qəm yetər payanə, qayətsiz degil.

Əlqissə, Adəmin tövbəsi qəbul olub, duası icabət buldu. Mühəqqiqlərdən nəqlidir ki, səbəbi-qəbuli-tövbəyi-Adəm üç nəsnə idi: biri həya və biri büka və biri dua. Əmma həyası ol qayətdə idi ki, ibtidai-xilqətdə üç yüz il baş qaldırub yuxarı baxmadı və yəminü yəsarə nəzər buraxmadı. Əmma bükası ol mərtəbə bulmuşdu ki, hücumı-seylabi-əşkdən rüxsarində cuybarlər əyan olub və Fərat və

Dəclə kibi ondan vühuş və tüyür təməttö’ bulub derlərdi ki: “Nə xoş abi-xoşgüvar və nə şərbəti-sazgardır”. Adəm ol sözü istehzayə həml edüb bir gün münacat etdi ki: “Ya Rəb, vühuşü tüyür bənim abi çəşmimə təməsxür edərlər və abi-şura şərbəti-xoşgüvar derlər”. Nida

¹ Ey dostum Adəm, acmisan, toxmusan, geyimlisən, çilpaqmisan, yatmışsan, yoxsa oyaqsan?

gəldi ki: “Ey Adəm, heç cövhər gövhəri-əşki-əhli-niyazdan ə’la və heç şərbət zülali-sirişki-mərdümi-pakbazdən eclə degil”. Filvaqe’, bir gövhər ki, mə’dəni dideyi-ərbabi-nəzərdir, xaki-məzəllətdə qalmaz və bir cövhər ki, bənim töhfeyi-dərgahımdır, mühəqqqr olmaz. Şe’r:

Vəh nə mə’dəndir səvadi-çeşmi-tər kim, andadır
Daneyi-dürri-sirişkü ləm’eyi-nuri-bəsər.
Ol birində rütbəyi-me’pacı-dərgahi-qəbul,
Bu birində qüvvəti-keyfiyyəti-feyzi-nəzər.

Əmma duayı-Adəm bu idi ki, “Ya Rəb, Məhəmməd və AliMəhəmməd həqqi üçün tövbəmi qəbul et”. Bir gün bargahi-İzzətdən nida gəldi ki: “Ey Adəm, Sən Məhəmmədi nə bilürsən ki, zeylişəfatinə mütəməssik olursan?” Adəm ayıtdı: “Ya Rəb, Məhəmmədin ismi-şərəfin səfheyi-saqı-ərşdə sənin nami-lətifinə müqarın gördüm və bildim ki, andan əşrəf və əfzəl xəlqin yoxdur, ana təvəssüllə edərəm”. Şe’r:

Əsəri-nuri-Mustafayı görün,
Xatəmi-xeyli-ənbiyayı görün.
Nuri-rə’yi çıraqı-aləmdir,
Abi-ruyi şəfi’i-Adəmdir.

Və Adəmin bir müsibəti dəxi qətli-Habil idi. Rəvayətdir əhlitəfsirdən ki, qəbuli-tövbədən sonra Adəm Həvvayə mülhəq oldu və igirmi növbət Həvvə hamilə olub, hər növbət bir qulam və bir cariyə ondan zühurə gəldi. Və şəriəti-Adəmdə hər bətnin cariyəsi qeyri bətnin qulamına verilmək adət ikən, İttifaqən Habilin həmzadı olan İqlimya nam cariyə Qabil həmzadı olan Yəhudə nam cariyədən əcməl vəqə’ oldu və Adəm Habil həmzadı olan cariyəyi Qabilə hökm qıldı və Qabil adəti-məsnunəyə qail olub, qəbul etmədi ki, İqlimyayı Habilə verüb kəndü Yəhudaya qənaət qila və sayir övladı-Adəm kibi müti’ və münqadişər’ ola. Mükabirə qıldı ki: “Ey Adəm, bu müddəə əsəri-məhəbbətindir, nə ki müqtəzayı-şəriətin”. Adəm ayıtdı: “Əgər bənim səlahimə razı olmazsan, mürəfiənizi Qaziyi-hacatə rücu edüb anın əmrinə razı olun və anın hökmünə mütabiət qılın”. (Anların) biri müzare’idi, məzru’atindən bir qaç xuşə hazır edüb və biri çoban idi, bir qoyun mühəyyə qılıub bir ərsədə qoyub şərt etdilər ki, hər kimin

qurbanı məqbul olursa, Iqlimayı ol təsərrüf qila. Mütərəssidi-hökəm olduqda aləmi-qeybdən bir bərqi-lame çıxub Habilin qurbanın təsərrüf qıldı və Qabilin qurbanı məəttəl qaldı. Bu vasitədən atışılışəd Qabilin binayı-ixtiyarın yaxub və seyləbi-rəşk mo'mureyiqərərin yixub Habilin həlakinə əzm etdi və himmət dutdu. Adəm mütəvəccih-i-ziyarəti-Beytül-müqəddəs olduqda fürsət bulub, məşguli-xab ikən anı həlak edüb, qırx gün başı üzərinə götürüb gəzdirdi, zira bilməzdi ki, nə etmək gərək. Bir gün gördü ki, bir qürab bir hüfrə məhfur edüb bir qürabi-meyiti dəfn etdi. Andan irşad alub, Habili dəfn edüb üzərindən getdi. Şe'r:

Rəşkdir canə iztirab salan,
Rəşkdir aləmi xərab qılan.
Rəşkdir mövcibi-cafayi-Yəzid,
Rəşkdir kim, Hüseyni etdi şəhid.

Əlqissə, Adəm Beytül-müqəddəsdən müraciət qıldıqda cəmi'iövlədi istiqbal edüb, Habil anların silkində olmamağın istif sar etdikdə dedilər: “Bir neçə gündür ki, qayib olubdur”. Adəm müztərib olub yeddi gün təcəssüsü təfəhhüs etdi, səkkizinci gün məlalətlə uyğuya getdi. Vəqiqəsində gördü ki, Habil aiudeyi-xakü xun olub istığasə edər ki: “Ya əbətah əl-qiyas!”¹ Adəm iztirab ilə bidar olub fəryad etdikdə Cəbrail hazır olub ayıtdı: “Ey Adəm, bu nə fəğandür?” Adəm surətivəqayı bəyan edüb Habilin halım sordu. Cəbrail ayıtdı: “Habili Qabil həlak edüb bir mövze'də dəfn etmişdir”. Adəm bünyəadi-növhə qılıub təzərrö’ etdi ki: “Ey bəradər, anın məzarın bana göstər”. Cəbrail Adəmi Habilin məzarı üzərinə götürüb və Adəm anın məzarından topraq hicabın götürüb gördü ki, peykəri pozulmuş və ə'zası parə-parə olmuş. Ağacı-növhə qılıub ruyi-təzərrö’ bargahibiniyazə dutdu və münacat etdi ki: “Ya Rəb, Qabil sənin hökmindən təcavüz qılıub və bənim hörmətim dutmayub, bu məzlumi qətl etmiş, cəzasın ver”.

Həzrəti-İzzətdən nida gəldi ki: “Ey Adəm, müqərrər etdim ki, nisfiəzabi-duzəx Qabilə mənsub ola və ol əzab içində müəbbəd qala”. Ey əzizlər, hərgah ki, Adəm hörmətin dutmayub anın fərzəndin qətl edən bunca əzabə müstəhəqq olur, mə'lumdur ki, Həzrəti-Rəsulun ki,

¹ Ey ata, yardım et.

Adəmdən əşrəf və əfzəldir, hörmətin dutmayub əksər övladın şəhid edən bunca nə tə'zibə istehqaq bulub dəvamlı nə üqubətdə qalur.

“Səhifeyi-Rəzəviyyə”də məsturdur ki, qatili-Hüseyin duzəxdə bir atəşin tabut içində məhbus ola ki, rayiheyi-kərihəsindən əhli-duzəx nifrat qila. Bitəkəllüf, Hüseyni-məzlumin qətli vaqieyi-ə'zəm və hadiseyi-əkbərdir və ol çəkdigi möhnət Adəm çəkdigi möhnətdən betərdir. Əgərçi Adəm behiştən cüda düşüb vadiyi-qürbətdə sərgərdan oldu, əmma Həzrəti-Hüseyin Mədineyi-mütəhhərə və Məkkeyi-mü'əzzəmə və Rövzeyi-Rəsulullahdən məhrum olub qürbəti-Kerbəlada azar və izə buldu. Və əgər Adəm bir fərzəndinin qətlindən münzəcir olub məlalət çəkdi, ol Həzrət övladı-mütəəddid şəhadətin müşahidə qılıb əşki-nədamət tökdü. Şe'r:

Möhnəti-Adəm degil manəndi-ənduhi-Hüseyin,
Filmsəl bir şo'lədir bərqi-bəladan ol şərər.
Əşrəfi-xəlqi-cəhanın əksəri-övladını
Qətl edən dünyadəvü üqbadə olmaz bəhrəvər.

FƏSLİ-İBTİLAYI-NUH ƏLEYHİSSƏLAM

Badiyeyi-möhnət bəlakeşlərinin və badeyi-məhəbbət sərxoşlarının biri dəxi həzrəti-Nuh Nəbidir ki, doqquz yüz il hədəfi-sihamisiyasəti- süfəhayı-qövm oldu və səngdillər cəfasının çəküb səbr qıldı və də'vət etməkdən təqsir etmədi və dəqayiqi-təbliği-əhkəmi-İlahidə andan təkahül və təkasül zühurə yetmədi. Təzəllümdə məsturdur ki, ol vaze'i-qanuni-şəriət və ol gülzari-rəyahini-kəramətə hər gün səhabisitəmdən jaləvar ol miqdar səngi-siyasət yetərdi ki, cismi-lətfi lə'liabdar kibi daşlar içində itərdi. Əmma yenə Cəbrail hazır olub, ol gülibağır-isaləti laləvar cameyi-pürxun və ə'zayı parə-parə ilə daşlar içindən çıxarub, pərəbü balın ə'zasına sürüb, səhhət verüb üzərindən gedərdi və ol Həzrət yenə əncümənarayı-qövm olub kəlimeyi-“Qulu lailahə illəllah”¹ ibarətilə anlara ağazi-də'vət edərdi. Müddətiömründə bu təriqi məsluk edüb, üç qərnün qövmi ilə müdara qıldı, əmma gün-gündən qövmün cəfəsi ana ziyadə oldu. Bir gün bir müdbir bir fərzəndi-napəsəndinə Nuhu göstərüb nəsihət qıldı ki: “Ey fərzənd,

¹ Deyin: Allahdan başqa Tanrı yoxdur.

bizim təriqimizdə bu şəxsə ihanət eyni-ibadətdir [və izhari-məlamət kəmali-tətdir] qafil olmayasan və təqsir qılmayasan”. Ol həramzadə ayıtdı: “Ey pedər, olmaya bu vəsiyyət əda olmadan əcəl yetüb bəni bu ibadət səvabindən məhrüm edə”. Pəs Həzrəti-Nuh mütəvəccih olub bir daşla cəbini-mübarəkin məcruh edüb məhasini-şərifinə qan rəvan oldu və ol seyli-xunablə dəryayı-bəlayi-tufan təməvvüc edüb Həzrəti Nuh dua qıldı ki: “Rəbbi inni məğlubun fə’ntsir”¹. Navəki-duası hədəfi-icabətə yetüb və əhatəyi-tufan aləmi dutub cəmi'i-mükalif ərəfqə oldu, həman Nuh tabe'lərlə qurtuldu. Şə'r:

Seyli-bidadü sitəmdir mənşəi-tufani-Nuh,
Olmasın qafil bəladan əhli-bidadü sitəm.
Xaneyi-zalim gedər seylabə manəndi-hübab,
Dutsa tufan aləmi məzlmə tufandan nə qəm.

“Kənzül-Qərayib”də məsturdur ki, zövrəqi-Nuh əyyami-tufanda hər tərəf seyr edərkən xitteyi-Kərbəlaya irişdikdə Hayiriyə dedikləri mənzildə mütəhəyyir olub, təvəqqüf edüb hərəkətdən düşdü. HəzrətiNuh bu halətə heyrat etdikdə nida gəldi ki: “Ey Nuh, bu ol mənzildir ki, səfineyi-“Məsəlu Əhli-Beyti kə-məsəli səfinəti Nuhun”² bu mənzildə qərqeyi-girdabi-xun ola və Əhli-Beytin əksər əfazılı ə'yanın bu mənzili-daireyi-heyrətə buraxıb sərgərdan qıla. Filvaqe’, təəmmül etdikdə münasib görünür hədisi-səhih müqtəzasincə səfineyi-Nuh Əhli-Beyti-risalət. Zira həvayı-nəfsi-əshabi-inadla dəryayı-məsayıl mütəlatim olduqda və səhərayi-Kərbəlayı tufani-bəla əhatə qıldıqda hər kim Əhli-Beytə daxil idi, bəlayi-mə'siyətdən nəcət buldu və hər kim xaric idi, həlak oldu.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Hüseyin Mədinədən əziməti-Kufsə qıldıqda yeddi yaşında bir mə'suməsi olub mürəfiqətinə qüdrət bulmamağın Ümm Sələmə xidmətinə qalmışdı və vaqiyeyi-Kərbəlada Həzrəti İmam şəhid olduqda bir qurabi-mışkinbal pərə balın qanla rəngin edüb, mütəvəccih-i-Mədinə olub, Ümm Sələmə divari-sarayınə qonub bal əfşanlıq edərdi. Ol mə'sumə görüb, fərasətlə Hüseynin şəhadətin mə'lum edüb fəğan qıldı. Ümm Sələmə ayıtdı: “Ey məxdumə, nə vaqe' oldu?” Ol mə'sumə ayıtdı: “Ey əziz, qurab müxbiri-əhvali-Səfineyi-

¹ Allahım, məğlub oldum, kömək et. (Qur'an, 54, 10)

² Əhli-Beytin vəziyyəti Nuh gəmisinin vəziyyətinə bənzər.

Nuhdur, qaliba bu gün Səfineyi-Əhli-Beyt tufani-bəlayi-dünyadan nəcat buldu və mühərriki-həvayı-qürbi-İlahi anları vərteyi-haildən vasili-sahili-nəcat qıldı. Və bu qürab andan gəlür və anlardan xəbər verür”. Ümm Sələmə ayıtdı: “Bu vaqionin bir nişanəsi var”. Ol mə’sumə ayıtdı: “Nişanə nədir?”. Ümm Sələmə ayıtdı: “Bir gün Həzrəti-Rəsul xəlvətdən dışrə çıxub bir müddət məks edüb müraciət etdi julidəmuy və qubaraludəruy”. Dədim: “Ya Rəsulullah, bu küdürütə bais nədir?” Buyurdu ki: “Ey Ümm Sələmə, bu gecə bana İraqda bir məqam göstərdilər ki, ana Kərbəla derlər və ol mənzildə Hüseynin və bə’zi övladının qətlgahını ziyarət etdirdilər və bən ol mənzildən bir miqdar xak alub gəlmışəm”. Və mübarək əllərin açub ol toprağı bana təslim etdi və buyurdu ki: “Bu toprağı bir şışədə hifz et”. Ol gün ki, və’deyi-şəhadət yetər, bu şışədəki əczayı-türab övraqı-gül kibi qan rəngin dutar”. Və bən ol toprağı hifz etmişəm.

Və bir rəvayət dəxi Qazi Əyaz kitabı-“Şəfa”dən nəql etmiş ki,

Həzrəti-Rəsul Hüseyni-məzlumun qətlindən xəbər verüb zəminin Kərbəladan ki, ona Təftəf derlərdi, bir qəbzə xak alub Ümm Sələməyə tapşurdu. Və bir rəvayət dəxi İmam Yafei “Mir’atülcinan”da Ənəs bin Malikdən İmam Hənbəl vasitəsilə nəql edüb məstur etmiş ki, bir gün mələküs-səhab hüceyri-risalətə gəlüb Həzrəti-Hüseyn hazır oldu, qolların Həzrəti-Rəsulun boynuna buraxub mübarək gisularıyla bünyəadi-mülä’bə qıldı. Mələküs-səhab ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bu pərvərdeyi-ne’mətin olan fərzəndi-səadətməndini ümməti-bivəfa dəştisi-Kərbəlada qətl edələr”. Və Kərbəladan bir miqdar xak nümunə üçün Həzrəti-Rəsulə ərz etdi və Həzrət anı Ümm Sələməyə təslim etmişdi. Əmr-i-təqdir ilə Ümm Sələmə ol şışəyi hazır edüb mülahizə qıldıqda gördülər ki, ol xak xunab olmuş və ol nişanə vüqu bulmuş. Çün nişanə ilə Kərbəla vaqıəsinin keyfiyyətin bildilər, ağazı-müsibət qılıb əzayə əzimat qıldılar. Şə’r:

Ya Rəb, nə fitnədir ki, xərab etdi aləmi,
Azürdə qıldı ruhi-Rəsuli-mükərrəmi.
Ə'yani-Ali-Əhmədə gərdün cəfa qılıub,
Əşrafi-Əhli-Beytə rəva gördü matəmi.
Va həsrəta ki, buldu xələl seyli-fitnədən,
Şər'in binayı-mütqinü bünyəadi-möhkəmi.
Gülzari-Kərbəlaya töküldü nihali-qəm
Xoşdur kim, anı eyləyə sirab göz nəmi.

FƏSLİ-İBTİLAYİ-XƏLİLULLAH

Diyari-bəla müsafirləri və əqari-əna mütəvəkkilərinin cümləsindən biri məhbubi-Maliki-Cəlil Həzrəti-İbrahim Xəlildür ki, ta xəl'ətixilqətlə sərəfraz oldu və xəlvəti-xüllətdə şərəfi-məhrəmiyyət buldu, hərgiz hücumı-bələdan əman bulmadı və süduri-hadisədən fariğ olmadı. Cümlə bələdan biri oldur ki, Nəmrudi-mərdudun atəş-i stilası zəbanə çəküb və səhabi-təsəllüti baranı-bəla töküb istid'a qıldı ki, ol təlayi-təmam-əyarə atəş-i suzanla tab verə və ol şəm'i-şəbistani yaxub, zülmətsərayı-küfrinə nuri-sürur yetürə. Əlqissə, Həzrəti İbrahim məncəniqə girdikdə və məlaikə anı atəşə mütəvəccih gördükdə münacat etdirər ki: “Ya Rəb, cəmi’i-bəni-Adəmdən bir kimsənədir ki, sənün əhədiyyətinə mö’tərifdür və ibadətünə müttəsifdür, anı yandırmaq istərlər. Rüxsət ver ki, müavinət qılıb anı bu təhlükədən xilas edəlim”. Həzrəti-İzzətdən xıtab galdi ki: “Mülazimətinə gedün, əgər müavinət istərsə, mələd edün”. Bu işarətlə Mələküs-səhab hazır olub ayıtdı: “Ey Xəlil, rüxsət versən seylabi-siyasətlə ə’danın naireyi-fəsadın müntəfi qılıb, binayiinadın fənaya verməyə hazır olmuşam”. Və mələkül-ərz ayıtdı: “Əgər işarət olsa qövmi-Nəmrudi Qarun kibi təhtüs-sərayə çəkməyə əzimət qılmışam”. Həzrəti-Xəlil ayıtdı: “Ey ümməli-karxaneyidünya və ey hüffəzi-qəvanini-nizami-əşya! Səlahi-behbudimdə bənim ixtiyarıram və dostdan gələn dərdin dərmanına bənim iqtidarırm yoxdur”. Şe'r:

Dərdlə xürsənd olan dərdinə dərman istəməz,
Zövqi-möhənət birlə aşiq rahəti-can istəməz.
Hər kimi istərsə canan aləmi-eşqində fərd,
Səbr edər tənhalığa, ənsarü ə’van istəməz.

Bu mülahizələrdən sonra ki, Həzrəti-Xəlil məncəniqdən cüda olub atəş-i suzanə düşməgə qərib oldu, Cəbraili-Əmin ol şəm'in pərvanəvar başınınə çizginüb ayıtdı: “Ey Xəlil, “həl ləkə min hacətin”, yə’ni hacətin varmı? Həzrəti-Xəlilullah ayıtdı: “Əmma ileykə fəla”, yə’ni ehtiyacım var, əmma sana yox?”. Cəbrail ayıtdı: “Mədəd istə andan ki, ana möhtacsan”. İbrahim ayıtdı: “Əlləmə hu-bi-həsb-i ənsu’ali”, yə’ni onun elmi halimə, mane’dir sualimə. Şe'r:

Qafıl olmaz dərddən dərda gırıftar eyləyən,
Aşıqi-arif degil dərdini izhar eyləyən.
Əl çəkün dərdim əlacindən ki, təhqiq etmişəm,
İstəsə səhhət verür bimara bimar eyləyən.

Filvaqe' bir aşiqi-sadiq ki, yardım qeyri kəndyüyə əgyar biltür¹, əgyar tədbirilə
yar dərdinə dərman qılmağı kəndüyü ar bilür. Rəvayətdir ki, İbrahimim kəmalili-
istiğnasi-dəryayı-rəhməti mövcə gətirüb xıtab gəldi ki: "Bəndən qeyrə-ümid
dutmayanı bən də qeyrə möhtac etməzəm". Və bə'zi demisələr ki, Xəlilin cəvabı
Cəbrailə bu olduki: "Bən məhvı-dustəm, heç düşmən görməzəm ki, bu cəfaləri
andan biləm: haşa ki, dust cəfasından şikayət qılam: "Yəf'əllullahü ma-yəşau və
yəhkumu ma-yuridu"². Bu göftarə müqarın nida gəldi ki: "Ya naru kuni bərdən
və səlamən əla-İbrahim", yə'ni ey atəşisuzan səlamət olğıl Xəlilə nitə kim ol
təbiəti-bəşəriyyətdən çıxub məhzi-ixlas oldu, sən dəxi təbiətindən çıxub ehraqı
ışfaqə təbdil et. Şe'r:

Gülşəni-ümmid əbri-səbrdən sirab olur,
Səbr qılsan ab gövhər, səng lə'li-nab olur.
Tirə olmaz kəsb-i-zülmət eyləyüb hər xanə kim,
Cilvəgahi-pərtövi-xurşidi-aləmtab olur.

Və Həzrəti-Xəlilin bir müsibəti dəxi zibhi-İsmaildir ki, lisanitənzilə cari
olmuş ki: "İnnə haza lə-huvə'l-bəlau'l mubin". Rəvayəti-səhīl və nəqli-sərihdir
ki, bir gün Həzrəti-İsmail seydgahdən rüxsari-qübaraludlə Həzrəti-İbrahimin
hüzurinə gəldikdə və Həzrəti-İbrahim nəzəri-iltifatlə ol afitabi-aləmtabın
səfheyirüxsarın mütaliə qılıqda silsileyi-gisuyi-müskbarindən hər səri-mu bir
rəgi-canina peyvənd və şə'səeyi-cəmali-pürmurindən hər rişteyişü'a bir üzvündə
bənd olub, ləzzəti-didardında məhv oldu və təmaşayırüxsarında cümlə nəqdi-
vücudun sərf qıldı. Şe'r:

Təalallah, bu nə rüxsari-mərğubi-dilaradır
Ki, dil dərkində aciz, can tamaşasındə şeydadır.

¹ Allah diləyini yetirər və istədiyi şeyə hökm edər.

² Yə'ni ki, bu bəla bir imtahandır (Qur'an, 37, 106).

Lacərəm silsileyi-qeyrəti-eşqi-İlahi mütəhərrik olub, rabiteyiməhəbbəti-məcəzənin inqitə'i lazımlı gəldi və mə'suqi-müşfiq aşiqisadiqin əğyarдан qət' etməgə təvəccöh qıldı. Şe'r:

Yar istəməz ki, aşiqi əğyarə yar ola,
Hər ləhzə bir tərəddüd ilə biqərar ola.
İstər ki, lövhi sadə olub nəqsi-qeyrdən,
Peyvəstə kəndü nəqşinə ayinədar ola.

Əlqissə, çün Xəlilin qəlbini [məhəbbəti-] İsmail məmlu qıldı, vaqjəsində divani-qəzadən hökm oldu ki: “Ey məhrəmi-sərapərdeyixillət və ey müqtədayi-ümmət, əgər caddeyi-məhəbbətimdə sabitqədəmsən bəndən qeyridən rəğbat götür və bu məftunu olduğun cığərguşənin rişteyi-həyatınə tiği-inqitə’ yetür”. Şe'r:

Öylə kim mə'suqi aşiq qeyrə dəmsaz istəməz,
Aşıqin mə'suq həm qeyr ilə həmrəz istəməz.

İbrahim ol uyqudan bidar olduqda Hacərə ayıtdı: “Ey həmsəriməhrəban, İsmailə təcdidi-libas birlə zivər [ver] ki, dost mehmanı olur”. Hacər həsbül-işarə ol xurşidi-asimani-lətafətün sünbüligisuyi-müskbarın şanələyüb və əndamılışfun əlbiseyi-əlvənlə müzəyyən qılıub mühəyya qıldıqda İbrahim ayıtdı: “Bir rəsən və bir tiğ dəxi həmrəh eylə”. Hacər ayıtdı: “Ya Xəlilullah, söhbəti-əhbab səbəbi-rabiteyi-ittisal olur. Tiğ ki, aləti-qət'dir, anda nə münasib və məcmə'i-əshab məhəlli-həlli-işkal olur, rəsən ki, aləti üqdədür, anda nə vacibdür?” Xəlilullah ayıtdı: “Şayəd bir qurban etmək lazımlı gələ və bağlamağa və kəsməgə tiğ və rəsən zərurət ola”.

Əlqissə, İbrahim və İsmail Hacərə vida edüb rəvanə olduqda Hacər vərteyi-təfəkkürə düşüb mütəhəyyir qaldıqda İblis ki, mühərriki-silsileyi-fəsəd və müə'ssisi-binayı-üdvanı inaddir, fürsət bulub əzm qıldı ki, xanədani-xillətə xiləl buraxa və mə'mureyinübüvvətin hiylə ilə yıxa. Bir piri-saleh surətində mütəməssil olub Hacərin xidmətinə gəlüb ayıtdı: “Ey salehə, bilurmüsən ki, İbrahim və İsmail qanda gedərlər?” Hacər ayıtdı: “Dost səlayi-ziyafət urmuş, ana icabət edərlər”. İblis ayıtdı: “Ey qafil, qələt xəyal etmişsən, İbrahim İsmailin qanın tökmək istər. Tiğü rəsəndən əndişə nə olduğun

bilmədünmi və surəti-halindən keyfiyyəti-[mə’alın] mülahizə qilmadınmı?” Və bu göftardən [İblisin] müddəası bu idi ki, cəmaətinisa riqqəti-qəlblə mə’rufdur və təfeyi-övrət qilləti-səbrü səbatə mövsufdur. Hacər bu xəbərdən mütə’əssir olub iztirab qıla və Xəlilin əzimətinə mane ola. Hacər ayıtdı: “Ey piri-xərif, əcəb ki, sən İblis olmayasan? Zira Xəlil əgyar qatlindən fərar edərkən İsmail ki, yarivəfadır, cəfasın rəva görərmi?” İblis ayıtdı: “Ey Hacər, vaqıəsində bu əmrə mə’mur olmuşdur”. Hacər ayıtdı: “Xəlil kazib degil, fərmani İlahi bu xüsusdə südürü bulub, canibi-Həqdən işarət böylə oldusa, zülali-tiğibəla çəşmeyi-abi-bəqədir və qeyrəti-xuni-İsmail laleyigülzari- izzü ə’ladır”. Şe’r:

Canlə bizdən əgər xoşnud olur cananımız,
Canə minnətdir anun qurbanı olsun canımız.

İblis Hacərdən növmid olub Xəlilullah rəhgüzərin dutub ayıtdı: “Ey ə’qəli-zəman və ey əfzəli-əqli-cəhan, nə rəva ki, gülzarinübüvvətin nihali-növrəsin ziynəti-gülşəni-iqtidar ikən vəsvəseyixabü xəyal ilə azürdeyi-tışeyi-cəfa qılasan və sədəfi-risalətin gövhəri-tabnakın zivəri-əfsəri-izzü e’tibar ikən dəgdəgeyi-fikrimühal ilə girdabi-bəlaya salub mütəəssir olasan”. Şe’r:

Bağbana, zinəti-gülzar olan şaxi-güli
Kəsmə, fövti-zinəti-gülzardən əndişə qıl.
Şad edüb əgyarını azürdə qılma yarını,
Rənci-yarıyü tə’neyi-əgyardən əndişə qıl.

Həzrəti-Xəlil bildi ki, ol bədbəxt İblisdir, dedi: “Ey müdbir, əgərçi miveyi-nəxli-həyatım və cövhəri-gəncinəyi-zatım İsmaildir, həqqə ki, əgər hər rəgi-ə’zayı-tərkibim bir İsmail olsa və cümləsinin qot’ınə əmri-Mə’bud südürü bulsa, təvəqqüf etməyəm və təriqi-təxəllüf dutmayam”. Şe’r:

Dərdi-eşqi-yar könlüm mülkünün sultanıdır,
Hökm onun hökmüdürür, fərman onun fərmanıdır.

İblisi-lə’in andan dəxi mə’yus olub, İsmaili tifl görüb firibə qabil təsəvvür qılıub ayıtdı: “Ey güli-gülzari-nübüvvət və nihali-hədiqeyi-

risalət, əzimətün nə yanadır?” İsmail ayıtdı: “Dost ziyafət xənəsinə”. İblis ayıtdı: “Haşa, səni İbrahim zibh etmək tədarükündədir”. İsmail ayıtdı: “Ey piri-gümrah, əgər bənim qətlim ana əmr olunmasa dəxi, anın itaeti bana əmr olunmuşdur, inqiyadında təmərrüdüm yoxdur; xüsusən ki, əmr olunmuş ola”. Şe'r:

Canımı canan əgər istərsə minnət canımə,
Can nədir kim, anı qurban etməyəm cananimə.

Həzrəti-Xəlil ayıtdı: “Ey İsmail, bu bədbəxt İblisdir, hiyləsindən həzər et”. İsmail İblisə səngi-ictinab atub dəf etdiğdən sonra, validisaleh və vələdi-xələf ittifaqılə Minayə göldilər. İbrahim tiğ çəküb rəsən çıqarub ayıtdı: “Ey fərzəndi-əziz, nazimi-kargahi-hikmət və müsəvviri-surətxaneyi-fitrətdən zibhünə hökm olubdur, səlahun nədir?” İsmail ayıtdı: “Ey validi-büzürgvar, bu fərmanə mövcib nə ola?” Xəlil ayıtdı: “Məhəbbət qəbulu-şirkət qılmaz və məhəbbətdə müşərikət münasib olmaz. Qaliba tügənyi-məhəbbətin mövcibitəhriki- qeyrəti-Həzrəti-Izzət vaqə’ oldu”. İmail ayıtdı: “Ey əziz!

Əcəbən lil-mühibbi-kəyfə yənamun
Küllə nəvmin’ əl-əl-muhibbi həramundemişlər¹.

Mə’şuq aşiqi həmişə bidar və cilveyi-hüsнündən xəbərdar istər, sən ki, də’vayı-eşqlə aludeyi-qəflət və asudeyi-xabi-rahət olasan, əcəbmidir ki, böylə xabi-pərişan görüb pərişanlıq bulasan”.

Əlqissə, hər təqdirlə İsmail ol vaqisiyi kəndüyü şərəfi-ruzigar bilüb və ol səadətə mübahit qılıub ayıtdı: “Ya-əbəti, if”əl matu’məru”².

“Ey pedəri-büzürgvar, İsmailə bədəl var, Həzrəti-Cəlilə əvəz yoxdur. Vahidi-Mütləq damənin dut, yoxsa İsmail kibi çoxdur”. İbrahim ayıtdı: “Ey fərzəndi-girami, nə vəsiyyətün var?” İsmail ayıtdı: “Ey məxdum, üç vəsiyyətüm var: biri ol ki, zəmani-qətl ə’zayı-cismümi möhkəm bağlayasan ki, iqtizayı-ələmi-tığ irişdikdə cismi-zəifimi biixtiyar iztirabə salub hərəkatimdən sana bir asib yetüb bana mövcibi-isyan olmaya”. Şe'r:

¹ Sevən bir kimsə necə yatar.

Sevən kimsəyə yuxu haramdır.

² Ey ata, sən əmri yerinə yetir (Qur'an, 37, 102).

Çəkməzəm qəm töksə qanım tiği-bürranın sənin,
Vəhmim andandır ki, pürxun ola damanın sənin.

Və bir vəsiyyətüm dəxi oldur ki, zəmani-zibhdə rüxsareyi zərdimi yer yüzünə buraxub bəni bismil edəsən, olmaya ki, mütalieyişfheyi- rüxsarım etdikdə məhəbbəti-təbii icrayi-hökmə tə'xir verüb, qətlimə mane' olub bu surət səni təqsiritaətə müttəhim qıla. Və bir vəsiyyətüm dəxi oldur ki, darüs-sə'adətünə müraciət qıldıqda valideyi-mehribanı təsəlli edüb riayətin vacib biləsən və səbrü şükr təriqinə hidayət qilasan.

Vəsaya tamam olduqda Həzrəti-İbrahim İsmailin əllərin və ayaqların möhkəm bağlayub hülqi-mübarəkinə tiği-bidirig urduqda məlaikeyi zəminü asiman xüruşə gəlüb təəccüb etdiłər ki: “Ya Rəb, bu nə bəndeyi-əzimüşşə’ndür və müxlisi-ədimül-əqrən ki, təriqiməhəbbətdə atəşi-suzanə buraxsalar, təvafüt qılmas və cigərguşəsinün qətlinə hökm edərlər, münzəcir olmaz?!“

Əlqissə, yetmiş növbət tiğ çaldı, qət' etmədi və o cismi-lətifə tiğitizdən zərər yetmədi. Xəlilullah xəşmnak olub tiğini daşçıldıqdə tiğ-i-tiz zəban çəküb ayıtdı: “Ey Rəsuli-xuda, “Əl-Xəlilu yə murni bılqət və'l-Cəlilu yənhani”¹ və bən mütərəssidi-hökmi-Cəliləm nə ki, tabei-əmri-Xəlil. Rəvayətdir ki, bu halətdə məlaikeyi-ülvி mütaəccib olub ayıtdılar: “Aya, İbrahim əsxamıdır ki, cigərgüşin qurban edər, ya İsmail əkrəmmidür ki, Həq rızası üçün tərki-can edər?” Həzrəti-Vacibülvücuddən nida gəldi ki: “Mən İbrahimdən əsxa və İsmaildən əkrəməm ki, İbrahimin qurban etmədən qurbanın qəbul edərəm və İsmailə sual hədiyyə irsal eylərəm”.

Əlqissə, İbrahim mütəhəyyir ikən Cəbrail enüb qurban yetürdi ki, “Ey Xəlil, “Qəd səddəqtə-rö’ya”² bəşarət sana ki, qurbanın məqbul oldu və ibadətün dərəceyi-qəbul buldu və bu kəbşı-əzimülbərəkatı İsmail əvəzinə qurban et”. İbrahim nişati-təmamlı bəndi-bəlayi İsmaildən götürüb ol qurbanə tiğ çalub İsmailə ayıtdı: “Ey fərzəndiəziz, çün nəqdi-ibadətin sikkeyi-qəbul buldu və dərgahı-rizayı Mə’bud çehreyi-mübarəkünə məftuh oldu, bu şükrənə ilə bir dua qıl və bu fürsəti qənimət bilüb bargahi-Kibriyadən iittimasi-əfvü əta qıl”. İsmail ayıtdı: “İlahi, peyğəmbəri-axırızzəmanın ümmətinə rəhmət qıl

¹ Xəlil mənə əmr edir, Cəlil isə qadağan edir.

² Sən yuxunu çin elədin (Qur'an, 37, 105).

ki, anlara olan əfvü əta həman banadır”. Cəvab gəldi ki: “Ey İsmail, hacətin qəbul oldu və duaların dərəcəyi-icabət buldu”. Şe'r:

Ey xoş ol bəndə kim, ibadətlə
Şərəfi-izzü e'tibar bula.
Kəndüsün qurtarub mə'asidən,
Qeyri xəlqün dəxi şəfi'i ola.

Həzrəti-Əli bin Musər-Rzadən nəqlidir ki, İbrahim İsmail əvəzinə qurban etdikdən sonra xatırı-şərifinə xütür etdi ki: “Fərzəndimi qurban etməyə ’əzm etdigündə xoş səvab hasıl etdim”. Həzrəti-İzzətdən vəhy gəldi ki: “Ey Xəlil, məcmui-xəlqdən kimi ziyadə sevərsən?” İbrahim ayıtdı: “Ya Rəb, sənə mə'lumdur: – Həzrəti-Məhəmmədi ki, əfzəli-kainatdır”. Xitab gəldi ki: “Məhəmmədimizi ziyadə sevərsən, ya kəndün?” İbrahim ayıtdı: “Həqqə ki, Məhəmmədi”. Xitab gəldi ki: “Anın övladın ziyadə sevərsən, ya kəndü övladını?” İbrahim ayıtdı: “Həqqə ki, anın övladını”. Nida gəldi ki: “Ey Xəlilullah, anın ə'əzziövladını Kərbəlada şəhid edələr”. İbrahim ol vaqıə istimaindən müteəllim olub giryən olduqda nida gəldi ki: “Ey İbrahim, məzlumi Kərbələ üçün bu bir miqdar təəllümün səvabı oğlun qurban etdiyin səvəbindən ziyadədir”.

Təəmmül edin, ey əshabi-fitnət və ey ərbabi-fərasət ki, şəhidi Kərbələ üçün növhə qılmaq nə miqdar əməli-mə'cur və ibadətimə'surdur. Filvaqe, münasibdür əhvalı-şəhidi-Kərbələ vəqaye'I İbrahim və İsmailə. İbrahim əgər atəşi-Nəmrudə təvəccöh qıldıqda məlaikədən müavinət qəbul etmədi, şahi-Kərbələ dəxi məsayibi Kərbəlada ləşkəri-cin və sipahi-mələkdən müsaidət istəyüb daməni-istiğasə dutmadı. Və əgər İbrahim vaqıə hökmilə bir oğlun zibh etməyə iqdam etdi, şahi-Kərbələ dəxi vaqıə müqtəzasince mütəəddid övladü ənsabın fədə qılıb dərəcəyi-kəmalə yetdi; və əgər İsmail nəqdi-canın sərfi-rahi-Həqq etməgə müvəffəq oldu, Şahi-Kərbələ dəxi ol mərtəbəyi əhsəni-vəchlə hasıl edüb şəhadətətövfiq buldu.

Əimmeyi-Əhli-Beytdən mənquldur ki, hər daneyi-sirişk kim, şühəda üçün gözdən töküür, sədəfi-şərəfdə bir gövhəri-abdar olub, mizani-əməldə əksər səyyiati anınlə rəf' olur və səhifeyi-ə'maldən əksər səvadi-xətayi ol məhv qılur. Şe'r:

Kərbəla təşnələrin yad qılıub əşk tökən
Ətəş-i-ruzi-cəzadən ələmə qəm çəkməz.
Şühəda halin anub şövqilə yanub yaxilan
Ələmi-şö'leyi-nirami-cəhənnəm çəkməz.

Şeyx Səhl bin Əbdullah demişdir ki: “Bən Aşura günü əşkinədamət tökərdim və təəssüf çəkərdim ki, diriğa vaqieyi-Kərbəlada ol şahın mülazimətinə müvəffəq olmadım və məqdəmində səadətişəhadət bulmadım. Bu məlalətlə dideyi-nəmnakım uyquya getdikdə Həzrəti-Rəsuli vaqıəmdə gördüm, buyurdu ki: “Ey Səhl, Həzrəti Zülcəlalın əzəməti haqqı üçün ki, hər qətreyi-əşk ki, bənüm fərzəndim müsibətində gözdən tökdün, ol qədər səvabə səbəbdür ki, hesabından küttabi-divani-əflak acizdir. Və bu dəxi əxbarimō’təbərdəndir ki, Həzrəti-Hüseyn ruzi-Qiyamət ərseyi-Ərəsatə cəhreyi-xuna-ludlə gəlüb münacat edər ki: “Rəbbi şəfi’əni mən bəka əla müsibət”, yə’ni, İlahi, rüxsəti-şəfaət ver bana anlar üçün ki, əşkbar olmuşlar və bu tə’ziyətimdə Əhli-Beytümə təşəbbüh etmişlər. Şə’r:

Xoş ol ki, yad qılıub Kərbəla şəhidlərin
Zəman-zəman tökə lö'lö'i-şahvari-sırışk.
Gər olmaseydi qərəz matəmi-Hüseyni-şəhid,
Riyazi-didədə olmazdı cuybari-sırışk.

FƏSLİ-İBTİLAYİ-HƏZRƏTİ-YƏ’QUB

Zümreyi-ərbəbi-bəla və firqeyi-əshabi-ənanın biri Yə’qub Nəbi, biri həzrəti-Yusufu-siddiqdir. Həzrəti-İmam Rüknəddin əleyhirrəhmə tərcüməyi-“Sureyi-Yusif”də böylə təhrir etmiş ki, bir gün şəmseyieyvani- risalət və dibaçeyi-divanı-nübüvvət mütəməkkini-məsnədirahət olub, dəryayı-iltifatın bir kənarında gövhəri-mə’dəni-vəfa Həsəni-Müctəba və bir kənarında sərvi-cuybari-səxa Hüseyn bin Əliyyi-Murtəza qərar dutub, gah ol gövhər nəzzarəsindən didəyə nur verürdi və gah bu sərvin müşahidəsində sinəyə sürür yetirürdi. Bu halə müqarın Cəbrail, Məlik-i-Cəlildən gəlüb səlam yetirüb Həsən və Hüseynə işaret qılıub ayıtdı: “Ya Rəsulullah, ətuhibbuhuma?”¹ Həzrət

¹Hər ikisini sevirsənmi?

buyurdu ki: “Nə’əm əvladuna və əkbaduna”¹. Cəbrail ayıtdı: “Ya Nəbi, məhəbbətləri mütəsavimidir, ya mütsafavitmi?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “La-fərqə beynəhuma², bir bəhri-mə’arif gövhərləridür və bir fəlaki-məkarim əxtərləridür”. Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bu şəhzadənin birin zəhri-cəfa ilə həlak qılıub, birinün tiği-bidirig ilə bağrin çak edələr”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ya əxi mən yəf’əlu haza beynəhuma”³. Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, ümməti-bivəfalərin”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Aya, nə cürmə məqətlə olalar və nə xəyanətlə bu cəfayə istehqaq bulalar?” Cəbrail ayıtdı: “Xəyanətdən müərra və cinayətdən mübərra”. Həzrəti-Rəsul kəndusin bu bəlaya məxsus təsəvvür qılıub bu cəfadən mütəəllim olduqda, Cəbrail ol həzrətün təsəlliyyi-xatırı üçün Yusuf surəsin nazil etdi ki (nəhnu nəqüssü əleykə əhsənəl-qisəsi)⁴. Şe’r:

Müsibəti-Həsənə möhnəti-Hüseyni-şəhid
Dəmi ki, oldu qəməfzayı-təb’i-paki-Rəsul,
Təsəlliyyi-dili-paki-Rəsul üçün Həqdən
Bəyani-qisseyi-Yə’qubü Yusif etdi nüzul.

Və mənşəi-ibtilayi-Yə’qub oldur ki, ol Həzrətə Həqdən on iki övladi-zükür kəramət olunub cüməsindən sırtdə və surətdə Yusuf əkməl və əcməl vaqə’oldu. Netəki, Sərihi-Tənzil andan xəbər verir ki, haşəllah mahaza bəşərən in haza illa mələkun kərim⁵. Şe’r:

Cəmali-bibədəlü fitneyi-xəvasü əvam,
Güli-həmişəbəharü məhi-həmişətəmam.

Eşqü məhəbbət mülazimi-hüsnnü məlahət olmaq adəti-mə’hud olmağın dideyi-bəsirəti-Yə’qub Yusufun kəmali-cəmalinə bir qayətdə valeh oldu ki, baqi övladın fəramuş qıldı. Övladi-Yə’qub bu haləti müşahidə qıldıqda atəşi-rəşk mürüvvətlərin yaxub və seylihəsəd binayı-məvəddətlərin yuxub Yusufun dəf’inə və rəf’inə himmət dutdular və qaideyi-müra’ati-übüvvətü üxüvvəti unutdular. Şe’r:

¹ Əlbətə, övladımız ciyərimizdir.

² İkisi arasında fərq yoxdur.

³ Ey qardaş, o ikisinə kim bunu edər?

⁴ Biz sənə hekayətlərin ən gözəlini söyləyirik (Qur'an, 12, 3).

⁵ Doğrudan da, bu insan deyil, çox gözəl bir mələkdir (Qur'an, 12, 31).

Həva tündbadi binalər yıxar,
Həsəd atəsi xanimanlər yaxar.

Həmişə müqəddəmati-məkr tərtib edüb intizari-fürsət çəkərlərdi ol zəmanədək ki, Yusuf vaqi'əsində mehrü mahü sitarayı kəndusinə sacid gördü və Yə'qubdan anın tə'bırın sordu. Və anın bu mühəbatindən həsədi-ixvan ziyadə olub bir mövsim ki, Yusufu-gül Misri-gülzərin sultani olmuşdu və dəşneyi-seylab kəfi-məxzubixəvatını-Misr kibi ə'zayı-laləzəri parə-parə qılımişdı, övlad ittifaqlə,

Yə'qubun xidmətinə gəlüb ayitdilar: “Ey asimanı-nücumü-səadət və ey mə'dəni-cəvahiri-fütüvvət, əbkari-rəyahin pərdəyi-xəfadən çıxub aləməfruz oldu və məşşateyi-növbəhar cəmileyi-cümleyi-cəhanı hilyeyi-əzharlə müzəyyən qıldı; səriri-sədayi-seylab “Unzur ila-asarı rəhmətullah”¹ – deyüb sükkani-Beytlə-əhəzənə səlayi-seyri-səhra verür və zəbani-səbzeyi-növxiz “İnnəməl-həyatud-dünya ləhvün və lə'bun”² – deyüb müjdəyi-təmaşayı-biyaban yetirür. Şə'r:

Çıxdı yaşıl pərdədən, ərz eylədi rüxsər gül,
Sildi mirati-zəmiri-pakdən zəngar gül.
San Züleyxa xəlvətidir qönçeyi-dərbəstə kim,
Çıxdı andan daməni-çakılıə Yusufvar gül.

Nola ki, bu mövsimdə Yusufa rüxsət verəsən ki, bir neçə dəm laləzar seyrindən gül kibi könlü açıla və səbzə nəzzarəsi nərgisişəhlasın münəvvər və bənövşə etri dimaği-lətifin müəttər qila. Yə'qub ayitdi: “Ey əzizlər, Yusuf nazpərvərdi-məsnədi-rahətdir, tərəddüb cəfasının təhəmmül etməz və tiflinaziktəb”dir, siba’ü ziyabə müqabil olsa müqavimətə qüdrəti yetməz”. Övladı ayitdilar: “Ey pedəri-büzürgvar, Yusuf bizümüz hirzi-hərasətimizdə olsa gərək, həmleyi-sibaə nə məcal ya əsəri-hiyleyi-zibayə nə ehtima?” Əlqissə ənva'i-ilhahlə Yə'qub Yusufun faraqının riza vertüb, əndami-lətifin müləvvən camələr ilə müzəyyən qılıub, övladınə həmrəh edüb sıfariş etdi ki, xarici-dərvazəyi Kən'andə Şəcərətül-vida' altında bən gəlincə təvəqqüf edün, andan gedün. Anlar şəhrdən çıxub Şəcərətülvidayə yetdikdən sonra Yə'qub dəxi mütəaqib gəlüb, Yusufu

¹ Allahın rəhmətinin əsərlərinə (izlərinə) baxır.

² Dünya həyatı yalnız əyləncə və oyundur.

ixtiyarsız bağırla basub, yüzün yüzünə sürüb ayıtdı: “Ey övladiəmcad, bəni Yusuf məhəbbətində məzur dutun ki, ixtiyar ilə degil”. Şe'r:

Ləzzəti-zövqi-cəmali dəmbədən əfzun olur,
Arizin gördükcə göz, könlüm betər məftun olur.

Yusufa ayıtdı: “Ey cigərguşə, hətta ki, əgər qüdrətim oleydi, səndən ayrılmazdım, əmma nedim zəifhaləm. Ey fərzəndi-dilbənd, cəhd qıl ki, bu gecə müavidət qılasan. “Ya binəyyə ləv-bəqəytül-leyla lə-uhriqqu”¹. Pəs, Yusufə ağazı-nəsihət etdi ki: “Ey qürrətül-eyn, əlləylətül hublə², mə'lum degil ki, yarın ayineyi-ruzigar nə surət göstərər və bustani-aləmdə nihali-hikmət nə səmər verər”. Şe'r:

Bu bəhri-nilgun bin mövc hər saat əyan eylər,
Ülüləbsarə bir-bir kəşfi-əsrari-nihan eylər.

“Hala sana dörd nəsihətim var: “Ya bunəyyə, la tənsiyəllahə³, yə’ni ma’budunu unutma və iza vəqə’tə fi-bəliyyətin fəstə’in billahi”⁴, yə’ni əgər bir bəlaya düşsən, mə’budsondan müavinət istə və əksir min qəvli həsbiyəllahü və na’vəl vəkil⁵, yə’ni bu kəlməyi çox zikr et: “La-tənsani fə’innilaənsakə”⁶, yə’ni bəni fəramuş etmə ki, bən dəxi səni fəramüş etməzəm”.

Rəvayətdir ki, Yusufun Bana nam bir həmşirəsi olub. Ol mütəvəccili-səhra olduğu zəmandə uyğuda idi. Vaqisində gördü ki, Yusuf bir neçə gürgi-xunxarə giriftar oldu. İztirablə bidar olub Yusufu təfəhhüs etdükə dedilər ki, mütəvəccili-səhra olub. Fəryadı fəğanla şəhrdən çıxdıqda gördü ki, Yusuf Yə’qublə vida’ etməkdədir. Ayağına düşüb təzərrö’ qıldı ki: “Ey əziz, pərişan vaqıə görmüşəm, bu səfər əzimətin fəsx et; əgər təvəccəh lazım isə, bana mülazimətində olmağa rüxsət ver ki, müfariqətə taqətim yoxdur”. Şe'r:

¹ Ey oğul, gecə orada qalarsan, mən odlanaram.

² Gecə hamilədir.

³ Ey oğul, Allahını unutma.

⁴ Bir bəlaya düşsən, Allahdan kömək istə.

⁵ “Və Allah mənə yetişər, o yaxşı bir vəkildir” – sözünü çox-çox təkrar et(Quran, 3, 173).

⁶ Məni unutma, yəqin ki, mən səni unutmaram.

Şəbi-vida' səhərgahi-ruzi-hicrandır,
Əsasi-bünyeyi-fəryadü ahü əfəndidir.

Əqlissə, iqtizayi-hökmi-qoza fəsxı-əzimətə riza verməyüb, Yusuf validi-büzürgvar və həmşireyi-vəfadər ilə vida' edüb ixvanicəfakarlı rəvan olduqda Yə'qub Rubilə ayitdi: "Sən əkbəriövladımsan, Yusufu sana tapşırdum, səndən istərəm". Qaliba bu səhvənən ki, demədi Allaha tapşırdum, bunca fırqə səzavar oldu və bunca bəlalara istehqaq buldu. Şe'r:

Hiç məqsudə dəstərəs bulmaz,
Qeyri-Mə'budə e'timad qılan.
Vasilə-mənzilə-murad olmaz,
Unudub anı qeyri yad qılan.

Və bir məşrəbə şirü şəkər Rubilə təslim etdi ki: Yusufun təb'inazikində tabi-hərarətə taqət yoxdur, təşnə olduqda bu məşrəbdən hərarətinə təskin verəsüz və ziyyadə təvəqqüs etməyüb Yusufu bana yetürəsüz ki, siz gələnədək bən mənzilimə getməzəm. Əqlissə, anlar rəvan olub və Yə'qub əsərlərinə nigaran qalub hər ləhzə bin ahicigərsuz çəkərdi və hər dəm bin qətrə sırişki-laləgun tökərdi. Şe'r:

Getdi ol sərv ki, kami-dili-divanə idi,
Mürğı-can nuri-ruxi-şəm'inə pərvanə idi.
Qaldı hicrində könlül müztəribü sərgərdan,
Ey xoş ol dəm ki, ana həmdəmü həmxanə idi.

Yə'qubun ərsayı-müşahidəsində olduqca Yusufu qardaşları mükərrəm və möhtərəm dutub, gah kökslərinə alub və gah başlarına götürüb yürürlərdi. Şe'r:

Kimi köksündə eylərdi məqamın,
Kimi başda məqami-ehtirəmin.
Kimi eylərdi gərdi-damənin pak,
Yolunda rəf'edərdi xarü xəşak.
Kimi təkrar edüb göftarı-sırin,
Verürdi nazənin təb'inə təskin.
Guruhi-hiyləngizü cəfacu
Kəmali-məkr ilə Yə'qubə qarşu

Qılıb izhari-asarı-tələttüf,
Qılurlardı qamu tə'zimi-Yusuf.

Çun imtidadı-bü'di-məsafət Yə'qubla övlad arasında hail oldu və rişteyi-məddi-şüai-bəsəri-Yə'qub tığı-seyli-əşklə inqitə' buldu, ol bivəfalar qüvvətdə olan kinlərin fe'lə götürdilər və pərdeyi-müvəsa və müdarayı aradan götürdülər və Yusufu ki, əfsəri-fərqi-rifət və gövhəri-taci-səadətləri idi, əmmameyi-matəm kibi başlarından xakiməzəllətə buraxdilar ki: "Ey sahibi-rö'yay-kazibə, məscudləri olduğun mehrü mahə istiqasə qıl sana ia'nət etsünələr və vaqıədə gördüğün sitarələrdən təvəqqə' et [ki, hubut] -əxtəri-iqbaliyə müsəid olsunlar". Əlqissə, Yusuf övcı-tə'zimdən həzizi-təxfifə düşüb hər kimə təvəccəh etdi, tərəüz eşitdi və hər canibə ki, mail oldu azar buldu. Zülm əlilə əmaməsin başından alub və nə'leynin ayağından salub sünbülli-geysusin pərişan etdilər və xarü xara üzrə anı pabürəhnə yürütüdlər. Şe'r:

Kəfi-payın cərahət qıldı pürxun,
Səmən bərgini xunab etdi mülgun,
Qubaraluda oldu mah ruyi,
Pərişan cə'di-muyi-müşkbuyi.
Kimə kim, eylədi dərdini izhar,
Ana əlbəttə andan yetdi azar.
Kimin kim, daməninini dutdu ol pak,
Giribanını qıldı gül kibi çak.
Kimin kim, ayağına düşdü ol nur.
Başından qıldı rə'fat sayəsin dur.

Ol vəqtədək ki, dərəceyi-aftab irtifa' buldu və həva sineyisuzani- Yə'qub kibi aləmsuz oldu, atəsi-ətəş cigər və sinəyə hiddətihərarət buraxdı və ləhibi-şiddəti-təəttüs xirməni-səbrü qərarın yaxdı. Şe'r:

Pəjmürdə qıldı sərvî-xuramanı qəhti-ab,
Gülbərgə düşdü tabi-hərarətdən iztirab.

Yusuf qayəti-iztirabdən Rubilə ayıtdı: "Ey bəradər, bən sənün xiteyi-himayətində və hövzeyi-hərasətindəyəm, bənim siğəri-sinnimə

rəhm et və fəryadıma yet”. Andan iltifat bulmayub Şəm’unə ayitdi: “Ey bəradər, tiği-tügəyani-ətəş rişteyi-həyatım qət’indədür, nola bir qətrə su ilə naireyi-iztitrabımə təskin verəsən və validi-büzürgvarım həmrəh edən məşrəbədən cani-suzanıma rahət yetürərsən”. Şəm’unibimürüvvət ol məşrəbəyi toprağə töküb ana vermədi və ol şirü şəkkəri tirə toprağə rəva gördü, ana layiq görmədi. Netə ki, dəştəti Kərbəlada bə’zi bədbəxtlər zülali-Fəratı ki, cəmi’i-məxluqə mübah ikən Ali-Mustəfadən qət’ etdilər və təriqi-hidayət zahir ikən rahizəlalət dutdular. Şe’r:

Ruzi-rəzmi-Kərbəla rahi-xəta dutmuş Fərat,
Qılınmış Ali-Məhəmməd dərdinin dərmanını.
O səbəbdəndir bu kim, üzr ilə dutmuş müttəsil,
Eyləyib fəryad xaki-Kərbəla damanını.

[Əlqissə], Şəm’un ayitdi: “Ey Yusuf, qarındaşlarından təvəqqəf” etdigün qətreyi-ab dəşneyi-tişi-abdardür və təmə’ eylədigün iltifat növki-xəncəri-xunxardur”. Yusuf ki, və’idi-həlak eşitdi, məxfətiqətlindən əklü şürbə fəramuş etdi. Şe’r:

Çü növmid oldu əfəgan etdi Yusuf,
Düri-əşkini qəltən etdi Yusuf,
Cigər qanılı müjganun qılıub nəm,
Nəmi-müjgan ilə derdi dəmadəm
Ki, ey seyli-sırışki-tündrəftar,
Çü manə’ yox sana, lütf eylə zinhar.
Yürü Yə’qubə halimdən xəbər ver,
Qəmi-bie’tidalimdən xəbər ver.
Xəbər ver söylə, ey piri-bəlakes,
Qılıbdur Yusufu gərdən müşəvvəş.
Olubdur xaki-zillət xaksarı,
Nə həmrəzi, nə qəmxarı, nə yarı.

Aya, əgər Yə’qubi-pərişanruzigar Yusufu-xüçəstəxisali ol zillətlə görsəydi, nolurdu həli və gər Həzrəti-Mustəfa Kərbəlada Hüseynin əhvalinə müşahidə qılsayıdı, nə qayətə yetərdi möhnətü məlali. Şe’r:

Təhqiqi-möhnətü qəmi-Ali-Əba üçün,
Səhrayı-Kərbəlaya güzar eylə, ya Nəbi.
Həli-Hüseynə xaki-məzəllətdə qıl nəzər,
Əndişeyi-qəribi-diyar eylə, ya Nəbi.

Əlqissə, Yusuf cümlədən növmid olub, ruyi-təzərrő¹ qibleyimünacata dutub ayıtdı: “İlahi, netə ki, nari-Nəmruddən Xəlilə nəcat verdün və tufani-iztirabında Nuha mədəd yetirdün, bana dəxi bu hadisədən aman ver”. Yusufun nəsimimünacatı Yəhudanın rövzeyizəmirində güli-riqqət açub Yusufə ayıtdı: “Ey bəradər, təvəhhüm etmə ki, bənim bəqayi-həyatimdən əsər olduqca sana əsəri-fəna yetməz və sərsəri-afət hisarı-himayətimdə gülşəni-əhvalinə güzar etməz”. Sair ixvan Yəhudanın zilli-himayətin Yusufun üzərində məmdud görüb, qətlindən təcavüz edüb bir qeyr tədbir etdilər. “Və əcmə’ u ən yəc’əluhu fi-ğiyabətil-cubb”¹. İttifaqən Kən²andan üç mil miqdarı dur bir çahi-bə’idülgəvr var idi məheur; Yusufu ol çah üzərinə ilətüb buraxmaq tədarükündə olduqda, Yusuf ol vaqıə hövlindən iztirabə düşüb, ixvani-bivəfanın əllərin öpüb, ayaqlarına yüz sürüb istığasə qılurdu, əmma faidə qılmazdı və heç birinün dilisəxti onun müruri-seyli-sırışkindən nərm olmazdı. Şe’r:

Dərda ki, dari-dəhrdə bir yar qalmadı,
Şərhi-qəmi-dil etməgə qəmxar qalmadı.
Tey qıldı cövr dövri-mürüvvət büsətinə,
Mütləq büsati-dəhrdə dəyyar qalmadı.

Yusuf gördü ki, ümidi-nəcat yox, təzərr ö’etdi ki: “Ey əzizlər, möhnət verün ki, iki rik’ət nəməzə qiyam edim”. Dedilər: “Sən [nə bilürsən] nəməz nədir?” Yusuf ayıtdı: “Əgərçi tifləm, əmma pedəribüzürgvarımlə mehrabi-ibadətə çox təvəccöh edüb adət etməgin mə'lufum olmuşdur”. Əlqissə, icazət alub nəməzə məşğul olduqda münacat etdi ki: “Ya Rəb, zılmami-məhamim sənin qəbzeyiqtidarındədir, səndən himayət istərəm” – deyüb münacatından fariğ olduqda ol bivəfalar italeyi-dəsti-təğəllüb qılıb bədənimübarəkindən pirahənin çıxarmaq istədikdə Yusuf ayıtdı: “Ey bimürüvvətlər, zindəyə setri-övrət və mürdəyə kəfən ləvazimdəndir.

¹ Onu quyuda gizlətməyi qərara aldılar (Qur'an, 12, 15).

Nola gər pirahənimə mütəərriz olmayasız?!” Dedilər ki, xunalud edüb Yə’qubə göstərmək məsləhəti üçün pirahən bizi mətlubdur. Təzərrö’ faydə qılmayıb, bədəni-lətifin qönçəvar pirahəndən müərra qıldılar və muyi-miyanınə rişteyi-rəsən peyvənd edüb tırə çahə endirdilər. Şe’r:

Tənini pirahəndən qıldılar ur,
Gülün bərgi-səməndən saldılar dur.
Rəsənlər eyləyib ə’zasınə bənd,
Dərunin yaxdilar qəndil manənd.
Müqəyyəd olmayıb fəryadü ahə,
Anı endirdilər ol tırə çahə.
Şüa’i-nuri-ruyu bərqi-ahi
Münəvvər eylədi ol tırə çahi.

Əmma hənuz nisfi-rahi-qə’ri-çah qət’ olmadan ol rəsəni silsileyirabiteyi-məhəbbətləri kibi qət’ etdilər və ol biçarəyi tənha buraxıb ol çahın üzərinə xarü xaşak yiğub üzərindən getdilər.

Rəvayətdir ki, Yusuf qeyrdən qət’i-ümid edüb kəndüsün Vacibülvücdə təslim etdi və qayəti-dəhşətdən bihuş olduqda Həzrəti-Izzətdən Cəbrailə hökm oldu: “Ya Cəbrail, ədrik’əbdı¹.

Filhal Cəbrail Yusufu götürüb qə’ri-çahə yetürdi və hüləli-behiştən setri-bədən verüb, pərübalın səhhət üçün cərahətlərinə sürüb və sərimübarəkin xaki-məzəllətdən götürüb surəti-əhvalına heyran ikən nida gəldi ki: “Ey Cəbrail, Yusufun bir neçə gün müanəsətin ixtiyar et ki, qəribdir. Bidar olduqda ana bənim səlamıım yetür və müjdeyi-nəcat ver”. Cəbrail ayıtdı: “İlahi, icazət ver ki, kəndümü ana Yə’qub sürətində göstərəm ki, qayətdə müştəqdir”. Yusuf ol xabi-dəhşətdən bidar və ol sükri-möhənətdən huşyar olduqda Cəbraili Yə’qub sanub fəryadə gəldi ki: “Ya əbətah², gördünmü ixvani-bivəfa bana nə cəfalər qıldılar və nə üqubətlər ilə bəni bu zindani-bəlaya saldılar”.

Cəbrail ol iztirab taqət gətirməyüb ayıtdı: “Ey Yusuf, bən Yə’qub degiləm, Cəbraili-Əminəm, rəsuli-Rəbbül-aləmin”. Həzrəti-Həqq sənə səlamlar yetirür və fəraqı-validin xüsusunda tə’ziyət verür və hökm edər ki, bəlaya təhəmməl qılasan və səbrlə nəcətə ümidvar olasan. Şe’r:

¹ Ey Cəbrail, quluma yetiş.

² Ey atacan.

Səbr qıl, səbr ilə məqsudinə səbr əhli yetər,
Səbr edən səbr ilə sərrişteyi-məqsud dutər.

Rəvayətdir ki, Yə'qub övladlə vida' etdiyi mənzildən mütəhərrik olmayıub, ol müsaflirlərin müraciətinə intizar çəkərdi və ləhzə-ləhzə yadi-rüxsarı-Yusuf edüb, ahi-həsrət çəküb, didədən əşki-nədamət tökərdi ol zəmanadək ki, Yusufu-xurşid rəsəni-şü'a ilə qa'ri-çahiməğribə nüzul etdi və qübari-küdürüti-zülmət dudi-dili-Yə'qub kibi səfheyi-ruzigarı dutdu. Qət'ən müsaflirlərdən əsər peyda olmayıub, Yə'qubun iztirabı ziyanə olub derdi. Şe'r:

Bir xəbər ver, ey səba, sərvi-rəvanım qandadır,
Canımın aramı yox, arami-canım qandadır?
Neylədin, netdin, fələk, xurşidi-aləmtabımı,
Ol rüxi fərxündə, mahi-mehribanım qandadır?

Və dəmbədəm təxəyyül edərdi ki, aya, övci-əməldən əxtərimuradım tülü'inin tə'xirinə nə səbəb vaqe' oldu ola və asimaniduadən ayəti-rəhmət nüzulinə nə mane' oldu ola? Şe'r:

Bəni dur etdin, ey dövri-fələk, bir mahsimadən
Ki, zövqi-vəsildir yegrək bana dünyavü üqbadən.
Şəbi-tarikdən, ey gərdün, qiyas etgil onun halin
Ki, düşmüsdücü cüda bir aftabi-aləmaradən

Yə'qub təmam gecə bu sürudlə mütərənnim idi, ol vəqtədək ki, Yə'qubi-səfidmuyi-sübhi-sadiq Yusufu-xurşid istiyaqindən ahi-sərd çəkdi və piri-gərduni-xəmqamətə ol ahi-sərddən riqqət qılıb sitareyi-sirişkin tökdü. Yə'qub ədayı-nəməzi-sübə edüb, ol gün dəxi mənzilinə müraciət qılmayıub, Şəcərətül-vida' altında sayəvar yerdən yerə mütərəddil olub, ol şəm'i-şəbistanı-səadətün intizarı ilə növhələr qıldı. Əmma ixvani-Yusuf ol əmri-qəbihə irtikab etdikdən sonra ol gecə müraciətləri müyəssər olmayıub, bir səhradə qalüb uyquya getdilər. Nisfül-leyldə Yəhuda sair ixvanindən məxfi, çah üzərinə gəlüb nida qıldı ki: "Ya əxi, əhəyyün əntə əm məyyitün?"¹ Yusuf ayıtdı: "Aya, sən kimsən ki, qəriblər halin istif sar edərsən?"

¹ Ey qardaşım, dirisən, yoxsa ölü?

Dedi: “Bən Yəhudayam, ey bəradər, nədir halın?” Yusuf ayıtdı: “Ey əziz, nola halı anın kim, qeyrilərdən cəfa gördükdə müavinətin istədiyi qövmdən cəfa görüb, atəşi-faraqi-pedər və naireyi-cəfayibəradərdən xirməni-həyatınə hirqəti-fəna yetə və xidmət üçün damonin dutan tayifə bidad üçün giribənin duta”. Şe'r:

Qəribi-mülki-eşqəm, qeyri-əşkü ah, dərdü qəm
Nə bir müşfiq, nə bir munis, nə bir yarü nə bir həmdəm.

Yəhuda ayıtdı: “Ey bəradər, keyfiyyəti-halin mə'lumdur, vəsiyyətin var isə bəyan et”. Yusuf ayıtdı: “Vəsiyyətim budur ki, validi-büzürgvarım hüzurində məclisi-cəmiyyətünüz in'iqad bulduqda bənim pərişanlığımı fəramuş etməyəsüz və cəhdiniz olduqca ol piriəzin könlün yaxub xatırın incitməyəsüz”. Allah, Allah! Nə münasibdir bu vəsiyyət ana ki, Həzrəti-Sultani-Kərbəla İmami-Zeynələbdinə vəsiyyət qıldı ki: “Ey fərzəndi-dilbənd, səlamımı süləhayi-ümmətə yetür və iłtimas et ki, hər qanda bir məzəlum və bir qərib müşahidə qıldıqda bənim qəribliyim və məzlamluğum yad edələr”. Şe'r:

Ey qılanlar arizuyi-abi-Kövsər dəmbədəm,
Təşnə dünyadan gedən Ali-Rəsuli yad edin.
Macərayi-Kərbəla zikrin qılın şamü səhər,
Təb'iniz ol zikri-rə'fətbəxşlə mö'tad edin.

Rəvayətdir ki, Yəhuda hənuz müraciət qılmadan bəradərlər xəbərdar olub əqəbincə galüb giryan gördülər, dedilər: “Səbəbi-giryə nədir?” Dedi: “Bu qərib üçün ağlaram”. Bəradərlər anı məlamət edüb səri-çahi möhkəm edüb mütəvəccih-i-Kən'an oldular və Yusufun pirahənin bərgi-gül kibi xunin edüb siba'ə alındıq deməyə ittifaq qıldılar. Şəcərətül-vida'ə qərib olduqda Yə'quba mülazim olan Dina nam düxtəri-büləndəxtər gördü ki, övladı-Yə'qub golürlər, əmma Yusuf aralarında yoxdur, ə'zasınə lərzə düşüb müztərib olduqda Yə'qub ayıtdı: “Ey zəifə, bu nə rə'sədür?” Ol mə'sumə və ol məzlamə ayıtdı: “Ey pedəri-büzürgvar, övladın göründü, əmma Yusuf görünməz, bilməzəm nə hikmətdir”. Şe'r:

Güllər açıldı, görünməz ol güli-xəndan, nə sud!
Çıxdılar səyyarələr, çıxmaz məhi-taban, nə sud!

Bu halə müqarın övladi-Yə'qub bildilər ki, hənuz Yə'qub Şəcərətul-vida' altındadır: hiylə ilə giribanların çak və məkrələ didələrin nəmnak edüb “Va-əxahu va-Yusufah”¹, – deyüb növhəyə başladılar. Dina surəti-hallərində məzmunə müttəle olub Yə'quba xəbor verdikdə Yə'qubi-biçarə bihuş olub düşdükdə Dina fəryad etdi ki: “Ey əzizlər, Yə'qub əldən gedüb, ayaqdan düşdü, mədəd qılun”. Övladi-Yə'qub ol piri-məzlumun üzərinə cəm' olub, Yəhuda ayitdi: “Ey cahillər, bu nə fikri-xəta və əndişeyi-nasəvab idi ki, qıldınız, həqqə ki, bu tədbirin nəticəsi dünyada məlalətdir və axırtdə xəcalət”.

Əlqissə, Yə'qubi-namuradi bihuş ikən ol xaki-məzəllətdən götürdülər və kəndü möhnətxanəsinə yetürdilər. Bir müddətdən sonra Yə'qub dideyi-nəmnak açub Yusufu istifsa etdikdə ol cəfacular rişteyi-təzvirə tab verüb Yusufun pirahəni-xunaludun araya götürdilər və siba'ü ziyanə töhmət buraxub, naləvü əfşanlərin əflaka yetürdilər. Yə'qub ol xəbərdən yenə bihuş olub, bir müddətdən sonra özünə gəldikdə ayitdi: “Ənə-əynə”². Dedilər: “Kəndü mənzili-kəramətində və məqərri-səadətindəsen”. Yə'qub ayitdi: “Haşa, çün Yusufum yoxdur, mənzilim mənzili-təziyətdir və məqamım məqaminədamət”. Şe'r:

Nedərəm canü cəhanı, bana dildar gərək,
Nədürür canü cəhan, aşiqə didar gərək.

Əlqissə, Yə'qubi-həzin libasi-matəm geyüb və binayı-beytüləhzan qılıub, naləvü əfşanı bir qayətə yetürdi ki, məlaikeyi-asiman mütəsədde' olub münacat etdilər ki: “Ya Rəb, Yusufu Yə'quba vasil et, ya bizə rüxsət ver ki, yer yüzünə enib ana mürəfiqət qılalum”. Cəbrail ayitdi: “Ya Yə'qub, əbkəytə bibukaikəl-məlaikətətə”³. Yə'qub ayitdi: “Ey Cəbrail”. Şe'r:

Bəsteyi-dami-qəmi-hicrani-yarəm, neyləyim,
Eyb qılman giryəmi, biixtiyarəm, neyləyim.

Yə'qubun abi-çəşmi-əşkbarı bir mərtəbədə rüxsəti cərəyan buldu ki, səvadı-mərdümi-çəşmin bəyazi-didədən məhv qıldı, netəkim,

¹ Vay qardaşım, vay Yusif!

²Haradayam?

³Sən ağlamaqla, mələklər ağladı.

“Səhihi-Tənzil” andan xəbər verür: “Və’bəyəzzət əynahu min-əlhuzni”.¹ Nəqldir ki, Həzrəti-İmam Zeynəlabdin vaqieyi-Kərbəladan sonra həmişə giryən idi, iltimas etdilər ki: “Ya İmami-zəman, kəsrəti-büka ilə iqdam etmə, səbr et”. Ol Həzrət buyurdu ki: “Ey əzizlər, bəni mə’zur dutun”. Şe'r:

Bir oğlundan cüda düşmüşdü Yə’qub,
Hücumı-giryə qılmışdı gözün kur.
Əcəbmi giryə qılsam bən ki, düsdüm
Neçə Yusuf kibi mə’sumdən dur.

Həzrəti-Yə’qub peyğəmbəri-mürsəldi, on iki oğlundan biri qayib olduqda və qayibin dəxi vüsalınə rica hasıl ikən ol qədər ağladı ki, nöqteyi-səvadi-didəsin tiği-seyli-sırış hək qıldı: “Bən ki, validibüzürgvarım və ə’mami-alimiqdarım və ixvani-büləndiqtidarım hüzurumda şəhadət buldular və biümidi-müraciət aləmi-bəqaya təvəccəd qıldılar, giryə qılsam əcəbmidir?” Şe'r:

Bənim halim nə bilsin olmayan möhnət giriftarı,
Bəla azürdəsi, qurbət pərişanı, qəm əfgarı.

Rəvayətdir ki, övladı-Yə’qub Yusufu buraxıb getdikdən sonra hər zəman müavidət qılıb əhvalın təcəssüs və təfəhhüs edərlərdi. Bir gün Malik nam bir tacırın üzəri ol çah üzrə düşüb Yusufu çıxardıqda övladı Yə’qub xəbərdar olub üzərinə varub, “bu bizim qulumuzdur” – deyüb anı Malikə satdırıb və sıfariş qıldılar ki: “Bu bəndə gürizpadır, bəndü zəncirsiz qoyma və əbdi-asıdır, istifayı-əklü şürbələ tüğyan vermən”.

Yusufu-siddiq anların kələmatin istimə¹ etdikcə təsdiq verüb səbr edərdi. Əmma bəndü zəncirə gəldikdə təvəqqüsüz fəğanə gəldi. Malik ayıtdı: “Ey qulam, bəndəyi-gürizpayə bəndü zəncir lazımdır, nə fəğan edərsən?” Yusuf ayıtdı: “Ey Malik, bən bəndü zəncirdən ağlamazam, əmma ol gün yadımə gəldi ki, Həzrəti-Sultani-BargahiKibrıya, Maliki-duzəxə hökm edə ki, ta’atimdən mütəmərrid olanları səslisilü əğlalə çək. Aya, bana bu cəfələri rəva görənlərin hali ol gün nolur, - deyüb ağlaram”. Malik bu xəbərdən mütəəsir olub ayıtdı: “Ey

¹ Kədərdən gözlərinə ağ gəldi (Qur'an, 12, 84).

qulam, kələmatində əsəri-dərd var, bu bəndü bəlaya müstəhəqq degilsən, əmma xacələrün xatiri üçün bir dəm mütqəyyəd olduğundan sonra səni itlaq edərəm”.

Çün övladı-Yə'qub Yusufu mütqəyyəd etdirüb Malikə təslim etdilər və getdilər, Yusuf Malikə təzərrö¹ etdi ki: “Ey Malik, lütf et, bəni bir dəxi xacələrim didarınə müşərrəf qıl”. Malik ayitdi: “Ey fəqir, bunca cəfadən sonra bu nə məhəbbətdir ki, səni anlara müştaq edər?” Yusuf ayitdi: “Ey Malik, bunlar bənim məxdumlarımdır, bunlardan cəfa gördükcə ülfətim ziyadə olur”. Malik təəccüb edüb avaz yetürdi ki: “Ey əşrafi-Kən'an, tə'cıl etmən ki, bu bəndə bir dəxi didarınıza müşərrəf olmaq istər”.

Övladı-Yə'qub təvəqqüf edüb, Yusuf zəncirin sürüyüb anlara mülhəq oldu, ayitdi: “Ey əzizlər, hər cəfa ki, qıldıñız sizə hələl edərəm, bu şortlə ki, pedəri-büzürgvar riayətində ehmal etməyəsən”. Şe'r:

Mərdanə gərək bəladə aşiq,
Üşşaqə cəzə² degil müvafiq.
Bisəbr degil müradə qabil,
Səbrilə olur murad hasil.

Əlqissə, Yusufu bir naqəyə bindirüb bir qulami-zıştruyi-tündxuy ana müvəkkil etdilər və mütvəccilihi-darülmülki-Misr olub məhmiliəzimət yürüdürlər. Yusufu-biçarə hər mərhələdə cərəsvar fəğan qılıb və hər mənzildə mütəhəyyir və bizəban qalub, ənva'i-küdərətlə gedərkən yolda məqabiri-Ali-Ishaqə günü düşüb, validəsi məzarın görüb, ixtiyarsız naqədən kəndusin buraxub, ol qəbri qucaqluyub fəryad etdi: “Ya ümmah, mülahizə qıl ki, bəndələr kibi beyə girüb, sariqlər kibi zəncirə çəkilüb nə üqubətlərə giriftar olmuşam”.

Qəbrdən avaz gəldi ki: “Ya vələdah ya qürrətə əynah fəsbir innəllahə mə'əs-sabirin”¹.

Sübh olduqda Yusufa müvəkkil olan qulam Yusufu naqə üzərində görməyüb təcəssüs edərkən gördü ki, bir qəbr üzərində oturub növhə

¹ Ey övladım, ey gözümün nuru, səbr et, Allah səbr edənlərlədir.

edər. Bimühaba bir neçə təpança ilə rüxsari-lətifin məcruh edüb ayıtdı: “Ey bəndeyi-ası, xacələrin sənin xüsusində sadıq olduqları mə’lum oldu”. Yusuf heç cavab vermədi, əmma dərdlə bir ahi-sərd çəkdi ki, mülkü mələkuta qüllqülə düşüb filhal, əbri-bohar və rə’dü bərq peyda olub, bir tufan qopdu ki, əhli-qafılə mütəvəhhim olub dedilər: “Bu əlaməti-Qiyamətdir”. Yusufun müvəkkili olan qualm ayıtdı: “Ey əzizlər, mən bu qulama bir neçə təpança urdum, bu qualm bir təzərrö’ etdi, bu əlamət zahir oldu”. Malik ayıtdı: “Ey qulam, səbəbi-təpança nə idi”. Qulam ayıtdı: “Naqədən düşüb fərar etmək tədarükündə idi”. Malik ayıtdı: “Zəncirlə fərar etmək olmaz”. Yusufu hazır edüb ayıtdı: “Nişə naqədən düşdün?” Yusuf ayıtdı: “Valideyimüşfiqəm qəbrin görüb ziyanınə təvəccəh etdüm, bu zalim bəni bigünah incitdi, bən həm bir ah çəkdim ki, cəhanı tarik etdi”. Şe'r:

Dudi-dildən çehreyi-xurşidə gər çəksəm niqab,
Ta Qiyamət əhli-dünyaya görünməz afitab.

Əhli-qafılə Yusufa nəzəri-e’tibar ilə baxub iltimas etdilər ki: “Ey cəvani-əhli-şə’n, bu küdurəti ayineyi-ruzigardən götür”. Filhal, Yusuf göyə baxub ləbi-gövhərfəşanun duaya mütəhərrik etdikdə həvadan küdurət gedüb, səfaya mübəddəl oldu. Malik Yusufun bəndü zəncirin götürüb, faxır libasla müləbbəs edüb, mükərrəm və möhtərəm qıldı.

Ey əziz, Yusuf məzari-madər görüb fəğan etdikdə böylə müəssir oldu. Mə’lumdur ki, müxəddərati-hücreyi-risalət və xəvatinisərapərdeyi- nübüvvət və əytami-əslabi-vilayət dəştisi-Kərbəlada bədənsiz başları və başsız bədənləri görüb növhə qıldıqda nə əsər verüb.

Rəvayətdir ki, əzizi-Misr, Yusufu Malikdən alub, Züleyxanun xidmətin ana müqərrər qıldıqda və Züleyxa anın dami-məhəbbətinə giriftar olduqda, çün eşqi-Züleyxa aludeyi-məcaz idi, tabi-məlamət gətürməyüb, kəndusinə rahət və mə’şuqinə möhnət rəva gördü və daməni-pakinə çəki-töhmət buraxub, bəndü zindanla ona azarlar yetürdi. Şe'r:

Aləmi-esq içrə oldur adəti-mə’hud kim,
Aşıq əhli-dərd olub, mə’şuq olan bidərd ola.
Hiç aşıq xatiri-mə’şuqə azar istəməz,
Mərd olan mə’şuqə cövr etməz məgər namərd ola.

Bir gün Züleyxa hökm etdi ki, Yusufu zəncirlə bir naqøyə bindirüb Misrin məhəllələrində gəzdirüb nida edələr ki: “Vəliyyi-ne” mat hərəmsarayında xəyanət qılanların cəzası budur”. Bu xəbər şaye’ olduqda Misrin dərə divarı nəzzarə əhlindən səhayifi-tasvir oldu. Zira müşahideyi-cəmali-Yusuf əqli-Misri qayıti-heyrətdən surəti-divar qıldı. Bu təriqlə seyr edərkən Züleyxa kisvəti-məchulla Yusufun güzərgahına gəldi ki, halın görüb xələmatın istima’ edə. Və bu halətdə Yusuf münacat edərdi ki: “İlahi, bigünahəm, sən vəqayə’i-əhvalimə vaqıfsən, rəhm et”. Şə'r:

Büzungvar Xudaya, əsirü heyranəm,
Şikəstəhalü dilazürdəvü pərişanəm,
Müqimi-guşeyi-qəm, mübtəlayi-dəmi-ələm,
Əsiri-dərdü giriftari-bəndü zindanəm.

Cəbrail Həzrəti-Cəlildən gəlüb ayıtdı: “Ey Yusuf, bəndü zindandan ələm çəkmə ki, səngirizə həbsi-mə’adində müzayiqə çəkməsə, lə’li-abdar olub zivəri-əfsəri-səlatin olmaz və qətreyi-ab təngnayı-sədəfdə məhbus olmasa, dürri-şahvar olub məhbublar vüsalinə dəstrəs bulmaz. Ey Yusuf, Züleyxa güzərgahində durub mütərəssidi-istimə’i-kəlamındır, hökmdür ki, cəzə’ qılmayanın və kəsrəti-ələmdən mütəşəkkı olmayasan ki, Züleyxa əməlindən xoşnud olmaya və sənin məlalindən sürur bulmaya”. Rəvayətdir ki, Yusuf Züleyxaya yetdikdə münadi lisanında bu cari oldu ki: “Haza qulamun min-Kən’an vəl-əzizü əleyhi ğəzban”¹.

Cəbrail ayıtdı: “Ey Yusuf, münadiyə cəvab ver ki: “Haza xəyrun min-ğəzbanır-rəhman və mə’siyətil-rəbbən və duxulinniran və sərabilil-qətran”².

Yusuf bu əda ilə mütəkəllim olduqda Cəbrail ol sədayı Züleyxaya irişdürü və Züleyxa münfə’il olub, kəndü mənzilinə müraciət qılıb, cariyəsilə harisi-zindana ırsali-pəyam qıldı ki: “Minba’d bu qulama cəfa rəva görməyüb, bəndü zəncirin götürüb hüsnə-riyatında təqsir etməyə”.

¹ Bu kən’anlı bir qulamdır və Əziz ona qəzəblənmişdir.

²Bu, Allaha qəzəbindən, Allaha qarşı olmaqdən, cəhənnəmə girməkdən və qatrana bulaşmaqdən daha xeyirlidir.

Əlqissə, Yusuf yeddi il müqimi-guşeyi-zindan idı, əmma ol mərtəbədə əfğan edərdi ki, əhli-zindan derlərdi: “Ey əziz, gündüz nalə eylərsən, bari gecə təhəmmül et ki, bizə rahət müyəssər ola”. Züleyxa bu hala müttəle’ olduqda buyurdu ki: “Zindandan şarı’ıamma bir dəriçə açalar, ola ki, sadırü varid nəzzarəsindən Yusufun dili-biqərərinə bir qərar gələ”. İttifaqən ol dəriçə canibi-Kən’ana açıldı. Hər gecə ki, səlabəti-hinduyi-zülməti-şəb ol güzərgahdan xəlqin tərəddüdün qət’ edərdi, tənha Yusuf ol dəriçəyi məftuh edüb, canibi-Kən’andan mütəhərrik olan nəsimi müxatəb edüb, Yə’qubun əhvalın istifsa r edüb, ana peyğamlar ırsal edərdi. Şe’r:

Bir xəbər ver, ey səba, ol mahi-tabandan bana
Kim, qəmi-eşqində yüz qəm yetdi dövrəndən bana.
Olma qafil, Tanrıçün, daim tərəddüd eyləyüb,
Gəh yetür bəndən ona peyğam, gəh ondan bana.

Bir gün bir ə’rabiyi-şütrəsəvar şəhərdən mütəvəccihə-səhra ikən, naqə anı buraxıb biixtiyar Yusufun zindanına müqabil gəlüb lisani-hal ilə Yusufə səlam verüb ayıtdı: “Ey pəsəndideyi-Məliki-Cəlil və ey şükufeyi-Bəni-Israel, Kən’andan Misrə gəldim və hala Misrdən Kən’ana gedirəm; Yə’quba peyğamin varmı?” Yusuf ki, Yə’qub adın və Kən’an zikrin istimə’ etdi, fəryadü fəğani asimana yetdi. Şe’r:

Səba, lütf etdin, əhli-dərdə dərməndən xəbər verdün,
Təni-bicanə candan, canə canandən xəbər verdün.

Bu halətə müqarın ə’rabi iztirab ilə gəlüb naqeyə taziyənə urmaq sədədində ikən zəminə hökm oldu ki, ə’rabiyi həbs edə. Ə’rabi müqəyyəd olduqda Yusuf nida yetürdi ki: “Ya əxəl-ərəb, nə canibdən gəlürsən?” Ə’rabi ayıtdı: “Kən’andan gəlürəm”. Yusuf ayıtdı: “Kən’anın qansı nahiyəsindən olurdun?” Ə’rabi ayıtdı: “Mənzilgahım çeşməsəri-Bəni-Israel və mərğzəri-Ali-Yə’qubdur”. Yusuf ayıtdı: “Ey bəradər, ol badiyədə heç bir dirəxti-barvər gördünmü ki, on iki budağı olub, birin sərsəri-afət qoparub bir müddətdir ki, əslİ-dirəxt arizuyi-fər’ ilə pəjmürdə və bixi-dirəxt iştıyaqi-şaxsarlə əfsürdədir?” Ə’rabi ayıtdı: “Bu nüktə əhvali-Yə’qubdan kinayətdir ki, on iki oğlundan birin itirüb, hala bir müddətdir ki, yollar üzərində bir

möhnətxanə bina qılıub, ismin Beytül-Əhzan qoyub, anda sakin olub, sadırü variddən xəbər sorar, əmma əsər bulmaz”. Şe'r:

Hiç kim, ya Rəb əsiri-dərdi-hicran olmasun,
Mənzili Yə'qub nisbət Beytül-Əhzan olmasun.
Aşıqın bir dəm muradınca mədar etməz fələk,
Necə hər dəm gəlməsün fəryadə, giryən olmasun.

Yusufun dərdi bu xəbərdən ziyadə olub ayıtdı: “Ey ə'rabi, hala əzimətün nə canibədür?” Ə'rabi ayıtdı: “Badiyeyi-Hicaza əzm etişəm ki, anda məta'i-münasib alub Kən'ana müraciət qılam”. Yusuf ayıtdı: “Bu ticarətdə nə miqdar fayidə mütəsəvvirdür?” Ə'rabi ayıtdı: “Yüz dirəm”. Yusuf ayıtdı: “Sana bir yaqtı verəyim ki, qiyməti igirmi bin dirəmdən ziyadə ola, bu şərtlə ki bu mənzildən Kən'ana müraciət qılb, Beytül-Əhzanə gedüb ol pira sələmim yetürəsən və xakipayıñ niyazım ərz edəsən ki: “Ey Rəsuli-sahib-qəbul, zikrində olan qəribələri və fərağın çəkən binəsibləri həngami-dua fəramuş etməyəsən və səni unutmayanları unutmayasan”.

Ə'rabi ayıtdı: “Ey əziz, ismin nədür?” Yusuf ayıtdı. Şe'r:

Səfheyi-çehrəmdə şərhi-möhnətim mərqumdur,
Zahirimdən batinim keyfiyyəti mə'lumdur.

İzhari-ism nə hacət?! Səhifeyi-surəti-halimdən keyfiyyətiməalim mə'lum etmək olur, bu asarü əlamətimdən ol pira xəbər verdikdə kim olduğum bilür”. Şe'r:

Gör rüxi-zərdimdə, ey həmdəm, sirişki-alimi,
Ol gülü-rə'naya bu rəng ilə bildir halimi.

Ey ə'rabi, əgər anın mərdümi-çəşmi rəhgüzəri-seylabi-sirişkə məhv oldusa, bənim xali-rüxsarıñ xuni-cigər girdabında nayab oldu və əgər anın məqamı Beytül-Əhzan isə, bənim mənzilim bəndü zindandır. Ey ə'rabi, bu yaqtu alub la'li-sirişkimdən ol mə'dənimürüvvətə xəbər yetür ki, anı fərəhnak edüb duasın alasan, zira müstəcabüb-də'vətdir”. Ə'rabi ayıtdı: “Bən giriftari-zəminəm, hərəkətə qüdrətim yoxdur”. Yusuf ayıtdı: “Ey ə'rabi, bu naqə mübarəkdir, səndən müqəddəm badiyeyi-qürbət giriftarlarına sükkani-

Beytül-Əhzan peyamın götürdü və talibə mətlüb müjdəsin yetürdi; müstəhəqqi-üqubət degil, təərrüzündən təcavüz et¹.

Ə'rabi tövbə qılıb ol müzayiqədən nəcat buldu və ol yaqtu alub canibi-Kən'ana rəvan oldu. Yusuf ol ə'rabi ardunca sırişk seylabın töküb deyərdi: “Ya ləytə Rahilə ləm təlidni”¹. Şe'r:

Çün dəmi şad olmazam dövri-cəfa-əncamdan,
Kaş hərgiz doğmayaydım madəri-əyyamdan.

Əlqissə, ə'rabi Kən'ana yetüb, nisfūl-leyldə Beytül-Əhzana gəlüb, Yə'quba səlam verüb ayıtdı: “Əssəlamu əleykə ya nəbiyullah, əs-səlamu əleykə əyyuhəl-məhmum, əssəlamu əleykə əyyuhəlməğmum”².

Yə'qub ol sədadan bir fərəh ehsas edüb, hücrədən çıxıb ayıtdı: “Əleykəs-səlam, ey bəndeyi-Xuda, nə canibdən gəlürsən?” Ə'rabi ayıtdı: “Peyğamım var Misr canibindən: Və təmamiyi-hekayəti təfsil ilə şərh etdi. Yə'qub ol peyğamdan süruri-tam və nişati-təmam bulub muradına yetdi. Şe'r:

Əfakəllah, ey qasidi-xoşxüram,
Yetirdün bana dilbərimdən pəyam.
Rümuzi-nihan aşikar eylədün,
Bəni vəslə ümmidvar eylədün.

Ey ə'rabi, bu müjdə ilə cani-həzinimə kələmati-behcətasarla təmkin yetürdün və naireyi-hicranıma zülali-nöqteyi-göhərbarla təskin verdün, nə şükrənə istərsən?” Ə'rabi ayıtdı: “Ya Nəbiyullah, dünya muradin Yusufdan hasil etmişəm, səndən nəcati-axırət üçün istid'ayi-dua qıluram”.

Yə'qub ayıtdı: “İlahi, bu bəndeyi-məğbuli səkəratı-mövtdən fariğ edüb, müstə'iddi-düxuli-behişt qıl”.

Bu hala müqarın naqə zəbani-hal ilə fəryad etdi ki: “Ya Nəbiyullah, vasiteyi-pəyam bən idim, bən dəxi duaya möhtacam”.

Yə'qub ayıtdı: “İlahi, bu naqəyi behişt naqələrindən edüb, ana səbzəzari-cənnət məzrate'in nəsib et”.

¹ Kaş ki Rahilə məni doğmayaydı!

² Ey Allahın Peyğəmbəri, sənə salam olsun, ey sıxıntı içində olan, sənə salam olsun, ey qəm içində boğulan, sənə salam olsun!

Ə'rabi ayıtdı: "Ya Nəbiyullah, bu zəman zəmani-icabəti-duadır, ol əsiri-zindan üçün dəxi bir dua qıl".

Yə'qub ayıtdı: "İllahi, anı mətlubinə vasil edüb cəmi'i-muradin hasil et".

Allah, Allah, nə xoş münasibdür Yusufun cofalar görüb və bəndü zindana düşüb, Yə'quba irsali-peyğam etdürü şəhid-i-Kərbəlanın cəfayi-qövmdən tə'ərrüz bulub dəşt-i-Kərbəlada möhnətlərə giriftar olduqda rövzeyi-Rəsulullahə ərzihal etdiginə. Zəhi təhəmməl ki, ixvanü əqarib bir-bir müqabilində şərbəti-şəhadət içüb, kəndü tənha qaldıqda mütəzəlzlil olmadı və təğəyyür bulmadı. Şe'r:

Dərda ki, əhli-danişü idrak getdilər,
Məcruhü dilşikəstəvü qəmnak getdilər.
Alayışi-zəxarifə aludə olmayub,
Dünyaya pak gəldilərə pak getdülər.

Rəvayətdir ki, Hüseyni-məzлum ixvanü əqaribdən sonra tənha qalub münacat etdi ki: Ya Rəb! Misra':

Zarü tənha qalmışam yarü diyarımdan cüda.

Əhli-Beyti-risalət şahzadənin bikəsligin görüb, fəğana gəlüb, bir tərəfdən bənəti-mütəhərrat giriban çak edüb və bir tərəfdən üxüvvatisalihat xuni-cigər birlə nəmnan edüb və bir tərəfdən Həzrəti-İmam Zeynəlabdin sədayi-fəğanın mütəvəccih-i-əflak edüb, qülqüleyimüsibət bir qayətə yetmişdi ki, fələki-birəhmin ol halətə rəhmi gəlüb, şiddəti-möhnət dövri-zalimi ol məzлumların halına mütəhəyyir etmişdi. Şe'r:

Bənzəməz Yusufun əhvalına əhvali-Hüseyn,
Nişə kim Yusuf olub bəsteyi-zənciri-mihən.
Düşdü zəncirə, vəli qılmadı zəncirsifət,
Tiri-bidədi-ədu cismini rövzən-rövzən.

FƏSLİ-İBTİLAYİ-MUSA

Tiri-təhəmmül sərgəstələrinin və tiği-təvəkkül küştələrinin biri Həzrəti-Kəlimullahdır ki, qilləti-ə'vanü ənsarla cəfayi-ali-Fir'on mütəhəmmil olub və süfəhayi-qövm azarına səbr qılıb şükür edərdi.

Filvaq'ı, anın şiddəti-əhvalı və kəsrəti-ihvalı şəbihdir vaqieyi-ŞahiKərbəlaya ki, istiləyi-ə'dadan münzəcir olub, tərki-rövzəyi-Rəsul [edüb] yarıy diyarından məhrum qalub, dəşt-i-Kərbəlada mübtəlayidamı- məsaib və bəstəyi-bəndi-nəvaib olduqda təhəmmül pişə qılıb, mütəzəlzl olmadı və əqideyi-səlahı təğəyyür bulmadı. Şe'r:

Möhənəti-Musa degil manəndi-ənduhi-Hüseyn,
Fərqiñ etmiş anlarun mizani-ənduhi-bəla.
Şəm'i-bəzməfruzdur Vadiyi-eymən atəşı
Nari-aləmsuzdur bərqi-əlayi-Kərbəla.

FƏSLİ-İBTİLAYİ-İSA ƏLEYHİSSƏLAM

Təriqi-məhəbbət sabitqədəmlərinin və sərapərdeyi-möhənət məhrəmlərinin biri İsayi-müçərrəddir ki, suzənvar əsbabi-dünyadan keçüb sərrişteyi-fəna dutmuş və tərki-təəllüqati-fani edüb təriqitəcərrüd ixtiyar etmiş. Cəmaəti-Yəhud anı töhmətlərə mənsub edüb, səlbini iqdam etdilər və mütabiqətində inhiraf qılıb, təriqi-müxəlifətin dutdular. Netə kim, Həzrəti-Şahi-Kərbəla təsərrüfi-hökmi-xilafətdən ki, istehqaqla ana ənsəbdır, təcavüz qılıb mücavirəti-rövzəyiRəsulullah ixtiyar etmiş ikən və təərrüzi-əmri-səltənətindən ki, irslə ana əqrəbdır, e'raz edüb guşeyi-qənaət dutmuş ikən zələmeyi-ümmət sərsəri-həvayı-nəfslə zövrəqi-təmkinin dəryayı-bəlaya salub və sərrişteyi-ixtiyanın zuri-bazuyi-zülmələ əlindən alub, qərQEyi-girdabifəna qıldılar. Şe'r:

Qəsdi-qəqli-İsiyi-Məryəm qılan saat Yəhud,
Eyləmişdi müztərib anı mücərrəd bimi-can.
Gör şəhidi-Kərbəla halın ki, həm can qıldı tərk,
Həm fəraqı-alü övladıyla oldu imtahan.

FƏSLİ-İBTİLAYİ-ƏYYUB

Bəstəri-bəla bimarlarının və badiyeyi-fəna dilfigarlarının biri Əyyubi-bələkeşdir ki, növidi – “Innəllahə yuhibbu kulla qəlbini həzin”¹ dili-pakın məxzəni cəvahiri-iştıyaqi-hüznü məlal etmiş və əqideyi – “Ənə indəl-munkəsirəti qulubəhüm”² həmişə dili-şikəstəsində təməkkün dutmuş. Zira sultani-səririni Kibriyanın inayəti eyni-inadır və hakimi-divani-qəzanın iltifatı məhzi-bəladır. Şe'r:

Birdürür məsdəri-cəlalü cəmal,
Bir bilür qəhrü lütfü əhli-kəmal.
Gərçi əhvalı-müxtəlif çox olur,
Birdir əslı-həqayiqi-əhval.

Rəvayətdir ki, Əyyubi-səbur zəmani-möhnətdən müqəddəm qırx il müdavimi-nəvali-ne'mət və müqimi-riyazi-rahət idi. On iki fərzəndi olub, hər biri istiqlal ilə bir Süleymani-zəman ididi; və dörd yüz məmluku olub, bə'zi qatarlarına sarban və bə'zi rəmələrinə şəban və bə'zi bustanlarına bağban idi. Əmma hərgiz kəsrəti-təəllüqat anınla mə'budu arasında hayil olmazdı və istifayı-murad müdavimətizikrdən onu qafıl qılmazdı. Məlaikə Əyyubun şiddəti-ibadətin və kəmali-itaətin görüb, təsəvvür qıldılar ki, ol ibadətə səbəb təysirimətalib və ol taətə bais hüsuli-məvahibdir; və güman etdilər ki, əgər izaleyi-ne'mət vaqe' olsa və istimrəti-mövhəbət xələl bulsa, anın şükrü şikayətə mübəddəl olur və binayı-e'tiqadı təzəlzül bulur.

Lacərəm imtahan üçün bir gün Həzrəti-Cəbrail Məlikə-Cəlildən gəlüb ayıtdı: “Ey Əyyub, bir müddətdir ki, məzhəri-asarı-ne'mətsən və müqimi-guşeyi-rahət. Vəqt oldu ki, rahət diyarından möhnət mülkünə mütəvəccih olasan və netə ki, ne'mət ləzzətin gördün, möhnət zövqün bulasan”.

Əyyubi-səbur ol xəbərdən əsla mütəğəyyir olmayıub və təvəhhüm qılmayıub ayıtdı: “Ey Cəbrail, bu dəxi bir ne'məti-qeyri-mükərrədir ki, hər zaman bir aləmin seyri müyəssərdir”. Şe'r:

Bilməzəm bən kəndü rə'yimlə ziyanü sudimi,
Bəndəyəm bən, padişahım yeg bilür behbudimi.

¹ Allah hər hüzünlü könlü sevər.

² Mən qəlbi sıniqların yanındayam

Əlqissə, Əyyub müntəziri-bəla və mütərrəsidi-'ina olub, bir gün guşeyi-mehrabi-ibadətdə nəmazindən fariğ olub məşguli-məvaizə ikən, bir tərəfdən şəban gəldi xəbər verdi ki, təmamıyi-rəmə seylaba qərq oldu və bir tərəfdən sarban gəlüb tə'ziyət yetürdü ki, cəmi'inaqələrin sərsəri-səmumdan fəna buldu və bir tərəfdən bağban gəlüb afəti-jalədən bustan hələkin təqrir edüb fəğana gəldilər və bir tərəfdən xədəmü həşəm zəlzələdən qəsrü eyvanın inhidamin xəbər verüb növhə qıldılar. Əmma Əyyub çün müqəddəmədən vaqif idi, bu xəbərlərdən iztirab etməyüb və bu hadisədən xatırınə qübari-küdürü yetməyüb, Həqq zikrinə məşğul idi. Nagah xəbər verdilər ki: “Ey Əyyub, on iki oğlun əkbəri-övladın mehmansərayində ziyafətə məşğul ikən səqfi-səray münhədim olub, on ikisi dəxi həlak oldu”. İbtidayi-halətdə Əyyuba istilayi-cəzə’ biixtiyar yol buldu, əmma yenə qeyrəti-məhəbbət mən’ilə səbr edüb duaya məşğul oldu. Şe'r:

Xatiri-yar əgər aşiqə azar istər,
 Gərək azar çəkə aşiq əgər yar istər.
 Küfrdür aşiqə əndişəyi-səhhət qılmaq,
 Yar əgər aşiqini dərd ilə bimar istər.

Çün fövti-malü mənal və fövti-övladü əyal Əyyuba təğəyyür vermədi və binayı-e'tiqadına asibi-həvadis xələl yetürmədi, məlaikə ayitdilar: “Ya Rəb, əfzəli-niəm şərəfi-səhhətdür və Əyyubi fövt olan ne'mətlərin istirdadına ümidvar edüb ibadətdə qayim edən ol ne'mətdir”. Hökm oldu ki, imtahan üçün sahrayı-vücudu səririsultani- səhhət ikən seyrgahi-sipahi-səqam ola və məcariyi-ürüq və ə'zasında hər qətrə qan bir kirmi-xunxar olub məfasifi-tərkibində mənzil qila. Bu möhnətlə dəxi səbrinə ixtilal və əqdi-əqidəsinə inhilal bulunmadı ol zəmanədək ki, kirmlər zəbanü qəlbinə düxul etdirər və təfəkkür rəhgüzərin bağlayub təzəkkür sərçəməsin dudular. Əyyubibicarə fəryada-gəldi və təzərrö’ qıldı ki, “Rəbbi inni məssəniyəzzurri”¹, yə’ni bana zərər mütəvəccih oldu, zira cəmi-i-ələmdə zikrү fikrinlə təsəlli olurdum və qəmü ənduh gördükçə zikrində fərəh və fikrində tərəb təmənna qlurdum, hala dil ki, aləti-fikrdür və zəban ki, səbəbi-zikrdür, mərəz taracına getməkdədir və bəni təfəkkürdən məhrum və münacatdən mə'yus etməkdədir. Haşa ki, bu hala riza

¹ Ey Rəbbim, bu dərd mənə toxundu (Qur'an, 21, 83).

verəsən və bu bəndeyi-müxlisi fikrү zikrindən məhrum rəva görəsən”. Şe’r:

Zəban bülbüli-bağı-zikrү sənadür,
Dil ayineyi-hüsni-sidqü səfadür.
Bəni bidilü bizəban qoyma, ya Rəb
Ki, bidilligü bizəbanlıq bəladür.

Həqqi-sübhanəhü və tə’ala, dili-mütəzzərre’ və zəbanimütəxəşşə’ dən qabuli-təvəqqö’ qılıub, cəmi’i-fövt olan ne’mətlərin istirdadına hökm qıldı və təni-məksurinin cəbbarı və dili-viranının me’marı oldu. Ey əzizlər, əgər Əyyubi-səbur fövti-əmval və mövtiövladla mütəğəyyir olmayub səbr qıldı, şəhidi-Kərbəla dəxi xaniman yəğmaya verüb və ixvanü övladü ənsabının mövtün müşahidə qılıub sabir oldu. Və əgərçi həzrəti-Əyyubun bədənində dörd bin kirmixunxar mənzil dutdu, şəhidi-Kərbəlanın tənində yüz bin peykaniabdar qərargah etdi. Şe’r:

Demə kim şahi-Kərbəla ələmi
Qəmi-Əyyubi-dilfigarcədür.
Sanma kim, zəxmi-nişi-kirmi-zə’if
Zərbə-şəmşiri-abdarcədür.

FƏSLİ-İBTİLAYI-ZƏKƏRİYYA VƏ YƏHYA

Cəfayi-fələk azürdələrinün və möhnəti-zəmanə əfsürdələrinün biri Zəkəriyyayı-məzlum və biri Yəhyayı-mə’sumdur. Rəvayətdir ki, bir gün Zəkəriyya mehrabi-ibadətində münacat etdi ki: “İlahi, şamışbabə sübhi-şeyb irişdi və rabiteyi-canü tən rıştəsinə tabi-müxalifət düşdü. “Fəhib li min-də-dunkə vəliyyən”, yə’ni inayət qıl bana bir xələfi-sahibtəqva və fərzəndi-pakizəliqə”.

Həqq navəki-duasın hədəfi-icabətə yetürdi və Yəhyayı-mə’sumu ana verdi. Üç yaşına yedükdə bir gün ətfali-məhəllə Zəkəriyya hücrəsinə cəm’ olub Yəhyaya təklifi-ləhvü lə’b etdirər. Yəhya hücrədən çıxmayıb cəvab verdi ki, “Ma'lil-lə’ebu xələqna”¹.

¹ Biz oyun üçün yaradılmadıq.

Əlqissə, ibtidayı-tüfəliyyətdə riqqəti-təmamla məcbul olub və tərki-ləhvü la'b qılıb, həmişə istima'i-əhvalı-qiyamətə mayıl və keyfiyyəti-hövli-məhsərə sayıl idı və dörd yaşında Tövrati hifz etdi və on yaşında əhkami-şər'iyyənin künhünə yetdi. Şəbü ruz giryən olmağın və mahü sal əfəgan qılmağın bir gün Zəkəriyyə münacat etdi ki: “Ya Rəb, səndən bir xələf istədim ki, süruri-sinə andan müyəssər ola. Bana bir nütfə kəramət qıldın ki, andan rahətüm getdi və naləvü əfəganı bəni azürdə etdi”.

Xitab geldi ki: “Ey Zəkəriyyə, sən bəndən fərzəndi-vəlişüar təmənna qıldun, budur vəlilər nişanı və salehlər şanı ki, həmişə giryən olalar və peyvəstə naləvü əfəgan qılalar. Ey Zəkəriyyə, hənüz sübhibələdan bu nişaneyi-səhərdür və atəşi-möhənətdən bu bir şərədür; təhəmməl qıl ki, ənqərib bu şükuşənin meyvəsin dərəcəksən və bu qoñçənin gülün görəcəksən. Ey Zəkəriyyə, vəqtidir ki, səni başdan ayağa ərrə ilə iki parə qılalar və Yəhyanın hülkünə tiğ-i-tiz həvalə qılıb qətlinə mütəvəccih olalar”. Şe'r:

Yar səndən tərki-can istər, götür candan təmə',
Hər nə andan qeyr görsən, qət' qıl andan təmə'.
Şəm'vəş canan səni çün yaxmaq istər müttəsil,
Atəşi-suzana gir, kəs abi-heyyandan təmə'.

Əlqissə, xövfi-Yəhya bir qayətdə idi ki, ol hazır olduqda Zəkəriyyə üqubati-məşhərdən bir kəlimə bəyan və bir hərf əyan edə bilməzdi. Bir gün Yəhyadan qafıl olub, qayib sanub zikr etdi ki: “Duzəxdə Ğəzban nam bir kuhi-ataşın var ki, andan seyli-əşk ilə güzər etmək olur və bədrəqeyi-suzü güdazla payana yetmək olur”. Yəhya eşidüb dürra'əsin buraxub canibi-səhraya rəvan olub, “Əl-veyl limən dəxələ Ğəzban”¹, – deyüb fəğana başladı. Zəkəriyyə anın əhvalina müttəle’ olduqda minbərdən yenüb validəsinə ayırdı: “Ey zə'ifə, bu gün səhv edüb bir şəmmə əhvalı-duzəxdən bəyan etdim: Yəhya istimə’ edüb fəğan qılıb səhraya düşdü. Mürafiqət qıl, səhraya gedüb anı istifşar edəlim”.

İttifaqla ol sitəmrəsidələr səhragərdü biyabannəvərd olub, üç gün səyahətə iştigal qılıb andan əsər bulmadılar və məqamına müttəle’ olmadılar. Beyt:

¹ Vay olsun cəhənnəmə gırənin halına!

Cana bənzər dilbərim bilmən məkanı qondadur,
Kim bilür aləmdə ənqə aşiyani qondadur.

Dördüncü gündə bir şəbəna yetüb sual etdikdə şəban ayıtdı: “Bən Yəhyani görmədüm, əmma üç gündür bu kuhdən bir sədayi-dilsuz gəlür ki, istima’i hüzuruma mane’ olur”. Ol canibə təvəccöh etdükdə gördülər ağəşteyi-xakü xun olmuş, bixud yatub. Üzərinə gəlüb fəryad etdükdə iztirabla göz açub öylə sandı ki, mələkəl-mövtdür, qəbzi-ruh etməyə gəlmış. Təzərrö’ qılıb ayıtdı: “Ey mələkəl mövt, ol qədər aman ver ki, pedəri-pirü madəri-zəifimi görüb vida’ edim”. Validəsi ayıtdı: “Ey cigərguşə, bənəm valideyi-dilfigarın və madəribiqərarın”.

Yəhya xəbərdar olduqda fərar etmək tədarükündə ikən, ənvai-yəminlə təskin verüb və Zəkeriyyə dəxi bir canibdən təzərrö’ qıldı və anı mənzilə gətirdülər. Bir miqdardə adəs təbx edüb Yəhyaya ərz etdikdə Yəhya andan bir miqdardə tənavül edüb meyli-xab etdikdə vaqıosında xitab etdilər ki: “Ey Yəhya, məgər Əzəbəni fəramuş etdin ki, qida tənavül edüb fəraigətlə yatdır?” Yəhya bidar olub yenə iztirabla fəşan qılıb səhraya düşdü və fəryadı fəğamı asımana irişdi. Rəvayətdir ki, Yəhya müddəti-ömrədə hərgiz xəyalı-mə’siyət xatırınə yetürmədi və zikri-mənahi dilinə gəturmədi.

Nəqldir ki, ruzi-Qiyamət iki növbət nidayi-aməm edələr, bir növbət Yəhya üçün bu ibarətlə ki: “Ey əqli-məhşər, nəzzarə qılun bu bəndəyi-mə’suma ki, hərgiz əndişeyi-xəta zəmirinə yetməmişdir və mütləq ləzzati-dünyəvi təsərrüf etməmişdir”. Cəmi’i-aləm göz açıqdə Yəhyayı-mə’sumə müşahidə qılalar və günahkarlar şərmsar olalar. Və bir növbət dəxi Fatimeyi-Zəhra üçün nida qılalar bu ibarətlə ki: “Ey mə’səri-bəşər, “Əzzü əbsarəkum”¹, yə’ni ey bəni-Adəm, göz yumun ki, Fatimeyi-Zəhra gəlür”. Nəqldir ki, Fatimeyi-Zəhra ərsəti Məhşərə bir növ'lə güzar edə ki, heç nazırın qüdrəti-nəzzarəsi olmuya və heç kim müşahidəsinə qüdrət bulmaya; kətfi-yəminində pirahənizəhraludi-Həsəni-Muctəba və kətfi-yəsarində cameyi-pürxunişəhidi-Kərbəla və kəfi-mübarəkində əmmameyi-xunini-ƏliyyiMurtəza qayəti-təzərrö’ ilə daməni-ərş dutub təzəllüm göstərə ki: “Ya Rəb, fəryadıma yet”. Cəbrail Həzərəti-Seyyidi-Kainatə xəber yetürə ki: “Ya Rəsulullah, Xatuni-Qiyamət daməni-ərşə əl urubdur və

¹ Gözünüüzü yumun!

təzəllüm edüb, bargahi-ədalət dərgahında durubdur; vəqtdir ki, sərsəri-ahi-cangüdəzindən dəryayı-qəhri-İlahi təməvvüçə gələ və aləmi qərQEyi-tufani-qəzəb qila. Həzrəti-Seyyid iste'cal ilə ərş əyağına gəlüb Fatimeyi-Zəhraya nəsihət qila ki: "Ey nuri-didə və ey arami-dili-qəmdidə, bu gün ruzi-müavinətdir, vəqtin müxasimət degil və zəmani-riayətdir, əyyami-şikayət degil. Sən Həsənin pirahənizəhralud və Hüseynin cameo-pürxunun ələ alub, bən gisuyiqüberaludəmi açub dua qılalıım və ümməti-günahkarlara şəfi' olalıım ki, Ərhəmür-rahimin əhli-isyanə rəhmət qila. Xüssusən ol kimsənələrə ki, məzlumlarımız müsibətində və şəhidlərimiz tə'ziyətində didələrin giryan və sinələrin büryan etmişlər və qayibanə övladımız əzasın dutmuşlar. Şe'r:

Əhli-Beytin yad edüb hər ləhzə abi-didəsin,
Zaye' olmaz əşk tökmək dideyi-xunbardan.
Bu müsibət əşkinün hər qətrəsinə ruzi-Həşr,
Əcədir bin bəhri-rəhmət Izədi-Cəbbardan.

Və əxbəri-səhihədən nəqldir ki, Zəkeriyyayı-məzəlum və Yəhyayı-mə'sumla müasir olan məliki-birəhmin bir mənkuhəsinin zövci-axirdən bir cəmilə qızı olub, kəndü pir olub, istid'a qıldı ki, qızın ol məlik əqdinə müqərrər qila. Məlik Yəhya ilə bu xüsusda məşvərət qıldıqda. Yəhya riza verməyüb məliki bu əndişədən mən' etdi. Ol məkkarə münzəcir olub Yəhya kinəsin xatırına dutdu. Bir gün məlik cami-istilayı şəhvətdən məst ikən, qarşısında ol məhbubəyi müzəyyən qılıub ana göstərdi. Məlik annin vüsəlinə həris olub tələbimüvəsilət qıldıqda ayıtdı: "Bu surət Yəhyanın qanı tökülməyincə müyəssər olmaz və imkan bulmaz". Məlik Yəhyanın qətlinə hökm etdikdə üləməyi-əsr ayıtdılar: "Yəhyanın bi qətrə qanı yer yüzünə tökülsə, əczayı-ürüqi-nəbat minbə'd peyvənd dutmuya və ruyizəmində bəhaim mütəmətte' olmağa giyah bitməyə". Məlik hökm etdi ki, Yəhyanın başın bir test üzərində kəsüb qanın təhtəssərada dəfn edələr ki, yer yüzünə tökülməyə.

Əlqıssə, cəlladlər müqərrər olub Yəhyanın qətlinə əmr olunduqda cəlladlar ayıtdılar: "Zəkeriyya müstəcabüd-də'vətdür oğlunun qəlin etməkdə anın duasından ehtiraz edərüz". Hökm oldu əvvəl Zəkeriyya qanın tökələr. Bu əzimətlə Zəkeriyyanın mənzilinə gəlüb Yəhyayı müqəyyəd etdikdə Zəkeriyya fürsət bulub bir canibə fərar etdi. Bə'zi

kimsənələr Yəhyani müqəyyəd edüb, bə'zi kimsənələr Zəkəriyya cüstücүinə rəvan oldular. Zəkəriyya iztirabla gedərkən şiddətizəfdən bitaqət olub, bir pənah istərkən bir dirəxti-ali görüb ana mütəvəccih olduqda dirəxt çak olub Zəkəriyyaya bətnində mənzil etdi. Zəkəriyya duxul etdikdən sonra surəti-iltiyam dutdu, əmma Zəkəriyyanın guşeyi-ridasın İblis çəküb dışra qoydu. Zəkəriyya təfəhhüsündə olanlar yetdikdə İblisi-lə'inı bir piri-saleh surətində görüb Zəkəriyya əhvalın istifsar etdikdə, İblis Zəkəriyyanın guşeyiridasın göstərüb ayıtdı: "Mətlubunuz bu dirəxt içindədir". Kafirlər Zəkəriyyanı dirəxtdən çıxarmaq tədarükündə ikən İblis ayıtdı: "Ey qövm, əgər qərəzünüz anın qətlidir, dirəxt içində müyəssər olur". Və anlara ikibaşlı biçqu tə'rif edüb tə'lim etdi. Rəvayətdir ki, küffar Zəkəriyyanın fərqi-mübarəkinə ərrə qoysuqda Həzrəti-İzzətdən nida gəldi ki: "Ey Zəkəriyya, bu hökm [i-müta'] bənümdür, əgər mütəəllim olacaq olsan, ismin cərideyi-nübüvvətdən məhv olmaq müqərrərdür". Şe'r:

Aşıqəm dersən, bəlayi-eşqdən ah eyləmə,
Ah edüb əğyarı əsrarından agah eyləmə.
Eşq sultani nə fərman etsə göstər inqiyad,
İctinab etmə, tənəffür qılma, ikrəh eyləmə.

Zəkəriyya ayıtdı: "İllahi, çün bənim qanım sənin səri-kuyində töküür, həqqə ki, əgər ərrəvar cəmi'i-əndamıım zəban olsa, şükründən qeyri təkəllümə iqdam etməyəm və iztirab edüb təriqicəzə dutmayam".

Əlqissə, ol ərrə ilə ol məzlumu fərqdən ta qədəm iki parə qıldılar, bir ah çəkmədi və dideyi-nəmənakından bir qətrə əşki-təzəllüm tökmədi. Beyt:

Ləzzəti-cövrü bilən cövrdən ikrəh etməz,
Yarsalar cismini başdanayağa, ah etməz.

Əmma Yəhyayı müqəyyəd edənlər bir testə üzərində sərimübarəkin bədəni-lətifindən cüda qılıub ol nabəkara hədiyyə etdilər və qanın bir çahi-bə'idül-ğəvrə tökdülər.

Rəvayətdir ki, qan hər il cuşa gəlüb gül kibi tazə olurdu ol zəmanədək ki, Büxtünnəsər nüsrət bulub anlardan yetmiş bin kafir

qətl qıldı, ol xunrizdən sonra Yəhyanın qanı cuşdan sakin olub qərar buldu.

“Şəvahidün-Nübüvvət”də İmami-Zeynəlabdindən nəqlidir ki: “Həzrəti-Hüseyn Məkkeyi-müə’zzəmədən Kufəyə təvəccöh etdikdə heç mənzilə yetməzdi ki, Yəhyayı-mə’sum macərasın zikr etməzdi. Və buyururdu ki, ruzigarın ədəmi-mürüvvətin və fələkin kəmalivəqahətin görün ki, Yəhya kibi salehün səri-səadətməndin bir facirə hədiyyə etmiş”. Və Sə’d bin Cübeyr, Əbbasdan rəvayətdir ki: “Bir gün Həzrəti-Rəsulullah xəbəri-vaqieyi-Kərbəladan mütəəllim olub təfəkkür edərdi ki: Aya, ol qəriblərin intiqamın zalımlardan kim alur ola? Həzrəti-Izzətdən vəhy gəldi ki: “Ya Rəsulullah, Yəhya bin Zəkəriyya üçün yetmiş bin kafir siyasətə yetdi, sənin fərzəndiərcəmindən üçün yetmiş bin [kafir 40 siyasətə yetər]”. Və bir rəvayət dəxi oldur ki, yetmiş kərrə yetmiş bin münafiq qətl olsa gərək.

Filvaqe’, bu və’də vəfaya yetdi, zira Muxtar bin Əbu Übeydeyi-Səqəfi və Müseyyib bin Qə’qa’ Xüzai və İbrahim bin Malik Əştər Nəxə’i və Əbu Müslimi-Mərvəzi bir-birinə mütə’aqib xüruc edüb, səfheyiruzigardan əksəri-ə’dayı-Ali-Rəsulu məhv etdirər və qanlarından sırışki-məzəlum kibi cuybarlar yürütüdürlər və “Üyunur-Riza”da məsturdur ki, “Mehdiyi-Ali-Məhəmməd qətəleyi-şühədayıKərbəlanın tətimmeyi-züriyatin ruyi-zəmindən götürür və qaideyiasarı şərti-intiqami ol Həzrət yerinə yetirür. Şe’r:

Gər olmasayı qərəz intiqami-xuni-Hüseyn,
Zühuri-Mehdiyə çəkməzdi intizar vücud.
Qəzaya qaideyi-sobr ixtira’indən,
Cəzayı-qatili-Ali-Rəsuldur məqsud.

İkinci bab

HƏZRƏTİ-RƏSULUN QÜREYŞDƏN ÇƏKDİĞİ BƏLALARI BƏYAN EDƏR

Həzrəti-Sultani-bargahi-risalət və nazimi-kargahi-şəriət, gövhərigəncineyi-əsrari-hikmət, gülbüni-hədiqeyi-rəhmət dəri-xəzaneyinəsihət açub və dürcli-lə'lindən cəvahiri-həqiqət saçub buyurmuş ki, “İnnə ə'zəmil-bəlai mə'ə ə'zəməl-vəlali”¹, yə'ni hər bəlaya bir cəza və hər ənaya bir əta müqərrər olmağın, məratibi-bəlavü əna irtifa' buduqca mədarici-cəzavü əta mürtəfe' olur. Və həmişə darüşşəfayimərhəmət əmrazi-möhnət mübtəlalarına mövqufdur və həmvarə övqatı-təbibi-şəfəxaneyi-məkrəmət bimarlar müalicəsinə məsrufdur. Hər bəndeyi-sadiq ki, hədiqeyi-həqiqəti mənbəti-nihali-məhəbbətdür, lacərəm nihali-fitrəti mənməi-əzharı-məlalü möhnətdir. Yəhya bin Müaz Razi rəhmətullahi əleyh bir gün münacatında ayitdi: “Ya Rəb, cərəyani-adəti-əhli-aləm bu təriqlədir ki, bir kimsənə bir kimsənəyə məhəbbət buraxsa, anın cəmi'i-cəvanibindən riayəti-xatırın kəndüya lazımlı bilür və mümkün olduqca anın hüslü-məramına mail olur; nə əcəbdir ki, sən məhəbbətlə sərəfraz etdigiünü möhnətlə mümtaz edərsən”. Nida gəldi ki, “Ey Yəhya, bənim təriqim xilafit-təriqi-əhlialəmdir, anların ələməyi-məvəddətləri asarı-mərhəmət, bənim nişaneyi-məhəbbətim möhnətü ələmdər”. Şe'r:

Rəncdür gənci-gövhəri-rahət,
Dərddür gülşəni-güli-rəhmət.
Ey xoş ol dərdməndi-qəmpərvərd
Ki, rəfiqi qəm ola, həmdəməi dərd.
Dərddən qeyr olmaya yarı,
Qəmdən özgə rəfiqü qəmxarı.

Bə'zi kütubi-səmavidən nəqlidir ki: “Ey bəni-Adəm, hərgah ki, səyyadi-qəza səni nişaneyi-navəki-bəla qıla və cəlladi-fələk tiği-

¹ Yə'qin ki, bəlanın böyüyü ona sahib olmağın böyükülüyü ilədir.

cəfa ilə qətlinə mail ola, “Fəqərri əynakə”¹, yəni dideyi-ümidini nuri-riza ilə rövşən edüb şükr qıl ki, əlameyi-məqamı-ənbiyavü övliya və nişaneyi-hüsuli-mərtəbeyi-izzü ə’ladır. Bu müəyyəndir ki, bəlayi-növ’i-bəni-Adəm sane’ə əqrəb olmağın sair məxluqatdan ziyyadədir. Zira ibtidai-xilqətdə çəşmeyi-xunabədən rizqi məqsüm olub, kəmali-zillətə giriftar olur və qüdrəti-tərəddüd bulduqda üqubəti-tərbiyəti-ustad və ənduhi-tə’limü irşadla müəzzzəb olub, bir müddət ol möhnətdə qalur və mərtəbeyi-bülüş hasil etdiķda, kəməndi-kəsbi-məişət və silsileyi-təklifi-ibadət qeydinə düşüb, gah qəmi-dünya [və gah xövfi-] axırət qərarın alur. Və bu dəxi mühəqqəqdir ki, rütbeyi-bəlayi-ənbiya cəmi’i-bəni-Adəmdən ə’lavü ə’zəmdir; və bəlaya səbr edüb iktisabi-qəbulu-qürb etmək ənbiyaya müsəlləmdür. Şe’r:

Ənbiyadür məzahiri-rəhmət,
Ənbiyadür xəzaini-hikmət.
Hər bəla kim, fələkdən etdi nüzul,
Ənbiya qıldı ol bəlayı qəbul.
Sipəri-navəki-qəm anlardur,
Anın üçün mükərrəm anlardur.

Və bu dəxi müqərrərdir ki, ol miqdardır bəla ki, Həzrəti-Mustəfaya yetmişdir və ol miqdardır zəhri-möhnət ki, ol Həzrət təcərrö’ etmişdir, heç peyğəmbərə müyəssər olmuş degil və heç kim bəlaya anın kibi səbr qılmış degil. Əgər bir cür’ə şərbət içsəydi, ana zəhri-bəla məmzuc idi və əgər bir xırqə geysəydi, taru pudi rəncü ina’ ilə mənsuc idi. Filvaqe’, bir bəlayi’-əzimdür mütəsəddiyi-icrayi-əhkam olub, mütəəhhidi-şəfə’ati-əqli-isyan olmaq və qəflətsərayi-rahətdə xabi-fəraigət sərməsti olan bihuşlar üçün gecələr səbahədək bidar olub dua qılmaq. Zəhi kamil ki, əgər mübəşşiri-izzət bargahi-qədrin qabiqövseynə cəksə, gərdi-təkəbbür daməni-iqtidarınə yetməzdi və əgər qaidi-hikmət giribani-şükühin pəncəyi-əczü inkisara tapşursa, dəstie’tiqadından daməni-təvəkkül getməzdi. Şe’r:

Kəmali-e’tidali-təb’i ol qayətdə kim bulmaz,
Təğəyyür gər zəminü asiman zirü zəbər olsa.

¹ Gözünü işıqlandır.

Təkəbbür eyləməz me'raca çıxsa payeyi-qədri,
Məzaci kəsr bulmaz fərş-i-xaki-rəhgüzər olsa.

Mücmələn, divani-qəzadan ol Həzrətin nami-şərifləri mərqum olan bəlaların ibtidası oldur ki, hənuz validə bətnində ikən, validibüzürgvari vəfat edüb, sərrafı-ruzigar ol gövhəri-giranmayənün ləqəbin yetim qıldı və tövqi'i-rəfi'i-vücudi-şərifi bu tuğra ilə müzəyyən oldu. Beyt:

Nola gər olsa yetim düri-dəryayi-həya,
Gər yetim olsa, füzundur düri-dəryaya bəha.

Və Həzrəti-İzəd məlaikəyə xıtab etdi ki: “ Əgərçi həbibim [yetim]dir, bən ana vəli və vəkiləm”. “Nə'məl-mövla və nə'məl-vəkil”¹.

Rəvayətdir ki, iki yaşına yetdükə valideyi-möhtərəmləri Məkkədən Mədinəyə nəql edüb, ol Həzrəti validi-bütürgvarının ziyarətinə müşərrəf qılıub müraciət etdikdə məriz oldu və Həzrəti Rəsul ol məxdumənün şəm'i-balını olub, dili-suzan və dideyigiryanla zar-zar ağlayub derdi. Şə'r:

Getmə, ey ruhi-rəvan, hicr ilə zar etmə bəni,
Yandurub firqətə bisəbrü qərar etmə bəni.
Nəzərimdən güli-rüxsarını pünhan edübən,
Xarxari-qəmi-hicr ilə figar etmə bəni.

Ol sədəfi-gövhəri-risalət və nihali-şükufeyi-nübüvvət biuş ikən huşa gəlüb, dideyi-əşkbar açdıqda Həzrəti-Rəsulullahın çehreyimübarəkində əşki-həsrət görüb zəbanihal ilə bu nüktəyə mütərənnim oldu. Şə'r:

Təbarəkallahu fikə min ələmamı,
İn əsəhhə ma əbsərtə fil-mənəmamı.
Və əntə məb'usun iləl-ənəmamı,
Min indi zil-Cəlali vəl-ikramı².

Ey fərzəndi-səadətmənd, mən vaqıəmdə görmüşəm və hatifdən dəxi istima' etmişəm ki, sən peyğəmbəri-mürsəlsən. Əgər mən

¹ Nə gözəl Mövلا və nə gözəl vəkil.

² Allah səni mübarək etsin, sən Cəlal sahibi tərəfindən göndərilmiş peyğəmbərsən.

mülki-vücuddan iqlimi-fənaya mütəvəccih olsam, qəm çəkməzəm, zira sənin kibi yadigarım var". Şe'r:

Qəm degil gər danayı məhv etsə dövri-ruzigar,
Çün nihali-barvər qalmışdır andan yadigar.

Rəvayətdir ki, ənduhi-müfariqəti-madəri-mehriban izafeyi-sairinəvaib və əhzan olub, səkkiz yaşına yetdikdə cəddi-bütürgvarı Əbdülmüttəlib ki, kafili-əncamü məhəmməti-məram idi, dari-dünyadan intiqal edüb, ol Həzrətə əmisi Əbu Talib mütəkəffil oldu və yigirmi yaşına yetdikdə beş il şəbanlıq [etdi] və ol sənət zimnində riayətiümmət kəmalına yetdi. Və yigirmi beş ildən sonra Xədicə həzrətlərinə ittisal edüb, qırxinci ildə nüzuli-vəhy ilə müşərrəf oldu və qırx üçüncü ildə ağazı-də'vət qıldı. İbtidayi-də'vətində on il Məkkədə əhliküfrdən ənva'i-şədayid və əsnafi-məkayid görüb cəfalar çəkdi. Nüsxeyi-“Zülalür-Riza”da məsturdur ki, [ol] Həzrətin səadətxanəsi iki cari-cayır arasında vaqə’ olmuşdu: biri Əbu Ləhəb və biri Ütbə bin Əbi Müqət. Şe'r:

Gül necə qılmasun yəxəsün çak qüssədən,
Hər dəm yetər ona qəmi-qürbə-civari-xar.
Yaqt qəhr ilə necə xunindil olmasun,
Çəkmiş zəmanə xarədən ətrafinə hisar.

Bə'zi təfasirdə məsturdur ki, Əbu Ləhəb mənkuhəsi Ümmü Cəmil əksəri-övqatda rəhgüzarlardan xarıx xaşak cəm' edüb, gecələr ol güligülzari-risalət rəhgüzarına buraxırdı ki, ol Həzrət sübhdəm nəmaz üçün hərəmsəradan çıxdıqda qədəmi-mübarəki azürdə olub, məzacişərifli mükəddər ola. Tariq bin Abdullahdan nəqldir ki: “Bədvi İslamda bir gün bazar içində bir şəxsi-mübarəksurət gördüm, cameyigülgünlə nida qılurdi ki: Ya qövm. “Qulu lailahə illallah və tuflihu”¹. Və bir zalim anın göftarına təkzib edüb derdi: “Ey qövm, bu kəzzabdır, qövlinq e'timad etmən”. Və zəman-zəman səngi-sitəm birlə ə'zasın məcruh edərdi. Sual etdim ki: “Bunlar nə tayifədir?” Dedilər: “Bu sürxəcamə Məhəmmədi-Qurəşidür, xəlqi imana də'vət edər və bu inkarınə iqdam edən əmisi Əbu Ləhəbdir və əksəri-sənədidi-Qüreyş

¹ Deyin ki, Allahdan başqa Tanrı yoxdur və qurtuluşa çatin.

əbu Ləhəb tabe¹’i olub bu şəxsə gah sahir və gah şair dərlər və gah kahin oxurlar və gah məcnundur deyə istehza qılurlar. Və ol Həzrət bu cəfaləri çəküb qət’ən dəvətdən xali olmazdı və şərait-səbrü təhəmmüldə təqsir qılmazdı və Həzrəti-Vacib Bülvücud onun təsəlliyixatı üçün ayotlар nazil edərdi, bu məzmunla ki: “Heç peyğəmbəri bir qövmə irsal etmədik ki, anı sehrə və cünuna mənsub qılmadılar və ana mü’anid və müxalif olmadılar. Bu təriqi-mühlikdə səbr edən mənziliməqsuda yetər və təhəmmül qılan daməni-məqsud dutar. “Fəsbir kəma səbərə ulul-əzmi minər-rüsuli”². Şə’r:

Ey xoş ol kim, eşq meydanındadır sabitqədəm,
Daməni-dildardan kəsməz əlin tığı-sitəm,
Öylə kim, meyxarələr zövqün ziyad eylər şərab,
Xuni-dil içmək qılur əfzun səfasın dəmbədəm.

“Rövzət ül-Əhbab”da məzkurdur ki, Ürvə bin Əbdullah Vəqqasdan sual etdirilər ki: “Aya, Həzrəti-Rəsula sənadidi-Qüreyşdən mütəvəccih olan cəfalərin ki, əksərinə müttəle” oldun, qansı cəfa əşəddü əs’əb idi?” Ürvə ayıtdı: “Bir gün əkabiri-Qüreyş cəm’ olub ol Həzrətin hekayətin araya gətürüb ayıtdılar: “Biz bu yetimin necə bir qüssəsin çəkəlüm, gəlin ittifaq edüb qanın tökəlim”. Fatimə bu məşvərətdən xəbərdar olub giryən Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəlüb ayıtdı: “Ya əbəti innəl-qavmə ə’zəmu ən-yeqtblukə”³. Həzrəti-Rəsul müztərib olmayıub və əndişə qılmayıub ayıtdı: “Ey fərzənd, bir miqdar su hazır et ki, əslihəyi-vüzu ki, silahlı-mö’minindir, kəndümə mühəyya qılam və kövşənüs-səlat ki, hisnül-müslimindir, əgnimə alam”. Pəs vüzu qılıb, hərəmsəradan çıxub Məscidül-hərama qədəm basıldıqda bir miqdar səngrizə əlinə alub, “Şahətil-vücud” deyüb, ol səngdillər tərəfinə buraxdı. Rəvayətdir ki, heç birinin göz açmağa fürsəti olmadı və heç biri ol əxtəri-bürçi-səadətin tülü’inə ittila’ bulmadı və ol səngrizələr hər kimə toxundu, həngəmi-hərbi-Bədr əlbəttə məqtul oldu. Neta ki, Əbu Cəhl və Ütbə və Şeybə və Üməyyə və Əmmərə hədəfi-tiri-duayı-müstəcab olub, ənsari-din əlində fəna buldular. Vaqieyi-Kərbəlada dəxi igirmi iki bin nəfər Şəmidən və

¹ Əzm sahibi peyğəmbərlər kimi səbr edər (Qur'an, 46, 35).

² Ey ata, bu qövmə səni öldürmək istəyir.

³ Kəm gözlərə qarşı

Kufidən Həzrəti-Hüseynin navəki-duasına hədəf olub cümlesi ol ildə hər biri bir bəla ilə dünyadan getdi və hər birinə bir üqubət yetdi. Şe'r:

Bərmurad olmaz şəhidi-Kərbəla qanın tökən,
Əhli-Beytün seyli-əşki-çeşmi-giryanın tökən.

“Kənzul-ğəraib”də məsturdur ki, Əbu Cə’fər isnadılə ki: “Bir gün bir aşinayı gördüm ə’ma olmuş, sual etdim ki: “Ey bəradər, sən binaidin, səbəb nə oldu ki, nuri-bəsər zülməti-ə’maya təbdil oldu?” Cəvab verdi ki: “Ey əziz, vaqieyi-Kərbəlada bən daxili-sipahi Übeydullah Ziyad idim. Ol vaqiədən sonra məqamıma müraciət etdikdə bir gecə vaqiəmdə gördüm ki, Həzrəti-Rəsul bir məscid içində mehraba yastanub oturmuş və ətrafı cəvanibində səhabə həlkə urmuş və Həzrəti-Hüseyn ə’zayi-məcruh və libasi-pürxunla mütəzəllimlər kibi qarşusunda durub ərzi-hal edər və şühədayi Kərbəla qatillərin bir-bir gətirüb Həzrəti-Rəsul işarət eylər: “Izribuhu bissəyfi və əhriquhu binmarı”¹ və zəbanılar anları qətl edüb oda yaxdılqa yenə həyatı-mücəddəd bulub bir dəxi təkrarla ol əzabə giriftar olurları. Bən bu siyasetün səlabətindən təvəhhüm qılıb Həzrəti-Rəsula pənah gətirüb istiqasə təriqilə ayıtdım: “Əssəlamü əleyküm ya Rəsulullah”. Ol Həzrət sələmim almayıub, qəzəb gözüylə baxub ayıdı: “Ya əduvallah, ni-şə bənim hörmətim dutmadın”. Dedi: “Ya Rəsulullah, Həq bilür ki, bən tiğ çəkmədim”. Ol Həzrət buyurdu ki: “Tiğ çəkmədigində sadiqsən, əmma səbəbi-kəsrətisəvadi-sipah idin”. Buyurdu ki: “Ilərү gel, bu təşti-pürxuna nəzər qıl”. Müşahidə qıldıqda gördüm bir təşti-pürxun. Dedi: “Ey bədbəxt, bənim cığərgüşəm qanıdır”. Pəs bir mil ilə ol qandan bənim gözümə çəkdi, hövl ilə bidar olduqda aləm gözümə tırə oldu. Şe'r:

Şəhidi-Kərbəla qətlinə rəğbat qıldın, ey zalim,
Sənə çəkmək əzabi-dünyəvü üqba müqərrədir.
Təmaşayı-məsafi-Kərbəla qıldın, həzər qıl kim,
Məlamətgahi-tə’zibin sənin səhərayı-məhşərdir.

Məhəmməd İshaqdan nəqlidür ki, ol Həzrət Əbu Talibin hisnihimayətində olduğunu küffar filcümlə izasınə dəstrəs bulmazlardı və

¹ Qılıncla vurun və atəşlə yandırın

mütəərriz olmazlardı. Əmma firqeyi-əhli-İslamdan hər qanda bir aciz və fəqir görürəldi, mümkün olduqca təərrüz yetürərlərdi. Ol cümlədəndir ki, Üməyyə bin Xələf, Bilal Həbəşiyi hər gün Bəthaya ilədib üryan qılıub, ə'zasınə hərarəti-affitabla qızmış daşları basub və bədəni-üryanla rigi-gərm üzərinə yaturub derdi ki: “Tərki-diniMəhəmməd qılıub Lat və Üzzaya iman gətür”. Bilal edərdi: Ə'budu Əhəd, yə'ni vahid olan Mə'buda pərəstiş edərəm”.

Əlqissa, ol meydani-mücahidət pəhləvanları və ol aləmi-iman sahibqiranları ənvai-bəlaya və əsnafi-inaya mütəhəmmil olub və səbr qılıub derlərdi ki, bəla eyni-ətadır və cəfa məhzi-rica. Əmma tədricələ ol zalimlərin fəsadı ziadə olub və mürurla dəryayıiyanları tüğyan qılıub bir qayətə yetdi ki, müsəlmanların qətlinə və nəhbini dəsti-təğəllüb diraz etdilər və Əmmar bin Yasərin valid və validəsin bigünah qətl edüb, ol məzumlulara sitəmlər yürüdülər.

Bə'zi səhabə bizzərurə Həzrəti-Rəsul işarətilə Həbəş canibinə hicrət edüb, bə'zi sayir biladü büqəə mütəfərriq olub, ə'vanü ənsaridin qillət bulmağın küffar ol Həzrət azarinə fürsət buldular. Bir gün güzəri sənədidi-Qüreyş məcmə'inə düşüb, Əbu Cəhl və Ədiy və sair süfəha hər canibdən tıği-zəban çəküb ol Həzrəti azürdeyi-cərahətətə'nü təşni¹ etdilər və ol Həzrət “Iza xatəbəhüməl-cahilunə qalu səlam”¹ təriqilə salik olub, mücadilə və müqatıləsiz keçüb bir guristan kənarında məlül və məhzun otururkən Əbu Cəhl qövlinqəbihlə iktifa qılmayıb mürtəkibi-fə'l-i-şəni¹ olub, ol Həzrətə həddən ziadə azar yetürdi.

Rəvayətdir ki, ol gün Həmzə məşğuli-seyd olub təmamıyi-ruz bir şikara zəfər bulmayıb qəzəbnak müraciət qıldıqda, Məkkə dərvazəsində cariyeyi-Übeydi-Cə'dan istiqbal edüb ayitdi: “Ey Həmzə, sənə şikar etmək və seydgaha getmək nə münasib ki, bəradərzadəyi-əzizinə himayətsiz olmağın Əbu Cəhl və sair süfəha ənva'i-ihanətlə izalər yetürdilər”. Həmzə bu hekayətdən mütəəssir olub, mənzilinə gəldükən gördü ki, mənkuhəsi giryən oturur. Səbəb sorduqda ol dəxi cariyənin dağı-tə'nin tazə qılıub ayitdi: “Ya Əba Əmmar, nə müsibət bundan ziadə ola ki, əşrafi-Bəni-Haşimə mütəhəmmil olmayan cəfaləri rəva görələr?”. Həmzə ayitdi: “Nə vaqe' olmuşdur?” Dedi: “Ey Həmzə, Əbu Cəhl bir qaç süfəha ilə

¹ Cahillər onlara söz atırlarsa, müsəlmanlar “salam olsun” deyirlər (Qur'an, 25, 63).

Məhəmmədi dutub rüxsarı-mübarəkin pərtövi-afitab kibi qubaralud etdilər”. Həmzə ayıtdı: “Vaveylah, Əbu Talib qanda idi?” Dedi: “Kəndü məzra’əsinə getmişdi”. Dedi: “Əbu Ləhəb qanda idi?” Dedi: “Ol səngdil iltifat etməyüb, bəlkə ihanətə təhris edərdi ki, bu kəzzab və sahirdir”. Dedi: “Əbbas qanda idi?” Dedi: “Əbbas pərvanəvar ol şəm'i-şəbistanın ətrafına çizginüb istişfa” edərdi, əmma qəbul etməzlərdi”. Həmzə bu xəbərdən qayətdə mütəəllim olub zar-zar ağlayıb, əgərçi üç gün tə'amü şərab tənavül etməmişdi, mə'kul və məşrubə iltifat qılmayıb ayıtdı: “Məhəmmədin intiqamın Əbu Cəhildən almayıncı tə'amü şərab bana həramdır”.

Əlqıssə, həzrəti-Rəsulu istif sar edüb rəvan olduqda hərəmi Kə'bədə gördü məlul və mükəddər divara təkyə qılmış, ayıtdı: “Əssəlamu əleykə yəbnə əxi”¹, xatiri-mübarəkin xoş dut ki, intiqamın düşmənlərdən almağa gəlmışəm və mümkün olduqca dəfiənduhi-xatırınə tədarük qılmağa əzimət qılmışam”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Cəmi'i-əqrəbanun iltifatı bana cəfadır, əcəb ki, xilafı-adət səndən zühura gələ və təmənnayı-xatiri-naşadım ki, heç kimsənədən müyəssər olmaz, səndən müyəssər ola”. Şe'r:

Çərx hərgiz səhv edüb rə'yimcə dövran etmədi,
Hiç kim dərdim bılıb, tədbiri-dərman etmədi.
Təngdil bir qonçayəm mən kim, fələk hərgiz bəni
Növbəhari-lütf təhrilikə xəndən etmədi.

Həmzə giryan olub qəsəm yad etdi ki: “Ey bəradərzadeyi-əziz, həqqə ki, rizayı-xatırın hasil etmək bana lazımdur”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey əmmi-bütürgvar, bənim rizayı-xatırıım bəzli-mal və irtikabi-qital ilə hasil olmaz”. Həmzə ayıtdı: “Bəs nə ilə hasil olur?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey Həmzə, əger rizayı-xatırıım istərsən,

Vacibülvücdün vəhdaniyyətinə e'tiraf edüb lövhi-zamirini qübariküfrdən pak et”. Şe'r:

İzzü cahü dövlətü iqbalü mülki-aləmün,
Olma təhsilinə rağib kim fənəancamdır.
Dövləti-İslam kəsb etməkdə təqsir etmə kim,
Dövləti-baqı ki, derlər, dövləti-İslamdır.

¹ Ey qardaşım oğlu, sənə salam olsun!

Həmzə ayıtdı: "Ey məxdumzadə, bu kəlimə ilə xatırın xoş olurmu?" Həzrəti-Seyyid ayıtdı: "Nə'əm". Pəs, Həmzə kəmali-ixlasü e'tiqadılə müsəlman olub, ol gərmiyyətlə Əbu Cəhlin dəri-sarayınə gəlüb gördü ki, əkabiri-Qüreyşlə oturmuş. Bimühaba, əlindəki yayla urub fərqi-namübarəkin məcruh edüb ayıtdı: "Ey bədbəxt, səndən Məhəmmədə cəfa yetmək nə münasibdir?" Cəma'əti-Qüreyş anı qəzəbnak görüb ayıtdılar: "Ya Əba Əmmarə, bir kəzzab üçün bunca hiddət nə layiq?" Həmzə ayıtdı: "Ey bədbəxtlər, MəhəmmədiQüreyşi sadıq və əmindir və bən dəxi şəhadət verirəm onun sıdqıda'vasinə". Şe'r:

Lillahil-həmd olub küfrü zəlalətdən dur,
Düşdü könlüm evinə şəm'i-risalətdən nur.

Əşrafi-Qüreyş Həmzədən ol kəlimati istima' etdükdə mütəvəhhim olub, irtifa'i-aftabi-dövləti-İslamdan əndişə qılıb, Həzrəti-Rəsulun qətlinə bel bağladılar və Əbu Taliblə bünyədi-cidalü qital qıldılar. Və Əbu Talib dəxi Bəni Haşimi və Bəni Müttəlibi cəm' edüb ol sərvərin mühafizətü mü'avinətində yekcəhət oldu və cəmi'i-Bəni Haşim Əbu Cəhldən qeyr Əbu Taliblə ittifaq edüb, bir şo'bə olub, Qüreyşdən qə'i-ixtilat edüb, münakihə və mücadilə və müamilə aralarından götürüldü. Şe'r:

Sübhi-sadiq kibi tülü' qılıb,
Nuri-şər'i-Məhəmmədi-Ərəbi,
Pərtövi-feyzin etdi aləmgir,
Bir-birindən ayırdı ruzü şəbi.

Əlqıssə, üç il bu minvalla ruzigarları keçüb Əbu Talib vəfat etdi, üç ay keçdikcə Xədicə vəfat etdi. Andan sonra cəm'iyyəti-əhli-İslam bir miqdardan xələl bulmağın və ə'vanü ənsar mütəfərriq olmağın küffar tüğyan təriqilə ol Həzrəti izhari-azar etdilər və təriqi-müanidət dudular. Mücmələn, on il miqdarı Məkkədə cəfa çəkdikdən sonra hicrətə fərman yetüb Məkkədən Mədinəyə intiqal etdi. Anda dəxi 'əbədəyi-əsnam sədədi-müxalifətdə olub, müharibə və müqatılələr vaqe' oldu və qəzveyi-Bədr ol zəmanda zühura gəlüb əmməzəyiRəsul Übeydə bin Haris bin Əbdül Müttəlib şərəfi-şəhadət buldu.

FƏSLİ-ŞƏHADƏTİ-ÜBEYDƏ

Keyfiyyəti-şəhadət oldur ki, çün məsafi-Bədrdə sipahi-İslam və ləşkəri-küffar müqabilə qıldılar, sipahi-küffar doqquz yüz əlli mübariz və ləşkəri-İslam üç yüz mücahid olub və təmamiyi-ləşkəriİslamda yetmiş mərkəb və altı zireh və səkkiz şəmşirdən qeyr yoxdu.

İki canibdən səflər mürəttəb olduqda səfi-küffardan üç kimsənə meydana çıxdı: biri Ütbə bin Rəbi'ə, biri Şeybə bin Rəbi'ə, biri Vəlid bin Ütbə. Və ləşkəri-İslamdan dəxi üç mübarizi-ənsari onlara müqabil oldular. Küffar mübarizləri ənsar mücahidlərindən sual etdilər ku: Siz nə tayifədənsiz? Dedilər: “Ənsardan”. Nida qıldılar ki: “Ey Məhəmməd, bizim ənsarla ədavətimiz yoxdur, bizə əqrənəmizdən mübariz göndər”. Həzrəti-Rəsul Übeydə bin Harisi və Həmzə bin Əbdül Müttəlibi və Əli İbn Əbi Talibi anların meydanına irsal etdi.

Müqabil olduqda, Übeydə bin Haris Ütbəyə müqabil olub və Həmzə Şeybəyə bərabər durub və Əli İbn Əbi Talib Vəlidə müqarın düşüb ibtidai-hərbdə Həmzə zərbi-tığı-abdarla Şeybəyi həlak edüb və Əli tə’neyi-şəmşiri-saiqəbarla Vəlidə qətl qılıb düşmənlərinə qalib oldular. Əmma Übeydə bin Haris və Ütbə bin Rəbi'ə bir-birin məcruh edüb, aqibət Ütbə Übeydəyə bir zəxmi-münkər urub ayaqdən buraxdı və Həmzə və Əli ittifaqla Ütbəyi qətl edüb, Übeydəyi götürüb Həzrəti-Rəsul xidmətinə yetürdilər. Übeydə bihuş ikən kəndü özünə gəlüb gözün açıldıqda Xaceyi-Aləm cəmalın görüb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Ələstu şəhidən”¹. Həzrət buyurdu ki, nə’əm, sən sərdəftəri-şühədasan”. Və Übeydə ol halətə mübahat edüb darülhərbdən müraciət etdükdə mənzili-Rövhadə darül-qərara intiqal etdi və mənzili-məqsuda yetdi. Şe'r:

Eye xoş ol kim, həyatı olduqca
Ömrü sərfi-rahi-şəriət edə.
Müddəti-ömrü axır olduqda
Bu cahandan şəhadət ilə gedə.

¹ Şəhid deyilmiyik?

FƏSLİ-ŞƏHADƏTİ-HƏMZƏ

Əmma Həmzənin şəhadəti bu vəchlədür ki, məsafi-Bədrdən sonra küffar ləşkəri cəm' edüb, üç bin müsəlləh və mürəttob kafir Mədinəyə təvəccöh qıldılar. Və Uhud deməklə mə'ruf mənzilə yetdikdə Həzrəti-Risalət dəxi yeddi yüz mühacir və ənsarla onlara müqabil durub, bir növ'lə səf bağladı ki, kuhi-Uhud qəfadə və Mədinə müqabildə və kuhi-Ayn canibi-yəsarda vəqe' olub və kuhi-Aynın bir şikafı olub, kəmingah olmağa qabil olmağın Həzrəti-Rəsul ƏbdullahiHəbibə əlli kəməndarla anın hifzinə mə'mur etdi və müqərrər qıldı ki, əgər ləşkəri-İslam qalib və əgər məglub olsa, anlar ol şikafdan inhiraf etməyələr və ol rəxnədən bir qeyr canibə getməyələr. İki canibdən atəşi-cidal işti'al bulduqda və bazarı-müharibə gərm olduqda, cəmaəti-Qüreyşdən Təlhə bin Əbi Təlhə meydana gəlüb, Əli İbn Əbi Talib əlində həlak oldu və fərzəndi mübaşiri-hərb olub Həmzə əlindən təcərrö'i-şərbəti-fəna qıldı. Əlqissə, əvvabi-zəfər ləşkəriİslama məftuh olub, ləşkəri-küffar inhilal və ixtilal bulmağın ələmləri nigunsar olub mütəfərriq olduqda, ləşkəri-İslam qənaim dutmaqdə fürsəti qənimət bilüb, nəhbü qarətə təvəccöh qıldılar. Və rəxneyi-kuh müstəhfizləri ol halı görüb biixtiyar mənzillərindən münhərif olub, Əbdullah mən' etdikə qabil olmayub qarətə mütəvəccih olmağın küffar ol məmərri xali görüb və ləşkəri qarətə məşğıl bulub, ol məmərrə mütəvəccih olub, Əbdullahı bə'zi əshabla şəhid edüb, ləşkər əqəbindən çıxub həmlə qıldılar. Lacərəm əsəri-müxalifəti-HəzrətiRəsul mövcibi-təfriqeyi-ləşkər olub, küffar təğəllüb edüb, ləşkəriİslam üç qism oldu. Bir qismi Mədina canibinə fərar etdi və bir qismi Əli və Sə'd və Təlhə kibi Həzrəti-Rəsul mülazimatında qaldı və bir qismi dərəceyi-şəhadət buldu. “Rövzətül-əhbab”da məsturdur ki, ləşkəri-İslam həzimət edüb Həzrəti-Rəsulu tənha buraxdıqda ol Həzrət Əlidən qeyri xidmətində görməyüb ayıtdı: “Ya Əli, sən nişə sair cəmaətə mülhəq olmadın?” Həzrəti-Murtəza Əli ayıtdı: “Ya Rəsulullah, “Innə li bikə usvətun”¹. Şə'r:

Bir bəndəyəm ki, ruzi-əzəldən müti' olub,
Tövqi-vəfayı-əhdinə çəkmiş qəza bəni.

¹ Sən mənə bir örnəksən.

Nəqdi-həyatım eyləmişəm nəzri-ta'ətün,
Haşa ki, səndən eyləyə dövran cüda bəni.

Nagah cəm'i-mü'anidlər ol Həzrətə mütəvəccih oldular. Həzrət ayıtdı: “Ya Əli, bu cəm'i pərişan eylə”. Murtəza Əli ol cəm'i pərişan və mütəfərriq qılıb, əksərini Maliki-nirana tapşurdu. Ol halətdə Cəbrail nazil olub ayıtdı: “Ya Rəsulullah, kəmali-müxalisətdir bu ki, Əlidən zühura gəldi”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Bala, innəhu minni və ənə minhū”¹. Cəbrail ayıtdı: “Və ənə minkuma”².

Rəvayətdir ki, mənzumeyi-“La fəta illa Əli la səyfə illa Zülfiqar”³ hatifi-qeybdən ol gün sadir oldu. Ərbabi-həqaiq və əshabi-mə'arifə mühəqqəqdir ki, səbəbi-e'tiliyi-rütbeyi-Murtəza ittiba'i-Həzrəti-Mustəfadır və ə'zəmi-mə'cizati-Nəbi vilayəti Murtəzadır. Şe'r:

Təkmili-Murtəzaya səbəb qılsalar sual,
İqbali-ittiba'i-şəhi-ənbıya yetər.
Həqqiyəti-Rəsula dəlil etsələr tələb,
Töv'ü itaəti-Əliyyi-Murtəza yetər.

Rəvayətdir ki, küffardan dörd mü'anid əhd etdilər ki, HəzrətiRəsula bir zərbət yetürələr və yer yüzündən İslam asarın götürələr. Biri İbn Şihab və biri İbn Qimma və biri İbn Hümeyd və biri İbn Əbi Vəqqas. Əlqıssə, əşrər qələbə edüb əbrar məğlub olduqda fürsət bulub İbni-Qimma Həzrəti-Rəsulun cəbinin-mübarəklərin ki, mətlə'iafitabi- sidqu safadır, səngi-cəfa ilə məcruh edüb, ol cərahətdən cari olan xunabəyi Həzrət pak edüb derdi ki, əgər bir qətrə bu qandan ruyizəminə tökülsə, bələyi-asiman nüzul qıla. Və İbn Şihab bazuyışəriflərin ki, pəncəyi-tabi-dəsti-təğəlli-bi-küffar idi, navəki-bidadla zəxmək edüb və Əbi Vəqqas ləbi-ruhəfzalərin ki, Məsihi-ehyayımərasimi-din və maddeyi-həyatı-şər'i-mübin idi, xəstə qılıb onun əsərindən dəndani-rübaiyyələri şikəst buldu. Şe'r:

Lə'li-nabüdürri-siraba həcər versə şikəst,
Sanma kim, arta həcər qədri, dürü lə'l ola pəst.

¹ Əlbəttə, o məndəndir və mən ondanam.

²Və mən hər ikinizdənəm.

³ Əlidən başqa igid, zülfiqardan başqa qılınc yoxdur.

Və İbn Hümeysi-həramzadə ol Həzrəti cərahətlərə məşgül görüb, şəmsiri-abdar həvalə qılıub, Həzrət ol zərbdən ehtiyat edüb bir məğaka mütəhəssin olduqda rüxsarı-aləmaraları ki, mənzuri-ənzari-əhbab idi, nəzərdən qayib olmağın İbn Hümeysi-məl' un təsəvvür etdi ki, xurşidi-asimani-şər¹ üfüqi-səadətdən nihan oldu və şəm'i-şəbistanirisalət intifa buldu. Mübahat edüb fəryada gəldi ki: "Sahibi-dəviyiririsalət əmrin təmam etdim. "İblis ol məl'unun mürəfiqəti nida qıldı ki: "Əla inna Mühəmmədən qəd qutile^ə"!

Rəvayətdir ki, avazı-İblis Mədinəyə yetüb dost və düşmən arasında şiya' bulub, firqeyi-əhbab məhzun və zümreyi-ə'da məsrur oldu. Əmma əndək zəməndən sonra Həzrəti-Rəsul ol məğakdan çıxub, səhabəyə mülhəq olub və bu əzəzvədə Həzrəti-Həmzə şəhadət buldu. Və keyfiyyəti-şəhadəti budur ki, Cübeyr bin Müt'im ki, əkbəriə-yani- Məkkə idı, Həbəsi nam bir məmluku olub, qayətdə mübariz idi. Bir gün dedi: "Ey qulam, məsafə-Bədrdə bənim əmmim məqtul olubdur və Məhəmmədin iki əmmi var; biri Həmzə və biri Əbbas. Və Əbbas Məkkədədir və Həmzə Mədinədədir. Bu iki kimsənədən birin qətl edə bilsən və əmmim intiqamın alsan, səni malimdən azad edərəm".

Həbəsiyi-məl' un Həmzə qətlən qəbul edüb həmvərə mütərəssidifürsət idi. Və Hind ki, mənkuhəyi-Əbu Sufyan idı, anın atası dəxi Bədr məsafində məqtul olub, xatırında bu küdürü mütəməkkin idı: ol dəxi Həbəsinin əzmin mə'lum edüb, mü'əkkidi-fəsad olub ənvaiməvaidlə ol məl'unu təhris etdi. Və səbiyyeyi-Haris bin Amir dəxi ayıtdı: "Ey Həbəsi, bənim atam və qarınşım məsafə-Bədrlə müsəlmanlar əlində qətl oldular, əgər sən Məhəmmədi, ya Həmzəyi, ya Əlini qətl edəcək olsan, səni mal ilə biniyaz edərəm". Şə'r:

Təmə'dir səri-fitneyi-ruzigar,
Təmə'dir qılın izzət əhlini-xar.
Nihali-təmə' meyvəsidir fəsad,
Bəhari-təmə' səbzəsidir inad.
Təmə' dideyi-danişi kur edər,
Rüxi-şahidi-feyzi məstur edər.

Həbəsi ayıtdı: "Məhəmməd qətlinə qadir degiləm, zira səhabə anın mühafizətinə yekcəhətdürlər və Həmzə qətlinə dəxi iqdam edə

¹ İndi Məhəmməd doğrudan öldürülmüşdür.

bilməzəm, zira ol pəhləvani-sahib-səlabətdür. Əmma Əli növrəsidədir, hənuz əhvalı-məsafa vaqif degil. Mümkündür ki, qətlinə fürsət bulam və ana qalib olam”.

Əlqissə, ol azimətlə Həbəşiyi-həramzadə müntəziri-fürsət idi ol vəqtədək ki, əzəzayi-Uhud vaqe' olub, nirani-mühərribə iştı' al buldu. Müqəddəmən Həzrəti-Əli qəsdin qılıb gördü ki, şahbazi-ovci-LaFəta qıraba seyd olmaz və şiri-bişeyi-Həl-Ətaya hər şəğal nüsrət bulmaz. Andan təcavüz edüb Həmzə qəsdinə düşdü və Həmzə adətimə'hud üzərinə iki şəmşirlə məsaf edüb, hər canibə həmlə qılıb süfufi-ə'dayı çak edərkən mərkəb bir nahəmvar yerdə i'tışar bulub, ayaqdan düşüb, kəndi piyadə qalub, bə'zi ə'zasından zireh dur olmağın Həbəşiyi-həramzadə fürsət bulub ana bir zərbi-nizə yetürdi ki, bir tərəfdən bir tərəfinə güzar etdi. Filhal kəlimeyi-şəhadət deyüb, nəqdi-rəvan xazini-cinana təslim etdi. Şe'r:

Ol şəhənşahi-əzimüş-şə'nə həngami-əcəl,
TİĞİ-düşmən oldu miftahi-dəri darüssəlam.
Çehreyi-iqbalinə açıldı əhvabi-nəcat,
Dustdan istordi, düşməndən müyəssər oldu kam.

Və bə'zi bədbəxtlər anın dəxi hərbə ilə sinəsin çak edüb, cigerin parə-parə çıxarub Hindi-cigərxara hədiyyə ilətdilər. Və Hindi-bidövlət anın cigerin yeyüb və Həbəşiyə aferinlər oxuyub ehsanlar etdi.

Rəvayətdir ki, ləşkəri-İslam mütəfərriq olan halətdə Həzrəti-Fatimə hüzurunda olan xəvatin ilə mütərəssidi-əxbarı-Rəsul ikən bir sipahi Həzrəti-Rəsulun fövtündən xəbər verüb, Həzrəti-Fatimə ol xəbərdən bihuş olub kəndüyə gəldikdə biixtiyar Mədinə dərvazasından çıxub Ayışə və Səfiyyə və Həfsə və bə'zi müxəddəratı-həramsərayi-ismət dəxi ittifaq edüb və Uhud dağına təvəccöh etdilər və hiddəti-fəryadü fəğanla lalələr kibi giribanların çak edüb, çeşmələr kibi didələr nəmnak qıldılar.

Əlqissə, Fatimə bir növhə bünyad qıldı ki, sədasından Uhud dağı mütəzəlzlil oldu. Şe'r:

Buraxdı kuha səda naləvü fəğanı anın,
Axıtdı çeşmə yaşın çeşmi-xunfəşanı anın.

Əsəri-müsibət ə'zayı-lətifindən qüvvəti-rəftar alub, qayətdə bitaqət olub, sayəvar ol afitabi-ovci-ismət bir kühən divara təkyə qıldı

və ətrafında olan bir salihəyə təzərrö' qıldı ki, ol rəzməgaha rəvan olub Həzrəti-Rəsuldan bir xəbər gətürə. Ol salehə rəvan olub rəzməgaha yetdikdə güzarı şəhidlər üzərinə düşüb, qarınası məqtul görüb, iltifat etməyib sür'ətlə andan keçidikcə oğlun dəxi gördü bir zəxmlə ağışteyi-xakü xun düşmüş. Həyatından bir rəməq baqı olub, təzərrö' etdi ki: "Ey madəri-mehriban, axır nəfəsdir, fərzəndi-müstəməndini səadəti-didarla müşərrəf qıl". Ol salehə ayıtdı: "Ey fərzənd, əgərçi atəşi-fəraqın cigərsuz və navəki-hicrannın dilduzdur, əmma nedim, Həzrəti-Fatima müntəziri-müraciətləmdir, sənə məşğul ola bilmən, mə'zur dut". Andan dəxi bu üzrlə ötüb mə'rəkeyi-qitala qədəm baslıqda ol məcalda yetdi ki, Həzrəti-Rəsul məğakdan çıxub sayeyiələmdən qərar dutmuşdu; pabusi-şərifinə müşərrəf olub, sitayışlər qılıb, ayıtdı. Şe'r:

Ey çirağı-xaneyi-şər'ü güli-gülzari-din,
Məlcəül-afaq, xeyrül-xəlq, fəxrül-aləmin.
Nuri-rə'yindən münəvvər dideyi-xurşidü mah,
Xaki-payindən müzəyyən səfheyi-ruyi-zəmin.

Təfsil ilə Fatimə əhvalın ərz edüb, iştiyaqın şərh qılıb səlamın yetürdü. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey məsturə, müraciət qılıb, Fatiməyə həyatimdən bəşarət yetür və anı bənim hüzuruma gətür". Ol məsturə Həzrəti-Fatiməyə Seyyidi-Kainatdan bəşarət yetirub Həzrəti-Fatimə müztəribhal, üftanü xizan ol rəzməgaha yetdikdə Həzrəti-Rəsul istiqbal edüb ona təsəlliyyi-xatir verüb, Həzrəti-Xatuni-Qiyamət ayıtdı: "Ey pedəri-büzürgvar, bu övrətə şükrana qəbul etmişəm".

Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey məsturə, muradun nədür?" Ol övrət ayıtdı: "Təvəqqo'üm budur ki, ərseyi-qiyamətdə bana və evladıma şəfi' olasan". Həzrəti-Rəsul təvəqqo'ün qəbul edüb və ol övrət rüxsət alub şəhidlərinin üzərinə getdiqdən sonra Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Aya, Həmzəyə nə vaqe' oldu ola ki, andan əsər görülməz?" Həzrəti-Rəsula Əli Həmzə şəhadətindən xəbər verdi. Şe'r:

Nə xəbərdir bu ki, xunabə tökər müjgandan,
Səbr alur cani-həzinü dili-sərgərdandan.

Həzrəti-Rəsul səhabə ilə Həmzənin üzərinə gəlüb, ə'zayi-parəparəsin görünə nalələr çəkdi, növhələr qıldı və qayətdə mütəəssir və

mütəəllim oldu. Zira əmmi-büzürgvar və bəradəri-rəza'i olub, hini də'vəti-nübüvvətdə həvadarı idi. Bu halətə müqarın Səfiyyə ki, Həmzənin həmşirəsi idi, hazır olub, Həzrəti-Rəsul ani görüb oğluna ayitdi: "Validəni bir tədbirlə gəlməkdən mən' edəgör ki, qarındaşın bu halla görməyə". Ol məxdumzadə anasına istiqbal edüb ayitdi: "Ey valideyi-möhtərəmə, Həzrəti-Rəsulun rizası sənin müraciətündədir". Səfiyyə ayitdi: "Ey fərzənd, istima' etmişəm ki, Həmzə şəhadət bulubdur və yəqin ki, bu müsibət rizayi-Xuda və Rəsul üçündür, təvəqqəf üm budur ki, bana dəxi tə'ziyətindən və müşahidəsindən bir səvab müyəssər ola". Həzrəti-Rəsul ol məzлumənin kəmali-himmətin və hüsni-ixlasın mülahizə qılıb və rüxsəti-mülaqat verüb, ittifaqla əzasinə iştigal etdilər. Həm ol saətdə Cəbrail gəlüb bəşarət gətirdi ki, Həmzənin səfheyi-asimanda ismi Əsədullah və Əsədtür-Rəsul yazılıdı.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Rəsul Həmzənin cənazəsi üzərinə nəmaz etdikdə yetmiş nəfər şəhidin cənazəsin hazırlıq edüb, bir-bir üzərlərinə nəmaz etdikcə anın cənazəsin götürməyüb yetmiş korrə üzərinə nəmaz qıldı. Nurül-Əimmiyyə-Xarəzmidən nəqlidir ki, Həmzə ikinci şəhiddir Əhli-Beytdən və Hüseyni-məzлum xatimüş-şühədadır. Və Həzrəti-Rəsul buyurmuş ki, Kərbəlada Hüseynlə yetmiş nəfər mücahid şəhid ola və anların üzərinə nəmaz qılmağa bir mö'min hazır olmaya, bənim Həmzə üzərinə yetmiş korrə nəmaz etdığımın biri Həmzə üçündür və tətimməsi ol şəhidlər üçündür. Rəvayətdir ki, bir şəhid darül-hərbədə ayaqdan düşdüyü zəmandə hurul-eyn istiqbala gəlüb, onunla müsafihə qılır. Əlqissə, Həzrəti-Rəsul buyurdu ki, Həmzəyi cameyi-xunaludla dəfn edələr. Və darül-hərbi-Uhuddan müraciət edüb Mədinəyə gəldükdə hər canibdən şühədayi-Uhud üçün giryə istima' edüb, Həmzə sərayindən növhə istima' etməyüb, Həzrəti-Rəsul buyurdu ki: "Həmzənin bu şəhrdə əqli yoxdur əzasin dutmağa". Məşhurdur ki, iki vəqt iki tayıfəyə həsrət müstəvli olur: Sabah olduqda hər fərzənd ki, validəsinin kənarından durub şəfqətlər və mehribanlıqlar görülür, yetimləri bikəslilik atəsi yaxar; hər şam olduqda hər kim kəndü mənzilinə mütəvəccih olur, qərib olanların xatırını sərasiməlik möhnəti yaxar. Nəqlidir ki, Peyğəmbər Mələkülmövtən sual etdi ki: "Ey xazini-nüqudi-ərvah, bunca cigərlər ki, dağımüfariqətlə yaxarsan və bunca xanimanlar ki, əcəl seyləbi ilə yixarsan, aya, heç kimsənəyə rəhmin gəlürmi?" Mələkülmövt ayitdi: "Tərəhhüm nəqşin səhifəyi-xatirimdən Həzrəti-İzəd rəf" etmişdir.

Əməma bu halla qəriblərin və yetimlərin halına rəhmim gəlür, zira istirdadı-əmanət zəmanı biri pedər və madər yad edüb abi-həsrət dideyi-qəmdidədən tökər və biri yarü diyari fəraqindən ahi-həsrət çəkər”. Şe'r:

Seyli-əşki-yetimü ahi-qərib
Mövc urub şö'lə çəksə şamü səhər,
Qətrəsi səfheyi-zəminini dutub,
Şö'ləsi asimanə edə əsər.

Rəvayətdir ki, cəmi'i-mühacir və ənsarın övratinə hökm oldu ki, Həmzənin sərayinə cəm' olub kəndü şəhidlərinün 'əzasın anda dutalar. Və Həzrəti-Rəsul mühacir və ənsarın ol fe'llərindən qayətdə xoşnud olub dua qıldı.

Ey əzizlər, müləhizə qılın ki, Həzrəti-Rəsul Həmzənin bikəsliginə rəhm etdiyi yerdə Kərbəlada Hüseynlə bunca övladı şəhid olub, matəmlərin dutmağa kimsənə olmadığı əcəldən əgər müqəddər olsa və anun rızası üçün cəmi'i-məxluqatı-zəminü asiman 'əza dutsa qəribü əcib olmaz. İmam Mühyis Sünnə “Məalimüt-tənzil”də nəql etmiş ki: “Vaqieyi-Kərbəladan müqəddəm hümreyi-şəfəq yox idi, ol vaqiədən sonra zahir oldu. Şe'r:

Sanma kim, gülgün şəfqəqdəndir sipehri-bivəfa,
Daməni-dövranı dutmuş xuni-Ali-Mustafa.

“Şəvahidün-nübüvvə”də məsturdur ki, Əbdülməlik Mərvan məclisində bir gün vaqieyi-Kərbəla zikr olunurdu, Züheyri hazır idi, nəql etdi ki: “Ol gün həvaliyi-məscidi-Əqsada heç səngrizə yerindən götürmədilər ki, onun altında bir qətrə qan görmədilər”. Və “ÜyunürRiza” da məzkurdur Əli bin Musa-Rizadan ki, buyurmuş: “Cəddim Hüseyin şəhid olduqda asiman xunbar olub, həqqə ki, yüz bin fırışteyiRəhman anın intiqamın almağı əflakdan mənkəzi-xaka endilər, əməma rüxsət bulmadılar və hala Rövzeyi-mübarək üzərində muyi-jülidə və ruyi-xəraşıdə ilə'əzasının məşğuldurlar. Şe'r:

Kərbəla dəştində şahi-Kərbəlanın halına,
İttifaqi-aməm olub məcmu'i-aləm ağladı.
Payeyi-ərşəi-mü'əllada töküb Cibril əşk,
Rövzeyi-rizvanda ruhi-Nuhü Adəm ağladı.

FƏSLİ-ŞƏHADƏTİ-CƏ'FƏR

Üçüncü şəhid Əhli-Beytdən Cə'fəri-Təyyardır. Rəvayətdir ki, Cə'fər cəm-i-səhabə ilə Həbəşə canibinə hicrət etdikdə Nəcaşı əleyhir-rəhma anın irşadılıq müsəlman oldu. Və qəl'eyi-Xeybər fəth olunduqda Həzrəti-Rəsul mülazimətinə müşərrəf olub, Həzrət anın xüsusunda buyurmuş ki, “Əşbəhtə xulqi və xəlqi”¹. Filvaqe’, bu nihayəti-tə’zimdür. Rəvayətdir ki, hicrətin səkkizinci ilində HəzrətiRəsul Cə'fəri Mürhil Ğəssani hərbinə ırsal etdi və Mutə mənzilində küffara mülhəq olub ləşkəri-İslam üç bin mücahid və ləşkəri-Mürhil yüz bin müfsid olub qayət kəsrətdə idi. Əmma sipahi-zəfərpənahiİslam kəsrəti-sipahi-ə'dadan əndişə qılmayıb, bünyədi-müqatılə qıldılar. Əsnayı-müqatılədə Zeyd bin Haris ələmdarı-sipah idi, şəhid olub, Cə'fər kəndtə rayəti-nüsərətəyi əlinə alub və hücumı-küffar mərkəbin səqət edüb, piyada qalub, fəsəqəyi-füccar fürsət bulduqda, zərbi-şəmşir ilə bazuyi-yəminin bədəni-mübarəkindən cüda qıldılar. Ol şahbazi-övci-cəladət rayəti bazuyi-yəsara alub buraxmadı. Bazuyi-yəsarin dəxi qət' etdilər, rayəti dişilə dutub düşməyə qoymadı. Əlqissə, bir namərd bir zərbi-münkər urub ol məzlamu ayaqdan buraxdı.

Əxbəri-səhihədə nəqldir ki, Həzrəti-İzəd hückbü əstari rəf' edüb Həzrəti-Rəsulu Mutə mə'rəkəsinə müttəle' etmişdi. Və ol Həzrət dəmbədəm cəmi-i-əhvala müttəle' olub əshaba xəbər verirdi. Zeyd bin Haris və Cə'fər bin Əbi Talibin parə-parə olduqların e'lan edərdi və buyururdu ki: “Cə'fəri gördüm, behiştə girüb, yaqutdan iki şəhpər peydə qılıub təyəran edər”. Və bu dəxi Həzrəti-Rəsuldan nəqldür ki, buyurmuş: “Bən Cə'fəri gördüm misli-mələk tüyuri-behiştə pərvaz edər”. Bu cəhətdən ana Cə'fəri-Təyyar derlər. Və bə'zi qisəsdə məsturdur ki, Cə'fərin yetmiş iki zəxmi olub düşdükdə heybətü səlabətindən heç kimsənə qətlinqə iqdam edə bilməyüb axırül-əmr ə'də hücum edüb anı yerdən götürdükdə başın qaldırub münacat etdi ki: “İlahi, mənim qətlimlə əmizadəmin namusuna xələl yetürmə. Həq-tə'ala iki şəhbalı iltifat edüb qüvvəti-pərvaz verdi ki, küffar içindən uşub Firdövsi-bərinə nüzul etdi. Şe'r:

¹ Yaradılışım əxlaqımı bənzəyir

Qətili-rəhi-eşq olan saliki,
 Həqin iltifati sərəfraz edər.
 Məzəllət türabında görməz rəva,
 Ülüvvi-məqamilə mümtaz edər.
 Pərəl bal peyda qılıub lacərəm,
 Tüyuri-behiştilə pərvaz edər.

Hərgah ki Əbdullah bin Ömər Cə'fərin övladın gördü, bu ibarətlə tə'zim edərdi: “Əs-səlamu əleykə yəbnə zil-cinaheyn”¹.

Rəvayətdir Hüseyni-şəhidən ki, Həzrəti-Rəsul Cə'fərin əhvalına müttəle' olduqda onun mənzilinə gəlüb Əsma binti-Ümeyşə ki, onun zövcəsi idi, hazır edüb, Cə'fərin ətfalını bir-bir nəvaziş təriqilə sərəfraz etdikdə Əsma ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bu gün Cə'fərin övladını yetimlər təriqilə nəvaziş edərsən. Məgər Cə'fər şəhadət bulubdur?” Ol Həzrət giryən olub anlara səbrilə təsəlli verdi. Əbdullah İbn Cə'fordən mərvidir ki, “Həzrəti-Rəsul gəlüb bizi tə'ziyət verdikdə ol qayətdə giryən idi ki, qətəratı-əşk məhasini-şərifindən töküldürdi və buyururdu ki, “İlahi, Cə'fəri əhsəni-məqama və əcəzəli-səvaba irişdür və hala sən anın xəlifəsi olub əxlafini hisni-himayətində saxla”. Və ol gündən sonra yenə gəlüb övladın əzadən çıxarıb xatırların [ələ] aldiqda validələri yetimlər [üçün] təşəffüs² etdikdə buyurdu: “Ətəxəfinə əleyhim və ənə vəliyyuhum-fid-dünya vəl-axırəti”³.

Rəvayətdir ki, Cə'fərin səkkiz oğlu olub, ikisi-Övn və Məhəmməd Əşər Hüseynlə Kərbəlada şəhid oldular. Rəhmətullahı əleyhuma⁴.

Həzrəti-Rəsulullahın bir ibtilası dəxi fövti-İbrahimdır. Rəvayətdir ki, İbrahim hicrətin* igirmi ilində Mariyeyi-Qibtiyyədən mütəvəllid olub qabiləsi Müsəlləmə nam cariyə idi. Həzrəti-Rəsuldan nəqlidir ki, İbrahim mütəvəllid olduqda Cəbrail nüzul edüb təhniyə təriqilə ayıtdı: “Əs-səlamu əleykə ya Əba-İbrahim”⁴.

Əlqissə, İbrahim bir il altı ay fəzayı-həyatda qalub civari-rəhmətə vasil oldu. Həzrəti-Rəsul anın fövtündən məhzun olub giryə ağaz etdikdə Əbdürəhman (bin) Auf ayıtdı: “Ya Rəsulullah, sən [xəlqi] mən’ etdün cəzə’dən”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Bən giryədən mən’

¹ Ey iki qanadlının oğlu, sənə salam olsun.

* Be'sotin olmalıdır (red.)

²Dünya və axırətdə onların vəlisiyəm, nə üçün fikir edirsən?

³ Allah ikisinə də rəhmət eləsin.

⁴ Ey İbrahimin atası, sənə salam olsun.

etmədim, xəraşı-ruy və kəşfi-ə'zadan nəhy etdüm, abi-çeşmimatəmzdə barani-rəhmətdir və nişanı-rə'fət: “Əl-əynu tədmə’ u vəl-qəlbu yəhzənu və la-əqvalə illa ma-rəziyə bihi rəbbəna”¹.

“Şəvahidün-nübüvvət”də məsturdur ki, bir gün Həzrəti-Rəsul Hüseyni bir dizi üzərinə və İbrahimim bir dizi üzərinə alub nəvazişlər edərək Cəbrail hazır olub ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Həzrəti-Həq bu iki lö'löi-şəhvəri bir riştəyə müntəzəm qılıb cəm' etməz, birinün dəf'inə riza vermək gərək”. Şe'r:

Ey şəhriyari-məsnədi-təmkinü izzü cah,
Olmaz bir asiman iki xurşidə cilvəgah.

Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Əgər İbrahim fövt olsa, əksəri-alam bana mütəvəccih olur və əgər Hüseyin fövt olsa, bana və Murtəzaya və Zəhraya mütəəllim olmaq lazımlı gəlür. Bən müsibəti-xassı möhnətiammə ixtiyar etdüm”. Ol vaqıdən üç gün keçdikdə İbrahim vəfat etdi.

Ol vaqıdən sonra hərgah ki, Həzrəti-Rəsul Hüseyni əlinə alub iltifat edərdi, derdi ki: Mərhəba, ey fərzəndi-əzizimi fədası etdигüm cigərgüşəm. Zəhi bədbəxtlər ki, böylə əzizə ihanət rəva görələr.

“Kənzül-ğərəib”də məsturdur ki, bir gün Hüseyin Həzrəti-Rəsul xidmətində idi, mənzilinə müraciət etmək murad etdi, əmma baran idi, getmək müte'əzzir görünüb mələləti-xatir zahir etdi. Həzrəti-Rəsul Hüseyni mələl görüb ayıtdı: “Nə vaqe'dür?” Hüseyin ayıtdı: “Ya Rəsulullah, baran mənə məcal verməz ki, mənzilimə gedəm”. Həzrəti-Rəsul dua qıldı, baran təvəqquf edüb Hüseyin mənzilinə mütəvəccih oldu. Qiyas edin ki, qətreyi-baran cəfasına mütəhəmmil olmayan ə'zayi-şərifinə səngi-sitəmdən nə cəfalar yetmiş ola. Şe'r:

Xarı-navəkdən güli-ə'zası olmuş çak-çak,
Paymal etmiş qəm ol sərv-i-rəvəni, ey diriğ.
İxtilafi-vəz'ü tügyani-həvayı-müxtəlif,
Müntəfi qılmış çirağı-xanədanı, ey diriğ.

Həqqa ki, hər zərreyi-xak və hər cüzvi-əflak ta ruzi-Qiyamət hər zəman həzar naleyi-dilsuz çəksə müsibəti-Kərbəlaya vəfa qılmaz və ol möhnətzədələr 'əzasinə vafı olmaz.

¹ Göz yaşarır, ürək hüzn ilə dolur; Rəbbinizin rizasından başqa bir söz söyləmərəm.

Üçüncü bab

HƏZRƏTİ-SEYYİDÜL-MÜRSƏLİN KEYFİYYƏTİ-VƏFATIN BƏYAN EDƏR

Həmişə dideyi-bəsirət birlə mütalieyi-övraqı-loyalivü əyyam edən ərbabi-həqaiq və əshabi-mə'arifə mə'lum olmuşdur və həmvarə eyni-fərasətlə müşahideyi-müruri-sininü o'vam qılan ülül-əbsərizəvil- əfham arasında vüzuh bulmuşdur bu ki, ə'yani-sabiteyimümkinə müstəlzimi-əhatəyi-ədəmdür və əslinə race' olur hər mövcud ki, vücuduna ədəm müqəddəmdür. Şe'r:

Künci-bəqa sanma bu viranəyi,
Etməyə gör qiblə bu bütxanəyi.
Mehr götür günbədi-dəvvardən,
Rəsmi-vəfa umma bu qəddardən.
Mülki-vücudi ədəmabad bil,
Görmə vücudun, ədəmin yad qıl.
Açma cəhan zilinə çeşmi-həvəs,
Əqdinə bel bağlama, peyvənd kəs.
Dut ki, cəhan mülkini dutdun təmam,
Sud nə, çün mülkinə yoxdur dəvam.
Dəhr nədür, ayineyi-əksdar,
Surəti-ayineyi-bie'tibar.

Ey əziz, mütləq rəyahini-riyazi-imkana şəbnəmi-bəqadan əsəritəravət yetməmişdür və səbzeyi-bustani-həayti-müstə'ar hərgiz səhabı-səbatdan kəsbirütubət etməmişdür. Kitabeyi-eyvani-binayialəm rəqəmi-“Kullu məxluqin yəmutu”¹dur və kümreyi-tinəti-bəni Adəm xəmirimayeyi-“Kullu mərzuqin yəmut”²dur. Məsnəvi:

Təmə' qılman vəfa mülki-cəhandan,
Vəfa qandan, bu fani mülk qandan.

¹ Bütün yaradılanlar ölürlər.

² Bütün rizqə çatanlar ölürlər.

Bu viran içrə sanman gənc yoxdur,
Cəvahirdən ləbaləb künc çoxdur.
Vəli adət bu olmuşdur ki, dövrən
Qila hər gənci bir topraqda pünhan.
Gər idrak eyləsən hər zərreyi-xak
Çəkibdür pərdəyə bin cövhəri-pak.

Nə bargahi-həşmətdir ki, taqü rəvaqi tarəmi-ə'layə yetdükə seyifənadan təzəlzül bulub viran olmadı və nə nəqsi-kargahi-rif'ətdür ki, zinət və zibi dərəceyi-kəmal hasil etdükə baziçeyi-lö'bətbazidəhrdən surəti-təğəyyür bulmadı. Laləzari-səhraryi-imkandan məşamiidraka rayiheyi-“Kullu mən əleyha fan”¹ gəlür və zəmzəmeyi-bəzmicəm’iyyəti- ə'yandan səm'i-irfana isğayı-sədayı-“Kullu şey'in halikun”² qılur. Şe'r:

Dəhrdən arizuyi-kam etmə,
Bunda kam istəyib məqam etmə.
Fələki-tizgərdü tündxürəm,
Hiç nakama verməmişdür kam.

Əlhəqq, bu xarzara güli-murad ümidilə zülali-həyati-girami tökən, xarı-nədamətdən qeyr bəhrə görməmişdür və bustana şüküfeyi-məqsəd təmənnası ilə nihali-təvəqqö' dikən zəhri-bəldən özgə meyvə götürməmişdür. Ittisali-söhbəti xətəri-infisaldan xali olmaz və iltiyami-ülfəti zərəri-infikakdən aman bulmaz. Şe'r:

Dünyaya gələn gedər zəruri,
Müstəlzimi-qeybdür hüzuri.
Dövri-fələkün qərarı olmaz,
Iqbalının e'tibarı olmaz.
Dutdun dutalıım cəhanı yeksər,
Manəndi-Cəmü Qubadü Qeysər.
Nə sud çün aqibət gedərsən,
Əsbabi-cəhanı tərk edərsən.

Yəqin bilmək gərək ki, vəzi'ü şərif və qəvvivü zə'if və alimü cahil və divanəvü aqil və məstü hüşyar və xüftəvü bidar mülki-ədəmdən

¹ Hər şey fanidir (Qur'an, 55, 26).

² Hər şey hələk olacaqdır (Qur'an, 28, 88).

hey’eti-mütəsaviyə ilə çıxub və aləmi-surətdə ətvari-müxtəlifə və övza’i-mütənəvvı’ə ilə sülük edüb, həngami-inqizayi-müddəti-ömr rəngi-təsavi dutub, şərbəti-“kullu nəfsin zaiqətül-mauti”¹ içmək müqərrərdür və e’tiqadü e’timad etmək gərək ki, xəl’eti-zühur geyüb feysi-fitrot qəbul edənlərə idraki-təsəllüt “Əynəmə takunu yüdrikəkumulmaut”² müqərrərdir. Şe’r:

Gəl, ey mülki-dünyaya məğrur olan,
Meyi-zövqdən məstü məsrur olan.
Giriftari-dəmi-bəlasan, saqın,
Əsiri-dəmi-əjdəhasan, saqın.
Giribanını pəncəyi-ruzigar
Dutubdur həzər qıl sərəncamı-kar.
Səni dami-qəbrə giriftar edər,
Başun möhreyi-rişteyi-mar edər.
Gələn bu güzərgaha getmək gərək,
Nüzul eyləyən rehlət etmək gərək.
Bulunmaz cahan kargahında kam,
Fərağət məqamı degil bu məqam.

Filvaqe, əgər bəqayı-bəşər mümkün olsaydı Xeyrül-Bəşər ki, nəqş-i-nigini-“Və lakin Rəsulullahı və xətamən-nəbiyyin”³ dir, bu təşriflə müşərrəf olmaq ənsəb idi; və əgər dəvami-Bəni-Adəm ehtimal bulsaydı, qaili-“Ənə seyyidü vələdi Adəm”⁴ bu səadət istehqaqına əqrəb idi. Dəlili-izaleyi-nəqş-i təəyyinatı-cismanı bu yetər ki, Həzrəti-Xaceyi-Kainat “İnnəkə məyyütün və innəhum məyyütün”⁵ xitabına müxatib olmuşdur; və şahidi-təğəyyüri-süvəri-səhayifimkani bu kifayət edər ki, əfzəli-aləm “Və macə’əlnə li-bəşərin min qəblikəl-xuld”⁶ xitabi-müstətabin isğə qılmışdır. Şe’r:

Dövri-zəmanənin ədəmi-e’tibarınə
Şahid şiya’i-vaqi’eyi-ənbiya yetər.
Ümmali-karxaneyi-əhvali-aləmə
Mövti-Nəbi əlaməyi-fövtü fəna yetər.

¹ Hər ruh ölümü dadır (Qur’an, 29, 57).

² Harada olursuz olun, ölüm sizi yaxalar (Qur’an, 4, 78).

³ Lakin o, Allahın elçisi və peyğəmbərlərin sonuncusudur (Qur’an, 33, 40).

⁴ Mən Adəm oğlunun seyyidiyəm.

⁵ Sən, əlbəttə, ölüsən və onlar da ölüdürlər (Qur’an, 39, 30).

⁶ Səndən qabaq heç bir bəşəri ölümsüz qoymadıq (Qur’an, 31, 34).

Bitəkəllüf ə'zəmi-məsaibi-şəhidi-Kərbəla mövti-Həzrəti Mustəfadür, zira mövcibi-italeyi-əyadıyi-zülmü cəfadür. Mücmələn, keyfiyyəti-mövti-Həzrəti-Risalət oldur ki, ol şəm'i-şəbstəni-risalət və xurşidi-asimani-nübüvvət hicrətin onuncu ilində ədayi-HəccülVida' etdükdə ərəfə günü sahəti-Ərofətda bu ayəti-kərimə nüzul etdi ki: “Əl-yovmə əkməltü ləkum dinəkum və ətməmtu’əleykum ne’məti”¹. Həzrəti-Rəsul bu ayətin məzmunundan istişmamirayiheyi- intiqal edub və bu ibarətin məfhümündən ehsasi-irtihal qılıb, mühəqqəq bildi ki, təngnayı-şəhadətdən fəzayı-fərəhəfzayı-qeyybə təvəccəh etmək gərək və dari-fənadan mülki-bəqaya getmək gərək.

Zira qərəz şərəfi-risalətdən bəyani-əhkam idi, təmam oldu və məqsud səadəti-zühurindən izhari-ne'məti-İslam idi, dərəceyi-kəmal buldu. Pəs, əkabırı əşrafi-səhabəyi cəm’ edüb buyurdu ki: “Ey mühacirü ənsar, bəndən bu gün zəruriyyat-ümuri-dininiz təhqiq edün, fürsəti-iktisab fövt olmadan ki, və’deyi-müfariqət qərib olmuşdur və təriqi-mürafıqət intiha bulmuşdur”. Və dəxi buyurdu; “Ey qövm, ərseyi-Qiyamət” [Yovmə] yənfə’us-sadiqinə sidquhum² qərargahıdır və və qaziyi-ruzi-cəza “Yovmə la yənfəu malun və la bənun”³ güvahidir, əgər ol gündə sizdən sual olunsa ki, “Məhəmməd necə sülük etdi?” cəvabınız nədür? Səhabə ittifaqla ayıtdılar: “Ya Rəsulullah, səndən ədayi-risalət və ilqayı-nəsihət istimə” etdik, şəhadət verirüz”. Pəs Həzrəti-Rəsul əngüştü-səbbabeyi-qəmərşikaf canibi-asimana qaldurub ayıtdı: “Ollahumməşhədu”⁴, yə’ni sən şahid ol”.

Rəvayətdir ki, Həccül-Vida’dan müraciət qıldıqdə əsnayı-təriqdə Əkdir-Xum deməklə mə'ruf mənzildə cəmaətlə ədayi-nəməz qıldıqdan sonra səhabəyə mütəvəccih olub buyurdu ki: “Ələstu bilmümininə əvla min-ənfusihim”⁵, yə’ni mö’minlərə deyilmiyəm nəfslərinən əvla. Hüzzarı-məclis ittifaqla təsdiq verüb ayıtdılar: Nə’əm, ya Rəsulallah⁶. Pəs Həzrəti-Murtəzanın əlindən dutub ayıtdı: “Mən kuntu məvlahu fə-haza Əliyyun məvlahu”, yə’ni “hər kimin

¹ Bu gün dininizin təkmilləşdirdim, üzünüzə ne'mətimi tamamladım (Qur'an, 5, 3).

² Sadiqlərə doğru sözlərinin fayda verəcəyi gün (Qur'an, 5, 119).

³ Övladın və malın fayda verməyəcəyi gün (Qur'an, 26, 88).

⁴ Allahım, şahid ol.

⁵ Mən mö’minlərə öz nəfslərinən daha üstün deyilmiyəm?

⁶ Əlbəttə, ey Allahın elçisi.

mən mövlesi idum”, Əli anın mövlesi idur”. Əllahummə ’adi mən adahu”, yə’ni İlahi, anınlə ədavət qılana ədavət qıl”, “Və vali mən valahu”, yə’ni anınlə dost olana dostluq et; “Vəxzil mən xəzələhu” və anı xar dutanı xar dut, “Vənsir mən nəsərəhu” və ana nüsrət verənə nüsrət ver; “Vədirul-həqqə mə’əhu həysə ma kan” və müqarın eylə həqqi ana qanda olursa.

Rəvayətdir ki, [Ömər] Faruq Həzrəti-Murtəzanın əlin dutub təhniyə təriqilə ayitdi: “Bəx bəx [ləkə] yəbnə Əbi Talib əsbəhtə [məvlayı və] məvlayı kulli mu’minin və mu’minətin”¹. Şe’r:

Gəl ey rizayi-Rəsul istəyən zühura gətür,
Nişani-dövləti-tövfiqü vali mən vallah.
Ədavəti-Əsədullahə olma qail kim,
Sənə çəkilməyə şəmşiri-’adi mən ’adah².

Və bu kəlimati-hikmətamız əsnasında ayitdi: “Ey qövm, bəni aləmi-üqbaya də’vət etdilər. Ol halətə təvəccəh qılıb hifzi-səlah üçün “Xəlləftu fikumus-səqəleyin kitaballahi və itrəti”³, yə’ni məzhəri-sirri-xilafətim iki əmri-əzəlmdir: biri Qur'an və biri ƏqliBeyt. Zinhar təriqi-mütabə’ətlərin-dən müxalifət qılman və rəsmimütavətlərin-dən mütəcaviz olman ki, bunlar bir-birilə rabiteyitəmam bulub, hövzə-Kövsər kənarında bana mülhəq olub asarı-şükru şikayət zahir etsələr gərək”.

Zəhi ümməti-bivəfa ki, bu məzmun müsəhhəh olmuş ikən əqrəb zəmandə təhrifi-məzmuni-Qur'an caiz görüb, Əqli-Beytə cəfalar rəva gördülər və dəşt-i Kərbəlada övladi-Rəsula izalar yetürdilər. Şe’r:

Ey şəriət şərəfindən qafıl,
Xələli-şər’ə dəmadəm mail.
Mustəfadan nə cəfa yetdi sənə,
Ol vəfəpişə nə cövr etdi sənə
Ki, mükafatınə bidad etdin,

¹ Xoş halına, ey Əbu Talibin oğlu, mən səni özümün, bütün mö’min qadınların və kişilərin mövlesi kimi tanıyıram.

² Ona dost olana dost ol, düşmən olana düşmən.

³ Sizə iki şeyi tapşırıram(əmanət): Allahın kitabını və ailəmi.

Özün azarına mö'tad etdin.
Bünyeyi-şər'inə verdin təgyir.
Alı övladınə çəkdün şəmşir.
Ol səni sahibi-iman etdi,
Lütflər göstərüb ehsan etdi.
Sən anın zülm ilə irzin yıldızı,
Dağı-bidad ilə canın yaxdun.

“Nurül-Əimmə”dən mənquldur ki, həngami-tüfəliyyətdə bir gün Hüseyni-məzəlum ətfali-məhəllə ilə məla’ibəyə məşğul ikən HəzrətiRəsul hazır olub, anı dutmağa qəsd etdi. Hüseyn Həzrəti-Xacədən fərar edüb, hər tərəf təvəccöh qılıb, Həzrəti-Rəsul mütə'aqib rəvan olub ayıtdı: “Ya Hüseyn, bu nə nifrətdir?” Hüseyn ayıtdı: “Ya Rəsulullah, nifrət degil, bəlkə təhərruki-silsileyi-məhəbbətdür”. Şe'r:

Dilbərin üşşaqdan eyni-tələbdür nifrəti,
Mən'dəndir mehri-tügyani-məhəbbət şiddəti.
Intifayi-nari-şövq eylər zülali-ittisal,
Mən' miqdarincədir mətluba talib rəğbəti.

Məş'uq ki, aşiqdən ahəngi-güriz edər, atəsi-məhəbbət və bazaritələb tiz edər. Əlqissə, Xaceyi-Kainat ol əhsəni-məxluqatı tərəddüdlə dutub asimana mütəvəccih olub dua qıldı ki, “Əllahummə əhibbəhu və hibbəhu”¹. Həm ol saat aləmi-qeybdən xıtab gəldi ki: “Ya Rəsulullah, bu məhəbbətlə mümtaz etdigin cıgərguşə və bu iltifatla sərəfraz etdigin qürrətül'eyn dəşt-i-Kərbəlada şəhid olub dərgahialəmpənahımızə pedəri-büzürgvar və bəradəri-alimiqdarla hazır olub, biri bir hərbətlə və biri bir şərbətlə və biri bir zərbətlə şəhid olub təzəllüm etsələr gərək”. Şe'r:

Birinün fərqi tiği-züldən şəq,
Dəmi-mö'cüz misali-bədr mütləq.
Birinün zəhrdən hali digərgün,
Məzaci təlx, gültək bağıri pürxün.
Birinün laləvəş cismində yüz çak,
Cigər qanılı cismi-çəkəti nəmnak.

¹ Allahım, onu sev və sevdir.

Rəvayətdir ki, Həccül-Vida'da əyyami-Mina ayeyi-kəriməyi- "İza ca'ə nəsrullahi və'l-fəth"¹ nüzül edüb, Həzrəti-Rəsul Cəbrailə ayıtdı: "Ey müqərrəbi-dərgahi-ülühyyət və məhrəmi-bargahırububiyyət, qaliba həngami-təvəccöhi-aləmi-axirətdir". Cəbrail ayıtdı: "Ya Rəsulullah, "Və'l-axirotu xəyrun ləkə min-əl-aula"².

Həzrəti-Xacə bu ayət istimə'indən və bu məzmun ittilə'indən sonra təhiyeyi-əsbabi-intiqala və tərtibi-alati-irtihala məşğul olub, həmişə kəlimeyi-təyyibeyi- "Subhanəkə əllahummə əğfirli innəkə əntəlvəhhab"³ təkrar edərdi. Səhabə ayıtdılar: "Ya Rəsulullah, bu kəliməyi təkrar etməkdən nədür qərəz?" Həzrəti-Rəsulullah ayıtdı: "Bəni aləmi-bəqaya də'vət etdilər". Və əsnayı-təkəllümdə giryən oldu. Ayıtdılar: "Ya Rəsulullah, mövtdən giryə etmək Həzrətinizdən nə münasibdür, xüsusən ki, möhtərəm və məğfur olduğun müqərrədürü?" Həzrəti-Seyyid ayıtdı: "Bənim iztirabım anınçındır ki, buncu cəfa çəküb daireyi-imana çəkdigüm müsəlmanlar, aya bəndən sonra məkayidi-İblisə giriftar olub nə afətlərə müqarın olalar və nə möhnətlərə düşüb nə ihanətlər bulalar".

Əlqissə, ol afitabi-asimanı-lütfü kərəm mütəvəccih-i-dərgah olub, bir ay vəfatından müqəddəmə səhabəyi-kübarı Ayışə mənzilində cəm' edüb, anları bir-birinə sıfariş qılıub, budua ilə sərəfraz etdi ki: "Rəfə'kumu əllah hədakumu' əllah cəmə'kumu əllah, həfəzəkumu' əllah, nəsərəkumu' əllah, vəfəqəkumu' əllah"⁴ və

şəraiti-duadan sonra vəsiyyət qıldı ki: "Ey qövm, bənim təvəccöhüm aləmi-bəqaya müqərrər oldu və afitabi-həyatım rüxsəti-qürub buldu, hörməti-Əhli-Beytümə sizə tapşurub, sizi tapşurdum ol padişahibizəvala ki, mülki-bəqasına xələli-intiqal tari olmaz və mir'atihəyati- müəbbədi küdurəti-fəna bulmaz. Layiq oldur ki, həmişə təriqi-ta'ət məsluk edüb mütavə'ətindən müxalifət rəva görməyəsiz və qaideyi-əhkəminə ixtilafi-ara ilə xələl yetirməyəsiz, bir növlə sülük edəsiz ki, ruzi-Qiyamət sizün əf' alınız bəni şərmsar etməyə və daməni-mübahatimə nəticeyi-ə'mali-zəmimənüzdən gərdi-xəcalət yetməyə".

¹ Allahın qələbəsi və fəthi yetişincə. (Qur'an, 110, 1).

² Sənin üçün axirət dünyadan daha xeyirlidir (Qur'an, 93, 4).

³ Ey nöqsandan təmiz olan Allahım, məni bağışla, çünkü hər şeyi verən sənsən.

⁴ Allah sizləri ucaltsın; doğru yola aparsın, birləşdirsin, qorusun, yardım etsin və uğur versin.

Sığar və kibar Həzrəti-Rəsuldan bu əxbəri-mühəvvəsi istimə' etdikdə ittifaqla giryän olub ayıtdı: "Ya Rəsulullah, bu vaqieyi-hailə nə vəqt olsa gərək?" Buyurdu ki: "Ənqərib vüqupəzir olur". Dedilər: "Ya Rəsulullah "Iyazən billah"¹ bu surət vaqe olsa, qüslü-şərifinizi qansı xidmətkarına rücu edərsən?" Buyurdu ki: "Əqrəbi-Əhli-Beytim qüslümə övladır". Dedilər: "Nə camə ilə cismi-mübarəkünü dəfn edəlim?" Buyurdu ki: "Əgnimədəki cübbə ilə. Və əgər Misri hüllələr və Yəməni camalər dəxi olsa, caizdir". Dedilər: "Mərqədi-şərifin nə məqamda olmaq münasibdir?" Buyurdu ki, "Hala mütəvəttin olduğum mənzildə". Dedilər: "Sənə kimlər nəmaz etsinlər?" Buyurdu ki, "Təchizü təkfinim olduqda qəbrim mühəyyə qılıub cənazəmi qəbrim kənarında qoyub dışrə çıxın və bilmiş olun ki, nəmazimə iqdam edən əvvəl Cəbraildir, andan sonra Mikaildir və andan sonra Əzraildir və andan sonra İsräfildir cəmi'i-məlaikə ilə. Anlardan sonra siz gəlüb dəfə-dəfə də nəmaz edin, əmma ibtidayi-nəmaz Əhli-Beytimdən olsun". Səhabə biixtiyar naləvü zari edüb ayıtdılar: "Ya Rəsulullah, səni qəbrə kim endirsün?" Buyurdu ki: "Əqrəbi-Əhli-Beytim, güruhiməlaikə müavinəti ilə ki, anlar sizi görüb siz anları görməyəsiz".

Vəsiyyət təmam olduqda hüssəri-məclis ilə müvadi'ə qılıub, qaiblərə səlam irsal edüb buyurdu ki: "Bəndən sonra dari-dün aya gəlüb şəriətimə iqtida qılanlara və qaibanə bənim risalətimə mötərif olanlara Qiyamətdək bəndən səlam olsun".

Andan sonra mütərəssidi-peyğami-vüsal və müntəziri-ittisal oldu. Əhyanən hicrətin on birinci (ilində) Səfər ayının igirmi səkkizinci günündə məqbəreyi-Bəqi' ziyarətinə mütəvəccih olub, sükkanibüq'eyi-Bəqi' üçün istigfar edüb, ol miqdardı dua qıldı ki, kəndyüyə dəxi arzu oldu ki: "Ey kaş, bən dəxi bu büq'ə mədfunlarından olub bu duaya daxil olaydım".

Rəvayətdir Əbu Hüreyrədən ki, demiş: "Bən hazır idim ki, Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey Əbu Hüreyrə, bana dəvami-həyatı müstə'ari və liqayı-Pərvərdigarı və düxuli-darül-qərarı ərz etdilər, liqayı-Pərvərdigarı ixtiyar etdim və tərki-masiva təriqin dutdum".

Nəqldir ki, bu gecə ol Həzrət mə'mur oldu ki, guristani-Bəqi'ə gedüb əmvatinə istigfar edə, andan sonra şühədayı-Uhud qüburun ziyarət qılıub anlar üçün şəfi' ola. Bu tərəddüd əsnasında ol Həzrətə

¹ Allaha sığınırıam!

bir süda' tari oldu ki, fərqi-mübarəklərin 'isabə ilə möhkəm bağlayub, Meymunə sərayına gəlüb biixtiyar təkyə qıldı və buyurdu ki, "Eynə əna qədən", ya'ni yarın bənim mənzilim qandadır?" Fatimə ol Həzrəti müztərib görüb ümməhatimöminata ayıtdı: "Ey xəvatinisəadətxaneyi- ismət, Həzrəti-Rəsul mütəkəssirdir. Və hər gün bir mənzilə getmək mütə'əzzir görünür, bir mənzildə müqim olmasına razı olun". Müxəddərati-hücərəti-risalət ol səlahə razı olub müqərrər etdilər ki, Həzrəti-Rəsul Ayişə mənzilində olub, hər biri xidmətin anda ədaqıca. Meymunə sərayından çıxub, bir əli Murtəza kətfində və bir əli Əbbas kətfində Ayişə hücrəsinə gəlüb bəstərə düşdükdə hümmayı-mühriq peydə qıldı. Şe'r:

Afitabi-şər'inə, bulmuşdu övci-irtifa',
Lacərəm məhrur olur bulduqca rif'ət afitab,
Nola gər təb hiddətilə axsa cismindən ərəq,
Bərgi-güldür axıdır fərti-hərarətdən güləb.

Əbdullah Məs'uddan nəqlidir ki: "Bən ol vəqt hazır idim, nəbzinə əl basdıqda hərarətlərin qayətdə ziyadə görüb ayıtdım: "Ya Rəsulullah, bu nə əcəb təbi-mühriqdir?" Buyurdu ki, "hər kimin mərəzi miqdarincədür". Dedim: "Ya Rəsulullah, bu dərdə dəva nədir?" Dedi: "Ol Mə'sud həqqi üçün ki, bənim nəfəsim anın qəbzeyi-qüdrətindədir ki, heç kimsənəyə mərəz tari olmaz ki, günahları anınlə tökülməz. Netə ki, badi-sərsərdən övraqı-əşcar və təsadümi-həvadan qətərati-əmtar".

Nəqlidir Əbu Sə'id Xəzridən ki, demiş: "Mən hini-mərəz ol Həzrətə mülazim idim, üzərinə bir qətifə çəkilmişdi, hiddətihərarətləri qətifədən məhsus olub buyurdu ki: "Ənbikanın mərətibisi ə'la olduğu kimi mərəzləri dəxi əşəddü əqvadür. Zira ənbiya möhnətlərinin ziyadə olduğun istid'a qılurlar və möhnət mövcibi-qürb olduğun bilürlər". Şe'r:

Rənci-rahət dilbərin dərdi dəvadır aşiqə,
Rəncibihəd ol səbəbdən dərdi bipayan olur.
Qafıl olman dost dərdindən kim, olduqca füzun,
Mövcibi-təşrif-i-lütfü şəfqətü ehsan olur.

Yarın ələmi-eşqi dəvadan yeg olur,
Xaki-səri-kuyi tutiyadan yeg olur.
Üşşaqa həbib eylədugi kövrü sitəm,
Qeyr etdigi lütfilə səxadan yeg olur.

Və buyurdu ki: “Bu mərəz ol zəhrin əsəridir ki, Ümmül Biramoğlunun ziyaflətində bana verdilər”. Və hər müddətdə ələmi mücəddəd olub bir dəva ilə dəf olurdu, əmma bu növbət həngamirehlət olmağın istidəd buldu. Qaliba bədəni-şərifində ol zəhrin əsəri mülazim olmaqdan qərəz şərəfi-şəhadət idi.

“Ruhul-Ərvah”da məsturdur ki, çün bəhri-feyzi-nübüvvət və dəryayı-kəmalı-vilayət bir-birilə müqarın olub “Yəxrucu minhumal- lu’lu’uə vəl-mərcan”¹ müqtəzasincə Həsən və Hüseyin zühura gəldilər və ol şahzadələrin hər biri bir keyfiyyətə varis oldular, lacərəm Həzrəti-Həsən əkbər olmağın cəddi-bütürgvarlərinə iqtida qılıub ələmi-zəhrlə dünyadan getdi və Həzrəti-Hüseyin əsgər olmağın validi-alimiqdarinə təşəbbüh qılıub zərbi-tığ ilə axırətə nəql etdi. Şe'r:

Zəhrdən təlx olalı lə’li-şəkərbari-Həsən,
Zəhr kamin hic kim aləmdə şirin görmədi.
Olalı şəmşirdən pürxun təni-paki-Hüseyin
İstirahət bulmadı şəmşir, təskin görmədi.

Və bu dəxi bir münasibətdir ki, Həzrəti-Həsən Mədinədə cəddibüzürgvarının mücavirətin ixtiyar qıldı və Həzrəti-Hüseyin mütəvəttini İraq olub validi-alimiqdarının mülazimi oldu. Şe'r:

Vadiyi-qürbətdə tənhalıqdan ikrəh eyləyüb,
Murtəza Şibbiri həmxab etdi, Əhməd Şəbbəri.
Qıldilar qismət vilayət bəhrinin gövhərlərin,
Əkbər olan əkbəri hifz etdi, əsgər əsgəri.

Əlqissə, Həzrəti-Rəsul on dörd gün bimar olub qəzaya mütəvəqqif qaldı.

¹ İlkisindən inci və mərcan çıxır (Qur'an, 55, 22).

“Rövzətül-əhbab”da məsturdur ki, iştadidi-mərəzdə Fatiməyi Zəhrayı hazır edüb, təriqi-təvəddüd və qaidəyi-təfəqqüs ri’ayətindən sonra ifxa ilə bir təkəllüm etdi ki, Fatimə giryən oldu. Andan sonra bir təkəllüm dəxi etdi ki, ənduhi nişata təbdil oldu. Ayişə ayıtdı: “Ya Fatimə, aya, ol ənduha vəsilə nə idi və bu nişata səbəb nədir?” Fatimə ayıtdı: “Ey müxəddəreyi-zəman, Həzrəti-Rəsul ibtidai-təkəllümdə buyurdu ki: “Ey Fatimə, hər il Cəbrail təbliği-əhkam üçün bir növbət gəltürdü, bi il iki növbət nüzul etdi, qaliba əcəlim qərib olmuşdur və həngamı-həyatım dərəceyi-nihayət bulmuşdur. Bən bu xəbərdən mütəəllim olduqda buyurdu ki: Ey fərzəndi-əziz, qəm çəkmə ki, sənə bəşarət verirəm iki səadətə: biri ol ki, əfzəli-nisayi-əhli-behişt sən olursan və biri ol ki, Əhli-Beytimin cümləsindən müqəddəm sən bana mülaqat qılursən”. Bu müjdə istimə-indəki tiryaki zəhri-fəraqın bana sazqar edüb, süruri-lahiqdən ələmi-sabiqə təskin yetdi və buyurdu ki: “Ey Fatimə, cün cəmi’i-nisai-əhli-aləmdən sənin zürriyyatın ə’zəm və məqamın əfzəldir, ləcərəm sənin bəliyyatın ətəmm və əkməldir; səbr et və təhəmmül pişə qıl!”. Qərəz bu ki, ol Həzrətin iştiyaqınə ki, əşəddi-bəliyyatdır, Fatimə səbr edüb təhəmmül pişə qila. Filvaqe’ əgər müjdeyi-ülüvvə-dərəcati-üxrəvi və bəşarəti-sümüvvə-mərtəbeyimə’nəvi mövcibi-təskini-xatir olmasa, Həzrəti-Rəsulullah kimi sərvəri-xüçəstəliqanın atəşi-fəraqınə və ələmi-iştiyaqınə təsəbbür və təhəmmül xarici-əhatəyi-ehtimal və imkandır. Zira atəşi-cansuz və ələmi-cansitandır. Şe’r:

Xəncəri-hicranü tiği-qət’ü şəmşiri-fəraq,
Çak-çak eylərdi Zəhranın dili-əfgarını.
Verməsəydi və’deyi-vəslin verəndə Mustəfa,
Müjdeyi-zövqi-vüsalü dövləti-didarını.

Rəvayətdir ki, ol sərvərin təbi-mühriqi gəldikcə ziyan olub və hərarəti-cismi-lətfi getdikcə təzayüd bulub, buyurdu ki, yeddi kuzə ilə yeddi quyudan su gətirüb üzərinə tökələr ki, xiffət bulub məscidə təşrif buyura. Həsbülüşarə yeddi kuzə ilə yeddi quyudan su gətirib ol çeşməyi-həyatın üzərinə tökdülər. Filcümlə xiffət bulub hücrədən dışrə çıxub, cəmaətlə nəmaz qılıub, bir xütbeyi-hikmətamız inşa qılıub, istigfar və istifa qıldıqdan sonra buyurdu ki: “Ənsar bənim xəvasımdır, anları girami dutun və xətalarından təcavüz qılun”.

Və bir rəvayət dəxi oldur ki, Həzrətin mərəzi təzayüd bulduqda ənsarın qərarı qalmayub, məscidi-Nəbəvi ətrafında tərəddüd edərlərdi.

Əbbas ol hala müttəle' olub, Mustəfaya ərz edüb, Həzrəti-Murtəza dəxi ona müvafiq şorhi-hal etdikdən sonra Həzrəti-Rəsul yerindən durub ayıtdı: "Ya Əli, ənsar nə derlər?" Murtəza Əli ayıtdı: "Ənsar derlər ki, haşa, əgər Həzrəti-Mustəfa dünyadan nəql edəcək olsa və bu müsibət vüquf bulsa, bizüm əhvalımız nolur və öhdeyi-riyətimizdən kim gəlür? Həzrəti-Rəsul ayağa durub bir əlin Murtəza kətfinə və bir əlin Əbbas kətfinə buraxub, məscidə gəlüb və minbər üzərinə çıxub qərar dutdu və həmdü sənaya müştəmil bir xütbeyi-bəliğ inşa qıldı və ənsarı mühacirə və mühaciri ənsara mübaliğeyi-tamamlı sifariş qıldı.

Rəvayətdir Fəzl bin Əbbasdən ki, əyyami-mərəzdə bir gün Həzrəti-Rəsul bənim əlim dutub, hücrədən çıxub və mübarək başına isabə bağlayub minbər üzərə qərar dutdu və Bilala buyurdu ki: "Nida qıl xəlq cəm' olsun, anlara vəsiyyət qılam ki, bu axırın vəsiyyətdir".

Bilal həsbülfərmudə nidai-am qılıb və cəmi'i-xəlq hazır olub, ol Həzrət ədayi-xütbədən sonra buyurdu ki: "Ey firqeyi-İslam və zümreyi-ənam, bənim əcəlim qəribdür, zinhar bəndən bədənlərinizlə cüda olduqda könüllərinizlə cüda olman və netə ki, bən sizi fəramuş etməzəm, siz dəxi bəni fəramuş qılman. Ey qövm, heç peyğəmbər şərbəti-bəqa içməmiş ki, bən dəxi ol şərbəti nuş edəm". Və bir rəvayət dəxi oldur ki, buyurdu: "Ey qövm, sizə iblağı-əhkam etdim və səlahinizə iqdam qıldum və bəlalara mübtəla oldum; hala söhbətinizdən inqita' etmək məcalidur və müfariqət qılmaq zamanıdır, kimin kim, məndə həqqi var, alsun və kimin kim, müşkili var, sual qılsun ki, bargahi-qürbə cəmi'i-də'vadan münəzzəh gedüb və damənitəcərrüdümü dəsti-tə'ellüq və təzəllüm dutmaya". Və ədədan sonra minbərdən enüb cəmaətlə nəməzzi-zöhr əda qılıb, yenə minbərə çıxub kəlimati-sabiqi təkrar qıldıqda hüzzarı-məclisdən bir şəxs ayağa durub ayıtdı: "Ya Rəsulullah, sənin zimmətində bənim üç dirhəmim var".

Həzrəti-Rəsul ol deynin ədasınə hökm edüb, Əli Murtəza əda qıldı. Andan sonra səhabədən Ükkaşə nam kim sənə ayağa durub ayıtdı: "Ya Rəsulullah, Təbuk səfərində naqəyə taziyənə həvalə qıldın, naqədən rədd olub bana irişdi, ol zərbədən qayətdə müteəllim oldum. Hala qisas istərəm". Həzrəti-Rəsulullah ayıtdı: "Cəzakə'llahu xeyrən"¹, rəhmət

¹ Allah sənə xeyr versin!

sənə ki, bu qisası axırətə buraxmayub dünyada tələb etdin”. Buyurdu ki: “Ey Ükkaşə, taziyanə mə’rufunmurdur? Ükkaşə ayitdi: “Bir ədimə dutulmuş taziyanadır”. Həzrəti Rəsul ayitdi: “Ol taziyanə Fatimə mənzilindədür, gətürsünlər”. Səlman Fatimə sarayınə mütəvəccih olub hücrəsinə yetdikdə ayitdi: “Əssəlamu-əleykum, ya Əhləl-Beyt”. Səlmanın avazın eşidüb Fatimə ayitdi “Ey Səlman, hacət nədir?” Səlman ayitdi: “Filan taziyanəyi Həzrəti-Rəsul istər”. Fatimə ayitdi: “Ey Səlman, hali-mərəzdə taziyanadən qərəz nədir?” Səlman surətiəhval şərh etdikdə Fatimə ayitdi: “Həzrəti-Rəsul bimardır, anda qüdrəti-ehtimalı-taziyanə yoxdur”. Filhal Həsən və Hüseyni hazır edüb ayitdi: “Ey cigərgüşələr, cəddinüzə bir həq mütəvəccih olmuş və hüsni-ədalət anın ədasınə iqtiza edər, gedin və anın əvəzinə zərbətazianə qəbul edün”.

Səlman və Həsən və Hüseyn taziyanəyi alub məscidə gəldikdə, əhli-məsciddən xürüşü vəlvələ əflaka çıxub hər biri Ükkaşəyə İlhahi əfv edərlərdi ki, bizə bir taziyanə əvəz bin taziyanə ur, Həzrəti-Rəsul mütə’ərriz olma və cismi-lətifin azurdə qılma. Həzrəti-Rəsul buyurdu ki: “Qisas bana mütəvəccih olduqda sizə taziyanə urulmaq münasib degil”. Ükkaşə ayitdi: “Ya Rəsulullah, bən ol gün üryan idim, sihhəti-qisas üçün sən dəxi üryan ol”. Həzrəti-Rəsul dürrə’eyi-şərifini kətfi-lətifindən buraxdıqda sükkani-xətairi-qüds və hüzzarı-məclisiünsən xürüşü əfgən əflaka çıxub cəhana qovğa buraxdı. Ükkaşə ki, Həzrəti-Rəsulun kətfi-mübarəkində möhri-nübüvvətə nəzər qıldı, filhal ol möhri-mübarəkə yüz sürüb taziyanəyi əlindən saldı, dedi: “Ya Rəsulullah, bənim bu mübaliğədən iki qərəzim var idi: bir ol ki, sənin insafını xəlqə izhar edəm və biri ol ki, “Mən məssə cildi layəmissənnar”¹ müqtəzasincə bədəni-mübarəkinə üz sürəm və atəşiduzəxdən aman bulam. Bu qəziyyədən sonra Həzrəti-Rəsul minbərdən yenüb xabgaha gəlüb, mərəzi təzayüd və təzaüf bulub, səm'i-mübarəki aləmi-qüdsdən səlayi-xani-na’im işgə qıldı və tairi-ruhi-şərifini həbsgahi-dünyadan nüzhətgahı-bəqaya mütəvəccih oldu. Şe'r:

Qəribi-mülki-vücud etdi arizuyi-vətən,
Müqərrər oldu ki, ruh eyləyə vida’i-bədən.
İrişdi vəqt ki, şəhbəz-i-əşyaneyi-qüds
Qıla iradət ilə tərki-həbsxaneyi-tən.

¹ Mənim dərimə toxunana atəş toxunmaz.

Rəvayətdir ki, ol halətdə Cəbrail nüzul edüb ayıtdı: “Ya Həbibullah, Pərvərdigəri-aləm irsali-səlam edüb səni mövt və həyat arasında muxtar etdi. Əgər bəqayı-həyata talib isən həyatınə bəqa müqəddər olsun və əgər mövtə rəğib isən sühulətlə müyəssər olsun. Şe'r:

Dünyəvü üqba bənim mülkümdür, ey fəxri-rüsül,
Sən bana bir bəndeyi-safidilü sahibvüqar.
Rə'y rə'yindür sənin, səndən bana yox imtina',
Eylədim ehsan sənə hər mülki etsən ixtiyar.

Həzrəti-Rəsulullah ayıtdı: “Ey Cəbrail, ənani-ixtiyarımı HəzrətiHəq rizasını vermişəm və hüsni-e'tiqad ilə daireyi-təfvizü təslimə girmişəm: “Fə-inşa'ə əhyani və inşa'ə əmatəni”¹. Şe'r:

Xalıqım yegrək bilür bəndən bənim behbudimi,
Bən ana tapşırmışam çoxdan ziyanü sudimi.

Rəvayətdir ki, axırı-mərəzdə üç gün Həzrəti-Rəsul çıxub cəmaətlə nəmaz etmədi və dördüncü gündə əşəü'l-axır vəqtində Bilal süddei-səadət dəstgaha və ətəbe-i-aləmpənaha gəlüb nida qıldı ki: “Əs-səlatu ya Rəsulullah”². Həzrət istimə' edüb buyurdu ki, Həq sənə əcri-xeyr verə. Bilal bir növbət dəxi ayıtdı: “Əs-səlatu ya Rəsulullah”. Həzrət cavab verdi ki: “Ey Bilal, İzəd sənə müjdeyirəhmət yetürə”. Bilal bir növbət dəxi ayıtdı: “Əs-səlatu ya Rəsulullah”. Həzrət bihuş idi, cavab vermədi. Bilal növmid olub giryan-giryan, cəma'ətə mütəvəccih oldu, ayıtdı: “Va əvvələ vənqita'i rəcah və'ikisari zəhrəh”³ diriğə ki, əslİ-rabitei-in'iqadicəmaət tərki-cəmaət qıldı və əsasi-büneyyi-sünnet hifzi-silsilədən fariğ oldu. Şe'r:

Dərda ki, binayi-şər' viran oldu,
Cəm'iyyəti-İslam pərişan oldu.
Vermişdi fələk muradımız lütf qılıub.
Guya ki, bu lütfədən pəşiman oldu.

¹ İstəsə məni yaşadər, istəsə öldürər.

² Ey Allahın Rəsulu, sənə salam olsun.

³ Fəryad, ümidim üzüldü, belim sindi.

Ol əsnada cəmaətə Həzrəti-Rəsuldan fərman yetürdilər ki, Əbu Bəkr-Siddiq İmamət qılıub cəmaət münəqid ola. Həzrəti-Əbu Bəkr həsbülfərman mütəvəccihimərab olduqda, surəti-mehrab zəbanihal ilə Rəsulun tağı-əbrusindən xəbər verüb, Əbu Bəkrin qamotin bari-heyrətlə rüku'dən müqəddəm xəmidə qıldı və müşahideyi-şəklimehrabdan çehrəsinə əhvabi-fəraq açıldı, biixtiyar əfğana gəlüb və cümlə səhabə annin ittifaqılə giryən olub, sədayi-növhələrindən Həzrəti-Rəsul xəbərdar olduqda Fatimədən sual etdi ki: “Bu nə qülqülədür?” Fatimə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, səhabə şiddəti fəraqından fəğana gəlmışlər və mühasirü ənsar ənduhi-müfariqətindən giryən olmuşlar”. Həzrəti-Rəsul bir əlin Murtəza kətfinə və bir əlin Fəzl bin Əbbas kətfinə buraxub bir dəxi hücrədən çıxub cəmaətlə nəməz etdi. Bə'zi kütübdə məsturdur ki, Ümm Sələmə demiş: “Bən əyyamimərzədə ol Həzrətə mülazim idim. Bir gün ləbi-şəkkərbarın mütəhərrik görüb mütəvəccih-i istimə’ oldum, eşitdim ki, münacat edər bu məzmunla ki: “İlahi, mənim ümmətimə atəşi-duzəxdən nəcat ver, Qiyamət hesabın anlara asan qıl”.

Görün ol padişəhin ümmətə qəmxarlığı,
Ümməti-biədəbin zülmü sitəmkarlığı.

Dedim: “Ya Rəsulullah, halın nədür?” Dedi: “Ey Ümm Sələmə, həngamividir və dəmi-intiza”. Bu əsnada Murtəza hazır olub ayıtdı: “Ya Rəsulullah, vaqi’əmdə gördüm ki, bir zireh geymiş ikən üzərimdən çıxardırlar”. Həzrət buyurdu ki, “Ol zireh bən idim ki, cəmi’i-məkkərədən sənin pənahın idim, vəqtdir ki, mən köçüb sən tənha qalub bəlalara giriftar olasan. Ey Əli, zinhar ki, diltəng olub cəzə’ qılmayasan və müsabərətdən qeyr təriqə zahib olmayasan”. Bu əsnada Fatimə dəxi giryən olub ayıtdı: “Ya Rəsulullah, vaqi’əmdə gördüm ki, əlimdə bir vərəqi-müşhəf var ikən nagah əlimdən qeyb oldu”. Həzrət buyurdu ki: “Ey Fatimə, ol vərəq mən idim, nəzərindən qeyb olsam gərək”. Bu əsnada Həsən və Hüseyn hazır olub ayıtdılar: “Ey cəddi-büzürgvar, vaqıəmizdə gördük ki, havadə bir təxti-rəvan olub onun altında biz baş açıq yürürüz”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey cigərguşələr, ol təxt mənim nə’şimdər ki, siz gisuyi-müşkbar açıb altında yürüyəsiz”. Bu vaqi’ələrdən və tə’birlərdən Əhli-Beytin naləvü fəğanı bir qayətə yetdi ki, sədasın fələkdə mələk eştidi. Şe’r:

Necə gözdən getməsün xunabə, canandır gedən,
Necə cismi-zar ayaqdan düşməsün, candır gedən.
Necə aləm olmasun əhli-nəzər çeşminə tar,
Çün nəzərdən çeşmeyi-xurşidi-rəxşandır gedən.

Rəvayətdir ki, əyyami-mərəzdə bir gün dəxi Cəbrail nüzul edüb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, kənduni necə görürsən?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey bəradər, kəndumi məhmum və mətmum Görürəm”. Bir gün dəxi yenə bu sualı ayıtdı, yenə ol cavabı eşitdi. Üçüncü gün Mələkülmövt və İsmail nam bir mələk dəxi ittifaqla gəlüb Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Mələkülmövt bəbi-səadətdə durub püxsət istər və heç bəni-adəmdən rüxsət tələb etməmişdir”. Həzrət buyurdu ki: Ey Cəbrail, rüxsətdür. Mələkülmövt hücrə qapusundan girüb səlam verüb ədəb təriqilə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Həq bəni sənin riyəti-xatırınə mə'mur etmişdir, əgər rüxsət olursa nəqdi-ruhunu xəzaneyi-behişə təslim edəyim və əgər olmaz isə gəldiyim kibi Mə'budıma gedəyim”. Həzrəti-Rəsul Cəbraildən yana nəzər qıldı, Cəbrail ayıtdı: “Ey Seyyidi-Kainat, Həzrəti-İzəd müştəqi-cəmalındür və ərvahı-ənbiya arizuməndi-vüsəlm”. Həzrəti-Rəsulullah ayıtdı: “Ey Mələkülmövt, sənin şəmşiri-səlabətin miqrəzi-rişteyi-müba’ idətdür və tiğihəybətin şəm'i-işəbəstani-müvasilət. Xidmətində təqsir etmə ki, bən dəxi müştəqi-liqayam və arzuməndi-aləmi-bəqayam”. İbn Əbbasdan nəqlidir ki, Həzrəti-Rəsulun vəfat günü Həzrəti-İzəd buyurdu ki, Mələkülmövt yer yüzünə yenüb rüxsət hasil etmədən Həzrəti-Rəsulun qəbzi-ruhi-şərifin qılmaya və küstaxana mütəərriz olmaya. Mələkülmövt bin-bin məlaikə ilə əlbiseyi-müləvvən geyüb və ənvai-zibü zinnət ilə müzəyyən olub ol Həzrətin dəri-dövlət-sərayına gəldilər. Mələkülmövt bir ə'rabi surətində mütəməssil olub rüxsətidüxül istədi. Fatimə hazır idi, cəvab verdi ki: “Ey ə'rabi, Həzrəti-Rəsul kəndü halına məşğuldur, hala məcali-mülaqat degil. Mələkülmövt səda bülənd edüb bir dəxi rüxsət istədi. Fatimə həm ol cəvabı verdi. Üçüncü növbət əşəddi-əsvatlə səda yetürdü ki, Həzrəti-Rəsul xəbərdar olub Fatimədən keyfiyyəti-halı sual etdi. Fatimə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bir mübrim ə'rabitür, rüxsəti-mülaqat istər, üzrlə məmənə olmaz və mə'zirət ana faidə qılmaz”. Rəsulullah ayıtdı: “Ey Fatimə, bilirmisənol ə'rabi kılmdir”. Fatimə ayıtdı: “Allahu və rəsuluhu ə'ləm”¹. Həzrəti

¹ Allah və elçisi daha yaxşı bilir.

Rəsulullah ayıtdı: “Ol qate’i-ləzzat və müfərriqi-cəmaat, yə’ni Mələkülmövtdür, qəbzi-ruhum etməyə gəlmış. Heç bab ana məsdud olmaz və heç kim dəfə inə çarə bulmaz. Rüxsətdən qorəz hörmətxanədani- nübüvvətdir, yoxsa ana nə ehtiyacımızdır rüxsətdir”. Fatimə bu vaqıdən müztəribülhal olub bihuş olduqda, Həzrəti-Rəsul Fatimənin sineyi-bikinəsinə dəsti-mübarəkin qoyub bixud olub, Fatimə kəndüyə gəldikdə Rəsuli bixud görüb, təsəvvür qıldı ki, aləmi-bəqaya təvəccöh qılmışdır. Fəryad edüb ayıtdı: “Va əbatəh mahalukə”¹. Həzrət dideyi-əşkbar açub Fatiməyi giryan görüb ayıtdı: “Ey cigərguşə, ağlama ki, cümleyi-ərş sənin nalayı-zarindən fəğana göldilər”. Və kəndü mübarək əli ilə Fatimənin əhərəsindən sırişkin pak edüb münacat etdi ki: “Ya Rəb, bu dərdməndi bənim fəraqimdə səbr ilə mümtaz et”. Pəs, təriqi-təsliliyə ilə ayıtdı: “Ey Fatimə, bənim ruhum qəbz olunduqda kəlimeyi-“İnna lillahi və inna ileyhi raci’un”² təkrar edüb təhəmməl pişə qıl ki, hər insana Izəd hər müsibətdə əvəz vermək müqərrərdir və hər təhəmmüle bin təcəmmül müqəddərdir. Fatimə ayıtdı: “Ey sərvər, sənə əvəzmi olur? Bu hala müqarın ümməhati-möminati cəm’ edüb, cümləsinə təqvavü ta’et və səbrü qəna’et vəsiyyət qılıb, Fatiməyə ayıtdı: “Həsən və Hüseyni hazır et”. Həsən və Hüseyn hazır olub səlam verüb gtryan-giryan qarşusunda durduqda cəmi’i-hüzzari-məclis ittifaqla giryan oldular. Şe’r:

Dəmi-vida’dır, ey çeşmi-tər, sırişk rəvan qıl,
Zəmani-hicrdir, ey dil, töküb sırişk fəğan qıl.

İmam Həsən əhərəyi-pürqübar rüxsəri-pürənvarınə sürüb və Hüseyn dideyi-əşkbar kəfi-payı-ərş miqdarına yetirüb fəğan edərlərdi. Ol Həzrət’əyni-işfaqla anlara nəzzarə qılıb müfariqətlərinə ahıhəsrət çəkərdi və sırişki-riqqət tökərdi. “Məqtəli-Nurül-Ə’imma”də məsturdur ki, ol Həzrət hini-vəfatda Həsən və Hüseynə mütəvəccih olub derdi ki: “Ey diriğa, yetimlik qubarı əhərəyi-əhvalinizi dutub bikəslik-əsəri surəti-ətvarinizdə peydə oldu və cəmiyyətünüz pozuldu. Aya, ümməti-bivəfa sizə nə cəfalar qılalar və nə bəhanə ilə mütərriz olalar?” Bu təkəllüm əsnasında biixtiyar giryan oldu. Ümmi Sələmə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, səbəbi-giryə nədir?” Həzrəti-Rəsul

¹ Atakan, necəsən?

² Biz Allaha aidik və qaydışımız da onadır (Qur'an, 2, 156).

ayıtdı: “Öynəma bəkəytü rəhmətən liumməti”¹. Yəni giryən olduğum ümmətim üçündür, zira hüsn-i-ehtimamlı şərəfi-İslam bulmuşikən və qabili-qürbi-İlah olmuşikən bəndən sonra İblis iğvasınə giriftar olalar və irtikabi-kəmali-mə’siyət qılalar. Həm anlara üqubəti-İlahi təvəccöh qila və həm bənim sə’ym zaye’o la”.

Rəvayətdir ki, ol əsnada Əli İbn Əbi Talibi tələb edüb. Həzrəti Murtəza gəlüb ol Həzrət səri-mübarəkin bəstərdən qaldırıb, bə’zi lazımlı olan vəsiyyətləri əda qılıb əmanətləri təslim etdi. Həzrəti Əlidən nəqldir ki: “Həzrəti-Rəçul bana bin bab elm tə’lim qıldı ki, hər birindən dəxi bana bin bab məftuh oldu”.

Əlqissə, Mələkülmövt ə’rabi surətində qapuda durub icazət tələb edirdi. Aqibət, rüxsət hasil edüb, hücrəyə girüb dedi: “Əssəlamu əleykə əyyuh-nəbəyyi”². Həzrəti-İzəd səlamlar yetürüb qəbzi-ruh etməyə fərman etmişdir, fərman nədür?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey Mələkülmövt, bənim səndən bir hacətim var; bənim ruhum qəbz etmə, Cəbrail gəlməyinçə”. Mələkülmövt ayıtdı: “Fərman sənindür”. Bu hala müqarın Həzrəti-İzəd Rizvana buyurdu ki, behiştə ayın bağlayub huru qıl-manı müzəyyən qila və Maliki-duzəxə əmr etdi ki, nəvairi-cəhima təskin verüb həyyatü əqaribin səmiyyati rəf’ ola və sükkani-aləmi-mülkü mələkut və ərvahi-ənbibiya və gürəhi-mələ’iə’la istiqbala çıxalar və xüddami-hərimi-ərş ənvari-qüdsdən çıraqlar yaxalar. Və bu məsaleh mürəttəb olduqdan sonra Cəbrailə hökm oldu ki, sündüsi-behiştən bir məndil Həzrəti-Rəsula ilətüb xidmətinə müşərrəf ola. Cəbrail giryən-giryən gəldikdə Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey bəradər, bunun kibi halətdə bəndən mübaidət ixтиyar edərsən, səbəb nədir? Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, sənün xidmətin bəni səndən dur etmişdi, sənə bəşarət gətürmişəm, ya Rəsulullah, “Ənnirani qəd uxmidət və’l-cinanu qəd züxrifət və’l-hurul-əyni qəd zuyyinət və’l-məlaikətu qəd səffət bi-qudumi ruhikəl’əziz”³. Şe’r:

İştiyaqi-dövləti-qurbündədir ərvahi-qüds,
Rəf’ edüb zülmət hicabın ərz qıl didarını.

¹ Ümmətimin rəhməti üçün ağlayıram.

² Ey Nəbi, sənə salam olsun!

³ Əziz ruhunun gəlişi üçün atəşlər söndürüldü, cənnətlər səhmana salındı, hurilər təzələndi və mələklər dəstə-dəstə dayandı.

Rövzeyi-Rizvana vəslindən nəsib et növbəhar,
Hürü qılman bəzminə şəm' et məhi-rüxsarını.

Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey bəradər, bu bəşarətlər xoşdur, əmma mənə bir xəbər ver ki, bu xəbərlərdən əfzəl ola”. Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, behişt səndən və ümmətindən müqəddəm cəmi’iənbiyaya və ümmətlərinə həram ola”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Bu xəbər dəxi xoşdur, əmma bundan ə’la xəbərə müntəzirəm”. Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, müqərrər oldu ki, ruzi-Qiyamat sibqətü təqəddümü-təfvizü şəfa’ət və tövfiqi-istehqaqi-rəhmət sənə verilə”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Bu xəbər dəxi xoşdur, əmma bundan əşrəf xəbərə mütərəssidəm”. Cəbrail ayıtdı: “Ey xazini-nüqudi-hikmət və ey əmini-gəncineyi-risalət, nədür məqsədin?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey Cəbrail, ümmətim fikrindəyəm, aya, bəndən sonra həlli-əşkalü iğlaqi-məhamm və təhqiqi-möhkəmatü mütəşabihatı-ayati-kəlam və təmyizi-həlalü həram və tədbiri-ləvazimi-şər’ü əhkam və nizamiqaideyi- İslama nə vəchlə iqdam edələr və dəndlərinə kimdən dərman bulalar?”

Cəbrail ayıtdı: “Ey sərvər, ənduh çəkmə ki, onları Həq-taala kəndi pənahində saxlayıb, Qiyamət günü sənin şəfa’ətünə onlara nəsib edə və ol miqdar günahlardan təcavüz qıla ki, razi olasan”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Hala razi oldum, ey Mələkülmövt, xidmətinə qiyam et”. Mələkülmövt ol Həzrətin qəbzi-ruhi-şərifinə məşğul olduqda ol Həzrət səqfi-səraya baxub deyərdi: “Ya rəfiqül-ə’la”¹. Nagah bu kəlimə ilə aləmi-bəqaya intiqal etdi. Şe'r:

Uçdu ol tavusi-qüdsi-aşıyan,
Getdi ol şahənşəhi-ülvî məkan.
Gər cahana mümkün olsayıdı bəqa,
Tərk edüb getməzdi andan Mustəfa.

Bu bir rəvayət dəxi oldur ki, Mələkülmövt Cəbrailin hüzurində ol Həzrətin ruhi-şərifin qəbz edüb, Cəbrail ə’layi-illiyyinə ilətdi. Və Əli İbn Əbi Talibdən nəqldir ki: “Ol halətdə bən asimandan sədayi-“Va Muhəmmədah”² istima’ etdüm”.

¹ Ey ulu dost.

² Vay, Məhəmməd!

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Nəbidən sonra hərgiz Fatimeyi-Zəhrayı kimsənə mütəbəssim görmədi ol zəmanədək ki, Həzrəti-Rəsula vasil oldu və mütləq münbəsit olmadı ol vəqtədək ki, aləmi-bəqaya təvəccəh qıldı. Şe'r:

Ağla, ey Zəhra ki, səndən Mustəfadır fövt olan,
Mustəfa fövti zəminü asimanı ağladur.
Əfzəli-xəlqi-cahan çıxmış cəhəndən lacərəm,
Bu müsibət cümleyi-xəlqi-cəhanı ağladur.

Dördüncü bab

FATİMEYİ-ZƏHRA VƏFATIN BƏYAN EDƏR

Pərdədəri-hərəmsərayı-qüdrət əbkari-aləmi-hüçərati-ərvaha rüxsəti-təzvici-to'əyyünati-işba' verdükdə hilyeyi-iste'dadi-alamlı müzəyyən qilmadan xəlvətgahı-xəfadan münəssəi-zühura çıxarmaz və məşşateyi-nihanxaneyi-hikmət mürxəddərati-nüfusun dəstítəlliqlərin daməni-əqdi-əbdana yetürdikdə hiləli-istehqaqi-səqamla ziñət vermədən cülesi-məsnədi-şühuda rüxsət verməz. Şe'r:

Xakü əflak madərü pedəri,
Cüft olanda məgər nəticələri.
Ələmə şiddətü məşəqqət imiş,
Qəmə ünduhü dərdü möhnət imiş
Ki, cəhan içrə yox bulardan qeyr,
Həmnişini-sülükü həmdəmi-seyr.

Qaliba, ərusi-xudarayı-bivəfayi-cəhanın peyvəndinə rəğbət qılan və əqdi-ittisalinə rağib olan bilməz ki, anın mehri-müəccəli nəqdirəvan və cəhəzi qətarı-həftəyi-əyyama yüklü əmti'əyi-[möhənəti]- bikərandır və həmişə mənzilgəhi-fəraşı xaki-fəna və ətası əbri-bala və həmvarə gülguneyi-rüxsarı məzumular qanıdır və lə'aliyi-ətrafibinagusı sitəmzədələr əşki-rəvani. Şe'r:

Zali-məkkarədür cəhani-xərab,
Qəmzeyi-şuxi afəti-əhbab.
Rəngi-gülguneyi-üzari' əyan,
Didədən əhli-dərd tökdüğü qan.
Tərfi-ruyində lö'lö'i-lala,
Gövhəri-əşki-aşıqi-şeyda.
Daneyi-xali-ruyi dağı-cigər,
Türrəsi dudi-ahi-əhli-nəzər.
Müztərib xəstələr müdam andan,
Bulmamış hiç xəstə kam andan.

Mücmələn, zəmaneyi-qəddar və cəhani-sitəmkarın ədəmivəfasınə şahid bu yetər və qilləti-safasınə dəlil bu kifayət edər ki, Bətuli-Zəhra kibi gövhəri-pakizə hərimi-qeybdən fəzayı-şühuda qədəm basduğrı zəmandan pərdənişini-aləmi-bəqə olanadək bir dəm güli-rüxsərindən qətəratı-əşki-həsrət kəm olmadı və bir saat gəsəuyimüşkbarından əqdi-mələl açılmadı. Gah möhnəti-tə’ni-xəvatiniQüreyş çəkdi və gah ələmi-müfariqəti-pedəri-büzürgvarın görüb əşki-laləgun tökdü. Gah müfariqəti-Murtəza müsibətin gördü və gih əxbarı-şəhadəti-övlad ona ələm yetürdi. Şe'r:

Vəh ki, dövrani-fələk Fatimeyi-Zəhranın,
Qönçeyi-lalə kibi qıldı qara bağını qan.
Bir zaman keçmədi əyyami-həyatından kim,
Dili-pürxunini yandırmadı min dağı-nihan.

Məhrəmi-hərimi-qəmxaneyi-suzü güdəz rüxsareyi-şahidi-razdan bu tərzlə pərdə salmış və Məryəmi-xameyi-müşkintərazdan Məsihitəkəllüm bu təriqlə mütəvəllid olmuş ki, Həzrəti-Rəsulun XədicəyiKübradan

altı övladı olub, ikisi zükur: biri Qasim ki, Həzrəti-Rəsul anının ismilə mückənnə idi və biri Əbdullah ki, təyyibü tahir deməklə mə'ruf idi. Və bənati-mütəhhəratın biri Zeynəb və biri Ruqiyə və biri Ümm Külsüm və biri Fatimə idi. Və cəmi'i-övladı zəmaniİslamda mütəvəllid olub cümləsindən əşgər Fatimə idi və məcmu'iəyyami- həyatında aləmi-bəqaya intiqal edüb təcərrö'i-zəhri-fəraqı Zəhradan qeyrə nəsib olmadı. Fatima viladətində ixtilafi-rəvayət çoxdur. Bə'zi derlər ki, vaqieyi-Fildən iyirmi beş il keçdikdə mütəvəllid oldu. Şeyx Məhəmməd İmam Məhəmməd Baqirdən nəql edir ki, məb'əsdən beş il keçdikdə mütəvəllid buldu. Və “RövzətülVaizin” də məsturdur ki, Xədicə Fatiməyə hamilə olduqda HəzrətiRəsul buyurdu ki: “Ey Xədicə, Cəbraiil bana xəbər verdi ki, sədəfibətmində olan lő'lö'i-şahvar bir səbiy-yədir Fatimə nam ki, anın nəсли cəvahiri-rişteyi-imtidadi-zəman olub, Qiymətədək təsəlsül bula və ol silsileyi-cəvahir gərdənbəndi-ərusi-kainat ola”.

Rəvayətdir ki, müddəti-həml münqəzi olub, zəmani-viladət qərib olduqda, Xədicə xəvatini-Qüreyşdən qabilə tələb qıldı. XəvatiniQüreyş ayıtdılar: “Sən bizə ’ası olub Əbu Talib kəfələtində olan yetimə razı oldun, biz sənə intisab etməkdən ar edəriz”. Xədicə bu

xəbərdən mütəəllim ikən nagah xəlvətində dörd xatun xəvatini Qüreyşdən və Bəni Haşim vəz'ində zahir olub, ana tə'zim etdilər. Xədicə anları müxəddəratı-qəbaili-ərəb təsəvvür edüb, əslü nəsəblərin sual etdikdə ayıtdılar: “Ey Xədicə, Həq bizi sənin xidmətinə mə'mur etdi”. Bu xatunların biri Sara zövcəti-Xəlil və biri Məryəm binti-İmrən və biri Külsüm rəzieyi-Musa və biri Asiyə zövcəti-Fir'on; və bunlar sənə dünyada xidmətkar və axırtdə rəfiqü yar olalar. Pəs, biri yəminində və biri yəssarında və biri qəfasında və biri müqabiləsində qərar dutub, Fatimə mütəvəllid oldu. Tahirü mütəhhər aləmi-vücudə qədəm baslıqda nuri-rüxsarı asimana ələm çəkdi və rayiheyi-müşkbarından səfheyi-ruyi-zəminə qübari-əbirü ənbər çökdü. Şe'r:

Şər' gülzarinə rövnəq verdi bir növrəs nihal,
Asimanı-dinə pərttöv saldı bir fərrux hilal.
Ol nihalın bərgü barindən dolub daməni-dəhr,
Ol hilala qıldı ənvari-hidayət intiqal.

Rəvayətdir ki, həm ol saətdə behiştə on ədəd huri, hər biri bir təşt və ibriqilə hazır olub, qabilə olan xatun ol ibriqlərdən abi Kövsər töküb, Fatiməyi qüsə edüb, bir kafurgun hərirə sarub, Xədicəyə təslim edüb qeyb oldular. Həzrəti-Rəsul qüdumi-Fatimədən xəbərdar olub hücrəyə gəldikdə, Xədicə Fatiməyi ol xırqə ilə Həzrəti-Rəsul kənarında qoyub, Həzrət ana Fatimə nam etdi və künyəti Ümmü Məhəmməd və ləqəbi Raziyyə və Mərziyyə və Məymunə və Zəkiyyə və Zəhradır və anın fəzaili həddən ziyadə və mənaqibi latu'əd və latühsadır. “Rövzətül-Əhbab”da Ayışədən mənquldur ki, andan sual etdilər ki: Övrati-cənnətdən Həzrəti-Rəsul kimə ziyadə ehtiram edərdi? “Ayişə ayıtdı: “Fatimənin ziyadə hörmətin dutardı. “Dedilər: “Cinsi-zükurdan kimin ri’ayətin əfzun ed rdi?” Dedi: “Əli İbn Əbi Talibin”. Və bu xəbər səhhətə yetmişdir ki: “Fatimə biz’ətun minni”¹.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Rəsul bir ğəzaya mütəvəccih olub və Murtəzayı həmrəh alub, Həsən və Hüseyin tifl olmağın mürəfiqət qılmadılar. İttifaqən zəmanı-qeybətlərində bir gün Hüseyin Mədinə xurmalığında seyr edərkən, Saleh bin Rüq’eyi-yəhudü fürsət bulub Hüseyni alub mənzilində pünhan etdi. Bir gün peydə olmayıub, atəşि-

¹ Fatima məndən bir parçadır.

müfariqət Zəhra cigərin yaxıb, yetmiş növbət hücrə qapısına gəlüb bir kimsənə bulmadı ki, anın mütlabatınə ırsal edə. Aqibətüləmr İmam Həsənə ayıtdı: “Ey cigərguşə, Hüseyin qaib olmuşdur, tələb et”. Həzrəti-Həsən iztirabla Mədinə bağına gəlüb, “Ya Hüseyin İbn Əli və ya qurrətəşynə-Nəbiyyi eynə ontsə”¹, – deyüb təcəssüs edərkən bir guşədən bir ahu çıxdı. İmam Həsən ayıtdı: “Ya zəbiy ə’raəytə əxi Huseynə?”². Ahu Həq fərmanılıq mütəkəllim olub ayıtdı: “Ey nuridideyi- Mustəfa və Murtəza,vey süruri-sineyi-Zəhra! Əxəzəhu Salih əbni Rüq’ə əl-yəhudi və əxbihu fibeytihi”³. İmam Həsən Salehiyəhudinin mənzilinə gəlüb ayıtdı: “Ey Saleh, qarındaşım Hüseyin sənin mənzilindədər, mənə təslim et, tə’əllül etmə, yoxsa validəsinə ərz edərəm küngüreyi-gərduna kəməndi-ahi-cigərsuz atub və dəstiniyazla daməni-ərş dutub bir dua ilə cəmi’i-yəhud cinsin yer yüzündən götürüb və ya validi-büzürgvarınə surəti-halı şərh edərəm ki, tiğ-abdar və Zülfiqari-sainəkirdar ilə yer üzün yəhudilər qanından laləzar edər və ya cəddi-alimiqdarınə bu vaqi’ədən xəbər verürəm hədəfi-Qabi-qövseyinə navəki-dua rəvan edüb taifeyi-Yəhudə müjdeyi-nüzuli-bəla götürür və xirməni-cəm’iyyətlərinə bərqi-fəna yetürür”. Şə’r:

Həzər qıl naleyi-məzlumdan, ey səngdil zalim
Ki, tiri-ahının peykanı gərdündən güzar eylər.
Sinani-bərqdir ahi-təzəllüm, ehtiraz et kim,
Əgərçi səngdilsən, zəxmi anın daşa kar eylər.

Salehi-Yəhudi ol fəsahətdən mütəəssir və mütəhəyyir olub ayıtdı: “Ey əziz, validən kimdür?” İmam Həsən ayıtdı: “Vali dəm səfvətxanədani- risalət və qüdvəti-dudmani-nübüvvət, sədəfi-səffətə ismət qürreyi-çöhreyi-elmü hikmət, nöqteyi-daireyi-mənaqibü məfaxır, ləmə’eyi-nasiyeyi-məhamidü məasir, madəri-sadati məcmə’i-səadət, şəm’i-ərse’i-ərəsat, Bətuli-Əzra yə’ni Fatimeyi-Zəhra”. Saleh ayıtdı: “Validən ma’lum oldu, validün kimdür?” İmam Həsən ayıtdı: “Validim şiri-Yəzdan, şahi-mərdan, mühəddidi-cəhati-məkarim, müxtəre’i-qəvanını-mərahim, müsəllili-qibləteyn, qürrətül-’eyni-

¹ Ey Əlinin oğlu Hüseyin, ey peyğəmbərin göz bəbəyi, haradasan?

² Qarndaşım Hüseyini gördünmü?

³ Yəhudi Saleh Rüq’ə onu götürdü və evində saxladı.

seyyidüs-səqəleyn rəisül-övliya, ənisül-ənbiya yə’ni ƏliyyiMurtəza”. Saleh ayıtdı: “Validin dəxi mə’lum oldu, cəddin kimdür?” İmam Həsən ayıtdı: “Cəddim gövhəri-xəzənəyi-Xəlil, səməreyişəcəreyi- İsmail, nuri-qəndili-tə’zimü təbcil, Həbibi-Məlik-i-Cəlil ol İmami-müftərizüt-ta’o ki, Məkkədə nəmazi-fəraiz qılıub, Məscidi-Əqsada sünnet əda qıldı və əhvali-qüruni-sabiqə və ümuri-atiyəni əhkəmi-haliyyədən əvzəh buldu. Mənzili-fürqan, vəzih-i-iman, rəsuli-səqəleyn, məhrəmi-hərimi Qabi-qövseyn, cəddi-sibteyn, sərvəri-ənbiya yə’ni Məhəmməd Mustəfa”.

Şahzadə ədayi-mənaqib qıldıqca seyqəli-kələmi-mö’ciznizamı Salehi-yəhudinin mir’ati-zəmirindən zəngi-küfrü zəlalət tədric ilə rəf’ edüb və nükati-möizəamizi tə’siri-təmam qılıub, qətərati-əşk gözdən töküb ayıtdı: “Ey şahzadə, təsəlsüli-ibarati-dilpəzirin kəməndi-gərdəni-can oldu və tərəssühi-zülələ-kəlimatı-binəzirin hədiqeyi-e’tiqada tərvih-i-təravət buraxub, riyazi-rəvanimi xürrəm qıldı”. Şe’r:

Gövhəri-dəryayı-hikmətdir kələmi-dilkəşin,
Tairi-dil seydiñə hər nüktəsi bir danədür.
Rışteyi-ırfana canpərvər sözün dürlər düzər,
Söz budur kim, sən dedin, qeyrin sözü əfsanədir.

Ey nuri-didə, bəradərin sənə ol zəman təslim olunur ki, məni daireyi-imana çəküb kəlimeyi-İslam ərz edəsən”. İmam Həsən ana iman ərz edüb, Salehi-yəhudi ixləsla müsəlman olub, HəzrətiHüseyni evindən çıxarub, üzərində bir təbəq dirəm nisar edüb Həsənə təslim etdi və Həsən Hüseyni Fatimə hüzuruna gətürüb şərəfiqüdümündən möhnəti-müfariqət nəhayətə yetdi. Şe’r:

Ol ki, eşq içrə bəni şöhreyi-dövran etdi,
Getdi qəm, gəldi [fərəh, cümlə] küdürüət getdi.

Salehi-yəhudi bir gündən sonra yetmiş nəfər yəhudi əqrəbasından müsəlman edüb, dəri-hücreyi-təharət ziyanətindən gəlüb, dərgahialəmpənəha üz sürüb təzərrö’ etdi ki: “Ey Mə’sumə, xəta qıldum, günahımı əfv et”. Fatimə ayıtdı: “Ey Saleh, bən günahından keçdüm, əmma pedəri-bütürgəvarimdən dəxi istifa tələb qıl ki, ol sərvəri övliya və sərdəftəri-əsfiyadır.

Əlqissə, Salehi-yəhudü Həzrəti-Mustəfa səfərdən müraciət edənədək səbr edüb, Murtəzanın xidmətinə müşərrəf olub surəti-halın ərz etdikdə Həzrəti-Murtəza ayıtdı: “Ey Saleh [bən] təcavüz qıldum, əmma cəddi-alimiqdarindən dəxi istid’ayi-əfv etmək gərək ki, seyyidi-ənbiya və əfzəli-xəlqi-Xudadır”. Saleh giryān-giryān Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəlüb ərzi-hal etdikdə Həzrəti-Rəsulullah buyurdu ki: “Bana şərti-İslamla mə’zirət məqbuldur; əmma Həsən və Hüseyn Həzrəti-Izəd möhtərəmləridür və anların izasindən əlbəttə Həzrəti-Həq mütəəzzı olmuşdur, istiğfar etmək gərək”. Salehi-biçarə səhralara düşüb fəryadü fəğan edirdi ki. Şe'r:

Ya Rəb, əsiri-dami-bəlavü müsibətəm,
Müstəğrəqi-təlatümi-bəhri-zələlətəm.
Bərqi-günah yaxdı binayı-vücudimi,
Rəhm et ki, zillət ilə tələbkari-rəhmətəm.

On yeddi gün sərgəştəvü sərasimə gəzüb təəssüf və təhəyyürlə növhələr qılıb, on səkkizinci gündə Cəbrail Həzrəti-Rəsula sələmi Məlik-i-Cəlil gətürüb ayıtdı: “Ey Seyyidi-[Kainat], ol biçarənin tövbəsini qəbul etdim və günahına qələmi-əfv çəkdüm, bəşarət ver və müjdə yetür”.

Ey əziz, təəmmül qıl və nəzər et gör ki, bir kimsənə Həzrəti Hüseyni bir zəman məhbus edüb, xatiri-mübarəkin azürdə qılmağılə nə miqdar təzərrədən sonra məğfur oldu. Aya, nə ola anların əhvali ki, də'vayı-İslamla ol mə'sumitiği-saiiqəbarla parə-parə qılıb, etdikləri əməldən istiğfar etməyələr və əsla daməni-təəssüf və təhəyyür dutmayalar. Şe'r:

Eye tökən zülmilə övladı-Rəsulun qanını,
Olmamış guya xəbər qovğayı-məhşərdən sana.
Məsti-cami-cahdü qəflətsən özündən bixəbər,
Xövf yox Haqqən, xəcalət yox Peyğəmbərdən sana.

Hüzeyfə Yəmanidən nəqlidir ki, “Bir gün Həzrəti-Rəsul xidmətində idim, məğrib nəmazın əda qılıb farığ olduqda, hücreyi təharətəmütəvəccih oldu, bən dəxi əqəbincə rəvan oldum, [gördüm] bir şəxsi-mühib xidmətinə gəlüb anınlə müşavirət qıldı və qaib oldu. Ol Həzrət bəndən vaqif olub ayıtdı: “Ey Hüzeyfə, nə hacətin var?”

Ayıtdım: “Ya Rəsulullah, gəlmışəm ki, bənim üçün və validəm üçün tələbi-güfran edəsən”. Buyurdu ki: “Əfərallahu ləkə və li-ummikə”¹ və buyurdu ki, “Ey Hüzeyfə, ol şəxs ki, bənümələ müşavirət edərdi, gördünmü?” Dedim: “Bəli, ya Rəsulullah”. Buyurdu ki: “Ol bir mələkdir ki, hərgiz bundan əqdəm yer üzünə nüzul etməmişdir. Həzrəti-Izəddən rüxsət hasil edüb bənim səlamımla müşərrəf olmağa gəlmış. Bana bəşarət yetürdi ki, Fatimə seyyidətün-nisə-i-behiştirdir və Həsən və Hüseyin behişt növcavanlarının seyyidləridir. Pəs, Fatiməyə ayıtdı: “Ey fərzənd, sənə bu səadət yetər ki, əfzəli-xəvatini-dünya və axırət olasan”. Həzrəti-Hüseyni-Əlidən nəqlidir ki, çün Həq-tə’ala behişt Adəm və Həvvaya ərzani qıldı və Həvvvanın lətafəti-cəmalı tə’siri-həvəyi-behiştən mütəzaif və mütəzaid oldu, bir gün Adəm diqqətlə Həvvaya nəzər salub və anın cəmalın mənzuri-nəzəri-e’tibar qılıb ayıtdı: “Ey Həvvva, aya, nəqqası-qüdrət kargahi-fitrətdə sənin peykəri-cəmiləndən əcməl surət çəkmışmi ola?” Filhal bargahiizzətən Cəbrailə hökm oldu ki, Adəmi firdövsi-ə’la seyrinə hidayət qıl. Adəm nüzhətsərayı-firdövsə əqdəm baslıqda gördü bir büsatimürtefə’ üzrə əlbiseyi-mükəlləl və mürəssə’ylə bir cəmilə qərar dutmuş ki, şə’şə’eyi-nuri-cəmalindən sahəti-behişt münəvvər olmuş və lətafəti-rüxsərinə dideyi-hurü qılman mütəhəyyir qalmış, nurdan fərqi-mübarəkində bir əfsəri-dirəxşən və hər qulağında bir guşvareyiqəltən. Şe’r:

Laleyi-rüxsarı olmuş zivəri-bağı-behişt,
Xaki-payı xüld bağın eyləmiş ənbərsiriş.
Sün’ me’marı bina qıldıqda qəsri-hüsünü,
Müşki-nabü laleyi-həmrədan etmiş xakü xişt.

Adəm mütəhəyyir olub ayıtdı: “Ey Cəbrail, bu nə cəmilədir ki, müşahideyi-hüsünü heyrətəfza və mülahizəyi-cəmalı dilrubadır”. Cəbrail ayıtdı: “Bu, Fatimeyi-Zəhradır, binti-Məhəmmədi-Mustəfa və başındakı əfsəri-dirəxşən zövci Əliyyi-Murtəzadır. Bu guşvarələrinin biri Həsəni-Muctəbadır və biri Hüseyni-Kərbəla”. Adəm ayıtdı: “Ey Cəbrail, bunlar nə zəmanun xəlqidir[lər]?” Cəbrail ayıtdı: “Ey Adəm, əgərçi bunlar aləmi-surətdə səndən zühur edəcəkdirlər, əmma xilqətləri dörd bin il səndən müqəddəm vaqe’ olmuşdur”. Şe’r:

¹ Allah siz qovuşdursun, xoşbəxt və mübarək etsin, ikinizə xeyirli övlad bağışlasın.

Bən sərbüləndi-aləm idim aləm olmadan,
Xaki-dərin məqammı idi Adəm olmadan.
Dövlət buraxmış idi bəni asitanınə,
Adəm behişt xəlvötinə mohrəm olmadan.

Ayişədən mənquldur ki, bir gün Həzrəti-Rəsul üzərində bir kəsayipəşminə olub, Murtəza və Fatimə və Həsən və Hüseyni ol kəsay altına alub buyurdu ki: “Innəma yuridullahu liyüzihibə ənkumur-ricsə əhləlbeyt?” və həm ol dörd kimsənənün xüsusunda buyurdu: “İnni hərəbə-limən hərəbekum və sələmə limən sələməkum”, yə’ni mən hərb edərəm anlarla ki, sizinlə hərb edər və sülh edərəm anlarla ki, sizinlə sühl edər.

Həzrəti-Fatimə səkkiz il Məkkədə mülazimi-Mustəfa olub kəramət və işarətinin nihayəti yoxdur. Ol cümlədəndir bu ki, bir gün Həzrəti-Rəsul Məscidi-həramda divara təkyə qılıb qərar dutmuşdu. Xəvatini-ərəbdən bir güruhimüzəyyən və mürəttəb xidmətinə müşərrəf olub ayıtdılar: “Ya Məhəmməd, əgərçi millətlə səndən biganəyüz, əmma bir şəhərdə həmxanəyüz. Bu gün bir cəmiyyətümüz olub xəvatini-ərəb cəm’dür, iltimas edərəz ki, Fatimeyi-Zəhraya rüxsət verəsən ki, bizi müşərrəf qıla, şayəd hüsni-ixtilatla münqati’ olan rişteyi-ülfətimiz təcdidi-ittisal bula”. Xaceyi-Kainat rəddi-sual caiz görməyüb iltimasların qəbul edüb buyurdu ki, siz gedin, bən Fatiməyi mütəaqəb ırsal edəyim. Pəs Fatimə hüzuruna gəlüb ayıtdı: “Ey nuri-didə və ey nütfeyi-bərgüzidə, bizə divani-qəzadan hökm olmuşdur ki, cəfa gördükcə vəfa ərz edəyüz və biganəlik müşahidə qıldıqca aşinalıq qilayuz”. Şe'r:

Xardan xunrizlig gördükcə gül xəndan olur,
Səbr edən xeylü həşəm bidadınə sultan olur.
Möhnətə səbr eyləyən rahət bulur kim, Yusufa,
Səltənət təxtinin əvvəl payəsi zindan olur.

Ey Fatimə, bu gün xəvatini-ərəb bəndən hüzurini iltimas etdilər ki, cəmiyyətlərin feyzi-qüduminlə müşərrəf qılasan və bən dəxi qəbul etdim. İmdi şərti-vəfayı-əhd hüsni-rizayı-şərifindür”. Fatimə ayıtdı. Şe'r:

Sən şəhənşahi-sərirri-ədləsən,
Bən sənin bir bəndeyi-fərmanınam.

Ribqeyi-hökmündən etmən inhiraf,
Nişə kim, pərvərdeyi-ehsanınam.

Ey pedəri-büzürgvar, vəfayi-əhdinə iqdam edərəm, əmma mütəhəyyirəm ki, nə kisvətlə ol məhfılə girəm. Hala Ütbənin və Şeybənin və Əbu Cəhlin bənatü əzvacı əlbiseyi-əlvanla məsnədirif ətdə oturmuşlar, bən bu cameyi-mürəqqə' və ədəri-pəşmına ilə hazır olduqda Həmmalətəl-Hətəb bir yandan mütə'ərriz ola və Hindicigərxar bir tərəfdən təşni' qıla". Ey nuri-didə, anların nəzərləri qasirdir, nəzzareyi-aləmi-mə'na qılmazlar və aləmi-surətdən qeyr aləm olduğun bilməzlər. Şe'r:

Mərdümü-surətpərəstin himməti kutah olur,
Məhvi-surət zövqi-mə'nadan qaçan agah olur.

Bunu deyüb [Həzrəti-Fatimənin]şəki-həsrət dideyi-əşkbarindən rüxsarıñə tökülürdü. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey cigərguşə, məlul olma ki, bizə nisbət əlbiseyi-faxir libasi-təqvardır və tacı-mürəssə" əklilielmü rizadır; ərusi-növbaharın pirayeyi-cəmalinə nə e'tibar, çün sərsəri-xəzan təsəllütilə tarac olur və şahidi-şəm'in əfsərizərnigarınə nə e'timad, çün rişteyi-həyatın yel qət' qılur. Şe'r:

Məqsudin əgər din isə dünyadan keç,
Allaha yapış, cümleyi-əşyadan keç.
Tapşur nəmi-əşkü şö'leyi-ahainan,
Yə'ni ki, səradan və Sürəyyadan keç.

Bu mühavirə, əsnasında Cəbrail nüzul edüb ayıtdı: "Ya Rəsulullah, hökmdür ki, Fatiməyi ol cəmiyyətə irsal edəsən ki, yümninqüdumindən bə'zi əsrari-nihan münkəşif olsa gərək". Həzrəti-Rəsul buyurdu ki, ey Fatimə, Cəbrail irsalinə fərman yetürdi, Fatimə ayıtdı: "Ya Rəsulullah, bəndə müxali-fət yox idi, əmma mülahizə qılurdım ki, dünya matəmsərayi-axırətdir, bu matəmsərada surü sürura hazır olmaq nə münasib, çün hökmi-müta'I İzəd müəkkəd fərmani-şərəfinüz vəqə' oldu, dəxi nə çarə". Pəs, müqnə'eyi-iffət fərqi-mübarəkinə alub və ədəri-ismət pərdeyibədəni- lətif qılıub, hücrədən afitabi-taban kibi tənha dışraya qədəm basdı. Şe'r:

Tulu' etdi bürcündən ol afitab,
Buraxdı cəmalindən afaqa tab.
Qədəm xaka baslıqda ol nuri-pak,
Qənadılı-nur oldu oczayı-xak.

Xəvatini-ərəb dideyi-qürur açub mütərəssid və müntəzir idi ki, Fatimə çadırı-parə-parə və cameyi-rüq’ə-rüq’ə ilə gəlüb bizim səriririf’ətümüz və əfsəri-şövkətimiz gördükdə atəşi-həsrət binayı-vücudin yaxacaqdır və seyli-sırışk mə’mureyi-həyatın yixacaqdır. Nagah gördülər heybət və səlabətlə bir xatuni-üzma və banuyi-kübra əncümənlərinə sayeyi-sə’adət buraxdı ki, şə’şə’eyi-nuri-cəmalindən basıra xırə olub, dəbdəbeyi-həşmətindən dideyi-əql heyrət alur. Fərqi-mübarəki əklili-mürəssə’ylə gərdunsay və bədəni-lətfi dibayimləvvənlə cilvənəmay, səlasili-lə’alidən qürreyi-cəbini pürzivər və həmaili-mütəlladan sərvi-xuraməni barvər. Ətrafı cəvanibində məhvəş cariyələr və gülrüxsar xadimlər: kimi şəqqeyi-çadırı-ismətin ədəb əlilə götürmiş ki, xakdani-dünyadan qübaralud olmaya və kimi daməni-miqnəeyi-iffətin dutmuş ki, xarzari-dəhrdən azar bulmaya, kimi xaki-rəhguzarına gülabəfşan və udsuz və kimi məsmərrimürurində xaşakrub və şəm’əfruz. Əlqissə, ol əsasü əsbabla ol məcmə’ə qədəm baslıqda xəvatini-sənədidi-Qüreyş ol şükuhü şövkətə və zibü ziynətə mütəhəyyir qalub və kim olduğun bilməyüb, təvəqqüsüz sədri-məclisi ana təslim qılıub, ayəti-qürurları mənsux və surəti-cəmiyyətləri mənsux olub, bir-birinə ayıtdılar: “Aya, bu nə şəhzadədər ki, qəbailimizdə görməmişəz və bu nə əsbabitəcəmmüldür ki, daməni-təmlikinə dəsti-təsərrüf yetirməmişəz”. Şə’r:

Kımdır aya bu ki, nuriłə münir oldu cəhan,
Məhi-rüxsarinədir dideyi-dövrən nigəran.
Özü sərvər, qədi dilbər, rəvişi canpərvər,
Oturur şəm’, durur sərv, yürür ruhi-rəvan.

Rü’bü dəhsətləri rəf’ olub, nəzəri-əəmməl qıldıqda təhqiq etdilər ki, Fatimə binti-Rəsulullahdır, tərtibi-müqəddəmatları əksi-mətlub nəticə verüb, bə’zi ki, cibilliyyətlərində iştədadi-küfr rüsux bulmuşdu, ol kəramati-sehrə həml edüb tabi-nəzzarə gəturməyüb məclisdən çıxdı; və bə’zi ki, qabili-islah idi, zəbani-mə’zirət açub ayıtdılar: “Ey məxdumzadə, səfa gətirdün və bizi topraqdan götürdün, mə’akilü

məşaribdən xatırı-mübarəkin nə istərsə hökm et hazır olsun”. Fatimə dürci-cəvahirdən gövhəri-məva’ızə nisar edüb ayıtdı: “Ey əizzeyiQüreyş. Şe’r:

Biz cəhanı paymal etmiş cahanpeymalörüz,
Qülleyi-Qafi-qəna’at bəsləyən ənqalərüz.
Fəqriləndir fəxrimiz, dünyaya rəğbət qılmanuz,
Cifəyə meyl etmənüz, tutiyi-şəkkərxalərüz.

Bizim maideyi-fəqrdən qidamuz təsbihü təhlil və hasilimiz ol qidadan tə’zimü təbcil; və kəlimeyi-“Əcu’u yovmən və əşbə’u yovmən”¹ pedəri-bütürgvarım mübahatıdır və ne’məti-vilayətü kəramət ol sülukin bərəkatıdır. Əgər bizim rizayı-xatirimüz məqsud isə, zülməti-kufrdən fəzayı-imana çıxun və xəlvəti-e’tiqadınızda şəm’i-iman yaxun”.

Əksəri-hüzzari-məclis Fatimənin ləfzi-gövhərbarindən mütəssir olub, ol kəramətləri müşahidə qılıb müsəlman oldu və şərif-i-iman buldu.

Və bu surət “Şəvahidün-Nübüvvət”də məsturdur: Rəvayətdir ki, müddəti-hicrətdən bir il tamam olduqda Fatimə doqquz yaşına və bir rəvayətdə on dörd yaşına və bir rəvayətdə iyirmi yaşına yetmişdi və əkabirü əşrafi-Qüreyşdən təzvicinə rəğbət etdikcə ol Həzrət buyururdu ki, Fatimə təzvicində müntəziri-vəhyəm. “KitabiMənaqibi- Əbül-Müəyyəd Xarəzmida” məsturdur ki, Hafız ƏbülMə’ali- Hüseyin bin Əlidən nəql etmiş ki, bir gün Həzrəti-Rəsul Ümm Sələma sarayında idi, [bir mələk nüzul etdi] ki, igirmi başı olub hər başında bin dili var idi və hər dililə müsəbbih və mühəllili-İzədiCəbbar idi; və kəfi-dəsti fəzayı-asimana müqabil, şəkli mühib və şəmaili hail. Həzrəti-Rəsul anı Cəbrail təsəvvür qılıb ayıtdı: “Ey bəradər, hərgiz səni bu surətdə gərməmişəm”. Mələk ayıtdı: “Ey məliki-mülki-risalət, bana Sərsail derlər. Həzrəti-Həq bəni irsal etdi bir nuri bir nura tapşırmağa, yə’ni Fatiməyi Murtəzayaəqd etməyə”.

Həzrəti-Rəsul həsbülhökmi-İlahi həm ol saətdə Cəbrail və Mikail şəhadətilə Fatiməyi Murtəzaya əqqd etdi. Və Şeyx Tirmizi kitabı- “Nəzmi-Darüs-Sibteyn”də zikr edər Ənəs bin Malikdən ki: “Bir gün

¹ Bir gün ac və bir gün toxam.

Həzrəti-Rəsul xidmətində idim, bəşəreyi-mübarəkində asarı-vəhy zahir olub mütəcəlli olduqda buyurdu ki, “Ey Ənəs, Cəbrail gəlüb bana bu pəyamı getürdi ki: “Innəllahə yə’murukə ən-tuzəvvicə Fatimətən bi-Əliyyin”¹. Ayitdi əşrafi-mühacir və ənsarı cəm’ et”. Bən dəxi əmri-şərifi müqtəzasınca sənadidi-Qüreysi cəm etdikdən sonra ol Həzrət xütbeyi-bəliğ əda qilub ayitdi: “Ey qövm, əmri-Vacib Bülvüçud və hökmi-nafizi-Mə’bud cari oldu ki, Fatimeyi-zəhrayı Əliyyi-Murtəzaya əqd edəm sizin şəhadətinizlə”. Pəs Əliyyi Murtəzani hazır edüb ayitdi: “Ya Əli, Fatiməyi sənə verdim, dört yüz misqal nüqreyi-xalis mehrlə, qəbul etdinmi?” Əli ayitdi: “Ya Rəsulullah, qəbul etdim”.

Və bir rəvayət dəxi oldur ki, Həzrət dua qilub buyurdu ki, “Cəm’ə Allahu beynəkuma və əs’ədəkuma və barəkə əleykuma və əxrəcə minkuma kəsirən təyyibən”². Və kitabı-“Mənaqibi-Xarəzm”də məzkurdur ki, Cəbrail Həzrəti-Rəsulun xidmətinə gəlib behiştən bir miqdar sünbüл və qərənfil gətirüb ayitdi: “Ya Rəsulullah, Həzrətilzəd buyurdu ki, səhni-behişt müzəyyən olub və nihali-Tuba bara gəlüb və məlikə ərzi-əsma günü Adəm xətib olduğu mənzildə cəm’ olalar və huru qılman məcmə’i-sur mürəttəb qılalar; və Rahil nam fırıştə ki, hicabi-bargahi-rübubiyyətdən və ə’yanı-dərgahiülühiyyətdəndür, nurdan minbər qurub zəbani-fəsihile xütbeyi-nikah inşa qilub, Fatiməyi Murtəzaya əqd bağlaya və məlaikə güvah olub kitabı-divani-qəzada səbt edələr, bu surət vaqe’ olub, bən ki, Cəbrailəm bu əqdnəmənin surətin bir hərirə təhrir edüb xazini-behiştə təslim etdim. Və mühimmi-əqd sərəncam olduqda müxəddəratılıhücarati- behişt təbəq-təbəq sünbüл və qərənfil nisar edüb və nihali Tuba gətirdüyü şükufləri üzərlərinə saçub və ərayısı-həvra hüləlü hilyələrin rəhgüzərlərinə buraxub, qaideyi-sur mürəttəb oldu və bu gətirdiyüm sünbüл və qərənfil ol nisarlırdəndür”. Və bir rəvayət dəxi oldur ki, nihali-Tuba rüq’ələr nisar etdi; ol rüq’ələrin hər birində bir müxlisin ismi mərqum olub məzmunu bu ki, behişt ruzi-Qiyamət əshaba vasil qıla. Ya Rəsulullah, sən dəxi Fatiməyi Murtəzaya əqd et”. Pəs, Həzrəti-Rəsul ol əmr mövcibincə Fatiməyi Murtəzaya əqd etdi. Və Ümm Sələməyə buyurdu ki, Əlinin hücrəsinə varıb Fatiməyi

¹ Allah sənə Əli ilə Fatiməni evləndirməyi əmr edir.

² Allah sizi qovuşdursun, xoşbəxt və mübarək etsin, ikinizə çoxlu övlad bağışlasın.

təslim etdi. Ümm Sələmə rəvan olduqda Həzrəti-Rəsul dəxi nəməz edüb, mütə'aqib rəvan olub, bir kuze su gətürüb və lüa'bi-şəhdamızlə məməzuc edüb, üzərinə müəvvizizətəyin və münasib ayətlər oxuyub Həzrəti-Əliyə ol kuzədən vüzu qıldırub təcərrö' etdürükdikdən sonra Fatimənin sineyi-bikinəsinə saçub ayıtdı ki: “Əllahummə inni e’izuhā [bəkə] və surriyyətəhə minəş-şeytanır-rəcim”¹. Və bir miqdar dəxi Murtəzanun e’zasınə saçub ayıtdı: “Əllahummə kəma əzhəbtə ənirriçsə və təhhərtəni fətəhhirhuma”². Andan sonra dışra çıxmaq istədikdə Fatimə giryən oldu. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey cigərguşə, ağlama, əl-minnətü lillah, səni bir kimsənəyə vermişəm ki, qədri cəmi’i-xəlqdan füzun və elmi cümlədən ziyadədir, ol bənim əqrəbiƏhli-Beytim və əfzəli-e’vanım və əşrəfi-ənsarımdır. Ol Mə’bud həqqiqiçün ki, bənim nəfsim anın qəbzəyi-qüdrətindədür ki, səni bir kimsənəyə vermişəm ki, sultandır dünyada və seyyiddir axirətdə”.

Fatimə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, mən qilləti-mal və üsrəti-haldan əndişə qılıb Əli canibindən məlalət çəkməzəm, əmma xidməti-şərifindən filcümlə müfariqət lazımlı gəlüb riqqətim onunçundür”. Şe'r:

Səndən ayrılməq mə’azallah bir ölməkdir bana,
Bil ki, ayrılmadan ölmək bəlkə yegrəkdir bana.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Fatimənin cihazı iki ədəd qəmisi-bürd və iki bazubəndi-nüqrə və bir qətifeyi-mürəqqə’ və bir qədəh və bir asyasəng və bir ardbız və iki səbu və bir məşk və bir məşrəbə və iki nihali [ki,] birinin həşvi tiraşeyi-səxtiyən idi və birinin lifi-xurmadan və dört ədəd balış: iki pəşimdən məmlü və ikisi lifi-xurmadan məhsu. İmam Seyf “Kitabi-Sünənül-Camî”də nəql etmiş ki, münafiqlərin biri Mədinədə Murtəzaya tə’n edüb ayıtdı: “Ey Əli, sən əşcə’i-əhlizəmanə və fəridi-yeganəsən, nişə bir kimsənə ilə ittisal etdin ki, şami çəştinə vəfa qılmaz və çəşt bulsa şam bulmaz; əgər bənim ittisalim qəbul etsəydün, sərayimdən sərayinədək cihazla məmlü qilaydım və sənin mə’işətinə cəmi’i-ömrümdə kəfil olaydım”. Həzrəti-Murtəza ayıtdı: “Ey gümrah, bu əmr bənim tədbirimlə degil, “Əl-hukmu lillahil- əliyyil-kəbir”³. Şe'r:

¹ Onu və övladını şeytan şərindən Allahın pənahına apardım (Qur'an, 3, 36)

² Allahum, məni təmiz etdiyin kimi o ikisini də təmiz et!

³ Hökm ulu və böyük Allahındır.

Ey mürəssə' tac məğruru olan, bil kim, fələk
Hər kimi aləmdə bir rəng ilə eylər xaksar.
Lə'l sanma kim, firibi-firqeyi-ətfal üçün,
Rəng vermişdir qara toprağa dövri-ruzigar.

Və heç şək yox ki, Həzrəti-Izəd əhsəni-əhval bizə lütf etmişdür və xəzaneyi-iltifatindən əfzəli-məvahib bizə yetmişdür. Şe'r:

Biz məta'i-mülki-dünyadan fəraigət qılmışuz,
Kimiyyəti-fəqrdən kəsbi-səadət qılmışuz.
Qeyrə et, ey çərx, ərzi-cahü mülkü mali kim,
Biz qənaət əhliyüz, fəqr ilə adət qılmışuz.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Əli tə'neyi cühhaldan mütəəssir olmayub, istığna təriqin məsluk etməgən nida gəldi ki: "Ey Əli, mütəvəccihiasiman olub tamaşa qıl". Həzrəti-Əli nəzarə qıldıqda gördü ki, payeyi-ərşdən fəzayı-fərşədək dürü gövhər və müşkü ənbər yüksək naqqələr; hər birinin [məhari] bir pəriçehrə qulam əlində və hər birinin üzərində bir mahpeykər cariyə. Nida qılurlar ki: "Haza cihazı-Fatimə binti-Rəsulullah"¹. Həzrəti-Murtəza bu mövhibət müşahidəsindən və bu səadət mülahizəsindən məğrur olub, mütəvəccihı-hərəmsəray olduqda Fatimə istiqbal edüb ayıtdı: "Ya Əli, bana ərz edənləri sənə dəxi ərz etdilər. Əlminnətū lillah, cihazı gördün". Şe'r:

Mülki-dünyada bizi cahil mühəqqər görməsün,
Biz bəqa mülkün müsəxxər eyləyən sultanlərz.
Aləmi-mə'nidə ə'ladir qamudan qədrimiz,
Gərçi surətdə həqirü bisərü samanlərz.

Rəvayətdir ki, bir gün Xaceyi-Aləm buyurdu ki, Süleyman nəbi damadına bir tac mürəttəb etmişdi yeddi yüz danə [inci] ilə mürəssə'. Həzrəti-Əli hücreyi-təharətə gəldikdə Fatiməyə nəql etdi. Fatimə istima' etdikdə xatiri-şerifinə xütür etdi ki, şayəd Əli cihazü cihatidüxtəri- Süleymani ol əzəmətlə eşidüb və bənim cihazımı bu həqarətlə görüb xəyal edə ki, Həzrəti-Rəsul Süleymanca gəlməz. Bu dəğdəğə xatirində idi ol vəqtədək ki, aləmi bəqaya rehlət etdi.

¹ Bu, Rəsulullahın qızı Fatimənin cehizidir.

Bir gecə Həzrəti-Əli vaqı'əsində gördü ki, behiştə bir mürəssə təxt mənsub olub, ətrafında hura səf çəküb, Fatimə üzərində qarar dutmuş. Və bir düxtəri-büləndəxtər nəhayəti-hüsni-cəmalla nisar üçün iki təbəq cəvahir mühəyya qılıb, müntəzirdir ki, Fatimə ana nəzər qıla. Həzrəti-Əli Fatimədən sual etdi ki, aya, bu kimdir? Fatimə ayıtdı: “Ya Əli, bu Süleyman qızıdır. Həq-tə’ala bənim xidmətümə mə’mur etmişdir. Ya Əli, bu əzizənin bir gün cihazı hekayətin nəql etdün və bu əndişə bənim xatirimdə idi və ol əndişədən ələm çəkdigimin əcrinə bu səadət müyəssər oldu. Ya Əli, ol tac əvəzinə ki, Süleyman nəbi damadına mürəttəb olmuşdu, həmli-livayı-həmd bana müqərrər oldu. Və livayı-həmd bir ələmdir ki, xasseyi-HəzrətiRəsuldur.

İrtifa’i həddən ziyan olub üç şəqqəsi var: biri Məğribdə və biri Məşriqdə, biri Məkkə üzərində. Bir şəqqəsinin üzərinə yazılmış ki: “Bismillahir-rəhmanir-rəhim”¹ və birinin üzərində “Əl-həmdü lillahi rəbbi’l aləmin”², və birinin üzərində “Lailahə illəllah”

Mühammədən Rəsulullah³. Nəqldür ki, ərəsati-qiyamatdə ol livayı hazır edüb nida qılalar ki: “Qandadur ümməti-Məhəmmədi-ərəbi, qandadur təvabe’i-Xaceyi-Haşimi? Və Həzrəti-Nəbi ol livayı mübarək əlinə alub, təmami-ənbiya və övliya və kaffeyi-əhli-İslam ol liva altında cəm’ olub, netə ki, buyurmuş ki: “Adəmu və surriyyətihi təhtəllivai-yovməl-qiyaməti”⁴ və fərqi-mübarəkinə nurdan bir tacı- [səbz] örünüb və həriri-əxzərdən bir xəl’ət geyüb, Bürəqa binüb və sair ənbiya dəxi səvar olub və ol ələmi Həzrəti-Əli əlinə verüb, mütəvəccihibehişt olalar.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Əlinin fərqi-mübarəkində ol ələm bir tac [hey’ətində] məlhuz olunub, nida qılalar ki, “Ya Əli butac əfzəlmidür, yoxsa ol tac ki, Süleyman nəbi damadına vermişdi?”.

İmam Nəcməddin [Ömrə], rəziyəllahü ənhusu,⁵ rəvayət edər ki, bir gün Həzrəti Rəsul Fatimə hürçəsinə golüb, Fatiməyi məlul görüb, səbəbi sual etdikdə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, üç gündür ki, sərayimdə mə’kulat qismindən nəsnə yoxdur və Həsən və Hüseyn müztərib olmuşlar. Və bu əhvalı Həzrətünizdən məxfi dutaram, əmma bu gün

¹ Mehriban və rəhimli Allahın adı ilə.

² Aləmlərin yaradənə olan Allaha həmd olsun.

³ Allahanın başqa Tanrı yoxdur və Məhəmməd Allahın elçisidir.

⁴ Adəm və övladı Qiyamət günü himayəm (bayraqım) altındadır

⁵ Allah ondan razı olsun.

Həsən və Hüseynin iztirabın [ziyadə] gördüm, derlər ki: “Aya, aləmdə heç tifl riyazəti bizim riyazətimizə yetərmə?” Ey pedəri-büzürgvar, Həzrətünidən rüxsət olurmi ki, küstaxanə dərgahı-İlahidən bir təvəqqö¹ edəm. Xaceyi-Aləm ayıtdı: “Ey forzənd, Həzrəti-İzəd müxlislərin küstaxlığın qəbul edər”. Fatimə icazət edüb iki rik’ət nəməz qılıub, mübarək əllərin götürüb ayıtdı: “Ya Rəb, bilürsən ki, övratün və ətfalın riyazətə taqətləri olmaz, ya taqətimizcə möhnət münqərrər et, ya möhnətimizcə taqət müyəssər et”. Bu duayı təmam etdikdə, zə’fdən bihuş olub, həm də ol saət Cəbrail nüzul edüb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Fatimənin naleyi-dilsuzi məlaikeyi-asimanı xüruşa gətirdi, fəryadına yet”. Həzrəti-Rəsul hücrəyə girüb gördü Fatimə ixtiyarsız düşmüş. Fərqi-mübarəkin dizi üzərinə alub, pəncəyiqəmərşikafın sinəsi üzərinə qoyub dua qıldı ki: “Ya Rəb, Fatiməyi ələmi-cu’dən mühafizə qıl”. Xaceyi-Kainatun rayiheyi-gisuyimüşkbarindən istifadeyi-qürbət qılıub kəndüsünə gəldikdə üzərində minbə’d ələmi-cu’ ehsas etmədi. [Fatimədən nəqlidir ki: “Ol dua bərəkatindən həyatım olduqca kəndimi hərgiz ələmi-cu’ə mübtəla görəmdim”]. “Dürəri-Mə’aric”də məsturdur ki, bir gün Həzrəti-Rəsul Fatimənin hücrəsinə gəlüb təfəqqüd təriqilə ayıtdı: “Ey forzənd, halın nədür?” Fatimə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, əlminnətü lillah, fəqrımız bir qayətə yetmişdir ki, mənzilimizdə üç gündür əsəri-tə’am bulunmaz”. Həzrət buyurdu ki: “Əllahummə ənzil əla Muhəmmədin və ƏhliBeytihi kəma ənzəltə əla Məryəmi binti İmran”². Dedi: “Ey Fatimə, mətbəxə təvəccöh edüb mülahizeyi-hikmət qıl”. Fatimə mətbəxə təvəccöh edüb, əqəbincə Həsən və Hüseyin rəvan olub gördülər cəvahirlə mürəssə’ bir kasa içində bir miqdardır tə’am. Fatimə ol kasayı götürüb Həzrəti-Rəsul xidmətinə yetürdi və Həzrət buyurdu ki: “Qulu bismillah”². Pəs, Nəbi və damad və Fatimə və Həsən və Hüseyin ol tə’amin tənavülinə məşğul oldular. Rəvayətdir ki, yeddi gün ol tə’amdan tənavül edərlərdi tükənməzdilə; bir gün İmam Həsən hücrədən çıxub, əlinə bir miqdardır ol tə’amdan alub, bir yəhudü övrət görüb tələb etdi. İmam Həsən kərəmi-cibilli müqtəzasincə imsak

¹ Allahum, İmran qızı Məryəmə ne’mətini göndərdiyin kimi Məhəmmədə və Əhli-Beytə də göndər.

² Bismillah deyin!

etməyüb iltifat etdikdə əsəri-ittilə'i-naməhrəmdən ol kasə və tə'am qayib oldu və Həzrəti-Rəsul buyurdu ki, əgər bu halət vəqe' olmasayı, hərgiz münqəte' olmazdı.

Bə'zi təfasirdə məsturdur ki, bir gün Həzrəti-Rəsul Fatimə hücrəsinə gəlüb ayıtdı: "Ey cigərguşə, üç gündür tə'am tənavül etməmişəm, mənzilində mə'kulat qismindən nə var?" Fatimə ayıtdı: "Ya Rəsulullah, bizə dəxi bu halət vəqe' olmuşdur". Həzrəti-Rəsul mə'yus çıxdıqda Fatimə xəcalət çəküb dua qıldı ki: "İlahi, məni bu xəcalətdən qurtar və bir tə'am kəramət qıl". Duaya müqarın Fatimə gördü ki, astaneyi-hücrədə bir qərib durub, bir kasədə bir miqdar tə'am bir xadimə verdi ki, bu hədiyyədir. Fatimə ol tə'ami alub, Hüseyni Rəsul ehzarınə rəvan etdi. Həzrət hazır olduqda ol tə'ami hüzurinə gətirdilər. Gördi ki, əsla ət'immeyi-dünyaya şəbih degil. Həzrət bu ibarətlə Fatimədən sual etdi ki, "Inni ləki haza"¹. HəzrətiZəhra bu cavaba mülhim oldu ki: "Huvə min'indi'llah yərzuqu mənyəşə'u biğeyri-hesabin"². Bu xəbərdən Həzrəti-Rəsul münbəsit olub bildi ki, mətbəxi-qeybdəndir, şəraiti-sipas əda qılıb ayıtdı: "Ey cigərguşə, əlminnətü lillah ki, Həzrəti-İzəd sənə mərtəbəyi-bintiİmrən nəsib etdi". Pəs, Əli və Fatimə və Həsən və Hüseyn ol tə'amdan tənavül edüb, sair Əhli-Beytə dəxi hissə irsal etdilər. Şe'r:

Nola gər ən'amını amm etsə xani-lütfədən,
Ol ki, xasü amm xani-lütfünən mehmanıdır.
Nola gər Məryəmdən əfzun görsə nəqdi-pakini,
Ol ki, İsa bir kəminə bəndeyi-fərmanıdır.

Və bu xəbər dərəceyi-vüzüha yetmişdür və bu nüktə cəmi'ialəmdə iştihar etmişdür ki, Həzrəti-Rəsul Fatiməyi cəmi'i-ƏhliBeytdən ziyadə görüb, tə'zimində mübaliğə qılurdu. Və HəzrətiFatimə ol Həzrəti kəndü ruhi-şərifindən ə'əzz və əşrəf bilürdi.

Əmma raviyi-əxbarı-cigərsuz və havyiyi-asarı-qəmənduz bu tərzlə tətmimi-hekayət qılmış və bu təriqə [mütəmmim] -rəvayət olmuş ki, Xaceyi-Aləm aləmi-fənadan mülki-bəqaya intiqal etdikdə zəminü zəman mütəzəlzil olub, qayəti-hərqəti-[zəmin cinnü] insü vühuşü tuyuru fəğana gətirdi. Və kəmalili-riqqət təmami-nizami-aləmə xələl

¹ Bu sənə hardan gəldi?

² Allahdandır, Allah istədiyi kimsəyə saysız rizq verir (Qur'an, 30, 37).

yetürdi və mərkəzi-xak fərqi-əflaka gərdi-məlalət saçdı və xazininihanxaneyi-qəza afərinisi yüzünə əhvabi-küdərət açdı. Şe'r:

Dəhr nüzhətxaneyi-iqbali viran eylədi,
Gənci-İslamı fələk topraqda pünhan eylədi.
Tey qılıb rahət büsətin dəhrdən fərraşı-çərx,
Surəti-cəm'iyyətin xəlqin pərişan eylədi.

Bu vaqieyi-hailə və hadiseyi-nazılə vüqu bulduqda və cəmi'iəhli- aləm növhəyə məşğul olduqda, Həzrəti-Murtəza FatiməyiZəhraya ayıtdı: “Ey cigərguseyi-Həzrəti-Xeyrül-Bəşər və ey zübdeyi-ərbəbi-Peyğəmbər, təhacümi-məsaibdə təhəmməl şiveyiərbəbi- vəfa və [tügyani]-nəvaibdə təsəbbür qaideyi-Əhli-BeytiMustəfadır.

Olmaya ki, hückumi-seylabi-sirişk pərdeyi-hicabı afitabıcımalindən buraxub və atəşi-ahi-cigərsuz xirməni-səbr qərarın yaxub, sədayi-fəğanindən naməhrəmlər xəbərdar olalar və surətiiztirabindən bidərlər fərəh bulalar. Səbr et və təhəmməl pişə qıl ol zəmanadək ki, afitabi-aləmtab Həzrəti-Rəsulullah kibi münzəvviyəzaviyəyi- hicab və sayənişini-səhabı-niqab olub və asiman zümreyiəhli- matəm kibi cameyi-müşkəfəm geyüb, rüxsarində qətərati-sirişkikəvəkib zahir qılıb tərəddüdi-naməhrəm münqəti ola və hər kimi məqamında təskin bula. Ol vəqt Həzrəti-Mustəfanın məzari-şərifin ziyanat edüb, dərdi-dilin ərzə yetür və suzü güdəzla ol Həzrətə şəm' iməzar olub, keyfiyyəti-mafiz-zəmirin zəbana gətür”. Şe'r:

Ey xoş ol saat ki, dildar ola, dəyyar olmaya,
Yar ola xəlvətdə, ətrafinda əğyar olmaya.
Yar halın yara izhar etməyə fürsət bulub,
Müddəi agah, naməhrəm xəbərdar olmaya.

Həzrəti-Fatimə Murtəzayı-Muctəbanın nəsihətindən təcavüz etməyüb ol dağın-hanla qanlar udub və suzi-dilini pünhan dutub qönçeyi-lalə kibi növbəhari-və'dəyə müntəzir və mütərəssid olub səbr etdi ol vəqtədək ki, çıraqığı-xəlvətxaneyi-tarəmi-çaharüm intifa bulub, şiddəti-zülmətdən qəribələr fəğanı asimana yetdi. HəzrətiZəhra şiddəti-qəmdən bihuş ikən göz açub Həzrəti-Murtəzaya təzərrö etdi ki: “Ya Əli, nə vəqt ola?” Murtəza Əli ayıtdı: “Ey Fatimə, şəbi-deycurdan bir sumn keçmişdür”. Fatimə ayıtdı: “Ya Əli, rüxsəti-

ziyarət müyəssər olurmu? Murtəza ayıtdı: “Ey Fatimə, rüxsət müyəssər olur bu şərtlə ki, sədayi-bülənd ilə fəğan etməyəsən”. Pəs, Fatimə qiyama gəlüb, Həzrəti-Murtəza hidayət qılıb rövzeyimübarəkə göldilər və dideyi-Zəhra ki, mərqədi-Mustəfaya düşdü, fəryadı fəğani mələ'i-ə'laya irişdi; əyaqdan düşüb, bu sürudla mütərənnim və bu əda ilə mütəkəllim oldu. Şe'r:

Ey fələk, darüş-şəfayi-şər'i viran eylədin,
Əhli-dərdi mübtəlayi-dağı-hirman eylədin.
Pərdeyi-idbara çəkdiçin çehreyi-iqbaliyi,
Cəm' edüb yüz qəm bana halım pərişan eylədin.
Asimanı-şər' xurşidinə göstərdin zəval,
Mahi-mülki tirə topraq içərə pünhan eylədin.
Gər desəm kafırsən, ey gərdun, əcəb yox nişə kim,
Qəsdi-qatlı-müqtədayı-əhli-iman eylədin.

Zar-zar ağladıqca Həzrəti-Murtəza təskin verüb derdi: “Ey Fatimə, [növhədən səbr] ə'la və əsvəbdır və cəzə'dən təhəmməl övla və əsvəbdır”. Fatimə ayıtdı: “Ey əmmzadəyi-əziz, bəni mən' etmə ki, əfzəli-cəhanun müfariqəti ə'zəmi-məsaibdür”. Və bu bir beyt HəzrətiRəsulullah mərsiyəsində Həzrəti-Zəhradan sadir olan əbyatdəndür. Şe'r:

Sübbət 'əla məsaibun ləv-ənnəha,
Səbbət ə'ləl-əyyami sirnə ləyaliya¹.

Nəqldür ki, mərqədi-mübarəkdən bir qəbzə xak alub, dideyişkbarınə dutub
ağazı-növhə qıldı bu məzmunla ki. Şe'r:

Hicri bağrim qan edən gülbərgi-xəndanım qanı?
Rahəti-canı-həzinü cismi-suzanım qanı?
Dideyi-nəmnakıma tar oldu aləm, ey fələk,
Ləm'eyi-rüxsarı-xurşidi-dirəxşanım qanı?

Və bu xəbər səhhətə yetmişdir ki, Həzrəti-Rəsulun vəfatından sonra hərgiz Fatimə təbəssüm etməmişdür və mütləq səfheyixatırindən küdurət getməmişdür; ol qayətdə ki, bir gün əhli-Mədinə

¹ Başında elə müsibətlər gəldi ki, gündüzün başına gəlsəydi, gecəyə dönərdi!

əfşanindən müt'əzzi olub dedilər: “Ya binti-Rəsulullah, ya gündüz nalə qılıub gecə aram dut, ya gecə növhəyə məşğul olub gündüz təhəmmül et ki, xəlqə bir vəqt rahət mümkün ola”. Həzrəti-Zəhra xəlqin ol iltimasın qəbul edüb gecələr növhə qılıub, gündüz dağışobrla cigərin dağlayub təhəmmül edərdi. İmam Cəfəri Sadiqdən nəqlidür ki, ifratı-giryə beş kimsənədə münhəsirdir: biri Adəm ki, behişt fəraqindən nalan idi və biri Yə'qub ki, Yusuf hicrindən giryən idi və biri Yusuf ki, Yə'qub yadılə pərişan idi və biri Fatimeyi-Zəhra ki, Həzrəti-Rəsulun atəşi-fəraqindən büryan idi və biri ƏliyyiZeynəlabidin ki, qırx il vaqieyi-Kərbələdan sonra layənqətə' sırişkəfşan idi”. Rəvayətdir ki, Müflih nam bir bəndəsi olub, bir gün ayıtdı: “Ya İbni-Rəsulullah, olmaya ki, bunca giryəndən həlak olasan?” Dedi: “Ey Müflih həqqə ki, giryə bana biixtiyar gəlür, hərgah ki, mə'rəkeyi-Kərbəlada validi-bütürgvarimin və ixvanü ə'mamialimiqdarının təşnələb şəhid olduqların və övratü ətfali-Əhli-Beytin gürühi-füccara əsir olub ihanət çəkdiklərin yad edərəm, kəndümi giryədən mühafizət qila bilməzəm”. Şe'r:

Düşdükcə yadımə ələmi-dəştı-Kərbəla,
Könlüm fəğanü naləyə biixtiyar olur.
Gəldikcə yadımə ləbi-xüsəki-şəhi-şəhid
Biixtiyar çeşmi-tərim əşkbar olur.
Əyyam üçün bələlərə salmışdırür bəni,
Bən gördüğüm bələləri kim görsə zar olur.

Əlqissə, Həzrəti-Rəsulun vəfatindən bir rəvayətdə üç ay keçdikdə və bir rəvayətdə altı ay keçdikdə bir gün Həzrəti-Murtəza mənzilinə gəlüb gördü ki, Fatimə bir miqdar xəmir edüb və övladı-əmcadinin gisulərin yumağı bir miqdar gil müxəmmər qılıub və rəxtlərin yumağı bir miqdar su hazır etmiş. Həzrəti-Murtəza ol halətə heyrət edüb ayıtdı: “Ey məxdumeyi-zəman və ey müxəddəreyi-cəhan, hərgiz dünya əşgəlinə sənin bu miqdar iltifatın görməmişəm; aya, bu nə hikmətdür ki, bu gün üç əməl əncamınə iqdam etmişsən?” HəzrətiZəhra qətərəti-əşk dideyi-əşkbarindən töküb ayıtdı: “Ey tacdari-HəlƏta və ey şəhsüvari ərseyi-La-Fəta, və ey xətibi-minbəri-Səluni və ey varisi-mərtəbəyi-Haruni və ey güli-bağı-“Vali mən vallah”¹ və ey

¹ Ona dost olana dost ol!

atəşi-dağı-“Adi mənə’dah”¹ və ey tirazi-məsnədi-sidqü səfa və ey razdari-Həzrəti-Mustəfa və ey şiri-bişeyi-həqiqət və ey kəştiyilüccəyi- təriqət və ey şüküfeyi-gülzari-Əbu Talib və ey əsədullahi-ğalib və ey mehtərə behtəri-əhli-zəminü zəman və ey ma'dəni-cövhəri Hüseynü Həsən, “Haza fəraqun beyni və beynəkə”² rə'yi-üqdəgüşay və zəmiri-aləmarayınə məxfi və məstur buyrulmaya ki, rişteyiittisali- suri miqrəzi-qəza ilə inqita bulub və müddəti-müqaribətiməcazi müruri-ömrələ münqəzi olub, vəqt oldu dəsti-təəllüküm daməni-dövləti-mülazimətindən dur və dideyi-ümidim müşahideyipərtövi- cəmalindən məhcür ola. Şe'r:

Vəqt oldu ki, şami-hicr ola sübhi-vüsəl,
Təğyirpəzir ola bu keyfiyyəti-hal.
Vəqt oldu ərusi-vəsl olub pərdənişin,
Ərz eyləyə şahidi-qəmi-hicr cəmal.

Ey Əli, dün gecə Həzrəti Rəsulullahı vaqiəmdə gördüm, balinim üzərinə durub, hər tərəf mülahizə qılıub fəryada gəlüb ayıtdım: “Ya Rəsulullah, fəraqindən həlak oldum, aya qandasan?” Həzrətül-Rəsul ayıtdı: “Ey Fatimə, sənə bəşarət verməyə gəlmışəm, dəmdir ki, rabiteyi-qeydi-həyatı-müstə’ari qət qılıub, məzyəqi-təngnayi-fənadan fəzayı-bəqaya qədəm basasan. Ey Fatimə, sən gəlməyincə getməzəm. Əgər dövləti-vüsəlim istərsən, sitab eylə və sə'y qıl ki, yarın gecə bana mehman olasən”. Və bən bidar oldum və hala ol ümidiə müvtəvəccehi-aləmi-bəqayam. Ya Əli, əgərçi sənin atəşi-ələmifariqətin cigərsuzdur və möhnəti-müba’idətin qəmənduz, əmma ol Həzrətin dəxi mütdeyi-vüsəli dilsiruzdur; ətmək tədarükün etdiğum oldur ki, yarın sən müsibətimə məşğul olduqda övladım əndişəyi-qida çəkməyələr və rəxt yuduğum oldur ki, bəndən sonra qeyrlərdən məmnun olmayalar. Gisulərin yuduğum oldur ki, mə'lum degil ki, məndən sonra qəmxarlıqların kim edə”.

Ey əziz, Fatimə onların gisularına qüber qonmaqdən mükəddər olurdu [və camələri gərdalud olmaqdən izhari-məlalət [qılurdu]. Ah, əgər görsəydi dəsti-Kərbəlada rüxsarları ağrısteysi-xakü xun və bədənləri xuni-cigərdən laləgun. Şe'r:

¹ Ona düşmən olana düşmən ol!

² Sənini lə mənim aramda fərq budur.

Kərbəla dəştində Xatuni-qiyamət, ah, əgər
Qərqi-xun görsəydi Şahi-Kərbəlannın halını.
Hiç şək yox kim, qılurdu Kərbəla toprağını,
Qərqi-xun, gözdən töküb seylabi-əşki-alını.

Əlqissə, Murtəza Fatimədən ol xəbəri-cangüdəzi istimə' etdikdə əşki-nədamət dideyi-qəmənidədən rəvan edüb ayıtdı: "Ah, bu nə möhnəti-müceddəddür ki, yenə yüz verdi və bu nə bəlayi-qeyrimükərrərdür ki, yenə fələk zühura gətirdi. Ey Fatimə, hənüz validibütürgvarın dağı-fəraqı mərhəmpəzir olmadan və pedəri-alimiqdarın ələmi-iştiyaqı təskin bulmadan sən dəxi cana bir dağı-tazə yaxmaq və dili-virani saiqeyi-müsibətlə yaxmaq rəvamıdır?" Şə'r:

Ah kim, hər dəm fələk dərd üzrə dərdim arturur,
Göstərür bir dərd, bir dərdinə dərman etmədən.
Bağrımı büryan edər hər ləhzə bir bərqi-bəla,
Bir bəlaya hüsni-tədbir ilə dərman etmədən.

Fatimə ayıtdı: "Ey Əli, ol müsibətdə [səbr etdin, bu möhnətə] dəxi təhəmmül qıl və bir zəman bəndən qafil olma və ri'ayətimdə tə'əllül qılma ki, axır nəfəsdir". Bu kəliməti əda qıldıqca nəmi-dideyi-əşkbarla şahzadələr rəxtlərin tər qılurdu və atəşi-ahla əkmək üçün tənuri gərm edərdi və derdi: "Ey cigərgüşələr, aya bəndən sonra sizin halınız nolur?" Həsən və Hüseyin bu xəbərdən mütəəllim olub giryə ağaz etdilər. Fatimə ayıtdı: "Ey nuri-didələr, bir zəman guristani-Bəqi'ə varub bənim üçün dua qılun". Onlar mütəvəccih olduqda bəstəriismətə təkyə qılub Murtəzaya ayıtdı: "Ey həmsəri-xüçəstəliqa, vəqtivida'dür, həlal et". Həzrəti-Əli ahi-həsrət çəküb ayıtdı. Şə'r:

Va həsrəta ki, yaxdı bəni atəşi-vida',
Ya Rəb ki, münqətə' ola ayını-inqita'.

Bu hala müqarın Əsma binti-Ümeyşəyi tələb qılub dedi: "Ey Əsma, bir tə'am mühəyyə qıl ki, cigərgüşələrim mü'avidət qıldıqda tənavül qılalar və qoyma ki, bənim yanına gələlər və bəni bu halla görüb pərişan olalar".

Əlqissə, şahzadələr guristani-Bəqi'dən müraciət qıldıqda Əsma istiqbal edüb anlara tə'am təklif etdikdə şahzadələr ayıtdılar: "Bizim

hərgiz validəmizdən ayrı tə'am tənavül etdигimiz yoxdur”. Əsma ayıtdı: “Ey əzizlər, validəninin cüvviə kündəti var, siz tə'am tənavül edin”. Dedilər: “Ey Əsma, bizə validəmizdən cüda tə'am sazgar olmaz”. Əlqisə, tərki-tə'am edüb hücrəyə gəldikdə gördülər Fatimə təkyə qılıb, Həzrəti-Əli balını üzərində giryandır. Şahzadələrə ayıtdılar: “Ey cigərgüşələr, bir zəman Rövzeyi-Rəsulullah üzərində varub dua qılın”. Şahzadələr ita’at qılıb rəvan olduqda Fatimə ayıtdı: “Ya Əli, bir zəman bəndən qafıl olma ki, əncami-ömrədür”. Şe'r:

Həyatimdən həman bir dəm qalibdir olma qafıl kim,
Müyəssər ola zövqi-dövləti-vəslin dəmi-axır.
Həyati-müstə'arim kisvətin tarac edüb gərdun,
Kəfəndən əynimə geydirmək istər xəl'əti-faxır.

Həzrəti-Əli ayıtdı: “Ey Fatimə, bu xəbər istimə’inə qüdrətim yoxdur”. Fatimə ayıtdı: “Bu xəbər vəq'i-eyi-bitdbir və hadisəyibitə'xirdir”. Şe'r:

Sındırıcı nihali-ömrümü badi-əcəl,
Can mürğinə dam qurdur səyyadı-əcəl.
Tən rabitəsin ruhdan istər qılı qət'
Şəmşiri-siyasət ilə cəlladi-əcəl.

Fatimə Əli kənarında biuş olub, bir zəmandan sonra özünə gəltüb, Əlini giryandır. Əli ayıtdı: “Ya Əli, həngamı-tə'ziyət deyil, zəmanivəsiyyətdir”. Əli ayıtdı: “Ey Fatimə, vəsiyyətin nədir?” Fatimə ayıtdı: “Dörd vəsiyyətim var: biri ol ki, bəndən sənə nisbət bir tərki-ədəb vaqe’ oldusa, əfv edəsən”. Əli ayıtdı: “Haşa ki, səndən tərki-ədəb sadir olmuş ola; həmişə sən bənim qəmxarıım idin və peyvəstə qəmgüsərim”. Dedi: “İkinci vəsiyyət oldur ki, bənim övladımı möhtərəm dutub, anlardan bir küstaxlıq sadir olsa, təcavüz qılasan və üçüncü oldur ki, bəni gecə vəqtində dəfn edəsən ki, zəmanihəyətimdə dideyi-naməhrəmdən məstur olduğum kibi, hini vəfatimdə dəxi nə'simə ənzari-pərişan mütə'əlliq olmaya və dördüncü vəsiyyətim oldur ki, bənim ziyanətimdən qədəm çəkməyəsən və həmişə bəni duadan unutmıyəsən”. Şe'r:

Çün bəni səndən fəlk naçar məhcür eyləyə,
Xaki-payindən bələkeş başumi dur eyləyə.

İltimasım səndən oldur kim, qübari-məqdəmin,
Ruhimi bir dəm mülaqatılə məsrur eyləyə.

Bu vəsaya əsnasında Həzrəti-Əli fəryada gəlüb zəbani-hal ilə ayıtdı. Şe'r:

Dildar buraxdı tərhi-qəmxaneyi-hicr,
Saqiyi-zəmanə dutdu peymaneyi-hicr.
Dərda ki, sərayi-vəsl ikən təkyəgəhim,
Vəqt oldu məqamim ola viraneyi-hicr.

Ayıtdı: “Ey Fatimə, sənin vəsiyyətlərin dərəceyi-qəbulə yeidi, əmma bənim dəxi sənə üç vəsiyyətim var, ərz edəyim. Biri ol ki, bəndən sənə təqsiri-mülazimat vaqe’ oldusə, Həzrəti-Rəsula şikayət qılmayanın; ikinci ol ki, Həzrəti-Rəsulullahə səlamımı yetürəsən; üçüncü oldur ki, bəndən ol Həzrətə izhari-şükr edəsən”. Fatimə Əlinin vəsiyyətlərin qəbul edüb mükalimə qılmaqdə ikən nagah bir xuruşu qüllqülə sədası gəldi. Həzrəti-Əli mütəvəccih olduqda gördü Həsən və Hüseyn “Va ummah va müsibətah”¹, deyüb fəryad edərək gəldilər. Iztirabla hücrə qapusinə gəlüb ayıtdı: “Ey cigərguşələr, bu nə halətdir?” Ayıtdılar: “Ey dəri-mədineyi-əlmi Rəsuli- Xuda və ey şiri-bışeyi-La-Fəta, validəmizlə vida’ etməgə gəlmüşüz”. Həzrəti-Əli ayıtdı: “Ey nuri-didələr, nə bildinüz [ki, validəniz] bu halətdədür?” Dedilər: “Ey pedəri-büzürgvar, sənin fərmani-şərifin müqtəzasınca Rövzəyi-Rəsulullah ziyarətinə mütəvəccih olduqda, səm'imizə bir səda irişdi ki, “Fatimə yetimləri gəldi”. Nagah mərqədi-mübarəkdən nida gəldi ki: “Ey nuri-didələr, təvəqqüf etməyüb müraciət qılun ki, validəniz didarınə müşərrəf olub vida edəsiz; zira mütəvəccih-i-aləmi-axırətdir və hala İbrahimim-Xəlil və İsmaili-Zəbib və Musiyi-Kəlimullah və İsayi-Ruhullah və sair əmbiyayı-mürsəl və ərvahi-qüds onun ruhi-pakının istiqbalinə gəlmişlər”. Biz bu xəbərdən mütənəbbih olub iztirabla müraciət qıldıq. Bu sözü deyüb, Fatimənin ayağına düşüb, növhə bünyad edüb təzərrö etdilər ki: “Ey məxdumeyi-möhtərəmə, dideyi-iltifat açub bu qurbət mübtəlalarınə bir nəzər qıl və göftara gəlüb bu badiyeyi-bəla sərgəstələri ilə təkəllüm et”. Şe'r:

¹ Vay anam, vay müsibətlərim!

Bir nəzər qıl kim, dəvayı-dərdi-bimari-fəraq,
Bir nəzərdir nərgisi-mərdümşikarindən sənin.
Bir təkəllüm qıl ki, ərbabi-mətalib məqsədi,
Bir təkəllümdür ləbi-gövhərnisarindən sənin.

Avazları Fatimənin səm'i-mübarəkinə irişüb, dideyi-mərhəmət açub, anları kənarınə çəküb, qəterati-əşki-həsrət dideyi-əşkbardan töküb ayıtdı: “Ey yetimlər, aya bəndən sonra sizin keyfiyyətiəhvaliniz nolur?” Ol əsnada cəmi'i-övladı cəm edüb, zükurun ünasa və ünəsin zükura əmanət təriqilə təslim edüb və məcmu’ın Həzrəti Murtəzaya tapşurub və cümləsin Vacibülvücudə mövdü edüb və hər vəchlə var isə Həsən və Hüseyni bir dəxi Rövzeyi-Rəsul üzərinə göndərüb, Ümm Sələmədən su istəyüb, qüsü edüb, əfxəri-libasin geyüb, vəsəti-sərayında fəraş buraxdurub təkyə qıldı canibi-eymənə və bazuyi-yəmin rüxsarinə balış edüb Əsma binti-Ümeyşə ayıtdı: “Bir gün hini-mərəzdə Cəbrail Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəlüb, behiştən bir miqdar kafur gətirüb və ol Həzrət bir qismin kəndüsünə hifzi-kəfən qılıub bir miqdarın bənim üçün və bir miqdarın Əli üçün bana təslim etmişdi və filan məhəldədir, gətür ki, kəndü hissəmi alub Əli hissəsin sənə təslim edəyim”. Əsma binti-Ümeyşə həsbülfərmudə ol kafuri gətirüb, kəndü hissəsin alub Əsmaya ayıtdı: “Bir zəman dişrə çıx ki, bənim Ma’budumla razidilim ərz edəcək zəmandır”. Əsma dişrə çıxdıqda istima etdi ki, Fatimə derdi: “Ya Rəb, Rəsul hörməti həqqiçün və Əliyyi-Murtəza qədriçün və övladı-mə’sumim kəramətləri üçün ki, ümmətə-günahkarə rəhmət qılasan və asılər cərayimina qələmi-əfv çəküb mütərəhhim olasan”. Bu halətdə Əsmaya giryə qalib olub, Fatimə anın giryəsindən xəbərdar olduqda ayıtdı: “Ey Əsma, demədimmi bir zəman bəni halümə qoy və bir zəmandan sonra təfəhhüs et: bəndən avaz gəlürsa yanuma gol və əgər gəlməz isə bilməş ol ki, Pərvərdigarımə vasil olmuşam”. Əsma bir zəman dişrədə təvəqqüf etdikdən sonra nida qıldı ki: “Ya qürrətül’əyni-Rəsulullah!” Cəvab eşitmədi, bir dəxi dedi: “Ya seyyidün-nisa!” Cəvab eşitmədi, iztirabla hücrəyə girüb rüxsarımübarəkindən cameyi-xab alub gördü ki, aləmi-bəqaya intiqal etmiş. Və Əsma müztəribhal olub fəğana gəldikdə Həsən və Hüseyin hazır olub ayıtdılar: “Ey Əsma, validəmiz hali nədür?” Əsma səbr etməyüb başından miqnə’əsin buraxub, giribənin çak edüb, şahzadələr bu

vaqi'ədən xəbərdar olduqda, kəsrəti-iztirabla Həzrəti-Murtəza xidmətinə mütəvəccih oldular. Həzrəti-Murtəza əşrafla ibadətdə ikən Həsən və Hüseyn fəryadin istimə' etməyin surəti-haldan xəbərdar olub biuş olduqda, hüzzarı-məclis Həson və Hüseynə ayıtdılar: "Ey şahzadələr, bu nə əfgəndir ki, şiri-bışeyi-şüca'əti və əjdəhayı-fəzayivilayəti ayaqdan buraxdı?" Ol şahzadələr ayıtdılar: "Necə ağlamayalım və necə fəryad etməyəlüm ki, sərvəti-riyazi-isməti sərsəri-əcəl paymal etdi, növbəhari-iffət və təharətə xəzani-fəna təğəyyürü yetdi". Şe'r:

Bizi fəryada gətürdi fələki-kəcrəftar,
Necə əfəganlar edüb qılmayıalm naləyi-zar?!
Verdi cəm'iyyəti-əhvalımızə dövr xələl,
Saldı ayineyi-iqbalmızə dəhr qüber.
Qıldı növmid bizi səbzəyi-pəjmürdə kibi,
Fərqimizdən götürüb sayəsini əbri-bəhar.

Ey əshabi-qəmxar və əhbabi-qəmgüsər, Zəhrayı-[əzhər] və Bətuli-mütəhəhər qafileyi-“İrcə’i ila rəbbikə raziyətən mərziyyətən”¹ rəfaqətilə canibi-Darüs-Səlama “Vallahu yəd’u ila darissəlam”² müqtəzasincə təvəccöh qıldı və təngnayı-məziqi dünyadan ruyi-iradət münhərif edüb, meyli-gülzari-Xüldi-Bərin və məcamı’iə’layi- illiyin və xidməti-seyyidül-mürsəlin etdi. Təmamıyi-əshabü əhbab surəti-halə ittilə bulduqda Həzrəti-Murtəzayla ittifaq edüb, ağazı-növhə qıldılar və Həzrəti-Murtəza bu müsibətdə bir mərsiyə inşa qıldı ki, bə’zi əbyatı budur. Şe'r:

Li-kulli ictima’in min-xəlileyni firqətun,
Fə-kullul-əza dunəl-fıraqı qəllilun.
Və innə iftəfiqadi Fatimətə bə’da Əhmədin.
Dəlilun ’əla ən-la-yədumə xəlilun³.

Əhməddən sonra Fatiməni də qeyb etməyim dostluğun davam etməməsinə dəlalət edir.

¹ Sən ondan, o da səndən razı olaraq Rəbbinə tərəf dön (Qur'an, 89, 28).

² Allah istədiyini cənnətə də’vət edər (Qur'an, 5, 25).

³ İki sevgilinin birləşməsi ayrılıqla qurtarar. Başqa iztirabın tə’siri ayrılıq açısından azdır.

Yə'ni hər ictiməə bir iftiraq müqərrədür və hər bəla fəraqa nisbət mühəqqərdir və Həzrəti-Rəsuldan sonra Fatimə fövti dəlildür ana ki, heç cəmiyyətin dəvamı olmaz və heç ülfət səbat bulmaz. Şe'r:

Qayəti-dövri-ruzigar budur,
Hali-dövrani-bimədar budur
Ki, fəraqa mübəddəl ola vüsal.
Yetə aləmdə hər kəmala zəval.

Filvaqe', gər nəzəri-tə'əmməl qılsan, Zəhrayı-əzhər vəfati Həzrətiməzlumi-Kərbəlaya nisbət əşəddi-məsaib və əs'əbi-nəvaibdür, zira hənuz nihali-təbiəti gülşəni-surətdə nəşvü nəma bulmadan və hilalivücudi- şərifi asimanı-xılqətdə bədri-təmam olmadan valideyimüşfiqinün sayeyi-mərhəməti və madəri-mehribanın zilli-rif'əti fərqi-mübarəkindən götürüb və anın tərbiyətin fələki-bimürüvvət qeyrə möhtac edüb, bəlalara mübtəla və möhnətlərə aşına qıldı. Şe'r:

Hər zəman üşşaqı bir dərd ilə dövran zar edər,
Bu çəmən har ləhzə bir möhnət gülün izhar edər,
Dərd tə'limin verüb gərdun təriqət tiflinə,
Bu bəlalar dərsdir kim, dəmbədəm təkrar edər.

Beşinci bab

HƏZRƏTİ-MURTƏZA ƏLİ VƏFATIN BƏYAN EDƏR

Həzrəti-mühəymini-mütə'äl və məliki-biintiqal əmmət ətiyyatihi və tabət bəliyyatihi kəlami-mö'ciz nizamda buyurmuş ki: “Və latəhsəbən- nə’lləzinə qutilu fi-səbil’illahi əmvatən bəl əhya’ən inda rəbbihim yərziquń”¹ zahiren bu ibarətün mətlə’i-məzmunindən lame’ olan afitabi-sirri-hikmət və bu kəlamin çəşmeyi-məfhumindən tərəssüh qılan zülali-mə’rifət oldur ki, meydani-əna gülzəri-rəyahini-ətadür və şəmşiri-fəna çəşmeyi-zülali-bəqa. Hər ayınə küffar əlində ölmək abi-həyatın zülməti-cəfaya iqdam edüb, küffar əlində olan şərbətişəhadət içməkdən ibarətdür. Şe'r:

Ləzzəti-ənduhü zövqi-dərd idrak eyləyən
Eyşi-dəhrü işrəti-dünyayə pərvə eyləməz.
Şahidi-feyzi-bəqa hüsnün təmaşagah edən
Nəqsi-zail surəti-fani təmənna eyləməz.

Mücmələn, zəbani-süluki-ərbabi-hal və lisani-hali-əshabi-sülük ittifaqla bu məzmuna guyadır və bu mə'naya cəhrəgüşadır ki, qəbuliriyazat və irtikabi-məsaib cəmiyyəti-əsbabi-rahət və neyli-istifayimətalibdən övladür. Lacərəm firqeyi-ənbiya ki, səbqəti-iqbaliṭəqərrüb bulmuşlar, ixtiyarla saliki-təriqi-müsibətü bəla olmuşlar və zümreyi-məşayixi-ərbabi-inkışaf ki, seyri-aləmi-vəhdət qılımışlar, möhnəti rahətdən müqəddəm bilmışlar və kaffeyi-hükəma ki, baliistidləl ilə həzizi-imkandan övci-idraki-mə’rifəti-vücuba pərvaz etmişlər, daməni-tərki-tə’ellüqat və təriqi-nəfyi-tənə’ümat dutmuşlar. Şe'r:

Bəla bali-şəhbəzi-iqbəl olur,
Səfəbəxşı-ayineyi-hal olur.

¹ Allah yolunda öldürülənləri ölü sanmayın, onlar diridirlər və Allahın yanında ne'mət sahibləridirlər.

Gülü nərgisü-gülşəni-e'tibar,
Dili-çakdür dideyi-əşkbar.

Filvaqe', xəzaneyi-hikmətdə bəladan əşrəf gövhəri-nəfis olsaydı, əhəbbayı-Həzrəti-Izzət ana talib olurlardı və xani-hikmətdə müsibətdən ənfə'nəvalə surəti-ehtimal bulsaydı, xəvəssi-bargahıqürbi- İlahi ana rəğbət qılurlardı. Şe'r:

Anı görmə ki, fələk bir neçə dəm,
Kimə həmdəm fərəh eylər, kimə qəm.
Anı gör kim, çıxacaq ələmdən
Kim fərəhdən çıxarı kim qəmdən.

Əlhəq, isbati-istehsani-bəlaya bu şahid yetər və hüccəti-istilayırütbeyi-müsibətə bu istidlal kifayət edər ki, bəla ənbiya və övliya mülazimətdən dərəceyi-kəmal bulmuş və müsibət məhrəmisirapərdeyi- nübüvvət və vilayət olub, Əhli-Beyt ixtisasınə müşərrəf olmuş. Ol cümlədəndür Həzrəti-Şahi-Vilayət Əliyyi-Murtəzanun i'tilayi-rütbeyi-ibtilası və bidayəti-ömrədən nihayətədək meydani bəlada iste'layi-dərəcati-möhənətü bələsi. Əsəhhi-əqavili-mənqulə və əsəddi-əsanidi-məqbuldən müstəfad olub “Şəvahidün-Nübüvvət”də məsturdur ki, Həzrəti-Əli bin Əbi Talib İmami-əvvəldir ə'immeysiisna əşərdən və mənaqibü fəzaili andan ziyadədər ki, imdadı-xamə ilə təhrirə gələ, ya müsa'ideyi-zəban ilə məzkur ola. İmam Əhəd Hənbəldən nəqlidir ki, demiş: “Əkabiri-səhabənin heç birindən ol miqdar fəzail və mənaqib ki, Əli İbn Əbi Talibdən yetmişdir, yetməmişdir”. Və viladəti-şərifli amul-fildən otuz il keçdikdə hərəmi Kə'bədə Rəcəb ayının on üçündə cümə günü vaqə' olmuş.

Seyx Müfəyyeddən nəqlidir ki, diyari-Yəməndə Müsrim nam bir abidi-müttəqİ var idi, əzəhədi-zühhadi-ruzigar idi. Şe'r:

Səhifeyi-əməli-nəqş-i-masivadan pak,
İrişməmiş ətəginə qübari-mərkəzi-xak.

Və yüz doxsan il ömrü guşeyi-ibadətdə keçüb, müləfəti-halirüzgar olmamış və səccadədən qeyr mənzilə qədəm basmayub, mehrabdan qeyr surətə nəzər salmamış. Bir gün münacatında ayıtdı: “İlahi, hərəmi-möhtərəmün sükkənindən və Kə'beyi-müəzzzəmənün

ə'yanından birinün didarinə müşərrəf olmaq təmənnasındayəm, müyəssər et". Duayı-biriyası icabatə yetüb, Əbu Talib ki, əşrəfiə-yani- Məkkə və əfzəli-əşrafi-Kə'bə idi, bir səfərdə ikən rəhgüzarı ol zahidi-niknam və abidi-aliməqamun məqamını düşüb ziyarətinə təvəccöh etdi. Müsərim Əbu Talibin şəraititə'zimindən sonra keyfiyyəti-əhvalın istifṣar etdikdə Əbu Talib ayıtdı: "Məkkə diyarında Bəni-Haşim qəbiləsindən Əbd-Mənaf oğlu Əbu Talibəm". Müsərim bu xəbərdən münbəsit olub, təkrarla tə'zim etdi ki: "Əlminnətü lillah, muradım hasil oldu və du 'ayi-bırı' unətim əsr qıldı". Dedi: "Ey Əbu Talib, əxbarı-salifdən bizi yetişmişdür ki, Əbdülmüttəlibin iki nəbirası olub, biri Əbdullah sülbindən zühura gəlüb izhari-sirri nübüvvət qila və biri Əbu Talib zəhrindən zahir olub məvdə'i-zühuri rümuzi-vilayət ola və nəbi otuz yaşına yetdikdə vəli dünnyaya gələ. Aya, ol nəbi ki, dideyi-dövrən müntəziri-dövləti-didarı və çeşmi-zəməna müştaqipərtövi-rüxsəridir, zühur etmişmi ola?" Əbu Talib ayıtdı: "Ey Şeyx, bəli, Məhəmməd mütəvəllid olub, hala iyirmi doqquz yaşındadur". Müsərim ayıtdı: "Ey Əbu Talib, bundan Məkkəyə müraciət etdikdə ol müqərribi-dərgahi-mə'buda bəndən səlam yetür və ərz et ki, Müsərim şəhadət verür ki, Xalıq fərdübihəmtadir və sən anın peyğəmbərisən. Ey Əbu Talib, səndən mütəvəllid olan əzizə dəxi sələlim yetürüb ərz edəsən ki, sən dəxi vəsiyyi-peyğəmbərsən, netə ki, anda nübüvvət təmam ola, səndə vilayət ixtīmam bula". Əbu Talib ayıtdı: "Ey əziz, bu göftarın həqiqətinə bir bəyan istərəm". Şeyx ayıtdı: "Bismillah". Əbu Talib müqabiləsində bir qurumuş dirəxti-ənar gördü, imtahan ilə ayıtdı: "Ey şeyx, istərəm ki, bu dirəxti-xüşkdən bərgü bar göstərəsən". Şeyx dərgahi-Mə'buda ruyi-təzərrö' dutub ayıtdı: "İlahi, ol nəbi və vəli həqqiçün ki, həqiqətlərinə e'tiraf edüb sıfətlərin bəyan etdim, bəni şərməndə etmə". Filhal ol dirəxti-xüşk barvər olub, iki tazə ənar səmər verdi. Şeyx ol ənarlardən Əbu Talibə verüb, Əbu Talib ol ənarların birin parələyib iki danəsin tənavül qıldı.

Rəvayətdir ki, ol danə bir nütfəyə sirayət edüb məbdəi-vücudişəxsiyyəti- Əli İbn-Əbu Talib oldu və hümreyi-rüxsareyi-Şahi Mərdan lə'li-rümmən kibi ol əsərdəndir.

Əlqıssə, Əbu Talib ol müjdədən xürrəmə xəndan olub, nəqliməkan qılıb Məkkəyə müraciət qıldıqda, sülbi-şərifindən ol nütfə Fatimə binti-Əsəd bətninə intiqal etdi və müddəti-həmlı münqəzi olduqda, Fatimə binti-Əsəddən nəqlidir ki: "Bən xaneyi-Kə'bə

təvafində idim, əsəri-mihaz zahir olub, dördüncü şəvtdə HəzrətiRəsul bəni gördü, fərasətlə əhvalimə müttəle' olub ayıtdı: "Ey Fatimə, təvafi təmam etdinmi?" Ayıtdım: "Xeyr". Buyurdu ki: "Təvafi təmam et, əgər müzayiqə bulsan, hərəmi-Kə'bəyə gir". Və kitabı "Bəşairül-Mustəfa"da nəql etmişlər ki, Fatimə bintiƏsəd təvafi-Kə'bə edərkən Əbbas bin Əbdülmüttəlib və cəm'i-BəniHaşim anın əqəbincə təvafa məşğul ikən nagah Fatiməyə əsəri-təlq zahir olub, dişrə çıxmaga məcəli qalmayıb münacat etdi ki: "Ya Rəb, bana viladəti asan qıl". Filhal divari-Beytullah şəqq olub Fatimə nəzərdən qayıb oldu və biz xaneyi-Kə'bəyə girüb əhvalına müttəle' olmaq istədik, müyəssər olmadı. Üç gün qaiib olub dördüncü gün hərəmdən çıxdı, əlində Əli İbn-Əbu Talib". İmamül-Hərəmeyn nəql etmiş ki, hərgiz Əlidən müqəddəm bu səadət kimsənəyə müyəssər olmamışdır ki, nəfsi-hərəmdə mütəvəlliid ola və andan sonra dəxi olmayıacaqdır. Şe'r:

Murtəza bir dürü-dəryayi-vilayətdir kim,
Hərəmi-Kə'bədir ol dürü-yətimin sədəfi.
Qeyrdən əşrəf əgər olsa anınçndür kim,
Hərəmi-Kə'bədən ol kəsb qılıbdur şərəfi.

Əlqissə, Fatimə binti-Əsəd hərəmi-Kə'bədən Həzrəti-Murtəzayı çıxarub hückəsinə gəlüb, adət üzərində anı məhdə bağladıqda, Əbu Talib hazır olub istədi ki, rüxsarı-şərəfin görə. Niqabınə əl urduqda Əli pəncəyi-Xeybərguşa ilə Əbu Talibün əlin mən' edüb rüxsarinə pəncə urub çöhrəsin xəraşıdə qıldı və validəsi dəxi təqərrüb edüb istədi ki, riza'ınə iqdam edə; mən' edüb, anun dəxi rüxsarın məcruh etdi. Əbu Talib mütəhəyyir olub ayıtdı: "Ey Fatimə, bu tifli nə ismlə mövsum edəlüm?". Fatimə ayıtdı: "Ey Əbu Talib, bu tiflün pəncəsində əsəd səlabəti var, Əsəd demək münasibdür".

Əbu Talib ayıtdı: "Bənim səlahim budur ki, Zeyd ismilə mövsum edəm". Xəbəri-viladətin Həzrəti-Rəsul eşitdikdə fərəhnak olub, Əbu Talib sərayinə gəlüb sual etdi ki, bu tiflün ismin nə müqərrər etdinüz? Hər kim ixtiyar etdigin bəyan etdikdə, Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Bənim səlahim budur ki, ismi Əliyyi-alihimmət ola".

Fatimə ayıtdı: "Həqqə ki, bən dəxi hatifdən bu ismi eşitdim".

Və bir rəvayət dəxi oldur ki, valid və validə arasında ism üçün niza olub, istixarə təriqilə mütəvəccih [Hərəmi] Kə'bə olub, Fatimə ruyiniyaz dərgahibiniyazə dutub ayıtdı: “Ya Rəb, hərəmi-şərifində kəramət qıldıqın nütseyi-lətifə səndən tə'yini-ism iltimas edərüz”. Bu niyaz əsnasında bəmi-Kə'bədən səda gəldi ki, ismi-şərifin Əliyyiə'lə qılun. Hər nə təqdirlə nami-mübarəkin Əliyyi-alıqədr qoydular. Həzrəti Rəsul istədi ki, məhd üzərinə varub Murtəzayla mülaqat edə. Fatimə ayıtdı: “Ey bəradər, dəliranə getmə ki, bu tifl şirxislət və qəzənfərsəvlətdir; olmaya ki, həzrətinizə nisbət bir biadəblik edə”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey Fatimə, Əli bana nisbət təriqi-ədəb ri’ayət edər”. Pəs mütəvəccih olub, Həzrəti-Murtəza məsti-xab ikən rayiheyi-gisuyi-Rəsulullahı istişmam edüb, dideyi-həqiqətbin açub müləhizəyi-nuri-rüxsarı-nəbi qıldı və zəbani-hal ilə bu məqala mütərənnim oldu. Şə'r:

Şükr kim, oldum müşərrəf dövləti-didarinə,
Dideyi-xunbarımı açdım güli-rüxsarınə.
Olmadı zaye’ ədəm mənzillərin qət etdigüm,
Vasil oldum pərtövi-xurşidi-pürənvarınə.

Əlqissə, ol şiri-bişeyi-vilayəti Həzrəti-Rəsul məhdindən açub, kənarınə alub, təhniyə təriqilə ayıtdı. Şə'r:

Mərhəba, ey qibleyi-ərbabi-izzü ehtişam,
Xeyrməqdəm, ey şəhi-əshabi-qədrü ehtiram.
Bən ki, məb’usəm cəhan əhlini də’vət qılmağa,
Qılmadım sən gölmədən bu əmrə iqdamü qiyam.
Zati-pakın intizar idı na pünhan qeyrdən,
Mövcibi-tə’xiri-izhari-nübüvvət vəssəlam.

Və hər zəman zəbani-mö’cizbəyanlərin bərgi-gül kibi [qönçeyi-] dəhaninə qoyub lü’abindən ki, sərçəşmeyi-əsrəri-“Və ma yəntiqu’ənilhəva”¹-dir, şərbəti-“Haza lu’abu Rəsulullah fifəm”² təcərrö etdirdi.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Murtəzaya Əbu Talib mən’i-indən qərəz oldur ki, ibtidayı-xilqətdə Həzrəti-Rəssullə müsahifə qila və riza’i

¹ O meylimə (həvəsinə) görə hər şey söyləməz(Quran, 53, 3)

² Ağızındaki Allahın Rəsulunun tüpürçayıdır.

imtina'indən məqsud bu ki, ağazı-fitrətdə lü'abi-lisani-Rəsulullahdan mütəcərre ola. Şe'r:

Qətrə-qətrə zülali-mə'rifəti,
Əbr dəryadan iktisab etdi.
Feyzi-həq ol hilalı etməgə bədr
Qabili-nuri-afitab etdi.

Əlqissə, təştü afitaba hazır edüb Mustəfa yədi-qəmərşikafə Əlinün qüslinə mübəşirət etdi.

Rəvayətdir ki, canibi-yəminin qüsli etdükədə işarətsiz canibiyəsarə münqəlib oldu. Həzrəti-Rəsul bu hala müttali olduqda giryən oldu, Fatimə ayıtdı: "Ey bəradər, səbəbi-giryə nədür?" HəzrətiRəsul: "Ey Fətimə, bən bu tifli ibtidayı-xilqətdə qüsli edərəm, bu tifli bəni nihayəti-ömrümdə qüsli edər və bən qüsli etdikdə bu tifli canibiyəmindən canibi-yəsarə kəndü münqəlib olduğu kibi, mən dəxi kəndü münqəlib oluram".

Əlqissə, Həzrəti-Rəsul ol düri-şahvari peyvəstə sədəfvar kənarında tərbiyət qılıb qəmxarlığın edərdi və ol qönçeyi-növrəsin əbri-bəhar kibi üzərinə gəlüb gedərdi.

Murtəza beş yaşına yetdükədə mülki-Hicaz qilləti-əmtardan mövridi-məlali-qəht oldu və ədəmi-əğziyyədən əhvali-xəlq iztirab buldu. Və Əbu Talib əyaləndə idid. Bir gün Həzrəti-Rəsul Əbbasa ayıtdı: "Sən təvəngərsən və Əbu Talib fəqirülhal və kəsirüləyal.

Münasib oldur ki, şiddəti-qəht zail olanadək hər birimiz Əbu Talibin bir fərzəndinə mütəkəffil olalım və ana mə'işət xüsusində müavinət qılalım". İtifaqla Əbu Talib hüzurınə gəlüb şərhi-hal etdikdə Əbu Talib ayıtdı: "Əqili bənimlə qoynun, baqi övladımla siz bilərsiz".

Əbbas, Cə'fəri-Təyyari alub, Həzrəti-Rəsul Əliyyi-Murtəzayı qəbul qılıb, Əli Həzrəti-Rəsul kəfalaşındə idid ol zəmanadək ki, Cəbrail ana müjdeyi-rüxsəti-də-vət yetürdi və Həzrət ana iman gətürdi. Və Həzrəti-Əlinin bir künyəti Əbu Turabdi və bu ləqəbdən beğayət xoşhal olurdu. Və təsmiyə vəchində əhval müxtəlifdir.

"Şəvahidün-Nübüvvət"də məsturdur ki, bir gün Həzrəti-Rəsul Fatimə hücrəsində gəlüb Əlini hazır görməyib təfəhhüs etdikdə Fatimə ayıtdı: "Ya Rəsulullah, bə'zi qəziyyədən mələləti-xatir bulub dışrə çıxdı, qaliba ki, məscidə təşrif buyurdu". Həzrəti-Rəsul məscidə

gəlüb gördü ki, ridayı-mübarak bədəni-lətifindən dur olub, cismişərəfi aludeyi-qübar olmuş, Həzrəti-Rəsul ol qübarı pak edüb səda yetürdi ki: “Qum ya Əba Turab”¹.

Əmmar Yasirdən nəqlidir ki, əqzveyi-Əntərdə bən və Əli bir dirəxt sayəsin xabgah edüb təkyə qılımışdıq. Həzrəti-Rəsulun güzəri üzərimizə düşüb avaz yetürdi Həzrəti-Murtəzaya ki: “Qum ya Əba Turab” və buyurdu ki: “Ya Əli, xəbər verirəm sənə cəmi’i-xəlqdən əşqaiki bədbəxtdir, biri ol ki, Saleh naqəsin zibh etmiş və biri sənin məhasini-şərifin qanınlı rəngin edər”.

Və Həzrəti-Əlinün bir künyəti dəxi Əbər-Reyhaneyndür. Cabir Əlidən nəqlidür ki, Həzrəti-Rəsul üç gün vəfatından müqəddəm Murtəzaya ayıtdı: “Ya Əbər-Reyhaneyn, sənə vəsiyyət edirəm iki reyhana hifzin ki, biri Həsən və biri Hüseynidir; ya Əli, ənqərib sənün iki rüknün mühədim ola və iki üzvün inqita’ bula. Filvaqe’ öylə oldu: əvvəl Həzrəti-Rəsul fövt olub, andan sonra Həzrəti-Fatimə vəfati surət buldu.

Həzrəti-Əlidən naqldür ki, buyurmuş: “Bən cəfa çox çəkdüm gərdişi-rüzgardan və kövr çox gördüm aləmi-qəddardan, cümləsindən ə’səb üç müsibət idi və cəmi’sindən ə’zəm üç möhnət idi; biri vəfati Həzrəti-Rəsul ki, cəmi’i-məhalikdə pənahım və qamu məkərihdə ümmidgahım idi, anun vəfatindən sonra hərgiz hücum-nəvai bana kəm olmadı və təə’rrüzi-ə’dadan xatirim aman bulmadı”. Şe’r:

Ey xoş ol günlər ki, bu ümmidgahım var idi,
Möhnəti-aləm hücumində pənahım var idi.
Bən fəqirə kövr qıldıqca əduyi-süstray,
Ərzi-halim etməgə bir padişahım var idi.

İkinci müstbət fövti-Zəhra idi ki, Mustəfadan sonra həmrəzim və cəmi’i-vəqaye’də çarəsazım idi. Çehreyi-bəqa pərdeyi-xəfaya çəküb şəbistani-eyşim tirəvü tar və küləbəy-əhzanımı mövqidi-niraniiztirabü iztirar etdi. Şe’r:

Dövrdən vəh ki, nəsibim qəmi-hicran oldu,
Güli-bağı-əməlim qönçeyi-hirman oldu.
Dağımə rahət üçün pənbəyi-rahət basdım,
Tutulub ol dəxi bir atəşi-suzan oldu.

¹ Qalx, ey Əbu Turab!

Və üçüncü möhnət cigərguşələrim şəhadətinin xəbəri idi ki, Rəsulullahdan mə'lum etdüm”.

“Şəvahidün-Nübvvət”da məsturdur ki, bir səfərdə Həzrəti Murtəzanın güzarı dəştı-Kərbəlaya düşüb giryən olub buyurdu ki, bu məqamdır məqtəli-əkabırışühəda və bu məkandır mövzə-i-dima və ə'azimi Ali-Əba. Səhabə surəti-hal istifsa etdiğədə ayıtdı: “Bu mənzildə bir taifə məqtul olalar ki, hesabsız behiştə düxül bulalar”. Və bundan ziyyəd izah etmədi. Və heç kim bu sırrın həqiqətinə yetmədi ol zəmanədək ki, vaqieyi-Kərbəla surə buldu və səfki-dima’i-ƏhlİBeyt vaqə oldu. Əlhəq, bu vaqıənin nəsimi-təzkarından açılan gülbərginədamətün hər bərgi bir şö'leyi-cigərsuzdur və bu hadisənin səhabiəxbərindən sirab olan gülzəri-möhnətün hər nihalı bir navəkidildiuzzdur. Şe'r:

Min cigər oldu qan bu vaqi'ədən,
Tirə oldu cəhan bu vaqi'ədən.
Həm yedi əxtər eylədi əfəgan,
Həm doquz asiman bu vaqi'ədən.
Gəldi fəryada yerdəvü gögdə
Mələkü insü can bu vaqi'ədən.

Əlqabi-Həzrəti-Murtəza binihayətdir, ol cümlədəndir ƏmirünNəhl və Yə'subəddin və Kərrar və Əsədullah.

“Firdövsil-Əxbər”da Mü'az bin Cəbəldən nəqldür bu xəbər ki: “Hubbu Əliyyun Həsənətin la-təzürru mə'əhusəyyi'ətün və büğzü Əli səyyi'ətun latənfə'u mə'əha həsənətün”¹.

Bir gün Həzrəti-Rəsul Murtəzanın cəbini-mübarəkün öpüb, Əbbas bin Əbdül Mütəlib ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bu şəxsi sevərmisən?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey Əbbas, bu şəxs bənim məhbubumdır və gümanım yoxdur ki, bunun məhəbbətindən təğafüл etmək bana mümkün ola.

Ey Əmmi-büzürgvar, hikməti-Həq hər peyğəmbərin zürriyətin kəndü sülbində mövdü edüb, bənim zürriyətümü bunun sülbündə müqərrər edüb, Qiymətədək [bənimlə] şəriki-nəsəb olmuş”.

İمام Tirmizi əleyhir-rəhmə nəql etmiş ki, Səlmana sual etdirər ki: “İfrati-məhəbbət Murtəzaya səbəb nədür?”. Səlman ayıtdı:

¹ Əlini sevmək elə bir xeyirdir ki, heç bir pis əməl ona zərər yetirməz, Əliyə düşmənçilik elə pis əməldir ki, heç bir xeyir fayda verməz.

“Həzrəti-Mustafadan eşitdüm ki, buyurdu [hər kim bəni sevər, Əlini sevər və] hər kim Əlini sevməz, bəni sevməz”. Və Həqtə’aladan anıncın dua [qılmış] ki: “Ya Rəb, məhəbbət qıl anınlı ki, Murtəzaya izhari-məhəbbət qila və ədavət qıl anınlı ki, [Murtəzaya] ədavət qılmağı kənduya lazım bilə”. Şe'r:

Fərzdir kim, ola siğarı kübar,
Maili-hübbi-Heydəri-Kərrar.
Anın üçün demiş Rəsulullah,
Həzrəti-Həqqə vali mən valah.
Ey ki, lütfi-Ilaha talibsən,
Ruzi-məhsər nəcətə rəğibsən,
Olma ol şahə düşməni-bədxah,
Hədəfi-tiri-“adə mən ‘adah”.¹

“Şəvahidün-nübüvvət”də İmam Müstəğfiri isnadılə məsturdur ki, süləhayizəmandan bir müttəqiyi-pake’tiqat və bir abidi-safinihad demiş: “Bir gecə vaqi’əmdə gördüm ərəsatı-Qiyamət qaim olmuş və mühasibi-qəza xəlqi-əvvəlinü axırın hazır edüb, nəsbi-mizan qılmış.

Və bən mütəvəccih-i-Sirat ikən Həzrəti-Rəsuli gördüm kənari-hövzə Kövsərdə, Həsən və Hüseyin saqı olub səhrayı-məhsər mütə’əttişlərin sirab etməyə tə’yin olunmuşlar. Bən dəxi iştıyaqı-təmamla xidmətlərinə müşərrəf olub bir cür’ə iltimas etdim”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Sənə rəşəhati-Kövsərdən nəsib yoxdur”. Mə’yus olub ayıtdım:

“Ya Rəsulullah, illəti-mən’ nədür?” Dedi: “Ey qafil, [sənün] cıvarındə bir şəqi var, saqiyi-Kövsər məzəmmətin eylər və sən əhvalını müttəle’sən, mən’ inə iqdam etməzsən”. Dədim: “Ya Rəsulullah, mən’ in eyləsəm həlakım qəsdin eylər”. Həzrəti-Rəsulullah bir mütərərdən tığ verüb buyurdu ki, bu tığlə ol məl’unu həlak et. Bən dəxi vaqi’əmdə anı qətl etdim, Rəsul xidmətinə müraciət etdikdə Hüseynə əmr etdi ki, bana su verə. Nişati-təmamla bidar olduqda sübh idi.

Nagah eşitdim ki, fəryad edüb derlər ki, “Filan kimsənəyi bu gecə bəstərində zibh etmişlər”. Hakim xəbərdar olub, cəmi’i-həmsayələrin töhmət ilə həbs edüb, bən dəxi ol güruba daxil idim. Cün bilirdim ki, həmsayələrin ol qəziyyədən xəbərləri yox idi sidqədən nəcat istəyüb, hakimə surəti-vaqi’ə şərh etdim. Hakim mühəbbi-xanədan idi, kəlamimə

¹ Ona düşmən olana düşmən ol!

təsdiq edüb ayıtdı: “Ey əziz, bən dəxi anın həqiqəti-əhvalinə müttəle’ idim, kəndü cəzasınə yetmiş, Cəzakəllahu xeyrən”¹. Şe'r:

Tığı-batın tığı-zahirdən betər xunriz olur,
Zahirü batındaş şəmşiri-vilayət tiz olur.

Və bu dəxi “Şəvahidün-Nübüvvət”də məsturdur ki, İbrahim bin Hisam Məxzumi Mədinədə vali ikən, hər cüm’ə xəlqi minbər əyağınə cəm’ edüb və kəndi minbərə çıxub Murtəzaya məzəmmət edərdi. Bir cüma minbər əyağində bana xab qələbə edüb vaqıəmdə gördüm ki, Həzrəti-Rəsulun mərqədi-mübarəki şəqq olub, kafurgun libasla bir kimsənə çıxub ayıtdı: “Ey Əbdullah, səni bu məl’unun kəlimatı mükəddər etməzmi?” Dədim: “Bəli, ya Rəsulullah, məlul edər, əmma nə çarə hökmi-hakimi-müta’dır”. Dedi: “Ey Əbdullah, müşahidə qıl ki, ana qəhri-İlahi nə siyaset göstərir”. Bidar olub nəzər etdikdə gördüm, minbərdən düşüb həlak oldu. Şe'r:

Cami-bügzi-Murtəza nuş eyləyen nakəslərə,
Saqiyi-dövran verür zəhri-həlahil aqibət.
Həm görürələr aləmi-surətdə asari-bəla,
Həm çəkərlər bəndü-əğlalü səlasil aqibət.

Rəvayətdir ki, əzəzviyi-Xeybərdə Həzrəti-Rəsul buyurdu ki: “Yarın rayəti bir kimsəyə versəm gərək ki, cəhreyi-mübarəkində nuri-“Yuhəbbətullah və rəsuləhu”² dirəxşan və nasiyeyi-pakində nişani-“Yuhəbbullah və rəsaləhu”³ əyan ola. Sabah olduqda rayəti Murtəzaya verdi. Və bu dəxi bir rəvayətdir ki, hini-mühasireyi-Taif, Həzrəti-Rəsul Əli bin Əbü Talibi hazır edüb zamani-təvil anımla müşavirət qıldı. Ləşkər mütəhəyyir qalub ayıtdilar: “Aya, sahibivəhyə nə ehtiyacı müşavirət?” Həzrəti-Rəsul vaqif olub ayıtdı: “Bən kəndü rə'yimlə ana şərhi-raz etməzəm. Həzrəti-Izzət təczi etmişdər”.

Və bu xəbəri-səhih Kəsanda Tirmizi isnadılə mənquldur ki. Şe'r:

Ol idi məhrəmi Rəsulullah.
Sirri-zattü sıfatdən agah.

¹ Allah xeyir versin

² Allahı və Rəsulunu sevər.

³ Allah və Rəsulu onu sevər.

Katibi-nəqş-i-nameyi-tənzil,
 Xazini-gənci-xateyi-tə'vil.
 Afitabi-sipehri-fəzlü kəmal,
 Növbəhari-riyazi-cahü cəlal.

Ol sultani-səriri-Səluni ki, afitabi-keyfiyyəti-zati “MəşriqiƏliyyun minn və
 ənə minhu”¹dən lame’ və əxtəri-sifati “Ya Əli əntə minni bi-mənziləti Harun
 [min Musa]”² sipehrindən tal'e dür və xəzneyi-övsafindən “Ənə mədinətül’-elmi
 və Əliyyun babuha”³ bir gövhərdür, rişteyi-dürri-iştihara müntəzəm və hədiqeyi-
 məhasin və mənaqibindən “Səluni əmma dunəl-ərs”⁴ bir qoñçədür, nəsimi-izahü
 ittihazahdən mütəbbəsim. Və cümlə fəzaidən elmi ol qayətdə idi ki, bir gün
 [payeyi-minbəri] pabusi-şəriflə müşərrəf qılıub buyurmuş ki: “Ruhum qəbzeyi-
 qühratində olan Mə’bud həqqiçün ki, əgər fərman yetüb Zəburü Tövrat və İncil
 təkəllüm qılsalar, bən cəmi’iəsrarlarından xəbər verəydim və anlar ittifaqla bana
 təsdiq verürlərdi”.

Və ibadəti ol mərtəbədə idi ki, hər gecə xəlvətindən bin təkbir istima’
 olunurdu qeyri-təkbirati-fəraizi və sünəni-mə’hudə. Hilmi ol dərəcədə idi ki, bir
 gün bir bəndəsini yetmiş kərrə ərfə'i-əsvatla tələb qıldı, cəvab eşitməyüb,
 müqalibəsinə təvəccöh etdükə gördü ki, hücrə qapısında durmuş, ayıtdı: “Nişə
 cəvab vermədün?” Ayıtdı: “Ya Əli, istədüm ki, səni bu imtahana mə’mur edəni
 qəzəbnak edərəm, yə’ni İblisi”. Və ol bəndəyi azad etdi, müddəti-ömründə
 mə’asın qəbul etdi. Həqqa ki, bu nihayəti-hilmdir. Və təvaz’i ol qayətdə idi ki,

zəmani-xilafətində ki, həddi-Məğribdən Səmərqəndək təhtihökumətində
 idi, Kufədə piyadə tərəddüd edüb, irtikabi-rükubi-xeyl etməzdi. Bir gün bə’zi
 həvəyic alub kəndi götürüb, xadimlərinin biri ayıtdı: “Ya Əmirəlmö’minin, bu
 xidmət rücu’in bəndəyə iltifat et”.

Buyurdu ki, “Əbul-’iyal əhəqqu ən yəhmilə”⁵. Xadimə ayıtdı: “Sən xəlifeyi-
 zəmansan və sultani-cahan, bu əməl sənə nisbət məvacibitəxfidür”. Buyurdu ki,
 “La-yənqusur-rəculə min əkmalihi izə həmələ liiyalihi”⁶.

¹ Əli məndəndir və mən ondan.

² Ey Əli, sən mənə Harunun Musaya olduğu qədər yaxınsan.

³ Mən elm şəhəriyəm, Əli isə onun qapısıdır

⁴ Orşdən başqa məndən nə istəsəniz soruşun.

⁵ Yükdəşimə haqqı ailə başçısına düşər.

⁶ İnsanın kəmali ailəsinə yük daşımaqla azalmaz.

Və səxavəti ol mərtəbədə idi ki, aləmi-fanidə dörd dirhəmi olub birin sirlə, birin cəhrələ və birin gecə və birin gündüz təsəddüq edüb, şə'ni-şərifində ayəti - “Əlləzinə yunfiqunə əmvaləhum bil-leyli vənnəhari sərrən və ‘əaniyə-tən”¹ nazil olub və cümlə aləmə intişar və iştihar buldu. Və fəqrü faqəyə ehtimalı ol miqdar idi ki, keyfiyyətiyəti “Və yut’imunət-tə’ala əla hubbihi miskinən və yətimən və əsirən”² məzmununda dərəcəyi vüzuha yetmiş və dərəcəyi-kəmaliehsəni [ayəti] kəriməyi – “və yutun əzzəkatə və hum raki’unə”³ mə’nasını sabit etmiş.

Rəvayətdir ki, bir gün zəmanı-xilafətində xəzaneyi-beytül-mala girüb, cəmiyyəti-simü zər gördükdə ayıtdı: “Ya həmra ya beyza ġurra qeyri”⁴, yəni ey zəri-zərdrüsxar, və nüqreyi-natəmam’əyar, cilveyidlürəba və işveyi-übətfəza ilə qeyrə qürur verün ki, bən sizə öylə təlaq verməmişəm ki, müraciəti mümkün ola və hər bir qayətdə size tərk etməmişəm ki, təcdidi-müsahibət surət bula”. Şe'r:

Olsa zər xurşid, anı hifz etməzəm gərdunmisal,
Nüqrə mah olsa xurşidvəş salman nəzər.
Rif’ətim babindədir xaki-siyəh xurşidü mah,
Himmətim yanındədir toprağə yeksan simü zər.

Və cümleyi-kəramətindən biri oldur ki, payi-dövlət rikabisəadətə basıldıqda iftitahi-tilavəti-Kəlam edüb, sədrizinə mütəməkkin olub, bir rikaba dəxi qədəm basınca xətm edərdi. Və “ŞəvahidünNübüvvət” də məsturdur ki, Əsma binti-Ümeyş Fatimədən nəql etmiş ki: Şəbi-zifaf ərseyi-ərz anınlə təkəmmül etdiyin istimə’ etdim. Sabah olduqda təhəyyür təriqilə Həzrəti-Rəsula ol halı əpz etdikdə səcdeyi şükər edüb buyurdu ki: “Ey Fatimə, bəşarət sənə ki, zövcünə səadətitəfzil verüb, İzdə yer yəzünün xəlqindən əfzəl etdi”. Və bu dəxi “Şəvahidün-nübüvvət”də məsturdur ki, Hərbi-Siffinə təvəccöh etdikdə qilləti-ab vəqə’ olub, ləşkər yəminü yəsara tərəddüd edərkən bir deyrə yetdülər. Rahibi-deyr xəbər verdi ki, filan mənzildə bir

¹ Onlar ki, gecə-gündüz, gizli və aşkar mallarını Allah yolunda xərcleyirlər (Qu’ran, 2, 274)

² Onun (Tanrıının) məhəbbəti xatırına yoxsula, yetimə və əsirə yemək verirlər (Qu’ran, 71, 18)

³ Onlar zəkat verirlər və rüku edirlər (Qu’ran, 5, 55).

⁴ Ey altun və gümüş, başqasını aldadın!

çeşmə var. Ləşkər mütəvəccih olduqları səmtdən münhərif olub, ol canibə inantab olduqda Həzrəti-Əli ayıtdı: “Qeyr canibə getmən”.

Həm ol mənzildə bii səxrə görüb işarət etdi ki, götürün. Cəmi'i-ləşkər hücum edüb ol səxrəyi götürməkdən aciz oldular. Həzrəti-[Əli] əngüştü-Xeybərgüşayla ol səxrəyi götürüb altından bir çəşmeyizülali- xoşgavar çıxub, təmami-ləşkər sirab olduqdan sonra yenə ol səxrəyi çeşmə üzərinə qoyub dəfn etdirdi. Rahib bu kəraməti görüb ayıtdı: “Ey əziz, sən Rəsulmusan?” Dedi: “Yox, mən vəsiyyəRəsuləm”.

Rahib ixləsla Rəsulullahha iman gətürüb müsəlman oldu.

Həzrəti-Əmir səbəb sual etdikdə ayıtdı: “Ya Əbəl-Həsən, mütəqəddimlərimizdən intiqal idи və kitablərimizdə məstudur ki, bu mövzə'də bir çeşmə var, anın izharı müyəssər olmaz, illa Rəsula, ya vəsiyyiRəsula. Və bu gün bu kəramət səndən zahir oldu, mə'lum etdim ki, sən vəsiyyi-Rəsulsan, muradımə yetdüm”.

Əlqissə, tərki-deyr edüb, mülaziməti-Şahi-Mərdan ixtiyar edüb, mülazimətində müharibələr qılıub səadəti-şəhadətə yetdi. Şe'r:

Xidmət əhlinə simü zər vermək,
Şahi-mülki-Hicaza adətdür.
Hasili-xidməti-nəbiyyü vəli
Şərəfi-rütbeyi-şəhadətdür.

Həqqa ki, Həzrəti-Əliyyi-Murtəzanun övsafi-həmidə və əxlaqi sütudəsinə istida'yı-həsri-təhrir və da'iyeyi-zəbti-təqrir xaricihateyi- qüdrəti-bəşər və və müsahideyi-surəti-əhval mafövqiim'ani- nəzər[dir]. Ol cümlədəndür əzvi-Bəldrə və hərbi-Uhudda məlhuz olunan asari-nüzuli-La-Fəta və müqatileyi-Əmrü Əntər və müharibəyi-Mərhəbi-yəhudü və qol'i-babi-Xeybər və Hərbi-Ütbə və Şeybə. Şe'r:

Bir sərvərin ki, şöhreyi-hüsni-xisaliçün
Vəssafi Həl-Əta ola, məddahı İnnəma,
Layiq degil ki, eyləyə xurşidi-zatının
Damani-ittisalını aludə hər Süha.

Rəvayı-gülzari-süxən və əncümənarayı-əxbəri-köhən ol şəhriyari məsnədi-İmamət və şahbazi-övci-vilayətin mənaqibindən əczlə inani-təsərrüf mün'ətif və münhərif qılıub, əxbəri-vəfatindən bu

təriqilə şəmmeyi-bəyana gətürmiş və zühura yetürmiş ki, çün məsnədi-xilafət məqdəmi-şəriflərlə ərşsay oldu və cülusimübarəklərlə hər mərkəzində qərar buldu, İttifaqən vaqi'eyi-Cəməl və Siffin vaqe' olub, qəziyyeyi-həkəmeyi surət bulduqda, ol mə'rəkədən Kufənün übbadü zübadının dört bin nəfər kimsənə ol şəhriyarin təhti-livayi-nüsərtindən çıxub itatətindən təmərrüd edüb dedilər: "La-hükəm illa-lillah"¹ və səkkiz min namərd dəxi ətrafı əvabindən anlara mülhəq olub, İbn Kəvakeyi kəndulərinə sərdar edüb xüruc etdilər və Həzrəti-Murtəza İbn Əbbası risalət təriqilə anlara irsal edüb nəsihət qıldı, qəbul etməyüb ayıldalar: "Çün Əli həkəmeynə razı oldu, biz andan mübərra olduq". İbn Əbbas mə'yus müraciət qılıub, Həzrəti-Şahi-[Vilayət] qiyami-hüccət üçün bizzat anlara müqabil durub nəsihət etdikcə inadləri ziyanə oldu. Ayıldalar: "Ya Əli, günahı-'əzim etmişsən, əgər təbə qılıub yenə təcdidlə tərtibi-sipah edüb mütəvəccih-i-Şam olsan və müharibə qılsan səninlə müsələhə edərəz və əgər bu müsələhəyə razı olmazsan səninlə hərb edərəz". Həzrəti-Əli ayıtdı: "Siz [ibtidə] hərb etməyincə bən hərb etməzəm".

Əlqissə, hər canibədən ləşkər cəm olub təhiyyeyi-əsbabi hərb etdükçə Həzrəti-Əli anlara iltifat etməzdi, ol zəmanədək ki, fəsadları qaideyi-e'tilaldan mütəcaviz olub müsəlmanlara təğəllüb və təsəllüt edər oldular və da'iyə qıldılar ki, Həzrəti-Əmir mütəvəccih-i-Şam olduğun təhqiq etdikdə, Kufəyə təvəccəh edüb qarət qılalar.

Ləşkəri-İslam bu xəbərdən mütərəddim olub ayıldalar:

"Ya Əli, Xəvaric dəf'in etməyincə heç yana getmək olmaz və bu fəsadın zərərindən təğafüл etmək olmaz". Şe'r:

Həqir görmə əduyi ki, əqrəbi-kurun,
Dəmi düşəndə fəsadi füzundur əjdərdən.
Təsəvvür etmə ki, xəsmi-qəvidən ola əyan,
Məzərrəti ki, yetər düşməni-mühəqqərdən.

Həzrəti-Əmir bir növbət dəxi İbn Əbbası irsal edüb nəsihət etdi, əsəri-icabət görməyüb, yenə kəndü bizzat anlara müqabil durub nəsihət etdikdə, ol cümlədən Kəva ki, əmiri-Xəvaric idi, on nəfər əqrəbasılə Xəvaricdən rücu' edüb və səkkiz bin dəxi "Ət-tövbətū əltövbətū" – deyib, Xəvaricedən dönüb ləşkəri-İslama mülhəq oldular və

¹ Hökm Allahındır!

baqiyi-Xəvaric Əbdullah bin Vahibi və Qərqus bir Züheyri kəndülərinə əmir edüb, canibi-Nəhrəvana təvəccöh qıldılar və Həzrəti-Əmir rayəti-zəfərayət mütəhərrik edüb, əqablərinə rəvan oldu. Həzrəti-Rəsul bu tayifəyə Mariqin deyüb, Həzrəti-Əmirə müxalifstlərindən xəbər vermişdi və Cəbrail bunların xəbərin Rəsula götürmişdi.

Və “Şəvahidün-Nübvvət”də məsturdur ki, Həzrəti-Rəsul Murtəzaya xəbər verdi ki, hərb edəcəksən Mariqin cəmaatilə, yəni Xəvariclə. Və sərdarları Zülşədil nam bir məl'un ola, püstani-nisa kibi sinəsində bir ləhmi-zaid ola. Və “Nüsəxi-İsfəhani” dəlailində əsnadidürüstlə Əbu Sə'id Xəzridən mənquldur ki. “Həzrəti-Rəsul xidmətində idim, qisməti-qənaimə məşğul idi. Bəni-Təmimdən Zülxuvəysərə nam bir kimsənə hissəsinə razı olmayub ayitdi: “Ya Rəsulullah, riayəti-ədd qıl. Həzrəti-Rəsul buyurdu ki. “Bən ədl etməsəm, kim edər”. Faruq ayitdi: [“Ya Rəsulullah, rüxsət ver ki, bu biədəbi cəzasınə yetirəyim”. Həzrəti-Rəsul] ayitdi: “Ya Ömər, səbr et ki, “ənqərib əmsalü əqraniđə xitteyi-İslamdan çıxalar, necə ki, qövsi-qəvidən tiripərran və xürud edələr əfzəli-əhli-İslama. Və mehtərləri bir müdbirisiyahçərdə olub, kətfində pestani-nisaya şəbih bir ləhmi-zaid ola”.

Həqqə ki, bən ki, Əbu Sə'idəm, bu kəlimati Həzrət-Rəsuldan istima' etdüm və müşahidə qıldum ki, Əli bu tayifə ilə hərb etdi və qütəla arasında mehtərlərin bulub ol nişanəyi anda gördüm”. Şe'r:

Zəbani-Mustəfa mö'ciz bəyandır,
Çü Cəbrili-Əminə həmzəbandır.

Rəvaytədir ki, təvəccöhi-qəzayi-Xəvaricdə, ləşkəri-Həzrəti-Əmir- Nəhrəvan qürbündə bir deyrə yetüb, rahibi-deyr bir nərə urdu ki: “Ey ləşkəri-İslam, əmirinizə e'lan edin bu canibə gəlsün”.

Həzrəti-Əmir vaqif olub, inani-səadət ol canibi-mün'ətif edüb, deyrə yetdikdə rahib ayitdi: “Ey sərvəri-ləşkəri-İslam, bu günlər sitareytale'i- İslam hübutamaildiz. Səbr et ki, dərəceyi-süudayetüb qəvi ola”. Həzrəti-Əmir ayitdi: “Ey rahib, də'viyi-hökmi-nicum edərsən, filan sitarədən bana xəbər ver”. Rahib ayitdi: “Bən bu sitarədən vaqif degiləm”. Həzrəti-Əmir ayitdi: “Ey rahib, məlum oldu ki, əhvaliasiman məlumun degil, əhvali-ərzdən xəbər sorayım; hala qədəm basdığın mənzildə nə mədfundur?” Rahib ayitdi: “Bilməzəm. Bir

zərfdır bu nişanə ilə və içində bir miqdar dirəm var bu ədədlə və bu nəqş və sikkə ilə”. Rahib ayıtdı: “Ey əziz, bu mükaşifə sənə qandan hasil oldu?” Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Rəsulullahdan ki, xəbər vermişdi və buyurmuşdu ki, bir ləşkərlə hərb edəson, anların ləşkərindən ondan əksik qurtula və sənin ləşkərindən ondan əskik şəhid ola”. Rahib mütəhəyyir olub, imtahan üçün qədəmi altındaki yeri həfz etdikdə ol zərf müqərrər olan dirəm və nişanə ilə çıxub, rahib, filhal imanə gəldi və Həzrəti-Əmir mülazimətin ixtiyar edüb, xilmətindən Nəhrəvana mütəvəccih oldu. Şe'r:

Hər səadətməndə kim, tövfiqi-dövlət yar olur,
Vaqifi-sirri-nihanü kaşifi əsrar olur.

Nəqldir ki, Cəndüb İbn Əbdullah Əzdi demiş: “Bən Murtəzaylahərbi-Cəməl və Siffində həmrəh idim, əgərçi vilayətində şəkkim yox idi, əmma Nəhrəvana nüzul vaqe’ olduqda bu xatırıma yetdi ki, hərbinə iqdam etdигimiz tayıfə cəm'i-zühhadü übbaddır, bunları qətl etmək əmri-əzim görünür. Sübhədən ləşkərdən dışra çıxub, sinanü rümhüm dili-zəminə möhkəm qılıub, sipərim sayəban edüb, sayəsində qərar dutmuşdum. Həzrəti-Əmir tənha bəndən yana güzar edüb ayıtdı:

“Ey Cəndüb, suya gümanın varmı?” Mətreyi-pürəb var idi, təslim etdim, nəzərimdən qayib olub müddəti-təvildən sora peyda oldu.

Təcdidi-vüzu qılmış yanımıda qərar dutdu. Bu hala müqarın bir sipahi peyda olub Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Ey Cəndüb, bu sipahidən əhliNəhrəvan əhvalını sual et”. Sual etdikdə sipahi ayıtdı: “Müxaliflər Nəhrəvanı keçdilər”. Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Haşa, qələtdir bu xəbər”.

Sipahi mübaliğə qıldı ki, “Vallah Nəhrəvanı übur etdilər”. Bu hala müqarın bir sipahi dəxi gölüb bu xəbəri müəkkəl qıldıqda Həzrəti-Əmir hiddət ilə ayıtdı: “Əlbəttə, bu xəbər qələtdür, necə keçərlər Nəhrəvanı ki, anların mövzeyi-səfki-dəmaləri bu canibdədir”. Bunu deyüb yerindən durdu. Mən bu göftarı tərəddüdüm təmyizinə mizan etdüm və xatırimdə müqərrər qıldum ki, əgər də’vası kizb olub, əhliNəhrəvan übur etmiş olalar, anınlə qital edənlərin müqtədası bən olam və əgər göftarı səhih olub übur etməmiş olalar, ana canımı cümlədən müqəddəm fəda qılam”. Haqqıa ki, Nəhrəvana qərib olduqda gördüm ki, rayati-müxalif hənuz yerindən mütəhərrik olmamış və ol ləşkərin bir fərdi übur etməmiş. Bən rə'yimdən münfə'il ikən Həzrəti-Əmir

qəfadan gəlüb kətfimi dutub ayıtdı: “Ey Cəndüb, həqiqəti-hal mə'lum oldumu?”
Dedim: “Bəli, ya Əmirəl-mö'minin”. Şe'r:

Ol ki, sidqü sihhəti-göftarına şəkkak ola,
Ana qabildir ki, şəmşirinlə bağlı çak ola.

Rəvayətdir ki, kənari-Nəhrəvanda sipahi-Xəvaric səbzeyi-ləbicuybar kimi səf çəküb darduğun və ələmlərin cövlana götürdüklərin görüb, sipahi-şahil-aləmpənah biixtiyar mütəvəccih olub, bünyadikarzar qıldılar və ol səfin sipahisin səfheyi-ruyi-zəmindən götürməgə mütəvəccih oldular. Ləşkəri-küfr və İslam və sipahi-nur və zəlam bir-birilə mümtəzic olub, naireyi-cidalü qital işt'i'al bulub, bir nəbərd oldu ki, hər nəqsi-nə'li-səmənd bir hüfreyi-qəbr olsayıdı, qütəla dəfniinə vəfa-qılmazdı və hər zərreyi-qübar bir kuhsar olsayıdı, xunabə seylinün rəhgüzərin duta bilməzdi. Şe'r:

Xakə xun tökdü zəxmdən bədxah,
Lə'li-nab oldu nə'li-Düldüli-Şah.
Oldu miqrəzi-Zülfüqarə şü'ar:
Qət'i-əqdi-səlasili-füccar.

Axırüləmr, sübhi-zəfərdən afitabi-fəth tülü' edüb, ləşkəri-İslama pərtvə buraxdı və afitabi-məhceyi-livayi-İslam şö'leyi-atəş olub sipahi-ə'danun fərahəm qıldığı əsbabi-tədbirü əmti'ə tədarükün yaxdı. “[Fəhəb li] Vəllahu yü'əyyidu [bi-nəsrə] mən-yəşa'u”¹ dən nəsimi-inayəti-“Fə-qəd ca'əkumul-fəth”² mütəhərrik olub və sərçəşmeyi-“İnna fətəhna ləkə fəthən mubina”³ dən zülaliməkrəməti-“ Nəsrən minəllah”⁴ tərəssüh qılub, ləşkəri-İslam mənsur və sipahi-ə'da məqbur oldu və sitareyi-əhli-Həq hüsuli-sə'adət qılub əxtəri-ərbabi-bütlan əsəri-vəbal buldu.

Hər sipahın ki, olur sərdarı Şahi-övliya,
Hiç şəki yox kim, nə yan əzm eyləsə mənsur olur.
Hər yana kim salsa pərtvə, rövşən eylər aftab,
Qanda kim, əbri-bəhar etsə güzər, mə'mur olur.

¹ Allah dilədiyinin qələbəsinə yardım yetirər! (Qur'an, 3, 13).

² Sizə fəth (açılış, qələbə) qismət etdi (Qur'an, 8, 19).

³ Biz sənə həqiqi uğur verdik (Qur'an, 48, 1).

⁴ Yardım Allahdandır! (Qur'an, 62, 13).

Rəvayətdir ki, ol dörd bin bədbəxtdən üç bin doqquz yüz doxsan bir nəfər məqətlə olub doqquz nəfər fərar etmişidi və ləşkəri-İslamdan həman doqquz səadətmənd dövləti-şəhadətə yetmişdi. Həzrəti-Əmir əmrilə küstələr arasında Züşşədid dediklori mol'uni bulldular, həm ol nişanə ilə ki, Həzrəti-Rəsulullah xəbər vermişdi.

Əlqissə, Həzrəti-Sultani-Vilayət fəthi-Nəhrəvan mühimmatın sərəncam edüb, məsnədi-istiqlalda mütəməkkin olduqda, əkabırü əşrafa üz dutub ayıtdı: “Kİmdir ki, Kufəyə fəthnamə ilətüb nüsrətimizdən xəbər verə?” Əbdürəhman bin Mülcəmi-Muradi əyəğə durub ayıtdı: “Əgər icazət olursa, bu xidmətin əhliyəm”. Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Ey İbn Mülçəm, sənün bundan ziyadə xidmətin bizə yetəcəkdir, mərdanə olğıl”.

Rəvayətdir ki, İbn Mülçəm diyari-Misrdən olub, Həzrəti-Osman qətlinə gələn qövm ilə həmrəh gəlüb Kufədə qalmışdı. Və bir rəvayət dəxi oldur ki, Həzrəti-Əmir mütəvəccih-i-hərbi-Xəvaric ikən hər canibdən ləşkər tələb edüb, Yəməndən İbn Mülçəm gəlmişdi və hər kim bir töhfə gətirdikdə anın bir şəmşiri-abdarı olub, hədiyyə təriqilə Həzrəti-Əmirə ərz etdi. Həzrəti-Əmir andan inhiraf edüb, hədiyyəsin qəbul etmədi. İbn Mülçəm xəlvətdə Həzrəti-Əmir hüzuruna gəlüb ayıtdı: “Ey şahi-Düldülsəvar və ey karfərmayıZülfiqar, neyə xəlq arasında bu bəndəni şərmsər edüb hədiyyəsin rədd etdin?” Həzrəti Əmir ayıtdı: “Ey İbn Mülçəm, necə almaq olur səndən bir tığ ki, sənün muradın bəndən anıla hasil olur?” İbn Mülçəm bu xəbərdən mütəvəhhim olub bünyədi-cəzə’ qıldı ki, “Ya Əmirəlmö’minin, haşa ki, həzrətinizə nisbat bəndən tərki-ədəb sadir ola. Həqqə ki, sənin dövləti-mülazimətün təmmənnasında tərkivətən qılışsam və sənin həvəyi-xidmətin təvəllasında müqimidiyari- qurbət olmuşam”. Şe'r:

Haşəllah ki, sənə bən yar ikən əgyar olam,
Nəqzi-peymani xilafi-əhd edüb qəddar olam?!
Arizuyi-dövləti-dünyavü din etməzmiyəm,
İstəməzmi xatirim aləmdə bərxürdar olam?!

Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Ey bivəfa, şək yoxdur ki, sən ayineyi-həyatıma qübari-fəna yetürürsən və şai'bə yox ki, sən xanədani-vilayətdən zövqü səfa əsərin götürürsən. Şe'r:

Biganədür təriqi-vəfadan cibillətün,
Bidaddır işin, sitəmü kövr adətün.
Lafı-vəfayı-əhd urursan, vəli nə sud,
Çün hifzi-əhd qılmağa yoxdur mürüvvötün.

İbn Mülcəmün ə'zasınə vəhmdən lərzə düşüb, rüxsarı-bışərmində xilafi-adət ərəqi-xəcalət zahir olub ayitdi: “Ya Əmirəlmö’minin, əmr et dəsti-namibarəkmi qət’ etsünlər ki, bu zərər əndişəsi müztəfe’ ola”. Həzrəti-Əmir ayitdi “Heç qisas cərayimə təqdim etməz, əmma müxbiri-sadiq bana bu vaqı’ədən xəber vermüşdür”.

Və bir rəvayət dəxi oldur ki, İbn Mülcəm Xəvaricdən idi, əmma Həzrəti-Əmir Nəhrəvana təvəccöh etdikdə fürsəti-fərar bulmayıub, ləşkəri-İslam içində qalmışdı və Həzrəti-Əmirə mülazim olmuşdu. Əlqissə, Həzrəti-Əmir ol mə'l'unun iltimasın rədd etməyüb, Xəvaric fəthnaməsin verüb Kufəyə rəvan etdi. İbn Mülcəm Kufəyə yetdikdə şəhərə ayin bağladub, əşrafı əkabirə fəthnaməyi ibraz etdi. Bu məzmunla ki: “Sipasi-biqiyas ol münsiyyi-əhkami-divani-qüdrət və mümliliyi-ərqami-ünvani-hikmətə ki, təsəddiyi-ümumi-həllü əqdialəmi və təsərrüfi-əhvali-növ'i-bəni-adəmi min heysül-istehqaq xatəmi-ənbiya Məhəmmədəl Mustafaya müfəvvəz edüb, bu xüsusda mübəşşiri-vəhyü ilhamla bəşarətnamələr irsal etmiş. Və dürudnamə'dud ol padşahi-mülki-risalət və sultani-sərirə-nübüvvətə ki, “Əntə minni bimənziləti-harun”¹ işarətilə andan nəsəqi-hifzi-nizam və tərvici-kargahi-İslam bana yetmiş. Həqqə ki, əhatəyi-hökmicəhanmüta’im həm məhruseyi-dünya, həm mə'mureyi-tüqbaya şamildür [və mücahidlərə nə'im baqı və mü'anidlərə cəhim hailidür.] Şə'r:

Afitabi-dövlətim şəm'i-cəhanəfruzdur,
Nuri-bəzməfruzi-aləm, nari-aləmsuzdur.

Qərəz bu müqəddəmədən oldur ki, daireyi-itaətimdən çıxub haşiyeyi-Nəhrəvana cəm' olan tayifeyi-tağıyeyi-Xəvaric qəl'ü qəm'inə ləşkəri-zəfərəsərim, rayəti-əziməti-ğəza mütəhərrik qılıub, tövfiqicəhad təmənnasılə mütəvəccih olduqda, ol bədbəxtlər “eynəmə təkunu yudrik-kumul-mövt”² müqtəzasınca məfərri-nəcat və məcali-fərar bulmayıub, naçar müqabilə gəlüb, xaşakvar kəndülərin

¹ Sən mənə Harun yaxınlığından.

² Harada olursunuz olun, ölüm sizi mütləq yaxalar (Qur'an, 4, 78).

şö'leyi-tiği-saiqəbarınə urub, mübaşiri-cidalü qital oldular. Əmma əqrəb zəmanda əshəli-vücuhla talatümi-əmvaci-dəryayı-ləşkəriİslamdan girdabi-fənaya düşüb əzabi-həyata rahəti-məmatı ixtiyar qıldılar. Şe'r:

Tığımı ə'daya nüsət bərqi-suzan eylədi.
Feyzi-dövlət şəm'i-iqbalım füruzan eylədi.

İmdi gərəkdür ki, ə'yanü əşrafü xassü ammi-əqli-Kufə bu xəbərdən mübtəhic və məsrur olub, təriqeyi-şükrü sipas mər'i və məsluk edələr, vəssalam". Rəvayətdir ki, müjdə sürurindən şəhri-Kufədə bir neçə gün ayin bağlanub, xəlq eyşü işrətə [məşğul] ikən bir gün İbn Mülcəm darül-əmarədən kəndü sərayinə gedərkən bir qəsrdən sədayi-dəf və nay istimə' edüb, ihtisab təriqilə mən' etmək sədədündə olub, ol qəsrə duxul etmək tədarükündə ikən qəsrdən bir neçə müzəyyən və dılfrəb övrət çıxub ol cəm' içində bir məhbub müşahidə qıldı ki, ol əsrdə andan əhsənү əcməl yox idi. Şe'r:

Buti kim, qəmzəsi qarətgəri-İslamü imandür,
Xurami fitneyi-dövran, nigahi afəti-candür.
Xumari-nərgisi-məsti açılmaz ta ki, içməz qan,
Giriftarınə rəhm etməz, dəmadəm içdigi qandür.

Əlqissə, şö'leyi-atəşi-rüxsarı İbn Mülcəmün xirməni-qərarinə bir nairə buraxdı ki, ol siyəhrüzgarın canın yaxdı. Şe'r:

Xəncəri-müjgana eylərmi həvəs canın sevən,
Büt sücudindən həzər qılmazmı imanın sevən?!

Əlhəq, binayı-imanı möhkəm olsaydı, qəmzeyi-məhdudi-məcazidən rəxnə bulmazdı [və əsasi-əqlində səbat olsaydı, seyli-hadiseyi-eşqihəvəidən mütəzəlzlil olmazdı]. Ol bədbəxtin binayı-əqidəsi süst və peymani-imanı nadürüst olmağın bu nəzərdən intidam bulub və bu təvəccöhən mütəzəlzlil olub, niyazi-aşıqanə ərz edüb ayıtdı. Şe'r:

Ey xurami əql bünyadindən istehkam alan,
Cilveyi-naz ilə əqli-eşqdən aram alan,
Qandadır, ya Rəb, məqamin, ismü övsafin nədür?
Kimdür aya, şərbəti-lə'li-ləbindən kam alan?

Ol məkkareyi-səhharə ləbi-sehrəngiz açub ayıtdı: “Qəbileyi-Bəni Təmimdənəm və ismim Qütamədir və bir müddətdür ki, rəqəbeyitasərrüfimdən silsileyi-tə’əllüqi-təzvic mürtəfe”dür və xatəmiqeydi-nikah ənamili-təcərrüdümən müntəze”dür”. Şe’r:

Gühərim riştədən mübərradür,
Cövhəri-fərdü-dürri-yektdür.

Qütamənin ləzzəti-göftarı əlavəyi-eşqi-rüxsar və zövqi-rəftar olub, İbn Mülcəmi-məl’unun şövqi ziyanə olmağın ayıtdı: “Ey nazərin, bən xəridari-gövhəri-vüsalın və müştaqi-dövləti-ittisalinəm, nola gər şərifi-qəbul ilə sərəfraz və səadəti-riza ilə mümtaz edəsən”. Şe’r:

Eyləsən rəğbət diltü candan tələbkarəm sana,
Nəqdi-canım nəzri-vəslindür, xəridarəm sana.

Qütamə ayıtdı: “Bu bir əmri-’əzimdür, övliyamla məşvərət qılmadan müyəssər olmaz və əqrəba və ənsabdan rüxsət almayıncə surat bulmaz”. Qütamə mənzilinə mütəvəccih olub, İbn Mülcəm müntəziri-cəvab olub dışında durduqda ol məl’una əlbiseyi-əlvanla arayışı-qeyri-mükərrər qılıb və cəvahiri-gunagunla myzəyyən olub. Şe’r:

Pirayədən ziyad olub büt lətafəti,
Dövranın oldu fitnəsi, dünyanın afəti.

Cilveyi-naz ilə [qürfə] üzərinə gəlüb, İbn Mülcəmə ərzi-didar edüb cəvab verdi ki: “Ey talibi-vüsalim və müştaqi-cəmalim olan sərgərdanü heyran, gövhəri-ittisalim qiyməti giranmaya və öhdəsindən çıxan mütəsərrif olur və şahbazi-vüsalim büləndpərvazdır, seydinə qüdrət bulan rəğbət qılur”. Şe’r:

Hər kim istər vəsli-canan, tərki-can etmək gərək,
Yoxsa həsrətlər çəküb, ahü fəğan etmək gərək.

İbn Mülcəmi-bədbəxt dami-eşqə giriftar və məta’i-vəslə xəridar idi, təzərrö'lə ayıtdı: “Ey məxdumə, mehrin nədür?” Qütamə ayıtdı: “Bənim mehrim üç nəsnədür: biri üç bin dirəmi-Bəğdadi və biri cariye-i-cəmilə

və biri qətli-Əli İbn Əbu Talib”. İbn Mülçəm ayıtdı: “Ey Qütamə, nəqdü cariyə məqbuldur, əmma qətli-Əli əmri-əzimdür və şügli-vahim”. Qütamə ayıtdı: “Nəqdü cariyədən təcavüz etdüm, əmma qətli-Əli əqsayı-muradımdır, zira bənim qarınداşımla on nəfər əqrəba və ənsabım Işkəri-Xəvaricdən idi. Anın şəmşir-abdarı ilə şərbəti-fəna içmişlər, andan bu intiqamı almayıncə qərarım olmaz və bu mühimmi kifayət qilmayan vüsaliimdən bəhrə bulmaz”. Bu mübaliğə əsnasında İbn Mülçəmin yadına Əli bin Əbu Talibün gövtarı gəlüb ayıtdı: “Qaliba ki, bu əmr müqəddər olmuşdur və bu hökm səhifeyi-təqdirdə təhrir bulmuşdur”. Ol bədbəxtin irqi-nifaqi mütəhərrik olub ayıtdı: “Ey Qütamə, bu əmri qəbul edərəm bir zərbələ, bəndən razı olasan”. Qütamə ayıtdı: “Qəbul etdüm və bə’zi kimsənələr dəxi sənə mü’in və müzahir olmağa tə’yin edərəm. Əmma kəlamında sadiq isən, şəmşirini bana təslim et, ta şərtdən təcavüz etməyəsən”. İbn Mülçəm şəmşirin ana təslim edüb, ol bədbəxt dili-pürkinə ilə mənzilinə rəvan oldu.

Rəvayətdir ki, ol gün Həzrəti-Əmir sa’adəti-iqballa əzəzayı Nəhrəvandan müraciət qılıb, cəmi'i-əhli-Kufə istiqbala çıxub tə'zim və təkrimlə ol şəhriyari şəhərə getürdilər və Həzrəti-Əmir məscidicameə yetdikdə hərəmsərasının getmədən Düldüldən yenib məscidə qədəm basdı. İki rikət nəməz qıldı və cəmii-övladü əşrafü o'yani hazır edüb, payeyi-minbəri-qüdumindən müşərrəf qılıb, bir xütbə ağaz etdi həmdü sənaya müştəmil və bir na'ti-Mustafaya möhtəvi. Və xasü ammi təriqi-və'zlə behiştə ümidvar və üqubati-duzəxdən xəbərdar etdikdən sonra canibi-yəminə nəzər salub İmam Həsənə ayıtdı: “Ya bunəyyə kəm bəqa min şəhrina haza”¹ və tərəfi-yəsara mail olub İmam Hüseynə ayıtdı: “Ya bunəyyə kəm məza min şəhrina haza”². Dedilər: “On beşinci gündür”. Və ol şəhri-Rəməzan idi. Pəs, dəsti-mübarək məhasini-şərifinə urub ayıtdı: “Bu ayda bu mükərrəm [yer] bənim qanımla xəzab olur və bənim qatılım bu məclisdədür”. İbn Mülçəm bu təkəllümdən heybəti-əzim alub xəlvətdə Həzrəti-Əmir xidmətinə galüb ayıtdı: “Ya Əmirəlmö'minin, səndən iltimasım budur ki, əmri edəsən ki bənim əllərəmi qət’ edüb siyasətə yetürələr”. Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Haşa ki, günahdan müqəddəm qisasa hökm edəm, əmma Rəsul bana xəbər verdi ki, sənin qatılın qəbileyi-Muradidən

¹ Ey oğlum, bu ayımızdan neçə gün keçdi?

² Ey oğlum, bu ayımızdan neçə gün qaldı?

olub, bir murad üçün sənə zərbət ura, əmma muradına yetməyə. Ey İbn Mülcəm, sənə xəbər verəyim ki, sidqi-kəlamımı andan təhqiq edəsən. Əyyami-tüfəliyyətdə sənə mürəbbi olan bir yəhudü övrət idi və ol yəhudü bir gün qəzəb təriqilə sənə ayıtdı: “Ey naqeyi-Salehi zibh edən şəqidən əşqa”. İbn Mülcəm ayıtdı: “Səddəqtə ya Əmirəlmö’minin”¹. Bu nişanədən begayət mütəəssir olub münfəil oldu.

Əlqissə, Həzrəti-Əmir şəraiti-məva’ız və nəsayihdən sonra məsciddən mənzilinə buyurub, bir gecə İmam Həsən məqamında iftar edərdi və bir gecə İmam Hüseyin mənzilində, əmma üç ləqmədən ziyanət etməzdi. Ayıtdılar: “Ya Əmirəlmö’minin, qillətitə’ama səbəb nədür?” Dedi: “Və’deyi-mülaqati-Həq qərib olmuşdur, qərzim ri’ayəti-təharətdür”.

Rəvayətdir ki, Rəməzan ayının on doqquzuncu gecəsində ki, möv’idi-qətl idi, ol səbahədək ta’ətü ibadətə məşğul olub, hər saat səhni-sərayə çıxub, asimanə nəzər qılıub, intizari-və’də çəküb dedi ki: “Sədəqə Rəsulullah. Həqqa ki, hərgiz Rəsulullahın qövlü xilaf olmaz və lövhi-qəzadə təhrir olan xətti-təqdir mütləqa təğəyyür bulmaz”. Şe'r:

Hər nə kim, təqdir dür, təğyir bulmaz, ey könül,
Lövhi-təqdirün xəti hərgiz pozulmaz, ey könül.

Ol zəman ki, mürğı-səhər bu müsibətxaneyi-məlaləfzada suzü güdazla zəmzəməyə ağaz etdi və müəzzzinlər sürudi ərbabi-ibadət səm'inə yetməyə və'də yetdi, ol müqtədayi-aləm və pişvayı-növ’ibəni-Adəm vüzu tazə qılıub dışra çıxmaga əzm etdikdə, İttifaqən ol sərayı-fərəhfəzada bir neçə mürğəbi olub, rəhgüzərinə gəlüb, daməni-ismətin dutub zəbani-hal ilə fəryada gəldilər. Bənatimütəhhərat amların mən'inə iqdam etdükdə Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Ey cigərguşələr, mən'e tmən ki, bunlar bənim matəmim dutanlardır”. İmam Həsən ayıtdı: “Ey məxdum, bu nə fali-namübarəkdür?” Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Ey fərzəndi-səadətmənd, könlüm bu gün şəhadətimə şəhadət verür”. Bəs cəmi'i-övladın hazır edüb, bir-bir məvəaidə qılıub bu məzmununu bəyana çəkərdi. Şe'r:

Canə yetdim möhnətü dərdü bəlayi-dəhrdən,
Eylədim əzmi-səfər möhnətsərayi-dəhrdən.

¹ Ya Əmirəlmö’minin, doğru söylədin!

Meyli-seyri-laləzari-cənnət etdüm neyləyim,
 Qönçəvəş könlüm dutuldutəngnayi-dəhrdən.
 Necə bir avarə qılsun gərdişi-gərdün bəni,
 Necə, bir könlüm figar olsun cəfayi-dəhrdən?!

Əlqissə, mütəvəccih-i-məscid olub, bangı-nəmazın əda qılıub, nəmaza məşğul oldu və rəğbəti-təmamilə adəti-mə'hud üzrə dərgaha təvəccöh qıldı. Həm ol gecə İbn Mülcəmi-bədbəxt Qütameyi-məl'ünə sərayına gedüb və Qütameyi-bədsəadət İbn Mülcəmün tiği-bidirigin zəhrlə sirab edirüb və Mərvan Təmimi və Şis İbn Bəhri-Əşcə'i peyda qılıub, anım mü'avinətinə müqərrər qılımışdır. Ol üç həramzadə təmamişəb məşğuli-şürbi-xəmr olub, kilabmanənd sübhədən məsti-xab ikən Qütamə ki, müntəziri-izhari-fəsad idi, avazı-bangı-nəmaz istima etdikdə ol qafilləri bidar edüb ayıtdı: "Ey bixəbərlər, durun ki, Əli məsciddə tənhadır". İbn Mülcəmi-bəman ol [iki bədbəxt ilə], əfzəlizəmanın qətlinə yekcəhət olub, sürətlə məscidə gəlüb, kəndusin xab edənlər silkinə buraxdı. Həzrəti-Əmir təhiyyəti-məscid ədasından sonra xüftələri bidar etməgə təvəccöh qılıub, İbn Mülcəmi ki, müqəddəmə-ərbəbi-qəflət idi, mübarək qədəmlə tənbih edüb ayıtdı:

"Qum və səlli"¹. Və təcavüz edüb, yena mehrabə gəlüb nəmaza məşğul oldu. İbn Mülcəm ol iki bədbəxti dəxi oyadub ayıtdı: "Durun, fürsət qənimətdür". Və "Tarixi-Təbəri" və bə'zi təvarixdə böylə məsturdur ki, Əmir hənuz bangı-nəmaza məşğul idi ki, ol həramzadələrin ikisi məscid qapısının iki tərəfində durub və İbn Mülcəm məscidə girüb müqərrər etdirər ki, müqəddəm ol iki namərd zərbə edələr, əgər heç biri kargər olmasa, İbn Mülcəm təmam edə.

Əlqissə, Həzrəti-Əmir məscidə qədəm basdıqda, Mərvan Təmimi tiğ buraxdı, rədd olub tağı-dərgahi-məscidə uğradı. Anın əqəbinə Şis İbn Bəhr şəmsir həvalə qıldı. Kargər olmayub fərar etdirilər və Həzrəti-Əmir dilü canla şəhadətə rağib olmağın iltifat etməyüb nəmaza iştirəl etdikdə İbn Mülcəmi-bədbəxt fürsət bulub, səcdeyi-uladan baş götürdükdə fərqi-mübarəkinə şəmsiri-zəhrəlud yetürdü. İttifaqən ol mövze'yə yetdi ki, ruzi-hərbi-Xəndəq Əmr bin Əbdüvəd tiğilə qıldı.

Həzrəti-Əmir ayıtdı: "Fuztu bi-rəbbil-kə'bəti"², yə'ni damiqəmdən nəcat buldum və dairei-ələmdən azad oldum.

¹ Qalx və namaz qıl!

² Kə'bənin sahibinə and olsun ki, xilas oldum.

İbn Mülcəmi-bədbəxt bu hərəkət südurindən sonra fərar edüb, avazə düşdü ki: “Qutilə Əmirulmu’minin”¹.

Əhli-Kufə siğarü kibar mütəvəccih-i-məscid olub və Həsən və Hüseyin ittilə bulub cameyi-çak və dideyi-nəmnakla hazır olduqda, gördülər qəndili-mehrabi-İmamət səngi-bidadla şikəst bulmuş və nihali-nəxlistani-vilayət sərsəri-cəfa ilə paymal olmuş. Səri-niyaz qədəmi-mübarəkindən xunabəyi alub, rüxsarı-lətif və məhasini-şerifinə sürüb mübahat edərdi ki, “Əlminnətü-lillah, sə’adəti-şəhadət nəsibim olub, bu nişanə ilə tövfi-bargahi-kibriya və mülaqati-Həzrəti-Mustəfa və müsahideyi-didari-Zəhra və müsafiheyiHəmzeyi- seyyidi-şühəda və müxaliteyi-Cə’fəri-Təyyar etsəm gərək və bu seylabi-xunabla zövrəqi-muradım rəvanə olub mənziliməqsuda yetsəm gərək”. Şə’r:

Şükr kim, bağı-muradım gülü açıldı bu gün,
Həq bəni vasili-iqlimi-bəqa qıldı bu gün.

Şəhzadələr “Va veyla va musibətah”² – deyüb və xassü ammiKufə şəraitii-əzaya iqdam edüb derlərdi. Şə’r:

Ey sipehri-bivəfa,bihudə dövran eylədün,
Qəsdi-din etdin, binayı-şər'i viran eylədün.
Sərnigun qıldın ibadət minbərə mehrabını,
Mə'bədi-İslami topraq ilə yeksan eylədün.
Ləşkəri-İslami qoydun sərvərү sərdarsız,
Noldu, ey zalim ki, qəsdi-Şahi-Mərdan eylədün?!

Əlqissə, Həzrəti-Əmirin zəxmin bağlayub sual etdilər ki: “Sənə kimdən vaqe’ oldu bu cəfa?” Buyurdu ki: “Səbr edün, əyan olacaqdır, yəqin ki, bu əməl mürtəkibin Həq rüsvə qılacaqdır”. Bu hala müqarın Şis İbn Bəhr fərar edüb gedərkən bir kimsənə anı müztərib görüb sual etdi ki: “Məgər sənsən qatılı-Əmirəlmö’minin?” İnkər etmək istədi, zəbaninə iqrar cari oldu. Xəlqi-Kufə onu ləğədkub etdilər. Əmma İbn Mülcəmi-münafiq məsciddən çıxub, hürəsinə girüb əsbab və əslihəsin buraxmaqda ikən Kufa əhlindən bir kimsənə anı gördükə gümana

¹ Əmirəlmö’münin öldürüldü.

² Vay başımıza gələn müsibət!

düşüb ayıtdı: “Məgər sənsən qatılı-Şahi-Mərdan?” Ol məl’un “a” deməkdən “nə’em” dedi. Ol kimsənə giribanın dutub məscidə gətirdi.

Və bir rəvayət dəxi oldur ki, məsciddən çıxub səhraya mütəvəccih ikən Həmədan qəbiləsindən bir kimsonə anı gördü əlində şəmsirixunalud, cür’at edüb ol məl’unu dutub, hückumi-ammlə bağlayub, məscidə gətirdi. Həzrəti-Əmir ol məl’una itab təriqilə ayıtdı: “Ey bəradər, məgər bəndə ləyaqəti-əmarət yox idi ki, vücudum rəf” etməgə iqdam etdün”. Dedi: “Mə’azəllah”. Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Pəs, nə bais oldu ki, övladımı yetim qoyub xanədanıma rəxnə buraxdun?” İbn Mülçəm ayıtdı: “Ya Əmir, həsənatdan qeyr səndən mənə yetməmişdür, əmma nə çarə, “Kanə əmrullahi qədərən məqdurən”¹”.

Həzrəti-Əmir buyurdu ki: “Anı həbs edün və bən həyatda olduqca bən tənavül etdigüm tə’amü şərabdan ana verün və cəfa qılman. Əgər bən bu qəziyyədən nəcat bulsam, səlah bənimdir və əgər nəcat bulmasam, ol bənə bir zərb urdu, siz dəxi ana bir zərb urun”.

Həsbül-fərman İbn Mülçəmi həbs edüb, Həzrəti-Əmiri Həsən və Hüseyin bir fəraş üzərə götürüb məsciddən çıxardılar. Ol saat əsərisübhı-sadiq peyda olmuşdu. Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Ey cigərguşələr, bəni mütəvəccili-məşriq dutun”. Mütəvəccili-məşriq olub ayıtdı: “Ey sübhi-sadiq, ol Pərvərdigar həqqiçün ki, anın şövqilə giribənim çakdır, ruzi-məhşər şəhadət verəsən ki, Həzrəti-Rəsuldan tə’liminəməz alduğum gündən bu günədək sən bəni qafil bulmayub, həmişə bən sənə istiqbal etmişəm”. Andan sonra təvəccöh asimana edüb ayıtdı: “İlahi, bu əhvala sən güvahsan; ruzi-məhşər ki, yüz iyirmi dörd bin peyğəmbər və ərvahı-övliya və şühbədə ərs altında hazır olalar, şəhadət verəsən”. Hüzərli-məclis xürüşü qüllələ ağaz etdilər. Şe'r:

Cəhanı əbri-afət qərqi-sejli-iztirab etdi,
Dili-əhli-vəfani atəşi-heyrət kəbab etdi.
Mədəd kim, dövri-zalim ruzigarın rövnəqin pozdu,
Fəğan kim, aləmi gərduni-dumpərvər xərab etdi.

Əşrafi-Əhli-Beyt iztirabi-təmamla fəryadı fəğan etdikcə Həzrəti-Əmir anlara təsəlli verüb derdi: “Ey şahzadələr, bən Mustəfa xidmətinə və Zəhra səhbətinə müsərrəf oluram, bənim üçün təəssüf çəkmən və cəzə’ qılman; zira bu gecə vaqiəmdə gördüm ki, Həzrəti-

¹ Allahın işi təqdir edilmiş qədərdir (Qur'an, 33, 38).

Rəsul astini-mübarəkilə çehrəmdən qübari-küdürüt pak edərdi. Bu dəlildir ki, çehreyi-canimdən qübari-bədən rəf' olur". Şe'r:

Xoş ol zəman ki, çıxub Yusifim bu zindandan,
Qübari-tən ola mərfu' çehreyi-candan.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Əmir üzərinə cərrah götürdilər. Cərrah ol zəxmi-münkərə nəzər qıldıqda fəryada gəldi ki, "Bu, zəxmün şəmşirinə zəhrab vermişlər, cərəhati qabili-əlac degil". Və bir rəvayət dəxi oldur ki, cərrahdan müqəddəm Ümm Gülsüm İbn Mülçəmi həbsdə görüb ayıtdı: "Ey bədbəxt, bu nə əndişeyi-batıldı ki, qıldun Həzrəti-Əmirə, behər hal sənün zəxmin əsər qılmaz, əmma sənün halın nolur?" İbn Mülçəm ayıtdı: "Ey xatun, bən ol tiği bin altuna alub və bin altın dəxi verüb zəhrlə sirab etmişəm, cərahətindən aman mümkün degil". Və bu vaqi'ə Rəməzan ayının igirmi birində idi. Həzrəti-Əmir vəsiyyət yazub, övladları ilə vida¹ edüb, Ümm Gülsümə ayıtdı: "Ya binti, əğliqi² la əbikil-baba³". Ümm Gülsüm hicrə qapısın məsdud edüb, Həsən və Hüseyn dışında giryan-giryan otururkən nagah bir səda eşitdilər ki, bir hatif derdi: "Əfəmən yəlqə finnarə xeyrun əmmən yə'ti aminən yovməl-qiyaməti"⁴. Və bir hatif dəxi derdi: "Bəli mən yə'ti aminən yovməl-qiyaməti". Və bir rəvayət dəxi oldur ki, hücrədən "Lailahə illəllah Muhəmmədən Rəsulullah"⁴ kəliməsin istimət etdilər. Sahzadələr biixtiyar hücrəyə girdikdə gördülər aləmi-bəqayə intiqal etmiş.

"Səvahidün-Nübvvət"⁵də məsturdur ki, Əhli-Beyt demişlər: "Həngami-vəfati-Murtəza qeybdən bir səda gəldi ki: "Çixin hücrədən, bu bəndeyi-pake⁶tiqadi kəndü halinə qoyun". Biz hücrədən çıxdıqda hücrədən bir səda gəldi ki: "Diriğa, Məhəmmədi-Mustəfa vəfat etdi və Əliyyi-Murtəza şəhid oldu. Aya, kimdür anlardan sonra rı'ayəti-ümmət qılan!" Bir hatif dəxi nida yetürdi ki, anların sıratlırla mütəxəlliq olan avaz sakın olduqda hücrəyə girdük, gördük müğəssəl və mükəffən olmuş. Üzərinə nəməz qılıb götürdük. Və bir rəvayət

¹ Ey qızım, atanın qapısını ört.

² Atəşə atılanmı, yoxsa qiyamət günü əmin olaraq gələnmə daha xeyirlidir(Qur'an, 41, 40).

³ Əlbəttə, qiyamət günü əmin olaraq gələn daha xeyirlidir.

⁴ Allahdan başqa Tanrı yoxdur və Məhəmməd Allahın rəsuludur.

dəxi oldur ki, Həzrəti-Əmir vəsiyyət etdi ki: “Bən köçdükdə divarisəradən bir lövh peyda olur, bəni ol lövh üzərinə buraxun, gögdən kəfən və hənut zahir olur, təqsilü təkfinim təmam olduqda, bəni bir tabuta qoyub səhni-səradə qoyun. Üzərimdə bir növbət İmam Həsən və bir növbət İmam Hüseyn nəməz edüb, tabuti götürün, hər qanda ki, səri-tabut meyli-xak edərsə ol büq’ayı həfr edün. Sadcan bir tabut çıxar bəni ol tabutla anda dəfn edün”. Və bu dəxi “ŞəvahidünNübüvvət” də məsturdur ki, Həsən və Hüseynə vəsiyyət etmiş ki: “Məni tabuta qoyub götürün, Qəribəyn deməklə mə’ruf zəminə ilətüb anda bir zümərrüdfəm həcər zahir olur, bənim mədfənim andadır”.

Vəsiyyət müqtəzasincə əməl qılıb, hala məşhur olan məqamda dəfn etdirər və təə’rrüzi-süfəhadan ehtiraz edüb, qəbri-mübarəkin məstur qıldılar. Və həmişə məstur idi ol zamanadək ki, Harunərrəşid müstəvlı oldu. Bir gün ol nəvahidə şikar edərkən bir püştə gördü ki, bə’zi canvərlər onda mütəhəssin olmuşlar və hər necə ki cəvarih buraxdilar canvərlərə meyl etmədilər. Bu hala mütəhəyyir olub bir pircə ol qəziyyə sirrin sual etdikdə ayıtdı: “Əcdadimdən istimə’ etdüm ki, mərqədi-Əli İbn Əbi Talib bundadur”. Harunərrəşid tərki-şikar edüb, ol mövze’də təcəssüs edüb, əsərin görüb mə’mur etdi. Əyyamihəyatında anı ziyanətgah etmişdi.

Əlqıssə, şahzadələr Şahi-Mərdəni gecə ikən götürüb Kufədən çıxarıub vəsiyyət etdigi mənzildə dəfn etdürüb müraciət qıldıqda ’əzaya məşğul olub, xəlqi-şəhr dəf’ə-dəf’ə gəlüb şəraiti-tə’ziyət əda qılurlardı. Əmma hər necə istifṣar edələrdi ki, şahzadələr Həzrəti-Əmirün mərqədi-münəvvəri və məşhədi-mü’əttəri qandası, ta ziyanəti-şərifinə müşərrəf olub qibleyi-hacat edələm. Şe’r:

Billah ol şahi-şəhriyar qanı,
Sərvəri-əqli-ruzigar qanı?
Cümleyi-dərdimiz təbibi olan,
Məzəhəri-lütfi-kirdigar qanı?
Ol əgər getdi isə aləmdən,
Ol məqam etdürügi məzar qanı?

Qət’ən əsər bulmazlardı [və] məzarından vaqif olmazlardı. Rəvayətdir ki, Həsən və Hüseyn Həzrəti-Əmiri dəfn edüb müraciət qıldıqda bir fəqirə sataşdlar ki, avazı-həzinlə fəğan edərdi; halın sorduqda ayıtdı: “Ey əzizlər, bən qəribi-məhcuratam, möhnətim çox,

qəmxarım yox”. Dedilər: “Bu övqatda qəmxarın kılındı?” Dedi: “Bir il miqdarı idi ki, hər gün bu şəhərdən bir şəxs üzərimə galüb bənimlə müanisət qılıub, cəmii-mayəhtacım hazır edüb gedərdi”. Dedilər: “İsmi nədür?” Dedi: “İsmi sordum, cavab verdi ki, bənim mərhəmatim rizayı-Həq içindür, şöhrət üçün degil”. Dedilər: “Surətü hey’əti nədür?” Dedi: “Bən e’mayəm, əmma bu qədər bilürəm ki, iki gündür üzərimdən qədəm çəküb əhvalimdən nəzəri-iltifat diriğ edübdür”. Dedilər: “Nişaneyi-ətvari nədür?” Dedi: “İştigali-təsbih və təhlildür; həqqə ki, sədayı-təsbihü təhlilinə məlaikədən cavab eşitdim, bəlkə dərə divardan tə’zimü təkrimin ehsas etdim və hər saat mücalisətimdən məsrur olub derdi: “Miskinun caləsə miskinən və qəribun caləsə qəribən”¹. Şahzadələr bu xəbərdən giryən olub ayıldalar: “Ey dərviş, bu nişanələr Əli bin Əbu Talib nişanələridir”. Və dərviş ayıtdı: “Ey məxdumzadələr, ana nə vaqe’ oldu?” Dedilər: “Bir bədbəxt anı şəhid etdi və hala biz anın mərqədindən gəlirüz”. Dərviş ol xəbərdən müztərib olub, fəğana başladı, ayıtdı: “Ey şahzadələr, cəddi-bütürgvarınız və pedəri-alimiqdəriniz hörməti həqqiçün ki, bəni ol sərvərin məzarı üzərinə hidayət qılun”. Şahzadələr rəhm edüb, bir əlin Həsən və bir əlin Hüseyn dutub Həzrəti-Əmirin mədfəni-şərifinə yetürdilər. Ol dərviş qəbr üzərinə düşüb ayıtdı: “İlahi, bu mərqədi-şərif hörməti həqqiçün bəni qəmxarsız qoyma, ol qəmxara vasil et”. Duası müvafiqihökmi- qəza olub, filhal nəqdi-can nisari-mərqədi-Şah etdi”. Şe’r:

Qətrə dəryaya ittisal etdi,
Zərrə xurşidə intiqal etdi.

Şahzadələr ol dərvişin üzərinə nəmaz edüb, həm ol mövze’də dəfn etdilər. Filvaqe’, vəfati-Şahi-Mərdan Şəhidi-Kərbəlaya nisbət e’zəmiməsaib və əkbəri-nəvaib idi. Zira cəmi’i-məkkədən hisni-həsin və hisarı-mətin olub, mənhəci məaribdi. Lacərəm qürubi-aftabi-şövkəti mövcibi-istilayi-zülməti [-zülmü] fəsad olub, izaleyi-zilli-rə’fatı baisi-iqtizayi-tügəyani-üdvənə ‘inad oldu. Şe’r:

Şahin himayətində ikən hərgiz etmədi,
Gülzari-xanədana nəsimi-bəla güzər.
Qətlindən ol şəhin nəmi-xunab çəkmədən
Ali-Əbaya nəxli-bəla vermədi səmər.

¹ Miskinlə miskin kimi otur və qəriblə qərib kimi.

Altıncı bab

İMAM HƏSƏN HƏZRƏTLƏRİ ƏHVALIN BƏYAN EDƏR

Həzrəti Sultani-səriri-Kibriya və maliki-mülki-“Tö’til-mulkə mən tə’şau”¹ xəvasi-dərgahi-rif’ət dəstgahinə irşad təslimü təvəkkül qılıb, cəvabi-tə’nū təərrüz tə’lim etmiş ki “Qul lən yusibəna illa makətəbəllahu ləna huvə məvlana və ələllahi fəl-yətəvəkkəlilmə’minunə”² və nəvvabi-bargahi-aləmpənahinə iħdayi-səbili-səbrü təhəmməl edüb, bu ibarətlə təskin və təmkin vermiş ki, “Və masəbrukə illa billahi”³. Şe’r:

Sənə gər mənzili-məqsudə yetməkdir murad, ey dil,
Pərişan gözəmə hər canib, rəhi-səbrü təhəmməl dut.
Tərəddüd pəncəsindən cəhd edüb qurtar giribanın,
Kəfi-ixlasla damani-təslimü təvəkkül dut.

Həqqa ki, nihali-rizayi-İzədi-Cəbbar cuybari-təslimü təvəkküldən sirab olmayıncı andan ictinab etməz, dəvami-ne’mət və tə’ifi-əzharibəqayı- sə’adət mümkün olmaz və çırığı-iqbali-qürbi-dərgahi-İlah atəşi-səbrü təhəmmüldən izaət olmayıncı əhli-zülmət sərasın münəvvər qılmaz. Şe’r:

Kimi kim, sevər saqiyi-ruzigar,
Ana sağəri-səmmi-qatil verür.
Kimün kim, bilür ehtiramın rəva,
Ana cami-zəhri-həlahil verür.

Çün, vüqu’i-məsaib və hüdusi-nəvaib lazimeyi-vücudi-aləmdür, bəlkə eksəri-əczayı-tərkibi-aləm hürufi-ələmdür, lacərəm hər

¹ İstədiyinə mülk verirsən (Qur'an, 3, 26).

² De ki, Allahan bizə təqdir etdiyindən başqa bir şey baş verməz. O bizim mövlamızdır və mö'minlər yalnız Allaha arxalanırlar (sığınrlar) (Qur'an, 9, 51).

³ Səbrin yalnız Allahnın yardımını ilədir (Qur'an, 16, 127).

məzərrətləri müsibəti-qeyri-mükərrər və əhli-cəza' həmişə müəzzzəb- müsibət olmaq müqərrərdür. Şe'r:

Cəza' təqdirə çün təgəyir verməz,
Qəzayı-mübrəmə tə'xir verməz.
Bəla vəqtı ana rəğbət xənadır,
Bəla üzrə cəza' həm bir bəladır.

Əlhəq, daireyi-təslimü təvəkkül bir həsari-müstəhkəmdür ki, mütəhəssinlərinə şəbixuni-sipahi-nəvaibdən əsəri-afət yetməz və məqami-təfviz bir hisni-mətni-mübrəmdir ki, mütəkkinlərinə hücumı-seylabi-hadisə tə'siri-afət etməz. Hər ayınə dövrən bəzminün zəhri-müsibəti əhli-təslimə şəhdi-safadır və fələki-cəlladin tiğisiyasəti ərbəbi-təfvizə miftahi-gəncineyi-ətadır. Şe'r:

Mə'nidə zəhrə dolu bir şışədir sipehr,
Andan pür eyləyüb qədəhi-mehri hər səhər
Saqiyi-dəhr xəlqə bərabər dutar, vəli,
Təhsin ana ki, etməyüb ol zəhrdən həzər
Nuş edə öylə kim, şəhi-dünyavü din Həsən,
Nəqdi-nəbi, çıraqı-mələk, zübdeyi-bəşər.
Pabəsteyi-səlasılı-hüsni-rizayi-dust
Sərməsti-nəş'eyi-meyi-xunabeyi-cigər.

Bu məzmun məsturi-şərəfnameyi-“Şəvahid”dür, bəlkə mö'təqidiəkabiri-ərbəbi-əqaid ki, Həzrəti-İmam Həsən ikinci İmamdır ə'immeyi-isna əşərdən və künyəti-şərifli Əbu Məhəmməd və ləqəbilətfi Nəqi və tövfiqi-viladəti hicrətin üçüncü ilində Rəməzan ayının əvasitində Mədineyi-münəvvərədə vaqə' oldu. “Səhifeyi-Rəzəviyyə” də məsturdur ki, Əsma binti-Ümeyşdən nəql olunub ki, demiş: “İmam Həsən viladətində mən qabilə idim. Ol afitabi-övci-sə'adət asimanı-ismətdən fıruzan olduqda və nihali-gülşəni-vilayət hədiqeyiiffətdən nəşvü nəma bulub fəzayı-vücuda gəldikdə Həzrəti-Rəsul vaqif olub, Fatimə hərəmsərasınə sayeyi-sə'adət buraxub, şahzadənün izarinə əmr etdi. Bən İmam Həsəni bir kəhrəbayı xırqəyə sarub xidmətinə götürdüm. Həzrəti-Rəsul lütfə ayıtdı: “Ey Əsma, sənə kərratla demədimmi ki, bənim övladımı sarı xırqəyə sarma”. Bən dəxi həsbülişarə anı bir kafurşəm xırqəyə sarub mübarək əlinə verdüm, Həzrət ana təlqini-bangi-nəməz edüb, Həzrəti-Əlidən sual etdi ki,

“Bu tiflə nə nam tə'yin etdün?” Murtəza ayıtdı: “Ya Rəsulullah, övladın təsmiyəsində həzrətinə təqəddüm etməzəm, əmma xatirimdə bu idi ki, səlahi-şərəfin olsa Hərb [təsmiyə] edəm, ya Həmzə”.

Həzrət [m-Rəsul] buyurdu ki: “Hökmi-Xuda müqəddəmdür”. Bu halətdə Cəbrail nüzul edüb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, [Həzrəti ƏliyyiƏ'la] [sənə] səlam ırsal edüb buyurdu ki, Əli sənə Musaya Harun mənziləsindədür, anın oğlun Harun oğlunun ismə mövsum et”. Həzrət buyurdu ki, anın ismi nədür? Həzrəti-Cəbrail ayıtdı: “Şəbbər və Şəbbər sıryani dilində Həsən deməkdir”. Pəs həsbülhökm ol məxdumzadənin ismi-şərifin Həsən etdirilər. Rəvayətdir Ənəs bin Malikdən ki, İmam Həsən əşbəhi-övlad idi Həzərti-Rəsulullahha və “Səhifə”də Bən Ğarib nəqlilə məsturdur ki: “Gördüm bir gün Həzrəti-Rəsul İmam Həsəni köksünə alub buyurdu: “Əllahummə innə uhibbəhu fəhibbihi”¹, yə’ni bu şahzadəyi bən sevərəm, sən dəxi [sev]”. Və dəxi buyurdu ki, “Bən bu şahzadəyi sevərəm və sevəni dəxi sevərəm”. Əbu Hüreyrədən mənquldur ki, dedi: “Hərgiz İmam Həsənün rüxsarı-şərifin görmədüm km, ləzzəti-fərəhdən çeşmimi çeşmə-çəşmə şadabi-sürur tökmədi.

Bir gün Həzrəti-Rəsul məsciddə ibadətə məşgul ikən İmam Həsən hazır olub, kənarı-şərifinə çıxıb gisuları ilə mülaiət edərdi; Həzərti-Risalət rüxsarın rüxsarın sürüb derdi: “Əllahummə əhibbəhu və əhibbə mən yühibbəhu”². Şe'r:

Məhi-gərduni-iffətü ismət,
Həm Həsən namü həm həsənsirət.
Əvvəlin gövhəri-xəzaneyi-cud,
Axırın nəqş-i-kargahi-vücud.
Mətlə'i-nəzmi-Əhli-Beyti-Nəbi,
Nuri-çəşmi-Məhəmmədi-ərəbi.
Lə'li-nabi ki, ruhpərvər idi,
Qeyrəti-şəhdü rəşki-şəkkər idi.
Dövri-zalimdən oldu zəhraşam,
Zəhr lə'lin qılıub zümirrüdfam.
Cigərin parə-parə qıldı anın,
Əxgərimi şərarə qıldı anın.
Amm olub bir şərarənin əsəri,
Bir cigər dağı oldu hər şərəri.

¹ Allahım, onu sevirəm, sən də sev!

² Allahım, onu sev və onu sevəni də sev!

Sünəni-Tirmizidə məsturdur İbn Əbbasdan ki, Həzrəti-Rəsul bir gün İmam Həsəni kətfi-mübarəkina alub dışra çıxdı. Səhabədən biri ayıtdı: “Nə’əm əl-mərkəbu”¹. Həzrəti-Rəsul iltifat təriqilə ayıtdı: “Nə’əm ər-rakibu”². “Şəvahid”də məsturdur ki, bir gün Həzrəti Rəsul məclisə gəlüb, İmami-Həsoni hazır edüb hüzzara ayıtdı: “Bənim bu xələfim seyyiddür və sərvərdür və əqrəb zəmanda bunun səbəbilə-islah ola iki güruhun arasında”. Və övzəhi-dəlaili-fəzaili Həsən və Hüseyn bu yetər ki, Həzrəti-Rəsul buyurmuş ki, “Əli Həsənu vəl-Huseynu seyyida şubbani əhlül-cənnəti”³. Və kitabı-“E’lami-Vəra”da İbn Əbbasdan nəqlidür ki dedi: “Bən Həzrəti-Rəsul xidmətində idim, Fatimə giryan-giryan gəlüb ayıtdı: “Ya seyyid, Həsən və Hüseyn hücrədən çıxub müddəti-qeybatları imtidad buldu və Həzrəti-Əli hazır degil ki, mütalibət qila, çarə nədür”? Həzrəti-Rəsulullah ayıtdı: “Ey Fatimə, qəm çəkmə ki, Həzrəti-İzəd anların hifzinə bizzən övladır”. Pəs, du'a qıldı ki, “İlahi, ol şahzadələri əgər dəryada isə zövrəqi-inayətlə kənara yetür və əgər səhrada isə bədrəqeyi-hidayətlə mənzilə gətür”. Filhal Cəbrail nüzul edüb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, anlar əfazili-əhli-dünya və ə’azimi-əhli-üqbadır və validələri anlardan ə’ladür; heç ələm çəkmə, ol şahzadələr BəniünNəccar həzirəsində asayışdədülər və Həzrəti-İzəd iki fırıştə anların hifzinə müvəkkil edüb, balü pərlərin anlara ğita və fəraş edüb xidmətlərinə məşğuldürlər”.

Həzrəti-Rəsul ol həzirəyə rəvan olub, İmami-Həsəni götürdü və İmam Hüseyni bir fırıştə götürüb gəlürkən Əbu Əyyubi-Ənsari fırıştəyə ehsas etməyüb təsəvvür etdi ki, şahzadələrin ikisi dəxi Rəsulullahdədir. Təhəhhüm qılıb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bu iki şahzadənin birin bənə ver bən götürəyəm ki, həzrətinizə səbükbarlıq hasil ola”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey Əyyub, bunlar mükərrəmlərdür dünyada və möhtərəmlərdür üqbada. Validələri kəndülərdən əşrəfli əfzəl”. Pəs, canibi-səhabəyə təvəccöh qılıb ayıtdı: “Ey qövm, xəbər verəyim sizə cəddü cəddə cəhətindən əşrəf kimdir?” Dedilər: “Kımdir, ya Rəsulullah?” Buyurdu ki, “Həsən və Hüseyn ki, cəddləri Rəsul və cəddələri Xədiceyi-binti-Xüveyləddür, əşrəfi-qəbailiərəb”. Dedi: “Xəbər verəyim valid və validə cəhətindən kimdir

¹ Nə gözəl bir minik

² Nə gözəl bir minici.

³ Həsən və Hüseyn cənnətdəki gənclərin seyyididir.

əşrəf?” Dedilər: “Kimdür?” Dedi: “Həsən və Hüseyin ki, validləri Əli İbn Əbi Talibdür və validələri Fatimə binti-Rəsulullah”. Dedi: “Xəbər verəyim sizə ki, xalü xalə cəhətindən kimdür əşrəf?” Dedilər: “Kimdür? Dedi: “Həsən və Hüseyin ki, xalları Qasim İbni-Rəsulullah və xalələri Zeynəb binti-Rəsulullah”. Dedi: “Xəbər verəyim sizə əmmü əmmə cəhətindən kimdür əşrəf?” Dedilər: “Kimdür?” Dedi: Həsən və Hüseyin ki, əmmləri Cəfəri-Təyyar və əmmələri Ümmü Hani binti-Əbi Talib. Şe’r:

Qandadur böylə bir şərəflü nəsəb,
Mə’dəni-fəzli-izzü elmü ədəb.
Sifəti-Həzrəti-Hüseyinü Həsən
Cümleyi-kainatədür rövşən.
Ol biri paki-nəqdi-Mustəfəvi,
Bu biri nuri-çeşmi-Murtəzəvi.
Ol biri bədri-asimanı-kəmal,
Bu biri sərvi-cuybarı-cəmal.
Ol biri afitabi-övci-yəqin,
Bu biri gülbüni-hədiqeyi-din.
Hər biri bir hümayı-cılvənümə,
Rəfə’əllahu iqtidarəhuma”¹

Rəvayətdir ki, İbn Zubeyrlə səfərdə ikən bir gün nəxlistana yetdilər ki, nəxllərində əsəri-təravət qalmamışdı! Anda qərar dutub İbn Zubeyr arzu qıldı ki, nolaydı bu dirəxt[lərdə] rütəb zahir olaydı. Həzrəti-İmam Həsən ruyi-niyaz dərgahı-biniyaza dutub, du’aya iştigal edüb duası icabətə yetdi. Filhal bir nəxl təravət peyda qılıub rütəb zahir etdi. Bə’zi şəkkaklar anı sehrə həml etdikdə, Həzrətiİmam ayıtdı: “Bu sehr degil, əmma əsəri-feyzi-Həzrəti-Rəsulullahdır”.

Əlqissə, ol şahzadələrə mənsub olan kəramatü vəlayat əhatəyi-həsrə gəlməz və bu müxtəsərdə mərqum olmağa qabil olmaz”. Şe’r:

Həsən vəsfinə yoxdur həddü qayət,
Vəfa qılmaz ana həsri-rəvayət.
Sözü zikri-səfi hər əncüməndür,
Dəlili-hüsni ol bəs kim, Həsəndür.

¹ Allah onun ikisinin qüdrətini ucaltsın.

Əməma raviyi-əxbəri-cigərsuz və haviyi-əsarı-qəməndüz bu təriqlə ol şəhzadəyi-aləmpənahun vəqayei-əhvalindən xəbər vermiş və bu sürudla zülmətəyi-əxbəri-şəhadətin-məsəmi'i-əhli-ruzigara yetürmiş ki, çün Həzrəti-Şahi-Övliya səriri-xilafəti ol Həzrətə təslim edüb, əhkəmi-şor'iyə nəfazın ana tövfiz etdi və növbəti-riyasətiümmət tədriclə ol padşahi-rif'ətdəstgaha yetdi, ol Həzrət şəraititə'ziyət ədasından sonra xassü ammi cəm' edüb, payəyi-minbəri qüdumi-şərifilə müşərrəf qılıb, ol qaimməqəmə-Həzrəti-Mustəfa və nayibmənəbi-Həzrəti-Murtəza lisani-bəliğ və zəbani-fəsihla bir xütbə ağaz etdi və moizəsindən sonra nida qıldı ki: "Ey sükkənisərapərdəyi- hökmi-şəriət və ey hüzzari-xətireyi-təqvvavı təharət, bənəm İbnül-bəşir, bənəm İbnül-nəzir, bənəm varisi-sultani-təxtirisalət, bənəm canışını-hakimi-mülki-vilayət. Cəddi-pakim sizi dinihəqqə də'vət etdi və validi-büzürgvarimdən sizə sa'adəti-hidayət yetdi. Hala bən dəxi sizi anların təriqinə ehda qıluram və mühəqqəq bilun ki, bana iqtida anlara ittihadür və bana müxalifət anlara imtina'dür".

Bu hala müqarın Əbdullah İbn Əbbasaya qədər durub ayıtdı: "Ey qövm, bu məxdumzadə fərzəndi-Rəsulullahdır, sizdən iqrari-təv'iilmamət və izhari-bey'ət istər, nə dersiz?" Cəmi'i-hüzzari-məclis fəryad etdilər ki, "Səmi'na və ətə'na"¹. Qaideyi-bey'ət təmam olduqdan sonra İbn Mülçəmi hazır edüb ayıtdı: "Ey bədbəxt, HəzrətiƏli sənə nə yaman etmişdi?" İbn Mülçəm ayıtdı: "Ey şəhzadə, olacaq vaqe' oldu. İmdi əgər icazətin olsa, hakimi-Şam ki, məsnədinə sahibidə'vadür, anın qətlin qəbul edərəm". Həzrəti-İmam Həsən tətvilikəlama fürsət verməyüb bir zərbələ ol pəlidə həlak edüb buyurdu ki, cəsədi-pəlidin ehraq etdülər. Ol canibdən xatir təsallı etdükdən sonra nizami-mülkü millət və nəsəqi-əhkəmi-dinü dövlət iştiğalında olub, əndək zəmanda otuz bin mücahid hey'ətə girdi və cəmi'yyəti-əsakırınüsərtmə-asır məsnədi-xilafətə rövnəq verdi. Şə'r:

Buldu xurşidi-cəhantabi-xilafət irtifa,
Şö'leyi-aləmfüruzu saldı hər canib şüa.

Bu xəbərdən hakimi-Şam mütəzəlzil olub, altmış bin mübarizlə mütəvəccihizəbti-İraq oldu və Həzrəti-İmam Həsən qırx bin

¹ Eşitdik və itaət etdik (Qur'an, 2, 285).

mücahidlə Kufədən çıxub istiqbal təriqilə Əbdürəhman deyrin müxəyyəmi-
xiyami-nüzuli-orduyi-hümayun qıldı. Ol mənzildən Qeys bin Sə'di iki bin
namdarla təlieyi-sipahi-zəfərpənah edüb, kəndü mütə'aqib rəvan oldu. Mərhələ-
mərhələ gedərkən sabati Mədainə yetdiükə istirahət təriqilə bir neçə gün
təvəqqüf etdi. Çün şahzadə əksəri-övqatda zikr edərdi ki, “Bən ixtiyarla
mürtəkibixüsumət olmazam və kimsə ilə səltənəti-dünya üçün münaziə
qılmazam”, həvayı-nəhbü qarət üçün cəm olan ləşkər şahzadənin təvəqqüfündən
güman etdilər ki, anda müharibə meyli yoxdur. Bu əndişə əqidələrin fasid edüb,
müvafiq ikən müxalif oldular və italeyi-yəjadi təğəllüb edüb cəmi’i-əsbabü cihazın
yəğma qıldılar. Və Həzrəti şahzadə bə’zi xasla mütəvəccih-i-Mədain olub,
gedərkən Xəzrəc bin Dəhiyyə Əsədi ki, çoxdan mütərəssidi-fürsəti-azar olub
kəmində idi, fürsət bulub şahzadəyə bir zəxm urub, bə’zi mülazimlər dutub anı
parə-parə qıldılar. Əmma Həzrəti-İmam ol zəxmdən qayətdə münzəcir olub,
Mədaində qəsri-əbəzi nüzuli-icmal ilə müşərrəf qılıb, cərrahlar müalicəsinə
iştirğal etdilər.

Əlqıssə, şahzadə müavinətinə və mütəvəccihinə e’timad etdiği əqli-Kufədə
vəfa görməyüb “Əl-sulhu xeyrun”¹ müqtəzasincə hakimi-Şamla bə’zi şurut
üzərinə ki, təfsili anın mövcibi-məlaldür, müsaliha qıldı, Mədinəyə mütəvəccih
oldu.

Rəvayətdir ki, bir gün Əli bin Təmir Həmədani Mədinədə ol Həzrətə ayıtdı:
“Ya İbn Rəsulullah, Müaviyə müsali-həsinə səndən riza münasib degildi”. Cəvab
verdi ki: “Ey Əli, biz gəncineyi-hikmət xəzanədarlarıyız və meydani-vilayət
şəhsuvarlarıyız, biza mə’lum olan sizə məsturdur və biz idrak etdiyimiz əsrar
sizin idrakinizdən durdur. Hənuz iki canibdən cidalü qital üçün mühəyyə olan
ləşkərin və’deyi-xunrizi təvəqqüf və tə’xirdədür, vəqtsiz təvəccöhlərinə hakimi-
Qəza riza verməz və xəl’əti-xunabə xəzaneyi-hikmətdən Hüseyni-məzluma
verilmişdür, bənim iqdamımı zəmanə rə-va görməz. Ərseyi-heycada Hüseyn
üçün səfi-qatil mürəttəb edən bəzmi-bəlada bənim üçün zəhrinabdan cami-
ləbaləb mühəyyə qılmışdır və Hüseyni-məzluma İraqda mülaziməti-Murtəza
müqərrər olunduqda bana Mədinədə mülaziməti-Mustəfa müqəddər olmuşdur”.

Şe'r:

¹ Sülh xeyirdir.

Fərmanbərüz, müxalifətə yox macalımız,
Hər hökm kim, olur Səmədi-karsazdan.
İltər bəni Hicaza müqimi-İraq ikən,
Ol kim sürür Hüseyn İraqa Hicazdan.

Filvaqe', hər əmr bir vəqtə məxsusdur və hər vəqt bir əmrə mütəə'ləq. Bitəkəllüf əgər Müaviyənin mü'asiri Hüseyn olsaydı, səlahi-zəman müqtəzasincə müsalihə etmək müqərrər idi və əgər Yəzidlə İmam Həsən müqabilə qilsaydı, müqatılə etmək namiyəssər idi. Və hər birinün məqamı əzəldən müqəddər idi və bidayədən müqərrər.

“Şəvahidün-Nübüvvət”də məsturdur ki, Həzrəti-Izəd BəniÜmməyə mülkin Həzrəti-Rəsula ərz etdikdə, Həzrəti-Rəsul gördü [əşrari-Bəni-Üməyyə] bir-birinin əqəbincə minbərə çıxarlar. Bu halət ol Həzrətə düşvar gəlüb, mütfəkkir olduqda təslileyi-xatir üçün sureyi-“Inna ə'təynakə'l-Kovsər”¹ nüzel etdi ki, ibarətində olan “əlfı şəhrin”-Bəni Üməyyənin mülkinə müş'irdür; [və ətəyiKövsər tənə'ümətli-aləmi-bəqadan müxəyyər] qərəz [bu] mülkifani əvəzinə onlara Hövzi-Kövsər verilmişdi.

Və bir rəvayətdir ki, İmami-Həsən müsalihə etdikdən sonra Mədinəyə müraciət qıldıqda, ərbabi-ədavət təhriki-silsileyi-fitnədən təvəhhüm edüb, ol Həzrətin dəf'inə və rəf'inə iqdam edüb, bə'zi fəsad əhlinə əngiz etdilər ki, ol Həzrətin Bəsrədə vaqe' olan əhibbasından otuz səkkiz nəfər mö'mini-müvəhhidi bəhana ilə qətl edüb, ənva'iqəbahət zühura gətürdilər. Həzrəti-İmam ol halətə ettilə' bulduqda, Əbdullah İbn Əbbas ilə mütəvəccih-i-Diməşq olub, rəhgüzarı Mosulə düşüb, Sə'd Mosuli[ki, Əmiri-Mosul idj] təşrif-i-şərəfindən xəbərdar olub, istiqbala çıxub, nəhayəti-e'zazü ehtiramla xidmətlər qılıub, şahzadə bir neçə gün anda istirahət görüb, andan müsafrir olub diyariDiməşqə yetdikdə valiyi-Şam əşrafü əkabiri-Şamla istiqbala gəlüb, kəmali-e'zazla şəhrə ötürüb mərasimi-xədəmatində mübaliğələr qıldı və Həzrəti-İmam xatirində olan qəziyyələri şərh edüb, münasib cavablar aldı.

Əlqıssə, xitteyi-Diməşqdən yenə Mosula müraciət qıldıqda bu növbət Sə'd mənzilinə nüzel etməyüb, Həsən nam bir aşinasının mənzilinə qədəm basdı və da'iyə qıldı ki, bir neçə gün Mosulda tərhi-

¹ Biz sənə Kovsər bağışladıq.

iqamət buraxub istirahət bula. Gürəhi-ə'da ki, həmişə mütarəssidifürsət idi, ol mizbanın əqidəsini və'deyi-mal ilə Həzrəti-İmamdan münhərif qılıub, şışə-şışə zəhrlər ırsal etdilər ki, mətu'matində və məşrubatində müyəssər olduqca məmzuc edüb verə. Ol bədbəxt üç növbət Həzrəti-İmama zəhr verdi, əmma bəqayı müddəti-həyat manei-tə'sir olub, əsəri təmam etmədi, əmma mövcibi-təğəyyüriməzac olub təb'i-şəriflərin mükəddər edərdi və ol mizbanın əhvalına Həzrəti-İmam müttəle' oldu, əmma izhar edüb infi'al verməzdi. Şe'r:

Ah kim, dünyada bir yarı-müvafiq qalmadı,
Qəmgüsərū munisü qəmxarū müşfiq qalmadı.

Və hər növbət ki, şahzadə təkəssüri-məzac peydə qılurdu, du'a bərəkatilə səhhətə mübəddəl olurdu. Mizban aciz olub surəti-hal [ol silsileyi-fəsad mühərriklərinə]’ərz etdi ki: “Üç növbət zəhr verdüm, əsər qılmadı”. Bu növbət bir şışə-zəhri-həlahil ırsal etdilər ki, əgər Həzrət istişmami-rayihəsin qılsa, fənadan aman bulmaz və əgər səfheyi-vücuda surətin çəksələr, nəsimi-həyat kainata güzər qılmaz. İttifaqən ol qasidi-ərbabi-məfasid gəlirkən istirahət üçün bir mənzildə, düşüb, məsti-xab olduqda bə'zi siba'ü bəhaim anı həlak edüb, bu hala müqarın Həzrəti-İmamın bir mülazimi gəlürkən ol məqtuli görüb və ol şışə və naməyi alub Həzrəti-İmama gətirdi. Həzrəti-İmam mütali'ə qıldıqda, mövcibi-xəcaləti-mizban olmasun deyü, pünhan etdi, əmma Sə'd Mosuli Həzrəti-İmamın rəngi-mübarəkin qəzəbdən mütəğəyyir görüb həqiqəti-məktubu sual etdikcə Həzrəti-İmam məşguli-əhadisü təfasır olub, ol sırrın ifşasına rəğbat etməzdi. Aqibətləmr Sə'diMosuli Həzrəti-İmamın müsəllayı-şəriflər altından ol naməyi bir təqrıble alub mütaliə etdikdə, qayətdə müztərib olub, Həzrətiİmamdan icazətsiz məclisdən dışra anı hazır edüb aytdı: “Ey bədbəxt, Mustafa və Murtəza və Zəhradan sənə nə tə'əddi vaqe' olmuşdu?” Ol bədbəxt aytdı: “Haşa, anlar məhzi-məkarimdürlər”. Sə'd aytdı: “Ey bidövlət, bəs nə bais oldu ki, övladına qəsd edərsən?” Və ol namə və zəhri izhar etdi. Ol bədbəxt inkar etdikdə buyurdu ki, mülazimlər ənva'i-ihanətlə ol pəlidli həlak etdilər.

Əmma Həzrəti-İmam münkəsir və münzəcir Mosuldan çıxub Mədinəyə təşrif buyurdu. İttifaqən Mərvani-Həkəm onda idi. Ol bədbəxt zahirən Həzrəti-İmama izhari-məhəbbət edərdi, əmma

batındə təriqi-ədavətə sülük edüb, həmişə dəf'inün tədbirində idi. Bir gün Ənsunə nam bir dəllaliyə ayıtdı: "Ey Ənsunə, Cə'də bintiƏş'əs Həzrəti-İmam Həsənün hərəmi-möhtərəmidür və bilürəm ki, Həsənin mütə'addid əzvacı olmağın xatırı anın tərəfindən cəm' degil. Filvaqe', heykdir ki, ol hüsnü cəmala övqatı zaye keçüb, müddətiömründə ixtiyar və iqtidar bulmaya. Və mən istima' etmişəm ki, Yezid bin Mü'aviyə kərratla zikr edərdi ki, anın təzvici bana ənsəbdür. Ey Ənsunə, əgər Cə'dənin mizacın İmam Həsəndən münhərif edüb bu mühimmi kifayət edəcək olsan, cəmii-muradın hüsulinə kəfiləm".

Ənsuneyi-rusiyah ol əmri qəbul edüb, andan çıxub İmam Həsən sərayinə təvəccöh etdi. İttifaqən Həzrəti-İmam ol gün ixvanü ənsabla seyrə çıxmışdı. Cə'də tənha idi və Mədinədə Əsma ilə mə'ruf idi. Ənsuneyi-məl'unə ağazı-təkəllüm qılıub, hər canibdən müqəddimələr tərtib edüb, təqrıblə izhari-müddəə qıldı ki: "Ey banuyi-mükərrəm, vey xatuni-müəzzəzəm, əlminnətü lillah, daməni-kəmali-cəmalın qübari-nəqsdən mü'ərra və cəmi'i əsbabi-kəmalun mühəyyadır. Hala sənün ol vəqtündür ki, həmişə silsileyi-cəm'iyət müntəzəm olub məclisün eyşü işrətdən xali olmaya və mütləq nəsimi-təfriqə gülşənicəm'iyətünə güzər qılmaya. Nə münasibdür bu ki, övqatın bir zahid həbaləsində sərf ola ki, əksəri-övqatı ibadətdə sərf olub, guşeyiməhrabı əbruyi-müqəvvəsədən əhsən bilə və dərəcatı-minbərə silsileyi-zülfə-mü'ənbərdən yegrək təvəccöh qila. Xüsusən ki, hər iki gündən bir məhbubəyə meyl edüb, təriqi-əqdü təlaqa adət etmişdür və çox övrətlərə ələmi-müfariqəti yetmişdür".

Cə'də ki, ol kəlimati eşitdi və ol göftarı-nasəvaba qulaq dutdu, münafiqzadə idi və abavü əcdadı Murtəza tiğilə dünyadan, getmişdi, lacərəm cibillətində olan əsəri-nifaq mütəhərrik olub, abavü əcdadının intiqamin almağa müttəsil müqimi-məkməni-intizar idi, bu sözlərdən mütəəssir olub və intiqama fürsət bulub ayıtdı: ["Ey Ənsunə, təriqitədarük nədir?" Ənsunə ayıtdı:] "Ey xatun, mühəqqəq bilmiş ol ki, Yezid bin Mü'aviyə bu xidmət müqabiləsində səni mütəsərrifi-hökmixilafət edüb, müqəddəmi-xəvətinə hərəmsər qılur, hala tədarük oldur ki, İmam Həsən dəf'inə iqdam edəsən".

Cə'deyi-bivəfa Həzrəti-İmamın qəsdinə kəməri-kin bağlayub və Ənsunə ol mənzildən çıxub Mərvana surəti-hal ərz etdikdə Mərvan bir miqdar zəhr irsal edüb, Cə'də ol zəhri əngəbinə məmzuc edüb Həzrəti-İmama verdi. Həzrət ol əsəli-məsmum tənəvüldən bihüzur

olub, istifraq edüb, rövzeyi-Rəsulullah üzərinə varub ərzi-niyaz etməklə şəfa buldu, əmma Cə'dəyə bədgüman olub annin mənzilinə tərəddüd etməz oldu.

Bir gün dəxi təfəqqüdi-əhval təriqilə, Cə'dənün mənzilinə güzar etdikdə Cə'də ayıtdı: "Ya İmam, Mədina xurmaliğindan bir miqdar rütəb götürmişlər, rəğbət etməzmisən?" Həzrəti-İmam rütəbə rağib idi, buyurdu ki, gətür. Hazır olduqda Cə'dəyə əmr etdi ki, sən dəxi mürəfiqət qıl. Cə'də məsmüm olmayan rütəbdən tənavül qilub, Həzrəti-İmam mülahizə qilmayub rütəbi-məsmumdan yeddi danə tənavül qıldı. Yenə mizaci-şərif mütəğəyyir olub ayıtdı: "Ey Əsma, bu rütəbdən mizacım mütəğəyyir oldu, hikmət nədir?" Cə'də ənva'iüzrlə rəf'i-güman edüb, Həzrəti-İmam andan çıxub yenə rövzeyi-Rəsulullah'a ki, darüşşəfai-əhli-dərddir, təvəccöh qilub şəfa buldu. Bir gün ixvanü ənsabın cəm edüb ayıtdı: "Ey əzizlər, bən bu şəhərə gəldigim zəmandan bu günədək bir dəm rahətdən dəm urmadum və bir sa'ət istirahət görmədüm. Səlahim oldur ki, Mosula varub, təbdiliabü həvədan təməttö' bulam və dami-küdurətdən ola ki, azad olam". Pəs, İbn Əbbas və bə'zi xəvasla mütəvəccih-i-Mosul olub və ol büq'eyi-mübarəkə yetüb tərhi-iqamət buraxdıqda avazeyi-vüsulimövkəbi-humayuni Şam yetüb, məhruseyi-Diməşqdə bir ə'ma var idi ki, düşməni-xanədani-Heydəri-Kərər idi, vüsuli-məqdəmindən xəbərdar olub, dili-pürkinə ilə Mosula təvəccöh qilub, növki-əsasın zəhrlə sirab edüb Həzrəti-İmamın mülazimətin ixtiyar etdi. Bir gün əsasin hər yerə basub tərəddüd edərkən İttifaqən növki-əsayızəhraludla Həzrəti-İmamın payi-mübarəkin məcruh qıldı qayətdə ki, Həzrəti-İmam ah edüb ayaqdan düşdü. Əbdullah İbn Əbbas və bə'zi müxlislər istədilər ki, ol bibəsirətə siyaset göstərələr. Həzrəti-İmam mane' olub mürəffi'əsin Qiyamatə buraxdı. Əlqissə, Mosulda rahət bulmayub, azarı-dəmadəm çəküb derdi. Şe'r:

Dərda ki, dəmi dəm urmadım rahətdən,
Qurtulmadım ənduhü qəmü möhnətdən.
Hər büq'ədə kim meyli-iqamət qıldum,
Ol büq'ə mükəddər oldu bir afətdən.

Əlqissə, ol zəxmin müalicəsinə cerrahlar götürdilər. Cərrahlar gördükdə ayıtdılar: "Bu zəxmün sinannın zəhrlə sirab etmişlər". On beş gün miqdarı tədbirlər edüb, şəhzadə ol zəxmdən nəcat buldu. Və ol

ə’ma intiqamin alub, Mosuldan çıxub DİMƏŞQƏ gedərkən Əbbas Əli üzərinə həvalə olub əsasın əlindən alub yenə ol əsa ilə ol məl’unu həlak etdi.

Rəvayətdir ki, şəhzadə Mosulda dəxi qərar dutmayub yenə Mədinəyə mütəvəccih oldu, əmma Cə'dənin sərayına tərəddüb etməyib, anın küdürütin ziyadə qılmağın peyvəstə müntəziri-fürsət idi, ta ki, şəbi-cüm'ə Səfər ayının iyirmi doqquzunda bir miqdar əlməsi-sudə alub Həzrəti-İmam olan mənzilə mütəvəccih oldu və xatirində müqərrər etdi ki, əgər görsələr, izhari-şövqü təhəssür qila və əgər görməsələr, müddə’asın hasil edüb bərmurad ola. Mənzərə üzərinə gəldikdə gördü ki, şəhzadə məşguli-xab və ətrafı cəvanibdə olanlar qafıl. Sakin-sakin balını-mübarəkin üzərinə gəlüb gördü su içdiyi kuzənin ağızı məxtumdur, əlməsi-sudəyi kuzə üzərində olan hərir üzrə qoyub mütəhərrik etdikcə hərirdən keçüb suyə məmzuc oldu və ol bədbəxt sür’ətlə müraciət edüb mənzilinə getdikcə şəhzadə bidar olub Zeynəbə ayıtdı: “Ey həmşireyi-əziz, hala vaqi’əmdə gördüm cəddimi, bana izhari-iştıyaq etdi. Bir miqdar su ver ki, atışifəraqa təskin verəyim”. Zeynəb ol kuzənin möhrün açub İmam əlinə verdikdə, Həzrəti-İmam ol kuzədən bir cür’ə nuş etdikdə əlməsi-sudə əczayı-cigərindən rişteyi-rabitəyi qət’ edüb parə-parə qıldı. Həzrətiİmam ayıtdı: “Ah, bu nə şərbəti-nasazgardı ki, dərunimə atəş buraxdı və bu nə cür’eyi-naxoşgüvardı ki, canü cigərim yaxdı”. Həm ol saat Həzrəti-Hüseyni hazır edüb ayıtdı: “Ey bəradəri-əziz. Şe’r:

Zəhri-qəmi-ruzigar kar etdi bana,
Gör bu sitəmi ki, ruzigar etdi bana.
Hər zülm ki, zimmində idı dövrənən,
İzhara götürdi aşkar etdi bana.

Məxfi və məstur olmaya ki, hala cəddimi vaqi’əmdə gördüm, əlimdən dutub rizayı-behişti bana ’ərz edüb buyurdu ki: “Ey fərzənd, bəşarət sənə ki, dami-bələdan nəcat buldun və möhnəti-zəmanədən xilas oldun, yarın bənim hüzurumdasan”.

Bidar olduqda, bu kuzədən bir şərbət su içdim, cigərim doğrandı, guya ki, zəmani-rehlətdir, həlal et”. Həzrəti-Hüseyn giryən olub, ol kuzəyi əlinə alub istədi ki, imtahan üçün təcərrö’ edə. İmam yerə urduqda ol kuzə sınuub, ol zəhr tökülüb, əczayı-ərziyyə tə’sirindən şax-şax olub cuşa gəldi. Əlqissə,

şahzadənün cigəri-mübarəki yetmiş parə olub hülqi-şerifindən töküldü. Şe'r:

Sərsəbz qıldı gülbüni-bağı-vilayəti
Sirabi-zohri-nab qılıub cövri-ruzigar.
Ol səbz gülbüñ üzrə dili-parə-parədən,
Qıldı bəhari-hadisə bərgi-gül aşkar.

Ol dəm ki, afitabi-zərrinfam fələki-minafamda irtifa'i-məqam buldu, ol Həzrətin rəngi-mübarəki zümürrüdfam olub, ətrafında olan əhibbadan sual etdi ki: “Rəngim nə gunədürü?” Dedilər: “Səbzdür”. Həzrəti-Hüseynə baxub ayıtdı: “Səddəqə Rəsulullah”¹. Hüzzariməclis istifsari-məzmun etdikdə ayıtdı: “Cəddi-bütürgvarım bir gün buyurdu ki, rövzeyi-cinanda seyr edərkən əhli-aləmin bir-bir məqamların bana ərz ettilər. İki qəsr gördüm, biri lə'ldən və biri zümürrüddən ki, şü'aləri afitabi-tabana tə'n edərdi. Rizvandan sual etdüm ki, bu qəsr kimlərə mənsubdur? Dedi: “Biri İmam Həsənün və biri İmam Hüseynindür”. [Dedim] aya, ixtilafi-lövnə səbəb nədürü? Rizvan xamuş olub bən mübaliğə qıldıqda Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Rizvan şərm edər, bən ərz edəyim: qəsri-zümürrüdfən İmam Həsənə mütəəlliqdır, anıncun ki, vəqtini-vəfat zəhr içüb, rəngizümürrüdfamlı dərgaha gəlür və qəsri-gülräng İmam Hüseynə mənsub, anıncındır ki, tiği-abdarla qərqi-xun olub behiştə təvəccöh qılur”. Şe'r:

Nəmi-tərəssühi-zəhr ilə rəng qıldı 'əyan,
Səfayı-səfheyi-ayineyi-üzarı-Həsən.
Məgər ki, cür'eyi-zəhr idi qötreyi-baran
Kim, anda etdi 'əyan səbzə laləzari-Həsən.

“Şəvahid”də məsturdur ki, İmam Həsən zəhr ilə mütəğeyyirül-hal olduqda Hüseyn sual etdi ki: “Ey məxdum, kimə gümanın gəlür?” İmam Həsən ayıtdı: “Ey bəradəri-mehriban, bən bildigimi sən dəxi bilürsən, əmma qəmmazlıq bizdən zahir olmaq münasib degil, həm səbr övla və ənsəbdir”.

“Fəslül-Xitab”da Xacə Parsadan nəqlidür ki, Həsənə altı kərrə zəhr verdilər tə'sir etmədi, aqibət əlməsi-sudə əsər qıldı.

¹ Rəsulullah doğru söyləyib.

Rəvayətdir ki, İmam Həsən ol sirri-nihani araya buraxmayub, xəfada Cə'dəyə ayitdi: “Ey yarı-namehriban,vey banuyi-cəfakariazarrəsan, noldu ki, həqqi-xidmətim fəramuş qılıb hörmətim dutmadın və cəddü babam hörmətin ri’ayət etmədin? Hala bən sənün mürəfi’əni divani-həşrə buraxdum, dünyada səni rüsva etməgi münasib görmədüm və sənə azar yetirmədüm. Əmma bilmiş ol ki, hər murad üçün ki, bu şüglə iqdam etdin isə, ol murada dəstrəs bulmazsan və hər kim üçün ki, bu zəlaləti qəbul etdün isə, andan bəhrəmənd olmazsan”. Bu mü’atibədən sonra Həzrəti-Hüseyni və sair övladın və əshabın hazır edüb, təqva və təharətə vəsiyyət qılıb, Ümm Gülsümə ayitdi: “Ey həmşirə, Qasimi gətür”. Qasim hazır olduqda əlindən dutub İmam Hüseynə təslim edüb ayitdi: “Ey bəradər, filan qızını bu fərzəndimə verəsən və’dəsi iriştükdə”. Bu hal Səfər ayının igirmi doqquzuncu gecəsində idi. Rəvayətdür ki, gecənin bir sülsü keçdiğdə nərgisişəhlasın açub İmam Hüseynə baxub ayitdi: “Ey Hüseyn, bu övladımı sənə tapşırdum və səni Vacibülüvücəda”. Və kəlimeyi-şəhadət zəbanımübərəkinə cari olub dövləti-bəqaya faiz oldu. Şə’r:

Sərv qəddi çəməni-xüldə xuraman oldu,
Hürü qılmana rüxi şəm’i-şəbistan oldu.
Cövhəri-zati olub ricsi-əlayiqdən pak,
Məhrəmi-bargəhi-rəhməti-qüfran oldu.
Gərçi ol xatiri-cəm’ ilə səfər qıldı, vəli,
Dili-əhbab fəraqında pərişan oldu.
Mərdümi-dideyi-ərbabi-nəzər əşk töküb,
Nəmi-əşkilə könül evləri viran oldu.

Cəmi’i-ixvanü əxəvat ağazı-tə’ziyət qılıb, ol Həzrətə təchizü təkfin mürəttəb etdikdən sonra məqbəreyi-Bəqi’da cəddəsi Fatimə binti Əsəd mücavirətində dəfn etdirilər. Və ömri-şərifli əsəhhi-əqavillə qırx yeddi ildir. Rəvayətdür ki, mərasimi-tə’ziyətindən sonra Mərvani-Həkəm əndişə qıldı ki, əgər Hüseyn İmam Həsən qatılın təfəhhüs edüb, işəyiyi-zəhrü əlməs qıssəsin mə'lum edəcək olursa, əhval müşkil olur; tədbir edüb Cə'dəyə e’lan etdi ki: “Ey qafil, Hüseyn surəti-halindən xəbərdar olub sənin tədarukundədir”. Cə’deyibisə’adət “Əlxainu xa’ifun”¹ müqtəzasincə filhal fərar edüb kəndusin

¹ Xain xoflu olur.

Mərvanun mənzilinə buraxdı və Mərvan ol bədbəxti iki nəfər qualm və üç cariyə ilə Şama irsal etdi və keyfiyyəti-halın hakimi-Şama ərz qıldı. Əlqissə, Cə'də diyari-Şama yetdikdə və xəbəri-vəfati-İmamı Həsən şıya' bulduqda, valiyi-Şam buyurdu ki: "Dərə divarı-Şamı siyah edüb, təmamıyi-əhli-məməkət siyəhpuş olub, üç gün üç gecə mərasimi-tə'ziyət və şəraiti-müsibət əda qlalar". Qaideyi-matəmdən sonra Cə'də həqiqəti-macərasın məxfi qlılmayub bəyana gətirdi. Hakimi-Şam mütəəssif olub ayıtdı: "Ey bədbəxt, Xuda və Mustəfadan şərm etmədünmi, sən ki, nəqdi-Rəsulullahha bu qəbahəti rəvə görəsən? Bənim oğlum söhbətinə nə layiqsən". Şe'r:

Ey nihali-gülşəni-üşyan, bəladür hasilün,
Məzhəri-zülmü sitəmdür cövhəri-naqabilün.
Xanədani-iffətü ismət nə layiqdir sana,
Məkmənə-İblisdür daim xəyalı-batılün.

Və ol bədbəxt bu fe'ldən peşiman olub, üç gün xarü xabdan məhrum idi, derdi ki: "Aya, bu nə fe'ldi ki, bəndən sadir oldu və rəqəmi- "Xəsirə-d-dunya vəl-axırət"¹ nasiyeyi-ə'malimə çəkildi və nəqsisi- "Zalikə huvə'l-xusranül-mübən"² səhifeyi-əhvalimdə zahir oldu". Şe'r:

Oldu siyah nameyi-ə'malim, ey diriğ,
Təğyir buldu surəti-əhvalim, ey diriğ.
Bən tairi-xətireyi-gülzari-qüds idim,
Sındırdım öz əlimlə pərə balım, ey diriğ.

Üç gündən sonra hökm oldu ki, əllərin və ayaqların bağlayub cəzireyi-Filə buraxalar. Rəvayətdür ki, cəzirə qürbünə yetdikdə bir tufan peyda olub, ol bədbəxti alub cəzirəyə buraxdı və minbə'd andan əsər görünmədi. Şe'r:

Cəhan içində mücərrəbdür intiqami-zəman,
Zəmanə yaxşıya yaxşı verür, yəmmana yaman.

¹ Dünya və axırətini gizlətdi (Qur'an, 22, 11).

² Bu nə acı bir itkidir.

Filvaqe, Həzrəti-İmam Həsən şəhadəti Hüseyni-məzluma nisbət bir müsibəti-üzma və hadiseyi-kübradır, zira mövcibi-istilayıə'dayi- bədfərcam və səbəbi-inhidami-şər' və İslam olub, pərdeyiməvəsa və müdarayı çehreyi-əhvalindən götürdü və ləşkəri-ə'dayı sərhəddi-tügəyanə yetürdi. Şe'r:

Zəhri-ə'dadan Həsən şəhdi-şəhadət içmədən,
Bulmadı ə'dayi-din fürsət Hüseyn azarınə.
Ömrlər hər fitnə kim, pünhan edərdi ruzigar,
Fitneyi-qətli-Həsən oldu səbəb izharinə.

Yeddinci bab

HƏZRƏTİ-SULTAN HÜSEYNİN MƏDİNƏDƏN MƏKKƏYƏ TƏVƏCCÖH ETDİĞİN BƏYAN EDƏR

Bu nüsxeyi-nami ki, müsaidəti-xameyi-siyəhruzigari-əşkbarla zühura gəlür və bu nameyi-girami ki, müavinəti-kilkı-sərgəştəyibiqqrardan təhrir alur, zəfərnameyi-sultani-Kərbəla Hüseyn İbn Əliyyi-Murtəzadür ki, dərd meydanından ələmi-ahi-cigərsuz çəkub və mərdümü-dideyi nəmdidədən qanlar töküb, cəm'iyyəti-cüyuşibəliyyati- mövfurə və ictimai-əsakiri-məsaibi-qeyri-məhsurə ilə təsxiri-məmaliki-əltəfi-sübhanı etmiş və fəthi-əqalimi-əvatifi-İlahi qılıub, səltənəti-səriri təqdirdə dərəceyi-kəmalə yetmiş. Şe'r:

Təalallah zəhi sultan ki, dərgahi-fələkqədri
Mədəri-dinü dövlət, qibləgahi-əhli-aləmdür.
Ana olmuş müyəssər kəsbi-feyzi-dünyəvü üqba,
Ana təsxir-mülki-surətü mə'na müsəlləmdür.

Və müsibətnameyi-Yezidi-pürcəfadür ki, şəbistani-[qəflətdə] təhriki-həvayı-nəfslə, çıraqçı-tövfiqi-sə'adəti intifa bulmuş və seyliNili- zəxarifi-dünyayla binayı-imanü İslami viran olmuş. Şe'r:

Zəhi nadan ki, qədrin bilməyüb tövfiqi-İslamın,
Məta'i-faniyi-dünyaya vermiş nəqdi-imanın.
Təvəccöh həşr divanınə qılmış mülki-dünyadan,
Tirazi-nameyi-ə'mal edüb məzlumlar qanın.

Filvaqe', əbdanından müfariqət edən ərvaha müşahideyi-əhvalidünya mümkün olса və nüfusi-insaniyyə inhilali-bədəndən sonra ümuridünyaya ettilə' bulsa mə'lumdur ki, Həzrəti-Hüseyni-Əli çəkdüğü cəfalərdən hasil etdəgi sə'adətlə zəman-zəman məhzuz olub tərviciməzar və tə'zimi-övlad və təksiri-mənaqibü mədayihdən Qiyamatədək nə miqdar təməttö' olur və Yezidi-pəlid etdəgi əməl cəzasın görüb,

ləhzə-ləhzə təcəddüdi-lə'nət və tə'əddüdi-ənva'i-ihanət və təcərrö'izəhri-məzəmmətdən nə bəlalarla mütaəllim olur. Şe'r:

Dari-dünyada bu yetər olara,
Əsəri-cənnətü nişani-cəhim.
Məhsər olduqda xud müqərrədir,
Ne'məti-baqivü 'əzabi-'əzim.

Həqqa ki, Hüseyni-şəhidün zikri-vaqieyi-şəhadəti-mövcibitəcdidi- kəmali-ixlası e'tiqad olmağın eyni-ibadətdür və məzəlumi Kərbəlanın təkrarı-vəqaye'i-müsibəti baisi-tənbibi-əhli-qəflət olduğu səbəbdən kəmali-sə'adətdür. Şe'r:

Hər kim ki, zikri-vaqieyi-Kərbəla ilə
Bir natəvanın eyləyə çeşmini əşkbar,
Gülzari-izzü cahini sərsəbz qılmağa,
Ol çeşmi-əşkbar yetər əbri-növbəhar.

Əgərçi zikri-vaqi'eyi-Kərbəla təqrir edən zəbani-növhəsəra bərqi-ələmdən bir şo'leyi-cansuzdur və keyfiyyəti-əhvalı-şühədə təhrir edən xameyi-məlalətfəza kəmani-küdürüdən bir navəkidildizdur, əmma ol şo'leyi-cansuz zəbanə çəkdükdə sineyi-ərbəbiməhəbbətdən qeyri mövqidi-iltihab bulmaz və ol navəki-dildiz pərvaza gəldükdə dili-əshabi-vəfadan qeyri nişanə qılmaz. Şe'r:

Tök ey müşjən, cigər qanın ki, gəldi giryə həngamı,
Gəl ey əşki-rəvan kim, getdi eyşü işrət əyyamı.
Gətür təqrirə bir-bir ruzigarın surəti-halin
Ki, bilsün'lər nədür dünyayı-dunpərvər sərəncamı.

Nüsxeyi-“Şəvahidün nübüvvət”də məsturdur, bəlkə cümleyialəmdə məşhurdur ki, Həzrəti-Hüseyn bin Əliyyi-Murtəza üçüncü İmamdır əimmemeyi-isna 'əşərdən və künyəti-şərifli Əba Əbdullah və ləqəbi-mübarəki Zəki və Şəhid və Sibt olub, sə'adəti-viladəti Mədinədə hicrətün dördüncü yılındə Şə'ban ayının beşinci günündə seşənbə günü vəqə'olmuş.

Rəvayətdir ki, nihali-xilqətləri gülşəni-sə'adətdə zühura gəlüb həqiqeyi-fəzayı-vücudu müzəyyən qıldıqda, müjdeyi-təşrif-i-qüdumu

Həzrəti-Rəsula yetüb, ol Həzrət iştiyaqi-təmamla Fatimə hərəmsərasınınə sayeyi-iltifaq buraxub, Əsma binti-Ümeyşə ki, qabilə idi, ol cövhəri-qabili Həzrəti-Seyyid hüzurinə gətirdikdə ol Həzrət Əli İbn Əbi Talibə ayıtdı: “Ya Əli, bu fərzəndi-saadətməndi nə ismlə mövsum edərsən?” Murtəza Əli ayıtdı: “Ya Rəsulullah, haşa ki, bən bu məsləhətdə Həzrətinə təqəddüm edəm. Səlahim sənin səlahindir, əmma xatirimdə bu idi ki, Həzrətinizlə müşavirət edüb, ismin ya Hərb, ya Cəfər edəm”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Bən dəxi bu təsmiyədə Vacibülvücüda sibqöt etməzəm”. Bu hala müqarın Cəbrail nüzul edüb səlam verüb dedi: “Ya Rəsulullah, bu tiflün dəxi ismin Harun Nəbi oğlunun isminə müvafiq Şəbir eylə. Şəbir lügəti-Yunanda Hüseynidür”. Pəs, həsbüləmr ismi-mübarəkin Hüseyn etdilər. Tədriclə ol Həzrətin afitabi-rif'ətləri gündən-günə asimanı-vilayətdə dərəceyi-irtifa’ bulub və hilali-fitrətləri xurşidi-risalətdən iqtibasi-ənvabi-feyt etməklə mahi-təmam olub cami-cəmi’i-fəzaili-surivü mə’nəvi oldu və hər fəzilətdə iqtidarı-təvəffüq və hər mə’nidə e’tibari-kəmal buldu. Filvaqə’, nə fəzilət bundan ziyadədür ki, məcmu’i-məşahiri-əimməvü əkabiri-sadat anun nəslindən olub silsileyi-siyadət ana mərbut ola və nə mərtəbə andan əzfundur ki, təcdidi-tə’ziyəsindən Qiyamətdək həqiqəti-həqqü batıl təmyiz bula. Əlhəq, bir nihali-xüçəstə ki, xakitinəti-Zəhradan baş çəküb, zülali-cuybarı-şəfqəti-Murtəzadan və nəsimi-iltifati-Mustəfa ilə nəşvü nəma bulmuş ola, mə'lumdur ki, aqibət nə bar verür. Və bir gövhər ki, sədəfi-bətni-Fatimədən, nisanıkəmali Murtəzadan zühur bulub dəryayı-intisabi-Rəsulullahda hasil olmuş ola, yaxındı ki, bazarı-həqiqətdə nə qiyamət bula. Şe'r:

Gər qələm olsa qamu əşcarü dəryalar midad,
 Gəlməyə təfsillə təhrirə övsafi anın.
 Gər ədu həm kami-dil buldiysəll qətlindən nola,
 Cümləyə məftuhdi əvvabi-əltafi anın.

Lacərəm hər cəhətdən zati-şərifi iqtizayi-kəmal etməgin bəlavü möhnətdə dəxi rütbeyi-kəmalın görün və məqami-şiddətdə dəxi ülüvvi-mərtəbəsin müləhizə qılun ki, cəmi’i-ənbiyavü övliyadan mümtaz bimü’avinü müzahir yetmiş iki zəxmi-mühlik ilə igirmi iki bin zalim arasında cidal edüb və fövti-ənsabü övlad ana iztirab verüb, əczü istigasəyə bais oldu və nə təfriqeyi-əyal və cəzə’i-ətfal və təkəddüri-əhval anı iztiraba salub əqidəsi təğəyyür buldu.

Rəvayətdir ki, ol Həzrətin xəbəri-şəhadətin Həzrəti-Rəsula Cəbrail kərratla yetürmişdür və əxbarı-müsibətin dəfə'atla götürmişdür. Ol cümlədəndür bu ki, ol mazlumun viladətindən müqəddəm ÜmmülFəzli- Haris bir gecə vaqıəsində gördü ki, Həzrəti-Rəsulun ə'zayışərifindən bir miqdar kəsüb anın kənarına buraxdırılar. İztirabla yuqudan bidar olub, Həzrəti-Rəsul xidmətinə varub surəti-vaqıə'yı etdükdə, Həzrət buyurdu ki, ey Ümmül-Fəzl, Fatimə hamilədir bir xələfi-salehə və ol bənim cigərguşəmdür, ənqərib mütəvəllid olur, sən dayəsi olursan.

Rəvayətdir ki, əyyami-tüfəliyyətdə bir gün Həzrəti-Rəsul ol mə'sumu kənarınə alub, yüzün yüzünə sürüb, şəhzadəyə təqazayıraqət zahir olub qətəratindən bir rəşhə Həzrəti-Rəsulun daməni-'ismətinə irişdi. Ümmül-Fəzl ol vaqi'ədən əsəri-infi'al peyda qılıub ol məzlamu ünfə Həzrəti-Rəsulun kənarindən aldı bir növ'lə ki, təb'inaziki münzəcir olub giryən oldu. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey ÜmmülFəzl, nişə cigərgüşəmi ağlatdun? Müqərrərdür ki, bu qətrənin küdurəti əndək suyla zail olur, əmma bu məzlamun küdurəti-xatirindən xatirimə yetən küdurət dəryalarla zail olmaz". Bu hala müqarın Cəbrail nüzul edüb ayıtdı: "Ya Rəsulullah, sən Hüseynin bir qətreyi-abi-didəsi tökülməkdən mükəddər olursan, Kərbəlada ə'zasından yüz çeşmə açılıb bir-birindən seyli-xun axdığın görən halın nolur?" HəzrətiRəsul mütəəllim olub giryən oldu. Şe'r:

Vəh ki, şahi-Kərbəlanun möhnətin izhar edüb,
Matəmindən göstərir hər yıldə dövran bir bəhar.
Ol bəharın laləsi xunin cigərdür çak-çak,
Bərqi ahü rə'di əfəqan əbri çeşmi-əşkbar.

Və ol cümlədəndür bu ki, bir gün nəvidi-nişati-eydlə xəlqi-aləm xürrəm və əsbabi-cəm'iyyəti-aləm fərahəm olmuşdu. Şəhzadələr ittifaqla Həzrəti-Rəsul xidmətinə müşərrəf olub təzərrö'lə ərz etdilər ki, ey seyyidi-kainat, övladı-əkabiri-Qüreyş əlbiseyi-müləvvənimüccəddədlə mübahat edərlər. Biz dəxi ki, şəcəreyi-bustanivilayətüz, növbəhari-iltifatindən xəl'əti-mücəddəd iltimas edərüz.

Həzrət bu əndişə ilə mütəvəccih-i-dərgahı-İlah ikən Cəbrail nüzul edüb behiştən iki hilleyi-kafurgun götürüb, birin Həsənə və birin Hüseynə namzəd qıldı. Şəhzadələr ol xəl'ətləri rəngdən sadə görüb təzərrö' etdilər ki, bizüm xəl'ətümüz müləvvən gərək. Həzrəti-

Rəsulullahha Cəbrail ayıtdı: “Bu daiyə səhldür, ya Rəsulullah, buyur su gətürsünlər bu xəl'ətlər üzərinə tökəyim. Sən yədi-qəmərşikafla tə'sir et, şahzadələr lövn ixtiyar etsünlər”. Ol əmrə şüru olunduqda Həzrəti-İmam Həsən ayıtdı: “Bana xol’əti-zümürrüdfam mətlubdur”. Həzrəti-İmam Hüseyn ayıtdı: “Bana cameyi-laləgun mərgubdur”. Filhal eşitdikləri kibi müyəssər olub, xəl'ətlərin geyüb şad olduqda Cəbrail giryən oldu. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey sərxeysi-mələyik, bənim övladım nişati səni məhzun etmək bir hikmətdən xali degil”. Cəbrail ayıtdı: “Ey Seyyid, məgər şəbi-Me’rac behiştə gördüğün qəsrləri unutduñ ki, İmam Həsənin qəsri zəbərcədgün və İmam Hüseynin qəsri lə’lfam idi. Bu xəl'ətlər lövni dəxi ol mə’niyə işarətdür, zira İmam Həsən zəhr içüb, hiyni-vəfat rəngi-mübarəkt zümürrüdfam olub və İmam Hüseynin rüxsareyi-şərifin xunabeyi-cigər laləgun qılur”. Şə'r:

Saqiyi-dəhrün iltifatı budur
Ki, Həsən sağərinə zəhr tökər.
Çərx cəlladının budur hünəri
Ki, Hüseyni-şəhidə tiğ çəkər.

Və ol cümlədəndür bu ki, İmam Təbəri “Təfsiri-Kəbir”də məstur etmiş ki, cümləyi-səhabədən Dəhiyyə nam bir pakizə-surət kimsə əksəri-övqat ticarətə gedüb-gəldikdə Həzrəti-Rəsul xidmətinə hədiyyəsiz gəlməzdi və töhfəsiz olmazdı və şahzadələr mö'tad olmağın hərgah ki, Dəhiyyə hazır olurdu, hər canibdən astinü giribanına əl urub hədiyyə təvəhhüs edərlərdi.

Bir gün Cəbrail Dəhiyyə surətində Həzrəti-Rəsulla müsahibət edərkən şahzadələr gəlüb, Cəbraili Dəhiyyə təsəvvür edüb, bitəkəlliñ kənarına çıxub astinü giribanına əl uzatdırılar. Həzrəti-Rəsul ol hərəkətdən infi’al bulub mən’ etmək sədədində ikən Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bunlara mane’ olma və hərəkətlərin bana nisbət tərkiədəb mülahizə qılma ki, bən bunların xidmətkariyəm.

Və çox vəqə’ olmuşdur ki, Həzrəti-Fatimə təhəccüd nəmazından sonra mütəvəccih-i-xab olub, bunlar ağazı-giryə qıldıqda, Həzrətiİzzətdən bana fərman yetibdür ki, bunların gəhvərələrin təprətüb giryələrinə təskin verəm, ta Fatimə bidar olmaya və müjdeyi-sədasın bunların səm'i-mübarəklərinə bən yetürmişəm və hala kənarına çıxub astinü giribanıma əl ursalar, əcəb olmaz, əmma heyrətdəyəm ki, aya bu təcəssüsden nədir müradları?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Səni

Dəhiyyə təsəvvür edərlər və Dəhiyyə hazır olduqca bir hədiyyədən xali olmazdı”. Filhal Cəbrail yədi-iqtidarla behiştən bir xuşeyi-əngur və bir ənar gətürüb anlara verdikdə tənavül tədarükündə ikən bir sail avaz yetirdi ki: “Ey Əqli-Beyt, bana ol əngur və ənardan nəsib həvalə qılun”. Həzrəti-Rəsul kərimifitri müqtəzasince hissə vermək istədikdə Cəbrail mane’ oldu ki, “ya Rəsulullah, bu sail İblisdir. Miveyi-behişt ana həram ikən hiylə ilə tənavül etmək istər”. Əlqıssə, İblis məmnu’ olub, şahzadələr meyvə tənavül etməgə iştirəğal etdikdə Cəbrail giryən olub ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bu iki şahzadənin birin zəhrələ və birin tiği-qohrlə şəhid edələr və bunların müsibəti sənə mövcibi-rif’əti-məzilət vaqe’ ola”. Şe'r:

Əgərçi əqrəbi-övladı qətlinin xəbəri
Rəsul həzrətinə ə’zəmi-məsayib idi.
Vəleyk faidə ol ə’zəmi-məsayibdə,
Əcəlli-mənzilətü əşrəfi-məratib idi.

Ərəbiyyə:

İnnə fil-cənnəti nəhrən min ləhəbin,
Li-Əliyyun və Hüseyn və Həsən¹

Ol cümlədəndür bu ki, bir gün Cəbrail Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəldikdə İmam Hüseyn ol Həzrət kənarında olub, rüxsarı-mübarəkindən öpüb nəvaziş qılurkən Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bu fərzəndi-sə’adətməndi sevərmisən?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Nə’əm ovladna akbadənə”². İttifaqən Həzrəti-Hüseynin gərdəni-lətifində rişteyi-həmayildən bir əsər zahir olmuşdu. Cəbrail ana baxub, mütəəllimü mütəəmmil olub, Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey bəradər, bu rişə əsərindən sərrışteyi-mələlət dutduğunda hikmət nola?” Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, ənqərib dəşt-i-Kərbəlada bu məzlumun fərqi-mübarəkin ol rişə əsərindən qət’ edüb, ana cəfalar qılalar”. Şe'r:

Kərbəla dəştinün avarələrin yad qılıub,
Əxtəri-əşk töküb gordisi-gordun ağlar.
Çərxdən ağlama, zalim deyü, ey qafil kim,
Çərx bu vaqıə’də cümlədən əfzun ağlar.

¹ Cənnətdə Əli, Həsən və Hüseyn üçün süddən bir çay vardır.

² Bəli, övladlarımız ciyərlərimizdir.

Və ol cümlədəndür bu ki, bir gün Cəbrail Həzrəti-Rəsulla müsahibətdə ikən Hüseyin hazır olub Həzrəti-Rəsul kənarında qərar dutdu. Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, ənqərib bu fərzəndi-dilbəndünü qətl edələr”. Həzrəti-Rəsulullah ayıtdı: “Ey Cəbrail, bu əmri-qəbih kimdən sadir ola?” Cəbrail ayıtdı: “Ümməti-bivəfalərindən zühura gələ”. Və canibi-Kərbəlaya işaret qılıub və bir qəbzə xak alub Həzrəti-Rəsula verdi ki, “bu xak anın məqtəlindəndür və anın qanıyla rəngin olacaqdır”. Şe'r:

Ol lə'lparə dərdi əgər qılmasayı kar,
Fərqiñə urmaz idi zəmin səngi-kuhsar.
Gər olmasayı vasiteyi-matəmi-Hüseyin,
Seylabi-əşk axıtmaz idi çəşmi-çəşməsar.

“Şəvahidün-nübüvvət”də məsturdur ki, Hüseyini-şəhid sinədən ta kəfi-pay şəbih idi Rəsulullahha və Həsən fərqdən ta sinə. “SünəniTermezi” də məzkurdur ki, Həzrəti-Rəsul buyurmuş ki, bən Hüseyindənəm və Hüseyin bəndən. Izədi tə'ala sevsin anı ki, Hüseyin sevər”.

Rəvayətdir ki, bir gün Həzrəti-Rəsul səhabə ilə bir küçədə gedərkən cəm'i-ətfal gördü, ol cəm'dən bir tifli dutub, əlin öpüb nəvəziş qıldı. Sual etdilər ki, “ya Rəsulullah, bu iltifatınlə sərəfraz olan tiflirəşid nə qərabətlə və nə nisbətlə mərhəmətinə məzhər vaqe' oldu?” Həzrəti-Rəsulullah ayıtdı: “Bu tifl bir gün bənim Hüseynimlə müla'ibə edüb, xaki-qədəmin gözlərinə sürərdi. Ol gündən bu tiflə məhəbbət buraxmışam və ana və atasına və atasına şəfi' oluram”. Şe'r:

Əsəri-xidməti-Hüseyini-Əli
Səbəbi-dövlətü səadətdir.
Rəhi-eşqində tərki-can etmək
Mövcibi-rütbəyi-şəhadətdir.

“Şəvahidün-nübüvvət”də məsturdur ki, bir gün Həsən və Hüseyin Həzrəti-Rəsul hüzurunda müsari'ə edərlərdi və Həzrəti-Rəsul derdi: “Ya Həsən, dut Hüseyini”. Fatimə hazır idi, ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Həsən bəradəri-əkbərdür. Əcəb ki, əsgərə həvədarlıq münasib ikən əkbərə mü'avinət qılursan?” Həzrəti-Rəsulullah ayıtdı: “Ey Fatimə, Cəbraili-Əmin Hüseynin müavinətindəndür”.

Və “Üyunür-Riza”da Hüseyn bin Əlidən nəqlidür ki, bir gün cəddi-büzürgvarım xidmətində idim və Əbi İbn Kə'b anda hazır idi. Həzrəti-Rəsul buyurdu ki: “Mərhəba və həyyən bikə ya Əba Əbdəllahi, ya zəynə’s-səmavati vəl-ərzi”¹. Əbi İbn Kə'b ayıtdı: “Ya Rəsulullah, asimanı zəminə səndən qeyr-zinət varmı?” Həzrəti-Rəsul buyurdu ki, ey İbn Kə'b, ol mə’bud həqqiqün ki, bəni [übbadinə] həqlə irsal etdi ki, Hüseyn bin Əli netə ki, zivəri-mərkəzi xakdür, andan ziyanə zinnəti-sahayifi-əflakdır. Həqqa ki, ismi-şərifi zil’iyməni-ərşdə misbahi-hüda ibarətlə yazılmışdır.

Və İbnül-Həsən isnadi-Əbi-Əvaidlə nəql etmiş ki: “HəzrətiRəsul buyurmuş ki, Həsən və Hüseyn iki güşvareyi-ərşdirlər və ol zəmanda ki, Həzrəti-Izzət behişt[xəl'əti] xilqət verdi, [buyurdu ki,] sən məskəni-məsakin olsan gərək. Behişt zəbani-halla göftara gəldi ki, ya Rəb, səbəb nədür ki, bəni miskinlərə və dərvişlərə məskən edərsən? Nida gəldi ki, ey behişt, bu sə’adətə razi olmazmisan ki, ərkanını Həsən və Hüseynlə müzəyyən edəm?” Behişt ol müjdəyə mübahat edüb ayıtdı: “Rəzəytu rəzəytu”². Zəhi saadətməndlər ki, güşvareyi-ərş və zinəti-ərkani-behişt olalar və bargahi-qürbdə bu miqdar rif’ətü mənzilət bulalar. Şə’r:

Asimanı-qədrü kani-lütfü bağı-elmdən
İki əxtər, iki gövhər, iki sərv olmuş ’yan.
Cümleyi-xəlqi-cəhandan bula bilməz bir bədəl
Bu birinə ol birindən qeyri əqli-xürdədan.

“Kənzül-qəraib”də məsturdur ki, bir gün bir ə’rabi HəzrətiRəsula bir ahu bərrə hədiyyə gətirdi və Həzrət anı Həsənə lütf etdi. Və İmam Hüseyn andan vaqif olub, Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəlüb ayıtdı: “Ya cəddah, bana dəxi bir ahu bərrə gərək”. Və heç bəhanə ilə təsəlli bulmayub giryəyə ağaz etdi. Həzrəti-Rəsul mütəfakkir ikən gördü ki, səhradan bir əzəzalə bəçəsin önünə buraxub ta’cillə gəlür. Həzrət-Rəsulullah hüzuruna yetdikdə zəbani-fəsihlə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Izədi-tə’ala bana iki bəçəkə kəramət qılımışdı, birin səyyad dutub, biri bənimlə qalmışdı. Rizainə məşğul ikən nida gəldi ki, ey əzəzalə, bir fərzəndin Həzrəti-İmam Həsənə vasil oldu və hala Hüseyni-

¹ Ey Abdullanın babası, ey göylərin və yerin zinəti, həyatına and olsun!

² Qəbul etdim və qəbul edirdim.

məzлum Həzrəti-Rəsuldan ahu bərrə tələb qılıub, giryə ağaz etdi. Təvəqqüf etməyüb, bu fərzəndini dəxi anın xidmətinə yetür və bu qübari-kudurəti anın könlündən götür, yoxsa seyli-əşki binayı-ərşə təzəlzül salur və əsəri-məlaləti molaikəyi bitabü taqöt qılıur". Həzrəti-Rəsul ol xəbərdən məsrur olub, ahu bərrəyi İmam Hüseynə verüb xatırın təsəlli etdi.

Ey əzizlər, məlaikeyi-asiman və vühuş-i-ərz rəva görmədilər ki, bir qotrə əşki rəvan ola. Aya, anlar ki, rüxsərin qərqeyi-xunab etdilər, nə cəvab verərlər? Şe'r:

Ey əhli-kin, nəbivü vəli busəgahını,
Xunabi-nab qərqəsi etmək rəvamıdır?
Qət'i-təəllüq eyləmək Ali-Rəsuldan,
Biz ümmətüz deyənlərə şərti-vəfamıdır?!

İmam Nəcməddin ol Həzrətin hüsnı-sirətində gətürmiş ki, "əlkaziminə'l-qəyzə və'l-afinə əni'n-nasi və'llahu yuhibbul-muhsinin"¹ məzmunu ana məxsusü mənsubdur. Zira bir gün əşrafi-Qüreyşlə bir maidə üzrə hazır ikən bir məmluk xidmətkarı bir zərfi-məmlüt məclisə gətirürkən əlləri titrəyüb, ol tə'ami-gərm şahzadənin fərqi-mübarəkinə töküldükdə, Həzrəti-İmam tə'diblə xidmətkara baxdıqda xidmətkar təvəhhüm edüb zəbaninə bu cari oldu: "Əl-kaziminə'l-qəyzə"². Həzrəti-İmam təbəssüm edüb ayıtdı: "Kəzmu qəyzin"³ etdim". Xidmətkar ayıtdı: "Vəl-afinə əni'-nas"⁴. Həzrəti-İmam ayıtdı: "Əfv qıldım". Xidmətkar ayıtdı: "Vəllahü yuhibbul-muhsinin"⁵. Həzrəti İmam ayıtdı: "Səni malımdan azad etdüm və mə'işətin kəndü zimmətimə lazım qıldum". Hüzzarı-məclis bu vaqı'ədən mütəhəyyir olub insaf etdilər. Cənab-Xaceyi-Parsa "Fəslül-xitab"da həman bu miqdar gətürmiş ki, Həzrəti-Rəsulun üzvi-mübarəki olan cigərguşə-lərə bu nə't yetər ki, "İnnəma yuridullahu li-yüzhibə ənkumu'r-ricsə əhləl-bəyti və yutəhhirəkum təthirən"⁶ anların şə'nindədür. Şe'r:

¹ Onlar qəzəblərini basanlar və insanların qüsurlarını bağışlayanlardır. Allah da yaxşılıq edənləri sevər (Qur'an, 36, 134).

² Onlar ki qəzəblərini basanlardır.

³ Qəzəbini basmaq.

⁴ İnsanları bağışlarlar.

⁵ Allah yaxşılıq edənləri sevir.

⁶ Biliniz ki, Allah sizdən, Əhli-Beytdən çirki yox etdi və sizi pak qıldı (Qur'an, 33, 33).

Mədhi-Hüseynü vəsf-i-Həsən qılsalar tələb,
Xətmi-kəlam edüb qılalım müxtəsər sözü.
Ol iki bərgüzideyi-dövri-zəmanədür
İki cəhan pənahı, cəhanın iki gözü.

Və “Məsabihül-qülub”da məsturdur ki, Cəbrail behiştən bir ənar, bir sib və bir beh gətürüb Həsən və Hüseynə verdi. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey cigergusşələr, bu meyvələri validü validə hüzurinə ilətüb ittifaqla tənavül qılın. Əməma hər birindən bir miqdar zəxirə edin”. Rəvayətdir ki, ol qaidə üzərinə hər gün tənavül edüb bir miqdar zəxirə etdükdə yenə dürüst olurdu. Fatimə dünyadan getdükdə ənar qayib olub, Murtəza dari-üqbaya intiqal etdükdə beh dəxi mə'dum oldu. Əməma sib Həzrəti-Hüseynlə qalub, dəşt-i-Kərbəlada anınlə qə'i-ətəş qılurdu və ol Həzrət şəhid olduqda ol dəxi qayib oldu.

Həzrəti-İmam Zeynələbidindən nəqlidir ki, ixləsla Həzrəti Hüseynin türbətin ziyanət qılan ol sib rayihəsin istişmam edər. Şe'r:

Ey xoş ol dərgahı-ərşasayı-alıqədr kim,
Xaki-pakindən məşami-can alır buyi-behişt.
Həbbəza, ol mərqədi-əşrəf ki, xaki-pakinin,
Təşneyi-cüllabi-vəslidür ləbi-cuyi-behişt.

Cün övsafina ol padişahın nihayət yoxdur və anın mənaqibü məhamidi çoxdur və bu müxtəsərdə qərəz iradi-keyfiyyəti-əhvali Kərbəladır, tətvili-kəlamdan ehtiraz edüb, məqsudu mətluba rücu' etmək övladür.

Çəmənarayı-hədayiqi-hüznü məlal və bağı sərayı-riyaziinqilabü ixtılal bu rənglə ğərsi-nihali-izhari-hal etmiş və bu həvayla cuybarı-təhrirə zülali-rəvayət yürütmüş ki, cün Mü'aviyə bin Əbi Süfyan məsnədi-hökumətdə dərəceyi-istiqlal buldu və müxalifsiz və münazi'siz riyasəti-mülkə müstövli oldu, istiqaməti-mülk və istidaməti-hökm üçün istid'a qıldı ki, Yezidi əyyami-həyatında vəli-əhd edüb, səriri-səltənətə nəsb edə və ol zalimi naibmənab[edüb] dünyadan gedə. Pəs, tədriclə tərtibi-müqəddəmat edüb, ətrafü cəvanibə məkatibü mərasil göndərüb, cəmi'i-əkabiri-Şam və İraqdan bey'ət aldı. Ribqeyi-bey'ətdən xaric həman ə'izzeyi-Hicaz qaldı. Və bu məsləhət üçün kəndü bizzat ol diyara getdi və anların dəxi eksərin hər nə vəch ilə varsa razı etdi. Əməma dörd kimsənə bu surətdən

imtina' edüb, daireyi-bey'ətə girmədilər və Yezidin xilafətinə qət'ən riza vermədilər. Biri Hüseyin bin Əli, biri Əbdürrəhman İbn Əbbubəkr, biri Əbdullah bin Ömər və biri Əbdullah Zübeyr. Bu xüsusda nə izhari-müləyimət və isarı-mülatifət anlara müfid oldu və nə asaritəhdid və izrar[i-qılzət] faidə qıldı.

Rüfəqayı-ərbə'ə bimi-ibramdan ittifaqla Məkkeyi-Müəzzzəmədən Mədineyi-Münəvvərrəyə intiqam etdirilər və büq'eyi-Bəthadan xitteyi-Yəsribə nəqli-məkan təriqiyə məhmili-əzimət yürüdürlər. ValiyiŞam anda dəxi varub, ənva'i-ciddü cəhd edüb çarə qılmadı və bu vaqı'ənin heç tədbirlə islahın edə bilmədi. Əlqissə, bu surət müstəmirdi, ol zəmanədək ki, kəndü dünyadan gedüb Yezidə məqamı mənzil müqərrər oldu və Yezid istiqlalla məsnədi-əyalətdə qərar buldu. Şə'r:

Zülm nəxlin tikdi bağı-mülkə dövri-ruzigar,
Cövr rəsmiñ qıldız dövrani-sitəmər aşkar.
Rayəti-iqbaliñ qıldız Yezidin sərbülənd,
Çəkdi Ali-Mustəfa qəsdinə tiğ-i-abdar.
Bu xətadan ta əbəd çəkməzmi, ya Rəb, infi'al?
Bu cəfadən ruzi-Həşr olmazmı, ya Rəb, şərmsar?

Ol sitəmkari-bədkirdarın ə'yani-dövləti və ərkani-həzrəti bir gün cəm' olub, bu bünyədi-təzviri büsati-fəsada yürüdürlər və anı bu fitnəyə təhris etdirilər ki, əgər istidaməti-səltənət və istiqamətihökumət muradın isə, atan zəmanində bey'ətündən təxəllüf edənləri bey'ətə götür və əgər gəlməzlər isə, qübari-küdərətlərin nə vəchlə varsa, mir'ati-mülkdən götür ki, nizami-mülk ixtilafi-əqaid qəbul etməz və müxalifət bustanından nihali-təməttö' bitməz.

Ol müdbir bu nəsihəti anlardan qəbul edüb, Mədinə hakiminə bir namə yazdırdı bu məzmunla ki: "İstehqaqla yer yüzünün xəlifəsi olan və istiqlali-məsnədi-xilafətdə tövfiqi-əmarəti-İslam bulan Mü'aviyə bin Süfyan dari-dünyadan intiqal edüb, hala növbəti-icrayi-hökumət bana yetmişdür və hakimi-divani-qəza mütəsəddiyi-həlli əqqdinizami- aləmi bəni etmişdür. Hər ayinə lazımdır ki, cümhuri-xəvasü əvəmi-aləm və cəmi'i-əkabirü əsağiri-növ'i-bəni-Adəm bəni İmami-müftərizütə və xəlifeyi-vacibül-ita'ə bilüb, müti'üm olub, rəqqeyi-inqiyadimdən rəqəbeyi-ita'ət çəkməyələr və gülzariitaimdə miveyi-nədamət dərəcək nihali-müxalifət tikməyələr. İmdi

sən ki, valiyi-Mədinə olan Vəlid bin Ütbəsən, gərəkdür ki, ol diyarda olan ə'zimü əşrafdan, xüsusən pedəri-büzürgvarım zəmanında bey'-ətimdən mütəmərrid olanlardan bey'ətim alasan və əger qəbul etməzlərsə, qətl edüb başların Şama göndərüb iltifatımı ümmidvar olasan”.

Çün Vəlid bin Ütbə bu məzmuna ittilə buldu, mütəhəyyir olub ayıtdı: “Ya Rəb, nə müşkül qəziyyə vaqe' oldu. Əgər məzmuninə müxalifət etsəm, dünyada zərər görmək müqərrərdür və əgər mütəviət qılsam, xövfi-axırət əzabi-əkbərdür”. İttifaqən ol zəmanda MərvaniHəkəm Mədinədə sakın idi. Hazır edüb, bu surətə müttəle' etdükdə ol müfsid ayıtdı: “Əgər atəşi-fitnə şərarə ikən intifa bulmasa, mürurla hiddəti-işti' al bulduqdan sonra ol şərarənin dəf'inə tədbir müşkil olur.

Və seyli-bəlanın ibtidai-təhrikdə rəhgüzəri tutulmasına tədriclə təzayud bulub tədarüki-əldən inani-ixtiyar alur. Şe'r:

Aqil oldur kim, qəzayı-əmrə fürsət var ikən,
Hüsnı-əncamın əsiri-dami-ts'xir etməyə.
Hər işin tədbiri-əncamində ehmal etməyüb,
Kəndüzin məcruhi-tığı-tərkü təqsir etməyə.

Hala münasib oldur ki, ol dört kimsənəyi ehzar edüb bey'ət ərz edəsən, əgər qəbul etməzlər isə, anlara hakimin hökmün yürüdəsən”.

Vəlid bin Ütbə anların ehzarin murad edüb əxbar etdikdə İmam Hüseynlə Əbdullah bin Zübeyr bir arada bulunub Əbdullah ayıtdı: “Ya Hüseyn, Vəlidin bizimlə nə məsləhəti var ola?” İmam Hüseyn ayıtdı: “Öylə anlaram ki, valiyi-Şam fövt olubdur və şəm'i-həyatı şəbistanihökumətdə intifa bulubdur. Zira bən bu gecə vaqi'əmdə gördüm minbəri nigunsar olmuş və əsasi-şövkəti-pozulmuş. Və hala bu xəbər Vəlidə yetüb, şüyü' bulmadan bizdən Yezidün bey'ətin almaq istər və bizi tədbirlə daireyi-bey'ətə salmaq istər”. Əbdullah ayıtdı: “Ya İbn Rəsulullah, böylə olursa səlah nədür?” Hüseyn ayıtdı: “Bizdən nə münasib bir fasiqin bey'ətinə girmək və bir facirin xilafətinə riza vermək? Həqqə ki, hərgiz bu müyəssər olmayacaqdır və bu mə'na surət bulmayıacaqdır”. Şe'r:

Haşalillah kim, mələk fərmanbəri-şeytan ola!
Əhli-ismət tabe'i-aludeyi-üşyan ola!
Qanda caizdür bu kim, viran olub bünyadi-şər',
Əhli-iman olmayan mö'münlərə sultan ola?

Bu sözdə ikən Vəlidin rəsulu təkrarla ehzarlınə tə'kid etdiqdə Hüseyin bin Əli surəti-qəzəb göstərüb ayıtdı: “Bu nə tə'cildür? Heç kimsənə gəlməsə bən xud gəlürəm. Vəlid təsəlli olsun”. Qasid müavidət qılıub vaqi’eyi ’ərz etdiqdə Mərvan ayıtdı: “Ey Vəlid, Hüseyin gəlməyəcəkdir”. Vəlid ayıtdı: “Ey Mərvan, Hüseyin bin Əli kəzzab və qəddar degil, çün gəlürəm dedi, əlbəttə, gəlür”. Şe'r:

Güli-bustani-vəfadür Hüseyin,
Düri-dürci-sidqü səfadür Hüseyin.
Cigərguşeyi-Həzrəti-Fatimə,
Süruri-dili-Mustəfadür Hüseyin.

Derlər Vəlid bin Ütbə bir mö'mini-pake'tiqad idi ki, Əhli-Beytin təriqi-rı'ayətlərində sabitqədəm və məhəbbətlərində sahib sədad idi. Şe'r:

Mühibbi-xanədanın xatırı-pakində kin olmaz,
Həvayı-nəfsdən bünyadi-imanı xələl bulmaz.

Əlqissə, Hüseyin bin Əli kəndü mənzilinə gəlüb mülazimlərindən bir neçə müsəlləh kimsəyə buyurdu ki, bənimlə darüləmarəyə gəlün və dışında hazır oln. Əgər bana qəsd etsələr, mümkün olduqca mü'avinət qılun.

Ol sultani-səriri-İmamət ol şiri-bişeyi-şücaət Həzrəti-Rəsulullahın ridayı-mübarəklərin boynuna salub və əsayi-şəriflərin əlinə alub, Vəlidin mənzilinə mütəvəccih olub sarayına gəldikdə Vəlidlə Mərvan şahzadəyə tə'zim etdiqdən sonra surəti-əhval ərz etdiłər. Ol Həzrət buyurdu ki, bu bir qəziyyeyi-müxtəsər və əmri-mühəqqər degil və anın kibi bir mö'təbər xəlifə olub, bənim kibi bir mə'ruf kimsənə gizlü bey'ət etmək münasib görünməz. Yarın bir məcmə'i-aməm edüb bu hekayəti izhar edün, ol məcmə'də hər nə səlah isə, izhar oluna. Vəlid ayıtdı: “Ya Hüseyin, səlah budur”. Mərvan ayıtdı: “Ey Vəlid, Hüseyinün həbsinə hökm et, bu mənzildən xürcinə riza vermə ki, bir dəxi ələ getürmək düşvar olur və anın müqavimətinə qüdrət olmayıub, bu məsləhət tə'viq bulur”. Bu təkəllüm istimə'indən Həzrəti-İmama qəzəb müstövli olub ayıtdı: “Ya İbnəl-Zərqə, kim ana qadirdür ki, bəni həbs edə? Həqqa ki, bana nisbəti-səfahət qılanun qaniyla yer yüzüngülgün edərəm”. Pəs, Vəlidə yüz dutub ayıtdı: “Ey Vəlid, biz

Əhli-Beyti-risalətüz, biz xanədani-nübüvvətiz. Peyvəstə məqamımız məhəlli-tərəddüdi-məlaiki-müqərrəbdür və həmişə navəki-duamız hədəfi-icabətə yetmək mücərrəbdür. Yezid ki, xəmmarü fasiqdür, bey'at etmək bizdən nə layiqdır?”

Həzrəti-İmamın təkəllümün qayət solabətdə istimə' edüb, mülazimlər aləti-hərbə düxul etmək tədarükündə ikən Həzrəti-İmam çıxub kəndü sə'adətsərayinə rəvan oldu. Mərvan ayıtdı: “Ey Vəlid, Hüseyni həbs etmədigində xəta qıldun”. Vəlid ayıtdı: “Ey Mərvan, haşa ki, bən Hüseynə qəsd edəm. Həqqa ki, əgər Məşriqdən Məğribədək bana bu şərtlə versələr, riza verməyəm və ana cəfa rəva görməyəm. Zira ruzi-Məhşər Mustəfadan və Mürtəzadan xəcalət çəkmək düşvar olur və əlbəttə bu gün Əhli-Beytə cəfa qılan Qiymətdə şərmsar olur”. Şe'r:

Xuni-Ali-Mustəfa tökməz müsəlmanam deyən,
Qəsdi-Əhli-Beyt qılmaz əhli-imanam deyən.
Adət etməz kəndlüyə Ali-Məhəmməd büğzünü,
Ruzi-Məhşər talibi-tövfiqi-qüfranam deyən.

Bu hala müqarın bir məktubi-mücadədəd Yezidi-pəliddən Vəlidə irişdi bu məzmunla ki: “Ey ə'zəmi-ə'yani-həşmətim və əkrəmiərkani- rif'ətim olan Mədinə hakimi Vəlid bin Ütbə! Şümuli-mərhəmətim və ümumi-məkrəmətim ixtisasından sonra böylə mə'lum edəsən ki, bundan əqdəm bey'ati-əşrəfi-Hicaz xüsusində məktubinəmərgubum irsal olunmuşdu. Əsla əsəri zahir olmadığına səbəb mə'lum olmadı. İmdi gərəkdir ki, bey'ati lazımlı olanlardan İmdiyədək bey'atı alındıysa, “fahuvəl-murad”¹ və əgər hənuz məqami-tə'xirü təvəqqüfdə isə, tə'xirü təvəqqüf etməyüb, kəmali-diqqətlə iqdam edüb bəhərhal bu əmri sərəncam edəsən və filvəqə' görəsən. Ol dört kimsənə təmərrüd edüb bey'atı girməmək müqərrər olduqda və üşyanları itaətimdən sübut bulduqda Əbdullah bin Zübeyr, Əbdullahbin Ömər və Əbdürəhman bin Əbu Bəkrə çəndən mültəfit olmayasan, zira qanda olsalar, bənim qəzəbim anlara mülhəq olur və hər biri nə rə'yələ sülük etsə, bəndən cəfayi-əməl bulur. Əmma Hüseyn bin Əli dəf'in lazımlı bilüb, qətl edüb, başın kəsüb bu canibə irsal edəsən. Nədən ki, ol afitabi-övcisiyücaət və siyehri-vilayət dirəxşan olduqca

¹ Arzu edilən budur.

bənim əxtəri-iqbalmı ehtīraqdədir və dövləti-dünya anın mülazimətinə təriqi-müraciət bulduqca bana nisbət daireyi-nifaqdədür”.

Vəlid bin Ütbə ki, ol məktubun məzmununa ittila' buldu və məfhumuna müttəle' oldu, ayıtdı: “Həqqa ki, əgər Yezid bana cəmi’isəltənətin versə, Hüseyn bin Əli qətlində riza verməyəm və zəxarifidünya üçün Ali-Məhəmmədin nahaq qanına girməyəm”. Şe'r:

Haşa ki, mülki-dünya üçün tərki-din edəm,
Ali-Rəsuli küşteyi-şəmşiri-kin edəm.
Haşa ki, cahü dövləti-bie'tibar üçün,
Şad eyləyüb Yezidi, Hüseyni həzin edəm.

[Pəs, ol hökmün surətin təhrir edüb, bir məhrəm ilə Həzrəti Hüseynə irsal edüb ərz etdi] ki: “Ey nuri-dideyi-Zəhra və sürurisineyi- Mustəfəvü Murtəza, haşa ki, sənün kibi padşaha bən kibi gədədan tərki-ədəb sadir ola və bən kibi xaksardan sən kibi şəhriyara bir qəbahət zühur edüb mir'ati-zəmiri-münirinüz andan qübariküdərət bula”.

Çıxsun ol göz ki, sana eyləyə qəhr ilə nigah,
Yansun ol dil ki, sənün büğzünədür mənzilgah.
Sinsun ol əl ki, sənün sidq ilə dutmaz ətəgün,
Yetməsün kaminə hər kim ki, sənədür bədxah.

Əmma vəhmüm andandır ki, hakimi-Şam bəndən bir ehmal anlayub bu diyara bir zalim kimsənə irsal edə və tədarüki-əhval üçün fürsət fövt olub ixtiyar əldən gedə. Şe'r:

Şah olan fitneyi-bədxahdan olmaz qafıl,
Şir olan hileyi-rubahdan olmaz qafıl.
Saliki-rahi-xirəd həzm təriqin gözlər,
Rəhgüzarındə olan çahdan olmaz qafıl.

Həzrəti-İmam bu hala vaqif olduqda və bu məzmunə ittila' bulduqda mühəqqəq bildi ki, nazimi-kargahi-qəza sihhəti-əxbarı Kərbəla üçün tərtibi-müqəddəmat etməkdədür və pərdeyi-xəfada məstur olan əsrari-hikmət təhiyyeyi-əsbabla zühura yetməkdədür. Lacərəm qövsi-qəzadan [atılan] navəki-qədər bir nişanəyə həvalə

olsa, sıpəri-tədbir vüsuluna mane olmaz və gülşəni-təqdirdə rəyahiniümura nəsimi-və dəyi-mürur yetsə, açılmaqdə təvəqqüf qılmaz.

Həzrəti-İmam ol gün ol gecəyədək təhəyyürü təfəkkürlə səbr edüb, gecə kim, dəbdəbeyi-səltənəti-ruzi-nurani kövkəbeyi-istilayışəbi-zülmaniyyə mübəddəl oldu və surəti-hali-ruzigar inqilabi-həvadisdən təğəyyür buldu, ol şəm'i-şəbistanı-vilayət və çırığı-dudmanı İmamət Həzrəti-Rəsulullahın mərqədi-mübarəkləri üzərinə varub, giryən-giryən türabına yüz sürdür və nahayəti-tə'zimü təkrim birləşəlmə verdi. Şə'r:

Əssəlam, ey asitanun rəşki-firdövsi-bərin,
Xakrubi-dərgəhün müjgani-çəsmi-hurü 'eyn.
Əssəlam, ey xadimi-dərgahı-qədrin Cəbrəıl,
Midhətün Qur'anü məddahun İləhələmin.
Ya Rəsulullah, bənəm kami-dili-Zəhra, Hüseyn,
Yüz sürüb dərgahını gəldim diləfgarü həzin,
Ol bənəm kim, ümmətün hifzini əmr etdün bana.
Ol bənəm kim, gənci-əsrara bəni qıldun əmin.
Ümməti-zalim bana izhari-bidad etdilər,
Bikəsəm, biçarəyəm, sənsən bana ancaq mü'İN.

Təmamiyyi-şəb ta sübh təzərrö'lər qılıub ibadətlər etdi, bir növ'lə ki, sədayi-təsbihü təhlili asimanı yetdi. Əlqissə, ol gün dəxi gecəyədək ziyarət edüb, ikinci gecədə kəmali-heyrət nərgisi-şəhəslərin müstəgrəqi-xab edüb və təfəkkürlə çəsmi-həqiqətbini bir zəman yuxuya gedüb vəq'əsində gördü ki, Həzrəti-Rəsul cəmi'i-ərvahimüqəddəsə ilə hazır olub, ol seyyidi-məzлumu bağırna basub dedi: "Ey cigərguşeyi-məzлum və ey İmamzadeyi-mə'sum, bənim şəfa'ətimə ümidvar olanlar və müsəlmanam deyüb də'vayı-batıl qılanlar səni dəştə-Kərbəlada şəhid edələr və ol ərseyi-bələda sənin və övladın qanından cuybarlər yürüdələr:

Gəldi ol dəm ki, sənün qanunla rəngin ola xak,
Edələr zülm ilə sən məzлumu zalimlər həlak,
Gəldi ol dəm kim, səni bidərdlər qətl edələr,
Olasan mülhəq bana zarü həzinü dərdnak.

Əmma haşa ki, anlara bənim şəfa'ətim nəsib ola və ri'ayətimdən ol tayifeyi-tağıyə bəhrə bula. Ey Hüseyn, Murtəza və Zəhra və Həsəni-

Muctəba müntəziri-didarın və hurü qılman nigarani-mahi-rüxsarındır. Vəqtdir ki, şərbəti-vüsəlmən məhrəmi-dağı-fəraq və pərtövi-cəmalun şəm'i-şəbibəstani-iştiyaq edəsən". Hüseyin ayıtdı: "Ya cəddah, hala ki, mülaqat müyəssər olubdur və talib mətlubun bulubdur, nola dünyaya müraciət qılmasam və bir dəxi ol damı-bələya giriftar olmasam". Şe'r:

Məlul oldum cəhani-bivəfadan,
Dutuldu könlüm ol möhnətsəradan.
Nola qət' etsən andan irtibatım,
Götürsən ol güzərgəhdən büsatım.
Dua qılsan ki, lütfi-Həzrəti-Həq,
Bana göstərməyə dünyayı mütləq.

Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey Hüseyin, dərəceyi-şəhadət müstəlzimirücu' idünyadır, hala sana dünyaya müraciət etmək övladır".

Əsnayi-təkəllümdə İmam Hüseyin gördü ki, Həzrəti-Rəsulun rəngi-gülgünü zə'fəranı olmaqdadır və gisuyi-mü'ənbərlərinə gərdiküdürüdən dolmaqdadır. Müztərib olub sual etdi ki, ey gülzari-nübüvvət və ey sərvi-cuybari-risalət, bu nə əlamətbür?

Ol Həzrət ayıtdı: "Ey nuri-dideyi-Zəhra, ey bərgüzideyi-Ali-Əba, bu qübari-meydani-bəla, yə'ni əsəri-rəstaxizi-Kərbəladır. Bu qübariküdürüdər ki, mir'ati-cəmiyyətündən Kərbəlada surəti-süruri nihan edər və bu gərdi-möhnətdür ki, müsibətün e'lami üçün ol badiyədən asimana gedər".

Həzrəti-Hüseyin iztirabla bidar olub, gah və'deyi-didarla xürrəm və gah təfəkküri-müfariqəti-əyalla pürğəm mənzili-şərifinə buyurub, Mədinə iqamətindən könül götürüb səfəri-Məkkə əzimətin müsəmməm qıldı, amma anda dəxi qərar dutmayub Kərbəlaya mütəvəccih olduğun kəndtuyə müqərrər qıldı. Pəs, təriqi-vida'lə Həzrəti-İmam Həsən mərqədi-münəvvəri üzrə gedüb, səlam verüb ayıtdı. Şe'r:

Əlvida, ey sərvi-gülzari-İmamət, əlvida!
Əlvida, ey şəm'i-bəzmi-istiqamət, əlvida!
Əlvida, ey zəhr tə'sirilə rəngin səbzəfam!
Əlvida, ey səbzəyi-bağı-Qiyamət, əlvida!

Andan dəxi nəqli-məkan edüb sərvi-qamətin şəm'i-məzari-Zəhra qıldı və ol rövzəyi-mübərəkdə gülbüni-dərdindən gunə-gunə gülər

açıldı. Hər zəman bir növhə ilə dəmsaz və hər dəm bir sürüdla həmrəz olub derdi: “Əssəlam, ey sədəfi-gövhəri-həyatım, vey mə'dənicövhəri-zatım, iltifat et ki, vidaya gəlmişəm və bu axır ziyanıtdır”.

Rəvayətdir ki, rövzeyi-mübarəkdən bir avaz gəldi ki, və əleykəssəlam ey fərzəndi-ərcümənd və ey nütfeyi-səadətmənd, bir müddətdür ki, təşneyi-zülalı-vüsəl və müştəqili-afitabi-cəmalam. Cəhd et ki, ənqərib pərdeyi-hicabı tiği-ə'dayla çək və mir'ati-zatun qübariküdərətdən seyqəli-sinani-bədxahla pak edəsən.

Həzrəti-İmam andan nəqli-məkan edüb, mükərrərən mərqədi Rəsulullah üzərinə gəlüb, təcdidi-ziyarət edüb vida etdikdən sonra mənzilinə dönüb, təhiyyeyi-əsbabi-səfər qılıb, şəbi-cüm'ə Şə'ban ayının dördüncü günündə dövləti-[şəhadət] ümmidiylə saəti-sə'd ixtiyar edüb əmr etdi ki, hicabı-bargahi-rif'ət, sərapərdeyi-izzi iqbal və şadırəvəni-əzəmətü iclallərin xaki-Yəsrİbdən götürüb bədrəqeyisəadətlə xitteyi-Hicaza rəvan olalar və rayəti-nüsərət və livayinüzhətlərin Mədinə meydanından Məkkə canibinə mütəhərrik qılalar. Şe'r:

Yükləndi barxanə, çəkildi qətarlar,
Əflaka çıxdı ruyi-zəmindən qübarlar.
Asari-nə'li-sümmi-səməndi-sipahdan
Nəqşİ-məcərrə qıldı əyan rəhgüzarlar.

Təmamiyi-ə'yanı əşrafi-Mədinə bir mənzil müşayə'ə təriqilə həmrəz olub, müraci'ət qılıb, Həzrəti-İmam kəndü xəvəsihüməyunla mütəvəccih oldu. Əmma mənzil-mənzil qə'i-rah etdükçə mənzildə və mərahildə əksəri-övqat gah Həzrəti-Müsənun Fir'ondan qaçub xunxar biyabanlarda heyran qaldığın rəvayət qılurdu və gah Həzrəti-Ibrahimün Nəmruddan fərar edüb, hövlnak badiyələrdə sərgərdan olduğun hekayət edərdi. Və buyururdu ki, əlameyi-qürbüllahi təcərrö'i-həlahili-möhənətü bəladür və nişaneyi-qəbuli-dərgahı Mə'bud təhəmmüli-məsaibi-rəncü ənadır. Şe'r:

Cövri-əğyara səbr eyləməyən,
Bulmaz əhliyyəti-təqərrübi-yar.
Sərbəsər xardür gül ətrafi,
Səngdir lə'l mə'dəninə hisar.

Əsnai-təriqdə bir gün Əbdüllah bin Müti' ki, mühibbi-xanədan idi və Məkkədən gəlib Mədinə canibinə rəvan idi, ol həzratin müləqatışəriflərinə müşərrəf olub və dövləti-mülazimətlərindən səadəti-üzma kəsb qılıb izhari-səna qıldı. Şe'r:

Mərhəba, ey nuri-ruyindən münəvvər kainat,
Cövhəri-zati-şərifin came'i-hüsni-sifat.
Mərhəba, ey varisi-elm-i-Rəsuli-Haşimi,
Müqtədayi-əhli-iman, hadiyi-rahı-nəcat.

Və Həzrəti-İmamun məzmuni-məqalat və qərayini-halatlarında şəmmeyi-mafizəmirlərin mə'lum edüb, təriqi-ədəb birlə ərz etdi ki: "Ey bərgüzideyi-afaq və ey seyyidi-ələlitlaq, əgərçi cəmi'i-dəqayıqıəhval zəmiri-münirinizə rövşəndür və bizdən Həzrətinizə nisbət izhari-nəsihət tərki-ədəb olduğu mühəqqəqü müəyyən, əmma iqtizayihüsni-sədaqət və kəmali-müxalisət təklifi-cür'əti-təkəllüm qılur. Ya İbn Rəsulullah, Məkkeyi-Müəzzəməyə buyurduqda bilürəm ki, ə'yani-Kufə məkatibü mərasil ırsal edüb Həzrətinizə təklifi-hüzur edərlər. Zinhər, ol kəlimati-kizbə e'timad etməyəsiz və Məkkədən Kufə canibinə getməyəsiz ki, ol bivəfalarda öylə ki, bən gördüm, vəfa imkanı yoxdur və ol güruhun səlahdan fəsadları çoxdur. Yəqin ki, əgər Məkkədə tərhi-iqamət buraxub təmkin bulsanuz və ol bütq'eyi-şərifdə təvəttün etməgə rəğbət qilsanuz, əhli-Məkkə sizdən qeyrisin ixtiyar etməzlər və siz anda olduqca qeyr hökmün onda yürütəməzlər". Həzrəti İmam anun kəlimatın təsdiq edüb, vida qılıb rəvan oldu.

Mürurla mərahilü mənazil qət' olub, imarati-Məkkə və əlamati Bətha əyan olduqda, əşrafı əizzəyi-Məkkə xəbərdar olub, təriqi istiqballa pabusi-şərifindən kəsbi-sə'adət qılıb, ol Həzrəti kəmalita'zimilə və nəhayəti-təkrimilə gətirdikdə zəbani-küngüreyi Zəmzəm bu ədəyla mütəkkəllim oldu. Şe'r:

Mərhəba, ey məsnədarayı-səriri-izzü cah,
Mərhəba, ey şahi - qüdsi-mülki-ruhanisipah.
Mərhəba, ey ərseyi-imana əhkamin rəvan,
Mərhəba, ey hövzeyi-İslama iqbalın pənah.
Qibləgahi-Kə'bə didarı-şərifindür sənin,
Gərçi xaki-Kə'bədür əhli-cəhana qibləgah.

Həzrəti-İmam sə'adətü iqballa nüzul edüb mütəməkkin olduqda əşrafi-Hicaz gürüh-gürüh xidməti-şəriflərinə gəlüb, mübarəkbadimənzil qılıub, övqati-xəmsdə ol Həzrətə iqtidayı-nəməzəd edərlərdi və andan bey'ət alub gedərlərdi.

Rəvayətdir ki, Yezid qibəlindən valiyi-Məkkə olañ Sə'd bin As əkabiri-Hicazın Həzrəti-İmama müraciətin gördükde, təvəhhüm qılıub Məkkədən Mədinəyə fərar qıldı və keyfiyyəti-əhvalı ol nabəkara ərz qıldı. Əlqissə, bu xəbər cəmi'i-biladü büqa'ə müntəşir olub, xüsusən Kufədə şaye' oldu və iştihar buldu ki, Həzrəti-Hüseyin Yezidin bey'ətindən imtina' edüb, Mədinədən Məkkəyə təşrif buyurub, ə'vanü ənsar cəm' etməkdədir.

Kufədə olan həvadalar Süleyman Xüzai hücrəsinə cəm' olub bu səlahi gördülər ki, təriqi-mü'avinətü müzahirət məsluk edüb, Həzrəti-İmama ərzi-sədaqət qılıclar və anın rikabi-hümayununda dərəcatinəcəti-dünyavü axırət bulalar. Əkabırı əşraf Kufədən yetmiş nəfər mö'təmid kimsənələr Müseyib və Rifa'ə bin Sədad və Həbib bin Müzahir və Məhəmməd bin Əş'əs Şüreyn Qazi hüzurunda qəsəm yad edüb ittifaq etdilər ki, xanədani-nübüvvət və vilayət təriqi-məvəddətində malü can diriğ etməyələr və Hüseyin İbn Əlidən qeyrin hökmün Kufədən yürütməyələr və Həzrəti-İmama bir məktub imla etdilər bu məzmunla ki: "Əlmənnətü lillah, rayizi-tövfiqi-hidayət və qayidi-tə'yidi-sə'adət 'inani-tövəsni-e'tiqadımızı təriqi-zəlalətdən münhərif qılıub şəhərahı-nəcata mün'ətif qılmış və çehreyi-amalımıza miftahi-iqbal əbvabi-məvəddəti-xanədani-vilayət məftuh edüb zəmirimizə məhəbbəti-Əhli-Beyt salmış. Həmvərə ana talib və peyvəstə ana rağibüz ki, səhifəyi-əmri-xilafətdən izaleyi-nəqṣi-xilaf etməkdə və cərideyi-hökmi-İmamətdən rəf'i-ricsi-müxəlifət qılmaqdə kəmali-iqdam və nəhayəti-ehtimam izhar edəyüz, əmma İmamımız və müqtədəmiz yoxdur. Hala böylə istimə olundu ki, əşəddi-ə'dayidin və əzəlli-əzdadi-xanədani-seyyidülmürsəlin Yezid bin Mü'aviyə ədəmi-istehqاقla istid'ayı-cülesi-məsnədi-xilafət qılıub, ol afitabiövcəi-vilayət və şahbəzi-aşıyanı-risaləti bey'ətə təklif etmiş və ol Həzrət dəxi imtina' edüb, asarı-müxəlifət pərdeyi-xəfada ikən dərəceyi-zühura yetmiş. İmdi ol sərvə-cuybarı-kəramət və şükufeyinövbəhari-səadətdən mütəveqqə' və mütərəqqib oldur ki, təriqi-'inayətü iltifat məsluk olunub və bu canibə livayi-nüsərət təhrik bulub, bu müxlislərini qüdumi-səadətlüzmə müşərrəf qılıclar və bu bəndələri kənddüyə əhibbəyi-sadiq və əviddayı-müvafiq bilələr. Şe'r:

Vəqtdır kim, səbzəzari-xüksali-fırqəti
Rəşheyi-lütfiylə sirab edə əbri-növbəhar.
Vəqtdır kim, pərtövi-xurşidi-aləmtabdan
Zümreyi-əhbaba pürnur ola çeşmi-intizar.

Əgər bu sə'adət müyəssər olsa və bu dua icabət bulsa, Kufəyə qədəm baslıqda Yezid qibəlindən hakim olan Nüman Bəşiri ki, bir pirizəifdir, şəhərdən ixrac etməmiz müqərrərdir. Mücmələn, müqavimətiə'da üçün hər nə əsbab məqsud isə bu gün Kufədə müyəssərdir.

Namə tamam olduqda Əbdullah Məsmə'i-Həmədani və Əbdullah Bəkriyə təslim edüb irsal etdilər. Cavabı gəlmədən mütə'aqib bu məzmunla bir namə dəxi Bəşir bin Təmir və Əbdürəhman bin Əbdullah ilə rəvanə qıldılar. Anların əqəbincə Xan bin Hani və Sə'd bin Əbdullah Xəşa'i və anların əqəbincə Şis bin Rəbi'i və Ürvə bin Qeys, Ömer bin Həccac və Sə'd bin Əbdullah rəvanə olub, əlqissə, mütəvatir bu məzmunla yüz igirmi kitabət göndərüb, izhari-kəmali-sədaqət etdikdə Həzrəti-İmam əhli-Kufənin məkatibi-mütəvatırların kəndyüə hüccət bilüb və niyyəti-icrayi-Həq zəməri-münirlərində rüsuxi-təmam bulub, tərvici-ümumi-din üçün diyari-Kufəyə əzimət müsəmməm qıldı. Əgərçi ol diyarda mübtəlayi-bəliyyat olduğun mühəqqəq bildi, əmma müqərrər qıldı ki, kənddən müqəddəm Müslimi-Əqili ol diyara rəvanə qila və kəndü dəxi mütə'aqib mütəvəccih ola.

Pəs, əkabiru əşrafi-Kufəyə bir namə təhrir etdi bu məzmunla ki: "Həmdi-bihəd ol mübdə'i-əşya və müxtəre'i-masivaya ki, növ'iinsanı tövfiqi-əqlü ixtiyarla sayır məxluqatdan mümtaz etmiş və sipasi-biqiyas ol müsəvviri-əşkali-karxaneyi-dünya və müdəbbirəhvali- darülqərarı-üqbaya ki, cəmi'i-növ'i-insandan firqeyiənbiyaya tövfiqi-təfəvvüq verüb, şərəfi-imtiyaz birlə sərafraz etmiş və dürudi-namə'dud və sələvəti-naməhdud ol sərvəri-kainata ki, firqeyi-ənbiyadan cövhəri-iste'dadi əşrəfü ə'ladir və təhiyyatibiqayət və təslimati-binəhayət ol fırqeyi-əhibbaya və zümreyi-əshaba ki, qəbuli-söhbəti-sədri-risalət bulub, ana itaətləri cəmi'i-əməldən övladür. Əmma bə'd, bu namyei-nami və məktubi-girami ki, mütəzəmməni-kəmali-nəsihət və mütekəffili-vüsuli-səadətdür, bəndən ki, Hüseyin bin Əliyi-Murtəzayam, sizə ki, ə'izzeyi-əşrafiKufəsiz, ey firqeyi-əhibbəyi-sadiqül-e'tiqad və ey zümreyi-əviddayixalislüvidad, məkatibi-müxalisət-məknunuz ki, təriqi-ittihad və

caddeyi-e'tiqaddan təblig olunmuşdu, vasil olub məzmuninə ki, məhzi-izhari-xülfüsi-təviyyət və kəmali-bəyani-sifayı-niyyət idi, ittila' hasil olduqda, istid'anıza icabət lazımlı gəlüb, ol canibə əzimatımız təsmim bulub, hala Müslimi-Əqili ki, ə'qəli-əşrafi-Bəni Haşim və ərşadi-cəm'i-əkabirü ə'azlımdır, kəndü qibəlimdən ol canibə irsal etdüm. Gərəkdir ki, məqdəmi-şərifin müğtənəm bilüb, təriqi-mürafiqət və müvafiqətində dəqiqə diriğ etməyəsiz və canibişərifinizdən təsəlliyyi-xatir bula. Yəqin ki, bənim təhribi-livayirif'ətim ol canibə anın nəsimi-əxbəri-hüsuli-müraatına məşrutdur və rişteyi-ehtizazi-rayəti-hümayunum ol diyara anın silsileyi-e'ləməhüsni-rizasınınə mərbutdur". Şə'r:

Ey görənlər ani, təşrifimdən olman naümid
Kim, bəhari-aləmaradır güli-sirabımın.
Ey görən ani, bana ümmidvar olsan nola,
Sübhdür ol sadiqü xurşidi-aləmtabımın.

Məktubi-şərif şərəfi-itmam bulduqda Həzrət, Müslimi-Əqilə təslim edüb buyurdu ki: "Ey bənim məhaliki-şiddətdə ə'zami-ə'vanım və məzayiqi-qürbətdə əqrəbi-ixvanım, məhəlli-mürafiqət və zəmanimüvafiqətdir. Bu canibdən ümməti-Məhəmməd üzərimizə hüccət buraxub izhari-həq etməgə tərəfib edərlər. Nə üzrlə ehmal etmək olur? Və bir canibdən ə'dayı-din ittifaq edüb həlakımıza qəsd etmişlər. Müqavimət etmək olmaz, fərar edüb qanda getmək olur? Şə'r:

Tufani-fitnə qopdu, gəlin qərqə olmadan,
Rəxti-səlahimiz çəkəlüm bir kənarəyə.
Olduqca hüsni-əql və tədbirə ehtimal,
Dil şışəsini urmayalı səngi-xarəyə.

Hala bir neçə mö'min kimsənələr məkatib irsal edüb bizi də'vət etmişlər. Təğafül etmək olmaz və tə'əllül etməklə naireyi-istilayı-'ədu intifa bulmaz. Səlah oldur ki, sən bəndən müqəddəm ol diyara təvəccəh edüb təfəhhüs edəsən. Filvaqe', əf'ali əqvalla müvafiq görsən e'lam edəsən, bən dəxi təvəccəh edəm".

Müslimi-Əqil Həzrəti-İmamın hökmi-şərifinə inqiyad edüb həm ol gün mütəvəccih oldu. Hənuz bir mənzil qət' etmədən Müslümün canibi-yəminindən bir səyyad çıqa gəlüb, əlində bir seydi olub, filhal

zibh etdi. Müslim ol qəziyyəyi kəndtuyə mübarək görməyüb, mü'avidət edüb Həzrəti-İmama ayıtdı: “Bənim Kufəyə getməgim səlah degil, zira bu yolda bu hala sataşdım”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Müslim, təriqi-riyazi-Həq müxatirədir, qəbul edən salik olur. Və gövhəri-məqsəd girdabi-bəladədür, qəvvəs olan anı alur. Qüvvəyivahimən qalib isə bir qeyr kimsənə tə'yin edəlim. Müslim gördü ki, Həzrəti-İmamin rızası anın getməgindədir, ziyanə mübaliğə etməyüb ərzi-üzr etdi ki: “Ya İmam, bənim vəhmim fövtü mövtədən degil, əmma andandır ki, minbə'd didarı-şərifinizi görməyüb məhrum qalam və dövləti-mülazimətindən binəsib olub qurbətdə oləm”. Şe'r:

Ey cəmalın mətləi-xurşidi-iqlabım bənim,
Gün yüzündəndir mübarək müttəsil falım bənim.
Dövləti-zövqi-vüsalındır bəni xoşal edən,
Bilməzəm səndən cüda düşsəm nolur halım bənim?!
Həzrəti-İmam dəxi bu hala giryən olub derdi. Şe'r:
Ey könül, ah eylə kim, ah eyləmək həngamıdır,
Ey gözüm, qan ağla kim, qan ağlamaq əyyamıdır.
Ayrılır bəndən bu gün halım pərişan eyləyüb,
Ol ki, göz nüri, könül mətlubi, can aramıdır.

Əlqissə, Müslimi-Əqil dideyi-giryan və dili-büryanla vida¹ edüb, Məkkədən çıxub Mədinəyə təvəccəh qılıb, Həzrəti-İmam təhiyyeyiəsbəbi-səfər əmrinə məşğul oldu.

Rəvayətdir ki, səbəbi-ə'davəti-Hüseyin müxalifəti-surivü mə'nəvidür. Əmmə müxalifəti-mə'nəvi iki vəchlədir: Biri ol ki, ağazixılqəti- mövcudat və bidayəti-icadi məknunatda cəmi'i-cəvahirinüfusi- insaniyyə bir dəfə ədə məxlüq olub, tədriclə təngnayıqüvvətdən fəzayi-fe'lə təvəccəh etmişlər və məzmuni-hədisi-“Ələrvahu cunudun mucən-nədətun”¹ müqtəzasincə rəngi-tənakür və tə'arüf dutmuşlar. Lacərəm sabiqeyi-irtibat bulub, ol məcmə'də birbirlinə qərib olan ərvah aləmi-əşbahda bir-birin bulduqda aralarında silsileyi-ülfəti-sabiq mütəhərrik olur və bə'id olanlar bir-birin gördükdə aralarında nifrəti-əzəli, əlbəttə, əsəri-müxalifət salur. Hər

¹ Ruhlar silahlanmın əsgərlərdir.

ayınə bu iqtizadəndür ol müxalifət ki, Əbdüş-şəms ovladı Haşim və Üməyyə arasında idi və ol ədavət ki, Əbdülmüttəlib və Hərb arasında idi və ol niza' ki, Həzrəti-Rəsulullah və Əbu Süfyan arasında idi və ol fitnə ki, Hüseyin və Yezid arasında idi. Və müxalifəti-mənəvinin bir vəchi dəxi oldur ki, zati-paki-Vacibülvücud məsdəri-sifati cəlaliyyə və cəmaliyyə olub, iqtizayı-zühur etdikdə ixtilafi-müzahir lazımlı gələb, istə-dadi-nüfusi-insaniyyə istehqaqi-qəhrü lütf üçün hikmət müqətzasınca iki qism olmuş, biri müstəcmə'i-[cəmi'i]-fəzayıl və ol ərvahı-ənbiyəvü övliya və süləhavü ətqiyadır. Və biri müstəcmə'i-cəmi'i-rəzayıl və ol ərvahı-küffar və füccarü fışaqə və əşraru əşqiyadır. Lacərəm bu iki güruh həmişə müxalifə üzrə olub, Həzrəti Hüseyin bin Əli firqeyi-əvvəlindən və Yezidi-pəlid zümreyjaxirətindən vəqə' olmuş.

Və müxalifəti-suri dəxi hər canibdən iki vəchlədir. Əmma Həzrəti-Hüseyin Yezidə izhari-xüsumət qıldığunun iki vəchi var. Biri ol ki, çün əmri-xilafət təsəddiyi-əhkami-şər'iyyə və təkəffülitənfizi- ümuri-'ürfiyyədir və iqtizayı-sidqü səlah edər və Yezid ki, xümmarü facirü fasiq olub, əsla irtikabi-mənahidən ictinab etməzdı və ri'ayəti-namusi-şəri'at təriqin dutmazdı, lacərəm qeyrəti-İmamət və məsnədi-xilafəti anunla aludə rəva görmədi və anın xilafətinə riza vermədi. Və bir vəchi dəxi ol ki, Həzrəti-Hüseyin dəxi Yezidin bey'ətin qəbul etsəydi, Bəni-Üməyyənin də'yayı-xilafətlərinə təsdiq vəqə' olub qət'ən şəkk qalmazdı. Lacərəm Hüseyin bin Əli nəqdihəyatın sərf edüb ol sirri-nihani zühura görtürdi və Bəni-Üməyyənin bütünlə-də'valərin dərəceyi-vüzuha yetürdi.

Və Yezidin dəxi izhari-ədavət qıldığunun iki vəchi var: Biri ol ki, məsnədi-xilafətdə qərar etdikdə Həzrəti-Hüseyini bey'ətə təklif edüb, Həzrəti-İmam imtina' etdi. Və bir vəchi oldur ki, Əbdullahi-Zübeyrin bir cəmilə övrəti olub, Yezid anın avazeyi-hüsnnü cəməlmən istima' edüb aşiq olmuşdu. Ənva'i-hiylərlə ol övrətlə Əbdullahi-Zübeyrin arasına müfariqət salub, təlaq aldırıb təzviciinə fürsət bulmuşdu.

Əlqissə, Əbu Musa Əş'ərini irləşdirən edüb ol övrətə talib olduqda və Əbu Musa bu məsləhət üçün təvəccöh qıldıqda təriqi-təvəccöhündə Həzrəti-Hüseyinə mülaqı olub, Həzrəti-İmam ayıtdı: "Ya Əbu Musa, təvəccöhün nə canibədir?". Cavab verdi ki, ya İbn Rəsulullah, mütəlləqeyi-İbn Zübeyri Yezid bin Mü'aviyə üçün mütalib qılmağa əzm etmişəm. Hüseyin ayıtdı: "Ey Əbu Musa, əgər ol məsturə Yezidin

əqdindən imtina' etsə, bənim üçün tələb qıl". Əbu Musa üç şəxsin vəkili olub, ol xatunun hərəmsərayına yetdikdə xatun ənva'i-e'zazü ehtiram etdikdən sonra ayıtdı: "Ya Əbu Musa, bu bəndəxanəyə təşrif buyurduğunuzdan qərəz ola?" Əbu Musa ayıtdı: "Ey müxəddəreyizəman ve məstureyi-dövran, sən kibi nazəninə küçi-'üzlət və guşeyi-vəhşət bəkləyüb oturmaq münasib görünməz. Bə'zi kimsənələr əlaqeyi-təzvicinə talib olmuşlar, əgər rüxsət var isə, ərz edəyim". Ol məsturə ayıtdı: "Ya Əbu Musa, əhli-səadət səlahindən [təcavüz murisi-şəqavətdir, xüsusən sənin səlahindən] ki, mütəzəmminkəmali- səadətdir". Əbu Musa ayıtdı: "Vüsalına talib və təzvicinə rəğib olanların biri Yezid bin Müaviyə, biri Hüseyin bin Əli, biri Əbdullah bin Ömər və bəri bənəm". Xatun ayıtdı: "Ey Əbu Musa, bən bir növçəvanam, sən bu qərəzdən fəraigət qıl və biqərez bəyan et ki, ol üç şəxsən qansi bana ənsəb və əlyəqdir". Əbu Musa ayıtdı: "Əgər hökumət muradın isə, Yezidi qəbul et və əgər hüsni-surət istərsən, Əbdullah bin Ömər ittisalına rəğbət qıl və əgər səadəti-axırət təmənna qilsan, Hüseyin [bin] Əlinin daməniittisalin əldən buraxma". Xatun ayıtdı: "Hökumət əsri-zaildir və hüsni-surət fənaya qabildir. Xatirim nicati-axırət və müsahibəti Zəhraya maildir". Pəs, bu vəchlə iqrar olub Əbu Musa ol xatunu Hüseyin üçün əqd qıldı və bu xəbər Yezidə yetdikdə mühərrikisilsileyi- ədavət əslı oldu. Şe'r:

Çərx hər fitnə kim, istər qıla aləmdə 'əyan,
Əshəli-vəch ilə əsbabına əncam verür.
Salub ol fitnə binasının əsasın əvvəl,
Ruzigar ilə ana surəti-itmam verür.

Səkkizinci bab

MÜSLİMİ-ƏQİLİN ŞƏHADƏTİN BƏYAN EDƏR

Rəvayətdir ki, ol afitabi-zülmətsuzi-risalət və mahtabialəməfruzi- sə'adət, yə'ni “Yucahidunə fi-səbili'llahi”¹ təriqinin müqtədası və “Və cahidil - kuffarə”² mə'rəkəsinin sahiblivası. Şe'r:

Şahi-eyvani-risalət, mahi-gərduni-vəfa,
Mə'dəni-ehsanü rə'fət mənbə'i-sidqü səfa.
Xazini-gənci-şəriət, məzhəri-əsrəri-din,
Sərvi-gülzari-nübüvvət, dürri-dürçi-istəfa.

Buyurmuş: “Innəl’əbdə əzisbəqət ləhu mənzilətun ləm-yəbluğha bi’-aməlihi ibtəlahu’llahu fi-cəsədihi əv fi-malihi əv fi-vələdihi summə səbbərəhu ’əla zalikə hətta yəbluğə mənzilətu’lləti səbəqət ləhu”³, yə'ni bir bəndəyi-qabil ki, sabiqeyi-fitrətdə istə'dadi-fitri ilə bir dərəceyi-ə'la və bir mərtəbeyi-ə'mali-salehə və əf'ali-sütudə ilə hasil etmək mümkün olmaya, lacərəm ol bəndəyi Vacibülvüced bələlər ilə imtahan edüb, ya mövti-övladla qərarın alur və ol müsibətlərdə ana səbr verüb, ol səbrlə müstə'iddi-idraki-mərtəbeyimiqdar qılur. Şe'r:

Hər təmənna qılsan ey arif, bəladan istə kim,
Hər bəla zimnində bir rahət müqərrərdür sana.
Etmək olmaz bibəla idraki-neyli-hər murad.
Gər bəla çəksən, muradi-dil müyəssərdür səna.

Filvaqe' çün dünya badiyeyi-fənadır və cəmi'i-əhvalı bibəqadır, dünyada bəla çəkən dünyadan çıxdıqda xilas olduğu idrak etsə, şükr

¹ Allah yolunda cihad edərlər (Qur'an, 5, 54).

² Kafirlərə savaş aç (Qur'an, 9, 73).

³ Bəndə bir mövqeyə əməli ilə qatə bilməzsə, Allah onun vücuduna xəstəlik verərək, ya mallarına zarar verərək və ya övladını qeyb etdirərək sinayır. Sonra bu imtahanlara dözdürtdür ki, layiq olduğu yerə çatsın.

etməzmi və rahətdə olan tərki-dünya qıldıqda fövt olan rahət təəssüfunün əzabı ana yetməzmi?

Hüseyni-Mənsuri-Arifdən məshhurdur ki, bir gün münacatında derdi: “İlahi, həqiqətin həqqi üçün xəzaneyi-bələyyatın əvvabını məftuh edüb, hər bəla var isə, bana ruzi et və bəni cəmi’i-bələda imtahan qıl. Əgər təriqi-məhəbbətdə ‘inani-iradətimi zərrəyi mühərəf görən, bəni silsileyi-əsdiqadan ixrac edüb mərdud eylə. Həqqə ki, əgər miqrəzi-riyazət birlə zərrə-zərrə ə’zayı-vücudumu qət’ etsələr hərgiz kəmali-iradətimdə nöqsan olmaya və surəti-sədaqətim təğəyyür bulmaya”. Şe'r:

Aşıq oldur ki, cəfa tiğindən ikrəh etməyə,
Zərrə-zərrə qılsalar ə’zasını, ah etməyə.
Qan içə, səbr eyləyə, hər dəm fəğanü ah edüb,
Dərdi-eşqi-yardan əgyarı agah etməyə.

“Ruhül-ərvah”dan nəqlidir ki, bir gün bir ’əziz bir bimar dərvişin’ibadətinə varub və anı ənva’i-bəliyyata giriftar görüb təsliyə təriqilə ayıtdı: “Ey dərviş, aşiq mə’suqun cəfalarına səbr etməsə, də’vayiməhəbbətdə sadıq degil”. Dərviş ayıtdı: “Ey əziz, qələt dedin, ’aşıq mə’suqun bəlalarından zövq bulmasa, ’aşıq degil. Şe'r:

’Aşıq oldur kim, bəla zövqünü idrak eyləyə,
Eşq dərdi dəmbədəm könlün fərəhnak eyləyə.

Ey ’arif, əhli-məhəbbət bəlaya səbr etməklə sayir xəlqdən mümtaz olurlar və ərbəbi-vəfa cəfaya təhəmmül qılmaqla hərimi-vüsala təriqi-məhrəmiyyət bulurlar”. Şe'r:

Də’vayi-məhəbbət etmək asan olmaz,
Cəm’ olmaz əgər könül pərişan olmaz.
Aşıq qəm oduna yanmasa şəm’sifət,
Məqbولي-hərimi-vəsli-canən olmaz.

Əbdullahi-Mübarək rəvayət etmiş ki, bir gün əziməti-Kə'bə qılıub səhrada tənha yürükən bir tifl gördüm ki, şəm’i-rüxsarından afitabitaban nur alurdu və gisuyi-müşkbarı afitaba sayə salurdu. Mütəhəyyir olub dedim. Şe'r:

Xizrdir bu tifl, ya İlyas, ya abi-həyat,
Kim yürür tənha, bulur anı görən qəmdən nəcat.

İstiqlal edüb səlam verdim, cəvab verdi. Dedim: "Kimsən?" Dedi: "Həq bəndəsi". Dedim: "Qandan gəlürsən?" Dedi: "Həqdən gəlürəm". Dedim: "Qanda gedərsən?" Dedi: "Həqqə gedərəm". Dedim: "Bu səhrada nə tələb edərsən?" Dedi: "Haq rızası". Dedim: "Tuşeyi-rahın nədür?" Dedi: "Təqvadır". Dedim: "Bu badiyeyi-xunxarda tənha necə tərəddüd edərsən?" Dedi: "Ziyarətinə mütəvəccih olduğum bəndən qafil olmaz". Dedim: "Ey məxdumzadə, əgərçi surətdə tiflsən, əmma mə'nidə kamil görünürsən. Aya, qansı qabilədənsən?" Dedi: "Ey İbn Mübarək, biz surətdə kuyi-məhəbbət bəlakəşləriyüz və guşeyim möhnət müşəvvəşləriyüz, yə'ni məzlumlar və məhmumlərəz. Gah istilayı-ə'dadan xatiri-pərişanımız müzətər və gah qübari-vadiviyiqürbətdən mir'ati-muradımız mükəddər. Əmma həqiqətdə, səlatiniməmaliki-qürbü qəbuluz və sükkani-sürədiqatı-məqamı-vüsuluz. Bizzəndir gərməyyəti-həngameyi-Məhşər və bizdəndir ifazeyi-zülali Kövsər". Beyt:

Biz bəqa mülküün istiqlalla sultaniyüz,
Mə'ni ilə baqiyüz, surətdə gərçi faniyüz.

Bunu deyüb nəzərimdən qayib oldu və xatirim müfariqətindən qayətdə küdürüt buldu. Təvafi-Kə'bə müyəssər olduqda gördüm ki, ol tifl bir məcmə'də məsayili-həramü hələlü nəql edər. Həqiqətin sual etdikdə dedilər: "Bu adəm Ali-Əba və nuri-dideyi-Mustəfavü Murtəzadür. Budur müqtədayi-əhli-yəqin, yə'ni Əli İbn Hüseyn Zeynəlabidin". Pəs, xidməti-şərifinə müşərrəf olub, əlin öpüb üzrlə ayıtdım: "Ya İbn Rəsulullah, nə kim qəbulu-məsaibdən və rif'əti-məratibdən şərh etdinüz, sərihü səhihdir. Filvaqe', bəla nişaneyi-qürbi olmaseydi, əhibbaya nəsib olmazdi və möhnət iqtizayi-kəmal bulmaseydi, ərbəbi-ta'ətə ixtisas bulmazdi". Şe'r:

Qabili-feyzi-bəla şayisteyi-dərgah olur,
Hiç şək yox kim, bəla məxsusi-əhlullah olur.

Bu şərtlə ki, bəla nişaneyi-qürbi-İllahi və mövcibi-hüsulisə'adəti-namütənahidir. Kəmali-qürbü qəbul Həzrəti-Rəsul övladü

ətba'ində həsr olunmuşdur və nəhayəti-ülüvvi-mənzilət anlarda ixtitam bulmuşdur. Zira zümreyi-növ'i-bəni-Adəmdən, bəlkə cümleyiməxluqatı- əhli-'aləmdən heç afəridə anlarca bələya səbr etməmiş və heç fərdə anlarca asarı-bəla yetməmiş. Ol cümlədəndür MüslimiƏqilün və övladının keyfiyyəti-şəhadətləri və vəqayei-ənbuhü möhnətləri.

Əncümənarayı-məcalisi-möhnətü qəm və çehrəxəraşı-ərayisimatəm bu sürudla növhə bünyad etmiş və bu növhə ilə şəhidlər matəmin dutmuş ki, Müslimi-Əqil Həzrəti-İmami vida' edüb, Məkkədən Mədinəyə gəldikdə kəsrəti-müxalifdən ehtiraz edüb, gecə ilə şəhrə girüb Həzrəti-Rəsulin mərqədi-mübarəklərin ziyarət edüb, vida' etdi və məzari-şərifdən kəndü mənzilinə getdi. Əlqissə, qərar etməyüb iki növrəs oğlu var idi; biri Məhəmməd nam səkkiz yaşında, lətafəti-hüsnlə bir xurşidi-aləmtab və biri İbrahim nam yeddi yaşında, təravəti-rüxsarlə bir laleyi-sirab. Anları belə alub və baqi 'əyalü ətfalla vida'qılıb, həm ol gecə Kufə əzimətinə rəvan oldu. Şe'r:

Ahi-bərqaşayla bir əbri-atəşbardı,
Rəhgüzarı əşki-alindən qamu gülzardı.
Rəhbəri göz yaşı, kusi-rehləti sövti-fəğan,
Tuşəsi qəm, həmdəmi dağı-dilli-əfgardi.
Çəşmi pürxun, əşki gülgün, könlü məhzun, qəddi xəm,
Qüssədən hər gün pərişan, hər gecə bimardı.

Bu təriqilə qət'i-təriq edüb mənazildə və mərahildə ənva'iməkkarə və əsnafı-şədaid görüb, gah zülməti-dudi-ahla əlamətimənazil edüb, acızü sərgərdan olmaqla bir müddətdən sonra Kufəyə yetdi. Dari-Muxtar deməklə mə'ruf bir mənzilə nüzül etdi. Əşrafü ə'yani-Kufə qidumindən xəbərdar olub, gürüh-gürüh gəlib, izharışövq edərlərdi və təriqi-mütavi'ət göstərüb, bey'ət alub gedərlərdi.

Əlqissə, cüz'vi zəmanda on səkkiz bin mübarizi-nami daireyibey'ətə girüb dəsti-iradət daməni-təvəllasınə möhkəm etdirilər. Müslimi-Əqil ol taifənin mir'ati-əməllərində surəti-ixlas müşahidə qılıb, xatiri-cəm'lə Həzrəti-İmama anların ita'ətə inqiyadlərin e'ləm edüb, hüzuri-şərifin istid'a qıldı.

Nümani-Bəşir ki, Kufədə Yezid canibdən hakim idi, Müslimin gəlüb Hüseyn üçün xəlqdən bey'ət alduğun mə'lum eidikdə əhliKufəyi bir gün came'i-Kufəyə cəm' edüb, kəndü bizzat minbərə çıxub

nida qıldı ki: "Ey əhli-Kufə, bu mə'lum oldı ki, siz Müslimi-Əqili götürüb ağazı-fəsad etmişsiz. Bu hərəkət münasib degil. Yezid hakimi-qəhhar və məlikicəbbardır. Bu əhvala ittilə" bulduqda sizə siyaset lazım gəlür və qəzəb mütəvəccih olur". Gördü ki, mücərrəd təhdidlə ol fitnə təskin bulmaz və nəsihətılış islahpəzir olmaz.

Yezidin Kufədə olan müxlisləri, misli-Əbdüllah bin Müslimi Bahili və Əmmar bin Vəlid və Ömrə bin Sə'd Yezidə surəti-hal ittifaqılə vaqiəyi 'ərz etdilər bu məzmunla ki: "Şəhbəzi-şikarəndazınışiməni- izzü 'ala Hüseyn bin Əliyyi-Murtəza fəthi-məmalik həvəsiylə aşıyanəsindən pərvaz edüb, ibtidayı-əzmində şəhpərinüsərətsayəsin diyarı-Kufəyə bıraxmışdır. Və ol sərçəsməyi-tufanıçəladətdən bir cuybarı-bəla canibi-İraqa axmışdır. Əgər vəqtələ bu əmrə tədarük olunmasa və vəqtələ bu dərdə dəva bulunmasa, mürurla sərrişteyi-tədbiri-ümur əlindən gedər və bu diyarın təmamıyi-əşrafı ə'yani ana təvəccəh edər. Əgər Kufəyə ehtiyacun var isə, bir valiyasahibsiyaset irsal et".

Yezidi-pəlid bu əxbarı-mələltəsərə ittilə" bulduqda və bu surəti həvala müttəle" olduqda, təvəhhümi-zəvali-ne'mət dili-biqərarının qərarın alub və xövfi-izaleyi-dövlət ol bisəbatı iztiraba salub, diqqətitəmamlı mülkünün nizamına mütəvvəcəh oldu. Və həm ol saat töhməti-təqsirlə Vəlid bin Ütbəyi Mədinə əyalətindən 'əzl edüb yerinə İbnül-Əşdəqi nəsb qıldı və Kufə xüssusunda ə'zami-ə'yani-dövlət və əqdəmi-ərkani-həşməti olan Sərhun [nam vəzirlə müşavirət qıldıqda Sərhun] ayıtdı: "Ey xəlifə, əgər muradın isə bu fəsad rəf" olmaq və bu naireyi-fitnə intifa bulmaq, Nümani-Bəşiri ki, bir piri-həqirdir, Kufədən 'əzl edüb yerinə Bəsrə hakimi olan Übeydullahi-Ziyadi nəsb qıl ki, ol əmri-əmarətdə nadirdir və dəf'i-hər fəsada qadirdir". Şe'r:

Xari-divari-riyazi-mülkü millət hifziçün,
Nuki-tığı-abdari hakimi-xünriz olur.
Hökəm miqdarincə hakimdə siyaset həm gərək,
Nişə kim, ifratı hər fe'lin fəsadəngiz olur.

Yezid Sərhun səlahin qəbul edüb Übeydullahi-Ziyada bir namə yazdırdı bu məzmunla ki: "Haliya əlsineyi-əhibbayi-sadiq və əfvahiəviddayı-müşfiqdən bu müstəfad olundu ki, Hüseyn bin Əli bənim ki, xəlifeyi-zəmanam, bey'atimdən inhiraf edüb, ətrafı cəvanibə namələr

göndərüb xəlqi kəndiyə də'vət etməkdədir. Xüsusən Bəsrə əhlinə və Kufə xəlqinə andan nəvazışnamələr gəlüb, anlardan ana məkatibü mərasil getməkdədir. İmdi sən ki, Übeydullahi-Ziyadsan, misalivacibül-imtisalim varid olduqda və məknunu və məzmunu yüzuh bulduqda gərkdir ki, bu əmri nəfsi-Bəsrədə təvəhhüs edüb, bu fitnəyə bais olanları buldurub dəf'ü rəf' etdikdən sonra kəndü canibdən bir mö'təmid kimsənə Bəsrədə naib edüb bizzat Kufə diyarına təvəccöh qılasan. Və ol diyarın dəxi əyalət və hökumətin kəndünə müqərrər bilüb zəbtü rəbtində mücidd olasan. Və bilmış ol kim, bənim xaniiltifatmdan nəvaleyi-ehsana ol vəqt istehqaq bulursan və xəzaneyiməhmətimdən təşrif-i-istehsana ol dəm müstəhəqq olursan ki, me'mari-fərasətin səngi-hərasətdən ətrafi-İraqa bir hisarı-müstəhkəm çəküb və tərəddüdi-ə'də rəhgüzərinə səngrizeyi-tədbirü tədarük töküb, fürsət verməyəsən ki, Hüseyin bin Əlinin minbə'd nəsimi-təsəvvürü ol gülzara güzar edə və ol büq'ə əhlinən ana mütəvəfat rüslü rəsail gedə. Və anda olan mühibbü müxlisləri buldurub dəf'ü rəf' edüb, inayətimə ümidivar olasan”.

Yezidin məktubi Übeydullahi irişdikdə İttifaqən həm ol zəmanda Həzrəti-Hüseynin Səlman nam bir məmlüki məktublar gətürüb bə'zi kimsənələri təriqi-həqqə irşad etmək iştigalində idi. ÜbeydullahiZiyad vaqif olub və bə'zi müsəlmanları dəxi anınlə müttəhim qılıub qətl etdikdən sonra yerinə qarınداşın tə'yin edüb Kufə canibinə rəvan oldu və kəmali-ehtimamlı Iraq hifzinə təvəccöh qıldı.

Bə'zi təvarixdə bu məsturdur ki, ol müfsid Kufə qürbinə yetdikdə təhəmmül etdi, ta gecədən iki saat ötdü. Pəs, təğyiri-surət qılıub başına bir əmmameyi-mışkin sarub, haşimilər kibi teyləsan buraxub niqabla rəvan oldu. Əşrafü ə'yani-Kufədən mütərəssidi-qüdumi-Həzrəti-İmam olub intizar çəkənlər ol vəz'ü vüqarla ami Hüseyin bin Əli təsəvvür qılıub istiqbal edüb rikabi-hüməyüninə yüz sürüb derlərdi. Şe'r:

Əlminnətü lillah ki, murad oldu müyəssər,
Şad eylədi aşiqlərini vəsl ilə dilbər.
Təbdil olunub ruzi-vüsala şəbi-hicran,
Xurşid çıxub eylədi afaqı münəvvər.

Və öünüə düşüb nəhayəti-tə'zimü təkrimlə darüləmarəyə yetdikdə Nümani-Bəşir vəhm edüb, darüləmarə dərvazəsin bağlayub, üzərinə

çıxbı avaz yetirdi ki, ey nütfeyi-Rəsulullah, bu fitnəyə bais olma və təsəvvür qılma ki, bu mülkü Yezid sənin təsərrüfində qoyub təəllül qila. Nə rəva bir zəhmətə irtikab etmək ki, əqrəbi-zəmanədə zaye'ola? Şe'r:

Aqil oldur ki, etdüğü əməlin,
Fikr edə ibtidadə əncamın.
Ol degil kim, təəmmül eyləməyüb,
Keçirə qəflət ilə əyyamin.

Hala səlah oldur ki, bu gecə bir qeyr mənzildə aram dutub istirahət qılaşan. Sabah olduqda nə kim, səlah isə, əməl oluna.

Əhli-Kufə Nümani-Bəşirə tə'n edüb təhdid edərlərdi ki, ey bədbəxt, bu Hüseyn bin Əliyyi-Murtəza və nəqdi-bərgüzideyi Mustəfadır. Darüləmarə döyünlindən mən' etmə və təriqi-müxalifətü mü'anidət dutma. Müslimi-Əqil ol məcmə'də idi. Həqiqəti-hal mə'lum edüb nida qıldı ki, ey qövm, bu şəxs Hüseyn bin Əli degil. Məftuni olman, hiləsinə e'timad qılman.

Übəydullahi-Ziyad hückumi-'ammdən ehtiraz edüb, çehreyinapakdan niqab alub kəndüsün izhar etdikdə Nümani-Bəşir andan vaqif olub, dərvazeyi-qəsri açub, Übəydullahi-Ziyad qəsrə girüb, sayir əhli-Kufə novmid olub mütəfərriq oldılar və gürüh-gürüh mənzillərinə təvəccöh qıldılar.

Sübhdəm ki, sədayi-kusi-növbəti-səlatini-zalimpişə dideyişükkanı-sərapərdeyi-rahətdən xabi-qəflət aldı və zülmüneyifüssaqi-səbuhiķəş dimaği-ərbəbi-ləhv dəgdəğeyi-tərəddüdi-fəsad saldı, Übəydullahi-Ziyad istiqlalla məsnədi-hökumətdə qərar dutub və ə'yanü əşrafi-Kufəyə tövqi'i-hökumətü əyalətin ibraz edüb, gah məvə'idi-əşfaqü əltafla cəbbari-kəsri-qülub oldu və gah və'iditəhdidlə anları siyasətdən xəbərdar qıldı.

Müslimi-Əqil bu halətdən xəbərdar olduqda, xatiri-şerifinə vəhm müstövli olub dari-Muxtardan çıxbı Hani bin Ürvə mənzilinə gəlüb ayırdı: "Ey Hani, bən bu mülkdə qəribəm və səndən qeyrə e'timad etməzəm və hala bu əhvalın sərəncamı mə'lum olanadək bana sənin mənzilində olmaq münasibdür". Hani bin Ürvə mübahatlar qılıub, ol Həzrətə kəndü sərayində münasib mənzil tə'yin edüb və ol şərəfdən əfsəri-'izzü e'tibarı asimana yetdi. Həm ol daireyi-bey'ətində olan

müxlislər mülazimətində tərəddüd edərlərdi və xidmətinə gəlüb gedərlərdi.

Əmma Übeydullahi-Ziyad, ol müdbiri-pürfəsad, şamü səhər Müslimin təcəssüsü təfəhhüsündə olub, bir gün Müfəzzəl nam bir məmlükinə ayıtdı: “Ey Müfəzzəl, Müslimin bu şəhərdə olub Hüseyin üçün xəlqdən bey’ət alduğın təhqiq etmişəm, əmma bilməzəm qandadır. Əgər təcəssüs edüb, mə’lum edəcək olsan, səni malimdan azad edərəm, bəlkə ənva’i-əltafla dəxi bərmurad edərəm”.

Müfəzzəli-bidövlət ol xidməti qəbul edüb təcəssüs edərkən bir gün came’i-Kufədə bir pakizəsurət mö’min görüb xatirində cəzm etdi ki, bu Müslimin mütəəlliqatından olacaqdır. Hüzuruna gəlüb ayıtdı:

“Ey mö’mini paksirət, bən mö’təqidi-Hüseynəm və bin aqça nəzr etmişəm və gətürmişəm ki, Müslimə verəm. Əmma bilməzəm ki, qandadır? Bir lütf et, anı bən fəqirə göstər”. Şe’r:

Gərdənimdən, kərəm et, silsileyi-qeydi götür,
İltifat eylə, bəni mənzili-məqsuda yetür.

Ol mö’min ayıtdı: “Ey əziz, bunca xəlq arasında nə bildin ki, bən şı’eyi-Hüseynəm?” Müfəzzəl ayıtdı: “Hüsni-xisalin və lütfi-əf’alın şəhadət verdi”. Ol mö’mini-dilqafıl anın qövlinə təsdiq verüb ayıtdı: “Ey arif, qələt etmədin, bən ol tayifədənəm və bənə Müslimi-Əvsəcə derlər”. Şe’r:

Ey bəsa sidq kim, zərər yetürür,
Qailə möhnətü bəla gətürür.

Əlqissə, Müslim bin Əvsəcə ol məl’unu alub Müslimi-Əqilin xidmətinə gətürdi və hadiyyi-tövfiq olub, mənzili-məqsudinə yetürdi. Müfəzzəl Müslimin didarına mübahat qılıb, əlin öpüb, nəzrin mülazimlərinə təslim edüb, müşhəf gətürüb, qəsəm yad edüb bey’ət alub andan çıxıldıqda Übeydullahi-Ziyadı əhvaldan vaqif etdi.

Übeydullahi-Ziyad ol vaqı’adən müttəle’ olduqda filhal məcmə’iamm edüb, ol məcmə’də Əsmayı-Xaricədən və MəhəmmədiƏş’əsdən Hani bin Ürvənin əhvalın istif sar edüb ayıtdı: “Ol qandadır ki, görünməz?” Dedilər: “Ya əmir, ol bihüzurdur”. İbn Ziyad ayıtdı: “Ol bihüzur degil, əmma eşitdim ki, bir mane’i var. Nə qədər mane’I var isə, bir zəman bu məclisə gəlmək olur”.

Hani bin Ürvəyə xəbər göndərib Übeydullahi-Ziyadin şövqün izhar edüb hüzurun lazım etdilər. Hani bin Ürvə əziməti-mülaqat edüb, mənzilindən çıxub qəsr-i-əmarəyə yetdikdə əshabına aylıtdı: “Ey əzizlər, bu gün bu qəsrən bənim könlümə bir vəhm müstövli olub, əcəb ki, bu gün bu qəsrən bana bir zərər irişməyə”. Əshabü əhbab ana təsəlli verib ayıtdılar: “Xatir təsəlli et, nolacaqdır?”.

Hani bin Ürvə qəzaya riza verüb və daireyi-təslimü təfvizə girüb, məclisə qədəm basub, səlam verdikdə İbn Ziyad anın səlamın kinayə ilə alub ana surəti-qəzəb göstərdi. Hani ayıtdı: “Ey əmir, nə vaqe’ oldu?” İbn Ziyad ayıtdı: “Nə vaqı’ə bundan ziyad ola ki, Müslim bin Əqili mənzilində pünhan edüb, zəman-zəman xəlqi bey’ətə təklif qılıub, mülk əhvalın pərişan edərsən”. Hani inkar etdi. Übeydullah Mufəzzəli hazır edüb ana infi’al verdi. Hani gördü ki, inkara məcal yox, mö’terif olub üzrlə ayıtdı: “Ey əmir, həqqə ki, anı bən ixtiyarımla mənzilümə gətirmədim. Kəndü istilayı-şövkətinizdən mütəvəhhim olmağın bənim mənzilümə pənah gətirüb, bana dəxi anın mən’ində həya manə’ oldu. İmdi çün bənim mənzilimdə anın olduğuna rizayişərifiniz yoxdur, müraciət etdikdə ixrac edəyim”. Übeydullah ayıtdı: “Heyhat, heyhat, sən Müslimi gətürüb təslim etməyincə getməgün mümkün degil”. Hani ayıtdı: “Bu hərgiz müyəssər olmaz və surət bulmaz ki, bən Müslimi sənə təslim edəm”.

Übeydullaha qəzəb müstövli olub anın həbsinə əmr etdi. Əsmayı-Xaricə fəryada gəldi ki, ey qəddari-nabəkar, vey bədəhdi-çəfakar, biz bu dərdməndi bir əhdələ və şərtlə məclisinə gətirdük, hala bu nə əməldür? Übeydullahın qəzəbi ziyadə olub, Əsmayı-Xariciyə izalar etdirüb buyurdu ki, Hani bin Ürvənin bədəni-zəifin üryan etdilər və beş yüz təziyanə urub iqabınə çəkdilər.

Və Hani bin Ürvə səksən doqquz yaşında bir pir idi. Söhbəti Rəsulullahha müşərrəf olmuş mö’təmidi-səhibtövqir idi. Hüzzarıməclis istişfa edüb anı endirdilər. Yer yüzünə düşdükdə rəhmətə vasil oldu. Şe’r:

Qıldı cəlladi-fələk xunrizlik bünyadını,
Etdi zahir dövri-zalim adəti-mö’tadını.

Bağbani-dəhr açub xuni-cigər sərçəsməsin,
Qan ilə sirab qıldı gülşəni-bidadını.

Bu xəbər Müslimi-Əqilə irişdikdə ol Həzrət iki oğlun Şüreyh Qazi evinə göndərüb, kəndü iste'dadi-hərbələ mühəyya olub daireyi bey'atdə olan yekcihətlərə nida etdirdi ki, ey təriqi-müsa'idətdə mərdanəyəm deyən səadətməndlər, ley meydani-mücahidətdə sərbəzliq də'vasın qılan sərbüləndlər! Bismillah, bu gün izhari-əqidət gündür və bu dəm isbatı-cəladət dəmidür.

Rəvayətdir ki, filhal igirmi bin miqdarı sipahi-xunxar və mübarizi-xəncərgüzər iste'dadi-rəzmlə Müslim hüzurində qəsrəmarəyə mütəvəccih oldılar. Və ol qəsri-rəfi'ül-bünyanı nigini-xatəm kibi əhatə qıldılar. Übeydu Uahi-Ziyad ol hala vaqif olub, kəndü qəsr içində qalub sayır əskərə Məhəmmədi-Kəsiri sərəskər edüb, rüxsətiməqatılə və müharibə verdi. İki canibdən nirani-müharibə işti' al bulub və həngameyi-rəzm gərm olub. Şe'r:

Əfsəri-rayət oldu gərdunsay,
Çıxdı çərxi-bərinə naleyi-nay.
Kus fəryadı oldu aləmgir,
Müjdeyi-mərg verdi sövti-nəfir.
Qoymayub yerdə nə'li-rəxş dəfin,
Ərseyi-məhşər oldu ruyi-zəmin.
Bəs ki, toprağa çərxi-kəcrəftar
Xəlqin abi-həyatın etdi nisar.
İçüb əczayı-xak abi-həyat,
Dirilüb oldu qabili-hərəkat.
Yer yüzündən qopub Süha manənd,
Eylədi meyli-asimanı-bülənd.
Züləmat etdi rəzmgahı qübar,
Ruzi-rəzm oldu gərddən şəbi-tar.
Ol şəbi-tarə şəm'i-bəzməfruz,
Oldi nuki-sinani-aləmsuz.

Ol mə'rakeyi-pürşur və məhləkeyi-pürfutura növbaveyi-gülzari Bəni-Xəlil, yəni əşcə'i-sənadidi-ərəb Müslim bin Əqil səməndikuhtəmkini-bərqseyrə cövlana gəlüb və bir əlinə əf'iyi-rəmhixunxar və bir əlinə ejdəhayi-tığisa'iqəkirdar alub, hər həmlədə bir cümləyə zəhri-fəna içürirdi və hər nə'rə ilə bir gürühün tüyuriərvahin aşiyani-bədəndən uçururdu. Şe'r:

Dönərdi gəh yəminü gəh yəsarə,
Salurdu lərzə xəsmi-biqərərə.
Dəmadəm rəzm bazarın qılur tiz,
Tökərdi qan, çalardı tiğ-i-xunriz.
Ururdu Heydəri-Kərrardan dəm,
Anın rəzmində bir zal idi Rüstəm.

Übeydullahi-Ziyad ki, qəsrden mə'rəkeyi-məsafa nəzzarə qılurdu və Müslimi-Əqilin keyfiyyəti-şüca'atın bilürdi, kəndü ləşkərin məğlub və Müslim ləşkərin qalib görüb hüzurində olan rüəsayi Kufəyə hökm etdi ki, əhli-Kufəyə təhdid edələr. Pəs, Kəsir bin Şihab, Məhəmməd bin Əş'əs və Şimr Zilcövşən kibi bədbəxtlər nida yetürdilər ki, ey əhli-Kufə, budur Şamdan ləşkəri-bihesab bu canibə təvəccöh etmişdir, bəlkə həvaliyi-şəhrə yetmişdir. Vəqtdir ki, cəmi' iəhlü əyalınız əsir ola və cümleyi-malü mənalınız nöqsani-qarət bula. Kəndünizə rəhm edin və fürsət var ikən hər biriniz bir canibə gedün. Şe'r:

Rə'dü bərq ilə bu səhraya təvəccöh qılmış,
Mərg baranını yağıdırmağa bir tirə səhab.
Qopun, ey qəmzədələr, seyl güzərgahindən,
Getmədən suya fəraigət evi manəndi-hübab.

Əhli-Kufə ki, zatlərində səbatı-e'tiqad yox idi, bu hekayədən mütəvəhhim olub gürüh-gürüh həzimətə təvəccöh qıldılar və Pərvin kibi cəm' ikən Bənatünnə's kibi mütfərriq oldular.

Əlqissə, aftab qürub edənədək igirmi bin mübarizdən otuz nəfər qaldı və anlar dəxi Müslim nəmaza məşğul olduqda gedüb, Müslim tənha qalub mütəhəyyir oldu. Cismi aləti-hərbdən azürdə və hali ənduhi-qürbətdən əfsürdə. İztirabla şəhrdən çıxmaq qəsdinə tərəddüd edərkən Sə'id bin Əhnəf ol Həzrətə uğrayub ayıtdı: "Ey seyyid, ehtiyat eylə ki, əbvabi-şəhrə sərhənglər tə'yin olunub, sənin qəsdindədirlər". Müslim ayıtdı: "Məsləhət nədir?" Sə'id ayıtdı: "Bənimlə göl".

Müslim mütabiət qılıb, Sə'id Müslimi Məhəmməd Kəsir mənzilinə gətürüb e'lan etdikdə Məhəmməd Kəsir çıxub, minnətitəmamla e'zazü ehtiram edüb Müslimi-Əqili evində pünhan eylədi. Ol gecə gedüb sübhədəm ki, me'mari-sərayı-afəriniş qəsri-lacivərdfəmi

zərəndud etdi və xəncəri-şü'ai-xürşidlə şəbistanlar şəm'inin rişteyi həyatında və'də yetdi. Şe'r:

Pərdəyi-setri nəsimi-sübə bərbad eylədi,
Fitnəyi bidar edüb bidadı bünyad eylədi.

Übeydullahi-Ziyad qəmmazlardən və casuslardən ol əhvalı mə'lum edüb, Məhəmməd Kəsir məclisə gəldikdə ayıtdı: "Ey Məhəmməd Kəsir, Müslim sənən mənzilindədir, gətirməz isən sənə siyaset edərəm".

Məhəmməd Kəsir sahibi-şövkət kimsənə idi, kəsrəti-qəbailinə e'timad edüb cəvab verdi ki, ey İbn Ziyad, bən dəxi Hani bin Ürvə degiləm ki, bənə hökmün cari ola. Bu sözdə ikən sədayi-nayi-rəzmi və xüruşi-kusi-hərbi aləmə qovğa biraxdı.

Übeydullahi-Ziyad ayıtdı: "Bu nə qovğadır?" Dedilər: "Ey əmir, Məhəmməd Kəsirin əqvamı müsəlləh olub, on bin miqdarı mübariz qəsri-əmarəyə mütəveccəh oldilar və cidalü qitala əzimət qıldılar". Übeydullahi-Ziyad ol fitnədən vəhm edüb, Məhəmməd Kəsirin oğlun yanında mühafizə qılıub kəndüyə rüxsət verdi ki, çıxub qövminə təskin verə.

Məhəmməd Kəsir qəsrən çıxub, qövminə təskin verib mənzilinə gəldikdə Süleyman Sürədi Xüzai və Muxtar bin Əbu Übeydə və Rifa'ə Azib hazır olub ayıtdılar: "Ey əziz, ittifaqla cəhd et ki, yarın oğlunu bu zalim qeydindən qurtaralım və Müslimi alub, kəndü qəbiləmizə gedüb, bir əzim ləşkər cəm' edüb Hüseyin bin Əli mülazimətinə varalım".

Məhəmməd Kəsir əqvamıyla bu məsləhətdə qərar vermiş ikən İttifaqən canibi-Şamdan Amir bin Tüfeyl ki, Übeydullahi-Ziyad müavinətinə müqərrər olub gəlirdi, ol zəmanda on bin mübarizlə yetüb, Übeydullahi-Ziyad ol ləşkər qüvvətiylə məğrur olub, Məhəmməd Kəsirin ehzarına əmr etdi. Məhəmməd Kəsir dəxi otuz bin miqdarı ləşkər qövmindən hazır edüb, qəsri-əmarəyə mütəvəccih oldu. Əmma ləşkərin dışrada qoyub, kəndü tənha qəsər girüb Übeydullah ilə müləqat etdi. Übeydullahi-Ziyad ayıtdı: "Ey Məhəmməd, Müslimi-Əqili sevərmisən, ya kəndü canım?" Məhəmməd ayıtdı: "Ey İbn Ziyad, Müslimin canı Allah hifzindədir və bənim canım otuz bin mübariz hisarındə".

Übeydullahi-Ziyad anın sözündən qəzəbnak olub, bir dəvatla urub nüsxeyi-sərnivişti-təqdir olan cəbini-mübarəkin məcruh etdi. Məhəmməd Kəsir dəxi biməhabəti tığ-abdar çəkib Übeydullahi-Ziyada həvalə qıldıqda ə'yani-Kufə araya girüb, bir növbət hayil oldılar. İkinci korrə tığ həvalə qıldıqda Übeydullah fərər edüb, mülazimlərindən birin həlak etməgin Übeydullahi-Ziyadın dəxi mülazimləri ol piri-natəvəni ortaya alub çox müqatıləvü müharibədən sonra şəhid etdilər. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Ey xoş ol kim, nəqdi-can bəzlində ehmal etmədi,
Rəxtü bəxtin qeydi-mülkü malı pamal etmədi.
Həq yolunda dutmadı xari-təəllüq damənin,
Paybəndi-mülk olub əndişeyi-mal etmədi.

Məhəmməd Kəsirin oğlu ol halı görüb, dilirənə hərbələr qılıub babasının intiqamın aldıqdan sonra bir namərdin sinani-zəhrəşikafiyət şəhadət buldu. Şe'r:

Ol.nihali-növrəsi sindirdi dövran, ey diriğ,
Qıldı ol gənci fələk xak içrə pünhan, ey diriğ.
Ləm'eyi-rüxsarı xurşidi-cəhanəfruz ikən,
Eylədi pünhan səhabi-gərdi-hirman, ey diriğ.

Bu hala müqarın Übeydullahi-Ziyad əmr etdi ki, qəsrin qapusun açub ləşkəri dışra çıxub Məhəmməd Kəsirin ləşkəriylə cəng edələr. Ol dilavərlər dəxi təqsir etməyüb, sübhədən şamədək əskəri-Kufə ilə ləşkəri-Şam bir cidad etdilər ki, dideyi-ruzigar anın kibi karzar görmüş degil. Şe'r:

Fitnə dəryası yenə mövc urdu, tügyan eylədi,
Əmn mülkün qərQEyi-seylabi-tufan eylədi.
Növbəhari-fitnədən açıldı afət gülləri,
Seyli-xun hər yan 'ələm sərvin xuraman eylədi.
Səfheyi-təsvirtək tər guşə nəqqasi-əcəl,
Surəti-bicanı zibi-lövhi-meydan eylədi.
Ərseyi-heycada düşdükçə mübariz küştəsi,
Badpa nə'li ləhəd həfr etdi, pünhan eylədi.
Qopdu bir qovğa ki, xəmi-navəki-bidadi-tığ
Çoxları ol rəzm 'əzmindən peşiman eylədi.

Axiruləmr, Übeydullahi-Ziyad ayıtdı: “Bu qövmin cidalı Məhəmməd Kəsir üçündür. Başın qələdən dışra atın, görüb təsəlli olsunlar”.

Məhəmməd Kəsirin və oğlunun başların qəsrəndən dışra bıraxdıqda əhli-Kufə görüb, novmid olub, pərişanhal güruh-güruh mütəfərriq olmağa başladılar. Gecə olduqda o ləşkəri-kəsirdən dəyyar qalmadı. Muxtar Əbu Übeydə gördü ki, inaniixtiyar əldən getdi, əqvami ilə qəbileyi-Bəni-Sə'də yüz dutdu və Süleyman Sürədi Xuzai ləşkəri məğlub olduğun bildi. Ol dəxi bir yana əzimət qıldı. Çün Müslimi-Əqil Məhəmməd Kəsirin şəhadətin və ləşkərinin mütəfərriq olduğun mə'lum etdi, məlulü məhzun olub derdi. Şe'r:

Ey fələk, bir gün bənim rə'yimlə dövran etmədin,
Dərd çox verdin, vəli bir dərdə dərman etmədin.
Hiç mənzildə bənim müxlislərim cəm' olmadı
Kim, bir əngiz ilə ol cəm'i pərişan etmədin.

Əlqissə, mükəddərү müztərib mənzilindən çıxub, şəhrdən çıxmaga yüz dutdu. Gedərkən yolda Möhkəm bin Tüfeylim əskərinə sataşdı. Andan müraci'ət qılıb, bir qeyr yana təvəccöh etdikdə məhəlliyəDari-Rəbi'də Xalid bin Ziyadin ləşkərinə uğradı. Gördü ki, hər yana təvəccöh qılsa, ləşkərdir. Naçar dılırən bir cəmaət qəlbinə urub çıxdı.

Əmma bir məhəlləyə düşdü ki, ol məhəllənin şəhrdən çıxmaga yolu yox idi və ol məhəllədə münafıqlar çox idi. Bir bədbəxt anı ol hey'ətü səlabətlə görüb, Müslim olduğun bilüb filhal Übeydullahi-Ziyada e'lam etdi. Übeydullahi-Ziyad, Nüman Hacibi əlli mübarizlə anın qəbzinə rəvan eylədi.

Əmma Müslim gedərək gördü ki, yol çıxmaz. Müraci'ət qıldığda gördü ki, Nüman Hacibin qulları gəlür. Nacar atından yenüb bir xərab məscidə pənah gətirdi.

Nüman Hacib Müslimin mərkəbin bulub, kəndüsindən əsər bulmayıub Übeydullahə gəlüb xəbər verdi. Übeydullah tamamışəhrə münadilər buraxub hökm etdi ki, hər kimin evində Müslimi-Əqil çıxacaq olursa siyasetə müstəhəqq olur və hər kim bulub gətürsə, bəndən cəmi'i-muradın bulur.

Əmma Müslimi-fəqir ol məscidi-viranədə ol gün qərar edüb, şəbi-zülmani ki, zali-zəmanə şəm'i-cəhanəfruzi-afتابi-aləmtabi şəbistani-məğribdə nəzərdən nihan etdi və daməni-gərduni qəriblər

və bixanümanlar dudi-ahı dutdu, Müslimi-sərgərdan ol məscidiviranədən çıxub, təriqi-nəcat istəyib hər tərəf tərəddüd edərkən bir salehə övrətin mənzilinə yetüb, təskini-hərarətçün bir şərbət su tələb etdi. Ol övrət su gətirib verdikdən sonra ayıtdı: “Ey əziz, bu şəhər bir qovgalı şəhər olmuşdur və bu məmləkət hala fitnə ilə dolmuşdur. Bənim mənzilim önündən get ki, bana mövcibi-töhmət olmayasan”. Müslim ayıtdı: “Ey salehə, bən qəribəm, kimsənə bilməzəm, xanədanınübvvət və vilayətdənəm. Mümkün olmazmı ki, bana mənzilində bir pənah verəsən və bəni hifz edib bir səvəba girəsən?” Övrət ayıtdı: “Sənə kim derlər?” Müslim ayıtdı: “Bən [Müslimi]-Əqiləm”.

Ol övrət Müslimə tərəhhüm edüb əlin öpdü və ayağına düşüb, hərəmsərayində mənzil tə'yin edüb xidmətinə qiyam etdi. Müslimi-Əqil əgərçi anda qərar dutmuşdu, əmma xatiri-şərifli cəmi'i-cəvanibdən mütəfərriq idi. Gah Hüseyin bin Əli xəyalında idi ki, aya ol məzлumun bu zalimlərlə əhvalı nəyə müncər ola? Və gah kəndü övladı əndişəsində idi ki, aya bu qürbətdə anların rı'ayətlərin kim qıla? Və gah kəndü fikrində idi ki, aya bənim keyfiyyəti-halım nə surət bula? Bu təfəkkürlə gahi dili-püratəşdən ahi-həsrət çəkərdi və gahi dideyinəmədidədən əşki-nədamət tökərdi.

Rəvayətdir ki, ol övrəti-salehənin bir oğlu var idi nabəkarıbədkirdar. Ol dəxi ən'amı iłtifat ümidiylə Müslim mütalibətində ikən mətlubu müyəssər olmayıub tə'əbnak mənzilinə gəldikdə anasın xoşhal görüb səbəb sorduqda, ol salehə ayıtdı: “Ey fərzəndisə-adətmənd, dövləti-üqba bizə təvəccəh edüb, Müslimi-Əqil bizim bəndəxanəmizə pənah gətirmişdir. İnsallah, Qiyamət günü anın sə'adətsərası bizim pənahımız olmaq müqərrərdir”. Ol bədbəxt heç cəvab verməyüb sabahədək təhəmməl edüb, ələssəbah ki, hüdudişə'səeyi- xurşid miftahi-əvbabi-tərəddüd oldu və əngizi-fitnəvü fəsad üçün qəmmaz olan səlatini-zalimpişə qurbanın rüxsət buldu, ol məl'un Übeydullahi-Ziyada surəti-hal bildirüb, Übeydullahi-Ziyad Ömr bin Harisə əmr etdi ki, Məhəmməd Əş'əslə üç yüz adam tə'yin et, Müslimi-Əqili dutub gətürsünlər və anın küduriətin mir'ati-mülkdən götürsünlər.

Məhəmməd Əş'əs üç yüz mübarizlə ol övrətin möhnətxanasının mühəsirə qılıub, Müslim nəməzda ikən sədayı-sümi-sütür istimə' edüb, yerindən durub, silahın mürəttəb edüb dişra çıxdıqdə ol gürühimüxalif Müslimə həmlə qıldılar. Ol əxtəri-bürci-nübüvvət aftabi-

aləmtab kibi tənha tiği-atəşbarla kövən edüb hər tərəfə əzm etsə, sitarəvar pərişan etməgin ol üç yüz mübarizin əksərin həlak edüb tətimməsin hərasan etdi.

Məhəmməd Əş'əs İbn Ziyada peyğam etdi ki, bana mədəd göndər. İbn Ziyad ayıtdı: “Ey namərd, üç yüz adamla bir adama hərif olmamaq nə himmətdir? Dut gətür, yoxsa bu xidmətə qeyri tə’yin edirəm”. Məhəmməd Əş'əs gördü ki, müharibə ilə fürsət bulmaz və simurğın Qafi-şuca’ət zərbə-dəstlə seyd olmaz, hiylə ilə ayıtdı: “Ey Müslim, bu cədəldən nə hasil olur? Bilirsən ki, cəmi-i-ləşkəri-Şama tənha hərif olamazsan. Barı, silahın biraxub kəndüni bana təslim et. Səni ilətüb Übeydullahdan səninçün aman istərəm”. Müslim ayıtdı: “Ey namərd, sənin əmirindən aman istəməzəm. Bilirəm ki, qəddar və birəhməmdir”.

Əlqissə, anın hiyləsin qəbul etməyüb mübarizət meydanında cəladətdən təqsir etmədi. Ləşkər ol həli görüb, bə’zi yer üzündə anınla cədəl qılıub və bə’zi damlara və divarlara çıxub, jaləvəş ol gülbüni-bağı-dövlətə daşlar yağıdırub, laləvar ə’zasını parə-parə və əndamını çak-çak edüb və baran kibi oxlar tökülmədən gülbüni-cismi bir qönçeyi-peykan oldu. Əlqissə, ol şahbazi-övcisəadət kəsrətisihəmi- ə’dadan balū pər peyda qılıub canibi-firdövsi-bərinə pərvaz qılmaqdə ikən və ol mə’dəni-cövhəri-şəhadətin xəzaneyi-cismişərifini tiğimüxalifdən rövzənlər açub nəqdi-ruhi-lətfi nisarimüjdəyi-şəhadət olmaqdə ikən nagah bir həramzadə bir daşla cəbinimübarəklərin məcruh etdi. Məhasinişəriflərinə qan rəvan oldu. Ol zəxmin zəhməti özgə zəxmlərə izafə olub, Müslimi qayətdə süst etdikdə Bəkr bin Həmrənnin divarsərasinə pərtövi-aftabi-əsr kibi təkyələndi. Bəkr bin Həmrəni-bədbəxt evindən çıxub, bir tiği-bidiriğ urub ləbi-mübarəkin qönçeyi-dəhanindən bərgi-gül kibi çıda qıldı. Müslim dəxi ol həramzadəyi bir zərbələ həlak edib yenə divara təkyə qıldı və kəndüyə məşğul oldu. Əmma qayətdə ətəş müstövli olmağın bir şərbət su iltimas etdi. Ol qövmi-birəhm əsla iltifat etməyüb, axırüləmr, bir övrət rəhm edüb, bir qədər su ol çeşməyi-həyata sundu. Müslim ol suyu içmək tədarükində ikən ləbi-mübarəkindən qədəh dideyi-üşşaq kibi pürxun oldu və əşki-həsrət kibi ani tökmək lazım gəldi. Ol övrət bir dəxi qədəhi doldurub verdikdə ol dəxi qanla dolub, üçüncü növbətdə qələbəyi-ətəşdən mübarək dişləri gövhər kibi dürcidəhanindən qədəh içiñə töküldü. Müslim sudan əl yuyub bildi ki, bu, müjdəyi-şərbəti-şəhadətdir. Pəs, bir həramzadə qafil gəlib zərbə-nizə

ilə ol sərəfrazı gerü yanından yüzü üzrə buraxdı. Hər tərəfdən hücum edüb ol şiri-bişeyi-şücaəti dudular və qıldıqları əhdü peymanları unutdular. Şe'r:

Dutuldu afitabi-övci-dövlət,
Zəmanə tirəvü tar olmasının?
Ayaqdan düşdü sərvi-gülşəni-din,
Anınçün didə xünbar olmasının?

Əlqissə, Müslimi-Əqili müqəyyəd edüb Übeydullahi-Ziyad hüzurinə gətürdirilər. Ol həramzadə ayıtdı: “Ey Müslim, nişə İmamızəmana xürcə etdin?”. Müslim ayıtdı: “Ey zalim, İmami-zəman Hüseyn bin Əlidir və bən anın fərmanıyla bu şəhrə gəlmışəm. Əlminnətü lillah, bir İmamın xidmətinə iqdam etmişəm ki, təriqi-rizasında ölsəm, şəhidəm və əgər öldürsəm əziziyəm. Ey İbn Mərcanə, bılırəm ki, bəni qətl edərsən, zira birəhəmsən. Hala səndən bir iltimasım var: Bir kimsənə tə'yin et qəbileyi-Qüreyşdən, bir qaç vəsiyyətim var, əda qılayım”. Übeydullahi-Ziyad ol iltiması qəbul edüb, Ömrə bin Sə'də əmr etdi ki, vəsiyyətin istimə’ edə. Müslim ayıtdı: “Ey Ömrə, sənə üç vəsiyyətim var: Biri bu ki, bu şəhərdə yeddi yüz dirəm deynim var və bənim atım Nū'man Hacibdədir. Alub deynimə əda qılasan. İkinci vəsiyyət oldur ki, bəni qətl etdikdən sonra cəsədimi dəfn etdirəsən. Üçüncü vəsiyyət oldur ki, bana vəqe' olan əhvalı yazub, Həzrəti-İmam Hüseynə irsal edüb tənbeh edəsən ki, bu canibə mütəvəccih olmaya”.

Vəsiyyət təmam olduqda Übeydullahi-Ziyad ayıtdı: “Kımdır ki, Müslimi-Əqili çıxarub qətl edə?” Bəkr İbn Həmrən ayıtdı: “Ya əmir, bu bənim işİmdir, zira bu gün bənim atamı qətl edibdir”. Pəs, Müslimin əlindən dutub dışra çıxartdı və Müslim Məkkəyə qarşı səlavat gətirüb oturdu və təvəccəh canibi-Hüseynə qılıb, izhari-niyaz eylədi ki, “Əssələmu-əleykə, ya İbn Rəsulullah, bənim halım budur. Aya, sənin halın nədir? Muradım bu idi ki, mülazimətində nəqdi-can nisar edəm. Əlminnətu lillah ki, müyəssər oldu və bu xüsusda qıldığım dua dərəcəyi-icabət buldu”. Və zəbani-halla bu əbyatı inşa qıldı. Şe'r:

Buq'eyi-Bəthaya bir lütf eyləyib var, ey səba,
Qıl Hüseyni hali-zarimdən xəbərdar, ey səba.
Gör bəni könlümədə yüz bin dərdi-dil, üstümdə tiğ,
Necə kim gördün, ana şərh eylə, zinhar, ey səba.

Cəhd qıl, mən' eylə ol məzlumi meyli-Kufədən,
Öp ayağın, çizginüb başına, yalvar, ey səba.
Bən xud oldum mübtəlayi-möhnəti-ə'dayı-din,
Olmasın bu möhnətə ol həm giriftar, ey səba.

Pəs, Vacibülvücuda həmdü sənə və əqli-Kufəyə nifrinü nasəza deyüb, kəlimeyi-şəhadət ərz edüb müntəzir olduqda Bəkr bin Həmrən istədi ki, ana şəmsir həvalə qila, əlləri titrəyüb əlindən tiğ düşdü. Übeydullahi-Ziyad andan xəbərdar olub səbəb sual etdikdə ayıtdı: “Ey əmir, qətlinə mübaşirət etdikdə müqabilimə bir mühib kimsənə gəlüb, barmağın dişləyüb təəssüf edərdi. Bən andan vəhm etdüm”. Übeydullah təbəssüm edüb ayıtdı: “Ey Bəkr, hənuz cahihsən. Cün xilafiadət bir əməl etmək edərsən, dəhşət sənə qalib olur”.

Pəs, bir qeyr kimsənəyə əmr etdi. Ol dəxi gəldikdə ol şəxsi görüb zəhrəsi çak oldu. Axıruləmr, Şam əhlindən bir namərd gəlüb ol məzlumu şəhid etdi. Şe'r:

Ah kim, rayəti-İslam nigunsar oldu,
Gün batub dideyi-əhbabə cəhan tar oldu.
Gövhəri-feyzi-şəhadət ələ girməz asan,
Nəqdi-can verdi, ana kim ki, xəridar oldu.

Rəvayətdir ki, Übeydullahi-Ziyad Müslimi-Əqilin və Hani bin Ürvənin cəsədlərin qənarələrdən ibrətçün asdırub, başların Şama göndərub, Yezidə vaqe' olan surəti-halı ərz etdi. Yezidi-pəlid ittilə' bulduqda bəşarətlər edüb ol əzizlərin başların dərvazeyi-Diməşqdən asdırıldı. Şe'r:

Fərəhdən güllər açıldı riyazi-Şama ol dəm kim,
Töküldü hər tərəf toprağına məzlumlar qanı.
Səri-xunin asıldı hər tərəf dərvazeyi-Şama,
Bəzəndi tükmeyi-la'l ilə ol şəhrin giribani.

Andan sonra Übeydullahi-Ziyada bir namə irsal etdi ki: “Afərin sənə və iqdamınə və ehtimaminə ki, cəm'i-əf'alın bana mərzivü müstəhsəndir. İmdi böylə istimə' olundu ki, Hüseyn bin Əli Hicazdan çıxub əziməti-İraq etmiş. Bu surət vaqe' olduqda, kəmali-ehtiyat və nəhayəti-ehtirazla cəmi'i-türükü şəvari'i məzbut edüb, əhvabi-fitnəyi

məsduđ edəsən və hər nə vəchlə olursa, dəf'in və rəf'in kəndüyə lazım biləmən”.

Übeydullahi-Ziyad Məva'idi ehsanına mütsəzəmmin məktubu gəldikdə qayətdə xoşhal oldu və həsbülfərman Həzrəti Hüseynin dəf'ü rəf'inə müqəddimələr tərtib etməgə şuru' qıldı.

Rəvayətdir ki, Übeydullahi-Ziyad Müslimi-Əqil əmrin sərəncam edüb fariğ olduqda əmməkənlər ol məl'una iğmaz etdilər ki, Müslimin övladın qanda olsalar, dutub gətirməyən siyasetə müstəshəqq olur. Şüreyh Qazi ol təhdiddən təvəhhüm edüb tədarük-i-əhval etməkçün ol mə'sumları hüzurinə gətirdikdə ixtiyarsız giryən olub fəğana başladı. Şahzadələr ol halətə mütəhəyyir qalub səbəb sual etdikdə ayıtdı: “Ey mə'sumlar və məzlumlar. Şe'r:

Bəla seyli səbatı səbr bünyadın xərab etdi,
Sitəm bərqi məhəbbət əhlinin bağrin kəbab etdi.
Bırraqmışdı qəza bu kişvərə bir dürçi-pürgövhər,
Zəmanə sindirub ol dürçi qəsdi-dürri-nab etdi.

Şahzadələr bu kinayədən Müslimin şəhadətin təhqiq edüb ittifaqla bir zəman naləvü fəğan etdilər. Bir zamandan sonra dəsti-təzzərrö'lə Şüreyh Qazinin damənin dutdular ki, ey məxdum. Şe'r:

Ağazı-ömr mövsimi-eyşü nişat ikən,
Çərxi-sitəmgər etdi bizi mübtəlayi-bim.
Əhvalınız nolur, nedəlim, qanda varalım?!
Həm tifl, həm qrib, həm avarə, həm yetim!

Qazi ayıtdı: “Ey məzlumlar, Übeydullahi-Ziyad sizin tələbinizdədir və bən bu diyarda məhəbbəti-Əhli-Beytlə məşhuram, əgər ehtiyat etsəm, mə'zurəm. Olmaya ki, düşmənlər bir fəsada fürsət bulalar və təğəllübü təsəllütə sizi bəndən alalar. Hala bən bu səlahı görmüşəm ki, sizi Mədinə canibinə rəvan edəm”. Hər ayinə ol şahzadələrə təsəlli verüb və bir miqdar zərü sim həmrəh edüb Əsəd nam oğluna ayıtdı: “Ey fərzəndi-əziz, eşitdim ki, dərvazeyi-İraqda bir karvan cəm' olub, istid'ayi-səfəri-Mədinə qılıub, bu gün rəvanə olurlar. Bu iki dürdənəyi ilətib karvanda bir əmin kimsənəyə təslim et ki, Mədinəyə irişdikdə əqrəbasına təslim edələr”. Əsəd ol məxdumzadələri alub rəvan oldu. Əmma gecə hənuz qaranqu olub, bunlar

yeticə karvan rəvan olmuşdu, əmma əsərləri görünürdü. Əsəd ayıdı: “Ey şahzadələr, bana sabahadək bunda olmaq mövcibi-töhmətdir. Siz yürün bu karvana yetün”.

Əsəd müraciət qılıb, şahzadələr qoribü müztərib qalub, karvan ardañca sərasimə gedərkən araya hayıl düşüb əsəri-karvan nəzərlərindən qayib oldu. Şahzadələr mütəhəyyir olduqda hər tərəf tərəddüd edərkən nagah əsəslərə sataşdırılar. Əsəslər bildilər ki, anlar Müslim oğlanlarıdır. Filhal dutub Übeydullahi-Ziyad hüzuruna ilətdilər və Übeydullah anları zindana göndərüb Yezidə bir namə yazdı ki: “Müslimin iki növrəsidə oğluñ dutdum, biri yeddi yaşında və biri səkkiz yaşında və hala həbsimdədirler. Netə ki, əmr olunursa, əməl oluna”.

Rəvayətdir ki, zindanban Məşkur nam mö'mini-pake'tiqad idi. Ol şahzadələrə bir neçə gün e'zazü ehtiram edüb bir gün ayıdı: “Ey şahzadələr, rəva görməzəm ki, bir zərər sizə vaqe’ ola. Nisfūl-leyl anları zindandan çıqarub və şəhrdən dışra ilətüb, yol göstərüb barmağından xatəmin [çıqarub] anlara verdi. Və sıfariş qıldı ki, bu yolla gedin, Qadisiyyə nam mülkə yetərsüz. Bənim qarınداşım anda hakimdür. Bu xatəmi nişanə təriqiyələ ana verüb, deyin ki, sizi Mədinəyə vasil edə.

Zindanban müraciət edüb, ol şahzadələr rəvan olduqda, çün müqərrərdir ki, təqdirə tədarük-i-tədbir təğyir verməz və hakimiməhkəmeyi-qəza əhkamına təğəyyür rəva görməz, ol şahzadələr canibi-yəminə getməlü ikən qəza 'inani-əzimətlərin canibi-yəsara mün'ətif qılıb məqsəd təriqin itürdilər və ol gecə sabahadək pərgarsan cizginüb sübh olduqda kəndlülərin əvvəlki məqamda gördülər. Mütəvəhhim olub, bir bağa girib bir su üzərinə qərar dutdular. Ol halətə müqarın şəhrdən bir həbəsi cariyə çıqub, anları görüb və cəmali-bakəmallarınə heyrən qalub sual etdi ki, aya, sizə kim derlər? Şahzadələr ahidərdənak çöküb ayıtdılar: “Biz qəriblərüz, biz yetimlərüz”. Cariyə sordu: “Kimin oğlunlarınız?” Şahzadələr növhəvü fəğan etdikdə cariyə fərasətlə fəhm edüb ayıdı: “Ey əzizlər, öylə mə'lum olur ki, siz Müslim övladlarınız”. Şahzadələr ayıtdılar: “Nə’əm, biz ol dilşüdələrüz və möhnətzadələrüz”. Cariyə ayıdı: “Ey məxdumzadələr, heç vəhm etməniz, bənim bir salehə məxduməm var ki, bəqayət mö'minə və mühibbi-xanədandandır. Durun, sizi anın hüzuruna ilətüb anı xoşhal edəlim”.

Əlqissə, şahzadələri cariyə rəhnümun olub, ol salehə xatunun hüzuruna yetürdükdə ol salehə xəbərdar olub e'zazü ehtiramla anları bir münasib yerdə pünhan etdi. Əmma Übeydullahi-Ziyad anların fərarından vaqif olub, Məşkuri-zindanbanı hazır edüb sual etdi ki, Müslimin övladın netdün? Məşkur ayıtdı: "Anları azad qıldım". Übeydullah ayıtdı: "Bəndən heç vəhm etmədinmi?" Məşkur ayıtdı: "Ey qəddari-sitəmkar, İzədi-cəbbar vəhmi sənin vəhmindən ziyyadədir. Tutilim ki, Müslim mübaşərəti-karzara qadir bir mübariz idi, qətl etdin. Bu iki mə'sumlara nə gunahla qəsd etmişsən?" Übeydullah ayıtdı: "Sənə siyaset etmək lazım gəldi". Məşkur ayıtdı: "Bin canım olsa, anlara fəda olsun". Pəs, cəllada buyurdu ki, anı iqabına çəküb əvvəl yüz taziyanə urub andan sonra qətl edə. On taziyanə urduqda Məşkur ayıtdı: "Bismillahir-rəhmanir-rəhim". On taziyanə dəxi urduqda ayıtdı: "Ya Rəb, səbrü təhəmməl ruzi et". On taziyanə dəxi urduqda ayıtdı: "Ya Rəb, bana qüfran nəsib qıl". On taziyanə dəxi urduqda ayıtdı: "Ya Rəb, bana Əhli-Beyt üçün siyaset edərlər". On taziyanə dəxi urduqda ayıtdı: "Ya Rəb, bəni Əhli-Beytə mülhəq et". Andan sonra bir ah çəküb xəmuş oldu. Yüz taziyanə tamam olduqda bir qətrə su istədi. Übeydullah ayıtdı: "Su vermən". Bir qətrə su verməyib ol məzlumin qətlinə əmr etməgin Ömər bin Haris şəfaət edüb qurtarub mənzilinə ilətdikdə rəhmətə vasil oldu.

Əmma Müslimin məxdumzadələri ol salehənin mənzilində yüz bin qüssə ilə yuquya getdikdə ol övrətin Haris nam bir cüfti-bədbəxti olub nagah gəldi qayətdə tə'əbnak. Övrət keyfiyyəti-hal sual etdikdə ayıtdı: "Ey övrət, bu gün sabah əmiri Kufa Müslim oğlanlarının bulmağa münadi etdirdi. Bən dəxi ən'amı iltifat istid'asıyla ol tələbdə idim. Atım dəxi səqət oldu, anlardan əsər bulmadım". Övrət ayıtdı: "Ey həmsəri-mehriban, sənin Əhli-Beytlə nə ədavətin var?" Ol namərd ayıtdı: "Mövcibi-tə'əb Übeydullahın ən'amü ehsanıdır". Övrət ayıtdı: "Nə namərd ola ki, zəxarifi-dünya üçün bir neçə məzlumu zalimlər əlinə təslim edə".

Əlqissə, bu münaqişə ilə yuquya vardılar. Nisfül-leyldə Məhəmməd ki, bəradəri-əkbərdir, İbrahimî oyadub ayıtdı: "Ey bəradər, gözün aç, yatmaq məcali degil. Hala babayı-bütürgvarımı gördüm vaqı'əmdə, Həzrəti-Mustafa və Murtəza və Həsəni-Muctəbayla behişt içində seyr edərlər. Həzrəti-Risalət bizdən yana baxub babamıza ayıtdı: "Ey Müslim, nişə bu məzлumları zalimlər arasında bikəsü qərib bırxadın?".

Babamız ayıtdı: “Ya Rəsullullah, ənqərib xidməti-şərifə müşərrəf olurlar”. İbrahim dəxi ayıtdı: “Ey Məhəmməd, bən dəxi bu vaqı’ayı gördüm”. Bunu deyib ol iki güldəsteyi-bağı-lətafət və nihali növrəsigülzəri-məlahət bənövşəvar bir-birinin boyнuna əl buraxub, hay-hay ilə ixtiyarsız ağlarkən Harisi-bədbəxt ol nalədən bidar olub, filhal çırğla üzərlərinə girib gördü ki, iki tifl bir-birin qucub ağlaşurlar. Haris ayıtdı: “Sizə kim derlər?” Şahzadələr ol məl’unu dost sanub dedilər: “Biz Müslimi-Əqil övladıyuz”. Ol həramzadə ki, bir yanadan mərkəbin qüssəsiylə və bu yanadan tərəddüdün ənduhiylə bihüzur idi, hər birinə bir tapancə urub, güli-rüxsarların azürdə qlub, gisuyimübarəklərin ki, Həblülmətin-i-urvatül-vüsqa idi, bir-birinə bağlayıb, üzərlərinə hücrə qapısın məsduud edüb dışra çıxdı ki, sabah oldıqda anları qətl edə. Ol övrəti-pakızənihad hər necə təzərrö’vü təşəffö’ edüb əlin öpdü, ayağına düşdü, faidə qılmadı.

Sübhdəm ki, cəlladi-fələk rişteyi-şüayi-xurşidlə ətfali-kəvakib dəf’inə iqdam etdi və Nəsimi-dəmsərdi-sübhi-kazibdən şəm'lər və çiraqlar həlakinə və'də yetdi, ol nabəkari-rusiyah tiği-bidirig alub və ol şahzadələri önungə salub, kənarı-Fəratə rəvan olub, siyasətlərinə iqdam etdükdə ol məl'unun övrəti və oğlu və bir qulu əqəbincə gedüb, şəfa’ət qıldıqda qəzəbi ziyadə olub quluna əmr etdi ki, tiğlə bunları həlak eylə. Qul ayıtdı: “Ey xacə, bu mə’sumları qətl etməgə əlim varmaz”. Ol bədbəxtin qəzəbi ziyadə olub əlindəki şəmşirin qula həvalə qıldı. Qul ayıtdı: “Ey xacə, çün bəni öldürürsən, barı bən dəxi qanımı almış olam”. Harisə həmlə qıldı, aqibət Haris qalib olub qulun bir qolun düşürdü. Oğlu ol hali görüb ayıtdı: “Ey baba, bu qul qarındaşım kibidir, nişə bu cəfayi ana rəva gördün?” Haris ayıtdı: “Ol cəzasına yetdi, sən bu tiği alub bunları qətl et, yoxsa səni dəxi həlak edərəm”. Oğlu ayıtdı: “Hərgiz bən bu əmrə irtikab etmək rəva görməzəm və sənin dəxi iqdamuna riza verməzəm”. Və ol övrət dəxi ilhah edərdi ki, ey Haris, bu mə’sumlara qıyma. Barı, bunları Übəydullahi-Ziyada təslim et, neylərsə, ol eyləsin. Haris ayıtdı: “Bu cəma’ətin Kufədə həvadarları çoxdur, şayəd ki, şəhrə girdikdə hücum edüb əlimdən alalar və bənim sə'yim zaye’ ola”. Axırılımr, kəndü tiğ çəkib ol mə’sumlara mütəvəccih olduqda şəhzadələr ağlaşub təzərrö’ etdilər ki bizim yetimliğimizə rəhm et. Əgər muradın malidünya isə gisulərimizi qırxbı, bizi məmluk məsabəsində satub bəhamızı təsərrüf qıl.

Haris ol təzərrö'lərə iltifat etməyüb, qətllərinə cazim olduqda ol övrətlə oğlu mən'inə qiyam etdilər. Haris gördü ki, övrətlə oğlan vücuduyla anları qətl etmək mümkün degil, əlindəki tiği-bidiriği oğluna təxvif təriqilə həvalə qılıb həlak etdi. Övzət gördü ki, oğlu həlak oldu, biehtiyat ana mütəvəccih olduqda övrətə dəxi bir zəxmi-mühlik urub, mücmələn, anların mən'indən fariğ olub, şəhzadələrə mütəvəccih oldu.

Şəhzadələr gördülər ki, əbvabi-nəcati-rəhmət cəmi'-cəhətdən məsdud olub və binayi-tədbirü tədarük xələl bulub, qəzaya riza vermekdən qeyri çarə qalmadı. Harisə ayıtdılar: "Bizə möhlət ver ki, vüzu qılıb iki rik'ət nəməz edəlim". Haris ayıtdı: "Vallah ki, möhlət verməzəm". Şəhzadələr ayıtdılar: "Ol Vacibülvüced həqqiçün ki, hala ismin zikr etdin, ol qədər aman ver ki, ana səcdə edüb niyazımız ərz edəlim". Haris ayıtdı: "Aman mümkün degil". Ayıtdılar: "Ey zalim, bu nə ədavətdir?".

Axıruləmr, ümmidi-nəcatiqət', edüb ol məl'ündən hər biri "əvvəl bəni qətl eylə" – deyüb təqdimi-şəhadət təvəqqə' edərlərdi. Əlqissə, ol həramzadə əvvəl Məhəmmədin səri-mübarəkin bədəndən cüda qılıb cəsədi-şərifin Fərata biraxdı, andan sonra İbrahimin başın kəsüb təni-pakin anın cəsədinə mülhəq etdi. Həqqa ki, ol sitəmdən zəminü zəman tirəvü tar olub, zümreyi-məlayikdən xuruşu qüllqülə sükkənitəhtüssərayə irişdi və atəşi-tügəyanı-ələm dili-ərbəbi-möhnət kibi sineyi-mehrü maha düşdü. Şe'r:

Dərda ki, bəzmgahi-vilayətdə bisəbəb
Söndürdü iki şəm'i-müniri sitəm yeli!
Va həsrətə ki, bağı-sə'adətdə bigünəh
Sındırdı iki nəxli-lətfi cəfa əli!

Əlqissə, Harisi-bədbəxti-rusiyah ol şəhzadələri bigünah qətl edüb cəsədlərin Fərata salub, başların Übeydullahi-Ziyada ilətdikdə Übeydullahi-Ziyad ayıtdı: "Ey Haris, bunlar nədir?" Ol məl'un ayıtdı: "Müslim oğlanlarının başlarıdır". İbn Ziyad ol güli-rüxsarlara və ol gisuyi-müşkbarlara nəzər etdikdə ixtiyarsız əbribəhar kibi əşkbar olub və bavücudi-qılzəti-təbulə rəhm qılıb ayıtdı: "Ey səngdil, bu tiflləri nişə qətl etdin?" Haris ayıtdı: "Sənin iltifatın ümidiylə". Übeydullahi-Ziyad ayıtdı: "Ey məl'un, bən Yezidə namə yazmışam ki, bunlar həbsdədir. Nişə bana gətirmədin?" Dedi: "Vəhm etdim ki, hücumı-amm əlimdən alub, bən sənin iltifatindən məhrum qalam".

Übeydullahi-Ziyad oträfina nəzər qılıb, məclisində bir Müqatil nam kimsənə hazır idi ki, nasiyəsində məhəbbəti-xanədani-nübüvvət zahir idi və İbn Ziyad anın əqidəsin bilürdi. Əmma pəsəndidə nədim olmağın tə'ərüz etməyib təğafül edərdi. İşarət qıldı ki, ey Müqatil, bu bədbəxti ilət, anda ki, bu tiffləri şəhid etmişdir, cəzasına yetür və başları dəxi mümkün isə bədənlərinə ilhaq et”.

Müqatil şad olub, ol məl'unu möhkəm bağlayub və başları alub, rəvan oldu. Və xəlqi-Kufə ol başlara nəzzarə qılıb, ol hala ittilə' bulduqca ol məl'unu səngsar edüb izə qılurlardı.

Əlqıssə, ol mənzilə yetdikdə Müqatil gördü bir qulla bir oğlan dəxi məqtul olub, bir övrət dəxi məcruh düşübdür. Müqatil övrətdən həqiqəti-hal sual etdikdə ayıtdı: “Ey əziz, bən bu bədbəxtin mənkuhəsiyəm və bu oğlan oğladur və bu qul quludur. Biz ittifaqla bu məzlumlar qətlinə mane' olduğunuz cəhətdən biza bu siyasətləri caiz gördü. Əlminnətü lillah, ol dəxi cəzasına irdi”. Müqatil ol məl'unun qətlin etməgə mərkəbdən endikdə və ol şəhidlərin qanın gördükdə fəryada gəlüb, nalələr qılıb başları suya bıraxdıqda, rəvayətdir ki, ol başlar suya düşdükdə ol cəsədlər sudan çıxub, hər baş kəndü cəsədinə mülhəq olub, ol iki mə'sumlar bir-birin qucaqlayub suya batdır.

Müqatil ol halətə bir dəm heyrət edüb buyurdu ki, ol məl'unun əllərin və ayaqların kəsüb və gözlərin çıxarıb, andan başın kəsüb suya buraxdırılar və su anı qəbul etməyüb dışra bıraxdı. Axırələmr, xarü xəşək cəm' edüb ol pəlidli yaxdırılar və ol mücahidətdə şəhid olan qulun və oğlanın cəsədlərin dəfn edüb, əhibbayi-Əhli-Beyt şəhzadələr əzasının məşğul oldular. Qit'ə:

Ol iki gövhəri-xəzaneyi-din,
Ol iki sərvi-cuybari-yəqin.
Dutdular mə'dəni-bəqəda məqam,
Qıldılar canibi-behiştə xüram.
Nəzəri-xəlqdən olub məstur,
Oldular dürri-guşvareyi-hur.
Ya Rəb, anlar rəhi-vəfasında,
Ol Vəlizadələr əzasında,
Kim ki, bir qatrə abi-çəşm tökər,
Kim ki, bir ahi-dərdnak çəkər,
Vasili-əcri-bihesab eylə,
Əməlin qabili-səvəb eylə.

Doqquzuncu bab

HƏZRƏTİ-İMAM HÜSEYNİN MƏKKƏDƏN KƏRBƏLAYA GƏLDİĞİN BƏYAN EDƏR

Həqqə ki, hirqəti-hekayəti-pürşikayəti-vaqiyeyi-Kərbəla bir atəşicigərsuzdur ki, əgər bir şö'ləsinin şərhin kilki-xurşidlə mühərrirrikargahı- qəza səfheyi-ruyizəminə təhrir etsə, hərarətdən əczayızəmin cüsa gəlüb buxarı tənuri-asimanda Həməlü Hütü büryan edər və riqqəti-rəvayəti-məlalətqayəti-şühəda bir hələləti-cangüdəziqəmənduzdur ki, səriri-rə'dlə səhabi-saiqəbar bir qətrəsinin vəsfin gərduna təqrir etsə, tarəmi-çəharümdə Məsihi-müçərrəd zülalihəyatından həlavət gedər. Şe'r:

Səhl sanman Kərbəla qovğasın, ey əhli-xirəd,
Ərseyi-bidadü meydani-bəladır Kərbəla.
Sorsalar kim, qansı mənzildir məsayib məcmə'i,
Ün verür qəsri-fələk kim, Kərbəladır, Kərbəla.

Həmana ki, hədiqeyi-tinəti-Adəm mənbəti-nihali-xilafət olduqda və qaməti-istə'dadi-bəşəriyyət xilqəti-“Və ləqəd kərrəmna”¹ ilə zinət bulduqda məlaikənin “Ə-təc'əlü fiha mən yüfsidu fiha”² kinayəsindən qərəzləri fəsadi-vaqi'eyi-Kərbəla idi və məzmuni-“Inni ə'ləmu mala-ta'ləmun”³ işarətindən murad ol müsibətdən müstəfad olunan dərəceyi-kəmali-Hüseyn bin Əliyyi-Murtəza idi. Filvaqe', vaqi'eyi-Kərbəladan ziyada fəsad mümkün olmaz və bəladan hasil olan məratibdə mərtəbəyi-şahi-Kərbəladan ə'la mərtəbə surətiehtimal bulmaz. Qit'ə:

Gər bəlayi-Kərbəla ol şah qədrin arturub,
Xəlqdən mümtaz ana verdi ülüvvi-iqtidar.

¹ Biz onu kərəm sahibi etdik (Qur'an, 17, 70).

² Yer üzündə) fəsad törədəcək kimsənim (xəlifə) edəcəksən? (Qur'an, 2, 30).

³ Mən sizin bilmədiklərinizi bilirəm (Qur'an, 2, 30).

Kərbəla həm ol şəhi-mə'sumdan rəf'ət bulub,
Xəlqə olmuş qədr ilə mənzuri-eyni-e'tibar.

Fəzayi-qəmfəzayi-Kərbəla bir gülzardır ki, abü həvayi-sərabü səmumla nəşvü nəma bulan sərvi-rəvanı girdəbadı-bəladır və seylabiəski-həsrətlə pərvərdə olan gülbüni-gülbərgəşanı xari-cəfadır. Qit'ə:

Çəşmə nisbət dəmbədəm pakizətinətlər gözün,
Əşkbar eylər məlali-zikri-xaki-Kərbəla.
Ağladırsa Kərbəla toprağı dərd əhlin, nola
Bu müqərrərdir ki, daim göz yaşardır tutiya.

Rəvayətdir ki, Hüseyin İbn Əli mütəvəllid olduqda Həzrətiİzzətdən Cəbrailə əmr oldu nüzul edüb həm viladət təhniyəsin verə və həm şəhadət tə'ziyəsin yetürə. Cəbraili-Əmin nüzul etdikdə Hüseyniməzlmə Həzrəti-Rəsulun konarında idi. Ol Həzrət təhniyət yetürdikdən sonra izhari-tə'ziyət qıldı. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey bəradər, səbəbi-təhniyət mə'lumdur, vəsileyi-tə'ziyət nədir?" Cəbrail ayıtdı: "Ya Rəsulullah, bu məzlmumu səndən sonra Kərbəlada tiği-cəfayla zalimlər şəhid edərlər". Həzrəti-Rəsul ol halətə giryən olub, Həzrəti-Murtəza hazır idi. Səbəb sorduqda ol Həzrət ixtiyarsız izhari-surəti-hal etdi. Həzrəti-Murtəza dəxi giryən olub mənzilinə mütəvəccih olduqda Həzrəti-Fatiməyə ol halı zahir etdi. Fatimə giryən-giryən Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəlüb dedi: "Ey məxdum, ələlitlaq bu nə xəbərdir ki, Əli Həzrətinizdən nəql edər?" HəzrətiRəsul ayıtdı: "Ey Fatimə, bu vaqı'ənin naqili Cəbraildir". Fatimə ayıtdı: "Ya Rəsulullah, bu surət nə vaxt zühura gəlür?" Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Bəndən və səndən və Əlidən və Həsəndən sonra". Fatimə ayıtdı: "Ya Rəsulullah, müsibətim ziyadə oldu. Aya, bu müsibət vaqe' olduqda bənim məzlmum üçün kim 'əza dutar?"

Rəvayətdir ki, ol halətdə hatifdən nida gəldi ki: "Ey xatuniqiyamət, axırızzəman əhlindən xanədani-risalət müxlisləri hər yıldə bu matəmi tazə edərlər və Qiyamətədək bu rəsmi dünyada yürüdələr".

Rəvayətdir ki, şahi-Kərbəla mütəvəllid olduqda Cəbraili-Əmin təhniyə üçün Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəlürkən yolda bir fırıştə gördü Fətrəs nam, şikəstəbal və pərişanhal. Müqimi-zirveyi-izzət ikən mübtəlayi-dami-zillət olduğunun vəsiləsin sual etdikdə Fətrəs ayıtdı: "Ey Cəbrail, bənim bir xidmətdə ehmalım olub, atəşi-qəhri-İlahi pərə

balım yaxub bəni bu hala buraxdı. Aya, bu vaqı'ənin heç çarəsi mümkün olurmu?" Cəbrail ayıtdı: "Bən Həzrəti-Rəsul xidmətinə getməliyəm. Bənimlə gəl, ola ki, şəfa'etinə məzhər vaqe' olasan". Fətəs Cəbrail ittifaqılə Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəlüb ərzi-hal etdikdə Hüseyni-məzlmə həzrəti-xacə konarında idi. Ol Həzrət buyurdu ki, ey Fətəs, kəndünü bənim Hüseynimə yetür və ə'zayıməcruhini kəfi-payi-şərifinə sür. Fətəs həsbülfərman əməl edüb ol mülamisə bərəkətiylə məğfur olub, balü pər peyda qılıub mö'bədinə 'övdət edüb ibadətə məşğul oldu. Və Həzrəti-Hüseyn bin Əli şərbətişəhadət içdikdə vaqif olub, cəzayı-ehsan istid'asıylə münacat etdi ki, "ya Rəb, noleydi bana əmr oleydi xidmətimdə olan yetmiş bin fırıştə ilə Hüseynin mü'avinətinə hazır olaydım". Həzrəti-İzzətdən nida gəldi ki, "ey Fətəs, əgər ol dövlət müyəssər olmadısa, hala müqərrər etdim ki, xidmətində olan fırıştları Kərbələyə varub ol məzlmunun məzarı üzrə Qiyamətdək tə'ziyət dutub, ağlayıb qətarati-əşkirəvanın savabın anda tə'ziyət dutanlara nəzr edəsən. Şe'r:

Gəl ey rəsmi-vəfadan dəm uran, əşki-rəvan göstər,
Mücərrəd qövlə qane' olma, isbat et, nişan göstər.
Dili-pürxuni-suzanın misali-qönçeyi-lalə,
Məlamət xəncəriylə çak qıl, dağı-nihan göstər.

Elməfrazi-mə'rəkeyi-məsayibi-Kərbəla və əncümənsazimatəmkədeyi-asarı-nəvayıbı-şühəda rayəti-rəvayətə bu tərzlə təhrik vermiş və sürudu rudi-hekayəti bu qanunla izhara gətürmiş ki, çün ə'yanı əşrafi-Kufənin surəti-sədaqətləri Müslimi-Əqil təsdiqiylə Həzrəti-İmama mə'lum oldu və caddeyi-müsadiqətdə sabitqədəm olduqları ol müxbiri-sadiq e'lamiylə yüzuh buldu, Həzrəti-İmam əsbabi-səfər mühəyyə qılıub, müstə'idi-müsafirət olduqda əhbabü əhibba hər tərəfdən xidməti-şərifinə gəlüb və hər nə qədər ki, mən' etdilər, müfid olmadı və hər necə ilhah qıldılar, faidə qılmadı. Bir gecə Əbdullah Əbbas müləqati-şərifinə müşərrəf olub nəhayəti-tə'zimü təkrimdən sonra ədəb təriqiyələ ayıtdı. Şe'r:

Ey zəmiri-ənvərin ayineyi-gitinüma,
Afitabi-tə'lətin misbahı-ənvəri-Huda.
Əzminə nüsrət müqarın, pə'yinə hikmət qərin,
Əmrinə tabe' fələk, fərmanınə qail qəza.

“Ya İmami-zəman, lütf edüb Kufə əzimətin tərk eylə və Məkkədən çıxma ki, atan Əli İbn Əbi Talib ol diyara təvəccöh qıldıqda gıriftaridamı-bəliyyat oldu və qarınداşın Həsəni-Muctəba ol mülk əhlindən təfriqeyi-xatir buldu”.

Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Əbdullah, zahirən müsəlmanlar

məktublar irsal edüb hüzurimi istid'a qıldilar və iltimasla nüsrətimə mütəkəffil oldular və mümkündür ki, bu surətdə icrayi-ümuri-həq surət bula və tərvici-şəri'ət müyəssər ola”. Əbdullah ayıtdı: “Ey məxdumzadə, hənuz Kufə Yezid təsərrüfindədir. Əgər anın naibin ixrac edüb şəhri Müslimə təslim edərlərsə, ol canibə getmək münasibdir və əgər qəziyyə mün’əkis olsa və ləşkəri-Yezidlə müqavimət lazım gəlsə, mümkündür ki, ol canibdən surəti-nüsərət zühura gələ və Həzrətinizə anda iztirab mütəvəccih ola”. Həzrəti-Hüseyn ayıtdı: “Ey Əbdullah, bu gecə bu xüsusda bir təəmmül edüb yarın sənə cəvab verəyim”.

Əbdullah Əbbas mənzilinə müraciət qıldıqda Həzrəti-İmam Kəlamullahdan istixarə təriqiylə mütəvəqqə'i-nəsihət olduqda bu ayət falına gəldi ki: “Kullu nəfsin zaiqatu’lmovti və innəma tufunə ucurəkum yovmol-qiyaməti”¹. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Sədəqə’llahü’lə’zim və sədəqə rəsuluhu’l-nəbiyyul-kərim”². Fali-Müşəf şəhadətim xüsusunda Həzrəti-Rəsulullah vaqı’əmdə gördüğüm kəlimatınə münafiq geldi və mütabiq vaqe’ oldu. Lacərəm qələmi-təqdirlə təhrir olan qəziyyə, əlbəttə, təğəyyür bulmaz və əhkəmi-qəza iqtizayitəmişiyət qıldıqda, çarə ilə məmənu’ olmaz. İkinci gün Əbdullahi-Əbbas hazır olub ayıtdı: “Ya İbn Rəsulullah, nə tədbirə qərar verdinüz və Kufə əzimətində nə məsləhət gördünüz?” Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Əbdullah, əziməti-səfər müsəmməmdir və binayı-niyyəti-müsəfirət möhkəm, zira mühəqqəq bilürəm ki, Yezid bəndən təğafüл qılmaz və dəf’ü rəf’im tədbirlərindən qafil olmaz. Riza verməzəm ki, xani-şərif-i-Kə'bə qibleyi-’aləm ikən sipahi-əhli-zəlalət paymali olub, kəsri-hörmət bulmağına bən səbəb vaqe’ olam və rəva görəməzəm ki, ərzi-mübarəki-Bətha möhtərəmü mükərrəm ikən daməni-pakın altüdeyi-xun və xəlqini pərişan qılam. Səlah oldur ki, bu silsileyi-fitnəyi bir qeyr diyara çəkəm və toxmictəfriqəyi bir qeyr məzrə’əyə tökəm”. Şe’r:

¹Hər bir insan ölümü dadacaqdır. Mükafatlarınız Qiymət günü sizə bütövlükdə veriləcəkdir (Qur'an, 3, 185).

² Ulu Tanrı doğru buyurdu və uca Peyğəmbər də doğru söylədi.

Qanda kim eyləsəm məqam, bana
Fitna həmdəm, bəla müləzimdir.
Hərəmi-Kə'bəni bələlərlə,
Mübtəla eyləmək nə lazımdır.

Əbdullah ayıtdı: “Ey məxdumzadə, əgər, əlbəttə, maili-səfərsən, barı, Yəmən canibinə təvəccöh qıl ki, məmləkəti-vəsi’ və ’ərseyi-’əriz olub, hüsünü qila’ı bihəddü bişümar və qbileyi-Həmədan təmam mühibbi-xanədani-Əhmədi-Muxtardır. Yəqin ki, ol diyara sən varub qərar tutduqda ətrafı cəvanibdən müxlislər və mücahidlər cəm’ olurlar və sənə mü’avinət qlurlar”. Hüseyn ayıtdı: “Ey Əbdullah, sənin kəmali-şəfqətini kəndü xüsusimdə mühəqqət bilurəm və kəlamin mahzi-nəsihət olduğuna mö’tərif oluram. Əmma nə çarə, qəidi-qəza zilməmisi-iradətimi canibi-İraqa çəkməkdədir. Nihanxaneyi-hikmət sırrınə yetmək olmaz və iradəmi təqdirdən təcavuz etmək olmaz. Minbə’d bu xüsusda mübaliğə qılma və mane’ olma ki, bizə ’əyan olan əsrar sizi nihadır, netə ki, hikməti-xərqi-səfinə Musaya məxfi və Xızra əyandır. Və bən ol kimsənin varisi-elmiyəm ki, kərratla minbər üzrə buyurmuşdur ki, “Utitu elməl-mənəvaya və'l-bəlaya”¹. Və dəxi buyurmuşdur ki, “Sə'luni əmma dünə'l-ərşii”². Ey Əbdullah, əsrərihikmət bizə məxfi olmaz və feyzisi-ismət bizi aludeyi-qəflət qılmaz”. Əbdullahi-Əbbas ayıtdı: “Ya İmam, bana dəxi xidməti-şərifində olmaq məqsud idi, əmma hala rayizi-qəza ’inani-əzimətimi Mədinə canibinə mün’ətif qılmış. Ümidvaram ki, həzrətiniz Kufəyə vardıqda şərəfimülaçımət müyəssər ola, əmma bilməzəm ki, əyyami-müfariqətində ruzigar bəni nə bələlərə giriftar qila”. Şe'r:

Ağla, ey göz kim, təni-bimar candan ayrılır,
Can ilə cismim rəfiq olmuşdu, andan ayrılır,
Nalə qıl, ey dil, ki tuti şəkkəristandan çıxub,
Bülbülü-zarı-bəlakeş bustandan ayrılır.

Rəvayətdir ki, Əbdullahi-Əbbasdən sonra Məhəmməd Hənifə, Əbdullahi-Ömər və Əbdüllihi-Zübeyr xidməti-şərifinə gəlüb ənva’imüqəddəmatla nəsihət qıldılar, sudmənd olmadı və faidə qılmadı.

¹ Ölüm və fəlakətlərin elmi mənə verildi.

² Göylərdən başqa məndən nə soruşarsınız, soruşun

Ayıtdılar: "Ya İmam, bu israra səbəb nədir?" Həzrəti-Hüseyin ayıtdı: "Ey qövm, həqqə ki, bu gecə vaqi'əmdə gördüm, Həzrəti-Rəsul buyurdu ki, "Ey Hüseyin, Kufə əzimətində tə'xirü tə'əllül etməyəsən və təriqətsirü təkahül dutmayasan ki, Həzrəti-Sultani-Səriri-Kibriya səni ol büq'ədə alüdeyi-xakü xun görmək istər və məlaikəyə kəmali-səbrin ərz edib mərtəbeyi-itaətin göstərmək istər. Təvəqqüf bu xidmətdə xətadır və tə'əllül narəva". Əshabü əhbab ol kəlimati istima' etdikdə ayıtdılar: "Inna lillahi və inna ileyhi raci'un"¹. Ey Hüseyin, cün nəhayəti-əzmin mə'lum oldu və qayəti-müsafirətin vüzuh buldu, bu ətfalü əyalı nə ümid ilə diyarı-qurbətə salursan və nə vəsilə ilə sərgərdan qilursan?" Hüseyin ayıtdı: "Ey əzizlər, Əhli-Beytin əhvalın dəxi Həzrəti-Rəsula ərz etdim. Buyurdi ki, anları dəxi Vacibülvücud zalimlər əlində əsirü aciz görmək istər və anlara dəxi ol bəlaya müqabil cəza yetürmək istər".

Əlqissə, əshabü əhbabla vida' edüb, təhiyyeyi-əsbabi-səfər qılıub, ol sultani-səriri-bəla və şahənşahi-məsnədi-izzü ə'la cəmi'i-ətba'ü əşya'in cəm' edüb və müxəddəratı-hücreyi-ismət və covahiri-əsdafitəharətçün mişkinmuy naqələr üzərinə münasib hövdəclər və əmarilər mürəttəb etdirib, bir sübhədəm ki, şahı-əncüm haşıyeyi-səbzəzarisipehri-lacivər difamə xeymeyi-zərrintənab tikdi və fərraşı-sübhisadiq rövzəneyi-şəbistan zülmətinə pərdeyi-zərnigar çəkdi, ələmiəzəmət və livayı-fəthü nüsrət qaldurub və sədayı-kusi-rehlət və sədmeyi-nəfiri-irtihalilə cərasvar qubbeyi-zəngarguni-asimanı doldurub, İttifaqən həm ol gün ki, Müslimi Kufədə şəhid etmişlərdi, Məkkədən çıxub mütəvəccih-i-İraq oldu. Şe'r:

Kəsbə-şəhadət etməgə qurbət diyarınə,
Oldu rəvanə qafileyi-izzü ehtişam.
Əşrafi-Əhli-Beyt səfər ixtiyar edüb,
Səyyarə oldu əxtəri-gərduni-din təmam.

Ol sərvəri-din və nəqdi-seyyidi-mürsəlin əhli-Məkkə ilə vida' edüb rəvan olduqda əraziyi-Məkkəyə lərzə düşüb, xəvasü əvami Hisaz bə'zi mürəfiqət üçün və bə'zi müşayiət üçün mütəhərrik olub, bir zəlzələ qopdu ki, nəzzarəsi 'üyuni tırə və təəmmüli 'üquli xırə qıldı. Və ələmi-müfariqətindən [xəlqə] bir giryə qalib oldu ki, olgiryədən əbri-bəhar münfəil olurdu. Şe'r:

¹ Biz Allaha aidik və qayıdışımız da onadır (Qur'an, 2, 156).

Xaneyi-Kə'bə urdu köksünə daş,
Çahi-Zəmzəm axıtdı gözdən yaşı.
Xaki-paki-xətireyi-Bətha,
Zərrə-zərrə binüb səməndi-səba,
Ol şəhənşaha oldular həmrəh,
Çıxdı çərxi-bərinə gərdi-sipah.

Təmamiyi-əşrəfi-büq'eyi-Kə'bə və xəvasü əvami-Məkkə bir mənzil ol
şəhriyari-alimiqdar və sultani-kamgarın mülazimi-rikabihüməyuni olub təriqi-
mülazimət riayət qıldılar. Qimmeyi-şadırvanırif'ət zinəti-ruyi-zəmin olduqda və
orduyi-hümayun sə'adətlə nüzula icazət bulduqda, Həzrəti-İmam bir fəzayı-
fərəhfəzadə bir kürsi nəsb etdirib, üzərinə çıxub, həmdü sənaya möhtəvi və şürkü
sipasa müştəmil bir xütbeyi-bələğ ədasından sonra nida qıldı ki, "Ey
mə'səriəshabi-girami və ey hüzzarı-məclisi-cami! Mən səyyahi-badiyəpəymayı-
səhraryı-müsibətəm, bən müsəfiri-biyabannəvərdi-badiyeyim Möhnətəm. Bən
səyyareyi-asimanı-qurbətəm, bən saliki-təriqişəhadətəm. Xatiri-fatirimə
əndişeyi-ləzzati-dünya güzar etməz və zəməri-pürtəşvirimə xəyalı-təsərrüfi-
mülki-aləm yetməz. Səhifeyisöhbətim nəqş-i-hiyələdən mü'ərradır və cərdeleyi-
ülfətim tərzixud'ədən mübərradır. Heç bəndəyi iqtinayı-fəvaidi-dünyəvi
və'dəsiylə müqəyyəd etməzəm və heç fəqirin e'tilayı-məratibü mənasib
müjdəsiylə daməni-tə'əllüqin tutmazam. Təhti-livayı-rif'ətimdə sayeyi-səltənəti-
suri təmənna qılan sərrışteyi-irtibatın silsileyiülfətimdən qət' etsün və növbəhari-
şövkətimdə rəyahini-tənə'ümatiməcaziyə talib olan tərki-ülfətim dutsun". Şə'r:

Bən bəla dəryasınə qərq olmağa basdim qədəm,
Gəzməsün girdabvəş çevrəmdə hər canın sevən,
Bən fəna deyrində mənzil dutmağa əzm eylədim,
Durmasun yanında mülkü qəsrü eyvanın sevən.

Bu nəsihətdən sonra şəm'i-şəbistanı-hərəmsərayı-'ismət olub, sabahadək
suzü güdazla övqat keçirdi. Ələssəbah ki, tiği-şə'səyixosrovi-xavər rabiteyi-
nurdan zülmət silsiləsin qət' qıldı və sipahi Rumü Həbəş bir-birindən ayrıldı, ol
mənzildən orduyi-humayun irtihal qılıub və əhbabi-həqiqi və məcazi bir-birindən
ayrıilib ol ki, rişteyi-irtibatı təəllüqati-dünyaya möhkəm idi, vida' edib Məkkəyə

müraciət qıldı və ol ki, təriqi-vəsfada rasixdəm və sabitqədəm idi, mürafiqətdə yekcəhət oldu.

Rəvayətdir ki, ikinci mənzildə Həzrəti-sultani-Kərbəla bir namə təhrir edüb ammeyi-Bənu Haşim və kaffeyi-Bənu Əbdülmüttəlibə irsal etdi bu məzmunla ki: “Ey silsileyi-intisabi-Rəsulullahın müntəzəm olan cəvahiri-əsdafi-səadət, və ey şərəfi-qürbi-Mustəfa bulan zəvahiri-hədayiqi-siyadət! Gəncineyi-iqbali-biintiqala təriqitəsərrüf bulmuşam. Kəmali-mürtəvvətim iqtizayı-səlayi-'amm edər və maideyi-ne'məti-bizəvala mehman olmuşam. Hüsnisi-sirətim təqazayı-əxbarü e'lam edər. İmdi münhiyi-məktubi-şərifim əxbarıtəvəccöhüm e'lam etdikdə və bəşiri-risaleyi-lətifim sizə yetdiqdə hər kim iste'calla gəldi, bu gəncinədən bəhrə bulub bu maidədən nəsib aldı; və hər kim təvəqqüf qıldı, məhrum qaldı, vəssəlam”. Məktub irsal edüb, barxanələr yüklənib rəvan oldu. Bir neçə mənzil qət' olunduqdan sonra əsnayi-təriqdə Səbah nam mənzildə Fərəzdəqi-şair ki, İraqdan galüb Hicaza gedərdi, ol Həzrətin pabuşışəriflərinə müşərrəf olub izhari-du'avü sənə qıldı bu təriqlə ki. Şə'r:

Əssəlam, ey nəqş-i-nə'li-mərkəbin Mehrabi-din,
Həlqeyi-fitrakı-rəxşin rişteyi-Həblülmətin,
Tərhi-orduyi-humayunin tırazi-məhdidi-mülk,
Nəqş-i-çətri-bargahın zinəti-ruyi-zəmin.

Həzrəti-İmam andan əhvali-İraq istif sar etdikdə ayıtdı: “Ya İbn Rəsulullah, əqli-Kufənin əf'allərin əqvallərinə müxalif gördüm”.

Həzrəti-İmam anın sözüne təsdiq edüb, ol mənzildən dəxi rəvan olub Bətnürrümmə deməklə mə'ruf mənzili müxəyyəmi-xiyami-orduyihumayun edüb, ol mənzildən əqli-Kufəyə Qeys bin Məşhərlə bir namə irsal etdi, bu məzmunila ki: “Əkəbirü ə'yani-İraq və ə'azimü əşrafi-Kufədən təriqi-məvəddətimdə qədimlülvidad və caddeyiitə'atimdə səlimül-e'tiqad olan sənəadidi-'izam və firqeyi-mə'arifigiram şəraifi-təslimiati-inayətəncəm və lətayifi-təhiyyati-səadətixtitama ixtisası-tam bulduqdan sonra mə'lum edələr ki, əmməzadəyicəlilülqədri-bi'ədil Müslim bin Əqil ki, vəkili-mö'təmidim və rəsulimö'təqidimdən, bu canibə irsali-rəsayıl edüb məzmununda sizing surəti-ixlası e'tiqadınızı ərz etməgin silsileyi-təvəccöhümüz ol canibə mütəhərrik olub və uqabi-həyatı-rif'ətü iclalim ol ərsə həvəsiylə

balı pər açub, mütəvəccih olmuşam və ehtimamlı əzimət qılmışam. Ümmid ki, Həzrəti-İzzət tövfiqi-iqtisal müyəssər qila və bu namə Bətnürrümmədən sizə infaz olundu, ta mə'lum ola”.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-İmam Məkkədən çıxıb mütəvəccih-i-Kufə olduqda Yezidin anda olan ə'vanü ənsarından Übeyullahi-Ziyada məkatib irsal olunub xəbər yetmişdi və Übeyullahi-Ziyad cəm'işəvarii və mənazili mö'təmid kimsənlərinə tapşurub məsun və məzbut etmişdi. Qeys bin Məşər ki, Həzrəti-İmamın məktubi-şərifin Kufə ə'yanına yetürmək qəsdinə istə'calla gedərdi, Qadisiyyə mülkünə yetdikdə İttifaqən ol məqamın hifzinə mə'mur olan Həsən bin Təmim mə'lum edüb, ol məzлumu dutub Übeyullahi-Ziyada irsal etdikdə Übeyullahi-Ziyad ol bigünahı şəhid etdi. Əmma Həzrətiİmam mənazilü mərahil qət' edüb gəlirkən Dürud nam mənzilə yetdikdə gördülər bir xeymə qurulmuş və bir sərapərdə urulmuş. Həqiqətihalın sual etdikdə dedilər: “Züheyr bin Qeys Nəhai Məkkədən gəlüb mülkinə gedər”. Həzrəti-İmam bir xidmətkar irsal edib anın ehzarin murad etdi. Hüzuruna gəldikdə ayıtdı: “Ey Züheyr, biz gövhəri-rizayıHəq təmənnasında dəryayı-bəla qəvvəsləriyuz. Nəhəngi-nayibdən ehtiraz etməyən bizi həm'inan olur. Və biz kövhəri-qürbi-İzəd təvəlləsində səhrayis-səbatü səbr səyyahlarıyız. Hücum-hadisədən ictinab etməyən rəfaqətimizə rəğbət qılur. Aya səndə ol himmət olamı ki, meydani-məhəbbətdə mərkəbi-mücahidət yığırdüb həm'inan olasan və şəmşiri-şücaət çəkib mürafiqət qılasan?” Züheyr ol növbəhari-tövfiqdən gül kibi xəndan olub dedi: “Ya İmamızəman, bir müddətdir ki, bu səadətə müntəzirəm, əlminnətü lillah, müyəssər oldu və hüsni-tale'im hüsuli-mərama müavinət qıldı”. Şə'r:

Gəldi ol dəm ki, qılam canımı canana fəda,
Eyləyəm ərzi-məhəbbət, qılam izhari-vəfa.

Həm ol sa'et mənzilinə mü'avidət qılıb, əshabü ətba'ına ayıtdı: “Ey qövm, bən qərQEyi-girdabi-məhəbbət oldum və canibi-üqbaya təvəccöh qıldım. Bəlaya mütəhəmmil olub fənaya riza verən bənimlə gəlsin və müqəyyədi-rahət olub arizuyi-fəraigət qılan müfariqət qilsun”. Və mənkuhəsinə ayıtdı: “Ey yarı-əziz, bən nəqdi-can sərf etməgə şəhadət bazarına təvəccöh etmişəm, sən bənim malımdan həqqini alıb bəndən müfariqət ixtiyar et”. Və bir rəvayət budur ki, ol

övrət təlaq alub qarındaşıyla Kufəyə [getdi]. Və bir rəvayət budur ki, dedi: ey Züheyr, sən Hüseyin mülazimətin ixtiyar etdin isə, bən dəxi xatuni-Qiyamət xidmətin ixtiyar etdim. İttifaqla Kərbəlaya gəldilər.

Cün Həzrəti-İmam Şüquq nam mənzilə nüzul etdi, Kufədən bir kimsənə gəlib xəbər verdi ki, Müslimi-Əqil və Hani bin Ürvəyi şəhid etdirər və başların Şama gəndərdilər. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Inna lillahi və inna ileyhi raci¹’un”¹.

Rəvayətdir ki, Müslimi-Əqilin on üç yaşında bir qızı olub hərəmsərayi-ismətdə müsahibəti-müxəddərata müşərrəf idi və Həzrəti-İmam ana qayətdə ehtiram edərdi. Müslimin xəbəri-şəhadəti istima² olunduqda Həzrəti-İmam hərəmsərainə gəlüb, ol qızı görüb hər gündən ziyanə iltifat etdi. Ol salehə fərasətlə mütəvəhhim olub ayıtdı: “Ya Hüseyin, məgər Müslim şəhid olubdur ki, bana yetimlər ri’ayətin edərsən”. Həzrəti-İmam təhəmməl qılmayıb giryan olub ayıtdı: “Ey salehə, Müslim getdi isə, bən anın yerinə”. Ol fəqirə Müslimin şəhadətin təhqiq etdikdə bünyədi-növhə qılıb və baqi vladı nalan olub matəmin dudular.

Rəvayətdir ki, bu xəbər şaye³ olduqda və sübut bulduqda bə’zi rüfəqa Həzrəti-İmama qəsəmlər verib mübaliğələr qıldılar ki, ya İmam, kəndünüzə və bu ətfalü əyalə cəfa rəva görüb Kufə canibinə getmin və bu təhlükədən ehtiraz edin [ki,] mə’rəkəyi-qəlizdir.

Həzrəti-İmam təhəmməl edüb, bir zəman sükut ixtiyar etdikdə Müslimin övladı hücum edüb ayıtdılar: “Ya İmam, əqli-Kufədən Müslimin qanın almayıncı bizə müraci⁴’ət mümkün degil. Heç kimsənə getməz isə, bəri, biz gedəriz, ya intiqam alaruz və ya kəsbüşəhadət edəriz”. Şe’r:

Zillət ilə ləzzəti olmaz həyatın, dustlar,
Nəqdi-can sərf eyləyib dünyada, kam almaq gərək.
Əcz ilə dönəmkə əduədən səhldir, himmət dutub,
Ya şəhid olmaq gərək, ya intiqam almaq gərək.

Hüseyni-məzлum ol himməti görüb əshabına ayıtdı: “Laxəyrə, fi’l əyşi-bə’de ha’ulai”². Yə’ni bunlardan sonra həyatdan ləzzət görmək olmaz. Kufə ’əzminə yekcəhət olub, ol mənzildən köçüb Malə

¹ Biz Allaha aidik və qayidişimiz da onadır (Qur'an, 2, 156).

² Bunlardan sonra artıq yaşamağın xeyri yoxdur.

mənzilinə nüzul etdikdə Ömər bin Sə'ddən bir məktub varid oldu, məzmununda bu ki: "Ey Hüseyn, əqli-Kufə iqrarlarınə inkar edüb Müслиmi-Əqili şəhid etdirələr. Və Müslim hiyni-şəhadətdə bana vəsiyyət etmişdi ki, bu əhvalı sənə e'ləm edəm. Görəkdir ki, bu əxbarı mə'lum etdikdə həzərində olasan və Kufə əzimatının tərkin qılmasan".

Bu xəbər şəhzadənin orduyi-humayunində intişar və iştihar bulduqda ətrafı cəvanibdən təmə'i-dövləti-dünyaçın cəm' olanlar gürüh-gürüh pərişan oldılar və meydani-vəfada sabitqədəm olanlar qaldılar. Ol mənzildən dəxi rehlat edüb, Bənilmüqatılə gəldikdə bir sərapərdə gördülər ki, qurulmuş. Həqiqətin sual etdükdə dedilər: "Əbdüllah bin Hürrindür". Və Həzrəti-İmam İbn Həccacı ki, anın qəbiləsindən idi, mütalibətinə irsal etdi. İcabət qılmayıb, Həzrəti-İmam bizzat anın mənzilinə təşrif buyurub ana təklifi-rəfaqət qıldı. Əbdüllah bin Hürr ayıtdı: "Ya İmam, Yezidin ləşkəri çoxdur və sənin xidmətində olanlar şərzimeyi-qəlil olub anınlarda tabi-müqavimətləri yoxdur. Qalib oldur ki, məğlub olalar və mücərrəd bənimlə rəxneyiəft məsdud olmaz. İltimas edərəm ki, bəni mü'af edəsən. Və bənim bir atım və bir qılıncım var ki, manəndləri yoxdur. Pişkəş təriqiylə bəndən qəbul edəsən". Həzrəti-İmam ayıtdı: "Bən at üçün və qılınc üçün gəlmədim". Mə'yus olub andan müraciət qılıb [mənzilinə gəldi]. Rəvayətdir ki, vaqieyi-Kərbəladan sonra ol süstrə'yıkəmtədbir təəssüflər çəkərdi, əmma faidə qılmazdı. Şə'r:

Zəhi nadan ki, şahi-mülki-iman
Ana ərz edə təşrif-i-şəhadət,
Təvəhhüm eyləyib tiği-bələdan,
Özündən eyləyə səlbi-səadət.

Nəqldir ki, bir mənzildə Həzrəti-İmam, Zeynəb dizi üzərinə baş qoyub yuquya getmiş ikən iztirabla oyanub dideyi-nəmnakindən gövhəri-əşk rəvan oldu. Ümm Külsüm ayıtdı: "Ya Hüseyn, səbəbigiryə nədir?". Həzrəti-İmam ayıtdı: "Vaqi'əmdə hala cəddimi gördüm. Giryən olub bana dedi ki, ey Hüseyn, və'deyi-müvəasilət qərib oldu". Ümm Külsüm dəxi giryən olub və Əli Əkbər ayıtdı: "Ya İmam, ləşkəri-ə'dayla müqabilə vaqe' olduğu təqdirdə Həq bizim tərəfimizdədir, yoxsa anlar canibində?" İmam ayıtdı: "Həq bizdədir və biz Həq iləyiz". Əli Əkbər ayıtdı: "Pəs, hər cəfa mütəsəvvir olsa, qəm degil!"

Əlqissə, ol mənzildən dəxi intiqal edüb Qətqətana dedikləri mənzilə nüzul etdikdə, şəhzadə cəm'i-ləşkərin cəm' edüb, tərtibi-müqəddəmatınəsayehü məva'ız etdikdən sonra Müslimi-Əqilin şəhadətin və əhliKufənin xəyanətin şayə' edüb nida qıldı ki, "Ey qövm, ayineyi-dövrən bir qeyr surət göstərdi və nihali-tədbir müxalifi-məqsud bər verdi. Və mühəqqəq oldu ki, əhli-Kufə nəqzi-əhd edüb Müslimi şəhid etmişdir və ləşkəri-Yezid cidalü qital etməgə ətrafū cəvanibimizi tutmuşlar. Və bən bilürəm ki, iqtizayı-şəhadət bana rüxsəti-nüsrət verməz və qeyrəti-şüca'et müraciət etmək caiz görməz. Hər ayınə bana bu dəryayi-bəlaya girmək lazımdır və iste'dadi-rütbəyi-qədərim bu seylabi-fitnə girdabinə 'azimü cazim. Əmma sizə ümumən rüxsətdir ki, əhvabi-nəcat məsduđ olmadan kəndünizi fəzayi-səlamətə çəküb, bu təfriqədən imən olasız və rayizi-fitneyi-zəman inani-ixtiyaranızı əldən almadan bir canibə gedüb bu dəğdəğədən qurtulasuz. Zira rəva görməzəm ki, bənim vücudum məhzi-xeyr ikən sizə nisbət mövcibizərər vaqe' ola və mir'ati-surəti-halinuz bənim rəhgüzərimdən qübari-küdərət bula".

Rəvayətdir ki, ol cəmaətdən ol vaqtədək xatirində hənuz məzənnəyi-intifai-dünyəvi olanlar qət'i-əlaqə qıldılar və dəvayisəbatı-məhəbbət qılanlar riza qəzaya verib, fəryadü fəğana gəldilər ki, ey hadiyi-təriqi-müstəqim və ey müqtədayı-sıratı-qəvim, biz dövlətimüləzimətində saliki-rahi-hidayət ikən imtahanla badiyeyi-təəssüf təriqin göstərmə və bir dəm sə'adəti-şəhadətdən novmid olduğumuzu rəva görmə. Şe'r:

Biz bəladan incinüb, bidaddan vəhm etmərüz,
Nəqdi-canın sərfi-canan eyləyən aşıqlərüz.
Eşq meydanında bidadü bəladan dönməyüb,
Rastrəv saliklərüz, sabitqədəm sadıqlərüz.

Filvaqe', ol zəmanda sə'adət və şəqavət bir-birindən imtiyaz buldu və sə'idü şəqi əhvalı bir imtahanla mə'lum oldu. Ol tayifə ki, ömrü mal və övladü mülki-dünyaya müqəyyəd olub tərk edə bilmədi, kəsbi-sə'adəti-əbədi qılmadı. Və ol gürüh ki, əsbabi-müstə'aridünyəvidən keçüb sə'adəti-şəhadət ixтиyar etdi, mənzili-məqsuda yetdi. Yəqindir ki, qəssami-qəza dünya hərisinə üzrət verməz və heç məzəbdə iki həmşirə bir nigaha girməz.

Əlqissə, Həzrəti-İmam mənzil-mənzil qət'i-rah edüb bəni-Sükun qəbiləsinə yetdikdə, Bəni-Əkrəmədən bir şəxsə uğruyub andan Kufə əxbarın sual etdikdə ayıtdı: “Ya İmam, Übeydullahi-Ziyad sənin qəsdinə hər canib ləşkər rəvan edüb təfəhhüsündə və təcəssüsündədir. Səlah oldur ki, müraciət qılasan. Həqqə ki, təvəccöhün tiği-abdar və sinani-xunxardır və müxalifin qayətdə cəfapişə və sitəmkaradır”.

Ol nəhəngi-dəryayı-vilayət və şiri-bışeyi-siyasət ol xəbərdən təvəhhüm etməyüb bəlkə şövqü zövqi-şəhadət hiddətin ziyan qılıb rəvan oldu. Əmma rahdarlar və casuslar Həzrəti-İmamın Bəni-Sükun qəbiləsinə yetüb, andan dəxi rehlət edüb və hiddəti-əzimətin görüb Übeydullahi-Ziyada xəbər verdilər. Ol müdəbir Hürr bin YezidiRiyahiyə əmr etdi ki, bin müsəlləh naməndlə istiqbal qılıb HəzrətiHüseyni qanda görsələr, nə vəchlə olsa, qeyr canibin təvəccöhündən mən' edüb Kufəyə gətürə. Hürr bin Yezid ol ləşkərlə badiyəpeymay və səhranəvərd olub, mənzil-mənzil Hüseyni mütalibət edüb, tərəddüd qılıb, Səddi-ab deməklə mə'ruf mənzilə yetüb, ol mənzildə aram dutub müntəzir ikən Həzrəti-İmam mənzilindən gecə ilə köçüb bədrəqeyi-əxtəri-əşki-qəmənduz və məş'əleyi-ahi-cigərsuzla sabahadək qət'i-rah edüb. Şe'r:

Süb kim, xəlqi xazini-hikmət
Sirri-pünhandan eylədi agah,
Çərxi-zalimnihadü kafirkış
Qıldı bütxanəsini atəşgah.

Ol padşahi-bütşikəni-atəşxanəfikən və ol şahbazi-düzmənşikariülvinəşimən qayəti-isti'caldan ixtiyarı-nüzul etməyüb, aftabvar rayəti-rif'ət asimanə çəküb və səhabi-müjgəni-dürəfsəndən zamanzəman rəhgüzara barani-rəhmət töküb yürürdü ol zəmanədək ki, əczayı-zəmin irtifa'i-xurşiddən kəsbi-zərarət qılıb və bazarisəməmə sərab hiddəti-həvədan rəvacü rövnəq bulub rif'əti-aftab zəvala mütəvəccih oldu və hey'əti-rüzgar fərti-hərarətdən təğəyyür buldu. Şe'r:

Qayəti-hiddət verüb suhani-nəqsi-riglə,
Dəhr cəlladı həva tiğini xunriz eylədi.
Səfheyi-səhrada surət göstərib sudan sərab,
Təşnə təb'ində tə'əttüs atəşin tiz eylədi.

Dəbdəbeyi-tə'zimü təbcil və zəmzəmeyi-təsbihü təhlillə təliefisipahi-zəfərpənah mənzili-Səddi-aba yetüb Hürr bin YezidiRiyahinin ləşkərinə mülhəq oldular. Və Hürrün ləşkəri dəxi bir sahrada düşüb hər biri kəndü sayeyi-mərkəbində qərar dutmuşkən səlaboti-əsakiri-zəfərməasirdən ehtizaza düşüb, mərkəblərinə binüb, səf çəküb müqabilə gəldilər. Təhqiqi-hal etmək üçün sultaniKərbəladan ol ləşkər sipəhsaları ehzarinə fərman sadir olduqda Hürr bin Yezidi-Riyahi ehtirazü ictinab etməyib, rikabi mülazimi-humayun olub ərzi-hal etdi bu rəsmələ ki. Şe'r:

Ey sücudi- dərgəhin sərmayeyi-dünyavü din,
Şəmseyi-eyvani-qədrin hilyeyi- 'ərş-i-bərin.
Xadimi-xəlvətsərayı-ta'ətin zikri müdəm:
Həzihi cənnati' ədnin fədxuluha xalidin¹.

Ya Əmirəlmö'minin, İslam səndəndür dürüst,
Ya Əmirəşşər', sənsən rəhbəri-əhli-yəqin.
Yetməsün məqsudinə hər kim sənə eyləlsə qəsd,
Görməsün rahət yuzin hər kim sənə bağlarsa kin.

Həzrəti-İmam annin ismin və rəsmin sual etdikdə ayıtdı: “Ya İmam, bənəm Hürr bin Yezidi-Riyahi”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ya Hürr, “Iləyna əm əleyna”², yə’ni müavinətə gəlmışsən, ya mühəribəyə? Hürr ayıtdı: “Ya İmam, Übeydullahi-Ziyaddan ma’muram ki, mülazimatında olam Kufəyədək və sənə qeyr canibə getməgə təmkin verməyəm”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “La-həvlə və la-quvvətə illa billahil Əliyyil-əzim”³. Ey Hürr, hala nəməz vəqtidir, sən cəma’ətünlə və biz cəma’ətimizlə nəməz edəlüm, andan sonra qanda getməlü isə gedəlüm”. Hürr ayıtdı: “Ya İbn Rəsulullah, sən İmami-zəmansan, İmamət qıl, iqtida qlalum”. Şe'r:

Sana istərəm kim, qılam iqtida,
Budur aləm içrə həman niyyətim
Ki, bildim səni müqtəda, bilməsəm,
Qəbul eyləməz Həq bənim ta’ətim.

¹ Budur, bunlar əbədi cənnətlərdir, əbədi olaraq oraya girin!

² Lehimizəmi, əleyhimizəmi?

³ Tanrıdan başqa qorxu və qüvvət sahibi yoxdur.

Həzrəti-İmam ana afərin oxuyub ittifaqla nəməz qıldıqdan sonra xatibanə şəmşiri-abdarınə təkyə qılıub həmdü sənaya müştəmil və dürudu duaya möhtəvi bir xütbeyi-bəliq əda qıldıqdan sonra əhliKufəyi müxatəb edüb, möv'izeyi-xütbəsin bu kəlimatla müzəyyən qıldı ki, “Ey ümməti-Məhəmməd”, “Cə’ələ Əllahu ət-təvfiqə rəfiqəkum”¹, əgərçi bənim rəqəbəyi-iqtidarım Yezidin ribqeyiinqiyadınə girmək münasib görünməyüb, anın ita’əti-naməqbulindən inhiraf etdigmə dərceyi-vüzuha yetmişdi, siz ki, əhli-Kufəsiz, mütəvatir namələr irsal edüb və asari-məhəbbət və məvəddət ərz eyləyüb “İmamımız və müqtədamız yoxdur” – deyüb bənim hüzurimi lazımdı etdinüz, İmdi əgər həm ol qərar üzrəsiz, bən bana lazımlı əmrə iqdam etdim. Siz dəxi sizə lazımlı məsləhəti sərəncam edin və əgər əziməti-mülki-səadətdə xari-səhərayi-tə’əllüq damənihimmətiniz dutub peşiman oldunuz isə, xari-rəhgüzərim olman, göldigüm kibi müraci’ət qılayım. Zira bən bu diyara gəlüb cidalü qitalı kəndü rə'yimlə ixtiyar etməmişəm və razi degiləm ki, səbəbi-[səfki]- dima’ olam”.

Hürr ayıtdı: “Ey Hüseyin bin Əli, bənim namələrdən xəbərim yoxdur”. Hüseyin ayıtdı: “Sənin yoxsa, ləşkərində xəbəri olan çoxdur”. Pəs, buyurdu ki, ol namələri bə’zi hazır olanlara göstərüb infi’al verdilər. Şe’r:

Ey xoş ol dəm ki, nameyi-ə’mal,
Qafili vaqifi-günah eylər.
Məhəki-imtəhan olub zahir,
Nəqdi-məğşuşı rusiyah eylər.

Bu hala müqarın canibi-Kufədən altı namərd isti’calla gəlüb Übeydullahi-Ziyaddan Hürrə bir namə gətirdilər məzmunu bu ki: “Ey Hürr, nə mənzildə ki, Hüseyinə mülhəq olasan və müləqat qılasan, gərəkdir ki, ana müvəkkil və müsəllət olasan, bu canibə gətürəsən”. Hürr ol məktubu mütali’ə etdükdə Həzrəti-İmama göstərüb ayıtdı: “Ey nəqdi-Rəsulullahi-Haşimi, müləhizə qıl ki, sənin xüsusunda Übeydullahın nə miqdar ehtimamı var. Və bən heyrətdəyəm ki, aya nə tədbir qılam? Əgər səni müaf etsəm, Übeydullahdan vəhm eylərəm və əgər sənə qəsd eyləsəm, Mə’budimdən xövf edərəm. Əmma Allah

¹ Tanrı yardımını sizə yoldaş eyləsin.

xövfü Übeydullah vəhminə qalibdir. Qələm olsun ol pəncəyinamübarək ki, sən kibi pəncəci-afitaba şü'ai-şəmşiri-atəşparə çəküb, zülməti-üsyanla kəndü ruzigarın siyah edər və 'ədəm olsun ol nacəvanmərdin mənzili ki, sən kibi kamil vücudə zəxarifi-dünya üçün qəsd edüb, vəsvəseyi-şeytanla kəndü əhvalın təbah edə. Həqqa ki, bu canibə gəldikdə yolda heç xarü xaraya yol qomadı ki, bana zəbanihalla müjdeyi-şəhadət vermədi və heç nəsim bəndən yana güzar etmədi ki, bana bəşarəti-behişt-i-bərin yetürmədi. Və mən heyrətdəyəm ki, aya bu nə əmal cəzasıdır, bən xud müqatileyi-Ali-Rəsula mə'muram. [Əmma] ümidiir ki, müqatılə mürafiqətə mübəddəl ola və Həq dövlətimütabiətinizdə bana səadəti-nəcat müyəssər qila. Hala bənimlə müxalifət olmağın səlah budur ki, mütəhhəratı-hücəratı-ismət bəhanəsiylə sizün orduyi-hümayununiz bizim əskəri-şərarət əsərimizdən bir mərtəbə müba'ədet ixtiyar edüb nüzul edələr, zülməti-şəb müstövli olduqda irtihal edüb nə canibə murad isə rəvan olun ki, sabah olduqda bən ləşkəri xilaf səmtə çəküb, sohrada bir zaman tərəddüd edüb, “bulmadum” – deyüb müraci'ət qılam və bu mə'siyətdən nəcat bulam”.

Həzrəti-Hüseyn əsrari-hikmət izhar üçün ol səlahi münasib görüb nüzul etdikdə, bir miqdardan bə'id olmaqla anlar xabi-qəflətdə ikən nisfi-leyldə orduyi-humayunun köçürüb canibi-Məkkeyimü'əzzəməyə rəvan oldu. Qaliba ol gecə ərusi-aləm şühədə üçün tə'ziyət istə'dadində olub, gisuyi-müşkbarində rüxsərin nihan etmişdi və şəhidlər və məzлumlar iztirəbin görüb dudi-ahi-zəmin daməniyasimanı dutmuşdu. Əlqıssə, bir zülməti-məhibi-cansitəndi kim, badiyeyi-dəhşətdə Xizri-xirəd sərgərdən idi. Nə mahü sitarədən nişan peydə və nə sübhü afitabdan əsər hüveyda. Anın kibi zülmətdə ol məzлumlar 'inani-ixtiyar qayidi-qəzaya təslim edüb, təmam gecə ciddü cəhdə qət'i-rah qılıub, sübh olduqda mərkəbi-şəhsuvari-meydanişəhadət bir hövlnak mənzildə təvəqqüf edüb, andan ilərү getməgə təqdirdən rüxsət bulmadı və Həzrəti-İmam nə qədər ki, taziyənə urub mütərrik etmək istədi, fayda qılmadı. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey mənəzil və mərahildən xəbərdar olanlar, bilirmisiz bu nə mənzildir?” Dedilər: “Bu zəminə ərzi-Mariyə derlər”. İmam ayıtdı: “Şayəd bir qeyr ismi dəxi var ola?” Dedilər: “Bir ismi dəxi Kərbəladır”. Hüseyn ayıtdı: “Allahu əkbər, haza ərzu kərbin və bəla”¹. Şə'r:

¹ Aman Allahim, bura dərd və bəla toprağıdır.

Budur ol mənzil ki, toprağınə qaynar qanımız,
Bundadır zira məkani-cismi-sərgərdanımız.

Əli Əkbər mütəəllim olub ayıtdı: “Ey pedəri-büzürgvar, bu nə fali-namübarəkdir?” Hüseyin ayıtdı: “Ey nuri-didə, Əliyyi-Murtəzayla əziməti-hərb-i-Siffin etdikdə, bu mənzilə yetdikdə, Həzrəti-Murtəza Düldüldən enüb, İmami-Həsən dizi üzərinə mübərək başın qoyub yuxuya getmiş ikən nagah bidar olub ah çəkdi. İmam Həsən səbəb sual etdikdə ol Həzrət ayıtdı: “Şimdi vaqə’əmdə gördüm ki, bu səhra girdabi-xun olmuş və bənim Hüseynim ol girdaba düşüb mütəhəyyir qalmış. Nə qədər ki, istığasə edər, kimsənə fəryadınə yetməz. Pəs, bana mütəvvəcəh olub ayıtdı: “Ya Hüseyin, bu badiyədə sənə bu vaqi’ə ol versə, nə dərsən?” Dedim: “Ya Əli, səbr edərəm və səbr ilə əcr istərəm ki, “Innəma yuvə’f-fə’s-sabirunə əcrəhum bi-qəyri hisabin”¹.

Pəs, şahzədə buyurdu ki, hicabi-bargahi-rif’ət ol mənzili məxyəmi-xiyami-orduyi-hümayun edələr. Fərmani-vacibül-iz’ən müqtəzasincə ol padşahi-aləmpənahın sərapərdeyi-rif’ətləri səhrayı-Kərbəlaya uruldu və ol sultani-mələyik sipahi-həşmət dəstgahın bargahi-səadətləri meydani-Kərbəlaya quruldu. Şə’r:

Sayə saldı qübbeyi-gərdüna çətri-’ərşsay,
Yetdi səthi-xakə qədrindən kəmali-irtifa’.
Kərbəla gərdün idi, çətri-şəhidi-Kərbəla,
Xeymeyi-xurşid idi, ətnabi-zərrini şü’ə.

Çün Həzrəti-İmamın cəm’i-əf’əli məzahiri-əsrarı-hikmət və mətale’i-qüdrət idi, Hürr bin Yezidi Riyahi ləşkərindən işiraf edüb Məkkə canibinə təvəccəh etmiş ikən, ixtiyarsız Kərbəlaya düşdürü təvəhhümən və təhəyyürdən degildi, bəlkə bu qərəz mənzur idi ki, əziməti-meydani-bəla və təvəccəhi-dəşt-i-Kərbəla kəndünün mahzişücaətlərindən bilinməyüb, rəfiqi olan ə’yanı-dövlətə və ərkanihəşmətə mə’lum ola ki, daireyi-tədbirü təsərrüfindən xaric bir mühərriki-silsileyi-iradət və bədrəqeyi-təriqi-məşiyət var ki, anın əmriylədir hər nə vaqə’ olur.

Nəqldir ki, Həzrəti-İmam səməndi-badpayi-badiyəpeymasından nüzul edüb xaki-Kərbəlaya qədəm basıldıqda, ol xaki-şərif həyasından

¹ Səbr edənlərin mükafatları saysız olaraq ödəniləcəkdir (Qur’an, 39, 10).

sararib, andan bir qübar çıxub gisuyi-mü'ənbərlərin müğəbbər etdi. Ümm Külsüm anı görüb ayıtdı: “Ey əzizim, bir əcib halət və mülahizə qildim və bir qərib arıza gördüm. Bu badiyə toprağından könlümə bir vəhm müstövli oldu”. Həzrəti-İmam ana təselli verüb Şəhrbanuya ayıtdı: “Ey yarı-dilnovaz, və ey həmdəmə həmrəz, bəni bu mövzədə ə'zayi-məcruhla ağışteyi-xakü xun gördükdə vəsiyyətim budur ki, sədayi-növhə ilə bəsisi-təzayüdi-süruri-cəmalin təmaşagahi-əhlisəmatat qılmayasan. Şə'r:

Qılıb gisu pərişan, xatırın cəm' etmə bədxahın,
Sürudi-ah ilə dərdi-dil izhar etmə əşrara.
Açub xurşidi-'arız, qılma rövşən çəşmi-bədbini,
Giriban çak edüb cənnət qapısın açma küffara.

Təmamiyi-Əhli-Beyt ol xəbərdən giryanyü büryan olub dedilər: “Ey şahzadeyi-aləmpənah, bu nə əxbarı-cangüdəzi-cigərsuz və kələmi-ələməncəmə-qəmənduzdur?” Həzrəti-Şahzadə müqəddəmatinəsayehü məvaizlə təselli verdi ki: “Ey cavahiri-mə'dəni-risalət və ey rəyahini-rövzəyi-vilayət, çün iradeyi-təqdiri-Rəbbani budur, səbrdən qeyr nə çarə”. Şə'r:

Surəti-keyfiyyəti-əşya çəkən rəssami-sün',
Kargahi-sən'ətin mövqufi-tədbir eyləməz.
Vadiyi-tədbir sərgərdanıdır aləm, vəli,
Hileyi-tədbir səlbi-hökmi-təqdir eyləməz.

Əlqissə, Həzrəti-İmam ol badiyeyi-xunxar və səhrayı-məlalətasarda qərar dutub, mütəməkkin olduqda, Süleyman bin Sürəd Xuzai əşpaftıa'yani- İraqa bir namə yazub Qeys Ə'rabiylə irsal etdi bu məzmunla ki, “Ey qaibanə izhari-sədaqət qılıb ərzi-iştıyaq edən mö'təmidlər və müxlisanə übudiyyətnamələr irsal edən mücahidlər! Sizin məkatib və mərasilinizi süturi-xütuti səlasili-cəzbi-iradətümüz vaqe' olub, bu canibə təvəccöh qılıb, hala dəştı-Kərbəla ki, bətni-biladi-İraqiƏrəbdır, məxyəmi-nüzuli-orduyi-humayun oldu və Süheyli-iqbaliHicazi- mətlə'imiz bu fəzaya pərtövi-səadət saldı. İmdi gərəkdir ki, qıldığınız əhdə vəfa qılıb və səadəti-məqdəmi-şərifimizi müğtənəm bilib, məzmuni-misali-vacibül-imtisala ittilə' bulduqda nəqdi-can nisar etməgə dərgahi-dünyadan övla olduğun mühəqqəq biləsiz. Həqqa ki,

bu işaretə sizə ehdəyi-təriqi-hidayətdir. Təsəvvür etmən ki, istid'ayimüzahirət və mü'avinətdir, zira səltənəti-aləmi-fani ana dəgməz ki, minnətlə təhsil edələr və zillətlə buraxub gedələr". Şe'r:

Tıği-tövfiq ilə bən qət'i-tə'əllüq qılmışam,
Çəkməzəm minnət, olub mail sərirü əfsərə.
Cün bana məqsud fəthi-aləmi-təcriddir,
Aləmi dutmaqda gün möhtac olurmu ləşkərə?

Qeysi-Ə'rabi Həzrəti-İmamın naməsin Kufəyə ilətüb, Suleymani Xüzaiyə verüb, cavab almaq qəsdinə rəvan olduqda Kufəyə yetmədən Übeydullahi-Ziyadın təli'eyi-əskəri ol namuradı dutub hüzuruna ilətdilər. Qeysi-Ə'rabi Übeydullahi-Ziyada müqabil olduqda naməyi parələdi. Übeydullah ayıtdı: "Nişə naməyi parələdin?" Qeys ayıtdı: "Dost sirri düşməndən məxfi gərək". Übeydullah ayıtdı: "Ey Qeys, əgər bənim siyasetimdən nəcat bulmaq muradınsa, iki işdən birin ixtiyar et: Ya namədə olanlar ismi izhar eylə, ya minbərə çıxub Hüseyn və ətba'ınə nasəza edüb bana və Yezidə sitayış qıl". Qeys ayıtdı: "Ey İbn Ziyad, izhari-məzmuni-namə xud mümkün degil, əmma qəziyyeyiminbər ehtimalpəzirdir. Buyurun xəlq cəm' olsun".

Silsileyi-cəm'iyət müntəzəm olduqda, Qeysi-Ə'rabi minbərə çıxub zəbani-fəsihlə Vacib Bülvücüda həmdü sənə və Həzrəti-Rəsula dürudi-bimüntəha əda qıldıqdan sonra nida qıldı ki: "Ey əqli-Kufə, bən rəsuli-Hüseynəm və gəlmışəm ki, təşrif-işrifindən sizi xəbərdar edəm". Və məzmuni-naməyi ağazdan əncamədək şərh qıldı, Yezidə və İbn-Ziyada nifrin oxuyub, Hüseyn və ətba'ınə sitayışlər qılıub xassü ammə ğərivü qülqülə saldı. Übeydullahi-Ziyad ol vaqı'ədən qəzəbnak olub hənuz minbərdə ikən ol məzlumu şəhid etdirdi. Şe'r:

Nə saətdir ki, gülzari-bəladan bir gül açılma?
Nə dəmdir kim, fələk bir mübtəla bağını qan qılmaz?

Cün Übeydullahi-Ziyad Hüseyn bin Əlinin Kərbəlaya gəldigindən vaqif olub bir namə irsal qıldı, bu məzmunla ki: "Ey Hüseyn, bana Yezid namələr irsal edüb e'ləm edibdir ki, Hüseyn bin Əli ol canibə gəldikdə, bənim bey'ətim andan almayıñca qərar dutmayasan və əgər qəbul etməz olursa, qətlində tə'əllül qılmayasan. İmdi sənə nəsihat edərəm. Kəndünə tərəhhüm edüb Yezidin bey'ətin qəbul et və əgər qəbul etməz isən, əsbabi-mühəribə mühəyya qıl".

Həzrəti-Hüseyin ol namənin məzmununa müttəle' olduqda, [əlindən] buraxdı və əchreyi-mübarəki qəzəbdən gülənari olub buyurdu ki, zəhi bədbəxt qövmi ki, rizayi-xəlqi qəzəbi-Xalıqə ixtiyar edüb ümmətiyüz dedikləri Peyğəmbərin övladın həlak etməklə rizasın istərlər". Şe'r:

Gör nə cahildir ədu kim, də'viyi-İslam edib,
Dövləti-dünya üçün Ali-Rəsul eylər həlak.
Gör nə qafildir ana tabe' olan bədbəxt kim.
Xəlqi xoşnud eyləyib, eylər Xudayı xəşmnak.

Qasidi-Übeydullah ayıtdı: "Ya Hüseyin, nədir bu risalətin cəvabı?" Həzrəti-Hüseyin ayıtdı: "Ma-ləhu indi cəvabin ləqəd həqqət əleyhi kəlimətul-'əzab"¹.

Qasidi-Übeydullah müraciət qılıub, Hüseyin bin Əlinin cəvab verməyüb naməyi buraxdığını ol müdəbirə xəbər verdikdə ol bədbəxt qəzəbnak olub, əhli-məclisə yüz dutub ayıtdı: "Ey əkabiri-Şam və ə'azimi-Kufə, klimdir sizdən ki, mütəsəddiyi-hərbi-Hüseyin olub, hər məmləkəti-mu'zəm ki, İraqdan murad edinsə, ana verüm". Heç kimsənə cəvab vermədi. Bu kəliməyi təkrar edib, kimsənədən cəvab almayub aqıbət Ömər bin Sə'd Vəqqasa ayıtdı: "Ey əşcə'i-bəniQüreyş, bir müddətdir ki, mülki-Rey təmənnasından və diyarıTəbəristan istid'asında. İmdi mülki-Rey və diyarı-Təbəristan hökumətin sənə verdim". Filhal mənşuri-əyalət tövqii-ixtitama yetüb təslim olunduqda bir xəl'ati-faxir dəxi geydirib və bir cənibi-bəqrəftar dəxi mülazimlərinə təslim etdirdi. Bu ən'amı ehsandan sonra ayıtdı: "Ey nəqdi-Sə'd Vəqqas, atan skabiri-səhabədən olub şücaətdə məşhurü mə'ruf idi. Və hala Yezidin təhti-livayi-hökumətində əgərçi mö'təbər sərəfrazlər çoxdur, əmma səndən əşcə' və əqdəm mübariz yoxdur.

Bənim səlahim budur ki, sən sıpəhsaları-ləşkər olub, Hüseyin bin Əli üzərinə ləşkər çəküb andan Yezidin bey'ətin alasan. Və əgər qəbul etməzsə, anın və ətba'ının başların kəsib, bu canibə göndərib, bu xidməti kəndünə mövcibi-izdiyadi-rif'ət və baisi-təzayüdi-mənzilət bilsən".

Ömər Sə'd ayıtdı: "Ey Übeydullah, bu bir əmri-əzİmdir və şüglivəhİmdir. Təfəkkürsüz və təəmmülsüz şuru etmək olmaz. Bana

¹ Ona veriləcək cavabım yoxdur. Ona əzab vacib oldu.

möhlət ver, mənzilimə müraciət qılıb, övladü ətba'ımlə məşvərət edüb, nə məsləhətə qərar verirlər isə, gəlib ərz edəyim". Rüxsət hasil edüb, geydigi xələtə mərkəbi-cənibə binüb, Təbəristan və Rey mənşurun əlinə alub mənzilinə gəldikdə övladü ətba'i anı ol zinətlə görüb ayıtdılar: "Bu ən'amü iltifata səbəb nə vaqe' oldu ola?" İbn Sə'd ayıtdı: "Bu gün Übeydullahi-Ziyadın dəryayı-iltifati təməvvücə gəlüb və nəsimi-atişti mütəhərrik olub, bəni bu ən'amü ehsanla sərəfraz edüb sərəskər etdi, bu şərtlə kim, Hüseyn bin Əli Murtəzayla hərb edüb, ya daireyi-bey'ətə gətürəm və ya dərəceyi-şəhadətə yetürəm". Ulu oğlu ayıtdı: "Heyhat, heyhat, ey qafıl, bu nə xəyalıqələt və əndişeyi-batıldır?! Və nə sevdayı-bihudə və sə'yi bihasildir! Aya, bilməzmisən ki, ol cigərguşeyi-Zəhra və nuri-dideyi-Mustəfa və süruri-sineyi-Murtəzadir və sənin atan Sə'd Vəqqas nəqdi-canın anların yolunda sərf etdi və hala sən anın qəsdinə ləşkər çəkmək istərsən?! Və sən kəndü əlinlə üç məktub yazub, ırsal edüb bu diyara anı də'vət etdin, hala ədrərlə qanın tökmək istərsən. Həqqa ki, müsəlmanam deyən bu əmrə irtikab etməz və də'vayı-İslam edəndən bu əməl zühura yetməz. Şə'r:

At ölü, don yırtılır, Rey mülkü eylər intiqal,
Leyk ta Məhşər qalur baqi vəbali-xuni-Al.

Bəlkə bu nikbətin əsəri Qiyamətdək övladına və ətbainə dəxi sirayət eyləmək müqərrərdir, zira mə'siyəti-ə'zəm və cinayətiəkbərdir".

Ömər bin Sə'd anın sözündən münzəcir olub, yüz döndərib kiçik oglundan nəsihət istədikdə ol həramzadə ayıtdı: "Ey baba, əgərçi qarınışım dedigi sözlərin şəhər olduğu zahirdir, əmma əmri-qayib olub, Übeydullahi-Ziyad etdigi ən'amü ehsan hazırlıdır. Heç aqil nəqdi nisyəyə verməz və qayibi hazırladan övla görməz".

Ömər Sə'd anın səlahin qəbul edüb və ol rə'yə qərar verüb, Übeydullahi-Ziyadın məclisinə golüb, izhari-riza qıldıqda, Übeydullah xoşhal olub, afərinlər oxuyub, filhal beş bin mübarizixunxar həmrəh edüb Kərbəlaya rəvan etdi.

Rəvayətdir ki, Ömər Sə'd təhiyyeyi-əsbab edüb mütəvəccih olmaqdə ikən Həmzə bin Müğeyrə ki, xahərzadəsiydi, ol müdbirin əzimətin görüb ayıtdı: "Ey bədbəxti-əzələt əbəd, bu nə xəyalı-

fasiddir? Aya, İzədi-Cəbbar, Əhmədi-Muxtar və Heydəri-Kərrara rücu'ın olmazmı və Ərəsatı-Qiyamət yadına gəlməzmi?" İbn Sə'd ayıtdı: "Ey əziz, bən dəxi bilirom ki, bu əndişeyi-nasaibdir, əmma zövqi-hökuməti-Rey və Təbəristan cəmi-i-təsəvvüratma qalibdir". Həmzə ayıtdı: "Həqqa ki, hökuməti-təmamiyi-aləm ana dəgməz ki, dünyada bədnəm olasan və axırətdə üqubət bulasan". Ömər Sə'd bu nəsihətdən bir miqdar mütəəssir olub, fəsx-i-əzimətə əzm qılmış ikən yenə hübbi-cah və sevdayı-riyasət dideyi-bəsirətin ə'ma qılıub, zəlalətdə yekcəhət olub ol sərəskəri-sipahi-şəyatin və sıpəhsalarıerbəbi- kibrü kin ənhəsi-övqatda və ərzəli-saətdə sitareyi-nəhs kibi bürçi-münqəlibi-Kufədən tülü' edüb dəşt-i-Kərbəlaya pərtövinühusət bıraxdı. Şe'r:

Aldı təşvişi-qüdumi rahət əhlindən fırq,
Urdu övzai-xiyami sineyi-səhraya dağ.

Və yetdigi saətdə təvəqqüf etməyüb, biədəbanə Həzrəti-Hüseynə bir məktub irsal etdi bu məzmunla ki: "Ey Hüseyn, bu diyara gəldigindən qərez nədir?". Həzrəti-İmam cəvab yazdı ki: "Bənim hüzuruma səbəb sizin namələriniz və izhari-iştiyagınız vaqe' oldu. Həqqa ki, bən bu canibə sizin səlahiniz üçün mütəvəccih oldum ki, məziqi-zəlalətdən fəzayı-nəcata rəhnümalıq edəm. Hala ki, cövhəriiste'dadınıza əsəri-qəbuli-hidayət olmayıb, Müslim Əqilə ol cəfələri rəva gördünüz, mə'lumum oldı. Niyyətim budur ki, darülmülkiHicaza müraciət qılam, əgər mane' olmayasınız".

Ömər Sə'd təsəvvür edərdi ki, Hüseyni-Əli məhzən cidalü qital üçün bu diyarə gəlübdür. Bu cavabla xoşhal olub ayıtdı: "Şayəd sülhlə rəf'i-fəsad mümkün ola və Hüseyn İbn Əli kəndü diyarına müraciət qılıub bu fitnə təskin bula". Pəs, vaqe olan sual və cəvabı Übeydullahə ərz etdi. Ol müdbir cəvab yazdı ki: "Ey sıpəhsalari-Kufə, Yezidin bey'ətin Hüseynə ərz et. Qəbul etməz olursa, bana e'lam edüb mütərəssidi-fərman ol".

İbn Sə'd ol məzmundan mühəqqəq bildi ki, Übeydullah sülhlə razı olmaz. Ol naməyi Həzrəti-İmam hüzurına irsal edüb, Həzrəti-İmam ol məzmundan ibavü imtina' surətin göstərdikdə və keyfiyyəti-hal Übeydullahə ərz olunduqda ol müdbir qəzəbnak olub Həsin bin Təmir və Şis Rəbi'i və Şimri-Zilcövşəni on bin müfsidlə irsal edüb, əmr etdi

ki, Hüseyni abi-Fəratdan mən' qılıub bey'at edənədək su verməyələr. İbn Sə'd ol əmrə ita'at edüb, Ömər bin Həccacı beş yüz namərdə rudi-Fərat zəbtinə tə'yin qılıub, zülali-Fəratı ol dəryayı-fəzilətdən müñqətə etdirilər.

Bu surət Məhərrəm ayının yeddinci gündündə vaqe' oldu və həm ol gün Həzrəti-İmamın ləşkərində əsəri-tə'əttüs peyda olub, qüsunişəcəreyi-nübüvvət və rəyahini-rövzeyi-risalət qəhti-abdan pəjmürdə və hiddəti-'ətəşdən əfsürdə olmağın Əbbas bin Əli əlli nəfər səvarü piyada mübarizlərlə Fərata mütəvəccih olub, Ömər bin Həccacula mühabirə edüb, qalib düşüb, kifayət miqdarı su gətirüb ləşkərgaha yetürdirilər.

İkinci gecədə Həzrəti-İmam İbn Sə'də e'lam etdi ki, əgər səlah isə bir zəman müləqat edəlim. İbn Sə'd ol səlahı qəbul edüb bə'zi mülazimlərlə ləşkərində çıxub və Həzrəti-İmam [dəxi] Əbbas və Əli Əkbərlə müqabilə qılıub ayıtdı: "Ey İbn Sə'd, atan Sə'd Vəqqasdan sənə vəsiyyət bumudur ki, ali-Əbu Süfyana tabe' olub, saqiyiSəlsəbilü Kövsər övladına abi-rəvanı məsdud edüb, təskinihərarətlərin zülali-şəmşiri-abdarə həvalə qılasan və fəcərəvü fəsəqə mülazimətin xanədani-nübüvvət təvəllasından övla biləsən? Ey İbn Sə'd, zəxarifi-dünyaya e'tibar olmaz və ərusi-bivəfayi-zəmanə kimsənəyə vəfa qılmaz. Həqqa ki, sənə izhar etdigidim nəsayeh zimmətimdə mövdü' olan ləvazimati-əmri-mə'ruf və nəhyi-münkərdir. Yoxsa sənin müavinətin və müzahirətindən müstəğni olduğum müqərrərdir". Şe'r:

Biz bəla meydanına vəqf etmişiz can nəqđini,
Xah səndən qeyr bu meydana gəlsin, xah sən.
Bu nə layiqdir sənə kim, bunca əhli-zülmədən,
Olasan qəttali-övladi-Rəsulullah sən?!

Ömər Sə'd ayıtdı: "Ya İbn Rəsulullah, cəmi'i-buyurduğun həqq və sədiqdir. Əmma vəhmim andandır ki, mübaşiri-əmri-qital olmasam, Übeydullahi-Ziyad inadla Kufədə olan məqamü mənziliyi xərab edə". Həzrəti-İmam ayıtdı: "İmarəti-dünyaya nə e'tibar? Axırətdə sənin məqamına mütəkəffil olayım və dünyada dəxi sərayindən yeg mənazil Mədinədə səninçün müqərrər qilayım". Ömər Sə'd ayıtdı: "Bənim Kufədə ziya' və əqarım çoxdur, təsərrüfimdən çıxar". Həzrəti-İmam ayıtdı: "Bənim Hicazda ziya' və

əqarım var, anları sənə verəyim”. Ömər Sə’din bəhanəsi münqətə’ olub xəmuş oldu. Həzrəti-İmam gördü ki, qabili-nəsihət degil, dedi: “Ey zalim, bu əməldə təsəvvür etdigin muradına yetməyəcəksən”. Filvaqe’ öylə oldu. Əndək zamanda Muxtari-Əbu Übeydə çıxub ol müdbiri və oğlunu siyasətə yetirdi və nəcasətlərin yer yüzündən götürdü. Şe’r:

Zalimi sanma kim, murada yetər,
Zülm bünyədi üstüvar olmaz.
Bəhrəmənd eyləməz fəsad əhlin,
Məkr nəqşinə e’tibar olmaz.

Rəvayətdir ki, şəhzadə andan mə’yus mənzilinə müraciət etdikdə Bərir bin Həsin-Həmədani ki, əfzeli-zühhadi-əsrdi, İmamin icazətiylə nəsihət üçün ol gümrahın ləşkərinə gedüb, icazətsiz məclisinə girib, səlam verməyib oturdu. İbn Sə’d ol haltdən mütəəccüb olub ayıtdı: “Ey əziz, nə mane’ oldu ki, səlam vermədin?”. Bərir ayıtdı: “Səlam müsəlmanlara məxsusdur”. İbn Sə’d ayıtdı: “Məgər bən müsəlman deyiləm?” Bərur ayıtdı: “Hədisi-Mustəfəvidir ki, “Əlmuslimu mən səlimə'l-muslimunə min yədihi və lisanihi”¹. Və sən Həzrəti-Rəsul övladını abi-Fəratdan mən’ edüb daiyə qılmışsan ki, hərb edüb qətl edəsən. Bu təqdirlə İslaminə hökm olunurmu?” İbn Sə’d ayıtdı: “Bən dəxi bilirəm ki, övladı-Rəsulla hərb edən müstəhəqqi-əzabi-əlim və müstəiddi-iqabi-cəhim olur. Əmma tərki-hökuməti-Rey və Təbəristan edə bilməzəm”. Bərir olbədbəxtdən novmid olub məclisindən çıxdı. Qit’ə:

Hər bixirəd ki, fisqü fəsad ilə dutdu xu,
Olmaz hədisi-əhli-xirəd kargər ana.
Zatında hər şəqi ki, Zühal kibi nəhsdir,
Bin Müştəri sə’adəti etməz əsər ana.

Rəvayətdir ki, Şimri-Zilcövşəni-şəqi ol əhvala vaqif oludqda filhal Kufəyə rəvan olub Übeydullahi-Ziyada ərz etdi ki, Hüseynlə Ömər Sə’d arasında ixtilat olub gecələr mücalisət edərlər, bilməzəm nə tədarükədir. Übeydullahi-Ziyadın ol xəbərdən qəzəbi tügən

¹ Müsəlman olan o kişidir ki, dilindən və əlindən müsəlmanlar salamatdır.

edüb Ömər Sə'də bir namə yazdı bu məzmunla ki: “Bən səni müharibət üçün göndərmişəm, müsahibət üçün göndərməmişəm. Bilirəm ki, sən bu əmri-xətinin öhdəsindən çıxmazsan. Təbəristan və Rey mənşurın Şimri-Zilcövşənə təslim et”.

Ömər Sə'd ol namədən mütaəssir olub, ol cəfakar-bədkirdarın atası-fəsadi Übeydullahın dəmi-sərdindən zəbanə çəküb, müharibə və müqatiləyə yekcəhət olub, pərdeyi-mühabavü müvəsa aradan götürdü. Rəvayətdir ki, Məhərrəmin səkkizinci gündündə ləşkəri İslama asarı-tə'əttüs zahir olub ol, çeşmeyi-həyata ərz olunduqda ol Həzrət işarət etdi, bir mövze'i həfr etdilər. Bir çeşmeyi-zülal çıxub cəm'i-ləşkər sirab olduqdan sonra yenə pünhan oldu və bu xəbər dəxi Übeydullahı irişiб, ol zalim təhdidlə Ömər Sə'də e'lam etdi ki: “İstima” olunur ki, Hüseynə badiyədə həfri-abyar edüb fəraigət rüxsətin vermişsən. Bu qəziyyə naməqbuldur, gərəkdir ki, əhvalına müzayıqə verib təmkini-rahət verməyəsən”. Həm ol saat Məhəmməd Əş'əsi dört bin mübarizlə və anın əqəbincə Qeys bin Əxməsi iki bin namərdələ və ana mütəaqib Həccac bin Hərəzi bin mübarizlə ırsal edüb, on altı bin mübariz cəm' oldular. Ol hücumu görüb Həbib bin Müzahir ayıtdı: “Ya İbn Rəsulullah, qəbileyi-Əsəd bu qürbdədir. Əgər icazət olursa, varub anları təriqi-hidayətə irşad etmək olur, zira ol tayifədə mərtəbəyi-şəhadət talibi olanlar coxdur, əmma bu [mə'rəkədən] xəbərləri yoxdur”.

Əlqıssə, şərəfi-icazət hasil edüb ol qəbiləyə varub nida qıldı ki: “Ey sə'adəti-şəhadətə müştəq olanlar, və ey dövləti-baçı istid'a qılanlar!” Şe'r:

Şəhbəzi-aşıyanı-vilayət həlakinə,
Səhrayı-Kərbəlada hücum eyləmiş qürab.
Şiri-şikargahi-ğəzədan hücum edib,
Əzmi-Fərat şəhdini mən' eyləmiş kilab.

Rəvayətdir ki, ol tayifədən doqsan şuca'i-namdar və mübarizikinəgüzər [İbnül-Bəşiri kəndlərinə sərdarlı] sərxeyl edüb, mükəmməl və müsallah Həbibib-Müzahirlə Həzrəti-İmam hüzuruna mütəvəccih oldular. Ömər Sə'd ol əhvalı mə'lum edüb, Əzrəqi-Şamiyi dört bin namərdələ yollar mühafizəsinə ırsal etmişdi. Fərat kənarında bir-birinə mülhəq oldular. Ol mücahidlər dəxi anlardan dönməyüb, bünyadi-

cidalü qital edüb, ol müsəlmanların bə'zi məqtul olub, bə'zi məhzum, canibi-Kərbəlaya yol bulmayub, kəndü qəbilərinə müraci'ət qıldılar.

Həbibi-Müzahir mə'yus və məhrum Həzrəti-İmama mülhəq olub surəti-əhval ərz etdi. Übeydullahi-Ziyad ol hala dəxi müttöle' olub Ömrə Sə'də qəzəbamız bir məktub irsal etdi ki, "Eşitdim ki, Hüseynə möhlət vermişsən qəbayılə namələr göndərib ləşkər cəm' etməgə. Həqqə ki, namə yetdikdə ibtidai-hərb edüb anın əmrin sərəncam etməyəcək olsan, sənə və cəm'ii-hüzurində olanlara siyasətlərim toxunur".

Heyni-vüsuli-namə əgərçi axiri-ruz olub qürubi-afitaba qərib idi, sabahadək səbr etməyüb, siyasətdən ehtiraz edüb, İbn Sə'd təmamıyləşkərin mürəttəb edüb mütəvəccih-i-hərb oldular. Şe'r:

Məhçeyi-rayət oldu gərdunsay,
Ərşə çıxdı sədayi-naleyi-nay.
Səf çəküb ləşkəri-müxalifi-din,
Lövhə-xətti-ğəm oldu ruyi-zəmin.
Əxtəri-ruzgərdi-ləşkəri-Şam
Səfheyi-afitaba saldı zəlam.

İttifaqən ol gün Məhərrəm ayının doqquzuncu günü idi və Həzrəti-İmam ol vəqt məsnədi-asayışdə idi. Naleyi-nay və növhəyinəfirdən bidar olub Əbbasə əmr etdi ki, anlara müqabil durub həqiqəti-hal mə'lum edə. Əbbas igirmi mübarizlə anlara istiqbal edüb, hərb üçün gəldiklərin mə'lum qılıub Həzrəti-İmama xəbər yetürdükdə Həzrəti-İmam buyurdu ki, ey Əbbas, bu cəmaətdən bu gecə möhlət istəyib döndərə gör, zira bu gecə cüm'ə gecəsidir və intihayı-əyyami ömrümüz mərasimi-tətű ibadətə iştirəl. Sabah olduqda hər nə səlah isə, əməl oluna.

Əbbas ol ləşkərə müqabil durub nida qıldı ki, ey müsəlmanlar, cigərguşeyi-Rəsulullah sizdən bu gecə möhlət istər. İbn Sə'd ümərayi-ləşkərinə məşvərət qılıub, möhlətə səlah görməyüb dedilər: "Sizə aman yoxdur". Əbbas ayıtdı: "Ey birəhmlər, bu nə zülmisərihdir ki, nəqdi-Rəsulullaha bu gecə möhlət verməyəsiz?! Və ey bədbəxtlər, bu nə zülmisi-sərih və əmri-qəbihdir ki, cəm'ii-ömrünüzdə Həq rizasına girməyəsiz?! Həqqə ki, əgər şəhsüvariməydanivilayətdən sibqəti-hərbə rüxsət alsaydım və sultani-sərirə-İmamətdən

təqəddümi-rəzmə icazət bulsaydım, zəbani-tığ ilə cəvabınız verərdim”.

Əlqissə, ləşkər ol mükəlimədən həya qılıub, müharibə əmrində tə'ellül edüb, bizzərurə rüəsayi-ləşkərə dəxi müraciət lazım gəlüb, qəziyyeyi-hərb ol gecə mövquf oldu. Əmma Həzrəti-İmam cəm'iioshabü əhbabin cəm' edüb buyurdu ki, orduyaşı-şərifin bir tərəfindən rəhgüzəri-hərb üçün yol qoyub, baqi ətrafına xəndəq məhfur edüb xarü xaşakla doldurub od ularla ki, ibtali-mə'rəkeyi-cidalü qitala məşğul ikən müxəddərati-süradiqi-'ismət müxaliflərdən mütəhəssin olalar.

Ol atəşin şö'ləsi zəbanə çəkdikdə Malik bin Ürvə ki, əşəddi-əhlinifaqdi, mərkəbinə binüb, cövlən qılıub nə'rə urdu ki, “ey Hüseyn, atəşi-duzəxdən müqəddəm kəndünü atəşi-dünyaya yaqdın”. Hüseyn ayıtdı: “Kəzəbtə ya əduvvəllah”¹. Güman edərmisən ki, bən duzəxə girib, sən əhli-behişt olasan?”. Müslimi-Əvsəcə ayıtdı: “Ya İbn Rəsulullah, icazətin olsa, bir xədəngi-zəhrəşikafla bu məl'una duzəxi göstərmək olur”. Hüseyn ayıtdı: “Ya Müslim, istəməm ki, bənim ləşkərimdən ibtidayı-hərb ola. Əmma təmaşa qıl ki, bu məl'um qəhririhiyə necə giriftar olur?” Pəs, ol saliki-rahi-həqiqət yüzün dərgahibiniyaza dutub ayıtdı: “Əllahummə cirrəhu ilən-nar”², yə'ni “İlahi, bu məl'unu silsileyi-üqubətlə atəşi-suzanə çək”. Filhal “Də'vətü'l-məzlumi mustəcabətun”³ müqtəzasincə ol məl'unun mərkəbi ixtiyarsız anı alub, Həzrəti-İmamın ləşkərinə mütəvəccih olub, xəndəqə yetdikdə iltihabi-nairədən rəm qılıub ol məl'unu atəşi-suzana buraxdı və ol halətə iki ləşkər təmaşa qıldılar.

Həzrəti-İmam səcdeyi-şükr edib, duaya məşğul olub derdi ki: “Ya Rəb, zürriyəti-Əhli-Beyti-Rəsuləm və yetimü məzlumi-Bətuləm. Sən dadımı bu zalimlərdən alasan”. Məhəmməd Əş'əsi-Kufi nə'rə urdu ki, ey Hüseyn, sənə Peyğəmbərin nənisbəti var ki, anda laf edərsən? Hüseyn ayıtdı: “Ya Rəb, İbni Əş'əs nəsəbim qət' edər, istərəm ki, bu gün cəzasın verəsən”. Hənuz dua təmam olmadın ol məl'unun bətni-napakında bir təqaza olub mərkəbindən yerə endi ki, tədaruki-əhval edə. Əvrətinə bir əqrəb niş urub, nəcasət içərə dolanub, məksuful’əvrə can tapşurdu.

¹ Ey Tanrıının düşməni, yalan söylədin.

² Tanrıım, onu atəşə çək.

³ Məzlumun duası qəbul olunur.

Həm ol zəman Cə'də Qərani müqabilə gəlüb avaz yetürdi ki, ey Hüseyn, zülali-Fərat ki, dəryasifət təməvvücdədir, həqqə ki, sənə və ətba'una andan bir qətrə su verilməz, ta təşnələb hələk olasuz. Həzrəti-Hüseyn giryən olub dua qıldı: “Əllahummə əmithu ətşanən”¹.

Filhal ol məl'unun mərkəbi bivasitə rəm qılıub anı buraxub, ol məl'un piyadə hər canib yığırlıb “Əl-’ətşu, [əl-’ətşu]”² derdi və hər nə qədər su verirlərdi, içə bilməyüb xüskləb can tapşurdu. Və ləşkəri Yezid ol kəramətləri görürəldi, əmma faidə qılmazdı və ayineyətiqadlarından bu seyqəllərlə jəngi-küdürüət açılmazdı. Şe'r:

Pak etməgə ərbabi-xəta səfheyi-qəlbin,
İzhari-kəramət qılur əhli-nəzər, əmma
Zalimlərə izhari-kəramət əsər etməz,
Qılmaz dili-Fir'anu münəvvər Yədi-Beyza.

Bu kəramətlərdən sonra Həzrəti-Sultani-Kərbəla cəm'ii-ixvanü övladü ənsəbin cəm' edüb, bir kürsi nəsb qılıub, üzərinə çıxub bir xütbə ağaz etdi bu məzmunla ki: “Şərayifi-sipasi-biqiyas ol müdəbbiribiniyaza ki, məzmuni-kitabeyi-eyvani-bargahi-qürbi əsrəri-möhnətü müsibətbəyandır. Şe'r:

Ol nəsəqbəxşı-ümuri-kargahi-sün' kim,
Şəhdi-lütfi möhnətamızı bəlaəngizdir,
Cuybari-gülşəni-ehsanı tiği-abdar,
Səbzəyi-gülzari-qürbi xəncəri-xunrizdir.

Və lətayifi-həmdi-bihəd ol mə'suqi-əşiqgüdəza ki, hilyeyisərapərdeyi-hərimi-qürbi-qəbulu məhrəmlər və müqərrəblər qanıdır. Şe'r:

Zəhi sultani-müstəğni ki, cami-iltifatindən,
Nəsibi-əhli-təslimü təvəkkül zəhri-qatıldır.
Kəmali-iltifati qayəti-qəhrindədir müzmər,
Cəfasindən tənəffür qılmayan lütfinə qabildir.

Və dürudi-namə'dud ol əşrəfi-kainata ki, sülləmi-ehtimaliməsaib payeyi-qədrin dərəceyi-Me'raca yetürmüş və təcərrö'i-zəhri-

¹ Tanrıım, onu suya təşnə ikən öldür.

² Susadım, susadım.

bəla təb'i-səlimi-müstəqiminə nişaneyi-tövfiqi-təqərrüb vermiş. Şe'r:

Ol şəhi-mə'mureyi-ənduhü iqlimi-bəla,
Kim diyari-dord to'mirində sərf etmiş həyat,
Salmamış viraneyi-dünyaya zilli-e'tiqad,
Açmamış cəm'iyyəti-əsbaba çəsmi-iltifat.

Səraiti-həmdü sənadan sonra buyurdu ki: "Ey daireyimütabi'ətimdə və hövzeyi-intisabimdə olan vəfadarlar. "Cəzakumullahu xəyrən"¹. Sizdən xoşnudam. Təriqi-mürafiqətimdə təqsir etmədiniz və daireyi-mütabi'ətimdən təriqi-müxalifət tutmadınız. Hala istəmən ki, naireyi-möhənətimdən sizə şərarəti-məzərrət irə və sərsəri-müsibətimdən gulgari-cəmiyyətiniz xəzani-təfriqə görə. Və bənim bu gecə bu cəfapişəldən möhlət istədigimdən qərəz hələveyi-həyatımdan istifayi-təməttö etmək degil, bəlkə məqsudum budur ki, çün şahidi-tövfiqi-şəhadət pərdeyi-xəfada ikən ərzi-cəmal etdi və nihali-həyati-müstə'arım bərgriz olmağa və'də yetdi. Şe'r:

Gəldi ol dəm ki, fəna pərdəsin çak qılam,
Bəzmi-vəhdətdə bəqa ləzzətin idrak qılam.

Və bilürəm ki, bu tayifənin məqsudları bənəm və bana zəfər bulduqdan sonra sizə iltifat etməzlər. Səlah oldur ki, bu gecə fürsət var ikən gürüh-gürüh ətrafü cəvanibə pərişan olasuz və qərqeyi-tüfanibələ olmadan bir nəcat bulasuz. Şe'r:

Çıxmadan dəsti-iəsərrüfatdan 'inani-ixtiyar,
Fikr edüb möhnətdə tədbiri-nəcat etmək gərək.
Hadisati-dəhrdən qafıl gərəkməz adəmi,
Surəti-halına hər kim iltifat etmək gərək.

Bu kəlimati eşitdikdə alü ətba'ü əşya'indən fəryadü fəğan fəlakidəvvərə çıxub ittifaqla ayıtdılar: "Ey xazini-gəncineyi-əsrarı-hikmət və ey kaşifi-rümuzi-vilayət, haşa ki, xaki-payınə nəqdi-can nisar olmadan dövləti-mülazimatindən müfariqət mümkün ola və və'dəgahi-

¹ Allah sizə yaxşılıq versin.

bəlada xəl'əti gülrəngi-şəhadət geymədən bu mə'rəkədən çıxmaq surəti-ehtimal bula!” Şe'r:

Biz ibtidayi-xilqətü ağazı-ömrədən,
Nəzri-nisarın eyləmişüz nəqdi-canımız.
Mümkün degil mülazimətindən müfariqət,
Ta səfheyi-vücudda vardır nişanımız.

Həzrəti-İmam təriqi-vəfada anları sabitqədəm görüb, dua qılıb Müslimi-Əqil övladınə ayıtdı: “Ey əzizlər, biz Kufə xəlqinin məva'idi-kaziblərinə e'timad edüb, Müslimi ol diyara irsal etdik və ol müfsidlər təriqi-müxalifət dutub ol məzлumu şəhid etdilər. Hala səlah oldur ki, siz validənүz alub Bəni-Təyy qəbiləsinə varub andan mütəvəccih-Mədinə olasuz ki, xanədanınız mühədim və mün'ədim olmaya”. Övladi-Müslim bu kəlimati-cangüdazdan xüruşa gəlüb ayıtdılar: “Haşa ki, xidmətindən müba'idət ixtiyar edəyüz! Ya Hüseyn, iltimasımız budur ki, babamız və qarınlaşlarımız müqəddəmeyiləşkəri- şəhid olduğu kibi bizə dəxi bu sə'adət müyəssər ola”. Şe'r:

Çün bəqa mülkindədir cəm'iyyəti-əhli-vəfa,
Ruyi-dil ol məqsədi-ə'laya döndərmək gərək.
Neylərüz heyranü sərgərdan qalub, himmət dutub,
Darı-dünyadan 'inan üqbaya döndərmək gərək.

Həzrəti-İmam anlara dəxi dua qılıb cəm'ii-əshabına rüxsət verdi ki, varub ta'ətü ibadətə iştigal edələr. Və kəndü dəxi sə'adətsərayinə mütəvəccih olub ibadətə məşğul oldu.

Onuncu bab

HƏZRƏTİ-İMAM HÜSEYNİN LƏŞKƏRİ-YEZİDLƏ MÜHARİBƏSİN BƏYAN EDƏR VƏ OL İKİ FƏSLDÜR

Fəsl i - əvvəl :

ŞƏHADƏTİ-HÜRR VƏ BƏ'Zİ ŞÜHƏDA

Çün müttəfiqi-əleyhi-ərbabi-'üqul və mö'teqidi-əshabi-qəbul oldur ki, ədl ümuri-mütəvəssiti-mütəsaviut-tərəfeyndən ibarətdür və kövr ifratü təfriddən bir kinayətdür, lacərəm təriqi-əməldən hər üdula iki kövr mülazim olur. Bu səbəbdən qilləti-ədl və kəsrəti-cövr lazım gəlməgin əksəri-xəlqi-cahan ərbabi-fitnəvü fəsad olub, əqəlli-əhlizəman əshabi-səlahü sədaddır. Şe'r:

Ümuri-mərtəbəyi-əddildir təvəssüti-hal,
Üduli mövcibi-ifratü baisi-tsəfrir.
Səbəb budur ki, olub ədl kövr məglubi,
Həmişə fitnədən olmaz bəri büsati-bəsat.

Hər ayinə sultani-təbiət müstəxdimi-əsnafi-cövr olmağın və şəhriyari-əql iqtibasi-ənvəri-ədl qılmağın peyvəstə biri-birinə münaze'dir və münaziətləri cəm'iyyəti-əsbabi-nizamü intizama mane'dir. Şe'r:

Təbiət talibi-zövqü tərəbdür,
Təriqi-əql qanuni-ədəbdür.
Təbiətdir məzidi-rif'ətü cah,
Muradi-əql tərki-masivallah.

İlahi, pərtövi-inayətindən ianət istid'a qılınur ol dəm ki, sultanitəbiət diyari-bədəndə sipahi-rəzilət cəm' edüb, əsləheyi-mənahi və məlahi mürəttəb qılıub, şəhriyari-əqlin ləşkəri-sidqü salahın mütəfərriq

edüb məglub qıla. Və əsəri-mərhəmətindən müavinət iltimas olunur ol saat ki, mülki-təndə istilayi-hücumlu-ləşkəri-həvadan məliki-ruh müztərib və mütəhəyyir qala. Nətə ki, təğəllübü tügəyani-ləşkəri Yezidi-pürçəfadan şəhidi-badiyeyi-Kerbəla və hücumlu-hümumiş'dadan Hüseyn bin Əliyyi-Murtaza. Şe'r:

Surəti-təhrirə gəlməz olsa dəryalar midad,
Şərhi-bidadü bəlayi-rəzmgahi-Kerbəla.
Kerbəlada həsr olub aləmdə hər möhnət ki, var,
Bənd qılmışdır təriqi-səbri Şahi-Kerbəla.

Raviyi-rəvayəti-cigərsuz və naqili-hekayəti-qəmənduz bu tərzlə tərtibi-süfufi-ma'rəkəyə kəlam vermiş və bu tərzlə silsileyi-rəvayəti təhrikə gətirmiş ki, çün şəbi-Aşura Həzrəti-Sultani-Kerbəla ləşkəri'dadan tətmimli-şəraitli-ibadət və təqdimi-mərasimi-üzri-əshabiitə'ət üçün möhlət tələb qılıb və ol istidə' icabətə yetüb, əndişeyihərbədən filcümlə fariq olub, təvabə' və ləvahiqə ibadətə iştirənil etdi və sabahadək zükürü ünasdan zəmzəmeyi-təkbirü təhlil səvame'imələkuta yetdi. Ol gecə sükkani-süradiqi-ülvi mütəğəyyirül-əhval olub və ümmali-əvalimi-süfli heyrət və dəhşətdə qalub fələk şərmsar idi ki, aya, bu nə tədbiri-nasəvabdı və zəmin müztəribü biqərar idı ki, aya, bu nə bidadi-biheşabdır? Sitarə tə'sirü tədbirdən aciz olmaz, bəlkə dideyi-bidar açub mütəhəyyir qalmış, ərusi-aləm libası-matəm geyüb xəvatini-hərəmsərayi-ismət üçün matəmdə idi və xosrovi-əncüm matəmkədeyi-zülümata girüb şübhəda üçün qəmü ələmdə idi. Şe'r:

Asiman açmışdı əbvabi-məlal,
Əxtəri-iqbala yetmişdi vəbal.
Fövt olub sərrışteyi-tədbiri-kar,
Müztərib qalmışdı dövri-ruzigar.
Münfə'il dövrən müxalif dövrən,
Münzəcir aləm müşəvvəş tövrdən.

Əgərçi Məsiha daməni-xurşidi dutub tülü'ndən mən' edərdi ki, əşı'eyi-ənvar şəhidi-Kerbəlaya sihami-bəla olmaya və gərdun səhər əbvəbin məsdu də etmişdi ki, sübhi-kazibin dəmi-sərdindən ŞahiKerbəlanun şəm'i-həyatı intifa bulmaya, əmma iqtizayı-iqbalişəhadət sür'əti-dövrana isti'cal edüb, təli'eyi-sübhi-sadiq canibi-

məşriqdən hüveyda oldu. Rəvayətdir ki, ol dəm asimandan bir nida gəldi ki, “Ya xəlilullah ədrukni”¹ və ol sədadan Ümm Külsüm müztərib olub, tə’cillə Həzrəti-İmamın mənzilinə gəlib ayıtdı: “Ey bəradəri-əziz, bu sədadan vaqif oldunmu?”. Hüseyin ayıtdı: “Bən vaqif oldum. Hala Həzrəti-Rəsulu vaqi’əmdə gördüm. Ol həzrət bana müjdəyi-şəhadət verüb buyurdu ki: “Ey Hüseyin, səvakini-aləmi-bala və zümrəyi-məlai-ə’la ərvahi-müqəddəseyi-ənbiyayla istiqbali-ruhişərifin qılıub intizarındadır. Cəhd et ki, bu gecə hüzurumuzda iftar edəsən”. Və bu hala müqarın bir fırıştə gördüm əlində bir şüşə. Dədim: “Ya Rəsulullah, bu fırıştə əlində bu şüşə nədir?” Buyurdu ki: “Ya Hüseyin, bu fırıştə mə’murdur ki, zalimlər sənin qanın tökdükdə bu şüşəyə doldurub asimanıa ilətə”. Ümm Külsüm ol halətə giryən olub, Hüseyin ayıtdı: “Ey məzлumə, əhli-beytimi hazır et ki, həngamividə”dır. Şe'r:

Əlvida’, ey dustlar kim, gəldi həngami-səfər,
Orş pərvazinə mürğü-ruhum açdı balı pər.
Yusifi-Misri-qəbuləm, çəkməz oldum həbsi-tən,
Eylədim zindani-təngi-dəhərdən qət'i-nəzər.
Necə ehmal eyləyəm mülki-bəqa əzmində kim,
Şəm'i-ömrüm eylədi izhari-asarı-səhər.
Müztəribdir şövqi-təşrifimdə Şahi-Övliya,
Müntəzirdir ləzzəti-didarımə Xeyrül-Bəşər.

Əlqissə, müxəddərəti-sərapardəyi-təharət və rəyahini-riyazivilayət hazır olub, Həzrəti-İmam anları bir-bir bağırına basub, vida’ edüb derdi ki, ey məzлumlar, aya, badiyeyi-qürbətdə bu zalimlər içində əhvalınız nola və əvaqibiniz nə surət bula?” Şe'r:

Dərda ki, rəhgüzari-həvadisdə uğradı
Bidəd girdəbadınə şəm'i-cəmaliniz,
Ey mə'dəni-təharətü ismət gühərləri,
Ya Rəb, nə ola xaki-məzəllətdə halınız?

Bir tərəfdən Şəhrbanu giribani-təhəmməl çak edüb derdi ki: “Ey biçarələr qəmxarı və ey şikəstələr qəmküsarı! Bu şahzadələri yetim

¹ Ey Tanrıının sevgili qulu, imdadımıza yetiş!

qoyub, kimin öhdəsində buraxıb gedərsən və bu əmanətləri kimə təslim edərsən?" Şe'r:

Hic kim, ya Rəb, bana manənd möhzun olmasun,
Surəti-hali-həvadisən digərgün olmasun!
Bir yana ənduhi-qürbət, bir yana hicrani-dust,
Necə dil püriztirəbü didə pürxun olmasun?!

Və bir tərəfdən Ümm Külsüm naxuni-ənduhla rüxsareyigülgünün parə-parə qılıb növhə qılurdu ki: "Ey çırığı-xanədanirisalət və ey şəm'i-şəbistani-İmamət! Əliyyi-Mürtəza mütəvəccihirövzeyi- rizvan olduqda atəşi-fəraqına mövcibi-təskin olan Həsəni Müctəba idı. Və ol Həzrət intiqal etdikdə sənin sayeyi-atifətin bize mə'məni-riza idı. Aya, səndən sonra məhrəmimiz kim ola və xatirimiz kiminlə təsəlli bula? Şe'r:

Bu müsibət qəfləti-mövt ilə asandır bana
Kim, qılur gərduni-gərdan canımı təndən cüda.
Bu müsibət andan əfzundur təəmmül eyləsən
Kim, bəni səndən cüda eylər, səni bəndən cüda.

Və gahi bu sürüdla növhə bünyad edərdi. Şe'r:

Çərxi-zalim aqibət mülkin xərab eylər, diriğ!
Əmri-naməqbulü fikri-nasəvəb eylər, diriğ!
Zülməti-hicran ilə tarik edüb aləmləri,
Əbri-bidadi niqabi-afitab eylər, diriğ!

Bu müsibətdə ikən əsəri-sübh peyda olub, Həzrəti-İmam afitabvar hərəmsəradan mütəvəccih-i-səhra olub, təyəmmüm qılıb cəmaətlə nəmaza məşğul oldu.

Rəvayətdir ki, əvradi-nəmaz ixtitama yetmədən və Həzrəti-İmam duayı-namazı təmam etmədən mə'siyət sərməstlərindən sədayi-cuşu xüruş qubbəyi-əflaka çıxub və bişeyi-bid'ət bəhayimindən sədəmatiəsvati-namülayim guşigərdən kər qılıb, naleyi-nayi-rəzmi və sədayi-kusi-hərbi mübarizlərə səlayi-harb urub, zalimlər ərseyi Kərbəlaya ələmlər yürütdülər və sipahi-zəlalət fövc-fövc səvarü piyadə mütəvəccih-i-meydan olub, gübari-tirədən ayineyi-ruyi-

zəmini mükəddər etdilər. İbn Sə'di-səfih tə'biyeyi-səfi-sipah edüb, meyməneyi-naməysuri Ömrə bin Həccaca müsəlləm edüb, meysəreyi-nameysuri Şimri-Zilcövşənə namizəd qılıub, kəndü qəlbisipah oldu. Şe'r:

Zəhi bədbəxt kim, kəsbi-şəqavət ixtiyar etdi,
Özün dünya üçün bədnəmi-ruyi-ruzigar etdi.
Zəhi-müdbir ki, məğlubu olub aləmdə şeytanın,
Fəsad etməkdə insanı mələkdən şərmsar etdi.

Və bir canibdən dəxi meydani-mücahidət cansiparləri və ərseyişəhadət vəfadalarları ol cuşu xüruşdan mütənəbbəh olub, bəlkə bəzmibələda ol təranələrdən zövqlər bulub, bir-bir nə'reyi-məstənə və xüruşı-mərdənə ilə künyətlər verub ol sultani-mülkastanın astaninə gəldilər və rüxsəti-meydan bulub təsbihü təhlillə ərseyi-karzara mütəvəccih oldular. Və Həzrəti-İmam dəxi kəsrəti-sipahi-ə'dadan mütəvəhhim olmayub və qilləti-əhibbadan təğəyyür bulmayub, fərqimübarəkin əmameyi-Rəsulla müzəyyən və bədəni-lətifin dürraeyirisalət birlə mürəttəb qılıub, Rəsul Həzrətlərinin Fəriha nam mərkəbin rikabi-hümayuna çəküb və şəmşiri-zəfərməasırın həmayıl edüb, cövlən edərək səfi-sipaha gəldi və sipahi-səfərpənahə tərtib verüb, məyməneyi-meymuni Züheyər bin Mücəllaya rucu' edüb, meysəreyimeysuri Həbib bin Müzahirə müqərrər qılıub, rayəti-fəthayəti Əbbas bin Əliyyi-Murtəzaya tapşırub, kəndü bizzat iman kibi mö'minlərin qəlbində qərar dutub şəhadətə müntəzir oldu.

Ol gün ərusi-xəlvətsəray üfüqi-matəmkədeyi-dünyaya xəraşidəruy və pərişanmuy çıxdı və piri-sipehri-xəmidəqamət təriqi-tə'ziyət dutub daməni-libası-nilgunə çaklər biraxdı və əbkari-əncüm tabinəzzareyi-məsaibi-xəvatinini-hərəmsərayı-nübüvvət gətürməyüb-pərdeyi-hicaba girdi və nəsimi-səhər şühəda üçün dəmadəm ahi-sərd çəküb məzaci-kainata küdürüt gətirdi. Rizvan riyazi-cinana zinət verdi ki, ruhi-şəhidi-Kərbəla mehman olur və hura dideyi-iştıyaq açub mütərəssid oldu ki, nuri-dideyi-Zəhra gəlür. Şe'r:

Çıxdı gün, ya sineyi-gərduna urdu tazə dağ
Bərqi-ənduhi-dili-övladi-Xeyrül-mürsəlin?
Sübh pərtəv saldı, ya məzlumlar halın görüb,
Qüssədən bimar olub zərd oldu rüxsarı-zəmin?!

Rəvayətdir ki, iki canibdən süfufi-müharibə mürəttəb olduqda və keyfiyyəti-həqqü batil və küfrü iman imtiyaz bulduqda HəzrətiSultani- Kərbəla səfi-sipahindən çıxub, ol bisəadətlərə müqabil durub səlabətű sövlətlə bu beysi inşa qıldı. Şe'r:

Ənəbnə nəbiyyə't-tuhri min ali-Haşim,
Kəfani bi-haza məfxəri hinə əfxəru¹.

Yə'ni bən fərzəndi-Pəsuli-Xudayam və nütfeyi-sərvəriənbiyayam. İftixar etdikdə bana bu fəxr kifayət edər və mübahat qıldıqda bana təfaxür bu yetər. “Ey qövmi-birəhm, başımdakı əmmamə və belimdəki tiğ və əgnimədəki dürrə’ə və rikabımdakı mərkəb Həzrəti-Rəsulullahındır. Və bən varisi-elmi-Rəsulam və nuri-dideyiBətulam. Hərgiz kizbü gəzafa iqdam etməmişəm və mütləq təriqimüxalifəti-Xuda və Rəsul dutmamışam. Mədinədə mücaviri-rövzeyiRəsul ikən bana təmkin vermadınız və Məkkədə mö'təkifi-zaviyeyiqlənət oldugumu rəva görmediniz. Həqqa ki, bana məkatibü mərasil irsal edüb, üzərimə hüccətlər biraxub bu diyara siz götirdiniz və bu fitnəyi təhriki-səlasili-əsbabla siz bu məqama yetirdiniz. Ey Ömrə bin Sə'd, vey Ömrə bin Həccac, vey Şis bin Rəbi'i, bu nə qəddarlıqdır, və ey Sinan bin Ənəs, və ey Şimri-Zilcövşən, bu nə məkkarlıqdır?” Şe'r:

Məkr bünyədi üstüvar olmaz,
Hiylə asarı paydar olmaz.

Ol cəmaət ittifaqla inkar etdilər. Həzrəti-İmam məktubların hazır edüb, anlara hüccəti-təmam etdikdən sonra ol məktubları oda yaxdırdı. Aqibət, Ömrə bin Sə'd müqabilinə gəlüb ayıtdı: “Ey Hüseyn, bu hekayətlər nəticə verməz. Ya Yezidin bey'ətin qəbul etmək gərəksən, ya tərki-həyat eyləmək”. Bu sözü deyüb, bir navəki-dilduz əlinə alub ayıtdı: “Ey əhli-Kufə, güvah olun və Übəydullah hüzurunda şəhadət verin ki, ibtidai-hərbi-Hüseyn bəndən oldu”. Və ol navək canibi-Hüseynə rəvan qıldı.

Həzrəti-Hüseyn məhasini-şərifin əlinə alub ayıtdı: “Ey qövm, qəzəbi-Rəbbani Yəhuda ol zəman istidəd buldu ki, “Uzeyir İbnnullah”²

¹ Haşim nəslindən pak bir peyğəmbərin oğluyam, Öyündükdə bu iftixar mənə bəsdir.

² Uzeyir Allahın oğludur (Qur'an, 9, 30).

dedilər və qəhri-İlahi Nəsaraya ol gün nazil oldu ki, “Məsihu’bnullah”¹ dedilər və sixəti-Sübhani sizə hala müqərrər oldu ki, qəsdi-Ali Rəsul etdiniz. Həqqə ki, sizün bədəninüzdə hər səri-mu bir xəncəri-abdar olsa, “Və ’sabir və ma-səbrukə illa billahi”² dairəsindən inhiraf etməzəm və hər fərdiniz qəsdimə bir ləşkəri-kinəgüzər olsa, “İnnə’llahə yuhibbu’s-sabirinə”³ mərtəbəsinin tərkin tutmazam”.

Rəvayətdir ki, ləşkəri-Yezid, İbn Sə’din iqdamın gördükdə ana iqtida qılıub, Həzrəti-İmama bir mərtəbə tirbaran etdirilər ki, pəriüqabdan çeşmeyi-afitab tutuldu və zəxmi-peykani-abdardan ruyizəmin məsabeyi-ğərbəl oldu. Həzrəti-İmam ol hücumdan səfi-sipaha müraciət qılıub əshabü əhbabınə ayıtdı: “Ey vəfadalarlar və cansiparlar, müstəid olun və təhiyyeyi-əsbabi-səfər qılun ki, dəmi-xunrizdir və həngami-rəstaxizdür”. Və Ömər bin Sə’din peyki-peykani bu xəbər pəyamına gəldi və qasidi-navək bu peygamlı varid oldu və bu vaqıə səbahicüm’ə aşırı-Məhərrəm, hicrətin altmış altinci yıldında vüqu’ buldu. Və ləşkəri-müxalif bir rəvayətdə on yeddi bin nəfər və bir rəvayətdə otuz bin nəfər, əmma əsəhhi-əqvalla igirmi iki bin mübariz olub və ləşkəri-İmam bir qövllə səksən nəfər və bir qövllə yetmiş iki nəfər olub, otuz iki atlu idi və baqi piyadə idi. Və əksəri-rəsaildə icmal ilə şərh etmişlər, əmma Həzrəti-Mövlana Hüseyin Vaiz əleyhirrəhmə filcümlə təriqi-tefsil dutmuş.

Raviyi-əxbari-mələlətasar bu tərzlə itmami-rəvayət vermiş və naqılı-göftarı-küdürüətasar bu tərzlə göftara zinəti-tətmim yetirmiş ki, çün süfufi-ləşkər mürəttəb oldu. Hürr bin Yezid Riyahi Ömər Sə’din hüzuruna gəlüb ayıtdı: “Ya İbn Sə’d, əlbəttə, Hüseynlə müharibə etmək müqərrəmdir?” İbn Sə’d ayıtdı: “Bəli, müqərrədir. Bu hərbdə qanlar tökülmər və başlar kəsilmər”. Hürr ayıtdı: “Rəsulullahha Qiyamət günü nə cəvab verirsən?” Ömər Sə’d cəvab verməyüb, Hürr kəndü ləşkərinə müraciət qılıub, heybət və səlabətdən ləvni mütəğəyyir olub və qəlbə mütəhəyyir olub biqərəndi. Qarındaş andan sual etdi ki, “ey pəhləvanı-ərəb, hərgiz heç mə'rəkədə səndən bu təzəlzül müləhizə olunmayub, mə’ə qilləti-ə’da bu nə təğəyyürdür ki, səndə zahir oldu?” Hürr ayıtdı: “Ey bəradər, bana ə'dadan təvəhhüm yoxdur, əmma behişt və duzəx arasında mütəhəyyir qalmışam və həqqü batıl

¹ Məsih Allahın oğludur.

² Səbr et, sabrin ancaq Allah(ın yardımımı) ilədir (Qur'an, 16, 127).

³ Allah səbr edənləri sevir.

imtiyazında heyran olmuşam". Bu təkəllümdə ikən ixtiyarsız bir nə'rə urdu ki, "əlmənnətu lillah, məkməni-qeybdən məş'əleyi-nuri-hidayət zahir olub bəni təriqi-zəlalətdən sirati-müstəqimə buraxdı". Şe'r:

Lilləhil-həmd ki, bən sahibi-irfan oldum,
Qabili-mərtəbəyi-səhhəti-iman oldum.
Əməli-batıl imiş Ali-Məhəmməd büğzü,
E'tiraf eylədim ol cürmə, peşiman oldum.

Pəs, səməndi-badpayə kövən vərüb, kəndü ləşkərindən çıxub ləşkəri-Hüseynə mülhəq olub, mərkəbindən enüb, rikabi-hümayuninə yüz sürüb ayıtdı. Şe'r:

Ey çirağı-təl'ətin şəm'i-şəbistani-sürur,
Gərdi-xaki-rəhgüzərin tutiyayı-çeşmi-hur.
Ya Əmirəlmö'minin, üsyana iqdam eylədim,
Bilmədim ki, böylə tügyan edə ərbəbi-qürur.
Bilmədim ki, dutmayub şəm'i-risalət hörmətin,
İrtikabı-zülmü bidad edə qövmi-bışūr.
Ya Şəfi'ülmüznibin, üzri-günahim qıl qəbul,
Görmə caiz bünyeyi-ümmidə hirmandan fütur.

Bu təriqlə çox niyazlar edüb təzzərə¹ etdi ki, ya İmam, aya mə'zirətim məqbul olurmu ola? Həzrəti-İmam ayıtdı: "Ey Hürr, dərgahi-lütfü ehsan əhli-etizara həmişə məftuhdur və günahın mö'tərif olan həmişə müsabü məmduhdur və "Huvə yəqbəlu't-tövbə ən ibadihi"¹".

Cün Müs'əb bin Yezid qarınداşın gördü ki, axırəti-dünyaya ixtiyar etdi və üzri-günahı dərəceyi-qəbula yetdi, ol dəxi səadətimülazimətinə müşərrəf oldu və surəti-ixlas ərz qıldı. Əlqissə, Hürr bin Yezidi-Riyahi mükafati-əf'əl üçün Həzrəti-İmamdan icazəti-hərb istədikdə Həzrəti-İmam ayıtdı: "Ey Hürr, hənuz bizdən istişmamirayiheyi-rahət etmədin zəhmətə düşmək münasib degil. Səbr et, ibtidayı-hərb qeyrdən olsun". Hürr ayıtdı: "Ya İmam, netə ki, ibtidayı-müxasimət bəndən oldu, istərəm ki, ağazı-izhari-məhəbbət dəxi bəndən ola". Əlqissə, təzərrö'lə rüxsət alub meydana girdi və bu təzəllümlə ismü rəsmin zühuraə gətirdi. Şe'r:

¹ Qulların tövbəsini qəbul edən odur (Qur'an, 9, 104).

Bənəm ol Hürr bin Yezidi-Riyahi
Ki, əzəldən mühibbi-Ali-Əbayam,
Şükru lillah kəmali-sidqü səfadan,
Qabili-xidməti-vəliyyi-Xudayam.
TİĞİ-XUNRIZLƏ ZƏMANI-ŞÜCAƏT,
DÜŞMƏNI-DUNI-NABƏKARA BƏLAYAM.

İbn Sə'di-bixirəd Hürr bin Yezidi meydanda görüb, əndaminə təvəhhümədən lərzə düşüb, məxsuslarından Səfvan nam bir mübarizə ayıtdı: “Yürü var, Hürrə nəsihət qıl və malü əsbabla firib ver, əgər qəbul etməsə, siyasetə yetür”.

Səfvan səfi-sipahdan çıxub səməndi-badrəftara kövlən verüb Hürrə müqabil olduqda ayıtdı: “Ey Hürr, sahibi-əqlü sahibi-rə'y olmaq gərək. Əcəb ki, ne'məti-dünyadan inhiraf edüb zillət ixtiyar etdün”. Hürr ayıtdı: “Ey nadan, izzət xidməti-Ali-Rəsuldadır. Zəhi səfihi-siyəhruzgar ki, ne'məti-fani üçün tərkidövləti-baqı edə. Əlhəq, əgor iman varsa, nəfyi-tənəüməti-rövzeyi-rizvan nədir və əgor iman yoxsa, də'vayı-iman nədir?” Şe'r:

Qabili-kəşfi-rümuzi-hikmət olmaz hər kişi,
Hər kimin fe'li nəqizi-qövldür, məzmum olur.
Pərdeyi-təşkikdir bu zülməti-qeydi-həyat,
Pərdə rəf' olduqda halı hər kimin mə'lum olur.

Səfvan gördü ki, Hürr qabili-nəsihət degil, qəzəbnak olub, sineyibikinəsinə nizəyi-cansitan həvalə qıldı. Hürri-vəfadər bir tiğlə nizəsin rədd edüb, bir zərbələ mərkəbindən nigunsar edüb, bir lö'blə yixdi ki, nə'reyi-afərin iki ləşkərdən asimana çıxdı.

Rəvayətdir ki, Səfvanın üç qarındaşı olub, talibi-intiqam təriqiylə mütəaqib meydana gəlüb bir-bir Hürr əlindən şərbəti-fəna içdilər. Hürr ol mübarizləri həlak etdikdən sonra Həzrəti-İmamin izzi-hüzurişəriflərinə gəlüb ayıtdı: “Ya İmami-zaman, bəndən xoşnud oldunmu?” Həzrəti-İmam ayıtdı: “Nə’əm, əntə Hurrun kəma səmmətəkə ummukə”¹. Hürr ol bəşarətlə yenə meydana müraciət qılıub, gərmi-mübarizət ikən bir həramzadə mərkəbin səqət qılıub, piyadə qaldı. Ol müxlisi-vəfadər ədəmi-mərkəb ilə ləşkəri-ə'dadan

¹ Bəli, anan sənə Hürr adını verdiyi kimi hürrsən.

izhari-əcz etməyüb, inani-əzimət döndərməyüb müharibə etdigin şahzadə gördükdə bir mərkəbi-tazinəjad ırsal etdi.

Hürr ol mərkəbə binub, cövlən edüb, hər tərəf mütəvəccih olduqda güruh-güruh müxalifləri pərakəndə etdigi əsnada hatifdən səda gəldi ki: “Ey Hürr, müjdə ki, hurü qılman müntəziri-didarındır”. Hürr ol sədadan məsrur olub canibi-Hüseynə təvəccəh qılıb ayıtdı: “Ya İmam, cəddin xidmətinə mütəvəccih oluram, peygəmin nədir?” Həzrəti-İmam ol xəbərdən giryən olub ayıtdı: “Ey Hürr, biz dəxi mütəaqib gəlməkdəyiz”.

Əlqissə, ol şiri-bişeyi-şücaət və nəhəngi-dəryayi-cəladət səddisipahi-ə’daya rəxnələr urub və cəm’iyyəti-müxalifə təfriqələr yetürüb, nizəsi şikəst bulub, tiği-abdarla mütəvəccih-i-qəlbi-sipaholdu və qəlbi-sipahi dili-üşşaq kibi çək edüb, kəndüsün ələmdara yetürdi. Ələmi nigunsar etməkdə ikən Şimri-bədbəxt ləşkərinə nə’rərdu ki, ey naməndlər, bir mübarizdən aciz olmaq nədir?

Ləşkər hər canibdən qülüvv qılıb, ol namuradı ortaya alub, nagah Qisvar bin Kinanə bir zəxmi-mühlik urub, Hürr dəxi ana bir zəxm urub, ikisi dəxi mərkəbdən cüda olub, Hürr nə’rə urdu ki: “Ya İbn Rəsulullah, ədrikni”¹. Həzrəti-İmam biixtiyar meydana girüb, Hürrü ol zalimlər arasından alub ləşkərinə yetürdi və mərkəbindən enüb, başın dizi üzərinə alub, astini-mübarəkiylə rüxsərindən xakü xun pak edüb dua qılırkən Hürr anın rayiheyi-canbəxşindən həyat istiarə qılıb, rüxsərimübarəkinə dideyi-iştıyaq açub, təbəssüm qılıb ayıtdı: “Ya İmam, bəndən razı oldunmu?” İmam ayıtdı: “Səndən razı oldum, Allah səndən razı olsun”. Hürri-vəfadər bu bəşarətlə filhal nəqdi-can nisar edüb. Şe’r:

Eşq meydanında can vermək degil ar, ey könül,
Can verüb məqsuda yet, gər himmətin var, ey könül.
Eşq bazarına salmışdır səadət gövhərin,
Nəqdi-canın verməyən olmaz xəridar, ey könül.

Nəqldir ki, bu beyt Həzrəti-İmamın Hürr üçün dediği mərsiyədəndir.
Şe’r:

Fə-ni mə’l-hurru Hurra’bni Riyahin
Səburun ində müxtəlifür-rimahin²

¹ İmdadıma yetiş.

² Hürr bin Riyahi nə xeyirli bir hürrdü.

Yanında nizələrin ucuşduğu (onunla) səbirlidir.

Cün Hürrün qarındaşı Hürrün şəhadətinə ittilə' buldu, ol dəxi rüxsət alub, meydana girüb, izhari-kəmali-şücaətdən sonra şəhadət bulub qarındaşına mülhəq oldu. Rəvayətdir ki, Hürrün Əli nam bir oğlu var idi ki, bəsi şüca' və cigərdar idi. Bu əhvalı mülahizə qıldıqda Ürvə nam bir qulla atlarına su vermək bəhanəsiylə ləşkərdən çıxub, Həzrəti-İmamın xidmətinə müşərrəf olub izhari-ismü rəsm etdilər və icazəti-hərb aldılar. İbtidayi-hal Əli bin Hürr meydana girüb, cidalü qital edüb səadəti-şəhadət hasil etdi. Şe'r:

Ey xoş ol nütfeyi-pakizə kim, ol
Olmaya naqisü nadanü səfih.
Qıla izhari-hünər kəsbin edüb,
Mə'niyi-“Əl-vələdu sırrə əbih”¹.

Andan sonra Ürvəyi-vəfadər xacələri vəfasında sərbəzliq edüb rütbəyi-hürriyət kəsb etməgə meydana girdi. Ol dəxi mərasimüşüət əda qılıub şəhid oldu. Şe'r:

Ey xoş anlar kim, qılıub feyzi-şəhadət kəsbini,
Xəlqdən tövfiqi-iqbal ilə mümtaz oldular.
Qıldılar cəm'iyyəti-dünyaya üqba ixtiyar,
Feyz edüb, hasil bulub rif'ət, sərəfraz oldular.

Sipəhsalari-meydani-təkəllüm bu tərzlə ərseyi-bəyana sipahiibarət çəkmiş və səfarayı-mə'rəkeyi-süxən bu rənglə tiği-zəban çəküb mərdümi-didə qanın tökmüş ki, Hürr bin Yezidi-Riyahi ətba'ıylə bəzmi-bəlada cami-səadətdən şərbəti-şəhadət içdikdən sonra sultani-səriri-izzü ə'la Hüseyn bin Əliyyi-Mürtəza səfi-sipahızəfərpənahdan çıxub, ləşkəri-ə'daya müqabil durub, bir dəxi qaideyi hüccət təzə edüb nida qıldı ki: “Ey əhli-İslamü imanam” – deyüb də'va qılanlar və ey mö'tərifi-şəhadət olub, mö'təqidi-iman olanlar! Bən nəbireyi-Əhmədi-Muxtaram. Bən nəqdi-sahibi-Zülfiqaram. Təsəvvür etmən ki, kəsrəti-sipahinizdən ehtirazım ola, şiddəti-ədavətinizdən səbatı-təmkinim təzəlzül bula. Həqqə ki, şəmsiri-abdarıma müdəbbiri-kargahi-hikmətdən rüxsət olsa, zülməti-səvadi-sipahinizə şə'sə'yi-afitabi-aləmtabdır və sinani-saiqəbarım mühərriki-silsileyi-

¹ Övlad atasının sırrıdır.

şəhadətdən icazət bulsa, binayi-fəsadi-inadınıza tişeyi-ixtilalü inqilabdır. Əgərçi mühəqqəq bilsəm ki, tənəti-napakınızda istədadiqəbuli nəsihət olmadığın və rüsuxi-niyyəti-fəsad cibilliyyətinizdə möv'izə ilə təğəyyür bulmadığın, əmma itmami-hüccət təriqiylə sizə təkrar nəsihət edərəm. Ey taifeyi-tağıyə, bən bu diyara hərb üçün gəlməmişəm və bu qövgaya kəndü rə'yimlə mürtəkib olmamışam. Hənuz aramızda atəşi-fəsad işti' al bulmadın və bu surəti-müqatiləvü müharibə zahir olmadın ya bana mane' olman, yenə Mədinəyə müraciət edəyim, ya təriqi məsdud etmən, Yezidlə münazirə qılmağa Şama gedəyim". Cəvab verdilər ki: "Ey Hüseyn, sənə bu təhlükədən nəcat mümkün degil, zira əger Şama getsən, fəsahəti-lisanla Yezidə firib verüb xilas olduqda sərmayeyi-fəsad olursan və əger Mədinəyə müraciət qılsan, əsbabi-fitnə mühəyya qılıub hər nə təqdirlə bizi bir dəxi əzaba salursan". Həzrəti-İmam ayıtdı: "Barı, əzbi-Fəratı ki, cümleyi-məxlüqata mübahidir, şəcəreyi-gülzari-ismətü təharətdən qət' etmən". Dedilər: "Ey Hüseyn, istilayı-təəttüşdən ətbavü ənsabına zə'fi-bədən yetməsə və qəhti-ab nihalı-şövkətünüzü pəjmürdə etməsə, bu müqərrədir ki, sövləti-şücaati-Ali-Hasimə xarü xaşakiKufə və Şam müqavimət qılmağa qadir olmaz və həyatından qət'iümid edən güruhla müharibə faidə qılmaz".

Həzrəti-İmam gördü ki, heç vəchlə əmri-səlah surət bulmaz və heç tədbirlə müsalihət mümkün olmaz, dedi: "Ey qövm, çün müharibə müqərrədir, barı, insaf edüb təriqeyi-əldən üdul etmən. Bir-bir mübaşiri-hərb olun ki, mərddən namərd mümtaz ola". Bu şərti qəbul edüb ləşkəri-Yeziddən Sam nam bir məl'un meydana girüb, nə'reyi-"Həl mən mübariz"¹ urub Həzrəti-İmam ləşkərinə müqabil dardu. Bu canibdən Züheyr bin Həssan Sultani-Kərbəladan rüxsət alub, əbrəbəhar kibi cuşanı xüruşan saiqeyi-şəmşiri-abdar və barani-xədəngixunxarla ərseyi-xakdəni xəsm qanyyla laləzar etməgə meydana çıxdı və cilveyi-nəsimi-səməndi-saiqəmanəndlə safi-ə'daya övraqı-əşcar kibi lərzələr biraxdı. Mərasimi-təridü nəvardədən sonra izhari-ismü rəsm etdi ki, "Ey firqeyi-füccari-nabəkar".

Şe'r:

Bənəm sahibi-tiğü gürzü kəmənd,
Züheyr İbni-Həssan yəli-ərcümənd.

¹ (Qarşıma çıxacaq) döyüşçü yoxmu?

Bənəm çakəri-xanədani-Rəsul,
Kəmin bəndeyi-nuri-çəşmi-Bətul.
Əgər kuhi-Qafılə qılsam məsaf,
Məsaflimda aciz olur kuhi-Qaf.

Sami-bədbəxt ol nikbəxti görüb ağazı-nəsihət qıldı ki, ey şəhsəvari-mizmari-mübarizət və ey namdari-meydani-müharibət, bu nə tədbiri-namünasibdir və rə'y-i-nasayıbdir ki, tərki-malü əhlü əyal qılıub bu ləşkəri-məğluba daxil olmuşsan və kəmali-zilləti nəhayətiizzətə ixtiyar qılmışsan? Züheyr ayıtdı: “Ey namərd, dövləti-baqı mülaziməti-xanədani-nübüvvətdir və izzəti-daimi mütabi’əti-dudmanivilayətdir”. Şe'r:

Nə e’tibar süruri-səriri-dünyaya
Ki, var kövkəbi-hökmündə ehtimalı-üful.
Xoş ol ki, eyləyə gərduni-tale’ində tülü
Sitareyi-şərəfi-mehri-xanəndani-Rəsul.

Sam istərdi ki, tətvili-kəlam edə, Züheyr möhlət verməyib, anı bir zərbələ düzəxə gəndərüb pəhləvan istadıkda əhli-Iraq və Şam ol namdarın vəhmindən hərasan olub, heç pəhləvana bu iqtidar olmadı ki, meydani-şücaətdə rəxşihimmətə cövlən verə və ana müqabil dura. İbn Sə'd ol halı görüb ləşkərinə siyaset gözüylə baxub, ayıtdı: “Ey naməndlər, bu nə həmiyyətsizlikdir?” Nəsr bin Kə'b Nəhäi ki, rüəsayiərəb anı bin mübarizə bərabər dutarlardı, meydana girüb, Züheyrə müqabil durub, mübahatlar qılıub lafı gəzafla nə'rələr urdu və Züheyrə ol dəxi ağazı-nəsihət qıldı ki, ey şüca’i-yeganə və ey mübarizimərdənə, nişə tərki-inad edüb gəlməzsən ki, Übeydullahi-Ziyaddan dövləti-dünya bulasan və sahibi-rif’ət olub, əmsalü əqrən içində sərəfraz olasan!?” Züheyr ayıtdı: “Ey bədbəxt, bən bustani-vilayətdən ictinayı-rəyahini-murada dəstrəs bulmuşam və güldəsteyi-risalətdən istişmami-rayiheyi-rahətə müvəffəq olmuşam. Bana Yezidin xarzarixidmətində nəşvü nəma bulan nihali-nədamət gərəkməz ki, övraqı zülli-zələlət göstərə və meyvəsi tə’ami-tügəyan verə”. Şe'r:

Bən müqimi-rövzeyi-lütfü riyazi-rə’fətəm,
Xarı-səhərayi-zələlətdən xəber vermən bana.
Nuri-rəhmətdən münəvvərdir çırığı-dövlətim,
Dudi-nirani-nədamətdən xəber vermən bana.

Nəsr bin Kə'b ol əndişədə idi ki, kəlimatla anı məşgul edüb hiylə ilə bir heyf edə. Züheyr ol mə'nidən agah olub, təmkin verməyüb, bir zərbələ anı dəxi həlak edüb, andan sonra Saleh bin Kə'b gəlüb anın şəmşiri-abdarindən şərbəti-fəna içdi.

Əlqissə, bu təriqlə ol mö'mini-müttəqi çox mübarizlər qətl edüb, heç bir mübarizdə iqdami-müqabilə görməyib, müqəddəmeyiləşkərdə olan piyadələr süfufinə mütəvəccih olub, anları dəxi mütəfərriq edüb, yenə meydanə müraciətqlib mübariz tələb etdikdə İbn Sə'd, Həcərüləhcarə ki, mö'təmidi-səfi-sipah idi, itab etdi ki, ey sipahsaları-Şam, səndən qeyr mübariz bu pəhləvanə müqabil dura bilməz. Həcərüləhcar ayıtdı: “Ey əmir, bu pəhləvan bir atəsi-suzandır, xarü xaşaka anınınla müqabilə xarici-daireyi-imkandır. Məgər hiylə ilə üç yüz mübariz kəmin edələr və bən anınınla müqatılə edüb kəmingah tərəfinə həzimət qılıb, ol bənim qəsdimə gəlub bana yetdikdə ol ləşkər çıxub hər yandan tirbaran edüb ana nüsrət bulalar və hiylə ilə ana qalib olalar. Şe'r:

Şüca'et rəsmini sanman ki, ancaq xunfəşanlıqdır,
Sipahilər içində hiylə həm bir pəhləvanlıqdır.

İbn Sə'd bu məsləhətə razı olub, üç yüz mübariz kəminə müqərrər qılıb Həcərüləhcar Züheyr bin Həssana müqabil durub müləyimət təriqiylə ayıtdı: “Ey güzideyi-ərəb və ey şəhsəvari-alinəsəb, bən mühəribə üçün gəlməmişəm, nəsihət üçün gəlmışəm. Heyfdir ki, sənin kibi namdar qabili-izzü iqtidarkən qayılı-iczü inkisar ola. Hüseyn bin Əli hala məglubdur və səadəti-dünya Yezidə mənsubdur. Müqtəzayihimməti-bülənd oldur ki, həzizi-zillətdən övci-rif”ətə rəğbət qılasan və tərki-ihanət qılıb, talibi-ülüvvi-mənzilət olasan”. Züheyr ayıtdı: “Ey müdbir, izzi-əbədi mülazimi-mülazimeyi-Ali-Mustəfadır və anlardan qeyrə xidmət eyni-mə'siyət və məhzi-xətadır”. Şe'r:

Hər nə dövlət var isə dünyada, olmaz bixələl,
Dövləti-Ali-Nəbidir la-yəzalü ləm-yəzəl.

Əlqissə, Züheyr bin Həssan həmlə qıldıqda Həcərüləhcar həzimət edüb, Züheyr mütəaqib rəvanə olub ol kəmingaha irişdikdə üç yüz namərd çıxub, ol şəhsəvari araya alub tirbaran etdilər. Əmma ol fırışteyi-asımani-rəhmət hücumu-şəyatindən mülahizə qılmayıb,

zövqi-dövləti-şəhadətlə şövqü əfzun olub və kəsrəti-xarü xəşakdan naireyi-şücaəti hiddəti-iştial bulub, təməvvüci-dəryayi-himməti ol qayətə yetdi ki, Hüseyni-təşnələbdən yana xuni-ə'dadan cuybarlar yürütüdü. Axırüləmr, əsnayıma'rəkədə izdihami-amm olub, Şis bin Rəbi'i fürsət bulub ol şəhriyara bir zəxmi-mühlük urdu. Ol dəxi ŞisiRəbi'iyə həmlə qıldıqda ol bədbəxt həzimət edüb, ol şiri-bişeyi-şücaət ol halla dəxi əlli mübariz həlak edüb, aqibət cərəyanıxunabeyi-cərahətdən əsəri-zə'f hasil edüb, Həzrəti-İmam anın halından xəbərdar olub, on nəfəri-mülazim irsal edüb, ol əjdahayı murçələr izdihamından kənara çəküb, Həzrəti-İmam hüzurinə gətürdilər. Ə'zayı-şərifində doqsan zəxm olub, hər birindən çəşmeyixun rəvandı. Əmma şükri-səadəti-şəhadət qılmağa hər zəxmi bir dəhandı. Şe'r:

Tığı-düşmən namədir, məzmunu peygəmi-əcəl,
Müttəsil gəlməkdədir tədbiri-hicran etməgə.
Açıdı rövzənlər bədən qəsrinə peykani-bəla,
Can çıxub nəzzareyi-rüxsarı-canan etməgə.

Həzrəti-İmam mərkəbindən enüb, başını dizi üzərinə aldıqda, rayiheyi-məhəbbətindən həyatı-mücəddət bulub, güli-rüxsarınə nərgis kibi dideyi-heyran açub zəbani-halla bu təkəllümdə guya oldu. Şe'r:

Bihəmdillah, rəhi-eşqində can nəqdin nisar etdim,
Verüb can xaki-dərgahində kəsbi-e'tibar etdim.

Həzrəti-İmam ayıtdı: "Ey tayiri-rövzeyi-şəhadət, razi-dil izhar edüb bir təkəllüm et". Züheyr ayıtdı: "Ya Hüseyn, bənim üçün bir cam şərbət mühəyyə olubdur. Səbr et ki, içdikdən sonra təkəllüm edəyim". Həzrəti-İmam əshaba və əhbaba ayıtdı: "Bu şərbət şərbəti-behiştdir ki, Züheyrə ərz etmişlər". Şe'r:

Demən ki, tığı-ədudan şəhidə yetməz feyz,
Zülali-rövzeyi-rizvandır abi-tığı-ədu.
Zülali-xəncəri-bədxahı səhl sanman kim,
Hərarəti-dili-əhbabı rəf' edər ol su.

Bu təkəllüm əsnasında ol tayıri-büləndpərvazın mürğı-ruhu nişməni-bəqaya pərvaz qıldı. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Afərin ol səadət əhlinə kim,
Rəhi-canana can nisar etdi.
Qılmadı meyli-aləmi-fani,
Dövləti-baqı ixtiyar etdi.

Rəvayətdir ki, Züheyr bin Həssan səadəti-şəhadət bulduqdan sonra rüəsayi-ləşkəri-Yezid qütəlayi-əskəri təfəhhüs etdikdə gördülər, Züheyr bin Həssan qitalınlarda məcruhdan qeyr məqtblə olanlar yüz nəfərdən ziyadədir. Bu vəqidiən zəhrələri çak olub aytıdlar: "Heyhat, bu güruhla bir-bir müqatılə etmək mümkün olmaz və sərfə qılmaz". Əbtali-əskər bir qayətdə hərasan oldular ki, heç kimsənədə rəğbəti-meydan qalmadı.

Əmma Həzrəti-İmamın əskəri-hümayunu əgərçi surətdə şərzimeyi-qəlil idi, əmma mə'nidə hər biri bir yeganeyi-binəzir və fəridi-biədil idi ki, ittifaqla əslİheyi-təqvvavü təharət mürəttəb edüb, ləşkəri-şəyatınə məlaikvar iztirabü ehtizaz salmışlardı. Zira təəllüqati-dünyayla mütləq irtibatları qalmayub şəhadətə mühəyyə olmuşlardı. Şe'r:

Tərki-dünya eyləyən əndişə qılmaz mövtdən,
Qeydi-cəm'iyət çökən bidərdə ol düşvar olur.
Ərseyi-mülki-bəqa seyrin qılan arıflərə
Təngnayi-dərdi-zindan, dari-dünya dar olur.

İbn Sə'd ləşkərin iztirabının görüb, təvəhhüm edüb nəzəri-siyasətlə baxdıqda səfi-ləşkərdə Übeydullahi-Ziyadin iki məmlükü hazır idi: biri Salim deməklə ma'ruf, biri Yəsar deməklə mövsuf. İttifaqlaə ahəngi-meydan etdilər. Həzrəti-İmam ləşkərindən Bərirlə Həbib bin Müzahirə qeyrəti-şücaət qalib olub rüxsəti-meydan tələb etdikdə Həzrəti-İmam rüsxət verməyüb, Əbdullah bin Öməri-Kəlbi rikabihümayuninə yüz sürüb icazəti-meydan istədikdə Həzrəti-İmam buyurdu ki, "Ey Əbdullah, mərdanə ol ki, [bu] iki həramzadənin qətli sənin əlində müqərrərdir". Əbdullah saiqeyi-şəmşiri-abdarla əbrvar xüruşanü gürran piyadə mütəvəccih-i-ərseyi-meydan oldu. Derdu. Şe'r:

Bu ərseyi-bəlada bənəm ol piyadə kim,
Əzmimdə fil-bəndi-ədudan gedər səbat.
Rüx şahi-din rikabinə sürmüş piyadəyəm,
Lö'büm əcəbmi xəsmi-dəğəlbəzi etsə mat.

Yəsari-bədbəxt ol vəfadara nizə həvalə qılıb, Əbdullah anın nizəsin rədd edüb, bir tiğ urub, mərkəbin ayağdan buraxub, piyadə olduqda fürsat bulub tədarüki-qətlində ikən Salim həmlə qıldı. Ol mübarizi-vəfadər qət'ən əndişə qılmayıb, əvvəl Yəsarı həlak edüb, anın əqəbincə Salimi dəxi bir zərbələ duzəxə göndərüb Übeydullahi Ziyadın qulları ol həli görüb, ittifaqla hücum edüb təsəvvürdən ziyan qidalü qital etdiķdən sonra ol məzlamu şəhid etdilər. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Bərir bin Həsən Həmədani ki, əzhədi-zühhadidövran və əvrə'i-übbədi-zəman idı və hərgiz dəsti-təəllüq damənitcərrüdüne yetməmişdi və zəməri-münirinə mütləq əndişeyi-mülkü mal xütur etməmişdi, mütbəvəcehi-hərb olub, ol ləşkəri-biimanla qital edüb derdi: “Ey badiyeyi-qəflət sərgərdanları və ey badiyeyi-zəlalət məst və heyranları.

Can fədayi-Kerbəla qıldı, bələdan dönməzəm;
Əhli-təsliməm, bələyi-Kerbəladan dönməzəm.
Tərki-sərdir müddəə meydani-eşq içərə bana,
Getsə başım dönməzəm, bu müddəədan dönməzəm”.

Hər tərəf cövlən edüb, mübarizlərə fəna salmağından ləşkəri-ə'da aciz olub, aqibət Yezid bin Mö'qələ künyətlər verib anın qətlinə həris etdilər. Ol məl'un meydana girüb Bərirə müqabil durduqda [bünyadı]-tə'ərrüz etdi ki, ey Bərir, əhli-zəlalətsən, İmami-zəmana xüruc etmişsən. Bərir ayitdi: “Ey zalim, səninlə mübahilə edəlim, əhlibütlna bəla nazıl olsun”. Ol məl'un qəbul edüb, iki tərəfdən duaya iştigal olunub dedilər: “İlahi, həqqi qalib və batılı məğlub ql”. Bu sözə qərar verüb Yezid bin Mö'qəl Bərirə şəmsir həvalə qılıb, məzərrət yetirə bilməyüb, Bərir tiğ-saiqəkirdarın məhəki-təcrübeyihəqqü batıl qılıb, ol namərdi bir zərbələ həlak edüb, aqibət Bəxtəriyibədbəxt zərbətiylə dərəceyi-şəhadət buldu. Rəhmətullahi əleyh.

“Nurül-Əlimmə”dən nəqlidir ki, Bəxtərinin İbni-əmmi Əbd bin Cabir Bəxtəriyə ayitdi: “Ey bədbəxt, bu gün bir zahidi şəhid etdin ki,

ərseyi-aləmdə binəzir idi”. Ol bidövlət peşiman olub, ləşkərdən çıxub mütəhəyyir gedərkən hövl qalib olub həlak oldu. Şe'r:

Görçi şəmşiri-sitəm zahirdəancaq tiz olur,
TİĞİ-HƏQ zahirdə həm, batındə həm xunriz olur.

Andan sonra Vəhbi-Kəlbi ki, mahi-ruxsarı şəm'i-şəbistani-hüsünü cəmal və sərv-i-qaməti nihali-bustani-hüsni-e'tidal idi, hənuz qaliyeyi-ənbərin gülbüni-rüxsarınə sayə salmamışdı və nəsriniüzərinə bənəfşeyi-xətti müqarın olmamışdı, İttifaqən həm ol zəmanda tövfiqi-təzvici vəqə' olub, ol mahtə'lət zöhrəcəbinə iqtisal etmişdi və qayətdə ana nigarandı. Qimri nam validəsi olub ana ilhhə etdi ki: “Ey fərzəndi-səadətmənd! Şe'r:

Vəqtdır kim, qila məqsudini hər kim hasil,
Vəqtdır kim, ola mətlubinə hər kim vasil.

Bu gün xazini-gəncineyi-kərəm dəşt-i-Kərbəlada xani-feyzişəhadət açüb səlayi-aməm etmiş, sə'y edüb andan nəsib almaq gərək və ruzigarla intizarın çəkdigimiz səadət və hüsulinə və'də yetmiş, tə'əllül etməyüb bəhrəmənd olmaq gərək. Səlah oldur ki, ŞahiKərbəlaya bu gün nəqdi-can nisar edüb bənim rızamı, bəlkə Həq rizasının anın rizasında hasil qılmasan və bir zəman zəhmət çəküb mərtəbəyi-səadəti-baqqiyə vasil olasan”. Vəhbi-Kəlbi ayıtdı: “Ey madəri-mehriban, nəsihətini qəbul etdim, əmma xatirim canibi-ərusa mayıldır. Möhlət ver ki, anınla vida, edəyim, zira bəndən bəhrə görməyüb qəribü bikəs qalur”. Ol salehə ayıtdı: “Ey fərzənd, cəmaətinisa naqis əqillə mə'ruf tayifədir. Olmaya ki, əzimətinə mane olub şövqi-ğalib səni bu səadətdən məhrum edə”. Vəhb ayıtdı: “Ey validə, məhəbbəti-Hüseyn bin Əli ol qayətdə [möhkəmdir] könlümdə ki, şiveyi-ərusi-rə'na, bəlkə füsuni-zali-məkkareyi-dünyayla xələlpəzir ola”. Əlqıssə, Vəhb ərusla mülaqat edüb, vida' qılıub, meydana girüb bu rəcazi ağaz etdi. Şe'r:

Əmiri Hüseyinün və ni'məl-əmir,
Ləhu ləm'ətun kə's-siracu-l-munir.¹

¹ Əmirim Hüseyin nə yaxşı bir əmirdir,
İşiq saçan çırraq kimi parlaqlığı vardır.

Və qələbeyi-ə'dadan təvəhhüm etməyüb, bünyadi-qital edüb ol məl'unlardan cəm'i-kəsir həlak edüb, validə hüzurına gəlüb ayıtdı: "Ey nihalı-miveyi-həyatım, bəndən razı oldunmu?" Ol əfifə ayıtdı: "Ey cigərguşə, razı oldum, əmma itmamına'mət dərəceyi-şəhadətdir". Vəhb qəbul edüb, yenə meydana müraciət qılıub, Möhkəm bin Tüfeyl ki, əshəri-əbtal idi, qətl edüb, aqibət hückumi-ləşkərlə şəhid olub, bisədətlər anın səadətli başın kəsüb İmam ləşkərindən yana buraxdırılar. Ol salehə oğlu başın ərus hüzurına götürüb, yüzün yüzünə sürüb fəğana başladılar və aqibət səbr edüb qəzaya riza verdilər. Şe'r:

Dəhri-dun hər ləhzə bir növrəs gülü bərbad edər,
Bülbüli-biçarə həsrətlər çəküb fəryad edər.

Andan sonra Ömrə bin Xalid meydana girüb, çox münafiqləri dərəkatı-cəhənnəmə göndərüb cənnəti-ə'laya mütəvəccih oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Xalid İbn Ömrə meydana girib "Mən əşbəhə əbahu fi-mazələmə"¹ müqtəzasincə validi-büzürgvarının intiqamın alıb ana mülhəq oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Sə'd Hənzələ meydana girib, səvaqılı-sihamlı mürtəkibi-rücumı-şəyatin olub və naireyi-hüsamlı xərməni-ömrədaya atəsi-fəna salub mütəvəccih-i-darūlbəqa oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Ömrə bin Abdullahi-Rəmhi meydana girüb, nəhəngvar cövlənlə dəryayı-karzarı mütəməvvic qılıub, qərəyəi-girdabi-vüsəl oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Vəqqas bin Malik əbri-saiqəbari-növbəhari-rəzm olub, əmtari-sihami-tizrəftarla münafiqlər cəm'iyyətin seylabifənaya verüb bir namərdin zərbətiylə şəhadət buldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Şərih bin Übeyd afitabi-ərseyi-meydan olub şə'səyitiği-atəşbarla Həq zalimlərinin zülməti-küdürütin səfheyi-aləmdən rəf' edüb aqibət üfüqi-şəhadətdə ixtifa buldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Müslimi-Azərbaycanı saqiyi-bəzmi-rəzm olub, nə'reyi-məstanə ilə günbədi-gərduna sədalar bırakıb, çox bixəbərləri cami-fənadan sərməst etdi. Gah şəmşiri-atəşbarla rəzm edüb, gah tiri-

¹ Atasına oxşayan kimsə ona zülm etməmişdir.

tizrəftarla müharibə qılurkən kəsrəti-cərahətdən zəif olub mərkəbindən düşdü. Həzrəti-İmam və Həbib Müzahir üzərinə gəlüb, anı mə'rəkədən çıxarub səfi-sipaha yetürdikdə hənuz həyatından bir rəməq vardi. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Müslim, əqli-behiştə səlamım yetür ki, bən dəxi mütəaqib gəlməkdəyəm”. Müslim göz açub, təbəssüm qılıb bu məzmunla guya oldu. Şe'r:

Ey xoş ol saat ki, can sərfi-rəhi-canın ola,
Göstərüb aşiq vəfa mə'suqinə, qurban ola.

Həbib Müzahir ayıtdı: “Ey Müslim, əgər bilsəydim, səndən sonra qaldığımı, iltiması-vəsiyyət edərdim”. Müslim ayıtdı: “Ey Həbib, vəsiyyət budur ki, Həzrəti-İmama canın fəda qılasan və anın xidmətin [səadəti]-dünyavü axırət biləsən”. Bu təkəllümdə ikən ahəngirövzeyi-rizvan etdi. Rəhmətullahı əleyh.

Andan sonra anın nəqdi-pakı və xələfi-salehi meydana girüb, babayı-büzürgvarının intiqamın alub bir şəqi zərbətiylə bəzmgahibəqaya intiqal etdi. Şe'r:

Xoş ol arif ki, bildi mülki-düyanın sərəncamın,
Həyatından təməttö' bulmayub içdi əcəl camın.

Andan sonra Hilal bin Rəfi' 'istid'ayi-meydan edüb rüxsət istədi. İttifaqən növkədxuda idi. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Hilal, rəva görmə ki, müqəyyədi-əlaqeyi-ittisalın şərabi-vüsəlindən təməttö' görmədən təcərrö'i-zəhri-fəraqınla həlak ola”. Hilal ayıtdı: “Ey nəqdi-Rəsulullah, hala heç şərbət bana şərbəti-şəhadətdən ənfə' və ana cüllabitəcəmmüldən ənsəb müləhizə olunmaz”. Əlqıssə, nəhayəti-ilhahlə icazət alub meydana girdi. Və ol bir kəmandar idi ki, həngami-rəzm sihami-navəki-dilduzinə şüayi-xurşid kibi ətbaqı-asiman hicab olmazdı və peykani-əcəlkirdarınə tə'siri-kəvəkib kibi sıpəri-tədbirlə əndişə çarə qılmasdı. İbtidayı-harbdə Qeysi-Şami müqabil gəlüb, hədəfi-navəki-dilduzu olub və çoxlar anın kibi peykani-abdarından cərahət bulub müqabilinə mübariz gəlməz oldu. Şe'r:

Rəngin kəman əlinə alan dəmdə gülrüxüm,
Zəxmi-xədəngi ilə zəmin laləzar olur.
Çak olsa sinələr nolə dövründə laləvar,
Qövsi-qüzəh əlameyi-fəsli bəhar olur.

Rəvayətdir ki, ol sərəfrazın tirkeşində yetmiş navək olub, hər biriyələ bir namərdi məqtblə edüb, aqibət zuri-bazuyi-hücumı-ə'dayla navəkvar ruhi-pürfütuhu kəmanxaneyi-bədəndən pərvaz etdi. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Hər dəm bəla yelin mütəhərrik qılur fələk,
Hər ləhzə bir nihali ayaqdan salur fələk.

Andan sonra Əbdürəhman bin Əbdullah Yəzəni meydana girüb, ləşkəri-bədxaha cəzalar verüb, yigirmi səkkiz mübariz qətlə edüb, xuni-ə'dadan cuybarlar yürütdü. Ol cuybarlar üzrə başlardan hübablar rəvan etdi. Şe'r:

Bir karzar qıldı ki, dövrani-ruzigar
Aləmdə görməmişdi anın kibi karzar.

Ləşkəri-mükalif yegan-yegan ol yeganeyi-ruzigarın müharibəsinə qadir olmayub, xilafi-qaidəyi-mə'hud, üzərinə hücum edüb, əksəri məqtblə olduqdan sonra ol məzlmumu şəhid etdilər. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Rəhmət ana ki, rahi-məhəbbətdə verdi can,
Əndişeyi-təəllülü tə'xir qılmadı.
Düşmən, təğəllübündən edüb vəhmü ehtiraz,
Kəsbi-rizayı-dostda təqsir qılmadı.

Andan sonra Yəhya bin Müslimi-Mazəni meydana girüb xəl'ətigülgünü-xunabi ilə bəzmi-süruri-bəqaya təvəccöh qıldı.

Andan sonra Əbdürəhman bin Ürvə meydana girüb, cəm'iyyəti'daya təfriqələr buraxub rəhməti-Rəhməna vasil oldı.

Andan sonra Malik bin Ənəs meydana girüb, çox müxaliflər maliki-duzəxə təslim edüb, maliki-mülki-behişt oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Ömrə bin Muta' fərmani-cəhani-müta' müqtəzasincə meydana girüb, əhli-üsyanı icrayı-hökmi-şər' edüb müqərrəbidərgahi-qurb oldu. Şe'r:

Gün açıldıqca olub gərmiyyəti-qovğa füzün,
Çıxdı dəştə-Kərbəladan daməni-gərduna xun.

Mücmələn, hər canibdən xazini-cənnət ziyafətxaneyi-behiştə cəvahiri-əsdafı-ələftla zinət verüb və xani-ümumi-məkarimdə ənvaini'əm mühəyya qılıub, səlayi-ziyafət yetirməgin ərvahi-şühəda bir libasi-xunabeyi-şəhadət və ləaliliyi-əşki-heyrət birlə müzəyyən olub, xarü xəşəkisi-ə'dayı yollarından pak edüb ol məcma'ə mütəvəccih olmaqdə idi və bir canibdən maliki-niran atəşi-cəhimə xəşəkibdani-füccarla hiddəti-işt'i'əl verüb və qələyani-qırı qətrani cüşə salub və əfa'ivü əqaribin əzab üçün hazır edüb, nüfusi-əşrara tə'yinimənazil etməgin əcəzeyi-Şamü Kufə gürüh-gürüh buxarı-səvad və gərdi-meydani-bəldən səvadülvəch hasil edüb hər biri kəndü miqdarince mənzilinə vüsul bulmaqdə idi. Şe'r:

Bu müqərrərdir ki, dərgahi-müqərrəb məhrəmi
Sayırı-nüzhətsərayı-rövzeyi-rizvan olur.
Bu mühəqqəqdir ki, sultani-təmərrüd tabe'i.
Sakini-zindəni-möhnətxaneyi-niran olur.

Rəvayətdir ki, dəryayı-təhəyyüri-Kərbəla təlatümdə ikən nagah canibi-yəmini-mə'rəkədən bir şəhsəvari-mühib sayeyi-səlabət meydana bıraxdı ki, cilveyi-səməndi-bərqrəftarı ləmheyi-bəsərdən əsra' və hiddəti-sinani-saiqəkirdərə dəşəneyi-əcəldən əqtə' idi, ləşkəri Kufəyə müqabil durub nə'rə urdu ki: “Bənəm Haşim bin Ütbeyi Vəqqas. Ey gürəhi-zələlətpişə və ey firqeyi-fücurəndiş! Binayiimanınızda nə xələl vaqe' olubdur və əsasi-İslamınız nə qüsür bulubdur ki, irtikabi-əmri-nasəvəb etmişsiz və təriqi-müxəlifəti-Xudavü Rəsul dutmuşsuz?!”. Ömər bin Sə'd əmməzzadəsin istə'dadi hərbələ meydanda gördükdə qayətdə müztərib oldu, zira kəmali-şücaətindən xəbərdardı. Əkabiri-sipaha yüz dutub anın məsafinə mübariz tələb etdikdə Səm'an bin Muqatil ki, hakimi-Hələb idi, həm ol gün bin mübarizlə Kərbəlaya gəlmişdi, icazətlə meydana girüb Haşimə müqabil durdu və ağızinəsihət etdi ki: “Ey əmirzadeyi-ərəb, əmməzzadən sipəhsaları-Kufəvü Şəmdir, sənə münasibmidür ki, küfrani-ne'mət qılasan və məqhurlar və məğlublarla məqhürü məğlub olasan?!” Haşim ayıtdı: “Ey bədbəxt, ne'məti-baqı dövləti-fanidən övladır. Əhli-Həq əgərçi məğlubdur surətdə, [əmma] qalibi-mə'nadır”. Şe'r:

Olsa bina dideyi-idrak irfan əhlino,
Hasili-hər fe'lü nəf'i – hər əməl mə'lumdur.

Demə Haman həşmət ilə keçdi, Harun fəqr ilə,
Anı gör kim, şımdı kim məmduhü kim məzmumdur.

Səm'ani-bədbəxt Haşimi qabili-nəsihət görməyib, ana tiği-abdar həvalə qıldıqda Haşim anın tə'nəsin rədd edüb bir zərbələ rişteyi-həyatın qət' etdi. Əmma Nü'man bin Müqatil qarındaşı intiqamın almağa mülazimətində olan bin mübarizlə hücum edüb Haşimi ortaya aldılar. Həzrəti-İmam gördü ki, ol namurada kəsrəti-ə'dadan xətər mütəvəccih oldu, rəhm edüb, Fəzl bin Əliyyi-Murtəzayı doqquz mücahidlə müavinətinə irsal etdi. Ol hala İbn Sə'd vaqif olub iki bin mübarizi-namərd təyin etdi ki, Haşimlə ol mücahidlərin arasına hayil olub mülhəq olmağa fırsat verməyə[ł]ılar.

Əlqissa, ol on mücahid ol iki bin mü'anidlə qital edüb atəşi-tiğibərgüzarдан bazarı-müqatılə gərm oldu, bir qaytdə ki, hərarətindən Mərrixi-xəncərgüzər simabvar münhəll olub qətreyi-şəbnəm kibi nilufəri-asiman üzrə təzəlzül buldu və dəryayı-hərb bir mərtəbədə təməvvüc qıldı ki, daməni-libası-mışkini-Zühər nəmnak olub ərseyiasimanə rəng saldı. Şe'r:

Qubari-sipah oldu bir tirə miğ,
Ana bərqü baran olub tirü tiğ.
Sədayi-nəfir etdi gərdunu kər,
Nəmi-xun qılıb səfheyi-mahi tər.
Bulub rəxnələr zəxmdən qəsri-tən,
Rəvan etdi canlar vida'i-bədən.

Anın kibi mə'rəkədə Fəzl bin Əli təcdidi-mərasimi-rəzmi Murtəza qılıb, tiği-Zülfiqarkirdarla hər həmlədə bir cümlə həlak edüb mərdənə karzar edərkən ol iki bin namərd tirbaran edüb, mərkəbin səqət qılıb, piyadə olduqda dəxi çox hərblər etdikdən sonra ol afitabiövci-səadət hicabi-əbri-bəlaya girüb, sərdəftəri-şühədayi-Əhli-Beyt oldu. Şe'r:

Ey xoş ol kim, rəzm meydanında hatifdən ana,
Yetdi həngami-təzəlzül mürjəyi-fəthi-qərib.
Xani-ehsan üzrə oldu müstəhəqqi-feyzi-amm,
Həm qəzadan bəhrə buldu, həm şəhadətdən nəsib.

Ləşkəri-Yezid ol on nəfər məzlumu şəhid etdikdən sonra Nü'mani-Müqatil müavinətinə mütəvəccih olub, Həsimi-biçarəyə hücum etdirələr. Həsimi-cəvanmərd ol üç bin namərdələ müharibə etməkdə ikən nagah Nümani-Müqatilə müqabil vaqe' olub, bir zərbələ ol mal'unu həlak edüb ələmin dəxi nigunsar etdi. Aqibətləmr, əsnayi-hərbdə kəsrəti-cərahətdən və şiddəti-hərarətdən muztərib olub ana zə'f qalib olduqda bir bədbəxt zərbətiylə şərbəti-şəhadət nuş etdi. Rəhmətullahı əleyh. Şe'r:

Sərrafi-çərx rişteyi-feyzi-şəhadətə
Hər ləhzə danə-danə çəkər dürüri-şahvar.
Ol dürləri əlaqeyi-tərfi-izar edib,
Artar cəmali-şahidi-bidadi-ruzigar.

Andan sonra Həbib bin Müzahir mütəvəccih-i-meydan oldu. Və[ol] bir piri-kühənsali-sahibkəmali-pakızəxisali-həmidəfial idi ki, asari-təqva nasiyeyi-əhvalində peyda və əlamati-helmü həya surətiə'malində hüveydə idi və əksəri-övqati-ömrü Mustəfa və Murtəza mülazimətində sərf qılmışdı və hər gecə bir növbə kəlami-İlahi xətm etmək mö'tadı olmuşdu. Həzrəti-Hüseyn ayıtdı: "Ey piri-pərhizkar, sən Həzrəti-Rəsuldan yadigarsan və səndə şiddəti-zə'fdən qüvvətimuharibə yoxdur. Mürtəkibi-məşəqqəti-hərb olma". Həbib ayıtdı:

"Ey nuri-dideyi-Zəhra, tövfiqi-tuli-ömr bana bu səadət üçün müyəssər olmuşdur. Hala ki, fürsət düdü, iktisabi-mətlubda tə'xir etmək rəva degil". Şe'r:

Çün əhli-cəhan küstələrin yad edələr,
Təhsin edələr, ruhların şad edələr.
Can nəqdini sərf qıldıqımdan qərəzim,
Oldur ki, bəni daxili-te'dad edələr.

Əlqıssə, icazət alub, meydana girüb bu məzmunla bir rəcəz inşa qıldı. Şe'r:

Bənəm Həbib-i-Müzahir, mühibbi-Ali-Rəsul,
Kəminə mö'təqidi-xanədani-zövci-Bətul.
Hüseynə nəqdi-rəvan istərəm nisar qılam,
Zəhi səadət, əgər olsa xidmətim məqbul!

Ol piri-zeif zövqi-şəhadət bəşarətiylə qüvvəti-təmam bulub, murçeyi-nəhif ikən ejdəhayı-dəman və pəşşeyi-zəif ikən şiri-jəyan olub, ərseyi-heycada girdbad kibi hər cövlanda gürüh-gürüh xarıyü xəşəki yer yüzündən götürürdü və seylabmanənd hər təvəccöhədə süfufi-ə'daya rəxnələr buraxub xələllər yetürürdi. Əlqissə, çehreyinürani və məhasini-kafurfamla tiği-atəşbar çöküb sübhi-sadiq kibi Şam əhlinə fəna biraxmaqdə ikən Bəni-Təmimindən bir bədbəxt zərbətiylə ayaqdan düşdü. Nə'rə urdu ki: "Ya İmam, mədəd". Həzrəti-İmam anın nə'rəsindən mütəəssir olub, bizzat bəhri-bəlaya qutə urub üzərinə sayeyi-mərhəmət buraxdıqda rayihəyi-iltifatindən həyatı-mücəddəd kəsb edüb zəbani-halla bu beyti inşa qıldı. Şe'r:

Şükrü lillah gərçi nəsrin oldu reyhanım bənim,
Dərmədən məqsəd gülün, bu bustandan çıxmadım.
Hasil etdim, dövləti-cavid tuli-ömrədən,
Vermədən cananıma canı, cəhandan çıxmadım.

Həzrəti-İmam ol məzluma bəşarəti-cinan verüb ol məzlmum rövzeyi-cinan bəşarətiylə can verdi. Şe'r:

Nəsrinə rəngi-lalə verüb xuni-nabdən,
Arturdi bağlı-cənnətə pirayeyi-sürür.
Kafurfam tarə çöküb danə-danə lə'l,
Qıldı dəmi-müaniqə zibi-üzari-hur.

Rəvayətdir ki, ol sərvərin səri-mübarəkin bir sərkəş qət' edüb, yanında saxlayub, vəqiyəyi-Kərbəladan sonra Məkkəyə müraciət qılub, mərkəbinin boynuna asub, şəhrə girüb mübahat edərkən Həbibibə Müzahirin oğlu uğrayub, "Bu, kimin başıdır?" – deyə sual etdikdə ol bixəbər təfaxür qılub ayıtdı: "Bu, Həbib bin Müzahir başıdır". Ol xələfi-qabil [ol] müxalifi bir zərbə qətl edüb Həbibibə Müzahirin sərimübarəkin bir būq'ədə dəfn etdi və hala Rə'sül-Həbib deməklə mə'ruf bir məzari-müqərrərdür. Şe'r:

Təni-paki-şühəda sitri yetər pərdeyi-xun,
Nola gər olsa dəmi-dəfn kəfəndən ayrı.
Şəfəqamız günəşdir səri-xunini-şəhid,
Nola yerdən-yerə gər getsə bədəndən ayrı.

Andan sonra Həmzeyi-Hərir ki, mö'təqi-Əbazəri-Qəffari idi, piyada meydana girüb şəbi-mışkfam kibi ə'danın ruzigarın siyah etdi və dudi-ahi-üşşaq kibi andan müxaliflərə çox əsərlər yetdi. Aqibət hücumı-ə'dayla ol mərdümi-didə dideyi-mərdümdən nihan oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Yezid bin Mühaciri-Cə'fi meydana girüb şəhid oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Ənəs bin Mə'qil mütəvvəccehi-hərb olub səadətişəhadətə qərin oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Şarib Mö'təq Əbbas bin Şis zirehü sipərdən istığna qılıub, bədəni-üryanla meydana girdi. Dedilər: "Bu nə bipərvəliqdır?". Cəvab verdi ki: Şe'r:

Sipər [dutmam] bəla peykanlarına, keçmişəm candan,
Çü bən dəryaya qərq oldum, nə bakım var barandan.

Aqibət tirbarani-ə'dayla şəhid oldu. Rəhmətullahi əleyh. Andan sonra Cə'fi, müəzzzini-ləşkəri-İmam, rüxsət alub meydana girdi və zəmzəmeyi-təkbirü təhlil asimana yetürdi. Və dəf'ə-dəf'ə güruh-güruh müxalifləri həlak edüb, aqibət şəhid oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Seyf bin Haris və Malik bin Ütbə ittifaqla icazət alub meydana girdilər və ol nifaq əhlinə bələlər yetürdilər. Aqibət hücumıdayla zülmətsəradan nüzhətgahı-bəqaya yüz urdular.

Andan sonra Farisi-Qulam dövləti-pabusa müşərrəf olub ərziniyaz etdi. Şe'r:

Ey hərimi-dərgəhi-qədrində xadim sübhü şam,
Şam bir Hindi kənizin, sübh bir Rumi qulam.

"Ya İmami-zəman, feyzi-şəhadət xani-ümumi-ehsan açub, hər kim miqdarınca bəhrəmənd olmaqdadir. Xazini-gəncineyi-qəza fəthiəvbəb edüb hər kim nəsib almaqdadir. Bəndəyə dəxi bu səadət mətlubdur". Həzrəti-İmam ayıtdı: "Ey Faris, sən İmam Zeynəlabidinə mənsubsan, andan icazət istə". Və Həzrəti-İmam Zeynəlabidin ol əyyamda bimardi. Faris, xidmətinə müşərrəf olub icazət istədikdə ayıtdı: "Ey Faris, bən səni azad etdim, hala şüri mühərabə sənin

iradətinə müttəlliqdır. Faris daxili-silsileyi-əhrar olub, mərdanə bir rəcəz inşa qıldı ki. Şe'r:

Bənəm Faris ol türki-xəncərgüzar
Ki, Bəhrama tiğləmdir ayinədar.
Bana xidməti- xanədani-Rəsul,
Yetər payeyi-rif'əti-iqtidar.
Səadət rəfiqim olub, qılımişam.
Hüseyni-Əli xidmətin ixtiyar.

Gah tiği-atəşbarla və gah nizeyi-əjdəhakirdarla və gah navəkixunxarla ləşkəri-bədxaha fəna buraxub, aqibət növbəti-təcərrö'icami-şəhadət ana dəxi yetüb, ruhi-pürfütühi hatifdən sədayı-“Fədxuli fi ibadi vədxuli cənnəti”¹ istima’ edüb mütvəccih-i-rövzeyi-rizvan oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Hənzələ bin Səid [meydana girüb ənvai-məvaizlə və nəsayehlə ol gümrəahları təhdid edüb, müfid görməyüb mübaşiri-qital oldı. Və əksəri-əhli-zəlalətdən ərseyi-meydanı xali edüb şəhadət buldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Yəzid bin Ziyadi-Şə'bi] meydana girüb navəkidilduzlə mürğı-ruhi-ə'dayə bədənlərin kəsrəti-cərahətdən qəfəs qılıub, aqibət tayiri-ruhi səfirri-“İrci’i ila rəbbiki raziyətən mərziyyətən”² istima’ edüb, məziqi-bədəndən pərvaz etdi. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Sə'd İbn Əbdullah ki, Məhəmməd Hənifə əqrəbasından idi, meydana girüb və müqabilinə gələn müxalifləri seylabi-fənaya verüb, aqibət “Kullu şey”in halikun illa vəchəhu”³ müqtəzasincə ruznameeyi-həyatın əcəli-rəqəmi “Kullu min əleyha fan”⁴ ilə müzəyyən qılıub nüsxeyi-həyatına xətti-inqizayi-müddət çəkdi. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Cibavə bin Haris mütəsəddiyi-əmri-meydan olub, izhari-kəmali-cəladət və isbatı-müntəhayi-şücaət qılıub, girdbadibadpayindən mir’ati-cəmiyyəti-ə'dayə jəngi-təfriqə buraxub, aqibət

¹ Yaxşı qullarım arasına qatıl və cənnətimə gir (Qur'an, 89, 9-30).

² (Allah) səndən razı, sən də ondan razı olaraq Tanrına dön (Qur'an, 89, 28).

³ Onun zatından başqa hər şey yox olmağa məhkumdur (Qur'an, 28, 88).

⁴ Onun (yerin) üzərindəki hər şey fanidir (Qur'an, 55, 26).

jəngi-həyati-müstəarı mir'ati-zatindən seyqəli-tığı-bədxahla mürtəfe' oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Ömər bin Cibaveyi-Haris ərseyi-meydanı cilvəgahisəmənd qılıb, aqibət nüzhətsorayı-sörvəri-bəqa oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra on beş mücəhidi-namdar və şucai-xəncərgüzər ittifaqla meydana girüb, ləşkəri-ə'daya müqabil durub, ərseyi-ruzigarı sədamati-girüdər və qülqüleyi-karzarla məmlüv qılıb, düşmənləri bihəddü bişümar dərəkatı-sa'irə irələ qıldıqdan sonra dərəcəticənnətə- intiqal etdilər. Rəhmətullahi əleykum.

Anlardan sonra Məhəmməd bin Miqdad və Əbdullah bin Dütənə meydana girüb mütəəhhidi-rəzm olub, atəşi-qitalla xərməni-xaşakicəm'iyyəti-bədxaha fəna salub, aqibət kəsrəti-ə'da hücum etməgin Həzrəti-İmam ləşkərindən Sə'di Qulam ki, mövləyi-Əli bin ƏbüTalib idi və Qeys bin Rəbi', Şis bin Süveyd, Ömər bin Qurt, Müslim və Həmmad anların himayətinə mütəvəccih olub, ol yeddi əxtərisəyyareyi-asimanı-şücaət müxaliflərin gürüh-gürüh rişəyi-həyatların qət' etdikdən sonra və'deyi-şəhadət yetdikdə bir-birinə mütəaqib behiştə həştbabə mütəvəccih oldular. Rəhmətullahi əleykum. Şə'r:

Kimdir ol ki, ərseyi-dünyaya gəldi, getmədi,
Kımdır ol kim, qəsri-ömrün çərx viran etmədi?

Olqıssə, aftab ərseyi-rüb'i-asimanı qət' edənədək Həzrəti-İmamın mütəəlliqat və mənsubatından əlli üç fərzanə şərbəti-şəhadət içüb, Həzrəti-İmamla Zeynələbədindən qeyri on doquz nəfər ərseyi-intizarışəhadətdə qalmışdı. Əmma dərəceyi-aftab irtifa' bulduqca hərarəti-ruz iştirad bulub bir qayət yetmişdi ki, hərəkatı-sərsəri-səmum məsabeyişəmşiri-abdar və məddi-şüai-aftab müşabihisi-həməni-bərəqasardı. Şə'r:

Küreyi-nar idi xətireyi-xak,
Əxkəri-mənqəl əxtəri-əflak.
Mövc urub ləhzə-ləhzə bəhri-sərab,
Təşnəyə artırırdı həsrəti-ab.
Fitnə atəşgəhi olub meydan,
Şö'lə şəmşir idи, şərər peykan.
Ətəş urmuşdi aləmə xurşid,
Aləm olmuşdu sayədən novmid.

Həzrəti-İmam çün ləşkəri-ə'danın kəmali-qılzət və ədəmimürüvvətlərin mülahizə qıldı və əksəri-əshabın məqətlə görüb və kəndünün və tətimmeyi-əhbabının dəxi sərəncamları nə olduğun mühəqqət bildi və Əhli-Beytinin hiddəti-həvadan və fəvti-əhibbadan və təsəllüti-ə'dadan təvəhhüm və təhəssürü təəllüm çəkdiklərinə müttəle' oldu, ahi-dərdalüd çəküb, dideyi-nəmdidədən əşki-həsrət töküb zəbani-halla bu tərənnümə guya oldu ki. Şe'r:

Nədir, ey çərx, əşrarı əziz, əşrafi xar etmək,
Xilaf əhlin sərəfraz, əhli-sidqi xaksar etmək?!
Nədir qılmaq müqəddəmə sadiqindən kazibin sübhün,
Nücumun nəhsini sə'dindən ə'la e'tibar etmək?!
Səriri-pürsəfayi-sübhə urmaq şö'leyi-atəş,
Sərayı-təngnayı-şamı pürnəqşü nigar etmək?!
Şərarət cılvəgahın rif'əti-qədr ilə gərdunsay,
Vilayət xanədanın zülm əliylə tarümar etmək.
Yezidi kamran, müstəğrəqi-dəryayı-cəm'iyyət,
Hüseyni təşnələb bəd'əhdələr zülmüylə zar etmək?!

Əgərçi istilayı-şədayid zəmiri-münirlərinə bir miqdar tə'sir etdi və istilayı-nəvayibdən xatırı-atırlarınə fil-cümlə bir küdürü yetdi, əmma yenə nəsimi-tövfiqi-təhəmməl canibi-riyazi-rizayı-İlahidən hədiqeyi-hüsni-əxlaqınə güzar edüb, səbzeyi-amalın qətərəti-baranibəşarət irtifa'i-qədrlə sirab edüb və astabi-tə'yidi-təvəkkül fəlakifeyzi-namütənahidən aləmi-izzü ixtisasınə tülu edüb, fəzayı-surətiəhvalın şə'şə'yi-nuri-nəvidi-e'tilayı-şanla münəvvər qılıb bu sürudla mülhəm oldu ki. Şe'r:

Ey nihali-nazpərvərdi-riyazi-Haşimi,
Nazənin təb'i bəla gördükdə məhmum eyləmə.
Bu bəla zimmindədir feyzi-kəmali-qürbi-Həq,
Bu bəlaya tə'n edüb ol qədri məzmum eyləmə.

Ətrafü cəvanibdə olan ixvanü ənsab təsliyə təriqiylə ayıtdılar: "Ey hümayi-övcəi-səadət və şahbəzi-aşiyaneyi-dövlət, nə səadət bundan əfzun ola ki, və'deyi-mülaqati-ərvahi-müqəddəseyi-ənbiya qərib olub, talib mətluba vasil olmağa fürsət bula. Şe'r:

Həmnişinlər qıldılar əzmi-diyari-qürbi-Həq,
Ol vəfa əhlina ehmal etməyüb yetmək gərək.
Etmək olmaz tiğ-i-rəşki-sibqəti-əhbaba səbr,
Tiğ-i-ə'da ilə rəf'i-tiğ-i-rəşk etmək gərək.

Həzrəti-İmam anları təriqi-vəfada sabitqədəm görüb, dua qılıub təsəlli olduqda Əhli-Beyt zümrəsindən Əbdullah bin Müslimi-Əqil icazəti-meydan istidə qılıub ayıtdı: “Ey nuri-çəşmi-risalət, icazətişarifinlə mütəvəccih-i-rövzeyi-rizvan olub səlamını Müslimə ilətmək tədarükindəyəm. Himmət diriğ etmə”. İlhahi-təmamla rüxsət hasil edüb, meydana girüb cövlənlər etdi ki, nə'lı-badpayindən qübarisəlabət fələki-sabitə yetdi.

Ol canibdən Ömər Sə'd rüəsayi-ləşkərə tənbih təriqiylə ayıtdı: “Ey mübarizlər, ehtiyati-təmam edin ki, bu cəmaət xəvası-Bəni Haşimdir. Həqqə ki, əgər mərkəblərində cu'vü ətəşdən əsəri-zə'f və bədənlerində təbi-hərarət və cəza'i ətfaldan iztirab olmasaydı, hər birindən bizim kibi yüz ləşkər aciz olurdu. Əmma sizə müavin olan şəmşiri-şö'leyi-aftab və müzahirət qılan navəki-dilduzi-hərəkatışəmumi-cigərtabdır”. Pəs, ə'yani-ləşkərdən Qüdamə bin Qiranə mütəvəccih olub ayıtdı: “Ey Qüdamə, sən əşcə'i-əhli-ruzigarsan, bu pəhləvani-Bəni-Haşimə müqabil durub şərrini dəf” et”.

Qüdameyi-bidövlət Əbdullahi-sahibsəadətə müqabil durub, Əbdullah həmlə etdikdə fərar edüb, hiylə ilə bir neçə növbət tərəddüd etdikdə, Əbdullah təşnəlikdən süst oldıldıqda, bir guşədə qərar dutub nizəsin əlindən bıraxdıqda ol həramzadə fürsət bulub ana bir nizə havalə qıldı. Əbdullah anın nizəsin əlindən alub, bir zərbə qətl edüb, mərkəbinə binüb, kəndü mərkəbin qoluna salub mütəvvəccehi-hərb oldu. Ləşkəri-müxalif ol hərəkətdən mütəvəhhüm olub, müqabiləsində tə'xir etməgən tənha qalub, ləşkərə urub, İbn Sə'din təhtilivasında Saleh bin Misriyi qətl edüb yenə meydana müraciət qıldı. Bir şəqi mərkəbin səqət qılıub, piyada qalub və kəsrətihərərətdən nəhayəti-zə'f bulub, Müfəzzəl bin Mərahim zərbiylə ol xülaceyi-xanədan şəhid oldu. Şə'r:

Diriğü dərd ki, xurşidi-asimani-kəmal
Cəfayı-çərxədən övci-şərəfdə gördü vəbal,
Cəhan nəzareyi-hüsniylə xürrəm olmuşkən,
Yetürdi cami-əcəl nuş edüb cəhana məlal.

Andan sonra Cə’fər bin Əqil meydana girüb bu məzmunla bir rəcəz ağaz etdi ki. Şe'r:

Bənəm ki-nəqdi-Əqiləm, kəmin qulami-Hüseyn,
Həqir baxma bana, ey müxalifi-kəmbin.
Süruri-aləmi-fani degil murad bana,
Bənəm məhəbbəti-övladi-Seyyidüs-Səqəleyn.

müddəasincə müxaliflər qətl etdikdən sonra anın dəxi səfineyi həyatın təlatümi-dəryayı-fitnə girdabi-fənaya buraxdı. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Əbdürrəhman bin Əqil mərkəbi-ictihad ərseyi-cihada səgirdüb, meydana girüb, kəmali-şücaət göstərüb aqibət Əbdullah bin Ürvə zərbiylə səadəti-şəhadət buldu. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Fələk zülmlər aşikar eylədi,
Zəmanə müxalif mədar eylədi.
Cəfa əhlini xürrəmü şadman,
Vəfa əhlini xarü zar eylədi.

Övladi-Əqil məhrəmi-sərapərdeyi-şəhadət olduqdan sonra növbəti-şəhadət övladi-Cə’fəri-Təyyara düşüb, Məhəmməd bin Əbdullah Həzrəti-İmamın pabusi-şərifinə müşərrəf olub ayıtdı: “Ey simurğı-Qafı-qürbi-İlahi və ey şahbazi-aşiyaneyi-feyzi-namütənahi, icazət iltifat et ki, meydana girüb bu kafirnihadibədsirət və mülhide-tiqadi-zıştsurətlərdən mö’minlərin intiqamın alub səvab hasil edəm”. Əlqissə, icazət alub, meydana girüb bu məzmunla bir rəcəz ağaz etdi ki. Şe'r:

Lilləhil-həmd, zəmani-qəmü möhnət getdi,
Içməgə cami-şəhadət bana növbət yetdi.
Din təriqində şəhid olmaq idi kami-dilim,
Verdi kami-dilimi, dəhr bana rəhm etdi.

Minqari-peykani-abdarla danə-danə əhli-qüruri-əşkbarı səhifeyiruyi-ruzigardan götürüb və barani-zülələ-tirü tiğlə sükkani-səvahiliqəflət rəxti-fəraigətlərin seylabi-fənaya verüb aqibət şəhid oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Məhəmməd bin Əvf bin Əbdullah qarındaşın məqtul görüb, irqi-üxüvvət mütəhərrik olub, ixtiyarsız meydana girüb, qarındaşı qatilin qətl edüb, Həzrəti-İmamın xidmətinə müraciət qılıb ağazı-mə'zirət qıldı ki: “Ey səməreyi-nihali-fütüvvət və ey vasiteyiicadi-fitrət, foraqi-bəradər bəisi-tərki-ədəb vaqə’ olub, icazətsiz meydana girdim. Hala iltiması-icazət edərəm ki, bəqiyeyi-həyat sərfi-rəhi-məhəbbət qılam”. Həzrəti-İmam ana dua qılıb rüxsət verdikdə mütəvəccih-i-meydan olub, aqibət mütəvəccih-i-darülfəzar oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Əvn bin Əvf meydana girüb nəqdi-can nisar etdi. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Dirığa ki, bir-bir qırub etdirər
Sərasər nücum-i-sipehri-vəfa.
Gülüstani-iqbəl gülbünləri
Sinub, oldu sərsəbz xarı-cəfa.

Övladi-Cə'fəri-Təyyar şəhadətindən sonra növbət Həzrətiİlmami- Həsən övladına yetüb Əbdullah bin Həsən ki, əkbəri-övladiHəsəni-Muctəba idi, əmmi-büzürgvarından icazət alub, meydana girüb, güruh-güruh müfsidləri seyləbi-fənaya verirdi, ta yüz səksən mübarizdən həlak etdi. Meydanına mübariz rəğbət etməz oldu. Aqibət müxaliflər bu səlahi gördülər ki, bunlarınla məsaf etməkdən isə təhəmməl edüb məsaf etməmək övladır, zira biz təhəmməl etdikcə anlara hərarəti-ətəş müstövli olub həlak edər. Bu tədbiri təvəhhümə bəhanə edüb təvəqqüf etdikdə Əbdullahın dəryayı şücaəti cuşa gəlüb, biixtiyar kəndüsün qalbi-sipaha urub bizzat Ömrə Sə'də həmlə qıldı. İbn Sə'd tabi-muqavimət göstərməyüb fərər ixtiyar etdikdə Əbdullah bə'zi mübarizləri qətl edüb yenə meydana müraciət etdi. Bəxtəri bin Öməri-Şami İbn Sə'də ayıtdı: “Ey əmir, də-vayi-riyasəti-sipah edərsən, bir mübarizdən fərər etmək nə münasibdir?”. İbn Sə'd ayıtdı: “Ey Bəxtəri, bən sərəskərəm, bənim həlakım cəmi’i-ləşkər həlakıdır. Və dəxi can şirindir, əvəzi olmaz və filvaqə”, əgər səndə ziyanlışçaat varsa, imtahan etmək olur”. Bəxtəri, İbn Sə'din sözündən qeyrət edüb, beş yüz mübarizlə Əbdullahha müqabil durdu. Həzrəti-İmam ləşkərindən dəxi Məhəmməd İbn Ənəs və Əs'ad bin Dütcanə və Firuzani-mevlayı-

Hüseyin, Əbdullahın müavinətinə rəvan olub, cümlədən müqəddəm Firuzan Bəxtəriyə müqabil durub müharibəyə iştirğal etdilər. Əsnayikarzarda Əbdullah bin Həsən ol mücahidlərə ittifaqla həmlə qıldıqda ol beş yüz namərd dört pəhlovana hərif ola bilməyüb, məğlub olub təfriqə buldular.

Ol mücahidlər kəndülərin qəlbi-sipaha urduqda İbn Sə'd ŞisiRəbi'iyə dəxi beş yüz həmrəh edüb anların müavinətinə ırsal etdi.

Əlqissə, bin mübariz dört şəhsəvarla hərb edüb, yenə hərif ola bilməyüb, məğlub olub münhəzim olduqda İbn Sə'ddən nəqlidir ki, demiş: “Bən Firuzani-qulamdan ol gün bir şücaət müləhizə qıldum ki, sifəti əhatəyi-təqrirə girməz. [Həqqə ki,] əgər hövli-ətəş inanıəzimətin tutmasayıdı, təmamıyi-sipah ana hərif olmazdı”.

Rəvayətdir ki, yüz otuz mübariz rəmhələ və igirmi yeddi mübariz tiğlə həlak etmişdi. Əmma kəsrəti-zəxmdən süst olub, Həzrəti-İmam xidmətinə müraciət etmək istədikdə Osman Müfəzzil ol məzluma bir zərbət urub mərkəbdən buraxdı. Əmma hənuz piyada ol müdəbirlə cidal edərdi. Əs'əd ol hala vaqif olub, həmlə qılıb anı çıxarmaq tədarükində ikən Bəxtəri-qafıl bir zərb urub əlindən nizəsin biraxdırıcı. Əzrəq bin Haşim anı şəhid etdi. Rəhmətullahı əleyh.

Əmma Əbdullah bin Həsən Şisi-Rəbi'i ilə cidal edüb, Şisi-Rəbi'I on yeddi zəxm ol məzluma urub, hər zəxmindən bir çəşmeyi-xunabə rəvəndi. Ol zəxmlərdən müztərib olmayıub, Şisi-Rəbi'in səfi-sipahin çak edüb, Əs'əd və Firuzan mə'rəkəsinə gəlüb gördü ki, Əs'əd şəhid olub, Firuzan məcruh və piyadə xaki-məzəllətə düşmüş. Bəxtərinin səfi-sipahin mütəfərriq edüb, Firuzanı alub, əshabinə gətirməkdə ikən mərkəbi kəsrəti-zəxmdən bitaqət olub, hərəkətdən qalub, naçar piyadə oldu. Əvni-Əli ol hala vaqif olduqda Əbdullahha bir cənibət yetirüb, Əbdullah ol mərkəbə binüb, Firuzan piyada gəlirkən Həqqə vasil oldu. Rəhmətullahı əleyh.

Əmma Əbdullah bin Həsən, Firuzan müfariqətindən qayətdə mütə'əllim olub, dəsti-təvəkkül həblülmətini-“Həsbi-a'llah”¹ üstüvar qılıb və hisni-“Və matəvfiqi-illa bi'llah”da² mütəhəssin olub ahəngi-meydan etdi. Əmma təvəhhüm-işəmşiri-abdarı ol qayətə yetdi ki, aftabi-şö'leyi-tiğindən müxaliflərin mürğıruhları xüffaşvar

¹ Allah mənə yetər.

² Mənim uğurum ancaq Tanrı ilədir.

hərasan olub müqabilə gəlməz oldu və pərtövi-məhtabi-tal'ətinə ol məsru'lardan müqabilə mümkün olmaz oldu. İbn Sə'd mübaliğeyitəmamla Yusif bin Əhcəri anın meydanına irsal edüb, Yusif bin Əhcər ol Şahzadənin əlindən şərbəti-fəna təcərrő' qıldı. Ana mütə'aqib Tariq bin Əbdullah həm ol şərbətdən nəsib aldı. Ana mütə'aqib Bədrəki-pəlid gəlüb həm ol sağərdən mütəcərrə' oldu. Axıruləmr şəhzadənin vəhmi-tığı əvvəbi-təvəccöhi-ə'dayı məsduđ edüb, kəndü ol ləşkəribikərana həmlə qılıub, on iki mübariz dəxi yixub, Həzrətiİmam xidmətinə müraciət qılıub, nə'rə urdu ki: "Ey əmmi-büzürgvar, "Əl-'ətəş, əl-'ətəş"¹. Həzrəti-İmam buyurdu ki: "Ey nuri-didə, dəmidir ki, zülali-Kövsərdən ruhi-rəvanın sirab olur".

Əbdullah bin Həsən ol bəşarətlə yenə meydana girüb, bu növbət İbn Sə'd beş bin bədbəxti anın qitalına müqərrər qılıub, ol şiri-bışeyivilayəti araya alub hər canibdən hückum etdirilər. Lacərəm kəsrəticərahətdən ə'zayı-şərifi qərqi-xun olub və binayi-vücudi zəxmlərdən rəxnə bulub, Əbbasi-Əli və Əvni-Əli ol beş bin namərdən həmlə qılıub, Əbdullahı anların arasından alub götürərkən Məhəl bin Zahir ol şahi-aləmpənəha bir zərb urub şəhid etdi. Rəhmətullahı əleyh.

Əbbasi-Əli saiqəmisal ol pəlidin xərməni-ömrinə atəşi-fəna urub, Həmzə bin Məhəl ki, anın nütfeyi-naməqbuli idi, Əbbasa həmlə qılıb, Əvn bin Əli anın şərrin Əbbasdan dəfə edüb, ittifaqla Əbdullahı götürüb Əhli-Beytin hüzurinə gətürdilər. Mütəhhərati-hücreyi-təharət seylabişklə ə'zayı-şərifin xakü xundan pak edüb 'əzasınə məşgül oldular. Şe'r:

Ah kim, dövrən əməl qəsrini viran eylədi,
Əhli-ümmidi əsiri-dami-hirman eylədi.
Badi-bidadi-xəzan gülzari-ismət güllərin
Göstərüb afət, açılmaqdən peşiman eylədi.
Nüsxeyi-İslamdan şirazə açdı ruzigar,
Ərseyi-aləmdə övraqın pərişan eylədi.

Qasim bin Həsən ki, sipehri-səyadətdə bir aftabi-aləmtab idı və bustani-lətafətdə bir laleyi-növrəsteyi-sirab, Əbdullah Həsənin ol halətin müləhizə qılğında fəzayı-aləm nərgisi-şəhəsinə tar olub dilibiqərarı nəhayəti-qeyrətdən püriztirar olmağın Sultani-Kərbəlanın rikabi-hüməyuninə yüz sürüb ayıtdı: "Ey əmmi-büzürgvar və ey

¹ Susadım, susadım.

xudavəndi-alimiqdar, rüxsət ver ki, bu facirlərdən intiqam almağa meydana girəm və zəbani-sinan və sinani-zəbanla zəlalətin cavabın verəm”. Ol şəhriyari-kamgarın əzimətin mülahizə qıldıqda bir tərəfdən xəvatini-hərəmsərayı-nübüvvət daməni-iqtidarinə dəstítəzəllüm urub fəryada göldilər ki, ey güldəsteyi-növbəhari-fəzilət, səndən rayiheyi-hüsni-Həsən gəlür, fəraqına təhəmmül olunmaz. Və bir tərəfdən Həzrəti-İmam təriqi-təvəccəhin məsdud etdi ki, ey şəmseyi-eyvani-səyadət, bəradəri-ərşədim zikri səninlə ehya olur, sənə bədəl bulunmaz. Şe'r:

Dəvayı-dərdi-fəraqı-Həsən bana sənsən,
Sənin təvəccəhünə xatirim riza verməz.
Görür ədu sitəmin kim ki, bu məsafə girər,
Mürüvvətim sənə mütləq sitəm rəva görməz.

Rəvayətdir ki, şahzadə Qasim heç vəchlə rüxsəti-meydan bulmayub qayətdə mütəəllim olmağın xatiri-şərifinə yetdi ki, Həzrəti-İmam Həsən aləmi-fanidən rıhlət etdikdə bir tə'viz yazub, bazuyi-mübarəkinə bağlayub vəsiyyət etmişdi ki, ey Qasim, kəmaliməlalət bulduqda bu tə'vizi açüb oxuyub məzmuniylə əmal edəsən. Kəmali-ənduhi müstələzimi-mütalileyi-tə'viz olub, ol tə'vizi bir xəlvətdə açüb oxuduqda gördü yazılmış: “Ey Qasim, sənə vəsiyyətim budur ki, Həzrəti-Hüseyn dəştisi-Kərbəlada bəlaya giriftar olduqda zinhar, zinhar, ana nəqdi-can nisar etməgə təqsir etməyəsən və heç bəhanə ilə təriqi-təəllül dutmayasan”. Şe'r:

Budur, ey nütfeyi-pakızə, vəsiyyət sənə kim,
Nəqdi-can sərf qılıub kəsbi-səadət qılasan.
Ləzzəti-ömr səni qılmaya qafil Həqdən,
Kəndünü qabili-iqbali-şəhadət biləsən.

Qasim ol tə'vizi Həzrəti-Hüseynə göstərüb icazəti-meydan istədikdə Həzrəti-İmam ayıdı: “Ey nuri-didə və ey seyyidibərgüzidə, ol Həzrətin bana dəxi bir vəsiyyəti olmuş idi. Əmma vəfasına dövrən müsaид olmadı və əncamına fələk müavinət qılmadı”. Pəs, Qasimin əlin dutub, hərəmsərayı-ismətə girüb Əvni-Əli və Əbbasi-Əlini hazır edüb xəvatini-hərəmsəraya əmr etdi ki, Qasim namzədi olan şəhzadəyə ərusanə zinət verüb gətirələr. Həzrəti-

Hüseyin ol salehənin əlin Qasim əlinə verüb ayitdi: “Ey rahəti-dil, Həzrəti-İmam-Həsən vəsiyyəti müqtəzasincə bu əmanəti sənə təslim etdim”. Ərusi-namurad Qasimə təslim olunduqda Həzrəti-İmam ol hərəmsəradan çıxub mütəvəccihimyeydan oldu. Qasim İbn Həsən ol qönçeyi-ülviçəmən rüxsarınə heyran olub mütəfəkkir ikən ləşkərimüxalifdən sədayi-“həl min mübariz”¹, səm’i-mübarəkinə irişdi. Biixtiyar tərki-xəlvət qılıb əziməti-meydan tədarükündə ikən mütəhhəratı-xanədani-ismət dəsti-təzərrö’ daməni-pakınə urub təzərrö’ etdirilər ki, ey şəm’i-şəbistəni-təharət və ey qönçeyi-gülbünisəadət, bu əmanəti kimə təslim edüb gedirsən? Qasimi-məzlum abididə rəvan edüb ayitdi: “Ey rəyahini-gülzəri-ismət və ey nücumisəpehri-iffət, qələbəyi-ləşkəri-müxalif İmam Hüseynə müqabildir. Nə rəva ki, bən sürura mail olam və istilayi-ə’da ləşkəri-İslama hasıldır, nə münasib ki, bən sakini-xəlvətsərayı-işrət olub təğafül qılam. Bənim və’deyi-təzvicim Qiyamətə düşdü, mə’zur dutun. Şe’r:

Zəmanə bir gül etdi sərvə peyvənd,
Vəli sərv olmadı gül birlə xürsənd.
Araya saldı firqət ehtıraqın,
Ana göstərdi ol sərvin fəraqın.
Fələk bir riştəyə çəkdi iki dür,
Kəsüb ol riştəyi tiği-təğəyyür,
Bıraxdı bir-birindən dürləri dur,
Qəza bu əmrədir guya ki, mə’mur.

Ərusi-namurad pərdeyi-hicaba bərqi-ahi-həsrətlə atəş urub fəğan etdi ki: “Ey məxdumzadə, Qiyamət günü sənə nə məqamda talib olayım və nə əlamə ilə səni bulayım? Qasim ayitdi: “Ey gülinəşükftə və ey gövhəri-nasüftə, bəni ərseyi-Qiyamətdə xidmətiəcdadimdə cameyi-çak və dideyi-nəmnakla bulmaq olur”. Pəs, ərusa vida’ edüb, mütəvəccihimyeydan oldu. Əhli-Beytdən ərəvivü qüllqülə qübbəyi-əflaka çıxub, Həzrəti-İmam gördü ki, Qasim mütəvəccihidərəcəyi-şəhadətdir. Gül kibi giribənin çak edüb, libasına kəfən tərkibin verüb, kəndü tiğin belinə bağlayub meydana göndərdi. Qasim meydana girüb, cövlən edüb bu məzmunla bir rəcəz ağaz etdi. Şe’r:

¹ (Qarşıma çıxacaq) mübariz yoxmu?

Bənəm güli-çəməni-sidq Qasim İbni-Həsən
Ki, nəqdi-can qılıbam nəzri-xaki-payı-Hüseyn,
Müqimi-kuyi-vəfayam, müsaffiri-rəhi-Həq,
Mütii-əmri-Həsən, talibi-rizayı-Hüseyn.

Və ləşkəri-ə'daya həmlə qılıub, müqabilinə gələn həramzadələri həlak edüb, [dəryayı]-sipaha ğutə urdu və qəlbi-sipahda Ömər Sə'də müqabil durdu. Və səlabəti-sövtə nə'rə urub nida yetürdi ki: "Ey cəfakari-tirəruzgar, buncu mö'minləri şəhid etdin, vəqt olmadımı ki, istiğfar edüb bu əməldən peşiman olasan?". İbn Sə'd ayıtdı: "Ey büzürgzadə, vəqt olmadımı ki, siz dəxi bu tügənə tərk edəsiz və Yezidin bey'ətin qəbul edəsiz?". Qasim ayıtdı: "Ey şəqi, tügənə budur ki, rudi-Fəratı cəm'ii-məxluqata mübah ikən övladı-Rəsula diriğ edərsən. Aya, atəşi-səhrayı-Qiyamət xatırınə yetməzmi və və'deyivə'idi-kəlami-münzəl dili-səngininə əsər etməzmi?!".

İbn Sə'd ol kəlimati istima' etdikdə mülzəm olub, ləşkərinə yüz dutub ayıtdı: "Ey mübarizlər, bu şəhsəvari-yeganə və şücai-fərzanə Qasim bin Həsəndir ki, şiveyi-şücaət ana irslə yetmişdir və ayınırəzm ana abavü əcdaddan intiqal etmişdir. Ruzi-rəzm xəncəri-abdara məhbublar navəki-müjganından ziyadə meyl edər və həngəmi-hərb nizəyi-əjdəhanümudara sənəmlər qamatindən füzun təvəccöh qılur. Şe'r:

Budur ol nəqdi-Heydəri-Kərrar
Ki, çəküb tiğ edəndə qəsdi-qital,
Rəşkdən xəncərini daşa çalar
Ləm'eyi-bərqi-afitabmisal.
Tayırı-tırı-tizpərvazı
Meyli-seyd eyləsə açub pərə bal,
Ana eylər həvayı-vəsl dutub,
Mürğı-ruhi-müxalif istiqbal.

Həqqa ki, əhli-asimanü zəmin bir-bir müharibəsinə qüdrət bulmazlar. Səlah oldur ki, cəmi'i-ləşkər ittifaqla mütəvəccih olub, təmkini-cədəl verməyüb, kəsrəti-tığü nizə ilə hər tərəfdən ə'zasın məcruh edüb və sədəmati-avazi-kusü nayü nəfir ilə hər canibdən mürğı-ruhun sərasimə qılasuz, şayəd ki, bu tədbirlə ana qalib olasuz".

Qasimi-məzлum bu vaqıdən bixəbər ikən ol gürühi-cəfakar piyadə və səvar xaşaki-nizəvü navəklə seylabvar ol sərv-i-büləndiqtiqdara mütəvəccih olub, araya alub bünyadi-cidal və tirbaran etdilər. Qasim bin Həsən ol qülüvdən əndişə qılmayıb, bir həmlə ilə ol cəm'i pərişan edüb, İbn Sə'd Əzrəqi-Şamiyə ki, sipəhsaları-Şam idi, tiği-tə'nə urub ayıtdı: "Ey pəhləvani-Şam, sən mənzuri-ənzari-əvatifi-Yezidsən. Bunun kibi həngamə üçün nə mane'dir ki, çıxub bu mübarizin fitnəsin dəfə etməzsən?". Əzrəqi-Şami təkəbbür təriqiyələ ayıtdı: "Ey bin Sə'd, bəni ərəb bin mübarizə müqabil tutarlar. Nə münasibdir ki, bir tiflə müqabil durub namusuma şikəst verəm?". İbn Sə'd ayıtdı: "Ey nadan, bu nəbireyi-Həzrəti-Mustəfa və Murtəzadır və bu nəqdi-HəsəniMuctəbadır. Həqqə ki, əgər əsəri-ətəşdən təb'i-naziki münzəcir olub inhirafi-mizac bulmasaydı və nihali-nazpərvərdi-təbiəti təşnəlikdən pəjmürdə olmasaydı, bu sipahla məsaf etmək ana ar idi". Əzrəq ayıtdı: "Çün mübaliğə qılursan, dört oğlum var, hər biri bir nadiri-ruzigar, birinə əmr edəyim, anı dutub götürsin".

Pəs, ol bədbəxt əkbər övladına künyət verüb meydana rəvan etdikdə ol həramzadə zinəti-təmamla Qasimə müqabil durub həmlə etdikdə Qasim anın tə'nin rədd edüb, ol məl'unu bir zərbələ mərkəbindən yixub, kakılındən dutub bir zəman əlində gəzdirüb, ə'zasını sindirüb mübariz istədikdə ikinci oğlu meydana girib şəhzadə əlində hələk olub, üçüncü oğlu meydana girib ol şahbazı-aşiyani-şücaət zərbilə anlara mülhəq oldu. Dördüncü oğlu meydana girdi. Ol şəhsəvariməyənə-məhabət anı dəxi duzəxə göndərib, Əzraq qəzəbnək olub səlabəti-təmamla meydana girdikdə şəhzadəyə zəban diraz edüb nasəzalar dedi. Şəhzada dedi: "Ey Əzrəq, bu iztirab oğlanlar fəraqından isə, bu dərdin dərmanı əlimdədir". Həzrəti-İmam, Əzrəqiməl'unu meydanda görüb iztirab peyda qıldı, zira ol həramzadə şücaətdə şöhreyi-dövrəndi və şəhzadə həm növrəsidə və həm təşnəcigər və həm tə'əbnək və həm nigərandı. Dəsti-niyaz dərgahibiniyaza açub duaya məşğul oldu.

Əlqissə, Əzrəqi-bədbəxt Qasimi-sahibsəadətə həmlələr qılıub və şəhzadə anın həmlələrin rədd edüb, müamileyi-cidal aralarında çox zəman iştidad bulub, aqibət nəsimi-nüsrət şəhzadə canibindən mütəhərrik olub, ol zalimin dəfə'inə fürsət bulub bir tiğlə mərkəbindən bıraxub, başın kəsüb, mərkəbin cənibət qılıub, Həzrəti-İmam hüzurinə müraciət qıldı və zəbani-halı bu tərənnümə guya oldu ki. Şe'r:

Ey rikabi-rəxş-iqbalm hilali-övci-din,
Nəqş-i-nə-li-mərkəbin mehrabi-ərbabi-yəqin.
İqtidayı-şər'dir, fərmanına olmaq müti',
Əslı-imandır səni bilmək Əmirəlmö'minin.

"Ya Əmirəlmö'minin, nirani-təöttüs şəbistani-vücudimə ehtiraqitəzəlzül
biraxmaqdadır və naireyi-qəhti-ab canımə qəsd edüb cigərim yaxmaqdadır. Hər
necə ki, saqiyi-dövrəndən təskini-hərarət qılmağa bir qətrə su istərəm, təskini-
hərarətimi gah gözüməndən axan seyləbişki-rəvana həvalə qılıub və gah
zəxmlərdən rəvan olan çəsmə-çəsmə qana işarət eylər və gah zülali-tiği-ə'daya
rücu edər. Aya, nə hikmətdir?". Şe'r:

Şahidi-zövqi-tələb rüxsarinə ey çərxi-dun,
Bitəvəqqif pərdeyi-fövtü fəna çəkmək nədir?
Bir içim su vermədən təşnacigörər qəsdinə,
Xəncəri-bidadü şəmşiri-cəfa çəkmək nədir?

Həzrəti-İmam ol məzluma müjdeyi-şərbəti-şəhadət birlə təskin verib ayıtdı:
"Ey Qasim, bir dəxi dövləti-didar qənimətdir. Hərəmsərayə varıb Əhli-Beyt ilə
rəsmi-müvəvadə tazə qıl". Şəhzadə mütəvvəccəhizüri-Əhli-Beyt olub, ərusi-
şəbistani-ismət pərdəsəradan çıxub, dövləti-pabusinə müşərrəf olub, növhələr
qılıub, şahzadə ana təsəlli verüb yenə meydana müraciət qıldı. Əmma mövqidi-
zəmirində nariməhəbbət bəqayət müşətə'il və zəmiri-müniri təəmmüli-
keyfiyyətiəvaqibi-ümura müşətəgil olub derdi. Şe'r:

Nədir, ey çərxi-zalim, yarı yarindən cüda qılmaq,
Murad əhlin əsiri-dami-bidadü bəla qılmaq?!
Çü lazımdır sənə qılmaq cüda hər yarı yarindən,
Çəküb zəhmət nə lazım bir-biriyələ aşına qılmaq?!

Əlqissə, ol şəhzadeyi-kamil həzar ənduhla meydana getdikdə nəzəri-
mübarəki Übeydullahi-Ziyadın rayəti-nühusətayətinə düşüb, himmət anın dəf'inə
məsruf edüb qəlbi-sipaha mütəvəccih oldu. Piyadələr şəhzadənin mən'inə iqdam
edüb, ol Həzrət piyadələrə məşğul ikən Şis bin Nəhai kətfi-mübarəkinə bir nizə
həvalə qılıub, ol şəhsəvari-mə'rəkeyi-şücaəti mərkəbindən buraxdı. Ol Həzrətin

igirmi yeddi zəxmi olub, hər birindən çeşmə-çeşmə qanlar rəvan olmağın zəf qalib olmuşdu. Məglub olub mərkəbindən cüda olduqda nə'rə urdu ki, “Ya əmmah ədrinkin”¹.

Həzrəti-Hüseyin ol sədadan mütəəssir olub, mərkəbi-mücahidət meydana salub, səflər sindirub gördü ki, ol sərvi-riyazi-vilayət aludeyi-xakü xun olub, Şis bin Rəbi'i üzərinə müsəllət olmuş, sərimübarəkin bədəndən cüda qılmaq istər. Bir zərbələ ol pəlidə şəhzadənin üzərindən dur edüb ol şəhidi götürüb xeyməgaha gətirdi.

Hənuz həyatından bir rəməq baqi idi. Əhli-Beyt üzərinə cəm' olub növhəvü fəğan etdikdə anların sədasından bir növbət nərgisi-şəhəsin açub, gül kibi təbəssüm edüb gülşəni-cinana əzm etdi. Rəhmətullahı əleyh. Şe'r:

Rəhmət ol əhli-dillərə kim, ixtiyarla,
Rəğbət bu kargahi-fənadən götürdürlər.
Bel bağlayub təriqi-məhəbbətdə mərdvar,
Hər də'vi etdilərsə, yerinə yetürdilər.

İkinci fəsil

HƏZRƏTİ-HÜSEYN VƏ ƏHLİ-BEYT ŞƏHADƏTİN BİLDİRİR

Münşiyi-əhkami-kargahi-qüdrət və mümləyi-ərqəmə-səhayifihikmət ki, bidayəti-fitrətdə “İnnəl-insanə lə-fi-xusrin”² ibarətiylə səhifəyi-əhvali-insana rəqəmi-hökmi-xüsran yürütmiş və zümreyixəvas bargahi-qürbün istisnayı - “İllə lləzina amonu və əmilu'ssalihatı”³ işarətiylə ol cümlədən məfruz etmiş. Əmma məzmuni - “Ənnə və'də'llahi həqqun və lakinə əksəruhum layu'minun”⁴ kəsrəti-ə dasınə bir bürhandır qate’ və məfhumi – “Və qəlilun min ibadiyə-şəkur”⁵ qilləti-əhibbasınə bir bəyandır vaqe’. Zahirən kəsrəti-ərbəbi-ədalət və qilləti-əshabi-hidayətə vəsilə oldur ki,

¹ Ey əmi, dadıma yetiş!

² İnsan şəksiz zərərdədir (Qur'an, 103, 2).

³ İman edənlər və yaxşı iş görənlər xaricdir (Qur'an, 103, 3).

⁴ Allahın və'di gərçəkdir, ancaq çoxları bunu bilməzlər (Qur'an, 28, 13).

⁵ Qulların içində şükür edənlər azdır (Qur'an, 34, 13).

tabiəti-bəşər əslili-fitrətdə maili-rahətdir və qəbulu-əhkəmi-şəriyyə mütəzəmmmini-əsnafi-məşəqqət. Qit'ə:

Rahət istər təb'ü möhnətdir ibadət sərbəsər,
Tərki-rahət rəğbəti-möhnət qılan mümtaz olur.
Bu səbəbdəndür ki, küfr asan olub, İsləm sə'b,
Ərseyi-aləmdə mülhid çox, müvəhhid az olur.

Filvaqə', bu məzmuna bir şahidi-sadiqdir vaqieyi-Kərbəla və bir bürhani-müvafiqdir vüqu'i-kəsrəti-sipahi-Yezid və qılləti-zümreyişühəda. Zira igirmi iki bin cəfakar yetmiş iki ləbtəşneyi-dilfigara müqabil durmuşdu və sərsəri-tügəyanisitəm pərdeyi-azərmi aradan götürmüdü. Bir tərəfdən cəmi'i-əsnafi-üdvan surəti-cəm'iyyət bulub və bir canibdən silsileyi-cəm'iyyəti-iman mütəhərrrik olub, nə gürəhi-müxalifdə təriqi-mürüvvət asarı hüveyda idi və nə zümreyişühədəda qaideyi-tənəzzül və müdərə nümunələri peyda. Əgərçi aləmi-surətdə zəman-zəman mücahidlər əksilib, müxaliflər ziyanə olmaqdə idi, əmma aləmi-mə'nidə müxalifət tənəzzül bulub, mücahidlər kəmali-rif'ət bulmaqdə idi. Qit'ə:

Mümkün olmaz ki, ola aləmdə
Əhli-bütłana əqli-Həq məğlub.
Əhli-Həq qatil olsa, gər məqtul,
Zəfəri əql ana qılıb mənsub.
Qətlənən oldur eyləyən ikrəh
Ki, şəhadət degil ana mətlub.

Hər ayinə Həzrəti-İmam ləşkərinin əmvalinə məzmuni-“Fəriqun fil-cənnəti”¹ tükərəyi-misali-hal və müjdeyi-“İnnəl-əbrarə lə-fi nə'im”² mövcibi-fəraqbal olub, sükkanı-riyazi-rizvandan “Səlamun əleykum bima səbərtüm”³ təhniyəyi-qüdüm olmaqdə idi. Şe'r:

Nəqdi-can sərfi-rəhi-canın edən sahibnəzər,
Eşq meydanində sərxeyli-səfi-üşşaq olur.
Mənzili-məqsudədir qeydi-təəllüq səddi-rah,
Rütbəyi-tərki-təəllüq əhsəni-əxlaq olur.

¹ Bir qismi cənnətdədir (Qur'an, 42, 7).

² Yaxşılar hökmən cənnətdədirler (Qur'an, 80, 13).

³ Səbrinizdən dolayı sizə salam olsun! (Qur'an, 13, 24).

Və müxalif sipahın qütəlasınə məfhumi -“Fəriqun fissə’ir”¹ təraznameyi-əməl olub, təhdidi -“Innəl fuccarə lə-fि cəhim”² ehtizazü iztilal verüb müqəyyədi-səlasili-səlabət qılmaqdə idi. Şe'r:

Qeydi-cəm’iyyəti əsbab giriftarı olan
Seyri-gülzari-cinan etməgə fürsət bulmaz.
Zövqi-dünya ilə zaye’ keçirən övqatın,
Şərəfi-rütbəyi-tövfiqi-səadət bulmaz.

Bitəkəllüf ərseyi-Kərbəla meydani-imtiyazi-həqqü batildür və təriqi-hüsuli-kəmal əşrəfi-mənazildir. Şe'r:

Kərbəladan hasil etmişlər ülüvvi-mənzilət,
Zillətü izzətdə əhli-zülmü ərbabi-vəfa.
Nərdibani-bami-rif’ətdir təəmmül eyləsən,
Nəqṣi-mövci-rigi-səhraryı-şərifı-Kərbəla.

Həqqa ki, ərseyi-Kərbəlanın əxbəri-cigərsuzi andan ziyadədir ki, əhatəyi-imkəni-təqrirə gire və əhvalı-şühədanın hekayəti-qəmənduzi andan füzündür ki, qələmi-şikəstəzəban ana surəti-təhrir verə. Şe'r:

Eyləyib hər yil cəmi’i-əhli-aləm ittifaq,
Şərh edərlər macərayı-Kərbəla əxbarını.
Nə tükənməz qissədir kim, hərgiz axır olmadı,
Şərhi aciz eylədi əhli-cəhanın varını.

Mə’rəkəarayı-meydani-kəlam və əncümənsərayı-məhfili-əxbarı e’lam tətimmeyi-əhvalı-Kərbəladan bu təriqlə xəbər vermiş və şühədanın əncamı-halın bu tərzlə bəyana götirmiş ki, Həzrəti İmamzadə Qasim İbn Həsən səadətlə daxili -“Əshabül-cənnətihumu'l-faizun”³ olub mütəvəccih-i-aləmi-bəqə olduqdan sonra Əbu Bəkr bin Əliyyi-Murtəza kəməri-əziməti-şəhadət miyani-cana üstüvar qılıub, kəmali-təzərrö'lə Həzrəti-Sultani-Kərbəladan icazətimeydan iltimas etdikdə, Həzrəti-İmam nərgisi-şəhəldən güli-rüxsara əşki-laləgün rəvan edüb ayıtdı: “Ey qönçeyi-gülbüni-İmamət və

¹ Bir qismi cəhənnəmdədir (Qur'an, 42, 7).

² Küfr sahibləri cəhənnəmdədir (Qur'an, 82, 14).

³ Qurtulanlarancaq cənnət xalqıdır (Qur'an, 59, 20).

şüküfeyi-bağı-rəhmət, bu təmənna qıldıqın meydani-bəla ərseyifənadır. Bu ərsəyə qədəm basan müraciət qılmadı və bu meydana gedən gerü gəlmədi. Nə ümidi sənə rüxsət verəyim və nə vəchlə müfariqətin rəva görəyim?”. Ol sərvəri-həmidəmənaqib və ol nəqdiƏli İbni-Əbi Talib rikabi-hümayuninə yüz sürüb ayıtdı: “Ey padşahiməsnədi-izzü təmkin və ey şəhriyari-vilayəti-dövlətü din, tahtışəhadət içdikcə bənim dəryayı-şövqüm təməvvücə gəltüb və təəttüsüm zülali-mülaqati-Mustəfə və Murtəzaya ziyadə olub, sibqət edənlər rəşkindən həlak oluram. Nola əgər kəmali-mərhəmətindən riza hasil edüb, bən dəxi nəqdi-can bəzl eyləyüb bu meydanda muradım hasil edəm!?” Şe'r:

Can təmaşayı-riyazi-rəhmət eylər arzu,
Dil səfayı-bəzmgahi-cənnət eylər arzu.
Oldu bağrim bərqi-ifratı-hərarətdən kəbab,
Səlsəbili-rövzədən bir şərbət eylər arzu.

İlhahi-təmamlı icazət hasil edüb, mütəvəccih-i-meydan olub bu məzmunla bir rəcəz ağaz etdi ki. Şe'r:

Bənəm nəqdi-sultani-Düldülsəvar,
Şəhi-Qənbərə sahibi-Zülfiqar.
Bənəm əxtəri-asimanı-şərəf,
Əbu Bəkr bin Heydəri-namdar.
Bənəm çakəri-nuri-çeşmi-Bətul,
Hüseyni-Əli sərvəri-kamkar.
Bihəmdullah, oldur İmamım bənim,
Anın taətin qılımişam ixtiyar.
Muradım budur kim, rızasın bulub,
Ana eyləyəm nəqdi-canım nisar.

Və mübarizanə cövlənlər qılıub və rif'əti-iqtidari-abavü əcdada mübahatlar edüb və səməndi-səbarəftarın təhərrükə salub və tiğisaiqəkirdarın əlinə alub, əndək zamanda yüz qırx mübariz müsafirirahi-ədəm qıldı və igirmi yeddi zəxmi-mühlik ə'zayı-şərifinə vasil oldu. Axırımlı Übeydullah bin Ütbə zərbiyələ dari-dünyadan intiqal etdi. Rəhmətullahi əleyh. Qit'ə:

Darüssəslam cilvəgəhin ixtiyar edüb,
Peyvənd kəsdi rişteyi-qeydi-zəmanədən.
Meyli-fəzayı-i-rövzəyi-mülki-bəqə qılıub,
Şəhbəzi-ruhi uçdu bu təng aşıyanədən.

Andan sonra Ömər bin Əli mütsəddiyi-əmri-hərb olub, səmsamiintiqamlı ləşkəri-Yezidin rayəti-istiqlalınə ehtizaz buraxub, kəmalişücaətlə mübarizlər yixub, aqibətüləmr şərbəti-şəhadət nuş etdi. Rəhmətullahi əleyh. Və bir rəvayət dəxi oldur ki, ol Həzrət Kərbəla vaqıəsinə hazır olmadı. Əmma əsəhhi-əqval oldur ki, hazır olub şəhid oldu.

Andan sonra Osman bin Əliyyi-Murtəza mübaşiri-tərvici-ərseyirəzm olub, Sultanı-Kərbəlanın icazəti-şərifiyələ meydana girüb bu məzmunla bir rəcəz ağaz etdi ki. Şe'r:

Mən gövhəri-meydani-vəfayəm,
Osmani-Əliyyi-Murtəzayəm.
Taci-səri-aləməm və lakin
Xaki-rəhi-Şahi-Kərbəlayəm.
Tərk eyləmişəm fəna məqəmin,
Bən talibi-dövləti-bəqayəm.

Ol varisi-şücaəti-Heydər və rəşheyi-zülali-vücudi-saqiyi-Kövsər Əlivar cənglər edüb və Heydəranə məsaflar qılıub bikəran müxaliflər həlak etdikdən sonra Sinan bin Yezid Əbtəhi zərbiylə şəm'i-həyatı şəbistanı-bədəndə intifa buldu. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Hər şəhidə göstərüb cənnətdə dövran mənzilin,
Aldı ol mənzil təmənnasında könlündən qərar.
İsmət əşcarın fəzayı-rövzədə ğərs etməgə,
Xakdəni-dəhrdən bir-bir qopardı ruzigar.

Andan sonra Əvn bin Əli ki, surətlə əhsəni-ərbəbi-cəmal və sirətlə əkməli-əshabi-kəmal idi, Həzrəti-İmamın rikabi-səadətintisabınə ruyi-təzərrö' sürüb ayıtdı. Şe'r:

Ey fəzayı-rövzəyi-qürbin behiştı-cavidan,
Padişahi-dinü dövlətsən, İmami-insü can.
İxtiyari-xidmətin misbahı-əbvabi-nəcat,
İnqiyadi-taətin miftahı-əbvabi-cinan.

Ədayi-sənadan sonra ərz etdi ki: “Ey pərdəgüşayi-bargahi-“İnni ə’ləmu ma-la ta’ləmun”¹, və ey arifi-əsrarı-“Nun vəl-qələmi vəma yəsturunə”², icazəti-meydani-iltifat et ki, ərseyi-heycada hənuz sənin rayəti-zəfərayətin sayəgüstər ikən və nəzəri-iltifatın aləmizahirdə bəndəpərvər ikən zilli-mərhəmətində vasili-dərəcəyişəhadət olam. Zira muradım budur ki, divani-Həşrədə şəhadətinlə şəhadətimi isbat qılam”. İlhhala icazət aldıqda ayitdi: “Ya İmam, bir tədbir etmişəm”. Həzrəti-İmam ayitdi: “Ol tədbir nədir?” Əvn ayitdi: “Ya İmam, bu ləşkəri-binəhayətdir, bunlarınla bir-bir müharibə etmək bizə sərfə etməz. Zira əgər təərrüz görməyüb, işimiz mücərrəd tiğ urub qətl etmək olsa, imtidadi-tuli-ömrümüz bu ləşkərin nihayətinə yetməz. Səlahim oldur ki, ələmi-əlameyi-təvəccöhədə qəlb-i-ləşkərə həmlə qılam, ola ki, ələmi-əlameyi-əskəri-müxalifələrin sərnigün etməgə fürsət bulam”. Həzrəti-İmam ayitdi: “Ey şahi-mülki-məlahət və şahbəzi-övci-səbahət, süfufi-ləşkəri-ə’da bir mərtəbədə hayil degil ki, ol müddəaya fürsət mütəsəvvir ola”. Əvn ayitdi: “Ey sərvərihəmidəxışıl və seyyidi-sütudəfəal, həmleyi-ənqaya təbəqati-pərdeyiənkəbut hicab olurmu və hücumiseylaba süfufi-xarü xəşək mümaniət qılurmu?”. Bu tədbirlə ol sərvəri-qazi və ol meydani-qəza sərəfəanzi qəlb-i-ləşkərə həmlə qıldıqda İbnül-Əhcar, ol pəlidiqəddar iki bin mübarizi-xunxarla şəhzadəyə istiqbal edüb bünyədi-hərb etdi. Qit’ə:

Tışeyi-Fərhad qəsdi-Bisütun eylər vəli,
 Tışə ilə Bisütun daşı tükənməkdir məhal.
 Mün’ədim olmaq nə mümkün ləşkəri-murtü məgəs,
 Tatalum kim, əjdəha dəm urdu, Simürğ açdı bal.

Şahzadə ol haramzadələrdən qətl etdikcə qəlb-i-ləşkərdən müavinət gəlüb, şəhzadəyə təhəccüm qılıub, qəlb-i-ləşkərə düxul mütəəzzir olub, Həzrəti-İmamin şövqi-didarı şəhzadənin inani-əzimətin canibixeyməgaha mün’ətif qılıub dövləti-mulazimət müyəssər olduqda, Həzrəti-İmam ana dualar qılıub ayitdi: “Ey Əvn, cərahətlərin çoxdur. Bir zəman hərəmsərayə təvəccöh qılıub, cərahətlərin bağladıb, bir miqdar istirahət edüb, yenə meydana gəl”. Əvn ayitdi: “Ey bəradəribütürgvar, görürəm ki, saqiyi-Kövsər bir cami-şərbət mühəyya

¹ Sizin bilmədiklərinizi mən bilirəm (Qur'an, 2, 30).

² Nun, qələm və yazılılanların haqqı üçün (Qur'an, 68, 1).

qılıbdur, bana işaret etməkdədir. Vəhmim andandır ki, bən mütəvəccih-i-rahət olduqda bu şərbət fövt olub təəttüsüm ziyadə ola və canımda Fərat suyundan ziyadə bu şərbətin təhəssürü qala”. Həzrəti-İmam gördü ki, mən’ olunmaz, aytıdı: “Ey Əvn, rikabındakı mərkəb cərahətlərdən zəbun olubdur. Ol ədəm ki, Həzrəti-ƏliyyiMurtəzadan sənə inayət qılınmışdı, mübarəkdir, səfəri-axırət üçün anı rikabi-hümayuna çək”.

Əvni-Əli ol mərkəbi müşərrəf edüb, mə'rəkəyə girdikdə Saleh bin Yəsar ki, Həzrəti-Murtəzanın əyyami-xilafətində müstəhəqqi-tə'zir olub, əmri-şər’ müqətzasincə Əvni-Əli səksən taziyanə urmuşdu və ol kinə həmişə xatırında idi, Əvnə intiqam üçün müqabil durdu və Əvn ana fürsət verməyüb bir zərbələ hələk edüb mübariz istədikdə ləşkərifüccar piyadəvü səvarbihəddü bişümar hər canibən tirbaran edüb o üqabi-büləndpərvaz sihami-ə'dadan balı pər peyda qılıub, qüvvətü qüdrət olduqca viraneyi-qəflət bumların mütfərriq edüb, aqibət təriqi-ixvanü ənsaba salik olub şərbəti-şəhadət içdi. Rəhmətullahi əleyh. Qit’ə:

Kim ki, girdi Kərbəla meydanına fürsət bulub,
Nüzhəti-üqbaya təbdil etdi dünyanın qəmin.
Qayib oldu kim ki, cüllabi-şəhadət qıldı nuş,
Aləmi-qeyb eylədi dövrən şəhadət aləmin.

Andan sonra Əbdullah bin Əliyyi-Murtəza şəhriyari-məsnədirizadan icazəti-meydan alub, ərseyi-meydanı cilveyi-səməndisəbaseyrilə fanusi-xoyal edüb, əsrəi-hərəkatla yüz səksən mübarizin rişteyi-həyatın qət’ etdikdən sonra Hani bin Süveybi-Həzrəmi zərbiylə şərbəti-həyati-əbədi nuş etdi. Şe'r:

Bargahi-qürbdə tərtib olub bəzmi-sürur,
Növbətilə içdilər cami-tərəb fərzanələr.
Pəncəyi-dövrən şəhadət riştəsinə verdi tab,
Dövrlə bir-bir düzüldü riştəyə dürdanələr.

Andan sonra növbəti-təcərrö'i-şərbəti-şəhadət Əbbas bin ƏliyyiMurtəzaya yetdi və ol Həzrət ələmdarı-sipah və əlameyi-ləşkərizəfərpənahdı. Cün gördü ki, təngnayı-həyati-müstəəri-fani tərtibisüfüfi- əskəri-ərbəbi-vəzayə müzayiqə verüb, ləşkər bir-bir fəzayı

aləmi-bəqayı cilvəgah etməkdədir və Sultani-Kərbəladan bir-bir rüxsət alub məziqi-möhñətdən ol fəzayi-fərəhfəzaya getməkdədir, ələmi-[əlameyi]-əskəri-hüməyunu dili-zəmində möhkəm edüb Həzrəti-Sultani-Kərbəlanın rikabi-hüməyünün mülsəmi-təqbiliədəb qılıb, bu təriqlə ərzi-niyaz etdi ki: “Ey ləngəri-səfineyi-səbrü təhəmməl və ey ənqayı-Qafı-təslimü təvəkkül, vəqt oldu ki, bən dəxi ələməfrazı-aləmi-ülvə olam və ələmi-ahı əlameyi-ülüvvə-iqtidar edüb aləmi-üqbaya təvəccöh qılam”.

Həzrəti-İmam giryən olub ayıtdı: “Ey Əbbas, sən əlameyi-əskəriİslam idin. Hala ki, ləşkər badiyeyi-fənadan mülki-bəqaya əzimətirihlət qıldı, sənə dəxi ol diyara ələm çəkmək münasib oldu. Əmma səna nəsihətim budur ki, meydana gəldikdə bu zalimlərə təcdidihüccət təriqiyələ nəsihət verəsən”.

Əbbasi-Əli qəbul edüb, mütəvəccihə-meydan olub, ənvai-lö'blə ə'daya məhabət buraxub bu məzmunla bir rəcəz ağaç etdi ki. Şe'r:

Bənəm Əbbas-sərdarı-müxalifsuzi-xəsməfkən,
Müti'i-Mustəfa, nəqdi-Əmirəlmö'minin Heydər.
Əgər dəryaya düşsə tığı-atəşbarımın əksi,
Şüaindən olur dəryada hər bir qətra bir əxgər.
Və gər toprağı pərtötə salsa şəm'i-rayəti-əzmim,
Ziyasindən olur topraqda hər bir zərrə bir əxtər.

İzhari-ismü rəsm etdikdən sonra avazi-büləndlə nida qıldı ki: “Ey qövmi-bimürüvvət, əgər nəsihət məqbul isə Həzrəti-Hüseyni-Əlidən sizə rəsuli-pəyamgüzaram və əgər xilafi-təriqi-mürüvvət dutsanuz, müəddiyi-karzaram”. Ol müanidlər ayıtdılar: “Peyğamin nədür?”. Əbbas ayıtdı: “Ey bivəfalar, Həzrəti-Sultani-Kərbəla və nəqdi-Mustəfa və nuri-çeşmi-Murtəza və cigərguşeyi-Zəhra buyurur ki, təmamıvəfadaları həvaxahlərimi qətl etdinüz. Vəqt olmadımı vəqə' olan əhvaldan peşiman olub bu nirani-təəttüsədən iztirab edən övrətü ətfala bir içim su verəsiz ki, ləbi-xüsklərin tər qılalar və aman verəsiz ki, anları alub canibi-diyari-Rum, ya Hindü Çinə çıxub cəzireyi-Ərəb və mülki-Hicazı sizə müsəlləm qılam və şərt edəm sizinlə tə ruziQiyamət müxasimə qılkıymam?!”.

Bu kəlimatdan ləşkəri-Yezidə xüruşu qüllqülə düşüb, bə'zi mütəəssif olub, ümərayi-ləşkərə qəsd etmək tədarükində ikən Şimri-Zilcövşən və Şisi-Rəbii və Həcərüləhcar fitnədən təvvəhhüm edüb, ləşkərə

təmkin verməyüb Həzrəti-Əbbasa müqabil durub ayıtdılar: “Ey Əbbas, əgər təmamiyi-ruyi-zəmin seylabla dolsa və anın hifzi bizüm qəbzeyi-iqtidarımdə olsa, Yezidə bey’ət etməyincə bir qətrə su Hüseynə və ətbainə verilmək mümkün degil”.

Əbbas ol tayifədən novmid olub, müraciət qılıb ərzi-hal etdikdə nagah ətfali-Əhli-Beytdən fəryadi-“Əl-ətəş, əl-ətəş”¹ səm’imübarəklərinə irişüb, bir-iki məşkü məthərə alub biixtiyarseylmanənd mütəvəccih-i-rudi-Fərat oldu. Və dört bin namərd ki, mühafizəti-Fərat üçün müqərrər olmuşdu, Əbbası görüb səvarü piyadə mütəvəccih olub tirbaran etdilər. Ol şiri-bişeyi-məhabət əndişə qılmayıb, ol gūruha həmlə qılıb, bir həmlədə yetmiş namərd dərəkatı-cəhənnəmə göndərüb, tətimməsin pərakəndə qılıb Fərata girdi. Əmma təmkin verməyüb, səvarü piyadə hūcum edüb tirbaran etdilər. Ol nəhəngi-dəryayı-şücaət Fəratdan çıxub, yenə ol dəryayıtgışına əsayi-Musa kibi çaklar salub, gerü Fərata müraciət qıldı. İstədi ki, mərkəbin sirab edüb kəndü dəxi bir miqdar su içə, yenə Əhli-Beytin ləftəşnəvü cigərsuxtləri yadına gəlüb rəva görmədi ki, anlardan müqəddəm sirab ola. Əlqissə, bir içim su içmədən əlindəki məşkü məthərəyi pürab edüb çıxdıqda ol bədbəxtlər ətrafin alub, tirbaran edüb əsnayı-mühəribədə Nofəl bin Əzrəqi-həramzadə qəfil tiği-bidirig urub, ol məzlumun saidi-yəminin bədəni-mübarəkindən cüda qıldı. Əbbas ol məşki əlindən buraxmıyub, bazuyi-yəsara salub rəvan oldu. Bir həramzadə dəxi fırsat bulub bir zərbə ilə bazuyiyəsarin dəxi qət’ etdi. Rəvayətdir ki, ol saniyi-Cə’fəri-Təyyar və varisi-Heydəri-Kərrar ol məşki buraxmayub, mübarək dişləriylə kətfinə buraxub rikabla ə’dayı ətrafindən mən’ edərdi və derdi. Şə’r:

Səbrdən qət’i-kəfū said bəni mən’ eyləməz,
Nəxli qılmaz münhərif nöqsani-bərgü şaxsar.
Mərdi-meydani-bəlayam, qət’i-ə’zadan nə bak?
Şəhpəri-himmətdədir pərvazi-övci-iqtidar.

Nagah bir həramzadə dəxi zəxmi-navəki-dilduzla ol məşki dəlüb anda olan su məzlumlar əşki kibi və şəhidlər qanı məsabəsində xakiKərbəlaya töküldü. Əbbas ol vaqıədən pərişan olub ahi-cigərsuz sineyi-püratəşdən çəküb ayıtdı: “Ya Rəb, bu nə halətdir ki, bir qətrə

¹ Susadım, susadım

su Əhli-Beytə nəsib olmaz”. Hatifdən nida gəldi ki: “Ey məzлum, hüsuli-dərəcatı-üxrəvi asan olmaz və cəfa çəkmədən heç salik mənzili-məqsuda dəstrəs bulmaz. Şe'r:

Fəraq atəsi rövşən qılıub çırığı-vüsal,
Hərarəti-ətəş eylər ziyanə zövqi-zülal.

Əlqissə, Əbbasi-Əli ol iki zəxmi-mühliliklə mərkəbdən düşüb nərə urdu ki: “Ya əxi, ədrilik əxakə”¹. Hüseyni-məzлum ol avazı istima’ edib fəğan etdi ki: “Ə’lanə ənkəsərə zəhri”, yəni İmdi belim sindi”. Və bir ahi-cigərsuz çəkdi ki, zəməmini-Kərbəla mütəzəlzlil oldu. Şe'r:

Getdi ol sərvi-səmənbər ki, dilaramım idi,
Rahəti-sinəvü kami-dili-nakamım idi.

Rəvayətdir ki, Məhəmməd Ənəs Həzrəti-İmam xidmətində idi. Həzrəti-Əbbasin avazın istima’ etdikdə və ol səda istima’indən şahzadə Hüseynin iztirabın gördükdə mütəvəccih-i-meydan olub gördü ki, Həzrəti-Əbbas ağışteyi-xakü xun olub can vermiş. Kəndüsün anın üzərinə buraxub şivən edərkən ləşkəri-müxalif səvarü piyadə tirbaran edüb anı dəxi şəhid etdirilər. Rəhmətullahı əleyhi.

Cün cəmi’i-ənsabü əqrəba şəhdi-şəhadət nuş edüb növbətitəcərrö’i-şərbəti-bəqa Hüseynə və övladına yetdi, hiddəti-atəşi-sitəm cigəri-kainata tə’sir etdi. Asiman pəncəyiyi-xurşidi daməni-dövrana urdu ki, vəqt oldu bu dövri-müxalifdən peşiman olasan və əcəli Mələk kürməvətə ağazı-təərrüz etdi ki: “Necə bir bəni Ali-Mustəfadan şərmsar qılasan?” Şe'r:

Təcavüz qıldı həddən ey fələk bidadın, insaf et,
Yetər tə’zimi-əşrar eyləyib təxfifi-əşraf et.

Rəvayətdir ki, Hüseyin İbn Əlinin üç oğlu olub, biri Əliyyi-Əkbər idi və biri Əliyyi-Əvsət idi ki, Zeynəlabidindür və biri Əliyyi-Əsgər idi ki, Əbdullah derlər və Həzrəti-İmam anının ismiylə mükənnadır. Ol sərvəri-mülki-bəqa və məhrəmi-sərapərdeyi-vəfa övladının fövtü mövtün görməmək məsləhəti üçün kənddüyə silah mürəttəb qıldı,

¹ Ey qardaşım, qardaşına yetiş!

mütəvəccih-i-meydan olmağa. Əliyyi-Əkbər xurşidi-rüxsarun Həzrəti İmamın kəfi-payı-erşpayəsinə sürüb, təzərrö' edüb rüxsəti-meydan istədi. Hər necə ki, xəvatini-hərəmsərayı-nübüvvət fəryadı fəğanla mən' etdilər, faidə qilmadı. Həzrəti-İmam təzərrö'vü İlhamindən mütəəssir olub, kəndü mübarək əliyəsən əsbabi-rəzmin mürəttəb qılıb, Həzrəti-Adəm kəmərin ki, Şahi-Vilayətdən yadigar idi, belinə bağlayub və Həzrəti-Əbbasın mərkəbinə bindirüb, himməti-aliyəsin bədrəqeyi rahi-bəqa qılıb meydana rəvan etdi. Şe'r:

Vəh ki, ol gülrxux səfər əzminə ahəng eylədi,
Şəhrü səhraryı bana könlüm kibi təng eylədi.

Rəvayətdir ki, ol zəmanda şahzadə on səkkiz yaşında olub sünbüli-gisuyi-müşkbarı gülşəni-rüxsarinə sayə salmaqdə idi və ətrafi-laləzəri bənəfşeyi-tərdən müzəyyən olmaqdə idi. Və bu məşhurdur ki, hüsni-surətlə Rəsulullahə andan əşbəh madəriyyəyamdan mütəvəlli olmamışdı və andan əmləh daireyi-vücudə ədəmdən gəlməmişdi. Hərgah ki, Əqli Beytə arzuyi-istimə-işkəlimati-Rəsul qalib olurdu, anım [lə'li-şəkərbarın göftara gətirirlərdi və hərgah ki, didarı-seyyidi-kainata müştaq olurlardı], anın çehrəsindən didəyə nuri-sürur yetürürlərdi. Əlqıssə, ol nihali-gülşənisəbahət ol zəman ki, rüxsət alub sərvi-xüramanın aləmi-ərseymeydan etdi, zövqi-pabusi-səməndi-səbükseyrdən zəmzəmeyimübahət zəminü asimana yetdi. Şe'r:

Üqabi-bərqışتابı səbadan aldı qərar,
Sipehri eylədi heyran sür'əti-rəftar.
Zəminə rəxşı salub nəqş-i-mixi-rizeyi-nə'l,
Səvabit eylədi zahir kəvakibi-səyyar.
Lətafəti-hərəkatınə afərinlər edüb,
Təbəq-təbəq dürü-əncüm sipehr qıldı nisar.

Hər tərəf cövlənlər edüb lö'blər göstərdikdən sonra bəyani-ismü rəsm edüb nə'rə urdu ki: "Bənəm şükufeyi-nihali-təqva, bənəm nəqdi-Hüseyn bin Əliyyi-Murtəza". Şe'r:

Bənəm ol şahi-şahzadəyi-dəhr
Ki, sıfatimdə əql heyrandır.

Həsri-övsafi-qədrü mənzilətim,
Xarici-ehtimalü imkandır.
Nurbəxş-i-çirağı-icadım,
Mahi-kövneynү Şahi-Mərdandır.
Cəddi-pakım Məhəmmədi-Mürsəl,
Əslı-zatim Əliyyi-İmrəndir.

Ibn Sə'd ki, ol füruğ-i-şə'sə'eyi-cəmali mütaliə qıldı və ol lətfəstihüsni-məqala vaqif oldu və şahzadənin kim olduğun bildi, kəndü qəbahəti-əf' alindən əsəri-inf'i'al bulub, ahi-həsrət çəküb ə'yanılışkərə ayıtdı: "Ey qövm, bu sərvər əkbəri-övlədi-Hüseyn bin Əlidir ki, şəklü şəmayildə şəbihi-həzrəti-Nəbidir". Bir zəman mütəhəyyir olub kimsənəyə rüxsət vermədi ki, meydana girə və ana bir ələm yetürə. Zira bildi ki, məks etdikcə təərrüz-i-ləşkər ehtiyac olmayıub ol növçəvanın həlakına tiği-təəttüs yetər və navəki-şüai-afitabi-suzan və sinani-zəhrəşikafı-səmumi-cigərsuz kifayət edər. Şəhzadə gördü ki, dirəng etməklə şəmşiri-hərarət tiz olub mövcibi-zə'fi-qüva və baisi-riqqəti-ə'za olur, bimühaba kəndüsün qəlbi-sipaha urub bünayadi-cidal etdi və hökmi-zülali-şəmşiri-abdarın mümkün olduqca məcəriyi-ürüqi-əbdani-ə'daya yürütdü. Əmma izhari-kəmali-şücaət edüb, şövqlə cəng edərkən tabi-afitabdan zireh həlqələri hiddətihərarət bulub bədəni-nazpərvərdinə dağlar urdu və ehtimalı-alətihərb kətfi-şərifinə ələmlər yetürdi. Şe'r:

Bari-tari-pirəhəndən inciyən cismi-lətif,
Necə çəksin rəzm meydanında bəndi-ahənin?
Nazpərvərdi-nəimi-şəfqətü ehsan olan,
Necə olsun qabili-bidadi-əqli-zülmü kin?

Əlqissə, küləfti-alati-rəzm ələveyi-ənduhi-təəttüs olub, şahzadə təlatümi-hərbdən kənara çıxub, validi-büzürgvarının xidmətinə müraciət edüb fəryada gəldi ki: "Ya əbətah, zəbəhəni əl-ətşu və əsqələni'l-hədid"¹, yə'ni "Bəni həlak etdi susuzluq və ağırlandırdı bari-ahən". Həqqə ki, əgər bir qətrə suyla təskini-hərarət versəydim, ləşkəri-müxalifi qərqəyi-tufani-fəna qılırdım". Həzrəti-İmam gərdimeydan cəhreyi-pakindən pak edüb, Həzrəti-Rəsulun niginin-

¹ Ey atacaq, susuzluq məni öldürdü və dəmir də əzdi.

mübarəkin təskini-hərarət üçün lə'li-abdarına mülazim etməgirin bir miqdar təskin bulub yenə meydana müraciət qıldı. Bu növbət İbn Sə'd, Tariq bin Şisə əmr etdi ki, ey Tariq, sən meydana girüb bu şəhzadə dəf'inə qüdrət bulsan, vilayəti-Mosul hökumətin sənə ən'am edərəm. Tariqi-məl'un hökuməti-Mosul həvəsiylə meydana girüb Əli bin Hüseynə nizə həvalə qıldı. Şəhzadə ol bədbəxtin nizəsin rədd edüb sineyi-pürkinəsinə bir nizə urdu ki, nuki-nizə səbzəmanənd şurəzaricisi-pəlidindən baş çıxarub həlak oldu.

Andan sonra Ömeri-Tariq gəlüb şəhzadə əlindən şərbəti-fəna içdi. Andan sonra Misra'bin Qalib meydana gəlüb müqabil olduqda şəhzadə şücaəti-Mustəfəvi və cəladəti-Murtəzəvi izhar edüb, tığıbadarla nizəsin qələm qılıb fərqi-namübarəkinə bir zərb urdu ki, iki parə olub mərkəbinin iki tərəfindən meydana düşdü. Ləşkəri-müxalif ol zərbi-dəsti görüb, bərgi-xəzan kibi lərzan olub mühəribəsindən mütəvəhhim olduqda İbn Sə'd Möhkəm bin Tüfeyli iki bin mübarizlə [şəhzadənin məsafinə təhris etdi. Möhkəm bin Tüfeyl iki bin mübarizlə] ol afitabi-asimanı-vilayəti araya alub, şəhzadə əndişə qılmayıb, nəş'eyi-vilayət sərməsti olub, ol iki bin namərdi mütəfərriq edub bir dəxi Həzrəti-İmam xidmətinə təvəccöh edüb ayıtdı: "Ya əbətah, əl-ətəş, əl-ətəş"¹. Həzrəti-İmam dideyi-nəmnakdan seylixunabə rəvan edüb dedi: "Ey cigərguşə, səbr et ki, səninçün şərbətiKövsər mühəyyə olubdur".

Şəhzadə ol bəşarətlə meydana müraciət qıldıqda, ləşkəri-ə'da hücum edüb, yəminü yəsərin alub və nihali-cismi-lətfi gülbüniqönçə kibi pürpeykan olub və sıpərmisal ə'zayı-şərifinə müxtəlif zəxmlər, çaklar salub, aqibətüləmr İbn Təmir ta'nəsiylə, bir rəvayətdə Mən'ə bin Mürreyi-Əbdi zəxmilə mərkəbdən düşüb nə'rə urdu ki, "Ya əbətah, ədrikni"². Şe'r:

Qərqi-girdabi-fəraq oldum, tərəhhüm qıl, səba,
Şərh edüb halım, bənim, billah, yetür dildarımı.
Qıldı cəlladi-fələk qəsdi-həlakim Tanrıçün,
Ərz qıl dildarımə hali-dili-əfgarımı.

Var ikən cismimdə can, məqsudum oldur kim, qılam, Şəm'i-ruyindən münəvvər dideyi-xunbarımı.

¹ Atacan, susadım

² Atacan, yetiş!

Həzrəti-İmam ol məzlumun intizarında ikən və nə'rəsin eşidü, biixtiyar meydana girüb ol sərvi-rəvanı xaki-məzəllətdən götürüb xeyməgaha yetürdi və rüxsarın rüxsarınə sürüb ayıtdı: “Ey fərzəndidilbənd və ey arami-dili-dərdmənd, bir təkəllüm et”. Şəhzadə göz açub validi-büzürgvarın, bəradəri-qəmgüsərin və valideyi-biqərarın üzərində görüb ayıtdı: “Ya əbətah, gördüm ki, əbvabi-asiman məftuh olub, şərbəti-səlsəbildən camlar mürəttəb olubdur”. Bu təkəllüm əsnasında ruhi-pürfütühi rövzəyi-rizvana intiqal etdi. Şe'r:

Mahi-cəmalın ol güli-bağı-risalətin
Sitri-səhabı-mərg nihan etdi, ey diriğ!
Şaxı-gülü-hədiqeyi-iqbali-ruzigar,
Pamali-inqilabi-xəzan etdi, ey diriğ!

Və bu dəxi bir rəvayətdir ki, şəhzadə qəlbi-sipahi-ə'daya həmlə qıldıqda Həzrəti-İmamın nəzərindən qayib oldu. Ol Həzrət biixtiyar anın mütalibətinə rəvan olub, “ya Əli, ya Əli”-deyib, hər tərəf gəzüb fəryad edərkən nagah bir canibdən sədayı-“Ya əbətah” istimə’ edüb ol canibə rəvan oldu, əmma əsərin görmədi. Və səbəb ol idи ki, Mən’ə bin Mürruyi-həramzadə şahzadəyə zəxm urluqda bişür olub, mərkəb biixtirar anı meydandan çıxarub, bir səhraya biraxmışdı. Həzrətiİmam şahzadə təfəhhüsündə ikən gördü ki, mərkəbi-bırakib mütəvəccihı-xeyməgah oldu. Cameyi-səbrü təhəmmül çak edüb mərkəbi tutmaq istədi. Mərkəb fərər etdikdə Həzrəti-İmamı ol mənzilə ilətdi ki, şəhzadə düşmüş idi. Həzrəti-İmam gördü ki, şəhzadə aludeyi-xakü xun olub, hənuz həyatından bir rəməq var. Mərkəbindən piyadə olub, səri-mübərəkin kənarı-şərifinə alub, rüxsarın rüxsarınə sürüb, şəhzadə gözün açıqdə Həzrəti-Sultani-Kərbəlanun rüxsarımübərəkin görüb ayıtdı: “Ey validi-büzürgvar, hala görürəm ki, Həzrəti-Rəsul iki əlində iki cam dutubdur. Birin bana vermək istədi, bən ayıtdım: “Ya cəddah, ikisin dəxi iltifat et ki, qayətdə təşnəyəm”. Buyurdu ki, “Ey Əli, bu camlərin biri sənə mənsubdur, sən təsərrüf et. Bu birinə təmə’ qılma ki, Hüseyn üçün mühəyyə olubdur. Hala gəlüb nuş edəcəkdir”. Bu təkəllümdə ikən canın canana təslim etdi. Rəhmətullahi əleyh.

Dərda ki, içdi bəzmi-bəlada meyi-fəna,
Canü cəhandan almadan ol növrəsidə kam.

Gülzari-ömri gördü xəzan, görmədi bəhar,
Mahi-cəmali etdi qürub, olmadan təmam.

Diriğa ki, nihali-növrəsi-İmamət izhari-şükufə qılıub, çəmənarayıbustani-vilayət olmuş ikən sərsəri-xəzani-fənadan şikəst buldu və hilali-asimanı-səyadət guşeyi-əbru göstərüb əhli-iştayaqı nəzzarəsiylə məsrur etmiş ikən bədri-təmam olmadan səhabı-əcəldə müxtəfi oldu. Müxəddərəti-sərapərdeyi-ismət bünyadın-növhə qılıub təcdidi-matəm etdilər. Filvaqə' bu vaqeyi-dilduzun ləhibi-nirani-hərarətindən bir xunincigər agahdır ki, dili-parə-parəsi bir fərzəndi-dilbənd dağifəraqıylə yanmış ola və bu hadisəyi-qəmənduzin hərarəti-mərarətindən bir dilsuxtə vaqifdir ki, nəxli-həyatının tazə ikən sərsəri-həvayimüxalidən bir saxsarı simmiş ola. Həzrəti-İmam vücudi-hirqətitəmam ilə xəvatini-Əhli-Beytə ol müsibətdə təselli verüb derdi: “Ey Əhli-Beyti-risalət və ey riyazi-gülzari-İmamət, bələyi-asiman nüzul etdikdə asarı cəmi’i-gülzari-İmamət, bələyi-asiman nüzul etdikdə asarı cəm’i-kainata şamildir və kafirü müsəlman əhatəyi-ümumimöhənətə daxildir. Əmma əyari-imtiyazi-mö’min bələda səbrü şükr etməklə rütbəyi-rif’ət bulur və kafir cəzə’vü iztirab qılmağ ilə məqhurü məzmum olur və təqriri-dilpəziri-“İnnəma yüvəffə’ssabitunə əcrəhüm bi-ğayri-hisabin”¹bu məzmuna əsəhhi-dəlayidir. Şə’r:

Səbr etməyüb müsibətə hər kim qılur cəzə’,
Şayisteyi-məvahibi-əfvü əta degil.
Mə’lum olur məsayibi-ərbəbi-küfrdən
Kim, səbrdir vəsileyi-rəhmət, bəla degil.

Ey xəvatini-sərapərdeyi-sitṛū ifaf, səbr edin və təhəmmül pişə qılun ki, bu səbrü təhəmmülün nəticəsi axırtdə rövzəyi-nə’im və dünyada Qiymətədək ehtiramü tə’zİmdir. Zinhar, zinhar, bəndən sonra çaki-giriban edüb muyi-sər pərişan etməyəsüz ki, mövcibisəmatəti-ə’da olmaya. Əmma giryədən sizi mən’ etməzəm, zira abidideyi-məzələmə hədiqeyi-rəhməti sirab edər və seyli-əşki-qəribiməhməm ilə mir’ati-əməldən qübari-küdərət gedər”. Pəs əsağıriövladını əkabirə əmanət təriqiyələ təslim edüb və məcmuin

¹ Ancaq səbr edənlərə saysız mükafat verilir (Qur'an, 39, 10).

Vacibülvücuda tapşırub, vida' qilub meydani-məsafa mütəvəccih olduqda mütəhhərati-Əhli-Beyt bir növhə qıldılar və bir növ'lə nalan oldular ki, sükkani-səvamı'i-mələkut əğlögüleyi-növhələrindən sərasimə olub[təsbihü təhlillərin fəramuş etdilər və ənadılı qümariyiriyazi-behiş zəmzəmeyi-giryələrindən] mütəhəyyir qalub kəndüsürudlərin unutdular. Şe'r:

Şahidi-ifratı-ğəmdir kəsrəti-fəryadı ah,
Seyli-abi-çəşm miqdarı dil azarincədür.
El əzasınə nə nisbətdir əzayi-Əhli-Beyt,
Çün əzası hər kimin məqtul miqdarincədür.

Ol hala müqarın Əliyyi-Əsgər ki, tifli-şirxarə idi və hərarətiruzigar qönçeyi-pistani-validəsinə hiddəti-peykan verüb ol tiflin çəşmeyi-məişətin məsdud qılımışdı və ol tifli-mə'sum iztirabi-cu'vü ətəşdən vərteyi-həlaka qərib olmuşdu, Həzrəti-İmama əhvalın ərz etdikdə, Həzrəti-İmam ol tifli mübarək əlinə alub, ləşkəri-müxalifə müqabil durub ayıtdı: "Ey zalimlər, tutalım ki, bən günahkaram, bu tifli-bigünaha neçün bir qatrə su verməzsiz?". Ol səngparələrdən abirəvan çıxməq mümkün olmayub ayıtdılar: "Ey Hüseyn, Übeydullahi Ziyadın hökmirəvəni su mən'ində müəkkəddir, təğəyyür bulmaz və bey'at etməyinə sana və övladına su içmək müyəssər olmaz". Həzrəti-İmam novmid olub müraciət etmək sədədində ikən Hüzeymə Kahili bir navəki-dilduzu güşad verüb, ittifaqla ol mə'sumun hülqimübarəkinə dəğüb, güzar edüb Həzrəti-İmamun saidi-mübarəkinə sancıldı. Həzrəti-İmam ol oxu çəkdikdə ol tiflin hülqumundundan çəşmeyi-xun rəvan olub, pak edərək validəsinə yetirüb ayıtdı: "Ey biçarə, fərzəndin şərbəti-şəhadət ilə sirab oldu".

Rəvayətdir ki, Əliyyi-Əsgərlə yetmiş iki nəfər təmam oldu və Həzrəti-İmam Zeynəlabidindən qeyri ki, bimardi, səhraryı-vücudda Həzrəti-Hüseynə həmrəh qalmadı. Şəhzadə kəndüsün tənha gördükdə ahi-cigərsuz çəküb bu məzmunla bir rəcəz ağaz etdi ki. Şe'r:

Dərda ki, dari-dəhrdə bir yar qalmadı,
Bir yarı-qəmgüsər vəfadər qalmadı.
Dami-bəladan əhli-vəfa buldular nəcat,
Bir bəndən özgə zarü giriftar qalmadı.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-İmam Zeynəlabidin validi-büzürgvarın tənha görüb, riqqəti-təmamla xabgahdan dışra çıxub, cismi-zəif və kəfilərzanlakəndüyə əsbabi-rəzm mürəttəb qılıb, əziməti-meydan etməkdə ikən Həzrəti-Hüseyn ayitdi: “Ey nuri-didə, hala sənə rüxsəti-şəhadət yoxdur, zira silsileyi-siyadət sənə mərbudur və bəqayı-nəslə-Mustəfəvi sənin vücudinə məşrutdur”. İmam Zeynəlabidin ayitdi: “Ey məxdum, haşa ki, bən şərbəti-şəhadətdən binəsib və dövləti-didari-şərifindən məhrum qalam?”. Həzrəti-Hüseyn ayitdi: “Ey cigərguşə, bəzmi-bələda cami-şəhadət nuş etməgə hənuz sənə növbət yetməmişdir və saqiyi-əcəl səni hənuz yad etməmişdir. Ənqərib sən dəxi bu şərbətdən içüb bizə vasil olursan və muradinca bu xani-müsibətdən nəsib alırsan”. Pəs, həzrəti-Zeynəlabidini hüzurinə alub cəddü abadan mövdü’ olan əmanətləri ol Həzrətə tapşurdu. Kəlamüllihi-Məcid və müşəfi-Fatimə, cifriəbyəz və cifri-came’, elmi-qiyamət və baqi ülüm ki, əimmədən qeyrə mümkün degil, ana təslim edüb və ani Vacibülvücəda tapşırıb. Şe'r:

Seyr eylədi zülali-səfa bağa bağdan,
Nur etdi intiqal çirağı çirağdan.

Təslimi-əmanət etdiķdən sonra ziyafətxaneyi-behişt əzimatın müqərrər bilüb: “Dostlar vəliməsinə getdikdə müzəyyən olmaq rəsmidir” – deyüb bir dəxi hərəmsəraya girüb, qübari-meydandan məhasinü gisu pak edüb və təcdidi-libas təriqiyələ dəqqi-Misridən bir giranmayə xəl’ət geyüb və əmameyi-Rəsulullahın əqđin tazələyüb və seyyidül-şühədə Həmzənin sıpərin kətfinə bıraxub və ƏliyyiMurtəzanın Zülfiqarın həmayil qılıb və Rəsulullahın Zülcinah nam büraqrəftarın rikabi-hümayuna çəküb, mübarək əlinə bir rəmhiəjdəhamanənd alub, zinəti-təmamla Əhli-Beytə vidası edüb “Və kəfa billahi şəhidən”¹ kəliməsin yad qılıb, ərseyi-meydana yüz dutdu və yetdikdə nizəyi-cansitanın dili-xakə üstüvar qılıb və nizəsinə təkyə qılıb bir rəcəz ağaz etdi ki, bə’zi əbyatı budur. Şe'r:

Xəyrətu'llahə minə'l-xəlqi əbi,
Summə ümmi və ənə'bnə'l-xəyrətəyn.
Fizzətun qəd xuliqət min zəhəbin,
Və ənə'l-fizzətu'İbnə'z-zəhəbəyn.

¹ Allahın şahidliliyi mənə yetər.

Fatimətu'z-Zəhra ümmi və əbi,
 Varisu'r-rusuli İmamə's-səqələyn.
 Min ləhu cəddin kə-cəddi fi'l vəra,
 Əv kə'şayxi və ənə'bnu'l-aləməyn.
 Zəhəbun fi-zəhəbin fi-zəhəbin,
 Və ləcinu fi-ləcin fi-ləcəyn¹.

Ol bənəm kim, cəddi-pakımdır çırığı-ənbiya,
 Afitabi-övci-himmət, sərvi-bağı-İstəfa.
 Ol bənəm kim, mə'dəni-dürri-vücadumdur Əli,
 Şahi-ərbabi-həqiqət, şəm'i-cəm'i-övliya.
 Ol bənəm kim, şəm'i-nuri-xilqətimdir Fatimə,
 Cövhəri-kani-şərəf, şəm'i-şəbistani-həya.
 Bən nihali-gülşəni-əndlü riyazi-ismətəm,
 Ey fəsad əqli, nədir bunca bana kövrü cəfa?
 Tökədünüz bir-bir atub səngi-sitəm övraqımı,
 Qoydunuz tənha bəni qürbətdə bibərgü nəva.
 Haliya qət'üm təmənnasında qılmuşsız qülüvv,
 Qansı məzhəbdə bənim qət'i-həyatimdır rəva?!

Və məqalədən sonra ol guruhi-müxatəb qılıb nida qıldı ki: "Ey qövmi-sitəmkar və ey taifeyi-qəddar, ehtiraz edin ol Qəhhar qəhrindən ki, firqeyi-Ali-Fir'ovni qərqeyi-seylabi-Nil və sipahiƏshabi-Fili məglubi-hücum-i-təyri-əbabıl etdi. Və təvəhhüm qılun ol Cəbbər qəzəbindən ki, üsati-qövəmi-Lut şəhrin sərnigun edüb, gülatı Ali-Nuhun mülkinə seylabi-siyasət yürütdü. "Və istəgfirü Rəbbəkum summə tubu iləyhi yumətti'kum məta'ən həsənən"². Ey zalimlər, əgər hakimi-divani-qəza ədlində və Həzrəti-Rəsul şəriətinə e'tiqadınız

¹ Allahın yaratdığılarının xeyirlisi mənim atamdır.

Sonra anamdır və mən bu ikisinin oğluyam.

Mən gümüşəm və iki qızılın oğluyam.

Anam Fatimətüz-Zəhradrı və babam

Səqəleyn İmamı və peyğəmbərlərin varisidir.

Mənim kimi vərada belə bil babaya,

Və ya belə bir şeyxə sahib kılımdır?

Və mən iki dünya oğluyam,

Qızıl içində qızılam,

Dəniz içində dənizəm.

² Və Tanrınzdan üzrlər diləyiniz, sonra ona tövbə ediniz ki, sizə gözəl ruzilər versin (Qur'an, 2, 3).

var isə, yad edin əvaqibi-ümuru və bu zülmərdən istigfar qılun və bana aman verin ki, bu ətfalü əyalı paymali-qürbət olmadan ya Həbəş canibinə, ya Rum tərəfinə alub gedəyim və bu cəzireyi-Ərəb və ərziBabil və mülki-Hicazi sizə təslim edəyim və əgər müharibədən təcavüz mümkün olmazsa, barı, bir-bir meydana gəlin”.

Ləşkəri-Kufə və Şam ol kəlimati-məhəbbətəmizi istima' etdikdə daşlardan çəşmələr rəvan olur kibi biixtiyar dideyi-vəqahətpişələrindən əşki-nədamət rəvan olub bir miqdar peşiman olmağa mütəvəccih ikən Bəxtəri bin Rəbi’ə, Şis bin Rəbi’i və Şimr Zihcövşən və bə’zi rüəsayiəskər ki, dili-səxtlərində ədəvəti-xanədani-vilayət mütəməkkin idi, gördülər ki, Hüseynin kəlimati tə’sir edüb təğəyyüri-əqaidi-əskər mümkündür, filhal Hüseynə müqabil durub ayıtdılar: “Ey Hüseyn, bizim müharibəmiz Yezid hökmüylə olub, sənin zülali-nəcatın anın çəşmeyi-bey”ətindədir. Ya qəbuli-bey’ət etmək gərək, ya siyasetə yetmək gərək”.

Bu hala müqarın tirəndazlara əmr olundu ki, Hüseynə möhlət verməyüb tirbaran edin. Bir qayətdə tirbaran etdilər ki, həva pəriüqabdan məmlüv olub, kəsrəti-peykani-hücumı-ammi-siham şüaiafitabdan ol mahi-övci-rif’ətə bir sıpəri-ahəmin oldu və ol gülzariismətin ətrafin qələbəyi-navək xaristani-cəfa qıldı. Əmma hirzihimayəti-Rəbbani hisni-hifz olub, ol padşaha zərər yetmədi. Həzrətilmam ol hali görüb qəlbə-sipaha həmlə qılmaq tədarükündə ikən nagah bir qübari-vəhmnan peyda olub aləmi tırə qıldı. Və ol halətdə bir şəxsi-mühib və surəti-əcib zahir oldu ki, başı mərkəbə bənzəyib, ayaqları aslan ayaqlarına bənzərdi. Həzrəti-Sultani-Kərbəlanun mülaziəmtinə müşərrəf olub ayıtdı: “Əssəlamu əleykə və əla cəddikə və əla əbikə”¹. Həzrəti-İmam cəvabi-[səlam] alub ayıtdı: “Ey nikbəxt, sən kimsən ki, bu tənhalıqdə qərləbnəvəzliq edərsən?”. Dedi: “Ya İbn-Rəsulullah, bən bu diyarda sakin olan pərilərin sərdaryam və bana Zə’fəri-Cinn derlər. Və Həzrəti-Əli bin Əbi Talib ol zəmanda ki, Çahi-Beynəl-ələmeyndə zərbi-Zülfiqarla divləri müsəlman etdi, bənim babamı bu diyarin pərilərinə sərdar qıldı və hala bən varisiməlkəm. Rüxsət ver ki, bu sitəmkarların etdikləri əməllərin nəticəsin göstərəyim”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Zə’fəri-Cinn, hüsni-e’tiqadınə məmənun oldum, əmma siz əcsami-lətifəsiz, məhsus olmayub insanla

¹ Sənə, babana və atana salam olsun.

müharibə etmək mütəzəmmmini-zülmdür. Rəva görməzəm”. Zə’fər Cinn ayıtdı: “Ya Hüseyin, surəti-insana girüb cəng edəlim, netə ki, Bədr və Hüneyn mə'rəkəsində məlayikə Həzrəti-Rəsula Bədr və Hüneyn mə'rəkəsində və'deyişəhadət yetməmişdi. Bəhər hal nəçat üçün müavinət lazımlı olmağın Həzrəti-Həq məlayikəyə hökm etdi. Hala bən elmül-mənayada görmüşəm ki, bu gün Mə'budimlə mülaqat edərəm və dari-fənadən mülki-bəqaya gedərəm. Bu bir saat həyat üçün dostlarımı zəhmətə salmaq na münasibdir”.

Zə’fəri-Cinn rüxsəti-müharibə bulmayıub, vida’ edib müraciət etdikdə [ol qübar sakin olub, ol zülmət açılıub, Həzrəti-İmam mütvəvəccih-i-hərb olub mübariz tələb etdikdə] Təmim bin Qəhtəbə ki, ümərəyi-Şamdan olub mübarizi-mə'rufdu, müqabil durub ayıtdı: “Ey Hüseyin, nəfsi-vahiddə bir ləşkərə müqabil durmuşsan ki, zəmanisabiqdə əksərinin abavü əcdadın Nəhrəvanda və Siffin müharibəsində atan qətl edib hənuz xatırlarındə ol kinə mütəməkkkin ikən hala dəxi əksərinin ixvanü övladın həlak edib təcdidi-ədavət vaqə’ olmuşdur və zəman-zəman ziyad olmaqdadır. Bunun kibi ləşkərlə müqabilə etmək qələtdir. Səlah oldur ki, təriqi-bey’ət məsluk edib tələbi-nəçat edəsən”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Şami, bən sizünlə ibtidayı-hərb etmədim. Siz baisi-fəsad olub övladü ənsabımı qətl etdiniz. Hala kəsrəti-ə’dadan bana təvəhhüm verib bey’ətimi almaq istərsən. Ey bədbəxt, əgərçi aləmi-surətdə sizin ləşkəriniz çıxdur, aləmi-mə’nidə bənim sipahimə [nəhayət] yoxdur. Mən ol sultani-büləndbargaham ki, süradiqi-cahü cəlalim səthi-ərşədə ətnabi-tövfiq və övtadi-tə'yidlə istehkam bulub, sayeyi-ümumi-məlayiki-ülviiyyəvü süfliyyə və üqulü nüfusi-bəşəriyyə və divü pəri və vəhşü teyr tahti-livayı-İmamətimdə i’anətimə mə’mur olub, mütiləri mizbani-mərhəmətim mütəməti’ine’məti-behişt edib, mütəmərridləri iqtitayi-müxalifətim atəsicəhimə yaxmışdır. İnşaallah, bu surət aqibət sizə mə’lum olur və pərdeyi-qəflət rəf’ olub hər kim surəti-ə’malın müləhizə qılur: “Qəd xəsirə’l-ləzinə kəzzəbu bi-likai’llahi hətta iza ca’əthumus-sa’etu bəğtətən qalu ya həsrətəna əla ma-fərrətəna”¹. Ey həramzadə, bənim cəddi-rəfi’-miqdardır ol ki, ləşkəri-müxalif hücum etdikdə məlayik surəti-insana girib xidmətin ixtiyar etdi. Və bənim validi-

¹ Allaha döncəklərini yalandan söyləyənlər ziyan etmişlərdir. Nəhayət özlərinə qəfildən o zaman gəlib çatinca “Vay başımıza gələn, nə etdik” – deyərlər (Qur’an, 6, 31).

büzungvarımdır ol ki, rayəti-qədrin məhçeyi “Yuhibu’llahu və rəsuluhu”¹ gərdunsay edib zərbi-dəstindən bəbi-Xeybərə şikəst yetdi”. Bu nişatla bir nə’rə urdu ki, cəmi’i-ləşkər heybatından titrədi, bəlkə ərzi-Kərbəlaya zəlzələ düşdü. Həm ol halətdə tiği-saiqəkirdarın çöküb, Təmim bin Qəhtəbəyi bir zərbələ həlak edib dəxi mübariz istədikdə cəmi’i-ləşkər ol səlabəti-nə’rə və ol zərbi-dəstdən tərsnak olub mütəğəyyirü mütəfəkkir qalmış ikən Zeyd Əbtəhiyi-bədbəxt ki, aləmi-şücaətdə bəğayət sahibi-qürur idi və ərəbdə kəmalimübarizətlə məşhur, şəhzadəyə müqabil durub bimühaba tiğ həvaləqlidi. Həzrəti-İmam anı dəxi bir zərbələ iki parə qılıub, təşnəlikdən bəğayət müztərib olub su içmək qəsdinə ahəngi-rudi-Fərat etdi. Şimri-lə’in ol halı görüb fəryad etdi ki: “Ey ləşkəri-Şamü Kufə, zinhar, zinhar, Hüseynə təmkin vermən ki, bir qətrə su içə ki, əger kəndü sirab olub mərkəb su içə, bin bu ləşkər kibi ana cəvab verməz və cəmi’ etdigidimüz sə’ylər zaye’ olmaq müqərrədir”. Ol həramzadə təhrisilə ləşkər qələbə qılıub, Həzrəti-İmamla Fərat arasına hayıl oldular və Həzrəti-İmam mərkəbi-badrəftarına cilvə verib və tiğiatşbarın çəkib müqatiləyə və mücadiləyə məşğul oldu. Şe’r:

Öylə kim pulad ilə daşdan olur atəş əyan,
Axıdırdı tiği-bərqindən ədunin xuni-nab.
Xuni-ə’dadan rəvan eylərdi hər yan seyllər,
Seyllər üzrə əyan eylərdi başlardan hübab.
Cövhəri-tığında məzmun mövci-tufani-fəna,
Sayeyi-rəmhində müzmər şərhi-əhvali-əzab.
Cilveyi-rəxşində rövşən sür’əti-nuri-bəsər,
Surəti-seyrində zahir həmleyi-sultani-xab.
Rəxşı kuhı-badcünbüş, tiği bərqi-abgun,
Rəxşinə gərdun fəda, tiğinə qurban afitab.

Ol şahsəvari-ərseyi-meydani-şəhadət və ol şahbazi-seydgahisəadət rəxşihimmət gərməcövlən edib və tiği-şücaət qərqi-xunabiəhli-şəqavət qılıub, ol zalimlərin üç səfin çak edib kəndüsün Fərata yetirdi. Nəhəngvar Fərata girib, əlinə su alıb içmək istədikdə bir kimsənə nida yetirdi ki: “Ey Hüseyn, nə su içmək məcalidir, ləşkəribədxah qarəti-hərəmsəraya mütəvəccih oldular”. Kəmali-qeyrət inani-

¹ Tanrı və onun elçisi onu sevir

ixtiyarın əlindən alıb, bir qatrə su içmədən səməndi-seyləftarın canibi-xeyməgaha səddi-sipər edib yetdikdə gördü ki, ol avaz mən'iab üçün bir hiylə imiş, əmma müvafiqi-iradeyi-təqdir vaqe' olmuş. Zira ol gün şərbəti-şəhadət içmək müqərrər idi. Rəvayətdir ki, Fərat kənarından xeyməgaha yetinə qırx mübariz biraxmışdı və nəqli-səhihdir ki, Həzrəti-İmam xeyməgaha yetdikdə mükərrər xəvatimi-hərəmsərayi-isməti hazır edib vəsiyyət tazə qıldı ki: "Ey əsmari-nihali-fütüvvət və ey əşcəri-rəyahini-təharət, müsibət üçün mühəyyə olun, əmma zinhar, camə çak edib muyi-gisu pərişan etmən və kəndünüzü mümkün olduqca naməhrəmdən nihan dutun". Həzrəti-Zeynəlabidini bir dəxi bağırna basıb, yüzün yüzünə sürüb vida' etdi. Şe'r:

Gəl ey həmdəm ki, cismimdə vida' etməkdədir canım.
Töker qanlar, anıb firqət bəlasın çeşmi-giryənim.
Bənim müşkül degil halim ki, qürbi-Həq qılur hasil,
Qəmi-dünya əlindən qurtulur hala giribənim.
Səninçün ağlaram kim, edəcəkdir halını müztər,
Həm ə'da zülmü cövri, həm bənim ənduhi-hicranım.

Ey nuri-didə, təriqi-müsabirətdən inhiraf etmə ki, şiməyi-ənbiya və şiveyi-övliyadır. Yəqin ki, bu ibtilə bizə nəsib olmaseydi, bizdən sonra zahir olan müsəlmanlara hər bəla nazil olduqda anı mövcibiqəzəbi-İlahi təsəvvür edüb mə'yus olmaq müqərrər idi. Zəhi səadət ki, bəla bizim mülazimətimizdə məmduhi-əhli-həqiqətdir və vüquimüsibət mövcibi-təsəlliyi-ətqiyayı-ümmət. Şe'r:

Bəlaya səbr edəlim, cövrə şükrələr qılalım
Ki, bu rəviş tələb əhlinədir təriqi-vüsul.
Cəmi'i-xəlqə bəla ehtiramı vacibdir,
Kim oldu əqrəbi-xüddami-Əhli-Beyti-Rəsul.

Ey cigərguşə, Mədinəyə yetdikdə netə ki, bən sənin səlamını sükkani-əhli-behiştə ilətərəm, sən dəxi bənim səlamımı anda olan əhibbavü əviddaya ərz edəsən". Bu halətdə Şəhrəbanu ol şəhriyarin damənin dutub ayitdi: "Ey sərvəri-alimiqdar və ey seyyidi-büzürgvar, bən nəslili-Yəzdicird şəhriyaram. Həvadisi-əyyamdan sənin hisnihimayətin pənah etmişdim. Hala vəhmüm andandır ki, zəməni-

qeybətində bu zalimlər sayir xəvatini-Əhli-Beyta övladı-Rəsul olmaqla hörmət edüb bana ihanət yetirələr. Bəni kimə təslim edərsən?”. Həzrəti-Hüseyn ayıtdı: “Ey Şəhrbanu, bu vasitədən dəgdəqə çəkmə ki, sən daxili-Əhli-Beytsən və bu hisarı-iffətdə sənə naməhrəm təərrüzü yetməz”. Şe'r:

Pəri-Cibrildir divari-dövlətxaneyi-ismət,
Anın sükkəninə asib yetməz şərri-şeytandan.
Hərimi-qürbi-Əhli-Beyt bənzər zövrəqi-Nuha,
Olan ol zövrəq içrə ehtiraz eylərmi tufandan?!

Və bir rəvayət dəxi oldur ki, Həzrəti-İmam Şəhrbanuya vəsiyyət qıldı ki: “Bəndən sonra mərkəbim xeyməgaha gəlür, ol mərkəbə kəndüni möhkəm edüb inani-iradətin rayizi-qəzaya tapşur. Ol mərkəb səni badiyeyi-hövldən çıxarur”. Və Şəhrbanu ol vəsiyyətlə əməl edüb ol mərkəblə ləşkərgahdan çıxdı. Aqıbətləmri Allah bilür. Əmma əsəhhi-rəvayət oldur ki, Əhli-Beytlə Şama getdi.

Əlqissə, Həzrəti-Sultani-Kərbəla vəsiyyəti tamam olduqda mütəvəccihimyeydan olub bu məzmunla bir rəcəz ağaz etdi. Şe'r:

Gəldi ol dəm ki, dili-qəmnakımı şad eyləyəm,
Mürqi-ruhu damgahi-təndən azad eyləyəm.
Gəldi ol dəm ki, bu möhnətxanəyi viran edüb,
Qüds mülkünə binayı-işrət abad eyləyəm.
Gəldi ol dəm kim, qılam dərgahə ərzi-halımı,
Çeşmi-nəmnakü dili-qəmnakla dad eyləyəm.

Ol padişahi-qüdsisipah və ol sultani-ərşbargah zövqi-təqərrübədərgahullah ilə “Ənə’bnu rəsulullahi [və ənə’bnə Əliyyun vəliyallahu]”¹ deyüb bir nə’rə urdu ki, ol sədadan cəmi’i-əczai-tərkibikainat mütəhəllil olub, fələki-dəvvər hərəkətdən mütəvəqqif və ərzisakin mütəzəlzil oldu. İbn Sə’d şahzadəyi ol səlabətdə görüb, ləşkəri bir-bir müharibə qılmaqdan mən’ edüb, fəryad etdi ki: “Ey bixəbərlər, şücaəti-Mustəfa və səlabəti-Murtəza və heybatı-Həsəni-Muctəba bu gün bu şəxsədə münhəsir olubdur. Həqqə ki, əgər cəmi’i-kainat bir

¹ Mən Rəsulullahın oğluyam, mən Allahın vəlisi Əlinin oğluyam.

surətə mütəşəxxis olub ana müqabil dursa, bir həmləsinə vəfa qılmaz və hala zəxmi-tiği-atəş və cərahəti-müfariqəti-əhbab ana kargər olubdur. Cəmi'i-ləşkər ittifaqla həmlə qılıub, tərəddüdün ziyadə qılun". Ol məl'ünün əmriylə cəmi'i-ləşkər ittifaqla mütəvəccih olub şəhzadəyi araya aldılar və ol şiri-bişeyi-şücaət tiği-bərəqasayla dideyiidraki-bədxahi xirə qılıub, hər canibə təvəccöh qıldıqca gərdi-nə'libadpayi-badiyəpeymasından ruzigari-ə'da tirə olurdu.

Rəvayətdir ki, bir dəxi ol ləşkəri paymali-rəxş-i-himmət qılıub səməndi-badrəftarın Fərata yetürdi və daiyə qıldı ki, bir qətrə su içüb təskini-hərarət verə. Ətəşı-mütəhhərat və ətfal yadına gəlüb tərkimüddəa qıldı. Və bir rəvayət dəxi oldur ki, bir miqdar su içmək tədarükündə ikən Hüseyn bin Təmimi bir ox atub, ol ox zəxmiylə ləbü dəndani-mübarəkin məcruh edüb su içmək müyəssər olmadı.

Əlqissə, ləşkəri-ə'da hücum edüb gəldikcə gülüvvü-müxalif ziyadə olub və və'deyi-şəhadət müqaribət qılıub zəxmlərindən çeşmə-çeşmə qanlar getməklə şəhzadəyə zə'f qalib oldu. Rəvayətdir ki, ol Həzrətin yetmiş iki zəxmi olub, səməndi-səbükseyri dəxi kəsrəti-zəxm və ifratı-ətəşdən süst olub asarı-təzəzlül zahir oldu. İbn Sə'd şahzadənin zə'fi-halın mülahizə qılıub qətlinə iqdam etdikdə Həzrət ol bədbəxtə qəhrələ baxub ayıtdı: "Ey zalim, bu əmri-qəbihə sənmi iqdam edərsən?". Ol bədbəxt infial olub gerü döndükdə Şimribədbəxt piyadələrə buyurdu ki, ətrafü cəvanibin dutub tirbaran edələr. Yenə şahzadə bir həmlə qılıub, anların səfin sindirub bir mövze'də qərar dutdu. Rəvayətdir ki, ol bədbəxtlərdən bə'zi mübaşiri-qətli Hüseyn olub, bə'zi mütəvəccih-i-nəhbi-Əhli-Beyt oldular. Həzrəti İmam ol halətdən vaqif olub ayıtdı: "Ey Ali-Əbu Süfyan, tutalım ki, sizdə iman əsəri yoxdur, barı, qaideyi-namusi-cahiliyyəti ki, lazimeyicibilliyətinizdir, tərk etmək nə münasibdir ki, qəsdi-əvrat edərsiz? Əger məqsudunuz bənim qətlim isə, ol müddəə bəndən müyəssərdir". Şimri-məl'ün ayıtdı: "Ey Hüseyn, bu iltimasun qəbul edərəz". Pəs, ləşkəri təərrüzi-Əhli-Beytdən mən' edüb mübaşiri-qətli-Hüseyn oldu.

Rəvayətdir ki, ol kəmali-zə'flə tiği-abdarından ehtiraz edüb, qətlinə kimsənə iqdam edə bilməzdi. Aqibət İraqdan tirbaran etdilər. Həzrəti-İmam gördü ki, cövlən etməgə qüdrət yox, naçar mərkəbdən enüb piyadə oldu ki, mərkəbinə tirbarandan zərər yetməyə, zira yadigari-Mustəfa və Murtəza olub mükərrəm və möhtərəm idi. Ol

bədbəxtlər Həzrəti-İmamı piyadə görüb, dilir olub qətlinə mütəvəccih oldular. Əsnayi-mə'rəkədə bir lə'in ol afitabi-övci-səadətin cəbinimübarəkinə bir ox urub məcruh [etdi]. Həzrəti-İmam ol navəkixunfəşanı çəküb, cəbini-mübarəkindən məhasini-şərifinə qanlar rəvan olub, xəzab olduqda mübarək əliylə rüxsarınə sürüb mübahat edərdi ki: "İnşallah, bu rənglə cəddim xidmətinə müşərrəf oluram". Və bu halətdə qibləyə mütəvəccih olub və bargahi-qürbi-Mə'buda yüz dutub müntəziri-şəhadət oldu. Şe'r:

Şəm'i-həyata sübhi-əcəl verdi iztirab,
Mulki-vücuda seyli-ədəm saldı inqilab.
Gülzari-ömrə qıldı əsər sərsəri-xəzan,
Dəsti-zəmanə rişteyi-ümmidə verdi tab.

Rəvayətdir ki, ol sərvi-riyazi-şəriət sərsəri-hükumi-ə'da və seyli-sihami-əşqiyyaya mərkəbdən düşüb bixud olduqda münafiqlər bir-bir, iki-iki qəsdi-qətl edüb müqabilinə gəldikdə rüxsarımübarəkin görüb, şərm edüb tə'xir edərlərdi. Şe'r:

Tökəmək övladı-Rəsulun qanını asan degil,
Ol səbəbdən kim, bu qan hər qana bənzər qan degil.

Aqibətuləmr Şimri-lə'in gördü ki, ləşkər ol Həzrətin qətlində tə'xir edərlər, fəryada gəldi ki: "Ey bihəmiyyətlər, bu nə tə'xirdir?". Dər'ə bin Şəriki-bidövlət gəlüb ol Həzrətin saidi-mübarəkin məcruh etdi və Sinan bin Ənəs kətfi-mübarəkinə bir ox urub, ol iki zəxmdən şahzadəyi-aləm ixtiyarsız düşüb, xaki-Kərbəlaya təzəlzül buraxdı və ol vaqıdən sükkani-təhtüssəradan Sürəyyaya gülğülə çıxdı. Dövranifələk sərasimə olub derdi ki: "Aya, bu nə əmri-qəbəhdır?". Və daireyzəman iztiraba düşüb təəssüs çəkərdi ki: "Aya, bu nə zülm-i-sərihdir?". Əlqissə, Xəvl bin Yezidi-Əshəbi və anın fərzəndi Şibl bin Yezid ittifaqla piyadə olub, ol sərəfrazın səri-mübarəkin bədəni-şərifindən cüda qılmaq qəsdinə mütəvəccih oldular. İqdam etdikdə məhabət müstövli olub müyəssər olmadı.

İsmail Buxarıdən nəqıldır ki, şahzadə duşdugu saətdə İbn Sə'd əmriylə bir mübariz anın qətlinə iqdam etdikdə Həzrəti-İmam ayıtdı: "Ey fəqir, bənim qatılım sən degilsən, bu əmri-qəbəhə iqdam etmə. Heykdir ki, atəşi-duzəxə giriftar olasan". Ol mübariz giryan olub

ayıtdı: “Ya İbn Rəsulullah, bu halətdə sən hənuz biza rəhm edərsən, Əhli-Həq olduğuna şəkküm qalmadı”. Ol mübariz biməhaba əlindəki tiği müraciət qılıb İbn Sə’də həvalə qıldı. Mülazimlər hər tərəfdən mane olub, ana zəxmlər urub, ol yeganeyi-zəman bədbəni-məcruhla Həzrəti-İmam hüzurinə gəlüb ayıtdı: “Ya Hüseyin, sənin üçün bəni şəhid edərlər”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Mücahidlər əməli zaye’ olmaz”.

Əlqıssə, hər tərəfdən tiğlər çəküb Yezidin ən'amı iltifatı ümidiñə ol əmri-qəbihə iqdam edərlərdi. Əmma kimsənəyə bu şəqavət müyəssər olmayıub iki kimsənəyə münhəsir oldı: biri Sinan bin Ənəs və biri Şimri-Zilcövşən. Sinani-bədbəxt istədi ki, ol əmrə mübaşirət qıla, Şimri-bidövlət sibqət edüb ol Həzrətin sineyi-bikinəsinə qədəm basdı. Həzrəti-İmam göz açub dedi: “Ey bədbəxt, sənə kim derlər?”. Dedi: “Bən Şimri-Zilcövşənəm”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Damənizireh cəhreyi-napakindən götür, səni görəyim”. Ol bədbəxt damənizireh rəf” edüb, cəhreyi-napakını göstərdikdə Həzrəti-İmam gördü ki, dişləri xinzir dişləri kibi dəhani-pəlidindən dışra çıxmış. Dedi: “Sədəqə-Allah və sədəqə Rəsulullah”¹, bu bir nişanədir”. Zira vaqı�ında Həzrəti-Rəsul, qətlindən xəbər verüb və’deyi-qətlin müqərrər etmişdi. Dedi: “Ey Şimr, bənim qətlim sənə müqəddər olubdur, əmalində təqsir etmə. Əmma ey Şimr, bu vəqt nə vəqtdir və bu gün nə gündür və bu ay nə aydır?”. Şimr ayıtdı: “Məhərrəm ayıdır, cümə günüdür və nəmaz vəqtidir”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey zalim, bunun kibi şəhri-həram və ruzi-cəm’iyyət və vəqt-i-nəmaz ki, xütəbayi-İslam və rüusi-mənabirdə cəddim övsafın bəyan edərlər və übbadi-xəvasü əvam mütəvəccih-dərgahi-Mə’bud olub ədayı-ibadət qılurlar, sən nişə bu əmri-qəbihə iqdam edərsən? Bari, ey Şimr, köksüm üzərindən durub bir miqdar möhlət ver ki, bən dəxi ləbi-təşnə ilə nəmaza məşğul olayım və çün nəmazda ikən şəhid olmaq bana mirasdır, bən dəxi ol səadəti bulayım”.

Şimri-bədbəxt ol Həzrətin sinəsindən durub və ol Həzrətdə bir miqdar qüdrət var idi ki, oturub qibləyə mütəvəccih olub nəmaza iştigal etdi. Ol vəqt bir vəqt idi ki, sultani-sərapardeyi-tarəmi-çarüm sihami-şüain xarü xaşaka urub, parə-parə qılıb və şəmsiri-şə’şəəsin kuhsara çalmaqdan sindurub zəvala mütəvəccih olmuşdu. Və xütəbayi-ümmət minbərə çıxub “Innə’llahə yə’muru bil-ədli və’l-

¹ Rəsulullah doğru söyləmiş.

ihsani və itai zi'l-qurba və yənha əni'l-fahşai və'l-münkəri və'lbəgyi yə'izu kum la'əlləkum təzəkkərən"¹ moizəsin zalimlərə ilqa qılıub və müəzzzin minarələrdən "Innə'l-lahe və məlaikətəhu yusəllunə ə'lən-nəbiyyi"² zəmzəməsin cəhana salmışdı. Filvaqə, əgərçi ol vəqt aləmi-surətdə əhli-zəlalətin kövkəbi-iqbalları dərəceyi-rif'ətdə İbn Sə'd və sayir ümərayi-ləşkəri-Yezid bir-birinə təhniyeyi-zəfər verüb, ümidi-iltifatü ən'amlı nişati-təmam bulub və Yezid və Übeydullahi-Ziyad məsnədi-hökumətlərində məcalisi-tərəb tərtib edüb nazü nuşla məşguliyyəşü tərəb olmuşlardı və Əhli-Beyti İmamin nəvayıbü əhzanı kəmala yetüb Hüseyn və sayir şühəda aludeyi-xakü xun, dəşt-i-Kərbəlada mərkəblər paymali olub, mütəhhəratı-hərəmsərayı-nübüvvət riqqəti-qəlblə küstələrin parəparə bərabərlərində görüb və başları üzrə mücərrəd tiğlər müşahidə qılıub iztirabı-təmamla təzəlzül bulmuşlardı. Əmma aləmi-mə'nidə ol bədbəxtlərin münşiyiqəza, nasiyeyi-əhvallərinə rəqəmi-"Xəsirə'ddunya və'l-axiratı"³ çəküb istirdadi-ne'mətlərinə fələk pəncəyitəsərrüf mühəyya qılıub və tə'zibi-ruhlarına Maliki-duzəx səlasiliü əğlal mürəttəb edüb, əsəri-zülmü sitəmləri sərayı-aqibətlərin viran etmişdi. Və Həzrəti-Hüseynə və ətbainə ərvahi-ənbiya istiqbal edüb, məlayikeyi-müqərrəbə nisar üçün ətbaqi-cəvahiri-təhiyyat mühəyya qılıub, divani-qəzadan [misali]-hökuməti-dünyavü axırət verilüb və mütəhhəratı-Əhli-Beytə hüccəti-təmliki-hur və qüsuri-cənnət ən'am olunub, səm'i-rizalərinə müjdəyi-ehtirami-dünyəvi və üxrəvi yetmişdir. Şə'r:

Bir dükandır bu büsati-dəhr kim, ümmalınə
Əcr miqdari-əməldir, müzd miqdari-hünər.
Xakdani-dəhr bir məzrə'dirü ə'mal zər',
Xeyr olur məhsul xeyr əhlinə, şər əhlinə şər.

Əlqissə, Həzrəti-İmam nəmaza məşgul olub səcdədə ikən Şimribədbəxt baş qaldırmağa möhlət verməyüb şərbəti-şəhadət içirdi.

¹ Şübhəsiz ki, Tanrı sizə ədaləti, yaxşılığı, yaxınlarınıza yardımçı əmr edər. Pisliyi, yamanlığı və zülmü yasaq edər. Bunları ağlınzda tutasınız deyə sizə öyüd verir (Qur'an, 16, 90).

² Şübhə yox ki, Allah və məlekələri Peyğəmbərə səlat edərlər (Qur'an, 33, 56).

³ Həm dünyani, həm də axırəti qeyb etdi (Qur'an, 22, 11).

“İnna lillahi və inna ileyhi racı’un”¹. Bu halətdə qülqülə səvame’imələkuta düşüb və xətayiri-cəbərut vəlvəleyi-məlai-ə’ladan dolub, çün padişahi-məsnədi-İmamət aləmi-surətdən aləmi-mə’naya intiqal etdi, əhli-aləmi-surət ol dağı-fəraqa səbr etməyib, ittifaqla iztirab edüb, miçməreyi-gördən-gordan qüsuri-nigari-əflaka atəş urub məlayik pərəsi balın atəşi-fəraqa yaxdı və şo’bədəbazi-surətxaneyitəbiət silsileyi-rabiteyi-təbəyei qət’ qılıb əczai-mürəkkəbata ehtiraz bıráxdı. Fəzayı-dərya bu müsibətdə mahilərə çeşmeyi-zəhri-həlahil oldu və ərseyi-səhrayı bu möhnət vühuşü tuyura təngnayı-tənuripüratəş qıldı.

Nəqldir Ətəmi-Kufidən ki, müqarını-qətli-Hüseyn həvaya bir qüber tarı olub ol qayətdə ki, aləm tırəvü tar oldu ki, “əlameyiQiyamətdir” – deyüb xəlqi-aləm istiğfara başlıdilar. Ol qüber mürtəfe’ olduqda Həzrəti-Hüseynin mərkəbi kakülin qanla rəngin edüb, mütəvəccih-i-xeyməgah olub, mütəhhərati-Əhli-Beyt ol mərkəbi kaküli-pürxunla şəhzadədən cüda gördükdə fəğanlar edüb, mərkəbi müxatəb qılıb növhə ilə ayıtdilar. Şe'r:

Ey səməndi-badpa, billah, qanı ol şəhsəvar?
Nişə ol sərdardan qıldun cüdaliq ixtiyar?
Neylədin ol dürri-şəhvəri ki, tapşurduq sənə?
Qanda saldın, nişə gəlməz, ötdü həddən intizar.
Paybusindən anın məhrum olub, sən ey rikab,
Səxtələsən kim, gözün olmaz dəmadəm əşkbar!
Dəstbusindən anın düşmüsənən ayrı, ey licam,
Nola toprağa düşüb oldunsa xarıx xaksar?!

Anlar sürudla növhə qıldıqca Zülcinah didələrindən əşki-rəvan axırdı. Rəvayətdir ki, ol mərkəbi-vəfadər ol Həzrətdən sonra rəhibədiyə dutub minbə'd andan kimsənə nişan bulmadı və anın rükubu kimsənəyə müyəssər olmadı.

Rəvayətdir ki, qətlən sonra Şimri-məl'un münafıqlərlə mütəvəccih-i-hərəmsəra olub bünyədi-qarət etdilər, əmma mütəhhərata dəsti-təərrüz yetmədi. Əmma Şimri-bədbəxt Həzrəti-İmam Zeynəlabidinə yetüb qəsd etdi ki, qatl edə, Həmid İbn Müslim təriqi-mən'lə ayıtdı: “Ey bədbəxt, bu növrəsidə əsiri-damimərəzdir. Bigünah

¹ Biz Allaha aidik və qayıdışımız da onadır (Qur'an, 2, 155).

qətlinə iqdam etmək mürüvvətmidir?" Və bir rəvayət dəxi oldur ki, Ömər Sə'd mən' etdi. Bəhər hal, çün müqtəzayı-hikmət bəqayışəhzadə idi, ol vərtədən nəçat buldu. Həzrəti-İmamın matəminə iştigal edüb bu məzmunla sürüda başladı. Şe'r:

Ya Rəb, nə fitnədir ki, cəhan qıldı aşkar?!
Ya Rəb, nə zülmdür ki, əyan etdi ruzigar?!
Ya Rəb, qəza bu əmrədə çəkməzmi infial?!
Ya Rəb, fələk bu fe'lənə olmazmı şərmsar?!
Abü həvayı-gülşəni-möhnətfəzayı-dəhr
Çün olmadı Hüseynə səfabəxşü sazkar,
Aram dutmayub yera keçsin həmişə ab,
Məhdi-fəraigət üzrə həva tutmasın qərar.
Çün xakdani-dəhrdə aram bulmadı,
Sultani-din Hüseyni-Əli, şahi-kamkar,
Badi-fənaya getsə rəvadir bu xakdan,
Ayineyi-vücuda ədəmdən salıb qübar.
Ey dil, hökumətinə cəhanın nə e'timad?!
Ey didə, həşmətinə zəmanın nə e'tibar?!
Olsayıdı ruzigar nihadında bir səbat,
Əhdin qılırdı Ali-Rəsul ilə üstüvar.
Dövran cibillətində gər olsayıdı bir vəfa,
Ali-Rəsul xidmətin eylərdi ixtiyar.
Ol vəqtən ki, xəsm rızasıyla tiğü tir
Şahi-şəhidin eylədi ə'zasını figar,
Açmış dəhan təəssüf üçün tiri-tündrəv,
Çəkmiş zəban təhəssür üçün tiği-abdar.
Ya Pəb ki, tiğ çıxmaya həbsi-niyamdan!
Ya Rəb, ki qanda olsa ola tir xaksar.

Xatimə

MÜXƏDDƏRATI-ƏHLİ-BEYTİN ŞAMA GETDİĞİN BƏYAN EDƏR

Hikməti-baliğeyi-rəbbani binayı-mükəvvənat və qüdrəti-kamileyimüsəvviri-əşkali-mövcudat böylə iqtiza qilmiş ki, bünyeyi-vücudibəşər məzhəri-cəmi'i-isifat olub, gah ətvari-sütudələri ə'malizəmimələrinə qalib düşüb, rif'əti-iqtidarları məlayikədən ə'la ola və gah əf'ali-qəbihələri əxlaqi-həmidələrinə fayiq olub, rütbeyie'tibarların İblisdən ədna qila. Və bə'zi ərbabi-həqayiq ki, aləmkövnü fəsada insani-kəbir demiş, bu mə'naya mütəzəmmindir ki, surətialəm həmişə mütnəvvə' və mütləvvindir. Gah məsnədi-xilafətdə xüləfəyi-ədalətşürər və səlatını-rə'fətdisar istiqrar bulub ərbabi-küfrü tügəyan məqəhur olub və gah səriri-əyalətdə müluki-cəfapışə və hükkəmi-sitəməndişə mütəməkkin olub, əshabi-əqlü imanı məğbunü məxzul qılur. Ol cümlədəndir Yezidin əyyami-istiqlalı-hökuməti ki, cəmi'i-əf'ali-zəmiməyə came' olub, cəhami dərulfəsad etmişdi və Hüseyni-məzlumun zəmani-istiləyi-möhnəti ki, təmamiyi-əxlaqikəriməyə məzhər vaqe' olub, aləmi-surətdə müsibətü məlali kəmala yetmişdi. Bilmək gərək ki, dövri-Adəmdən xatimi-ənbiyayadək cəmi'iə'sarü ənsarda təmamiyi-əfradi-insana vaqe' olan əsnafı-bəliyyati cəm' etsələr, Kərbəla müsibətinin bindən birinə bərabər olmaz. Və e'tiqad etmək gərək ki, sayırı-bəliyyatın eyni vaqieyi-Kərbəlanun təsəvvürüncə həqiqət əhlinə əsər qılmaz. Şe'r:

Gögdən endikdə bəla bulmazdı mənzil qonmağa,
Olmasayı ərseyi-aləmdə xaki-Kərbəla.
Kərbəladan qeyr yoxdur bir mübarək büq'ə kim,
Ola anın əksəri-əczayı-tərkibi bəla.

Filvaqe', Kərbəla bir büq'eyi-şərifdir ki, canibi-Həqdən anda rütbəyi-ehtirami-xanədani-risalət və tə'zimi-dudmani-nübuvvət

kəmala yetmiş və həqiqəti-zülmi-əşqiya və səbri-övliyada olan əsrari-hikmət zühura yetmiş. Zəhi bədbəxtlər ki, anın kibi büq'eyişərifdə mahi-Məhərrəm ki, müqoddəmi-şühuri-mədari-aləmdir və ruzi-cüm'ə ki, sayir əyyamdan ehtiramla müqoddəmdir və vəqt-zöhr ki, zəmanı-iqamətasarı-Rəsuli-mükərrəmdir hörməti-Rəsulullahı riayət qilmayub övladına sitəm rəva gördülər və həzrəti-Vacib Bülvücdün səbrin kəndülərinə nüsrət təsəvvür edüb vacibüt-tə'zim olan cəmaəta ihanət yetürdilər. Cün bu mahi-mübarəkdə Əhli-Beytirisalət nəhayəti-mələlət bulmuşlar və qayəti-iztirabla mütəfərriqü pərişan olmuşlar, lacərəm tərki-sürur qılıb təriqeyi-matəm rəayət edənlərə şərəfi-intisabi-Əhli-Beyti-risalət müqərrədir və mələlətlərinə şərik olanlara səvablarla şirkət müyəssərdir. Şe'r:

Məhərrəmdir, könül fəryada gəl, ah eylə, əfgan qıl!
Əza dut, başa topraqlar savur, çaki-giriban qıl!
Qılıb qət'i-nəzər mahi-Məhərrəm eyşü işrətdən,
Dəmadəm çeşmini məzlumlar yadıyla giryan qıl!
Urub gorduna bərqi-ahi-atəsbardan atəş,
Binasın yax, anı dövri-müxalifdən peşiman qıl!

“Üyunir-Riza”da məzkurdur ki, Əmr Leys hakimi-Xorasan ikən ümərayi-ləşkərindən bin müsəlləh mübarizə malik olan kimsənəyə bir zərrin gürz ən'am edərdi. Bir gün ə'yani-dövlət və ərkani-həsməti ərzi-ləşkər gördükdə yüz igirmi sahiblivayı-zərringürz qələmə gəldi.

Surəti-hal Əmr Leysə ərz olunduqda mərkəbindən düşüb, xakiməzəllətə yüz sürüb zar-zar ağladı. Ərkani-dövlət ol halətə təəccüb edüb ayıtdılar: “Ey məlikikamkar və şəhriyari-alimiqdar, əl-minnətü lillah, mülkin mə'mur, ləşkərin məsrur, düşmənin məqbur, şadü xürrəm olmaq münasib ikən bu pərişanlığa səbəb nədir?”. Əmr Leys ayıtdı: “Ey əzizlər, bən bu ləşkəri iste'dadi-təmamla mühəyya gördükdə yadına vaqieyi-Kərbəla gəldi. Təəssüfüm və təhəyyürüm budur ki, neçün bu ləşkərlə ol gün Hüseyni-məzluma müavinət qılmağa müvəffəq olmadım və Yezidin ləşkərin mütəfərriq edüb iktisabəsəadət qılmadım”.

Rəvayətdir ki, Əmr Leys dünyadan intiqal etdikdə vaqıdə gördülər: başında tacı-mürəssə' əgnində xəl'əti-giranmayə, altında mərkəbibadrəftar, mülazimətində qılmanı-mahrüxsar. Ayıtdılar: “Ey əmir, bu səadət nə ibadət əcridir?” Əmr Leys ayıtdı: “Bu kəramətlər ol niyyət

müqabiləsində vaqe' oldu ki, həngami-ərzi-ləşkər müavinəti-şühəda xüssusunda xatırıma yetirdim". Bu tənbehdən mə'lum oldu ki, arzuyümüavinəti-şühəda məsabeyi-əzadır, bəlkə əzadan əsvəb. Və əsvəb, anlar üçün irtikabi-əzadır. Şe'r:

Əgərçi-həşmətü övladü mülkü mal qamu,
Əziz olur qamuya, zövqi-ruh qalibdür.
Çü can müqəddəm olur cümlədən yaxındır bu
Ki, tərki-can ələmi ə'zəmi-məsayibdür.

Mühəqqəq oldu bu tərtib olan müqəddəmələrdən ki, rütbəyişühəda əşrəfi-məratibdir. Nəqlidir ki, ruzi-cəza zümrəyi-şühədaya cəmi'i-əsnafi-məvahib və cümləyi-ənvai-mətalib kəramət olunduqdan sonra canibi-Həqdən nida gələ ki, ey təriqi-məhəbbətdə nəqdi-can nisar qılanlar və ey bəzmi-bəlada halahili-məhəbbətimi şəhdi-şəfa bilənlər, dəxi muradınız var isə, bəyan edin, hasil olsun və dəxi məqsudiniz nə isə, əyan edin, icabət bulsun. Firqeyi-şühəda bu cəvaba mülhəm olalar ki: Ya Rəb, səadəti-şəhadət nəticəsin görüb iradətimiz ziyan olmağın muradımız dünyaya müraciət qılub təkrarla səadətişəhadət bulmaqdır və əgər müyəssər olsa, bu iqbalın idrakinə müdavi olmaqdır. Şe'r:

Şəhidi-xəncəri-bidada ruzi-Həşr feyzi-Həq,
Əyan etdikdə sərfi-nəqdi-can əcrinin asarın,
Kəmali-zövq bundan qeyr qoymaz anda həsrət kim,
Dönüb dünyaya hasil eyləyə ol zövq təkrarın.

Kitabi-“Rəbiül-Əbrar”da Bəxtəri məstur etmiş bir əzizdən, nəql edüb ki, bir gün Həzrəti-Rəsulullah bənim mənzilimdə mübarək əllərin yuyub və məzməzə edüb iste'mal olunan suyu bir mövze'də tökdü. Sabah olduqda ol mövze'də bir dirəxti-barvər peydə olub bir xoş meyvə götürdü. Bir müddət xəlq ana “Şəcəreyi-mübarəkə” ləqəb qoyub meyvəsindən mütəmətte’ olurlardı. Bir gün gördük meyvəsi tökülüb, bərgləri pəjmürdə olmuş. Təəccüb etdik ki, aya, nə afət vaqe' oldu ola? Nagah xəbəri-vəfati-Rəsul istima' olundu. Andan sonra dəxi meyvə verürdü, əmma nihayət qillətdə. Bir gün gördük ki, cəmi'iməyvəsi tökültüb, yerinə tikən bitmiş. Nagah Həzrəti-Murtəza vəfatından xəbər verdilər. Andan sonra dəxi övraqın iste'mal edüb

bimarlar şəfa bulurları. Bir gün gördük təmamıyi-qüsunu övraqı xüsk olub həman saqı-dirəxt qalmış. Nagah xəbəri-vəfati-İmam Həsən şıya' buldu. Bir gün gördük ol saqı-dirəxtdən dəxi əsər qalmayıb xakla yeksan olmuş. Nagah vaqieyi-Korbəladan xəbər yetürdilər. Şe'r:

Hər qafılın ki, çeşmi bu matəmdə tər degil,
Mütləq nihali-ömrü anın barvər degil.
Hər didə kim, degil bu müsibətdə əşkbar,
Məqbuli-təb'i-mərdümi-sahibnəzər degil.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Hüseyn şəhid olduqda filhal bir kəbutərikafurfam həvadan yenüb, pərə balın ol məzlumun qanıyla gülgün edüb, pərvaza gəlüb, həm ol saətdə Mədinə əzmin qılıub, rövzeyiRəsulullahın ətrafında cövlən edüb qətrə-qətrə qan pərə balından ol mərqədi-mübarəkə axıdındı və Əhli-Beyt ol haləti müşahidə qılıub heyran qalmışlardı ki, aya, bu nə əlamətdir? Nagah xəbəri-vaqieyiKərbəla yetüb mə'lum oldu ki, ol kəbutərin pərə balı nameyi-əhvaliKərbəla imiş rövzeyi-Rəsulullahha.

“Kənzül-Ğərayib”də məsturdur ki, bir yəhudinin bir cəmilə qızı olub bə’zi bəlalara mübtəla idi. Ol cümlədən biri ol ki, ə’ma idı və yəhudi xarici-şəhrdə anıncın bir bustan mürəttəb edüb mənzil müəyyən etmişdi. Bir gün ol yəhudi qayib olub, ol zəifə qaldıqda Hüseyni-məzlumin qanıyla rəngin olan kəbutər ol bustana güzar edüb, bir şaxsar üzrə qonub fəğan elərdi. Ol zəifə anım sədasına mütəvəccih olub ol şaxsara yetdikdə, baş qaldırıub yuxaru təvəccöh qıldıqda kəbutər pərə balından bir qətrə qan dideyi-nabinasına damub bina oldu. Göz açub ol kəbutəri gördükdə pərə balından axdığı qandan sayir ə'zasına dəxi sürüb səhhəti-təmmam buldu. Səhihül-mizac və bina seyr edərkən yəhudi şəhrdən gəlüb bustana girdikdə ol bimarını səhhət üzrə görüb, təəccüb edüb səbəb sual etdikdə ol zəifə surəti-halın bəyan etdi. Yəhudi mütəəccüb olub, ol şaxsara mütəvəccih olduqda ol kəbutəri görüb nişatla ayıtdı: “Əyyuhā’t-təyru ma-həqiqətu halikə vəma fibalikə”¹. Hikməti-İlahidən yəhudiyə səbəbi-Islam olmaq məsləhəti üçün ol heyvan natiq olub göftara gəldi ki: “Ey yəhudi, bu gün bə’zi kəbutərlər ilə aşıyanəmizdən pərvaz edüb seyr edərkən

¹ Ey quş, həqiqəti-halin və qanadındaki nədir?

güzarımız Kərbəlaya düşdü. Hüseyni-məzlumu gördük, aludeyi-xakü xun şəhid olmuş. Pərət balımızı anın qanına sürüb, hər birimiz bir canibə təvəccöh qılıub, hala bən bu bütq'əyə düşüb növhəyə məşğul ikən sənin fərzəndin hazır olub təvəccöh etdikdə əmrəzina şəfa verən pərət balımdan axan qandır və bu gün vühuşü tütür matəmi-övlad tutub pərişandır". Yəhudü bu hala müttəle' olduqda hidayəti-İslam bulub səadəti-imana yetdi və səbəb sual edənlərə şərhü bəstlə bəyani-hal edüb çoxları dəxi müsəlman etdi. Şe'r:

Məhrəmi-bargahi-İzzətdən
Nə əcəb gər kəramət etsə zühur.
Qürbi-dərgahı-Həq bulanlardan,
Mö'cüzatü kəramət olmaz dur.

Raviyi-ərbabi-cigərsuzi-Kərbəladan və naqili-asarı-qəmənduzışühədadan səhhətə yetmiş, rəvayət və şöhrət etmiş hekayət budur ki, Şimri-Zilcövşəni-məl'un ol əmri-qəbəhə mübaşirət etdikdən sonra Əhli-Beytin qarəti-əmvalü əsbabinə italeyi-əyalıyi-təsərrüf qılıub mütə'ərriz oldu. İstədi ki, Həzrəti-İmam Zeynəlabidini qötə edə. Bir rəvayətdə Həmid bin Müslim mən'iylə və bir rəvayətdə Ömər Sə'd nəhyiyılə məmnu' olub əmvalü əmtiələrin qarət qıldı. Əbu Hənifə tarixində məsturdur ki, Ömər Sə'd əmri-müharibə itmam bulduqdan sonra Həzrəti-İmamın səri-sahibsəadətin Xəvli bin Yezid Əsbəhiyə təslim edüb Übeydullahi-Ziyada irsal etdi və kəndü bir gün dəxi Kərbəlada qalub, kəndü ləşkərinin məqtulların cəm' etdirüb, üzərlərinə nəmaz edüb dəfn etdirdi və şühədanun başların alub bədənlərinə iltifat etməyüb səhrada üryan bırakdı. Və ol başları ləşkərinə təslim etdi ki, hər cəmaət miqdarcı Übeydullahi-Ziyaddan ən'amı ehsana müstəħəqq ola. Igirmi iki ədəd yəhudiyə on dört ədəd Bəni-Təmimə, yeddi ədəd Bəni-Əsədə, beş ədəd Ərdəşirə və on iki ədəd BəniŞəqifə verüb hökm etdi ki, hər taifa kəndü səfinə ol başlarla ziynət verüb Kufə şəhrinə girələr və xəvatini-hərəmsərayi-risalət üçün münasib hövdəclər mürəttəb qılıub. Və bu ki, derlər, üryan naqələr üzrə alub getmişlər, qələti-məhzdir, zira Əhli-Beyti-risalətə ol ihanət heç vəchlə mümkün olmaz. Və nəqli-səhihdir ki, vajieyi-Kərbəlada Əhli-Beyt cəmi'i-məkkaridən məsunü məhrus olub, hisnü himayətiismətü iffətdə qalub məstur və məhəcub mütəvəccih-i-Şam oldular. Şe'r:

Müxəddərati-sərapördeyi-risalətə bişək,
Kəfaləti-kərəmi-Kirdgar hisni-həsindir.
Nə ehtimalı-xələl sitri-iffətinə anın kim,
Hərimi-hörməti-qürbi-Nəbida pərdənişindir.

Rəvayətdir ki, xəvatini-hərəmsəra əmarilər içərə gedərkən güzarları mə'rəkeyi-qitala düşüb, Zeynəb Hüseyni-məzlumun bədəni-şərifin aludeyi-xakü xun görüb biixtiyar fəryada gəldi ki: “Ya cəddah və Məhəmmədəh”¹, bu ol Hüseyn bin Əlidir ki, sinəvü rüxsarı sənin busəgahın idi və bu ol fərzəndi-ərcümənd və cigermuşayisəadətməndindir ki, məhbubü məqbuli-dilagahın idi. Başı bədəndən cüda və bədəni libasdan müərra, gör nə məqama yetmişdir və ruzigar ana nə cəfalar etmişdir!

Ölqissə, Xəvli bin Yezid ki, Həzrəti-İmamın səri-sahib-səadətin Kufəyə ilətmək məsləhətinə mə'mur idи, ol gün Kufəyə girmək müyəssər olmayıub, mənzili-xarici-şəhrdə olmağın kəndü mənzilinə nüzul etdi və Həzrəti-İmamın səri-mübarəkin bir guşədə pünhan edüb məsnədində aram dutdu.

Rəvayətdir ki, ol bədbəxtin övrəti ənsardan olub qayətdə əhlisəlah və mühəbbi-xanəndəndi və təhəccüd nəmazınə adət etmişdi. Nisfül-leylədə qaideyi-mə'hudu üzrə nəmaza məşğul olduqda gördü ki, mənzili rövşən olmuş. “Səbəbi ziya nə ola?” – deyüb mülahizə qıldıqda gördü bir guşədən layih olur. Şö'leyi-atəş təsəvvür edüb təfəhhüs etdikdən gördü ki, guşeyi-hücrə şəqq olub, nurdən bir təxt peyda olub. Üzərində dört xatun enüb, ol şúa zahir olan guşədən bir surət çıxarub, rüxsarın rüxsarına sürüüb fəğana başladı ki: “Ey məzlumi-madər və ey məhmumi-madər, inşaallah, ruzi-Qiyamət qaimayı-ərşdən dəsti-təzəllüm çəkməyəm sənin intiqamını zalimlərdən almayıncı”. Və baqiyi-övrət dəxi ittifaq edüb növhəyə məşğul oldular. Bir zəman növhə etdikdən sonra vida² edüb gəldikləri məqama müraciət qıldılar. Ol zəifə iztirabla ol guşəyə mütəvəccih olub gördü ki, ziyanət etdikləri surət cəhreyi-mübarəki-məzlumi Kərbəladır və tə'zimin qıldıqları peykər də sərdəftəri-şühədadır.

Qayəti-təvəhhümdən müztərib olduqda hatifdən nida gəldi ki, “Ey məsturə, sən bu bədbəxt günahına müäxiz olmazsan və bilmış ol ki, hala bu tə'ziyətinə hasil olanların biri Məryəm binti-İmran, biri Asiyə,

¹ Ah babam, ah Məhəmmədim!

biri Xədicə və biri Fatimeyi-Zəhra idi. Ol övrəti-pakizətiqad ol peykəri-mübarəki gərdi-meydandan müşkü güləblə yuyub və gisuyimübarəkin şanə qılıb, bir pak yerdə qoyub, Xəvliyi-bədbəxti bidar edüb ayıtdı: “Ey bidövlət, bilmədinmi ki, bu fərzəndi-Rəsulullahdır?! Nişə qotlinə irtikab etdin?”. Filhal ol məl’unun mənzilindən çıxdı, dəxi əsəri görünmədi.

Əmma sübhədəm ki, cəlladi-fələk sultani-əncümün səri-bibədənin təbəqili-civərdfama vəz’ edüb məhfili-ə'yana gətirdi və nəsimisəhər məcmə'i-xarı-gülbün içrə şahidi-gül çehrəsindən niqab götürdü, Xəvliyi-bisəadət iltifatü inayətə ümidvar olub, səri-nuraniyisahib-səadəti-sultani-Kərbəlayı bir təbəqdə vəz’ edüb ÜbeydullahiZiyadın məclisinə yetirdi. Ol bədbəxt mübtəhicü məsrur olub, ol surəti-cəmali müşqabilində qoyub, cəmali-aləmarasına təmaşa qılıb və hüsni-şəmayilinə mütəhəyyir qalub. Əlində bir qəsəbə olub, ol qəsəbə ilə ləbü dəndəni-mübarəkinə işarə edərdi ki, Hüseynin nə xoş ləbü dəndəni var imiş. Ol halətdə Ərqəm ki, səhabəyi-kübardan idi və ol məclisdə hazır idi, fəryada gəlüb ayıtdı: “Qota’əllahu yədəkə”¹. Ey bədbəxt, bu nə tərki-ədəbdir? Həqqa ki, kərratla görmüşəm ki, Həzrəti-Rəsulullah bu qəsəbə ilə mütəərriz olduğun ləbü dəndəni mülsəmi-təqbili-ehtiram etdigin!”. Hüzzari-məclis anın kəlimatindən mütəəssir olub fəğana başladılar. Übeydullahi-bədbəxt qəzəbnak olub ayıtdı: “Ey Ərqəm, əgər hörməti-kibəri-sinn olmasayıdı, sənə siyasət edərdim”. Əlqissə, Ərqəmi məclisdən çıxarub buyurdu ki, Həzrətiilmamin basın yenə sayır şühədanun başlarına mülhət edüb cəmiyyətlə şəhərə gətirələr.

Rəvayətdir ki, Ömər Sə'd şühədanın başların alub, bədənlərin buraxub Kərbəladan irtihal etdikdən sonra ol cəvanibdə Arizə nam bir qəryə var idi, əhlinə ol vaqıq mə'lum olub Kərbəlaya gəldilər ki, bir neçə başsız bədənlər yatur, əmma üzərlərində bir növhə olur. Və kimsənə görməyüb fərasətlə bildilər ki, cinnilərdən matəm tutub mərsiyələr oxurlar və bu beyt ol mərsiyələrdəndir. Şə'r:

Nisau'l-cinni yus 'əduni nisau'l-haşimiyyati,
Bənatu'l-Mustəfa Əhməd İmam zaki'z-zati².

¹ Allah əlini kəssin!

²Ey pəri qadınlar, Haşimi qəbiləsinə mənsub qadınlar məni xoşbəxt edərlər. Çünkü o qadınlar zatı pak olan İmam Əhməd Mustafanın qızlarıdır.

Və “Şəvahid”də məsturdur ki, sual etdilər Bəni-Təyy qəbiləsinin bir mö’təmidinə ki, şühədayı-Kərbəla üçün cinnilər növhə qıldıgin siz istima’ etdinizmi? Ol mö’min ayıtdı: Həqqa ki, hürr və azad ol növhəyi istima’ etdilər və anların mərsiyələrindən beytlor yadlarında tutdular. Ol cümlədəndir bu ki. Şe’r:

Məsəhə-r-rəsulu cəbinəhu qəd faqə bərqam fi'l-hüdud,
Əbəvahı min-ə’la Qureyşin və cədduhu xəyrə'l-cüdud¹.

Olqissə, əhli-Arizə ol məzumlərin bədənlərin cəm’ edüb, təchiz edüb, üzərlərinə nəmaz qılıb dəfn etdilər. Və Ömər Sə’d Kərbəladan rəvan olub Kufəyə yetdikdə şühəda başların nizələr üzrə tə’biyə qılıb və müxəddəratı-xanədani-ismət əmarilərin tərtiblə rəvan edüb, ələmlər açdırub, nəqarələr çaldırub şəhrə mütəvəccih oldular. Şe’r:

Amaci-navəki-nəzəri-mərdüm olmağa
Başlar dizildi nizəyə zərrin qəbəq misal.
Təqdirdən zəmanəyə hökm oldu qaliba
Kim, sərbülənd qıl buları, qılma paymal.

Übeydullahi-Ziyad, Ömər Sə’din göldigindən vaqif olub, bargahihəşmətin-ənvai-zibü ziynətlə arayış qılıb bin müsəlləh mübariz tə’yin etdi ki, dərvazələri və məhəllələri zəbt edüb fitnədən ehtiyat edələr və münadi nida yetürdi ki, cəm’i-xəvəstü əvam istiqbala çıxalar. Təmamiyi-şəhr bə’zi təhniiyə təriqiylə və bə’zi tə’ziyə iste’-dadiylə istiqbal edüb, ol gün bir qovğavü izdiham oldu ki, kəsrəti-xəlidən ləşkəri-Ömər Sə’d sabah dərvazədən girib vəqt-i-əsr qəsri-əmarəyə yetdilər. Rəvayətdir ki, əhli-Kufə məhfəl ətrafında qülüvv qılıb, təəssüflər çəküb fəğan edərlərdi. Zeynəb binti-Əli müttəle’ olub, hövdəcdən zəbani-tə’n açub ayıtdı: “Ey Əhli-Kufə, siz peygamlar və məktublar irsal edüb Hüseyni bu diyara gətirdiniz və siz nəqzi-əhd edüb, Müslimi öldürüb, bizi bu məqama yetirdiniz. Yenə siz təəssüf edüb növhə qılırsız?! Şe’r:

Ey əhli Kufə, adətiniz məkr imiş müdəm,
Ey əhli-Şəm, hiylə imiş rəsminiz təmam.

¹ Rəsul alınını sildi və yanında bir şimşek çaxdı.
Əcdadi Qüreyşin ən uluları və ən xeyirliləri idi.

Gəh sə'y edərsiz Ali-Rəsulun qitalınə,
Gəh matəmin tutub ana eylərsiz ehtiram.

Əhli-Kufə arasında bir piri-kühənsal ayıtdı: “Ey xatuni-Qiyamət, bu kəlimatində sadıqsən: “Yəqulunə bi-əlsinətihim maleysə fi qulubihim”¹. Həqqa ki, bu bədnamlıq Kufə əhlindən Qiyamətədək mərfü’ olmaz”.

Zeyd bin Ərqəmdən nəqlidir ki, şühəda başların Kufə məhəllələrində gəzdirirkən bən bir qürfədə sakin idim. Bana yetdikdə Həzrəti İmamın səri-mübarəkindən bir səda eşitdim ki, oxurdu: “Əm həsibtə ənnə əshabə'l-kəhfî və'r-rənimi kanu min ayatina əcəbən”². Ol kəlimatın səlabətindən ə'zama lərzə düşüb ayıtdı: “Sədəqtə ya 'bnə Rəsulullah”³.

Nəqlidir bir əzizdən dəxi ki, qəsri-əmarədə şühəda başların nizələrdən endirdikdə bən qərib idim. Həzrəti-İmamın səri-mübarəkindən bu ayət tilavətin sərih eşitdim ki: “Və la təhsəbənna' llahə qafilən əmma yə'məluz'z-zalimun”⁴.

Rəvayətdir ki, Übeydullah bir növbət dəxi Həzrəti-İmamın sərimübarəkin hüzurinə gətirüb, əlinə alub dizi üzərinə qoyduqda bir qətrə qan axub saq-pəlidindən peykani-abdar kibi güzar etdi və ol məmərrədən peyvəstə məcruh qalub, müddəti-həyatında qabili-əlac olmayub, rayiheyi-məkrühindən əhli-məclis mütəəzzi olmağın cərahətə hər nə qədər nafeyi-müşk bağlardı, faidə qılmazdı. Beyt:

Sanma tökmək əhli-Beytin qanını asan olur.
Ehtiraz et kim, sənə hər qətrə bir peykan olur.

Rəvayətdir ki, ol cərahət zəmani-qətlindək əlaçpəzir olmayub mührəbəyi-Muxtarda məqtul olduqda İbrahim bin Malik Əşter olpəlidin cüssəsin ol cərahətdən mə'lum etdi.

Əlqissə, Übeydullahın məclisinə Əhli-Beyt hazır olduqda Zeynəb cümlədən müqəddəm məclisə qədəm dutdu. Übeydullah anın

¹ Qəlblərində olmayan şeyi dillərilə söylərlər.

² Yoxsa sən Kəhf və Rəqim sahiblərini heyrət ediləcək ayətlərimizdənmi sandın? (Qur'an, 18, 9).

³ Ey Rəsulullahın nəvəsi, doğru buyurdun.

⁴ Zənn etmə ki, Allah zalimlərin etdiklərindən qafildir (Qur'an, 14, 42).

istiğnasından qəzəbnak olub ayıtdı: “Bu kľmdir ki, hənuz əsəri-tügyan surəti-əhvalında məlhuz olunur?”. Dedilər: “Bu, Zeynəbdir, həmşireyi-Hüseyn”. Übeydullah ayıtdı: “Ey xatun, şükrü sipas ol mə’buda ki, sizi xassü amm içində rüsva qılıb bütlanınızı zahir etdi və seyqəli-ianətilə mir’ati-mülkümüzdən zəngi-küdərət getdi”. Zeynəb ayıtdı: “Kəzəbtə ya əduvə’llah”¹. Ey kəzzab, sipasi-biqiyas ol Vacibülvücəda ki, bizim xanədanımızı şərəfi-nübüvvətlə müəzzzəzü mükərrəm qılıb. “Innəma yuridullahu li-yuzhibə ənkumu’r-ricsə əhlə’l-beyti”² itşarətiylə səadəti – “Və yutəhhirəkum təthirən”³ kəramət qıldı və bədxahimizin dideyi-bəsirətlərin ə’ma qılıb, “Və ləhum əyminun la-yubsirunə biha və ləhum azanun la-yəsmə’una biha”⁴ badiyəsində heyran edüb daireyi-heyrətə saldı”. ÜbeydullahiZiyad ayıtdı: “Ey fərzəndi-Əli İbn Əbi Talib, nə e’tiqadun var bizim qalib və sizin məğlub olduğunuz xüsusunda?”. Zeynəb ayıtdı: “Ey zalim, bizə vaqe’ olan əhvaldan cəddimüz xəbər vermişdir, vüquinə müntəzir idik. Əl-minnətu lillah ki, cəddimizin sidqi-qövlinə surətiəhvalımız məzəhər [vaqe’] olub, dərəceyi-iqbali-“İnnə’llahə ma’ə’ssabirin”⁵ müyəssər oldu. Ənqərib sizə dəxi hər kimin sərəncamı nə olduğu mə’lum olacaqdır və hər kim cəzayı-əməlin kargahı-əldən bulacaqdır: “Və bəşşiri’l-munafiqinə bi-ənnə ləhum əzabən əlimən”⁶. Übeydullah ayıtdı: “Ey binti Əbu Turab, hala bu bir səadətdir ki, zəmirimiz sizin tügyanınızdan fariq oldu və istilayıqürurunuz təskin buldu”. Zeynəb ayıtdı: “Ey İbn Mərcanə, qüruriəsbəbi-dünyayla sərməst olub bir padişah qəsdin etmişsən ki, cəmi’iəfrədi-afəriniş təhti-livayi-İmamətində və rizayi-Xuda və Rəsul şərəfi-itaətində idi”. Şe’r:

Hüseyin İbn Əli İbn Talib kim, andandır,
 Binayı-şər’ə istehkamü dini-Həqqə iste’la.
 Müəzzzəm cəddi-valası, nəbiyyi-ümmiyi-Məkkəi,
 Mükərrəm bəbi-ilqası Əliyyi-aliyi-ə’la.

¹ Ey Tanrıının düşməni, yalan dedin

² Ey Əqli-Beyt, Tanrı sizdən pisliyi yox etmək istəyir (Qur’an, 33, 33).

³ Sizi pak və tərtəmiz etmək istəyir (Qur’an, 33, 33).

⁴ Gözləri var görməz, qulaqları var eşitməz (Qur’an, 7, 179).

⁵ Allah səbr edənlərlə bərabərdir (Qur’an, 2, 153).

⁶ Özləri üçün açıqlı bir əzab olduğunu düşmənlərə müjdə ver! (Qur’an, 4, 138).

Übeydullahi-bədbəxt ol kəlimatdan mütə'əzzi olub qətlinə əmr etdi. Ömər bin Hüreysi-Məxzumi hazır idi, fəryada gəlüb ayıtdı: “Ey zalim, bir qəribin ki, əkabiri məqtul olub, əsağırı-yetim və əsir olmuş ola, əgər hərqəti-qəlb və hərarəti-cigərdən diliрана төкөллүм qila əcəb olmaz”. Şe'r:

Sən nə agəhsən ki, suzi-atəşi-möhnət nədir?
Məsnədi-rahətdə mülkü mal ilə məğrursan.
Dərd əhli halını aləmdə dərd əhli bilür,
Səndə yoxdur dərd, ey bidərd, sən mə'zursan.

Übeydullah Zeynəbdən inhiraf edüb, Əliyyi-Zeynəlabidinə təvəccöh qılıb ayıtdı: “Bu kılmdir?” Dedilər: “Əli bin Hüseyn”. Dedi: “Əli bin Hüseyn məqtul olduğu istima’ olundu”. Dedilər: “O, ƏliyiƏkbər idi”. Həzrəti-İmam Zeynəlabidin mütəhəmmil olmayub ayıtdı: “Vəllahu innə ləhu mutalibən yövma'l-qiyaməti”¹. Ey Übeydullah, ol bənim bəradəri-buzurgvarım idi, ol bənim ümidgahım və istizharım idi. Həqqa ki, axırətdən müqəddəm dünyada anın intiqamın alanlar ənqərib peyda olur”. Übeydullah qəzəbnak olub buyurdu ki, ol məzлumu qətl edələr. Zeynəb dəsti-mübarək Həzrəti-İmamın damənişərifinə möhkəm edüb bünəyadi-növhə qıldı ki: “Ey bədbəxt, əgər hənuz atəşi-tüгyanun seyli-xuni-sühədayı-Əhli-Beyti-Mustəfəadan təskin bulmadıysa və hərarəti-isyanın şəhidlər qanın içməkdən sakın olmadıysa, bu məzлum yerinə bəni şəhid et ki, buna mütəərriz olma, zira bundan qeyri xanədani-nübüvvətdə və dudmani-risalyətdə məhrəm qalmamışdır”. Həzrəti-İmam Zeynəlabidin əmmeyi-möhtərəməsindən inani-təkəllüm alub, meydani-fəsahətə rəxşı-ibaret salub goftara gəldi ki: “Ey İbn Mərcanə, bana qətlənən təvhəhüm verürsən. Bilməzmisən ki, bizə qətlü qital sərmayeyi-feyzi-şəhadətdir və həmişə cəza qılıb şəhid olmaq adətdir. Peyvəstə nihali-həyatımız zülali-şəmşiri-abdarla səbzü xürrəmdir və həmvarə riza qəzaya vermək və məsayibə səbr eyləmək bizə müsəlləmdir”. Şe'r:

Qətlənən xövf verən əhli-Həqə, bilməz kim,
Dam olur əhli-Həqə daireyi-qeydi-həyat.
Dəhr bir mənzili-möhnətdir qəm, ey qafıl,
Və'deyi-qətlədir müjdəyi-tövfiqi-nəcat.

¹ Allaha and içirəm ki, qiyamət günündə onun bir alacaqlısı vardır.

Übeydullahi-Ziyad gördü ki, məsduqeyi-“Və ma-yəntiqu əni’lhəva”¹ vəqe’ olan qövmlə münazirə faidə qılmaz və mütəllimiməktəbi-“Və əlləm-hu şədidü'l-quva”ya² mübahisədə qalib olmaq olmaz, naçar sakit olub mülazimlərinə əmr etdi ki, ol məzchlərlərə qəsrən dışra came'i-Kufəyə [qərib] bir mənzil tə'yin edüb əhli-şəhri ixtilatlarından mən’ edələr. Bir neçə gündən sonra təhiyyeyi-əsbabisəfər edüb Zübeyr bin Qeys və Həsin bin Müğeyrə və ŞimriZilhövşənə beş bin müsəlləh namərd qoşub Əhli-Beyti şübhəda başlıryyla canibi-Şama rəvan etdi.

Rəvayətdir ki, mənəzilü mərahil qət’ edüb gedərkən hər mənzildə ənvai-kəramat zahir olurdu. Ol cümlədəndir bu ki, çün Hərrana yetdilər, Yəhya nam bir yəhudü sayır xəlqlə ol başlara təmaşa üçün istiqbal etdikdə və Həzrəti-Hüseynin səri-mübarikinə qərib olduqda ləbi-mübarəkin mütəhərrik görüb diqqətlə təmmül qıldıqda bu ayət tilavəti səm’inə yetdi ki: “Və səya'ləmu'lləzinə zələmu əyyə munqəlibin yənqəlibun”³. Yəhya mütəhəyyir olub sual etdi ki, bu kimin başıdır? Ayıtdılar: “Hüseyn bin Əlinin başıdır ki, cəddi Mustəfadır və validəsi Fatimeyi-Zəhradır”. Yəhyaya ol kəramət əsər qılıb filhal imana gəldi. Mənzilinə dönbü xəvatini-hərəmsərayı-nübüvvət üçün və İmam Zeynəlabidin üçün əlbisədən və ət’imədən bə’zi münasib hədiyyələr mürəttəb edüb, bin dirhəm nəzr qılıb görtürdikdə müvəkkil olanlar təərrüz etdilər ki, o’dayip adşaha məhəbbət mövcibi-fəsaddır və qətlinə qəsd eylədilər. Yəhya dəxi vəhm etməyüb, bə’zi mülazimlərlə anlara müqabil durub, həsbülməqdur müqatılə edüb şəhid oldu. Rəhmətullahı əleyh. Və hala qəbri Hərranda olub Yəhyayı-şəhid deməklə mə'ruf bir məzardır. Şe’r:

Kəraməti-nəsəbi-Mustəfa degil məxfi,
Nə bak ana həsəd əhli əger nəzər qılmaz.
Nə tirədir dili-əhli-həsəd ki, mə’cüzi-Al
Yəhuda eylər əsər, anlara əsər qılmaz.

Cümleyi-kəramətdən biri dəxi oldur ki, Mosul diyarına yetdikdə Şimri-Zilçövşən e’lam etdi ki, əmiri-Mosul şəhərə ayin bağlayub əhlişəhrlə istiqbala çıxalar. İmadüddövlə ki, əmiri-Mosuldu, əhli-şəhri

¹ Mahiyyətindən bir şey söyləməz.

² Güclü Allah ona öyrətmışdır.

³ Zalımlar nələrə düşər olacaqlarını lap yaxında anlayacaqlar (Qur'an, 26, 227).

cəm' edüb ol əmrə iqdam etməyüb cavab göndərdi ki, bu şəhrdə təvayifi-müxtəlifa çıxdı, fəsad ehtimalı var. Səlah oldur ki, dışarda qonub nüzul [edələr və sayir ləvazim] xidmətlərinizə irlə oluna. Şimri-məl'ün dəxi qayıti-vəhmdən bu səlahi qəbul edüb, şəhrə girməyüb dışarda nüzul edüb, Həzrəti-İmamın səri-mübarəkin bir daş üzərinə qoymuşlardı. Bir qotrə qan damub ol səhrayı-mübarəki mə'dəni-yaqtı-kəramət qıldı. Müqərrər oldu ki, hər mahi-Məhərrəm ol qan cuşa gəlüb mücəddədə ola və xəvasü əvami-şəhr ətrafında cəm' olub əzaya məşğul olalar, ta Əbdülməlik məsnədi-hökumətdə vali olduqda həsəddən ol daşı götürüb andan əsər qalmadı, əmma yerinə "Məşhədi-Nöqtə" deyüb hənuz ziyarət edərlər. Şe'r:

Girdin, ey əhli-sitəm bir qana kim, hər qotrəsi,
Daşa damsə ta əbəd daşdan çıxar yaqtı-tər.
Könlünü daşdan betər dərsəm rəvadır, nişə kim,
Daşa tə'sir eylər ol qan, könlüñə qilmaz əsər.

Və cümleyi-kəramatdan biri dəxi oldur ki, Nüsəybin hüdudına yetdikdə Mənsur bin İlyas şəhrə ayin bağladub, istiqbala çıxub anları şəhrə gətirdikdə bir bərqi-aləmsuz zahir olub şəhrin əksərin yaxdı və ləşkəri-Şimri-məl'una iztirabü iztirar bırakırdı. Şe'r:

Düşməni-qafıl sanur kim, xuni-ali-Mustəfa,
Bağı-iqbalinə gülbərgi-bəharəfruzdur.
Ehtiraz etməz, həzər qılmaz, məgər vaqif degil
Kim, annı hər qotrəsi bir bərqi-aləmsuzdur.

Və cümleyi-kəramətdən biri dəxi oldur ki, Nüsəybindən ixtiarla çıxub bir qəl'əyə yetdiłər ki, hakiminə Süleyman bin Yusuf derlərdi. Və anın iki qarındaşı olub, biri müharibeyi-Siffində Əliyyi-Murtəza əlində məqtblə olub, biri anınlə şəriki-əyalət idi. Və şəhrin iki dərvazəsi olub, hər biri birinin hökmündə idi. Şimrin vüsulindən vaqif olduqda şərhə əyin bağladub, təfaxür üçün hər biri ol başları kəndtuyə mütəəlliq olan dərvazədən gətürmək üçün niza' edüb, aralarında fitnə vaqe' olub, [Suleyman məqtblə oldu]. Və ləşkəri-Şimr dəxi sərasıma olub, anda təmkin bulmayıub Hələb diyarına təvəccəh etdiłər. Həvaliyi-Hələbdə bir mə'mur büq'əyə yetdiłər ki, anda hərirədən qeyr nəsnə iste'mal olunmazdı. Qürbündə qonub aram dutduqda Şəhrbanu-

nun Şirin nam bir cariyeyi-cəmiləsi vardı ki, lətafəti-hüsnə yeganeyiruzigardı. Şəhrbanu xidmətinə gəlüb giryə ağaz etdi. Və səbab bu idi ki, Şəhrbanu Mədinəyə gəlüb Həzrəti-Hüseyin səhbətinə müşərrəf olduqda yüz cariyəsi olub, zəmanı-zıfaf əlli cariyəni azad edüb, əlli cariyə qalmışdı və Həzrəti-Zeynələbidin mütəvəllid olduqda qırx cariyə dəxi azad olub on cariyə xidmətində qalmışdı və Şirin ol cümlədən idi. Rəvayətdir ki, bir gün Həzrəti-İmamın nəzəri-şərifinə matbu görünüb mütəyibə təriqiyə Şəhrbanuya ayıtdı: “Ey şəhzadə, Şirin bu gün qayətdə ziba görünür”. Şe’r:

Düşdü guya surəti-Şirinə hüsnündən füruğ
Kim, könül Fərhadvəş buldu liqasından sürur.
Pərtövi-xurşidi-aləmtabdandır müttəsil,
Lə'lə rəngü laleyi-siraba tabü maha nur.

Şəhrbanu təsəvvür etdi ki, Həzrəti-İmamın ana rəğbəti var, ixləsla ayıtdı: “Ey şəhzadə, bu cariyəyi sənə hədiyyə qıldum”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Bən dəxi azad etdim”. Şirin azad olduqda Şəhrbanu ana bir xələti-faxir geydirdi ki, xəzaneyi-abavü əcdaddan ana irslə yetmişdi. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey şəhzadə, nə vaqe’ oldu ki, Şirin hüsnüllitafatınla sayir cariyələrdən mümtaz oldu?”. Şəhrbanu ayıtdı: “Ey şəhzadə, sayir cariyələr bənim azadındı, Şirin sənin azadındır”. Həzrəti-İmam ana dua qıldı. Və hala Şirin Şəhrbanunun kisvətin pirayələrdən müərra görüb, ədnə əlbisə ilə mülahizə qılmağın mütəhəmmil olmayıub təzərrö’ etdi ki, ey məxdumə, bana rüxsət ver ki, bu qəl’əyə girüb, bə’zi pirayələrim verüb, ola ki, bir münasib məlbusi-hərir alub xidmətinə müşərrəf olam. Şəhrbanu ayıtdı: “Ey Şirin, sən azadsan. Sənə kim mane’ olur?”. Şirin icazət alub ol qəl’əyə mütəvəccih olduqda dərvazəyi bağlı görüb, bir guşədə mütəməkkin olub, açılmasına müntəzir ikən Əziz bin Harun ki, kutvalı-qəl’ə idi, bürcü baru üzərində seyr edərkən görüb avaz yetirdi ki: “Əyyuhə-r-rəcūl?”¹ [Şirin ayıtdı:] “Bir qəribəm, hacətim var. Nola əgər lütf edüb qəl’ə qapusın açasan?”. Əziz ayıtdı: “Ey xatun, sən Şirin degilmisən?”. Şirin təəccüb edüb ayıtdı: “Bəli, bən Şirinəm”. Əziz dərvazəyi açub, Şirini qəl’əyə alub, ana səlam verdikdə Şirin cəvabı-səlam alub ayıtdı: “Ey Əziz, nə bildin ki, bən Şirinəm”.

¹ Sən kimsən?

Əziz ayıtdı: “Bu gecə həzrəti-Musayı Harunla vəqimdə gördüm. Nasiyələrində əsəri-tə’ziyət və cəhrələrində nişani-müsibət. Giribanları çak və didələri nəmnak. Təzərrö'lə ayıtdım: “Ey əizzəyi-Bəniİsrail, nə vaqe’ oldu ki, surəti-halınız mütəğəyyir mülahizə olunur?”. Dedilər: “Ey Əziz, bu gün cəm’i-əşya əzaya məşğuldur, zira nəqdiXatimül-Mürsəlin şəhid olmuşdur və ol məzlumun səri-mübarəkin bədəni-lətifindən cüda qılıb hala bu məqama gətirmişlər. Ey Əziz, əgər səadəti-baqı muradın isə Həbibullahı iman gətirüb, HəzrətiHüseynin səri-mübarəkin ziyarət edüb bizim səlamımızı yetür”. Kəlamati-şirinlərin kəmali-e’tiqadla istimə’ etdikdən sonra ayıtdım: “Ey qüdəmayı-Bəni-İsrail, təzayüdi-e’tiqad üçün bir sərriştə muradımdır”. Dedilər: “Ey Əziz, hala bu qəl’ə qapusunda Əhli-Beytdən bir cariyə Şirin nam gəlüb müntəzirdir. Və ol cariyə divani-qəzadan sənin təzviciన müqəddər olubdur. Ana istiqbal edüb, həqiqəti-hal andan mə’lum edüb, anınlə xidmətlərinə müşərrəf olasan”. Şirin ol kəlimatdan xoşhal olub ayıtdı: “Ey Əziz, hər nə dedin, əyni-səvab və məhzi-məsləhətdir. Əmma bənim əqdim Şəhrbanu icazətinə mövqufdur”. Pəs, Şirin həm ol saat müraciət qılıb Şəhrbanuya əhval ərz etdikdə cəmi’i-Əhli-Beyt vaqif olub, mübahatlar qılıb şükr etdilər. Əmma sübhədən ki, Musayı-xurşidi-aləmtab əsayı-şúa’lə dəryayı-nilguna güzar etdi və şə’səeyi-yədi-beyzayi-sübhi-sadiq Turi-kuhsarı sərasər tutdu, Əziz bin Harun qəl’ədən yenüb müstəhfizlərə bin dirəm rüşvət verüb, xidməti-Əhli-Beytə icazət alub, bin altun Həzrəti-İmam Zeynəlabidinə nəzr təriqiylə mühəyyə qılıb və xəvatini-hərəmsərayi-risalətin hər birinə bir münasib töhfələr mürəttəb [edüb] xidmətlərinə müşərrəf oldu və iman gətürdi. Və Həzrəti-Hüseynin səri-mübarəkin ziyarət edüb Musa və Harun səlamin yetürdikdə Həzrəti-İmamın səri-sahibsəadətindən bir avaz gəldi ki, “Səlamu’llahi əla nəbiyyina və əleyhim”¹. Əziz ayıtdı: “Ya İmam, bana təriqi-hidayət irşad et”. Səda gəldi ki: “Ey Əziz, cün müsəlman oldun, hidayət buldun. Və cün Əhli-Beytimə hörmət qıldın və ənbiya səlamin yetürdin, silsileyi-intisabımızə daxil oldun”. Əziz dua qılıb müraciət qıldıqda Şəhrbanu Şirinə ayıtdı: “Əgər rizayışərifimizi istərsən, Əzizi qəbut et”. Şirin Şəhrbanu icazətiylə Əzizi qəbul edüb anınlə rəvan oldu. Şe’r:

¹ Allahın salamı Nəbimizə və onların üzvlərinə olsun!

Səadət nişanı budur kim, yəhud
Olur əhli-din, əhli-tügəyan ikən.
Şəqavət dəlili budur kim, şəqi
Qılır tərki-din, əhli-iman ikən.

Həzrəti-İmam, İsmail Əbul-Hünuerdan rəvayət edər ki, şühəda başların əlli mübariz hər gecə mühafizət edərlərdi. Bən ki, ƏbulHünuerqam, bir gecə anlarınıla həmrəh olub, anlar yuxuya varub, bən bidar qaldım. Gördüm ki, bin gəndümgün kimsənə libasi-kafur famla giryangiryan Həzrəti-Hüseynin başı olan sənduqa müqarın olub, ol sərimübarəki sənduqdan çıxarub, yüzün yüzünə sürüb fəğana başladı. Bən öylə təsəvvür etdim ki, sayir xəlqdəndir. Təhəvvürlə mütəvəccih oldum ki, ol başı əlindən alub yenə sənduqa buraxam. Nagah bir səda gəldi ki: “Ey biədəb, bu, Adəmi-Səfidir, cigərguşeyi-Mustəfa matəmin dutar”. Bən əqrəyeyi-daryayı-təhəyyür olmuş ikən bir səda dəxi gəldi. Bir mö’təbər kimsənə dəxi peydə oldu. Dediilər: “Nuh Nəbidir”. Və mütəaqib İbrahim və İsmail və İshaq və sayir ənbiya hazır olub, bir-bir başı ziyarət qıldılar. Cümləsindən sonra sədəmati-naləvü əfəganla gisuləri pərişan və didələri giryyan Həzrəti-Rəsulullah, cəmaəti-səhabeyikübar və Heydəri-Kərrar, İmam Həsən və Həmzə və Cə’fəri-Təyyarla gəlüb hazır olduqda müləhizə qıldı, asimandan bir kürsiyi-nurani nazil olub, Həzrəti-Rəsul ol kürsi üzərinə qərar dutub, sayir ənbiya ətrafında mütəməkkin olub əzaya iştigal etdi. Ol hala müqarın gögdən fırışta yendi. Bir əlində tiği-bürran və bir əlində əmudi-ataşinkəran. Sənduq müstəhfizlərinə həmlə qıldıqda bən qayəti-vəhmdən fəryada gəlüb ayıtdım: “Ya Rəsulullah, bən ikrəhla bunlara rəfaqət qılmışam, haşa ki, düşməni-xanədani-Rəsul olam. Həzrəti Rəsul bəni mən’ ilə xilas etdi, əmma rüxsarıma bir təpançə urdu ki, anın əsərindən tərəfi-rüxsarım siyah oldu. Sabah olduqda ol rəfiqlərimdən [bir] əsər görəmdim, bir neçə xirməni-xakistərdən qeyri. Bu xəbər Şimri-Zilcövşənə yetüb, bəndən ki, Əbul-Hünuerqam, həqiqət sual etdikdə müsahidə qıldıgum əhvalı təmam şərh etdim. Ləşkəri-müxalif ol halı mə’lum edüb əvaqibiumurlarınə ittila’ buldular, əmma nə çarə? Şe’r:

Hər əməl bir cəzaya qabildir,
Ey xoş ol ki, səvaba mayildir.
Netə kim, gül olur tikəndən yeg,
Gül tikəndir, tikən tikəndən yeg.

Əbu Səid Diməşqidən nəqlidir ki, demiş: “Bən ol cəmaətlə Şam yolunda rəfiq idim. Həvaliyi-Diməşqə yetdikdə bu xəbər şaye’ oldu ki, Müseyib Qa’qayı-Xüzai bir ləşkər mürəttəb edüb, şəbixin urub başları almaq tədarükündədir. Rüəsayi-ləşkər müztərib olub ol səhrada bir deyr gördülər. Mütəhəssin olmaq üçün ol deyrə mütəvəccih oldular. Rahibi-deyr ayıtdı: “Ey qövm, siz nə tayifəsiz və bu başlar kimlərindir və bu deyrə gəlməkdən muradınız nədir?”. Ayıtdılar: “Biz əskəri-Yezidiz və bu cəmaət xürüt etmişlərdi, siyasetə yetirdik. Və hala istima’ olundu ki, cəmi’i-müxaliflər qəsdi-şəbixin etmişlər, bu deyrə mütəhəssin olmaq iştirəz”. Rahib ayıtdı: “Bu deyrdə izdihami-əskər vüs’əti yoxdur. Münasib budur ki, əsirləri və başları hisara salub, ləşkər dışında dura”. Şimrilə'in bu səlahə razı olub, başları bir sənduqa qoyub, möhr edüb, deyr içində bir müstəhkəm səraya salub qapusuna qüfl urdu və Həzrəti-İmam Zeynəlabidin və baqiyi-Əhli-Beyt üçün dəxi ol deyrdə bir münasib mənzil tə'yin etdirüb, ol canibdən təsəlli olub ləşkərlə dışında aram dutdu.

Şəbhəngam ki, deyri-binayı-fələk müddə-i-möhreyi-mehrirəxşan olub sipahi-zələmi-qırfam misali-ləşkəri Şam ətrafi-fələkdə qərar dutdu və rahibi-hinduyi-zəngirəngi-şəbsənduqi-zərrini-afitabı deyri-sipehri-minada nihan etdi, nisfi-leylədə rahib bidar olub gördü ki, sənduq olan sərayın rövzənlərindən nur lame’ olur. Mütəhəyyir olub bir rövzənədən nəzər qıldıqda gördü ki, səqfi-səray şəqq olub, şikafından bir əmari çıxub ol əmaridən bir neçə xatun ki, tarimi’cərlərindən mədudi-şüai-xurşid kibi ənvari-iffətü ismət füruzandı və pərtövi-ənvari-tal’ətlərində sayəvar zülməti-fasadü fitnə gürizandı. Anlara mütəaqib bir xatun dəxi bə’zi mütəhəratla zahir oldu ki, ləm’eyi-nuri-səlahindən müqəddəm gələnlər pərdeyiixtifaya girdilər. Rahib mütəgəyyir ikən nida gəldi ki: “Ey biədəb, nəzzarə qılma ki, bunlar müxəddərati-pərdeyi-iffətdirlər. Bunlar xəvatini-sərapərdeyi-ismətdilər. Müqəddəm gələnlərin biri Sarəzövceyi-Xəlil, biri Hacərdir, valideyi-İsmail. Biri Xədiceyi-Kübradır, zövceyi-Həbibə-Məlikə-Cəlil, biri Asiyədir, zövceyi-Fir’ovni-əlil və bunlardan sonra gələn Fatimeyi-Zəhradır”. Əgərçi rahib nəzər qılmazdı, əmma istima’ edərdi ki, derdi: “Əssəlamu əleykə əyyuhə’lməzlum, əssəlamu əleykə əyyuhə’l-məhmum, əssəlamu əleykə

əyyuhə'l-məğmum"¹. Və sayir xəvatin ana mürafəqət qılıub növhə qılırlardı. Bir zəman əza tutub qayıb oldular. Rahib bu haldan mütəəssir olub, biixtiyar çıraq yaxub, ol sarayın qüflün sindirub, Həzrəti-İmamın başın sənduqdan çıxarub, müşkü gülabla yuyub, bir təbəq üzərinə qoyub bünyadı-təzərrö' etdi ki: "Ey sərvəri-aləm, İmdi bildim ki, sən ol tayifdənsən ki, peyğəmbərlərimiz qüdumişərifindən və'də verüb mütabiətin bizi lazımlı etmiş. Filhal irşadiyəhud məsləhəti üçün Həzrəti-İmamın ləbi-mübarəki mütəhərrik olub, göftara gəlüb ayıtdı: "Ey rahib, "Əna məzlumun, əna məhmumun, əna məqtulun, əna qəribun, ənəbnə'l-Mustəfa, ənəbnə'l-Murtəzə"². Şə'r:

Mən ruhi-rəvani-Mustəfayam,
Bən rahəti-canı-Murtəzayam.
Məzlumü qəribü zarü heyran,
Məqtulü şəhidi-Kərbəlayam.

Rahib bu kəraməti görüb, övladü ətbain hazırlıdı, əhvala müttəle' qılıub, yetmiş nəfər nəsrani ittifaqla Həzrəti-İmam Zeynəlabidin hüzurinə gəlüb həm ol gecə müsəlman oldular və icazət istədilər ki, çıxub ləşkərə şəbixun edələr. Həzrəti-İmam rüxsət vermədi ki, anları zəvalına və'də irməmişdir. Sabah olduqda ləşkəri-Şimr anları çıxarub, ahəngi-rah edüb, Əsqəlan nam şəhrə yetdilər. Yə'qub Əsqəlanı hərbi-Kərbəlada daxili-əskər idi. Filhal şəhrə ayin bağladub, xəlqin istiqbala çıxarub, məcalisi-xəmrü ləhv mürəttəb qıldırub, Şimri ləşkəriylə alub gəlirkən Bəriri-Xüzai ticarət təriqiyə anda idi. Bu əhvala müttəle' olduqda istiqbala çıxub seyr edərkən Şimrə müqabil oldu. Gördü ki, mübahat edüb gəlür. Bərir ayıtdı: "Ey bədbəxt, bu kimin başıdır ki, məhçeyi-ələm etmişsən?" Şimri-lə'in andan müxalifət fəhm edüb mülazimlərinə hökm etdi, ol məzlumu məcruh edüb bıraxdilar.

Rəvayətdir ki, ləşkər getdikdən sonra Bərir durub hər tərəf tərəddüd edərkən bir cəmaətə yoluxdu ki, fəryadı fəşən edərlər.

¹ Ey məzлum, sənə salam olsun! Ey sıxıntı içində olan, sənə salam olsun! Eyqəmli, sənə salam olsun!

² Ey rahib, mən məzlumam, mən sıxıntı içindəyəm, mən qətl olunmuşam, mənqəribəm, mən Mustafanın oğluyam, mən Murtəzanın oğluyam.

Ayıtdı: “Ey qövm, bu gün bu şəhrin xəlqi şadü xürrəm ikən nə əcəbdir ki, siz məhzunsuz?”. Dedilər: “Biz mühibbi-xanədani-Rəsuluz, Hüseyin üçün matəmdəyəyz”. Bərir ayıtdı: “Ey qövm, əgər qövlünüzdə sadıqsız, gəlin canımızı fədayı-Əhli-Beyt edəlim”. Ol cəmaat ittifaq edüb, yüz on nəfər mücahid cüm’ə günü xüruc edüb, xətibi öldürüb izhari-məhəbbəti-Əhli-Beyt qıldılar və hekayətləri əksəri-təvarixdə məsturdur.

Əlqıssə, ləşkəri-Yezid mənazilü mərahil qət’ edüb və hər mənzildə bir kəramət və hər mərhələdə bir işarət görüb şəhri-Diməşqə qərib olduqda və xəbəri-vüsulları xassü ammə şüyü bulduqda Yezidipəlid vaqif olub, məsnədi-hökumətinə ənvai-təkəllüfatla zibü ziynət verüb və məclisi-eyşü işrat mürəttəb qılıub, cəmi’i-ərkani-həsmət və ə’yanı-hökuməti əlbiseyi-faxir və əsbabi-mülükənə ilə müzəyyən olub bargahinə cəm’ oldular və təmamiyi-xəlqi-şəhr tərki-müamilət edüb nişatı sürurla təmaşa üçün istiqbala təvəccöh qıldılar.

“Kənzül-Ğeraib”də Əbul-Əbbas, Səhli-Saididən nəql etmiş ki, bən təriqitcarətlə ol zəmanda Şamda idim. Gördüm ki, bir gün kusibəşarət urulub, xəlqi-şəhr nişata məşğul oldular. Güman etdim ki, məgər eydləridir. Birisindən sual etdim ki, aya, səbəbi-nişat nədir? Dedi: “Ey şeyx, bu gün Yezid müxaliflərinin başları gəlir, nişat anıncındır”. Dedim: “Ey əziz, nə dərvazədən götürirlər?”. Dedi: “Dərvazeyi-səadətdən”. Rəvan oldum, kəndümi ol qovğada ƏhliBeytə yetürdim və ol başları gördükdə ixtiyarsız fəryada gəldim. Fəryadımı eşitdikdə hövdəcdən bir avaz eşitdim ki, bana dedi: “Ey pir, səbəb nədir ki, cəmi’i-xəlq xəndan olan əyyamda sən giryansan?”. Dedim: “Ey əfifə, sən kim olursan?”. Dedi: “Bən Səkinə bintiHüseynəm”. Dedim ki, ey gövhəri-xəzaneyi-isəmət, bən SəhliSaidəm, səhabəyi-Rəsulullahdan və bu diyara qərib vaqe’ olmuşam. Dedi: “Ey Səhl, sən mühibbi-Əhli-Beytsən, bir tədbir et ki, bu nizədarlar ki, şühəda başların tutmuşlar, bizdən bir miqdardan mübaidət qılalar. Ola ki, xəlqin hücumu başlar tamaşasına olub, hövdəcimütəhhərati-Əhli-Beyt nəzəri-naməhrəmdən məhfuz ola”. Bu xidməti eyni-səadət bilüb, nizədarların sərdarına bin altun qəbul etdirdim ki, bir miqdardan ol başları xəvatini-Hərəm əmarilərindən müqəddəm yürüdələr.

Rəvayətdir ki, ləşkəri-Kufə şühəda başların məş’əli-pürnur kibi nizələr üzrə tərtib edüb və müxəddərati-Əhli-Beyt əmarilərin

qönçeyi-gülbün kibi naqələr üzrə mürəttəb qılıub, bir-birinə mütəaqib rəvan edüb və baqiyi-ləşkər əqəblərinçə səf çəküb ələmlər və bayraqlar cövlana gətirüb, sədayi-nəfir, naleyi-kus və qulpüleyi-nay asimana yetürdilər. Sübhdəm ki, cəllədi-fələk möhreyi-xurşididirəxşanı səri-bitən kibi nizəyi-məddi-şüa üzrə təmaşağahi-əhlialəm qıldı və rimahi-səbzeyi-növxiz üzrə üqudi-şəbnəm rüüsüşühəda kibi cilvəgər oldu, şəhrə girib izdihami-əvamdan vəqtisi-əsr qəsri-əmmarəyə füpsəti-vüslə buldular. Dərvazeyi-qəsrə yetdikdə başları nizələrdən endirüb və müxəddərəti-Əhli-Beyti hövdəclərdən çıxarub Yezidin bargahinə mütəvəccih oldular. Əmma ŞimriZilcövşən hiylə edüb Həzrəti-İmamın səri-basəadətin Bəşir bin Malik əlinə verdi ki, əgər bu xidmət məqbul olmazsa, kəndü ihanət çəkməyə. Bəşiri-bədbəxt ol səri-pürsəadəti Yezidin məclisinə götürdikdə mübahatla bir rəcəz ağaz etdi. Şe'r:

Əmlə'u rikabi fizzətən və zəhəbən,
İnni qətəltu'l-məlikə'l-mühəzzabə.
Qətəltu xəyrə'n-nasi ummən və əbə,
Və əşrəfə'l-aləmi cəm'ən həsəbən¹.

Yezid bu kəlimatdan infial bulub mütəğgyir oldu, dedi: “Ey bədbəxt, çün bildin ki, İmam Hüseyn bu sıfatla mövsufdur, nişə qətl etdin?”. Filhal buyurdu ki, dəf'i-məzənnə üçün ami qətl etdirər. Pəs, Yezid ümərayi-Kufəyə mütəvəccih olub surəti-vaqıəyi sual etdikdə Züheyər bin Qeyş ağazı-təkəllüm qılıub ayıtdı: “Bu şəxs bə'zi əqvamıyla Kərbəlaya gəldikdə bey'at ərz etdik, qəbul etmədi. Qətl edüb, başların götürdik”. Yezid bir zəman mütfəkkir olub buyurdu ki, “Həzrəti-İmamın səri-mübarəkin bir təbəqədə qoyub hüzurinə götürdilər”. İttifaqən ol bidövlətin dəxi Übəydullahi-Ziyad kibi əlində bir qəsəbə vardı, anınlı mübarək ləbü dəndanına işarət etdikdə ƏbulMüəyyədi-Xarəzmidən nəqlidir ki, Təmir bin Cündəb ol məclisdə idi. Mütəhəmməl olmayub ayıtdı: “Qətə'əllahu yədəkə”². Ey biədəb, bu

¹ Üzəngini gümüş və qızılla doldur,
Çünkü mən əxlaq sahibi o ağamı öldürdüm.
Anası və atası insanların ən xeyirlisi olan insanı,
Soyu-kökü e'tibarı ilə ən şərəflə olanı öldürdüm

² Allah əlini kəssin!

mülaəbə qıldıqun ləbü dəhən mülsəmi-Həzrəti-Rəsulullahdır”. Yezid qəzəbnak olub ayıtdı: “Ey Təmir, hörməti-söhbəti-Rəsul olmasayı, sənə siyaset edərdim”. Təmir ayıtdı: “Ey bədbəxt, söhbəti-Rəsulullahın hörməti olub, övladının hörməti olmamaq nə munasibdir?”. Hüzzari-məclis bu kəlimatdan mütəəssir olub, Yezid fitnədən təvəhhüm edüb, Təmiri məclisdən ixrac etdürüb qeyr kəlimata məşğul oldu. Əbul-Məfaxirdən nəqldir ki, bir yəhudü ticarət təriqiylə Şama golüb İttifaqən ol gün məclisdə hazır idi. Sual etdi ki, bu nə başlardır? Yezid ayıtdı: “Bu bir kimsənədir ki, bana xüruc etmişdi?”. Yəhudü ayıtdı: “Bu şəxs kəndüsində bir ləyaqət mülahizə qılmasayı, xüruc etməzdi”. Yezid ayıtdı: “Bəli, Hüseyin bin Əlidir, nəbireyi-HəzrətiNəbidir”. Yəhudü fəryada gəlüb ayıtdı: “Ey Yezid, bənimlə Davud arasında yetmiş qərn təcavüz edübdür, hənuz bana yəhudilər tə'zim edərlər. Məhəmmədi-Qüreyşî dün fövt oldu, bu gün övladına qəsd edərsiz?! Bu nə dindir?!”. Yezid qəhr edüb ayıtdı: “Ey yəhudü, əgər Həzrəti-Rəsuldan azari-əhli-zimmə məmənu’ olmasayı, səni qətl edərdim”. Yəhud ayıtdı: “Ey əhməq, bir yəhud üçün müxasimə qılan Vacib Bülvücdür Rəsulu üçün xəsm olmazmı?”. Yezid qəzəbnak olub qətlinqə əmr etdi. Yəhudü filhal Hüseynin sərimübarəkin müxatəb qılıb ayıtdı: “Ya Əba Əbdullah, şəhadət verəsən ki, sidqipakla müsəlman oldum”. Yezid ayıtdı: “Ey yəhudü, xövfi-qətlidir səni müsəlman edən, İslamına nə e’tibar?”. Yəhudü ayıtdı: “Ey Yezid, müsəlmanların İmamın qətl etdin. Əgər bir növmüsəlman qətl etsən nə lazımlı gəlir? Bən dəxi bu səadətə talibəm ki, daxili-fırqeyi-şühədayı-Kərbəla olam”. Filhal ol növmüsəlmani şəhid etdilər. Rəhmətullahı əleyh. Kitabi-“Rəbiül-Əxbar”da məsturdur ki, Əbdülvəhab nam bir tərsa risalət təriqiylə Rum diyarından gəlüb ol məhfildə hazır idi. Həzrətiİmamin rüxsarı-şərifin görüb, ahi-cigərsuz çəküb ayıtdı: “Bən Həzrəti-Rəsulun əyyami-həyatında ticarət rəsmiyəl Mədinəyə getmişdim. İstədim ki, Həzrəti-Rəsula bir töhfə nəzr edəm. Səhabədən istifsar etdim ki, Həzrəti-Rəsul nə cinsə talibdir. Dedi: “Təb'i-mübarəki ətriyyata rağibdir”. İki nafeyi-müşklə bir miqdard ənbəri-əşhəb ol Həzrətə töhfə ilətdim. Ümm Sələmə sərayında idi. Buyurdu ki, ey əziz, ismin nədir? Dedi: “Əbdülvəhab”. Dedi: “Ey Əbdülvəhab, əgər dini-Islamı qəbul edərsən, töhfəni qəbul edərəm”. Simayı-mübarəkindən bana mə'lum oldu ki, Həzrəti-İsa və'də qılan

Peygəmbər oldur. Filhal əsəri-iltifatla müsəlman oldum və bir müddətdir ki, imanımı ixfa qılıb diyarımda əmri-vəzarətə məşğulam. Həqqa ki, ol gün ki, Həzrəti-Rəsul hüzuri-şərifində idim, bu əziz ki, hala səri-mübarəki zillətlə hüzurindədir, tifl idi. Nagah hazır olub, Həzrəti-Rəsulullah anı bağırına basub, rüxsarın rüxsarına sürüb derdi ki, Vacib Bülvücud rəhmətindən binəsib olsun ol bədbəxt ki, sənin qətlinə riza verə. Bir gün dəxi Həzrəti-Rəsulla məscidi-came'də idim. Bu əziz ulu qarındaşıyla gəlüb dedilər: “Ya cəddah, qüdrət təfəvütində bir-birimizlə niza’muz var. Hala müddəamuz budur ki, hüzurində müsəriə qılıb hər kimin qüdrət və qüvvəti mə’lum ola”. Ol Həzrət təbəssüm edüb ayıtdı: “Ey nuri-didələr, müsəriə etmək sizdən münasib degil. Əmma xətt yazın, hər kimin hüsnixətti ziyan olsa, ol qalib ola”. Şəhzadələr qəbul edüb hər biri bir xət yazub Həzrəti-Rəsula ərz etdilər. Həzrəti-Rəsul heç birinin xatiri məlul olmamaq məsləhəti üçün ayıtdı: “Ey cigərguşələr, xəttinizi Əliyyi-Muritəzaya göstərün, ol təmyiz etsün”. Şəhzadələr xəttlərin Mürtəzaya göstərdikdə ayıtdı: “Ey seyyidlər, validənizə ərz edün, ol təmyiz etsün”. Həzrəti-Zəhraya ərz olduqda ayıtdı: “Ey məxdumzadələr, bənim xət elmindən vüqufim yoxdur, əmma bir neçə danə lö'lö’ə malikəm, sizə nisar edəyim. Hər kim eksər cəm etsə, ol qalibdir”. Fatimə ol gövhərləri ol gövhərlərə nisar edüb şəhzadələr cəm’ etməgə təvəccöh qıldıqda Həzrəti Rəsuldan istimə’ etdi ki, Həzrəti-Izzət Cəbrailə əmr etdi ki, ey Cəbrail, yer yüzünə enüb bu lö'lö’ləri müsavi mütəqəssim et. Qoyma ki, təqsimində təfavüt bulunub birisinin xatırına qübari-ələm irişə. Hərgah ki, Həzrəti-Izzət, Mustəfa, Murtəza və Zəhra anlara məlalət rəva görməyələr, zəhi bədbəxt ki, birin zəhrlə həlak edüb, birin tiqisifasətə müstəhəqq görələr. Şe’r:

Ey də’viyi-səadəti-İslam edən gürüh,
Haşa ki, qəqli-Ali-peyəmbər rəva ola?!
Vay ol la’ini-müdbirə kim su’i-fe’l ilə
Məhşər gündündə xəsmi anın Mustəfa ola.

Əhli-məclis bu hekayətdən mütəəssir olub fəryada gəlməgin Yezid ayıtdı: “Ey Əbdülvəhab, kəlimatın səbəbi-fitnə olur. Əgər hörməti-risalət lazımlımasaydı, sənə siyasət edərdim”. Əbdülvəhab ayıtdı: “Ey bədbəxt, hörməti-Rəsuli-Xuda lazımlı olan yerdə anın

övladına necə lazım olmaz?”. Yezid mülzəm olub buyurdu, anı məclisdən çıxardılar. Andan sonra hökm etdi ki, Əhli-Beytdən bə’zi kimsənə hazır edələr. Ümm Külsüm, Zeynəb və İmam Zeynəlabidin hazır olub pərdə altından Zeynəbin nəzəri-mübarəki Həzrəti-İmamın rüxsarı-şerifinə düşdü. Biixtiyar fəryada gəlüb ayitdi. Şe’r:

Ey fələk, şərm et, nə bid’ətdir ki, bünyad eylədin,
Xanədani-Əhmədi-Muxtarə bidad eylədin.
Əhli-Beyti-Mustəfaya bin sitəm gördün rəva,
Ta Yezidi-pürçəfanın könlünü şad eylədin.
Bu nə fikri-batılı əndişeyi-bihudədir
Kim, yixub bin Kə’bə bir bütxanə abad eylədin.
Ey Yezidi-pürçəfa, hər kimsə bir ad eyləmiş,
Sən dəxi bu zülm ilə aləmdə bir ad eylədin.

Yezid ayitdi: “Bu kimdir?”. Dedilər: “Həmşireyi-Hüseyn bin Əlidir”. Ümm Külsüm dəxi bir canibdən xuruşa gəlüb ayitdi: “Ey Yezid, rüxsət ver ki, Həzrəti-Hüseynlə bir dəxi mülaqat edüb vida’ edəm”. İcazət hasıl edüb, ol səri-mübarəki əlinə alub, rayiheyigisi-müşkbarindən bir zəman bihuş olub özünə gəldikdə ayitdi: “Ey Yezid, ümidvaram Vacibülvüced dərgahından ki, əzabi-axırətdən müqəddəm əzabi-dünyaya giriftar olub muradına yetməyəsən”. Yezid ayitdi: “Ey xatun, gördünümüzü ki, də’vayı-kazibiniz nə nəticə verdi?”. Ümm Külsüm ayitdi: “Ey Yezid, “İnnə'l-munafiqinə la-kazibunə”¹, münafiqlər kazibdirlər. “Və yu’əzzibul-munafiqinə və'l munafiqati”² və Həqq münafiqləri müəzzəb edər. Əlminnətu lillah ki, biz xanədaninübvvətū vilayətüt”. Yezid anlardan münhərif olub İmam Zeynəlabidinə təvəccöh edüb ayitdi: “Bu kimdir?”. Dedilər: “Əli İbn Hüseyn”. Yezid ayitdi: “Əli İbn Hüseyn məqtul oldu”. Dedilər: “Ol Əliyi-Əkbərdir, Bu bimardı”. Yezid ayitdi. “Ey Zeynəlabidin, Hüseyn istid'a qılurdu ki, minbərdə cilvə qıla və xütbələr bəyan edə. Əl-minnətu li'l-lah ki, cilvəgahi rü’usi-rimah oldu və bənim dövlətim anı məqbur və məxzul qıldı”. İmam Zeynəlabidin ayitdi: “Ey Yezid, binayı-minbər bənim əcdadımdandır, ya sənin? Və rəsmi-xütbə bizim canibimizdəndir, ya sənin”

¹ Şəksiz ki, ikiüzlülər yalançıdlar (Qur'an, 62, 1).

² Allah ikiüzlü kişilərlə ikiüzlü qadınlara əzab verər (Qur'an, 33, 73).

tərəfindən? Ey Yezid, dövlət dövləti-üxrəvidir və ol bizə müyəssərdir və səadət səadəti-baqidir və ol bizə müqəddərdir. “Və’lləzinqə hacərү fisəbil’illahi summə qutilu əvmatu ləyərzuqənə-humullahu rizqən Həsənən”¹. Ey qafil, sənə dəxi etdigin əmlə cəzası ənqərib ayid olmaq müqərrərdir. “Və mən yəqtulə mu’minən mutə’əmmidən fə’cəzauhu cəhənnəmə xalidən fiha”². Şe’r:

Ey ki, hərgiz qılmayıb əndişə ruzi-Həşrdən,
Səyyi’ati-məhzdir peyvəstə əf’alın sənin.
Ol zəman kim Mustəfa xəsm ola, hakim Kirdgar,
Sən dəxi bişək bilürsən kim nolur halın sənin.

Yezid anın kəlimatindən qəzəbnak olub qətlinə hökm etdi. Ümm Külsüm və Zeynəb fəryada galüb ayıtdılar: “Ey zalim, bu tifldən qeyr xanədani-nübüvvətdə sahibi-vilayət qalmadı. Bu nə zülmə-sərihdır?”. Şe’r:

Unadikə ya cəddahu, ya xəyrə Mursəlin,
Huseynukə məqtulun və nəslukə zayı’ın³.

Yezida bu kəlimatdan hövl qalib olub, İmam Zeynəlabidinin qətlindən təcavüz edüb, hüzurinə gətirüb, oğluna müqarın məqam tə’yin edüb ayıtdı: “Ey Zeynəlabidin, bənim oğlum səninlə qərindir. Anınlə müsariə etməgə qadırmışın?” İmam Zeynəlabidin ayıtdı: “Müsariə səhldir, əmma hər birimizə əlinə aləti-cərihə verüb hökm et, mücadilə qılalım. Qalib olan məğlubu qətl etsün”. Bu təkəllümdə ikən sədayi-nəqareyi-növbət çıxub bargaha zəlzələ buraxdı. Yezidin oğlu ayıtdı: “Ey Zeynəlabidin, bu bənim atam növbətidir, qanı sizün növbətiniz?”. Zeynəlabidin ayıtdı: “Bir miqdar səbr et”. Nəqarədən sonra müəzzzin nə’reyi-“Allahu əkbər” çəküb məsəmə-i-hüzzara qülqülə biraxdıqda Zeynəlabidin ayıtdı: “Ey nütfeyi-Yezid, bu bizüm növbətimizdir ki, təğəyyürü təbəddül bulmaz”. Şe’r:

¹ Allah yolunda köç edib, sonra öldürülən və ölünləri Allah ən gözəl ruzi ilə mükafatlandırmaqdadır (Qur'an, 22, 58).

² Hər kim bir mə’mini qəsdən öldürürsə, onun cəzası həmişəlik cəhənnəmdə qalmaqdır (Qur'an, 4, 93).

³ Ey babam, ey göndərilən peyğəmbərlərin ən xeyirlisi, sənə səslənirəm, Hüseynin öldürülmüş və nəslin tükenmişdir.

Növbəti-hökmi-mülük eylər qəbuli-intiqal,
Şər'dir ol hökm kim yoxdur ana mütləq zəval.
Qət' bulmaz rişteyi-peyvəndi-Ali-Mustəfa,
Gərdəni-üqbaya salmışdır kəməndi-ittisal.

Həzrəti-İmam Zeynəlabidinin hüsni-fəsahətindən Yezidə rə'sə düşüb ayıtdı: "Ey fərzəndi-Hüseyn, nə hacətin var isə, bəndən istid'a qıl". İmam ayıtdı: "Qatili-Hüseyni bana təslim et, cəzasına yetirəyim". Yezid rəf'i-məzənnə üçün Kufə sərdarların cəm' edüb ayıtdı: "Kimdir Hüseynin qatili?". Dedilər: "Xəvli bin Yeziddir". Xəvli bin Yezidi hazır edüb sual etdikdə ayıtdı: "Haşa ki, qətl etmiş olam, lə'nət anın qatlinə!". Əlqissə, çox mübaliğə və münaziələrdən sonra dedilər: "Şimri-Zilcövşəndir". Şimrdən sual olunduqda ayıtdı: "Ey əmir, Hüseynin qatili bən degiləm". Yezid ayıtdı: "Pəs kimdir?" Şimr ayıtdı: "Ol kimsənədir ki, təhiyyeyi-əsbab edüb, hökmlər irsal edüb, ləşkər göndərüb bu əmrə mübaşir oldu". Yezid bu sözdən münfəil olub ayıtdı: "Lə'nət sizə və əf'alinizə, bən Hüseynin qatlinə razı degildim". Həzrəti-İmam Zeynəlabidinə ayıtdı: "Bundan qeyr hacət təmənna qıl". İmam ayıtdı: "İcazət ver ki, Əhli-Beytlə mütəvəccih-Mədinə olub, cəddi-bütürgvarım türbəti üzərində mücavir olam". Yezid ayıtdı: "Bu hacət icabətə məqrundur, bir hacət dəxi istə". İmam ayıtdı: "Bu gün cüm'ə günüdür. Rüxsət ver ki, minbərə çıxub bir xütbə bəyan edəm". Yezid ayıtdı: "Bu istid'a dəxi məqbuldur, əmma bir şərtlə ki, axırı-xütbədə mənəqibə-Ali-Əbu Süfyan bəyan edəsən". Pəs, münadilər salub, cəmi'i-əhli-Şəmi məscidi-came'də hazır edüb, ibtidayı-halda əhli-Şamdan bir xətib minbərə çıxardı ki, həmdü sənadan sonra sitayışi-Ali-Əbu Süfyan və məzəmməti-Ali-Əbu Turab edüb, övliyyəti-Yezid və bütənli-Hüseyn xüsusunda mübaliğlər qıldı. Həzrəti-İmam Zeynəlabidin mütəhəmmil olmayıub ayıtdı: "Ey xətib, xəta qıldun ki, rizayi-xəlqi qəzəbi-Xalıqə ixtiyar etdin". Şə'r:

Ey xətibi-süstrə'yü səxtrüyi-biədəb,
Daməni-napak ilə aludə qıldun minbəri.
Mədhi-əhli-zülm ilə qıldun Xudayı xəşmnak,
Tə'ni-Al etdin, məzəmmət eylədin Peyğəmbəri.
E'tibari-dövləti-dünyayı-fani səhldir,
Noldu, ey zalim, neçün yad eyləməzsən Məhşəri?!

Xatibin təərrüzündən sonra ayırdı: “Ey Yezid, icazət ver, bən minbərə çıxub həsbülvaqe’ bir xütbə bəyan edəyim”. Cün Yezid bilirdi ki, izhari-həqiqətdən infial çəkmək lazımlı gəlür, təğafül qılıb riza vermədi. Əmma hüzzarı-məclis iltimas etdilər ki, əhli-Hicazın fəsahətin istima’ etmək muradımızdır. Çox mubaliğdən sonra icazət verüb, Həzrəti-İmam minbərə çıxub, məsnədi-Rəsulu vücudişərifiyə münəvvər qılıb bir xütbəyi-bəliq əda qıldı ki, kəməndidiqqəti-idraki-nəzər küngüreyi-eyvani-övsafina yetmək dayireyiimkana girməz və dəryayi-təfəkkür məzmunü ibarətində əqlisərasimeyi-sahilə ehtimal verməz. Bədaye’i-ibaratında əsnafılətayifi-məlikiyə möhtəvi və lətayifi-məzmununda əsrari-zərayifiməlkutiyə möntəvi. Şe'r:

Təsəlsüli-kəlimati kəməndi-qeyd qılıb,
Fəzayı-ərseyi-göftarı seydgahi-üqul.
Bəlağətində əyan sirri-hikməti-Qur'an,
İbarətində müəyyən rümuzi-şər'i-Rəsul.

Şərayiti-həmdü sənadan sonra bir moizə bəyan etdi ki, ləzzətiistima’indən nüfusü üquli-hüzzarı-məclisi rişteyi-əlaqeyi-əvalimicisəniyyədən münqətə’ qalub qərəqeyi-dəryayi-hüzuzati-ruhani oldular və ərvahı-qülubi-sükkanı-məhfil şərabi-idrakından sərməst olub, zövqi-tənə'üməti-həzayiri-qüdsiyə hasil qıldılar. Filvaqe’, bir kəlami- hikmətamız ki, məhzi-dərdi-dil və nəhayəti-cigərdən münbə'is ola, sirayəti müqərrərdir və bir cövhəri-təkəllüm ki, sədəfiismətü iffətdən çıxub iqtizayi-izhar qila, ədəmi-hüsni-qəbul namutəsəvvərdir. Əlqıssə, siğəri-sinnilə kəmali-fəsahət və nəhayətibəlağətin müləhizə qılıb, cəmi'i-əhli-məclis məftunü mö'təqid olduqda əhsəni-əsvatla nida qıldı ki: “Ey qövm, bənəm varisimüsafiri-fəzayı “Subhanə'lləzi əsra bi-əbdihi leylən min'əlməscidi'l-hərami ilə'l-məscidə'l-əqsa¹, bənəm mücavirihərəmsərayı-“Fə-kana qabə qəvseyni əv ədnə”², bənəm dəndaneyimiftahi-“Ənə mədinətu'l-ilmi və Əliyyun babuha”³, bənəm məzmunı-ibarəti-“La əs'əlkum əleyhə'l-əcrə illa əl-məvəddəti fi'l-

¹ Gecə ilə qulunu Məscidi-Həramdan ətrafinı mübarək bildiyimiz MəscidiƏqsaya götürən o Zat hər əksiklikdən uzaqdır (Qur'an, 17, 1).

² Yayın iki ucu məsafəsi və ya daha yaxın bir uzaqlıqda idi.

³ Mən elm şəhəriyəm və Əli də o şəhərin qapısıdır.

qurbə”¹. Bənəm nütfeyi-xeyrüləslab, bənəm nüqaveyi-əhsənülənsab. Bənəm şükufeyi-bəharistani-ismət, bənəm gülbüni-qönçeyi-təharət. Bənəm cigərguşeyi-Fatiməti-Zəhra, bənəm miveyi-dili-ƏliyyiMurtəza. Bənəm nuri-dideyi-Həsəni-Muctəba, bənəm süruri-sineyişhidi-Kərbəla. Məsnədi-xilafəti-mə’novi canibi-validi-büzürgvarimdən bana mövhubdur və səriri-səltənəti-suri canibi-valideyialimiqdardımdan bana mənsubdur”.

Ol bülbüli-gülzari-fəsahət və ol tutiyi-şəkkəristani-bəlağətin kəlimati-hikmətasının Yezidi-pəlid müəssir görüb, xəlqin təqəyyürüəqidələrindən ehtiraz edüb müəzzzinə işarət qıldı, iqamət gətirüb Həzrəti-İmamın kəlimatın qət’ edə. Müəzzzinayağa durub ayıtdı: “Allahu əkbər”². Həzrəti-İmam ayıtdı: “La şəkkə fihi və la-şubhətə və la-hey'in əkbərə minhu”³. Müəzzzin ayıtdı: “Əşhədu ən-la-ilahə illallah”⁴. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Əşhədu biha ləhmi və dəmi”⁵. Müəzzzin ayıtdı: “Əşhədu ənnə Muhammədən Rəsulullah”⁶. Həzrəti-İmam əmameyi-şərifin fərqi-mübarəkindən alub, müəzzzin öünüə biraxub, gisuyi-müənəbərin pərişan edüb ayıtdı: “Ey müəzzzin, bu zikr olan Məhəmməd həqqi üçün bir saat səbr et”. Müəzzzin xəmuş olduqda şahzadə rəxsi-fəsahət meydani-ibarətə biraxub, hərarətiismət cür’əti-İmamət birlə ehtirəzü ictinab etməyüb dedi: “Ey Yezid, bu Rəsuli-kərim ki, zikri zivəri-mənənabirdir, aya, sənin cəddinimidir, ya bənim? Və bu sahibi-şə’ni-əzim ki, vəfsi virdi-əkabırı əsağıdır, aya, nə xəyali-qələt və əndişeyi-batıldır ki, zəxarifi-dünyayı-bie’tibar üçün sərayi-aqibətin viran edüb nəqdi-Rəsulullahı təşnəvü heyran hədəfi-sihami-bəla və sipəri-tığçıcaqlıub və müxəddərəti-ƏhliBeyti naməhrəmlərlə şəhrət-şəhrə gəzdirüb mübtəlayimöhnətiqürbət qıldun? Əgər xilqətində əsəri-İslam var isə, nədir bu istixafinüqəbayi-İslam? Və əgər yox isə, nədir bu məscidü mehrab aludə qılub ibadəti-batılıq qiyamü iqdam?”.

Yezid ol kəlimatdan kəmali-infial bulub,ayağa durub müəzzzinə əmr etdi, iqamət gətirüb nəmaza məşğul oldular. Nəmazdan sonra

¹ Yaxın adamlarına məhəbbət göstərməyinizdən başqa bir şey istəmirəm.

² Allah uludur.

³ Şəksiz və şübhəsiz, heç bir şey ondan daha uca deyildir.

⁴ Allahdan başqa Tanrı olmadığını şəhadət edirəm.

⁵ Ətimlə və qanımla ona şəhadət edirəm.

⁶ Məhəmmədin Allahın elçisi olduğunu şəhadət edirəm.

dəf'i-məzənnə üçün cəmi'i-ümərayı-Şamü Kufayı hazır edüb, anlara nifrinü nasəza deyib izhari-təəssüf qıldı ki, bən Hüseynin qətlinə razı degildim. Lə'nət Übəydullahı ki, bu əmri-qəbihə iqdam edüb bəni İraqü Şamda bədnam etdi". Şe'r:

Degil ey süflə, asan qətli-Ali-Mustəfa qılmaq,
Vəfa əhlin əsiri-bəndi-bidadü bəla qılmaq.
Ədalət bağının gülbünlərindən qönçələr üzmək,
Cəfa tiğiyələ bir-bir başların təndən cüda qılmaq.

"Kənzül-Ğəraib"də nəqldir ki, Yezid Əhli-Beytə kəndü sərayində bir mənzil tə'yin etmişdi. Həzrəti-İmam Hüseynin dört yaşında bir mə'suməsi olub, ol Həzrətin iltifatınə mö'tad idi. Ol Həzrət dərəceyişhadət bulduqda hər gün mütfəqqid olub sorardı ki, "Öynə əbi"¹.

Ənvai-firiblə təskin verirlərdi. Bu zəmanda ki, məqamları Yezidin sərayində idi, ol mə'sumə bir gecə validi-büzürgvarın vaqıəsində görüb, iztirabla bidar olub fəryad etdi ki, "Öynə əbi?". Ol növhədən Yezid bidar olub səbəb sual etdikdə ol mə'sumənin halin ərz etdilər. Yezid ayıtdı: "Hüseynin basın ana göstərsünlər, ola ki, təskin bula". Həzrəti-İmamın səri-mübarəkin bir təbəqdə ol mə'sumənin hüzurına gətürdikdə dedi: "Bu nədir?" Dedilər: "Haza əbukə"². Ol mə'sumə nəzər qıldıqda biixtiyar rüxsarın rüxsarınə sürüb, ahi-cigərsuz çəküb can tapşırdı. Müxəddərəti-Əhli-Beyt ol hələ görüb, təcridi-matəm qılıub növhələr bünyad qıldılar ki, Yezidin sərayinə zəlzələ düşdü. Şe'r:

Artırırsan, ey fələk, övladı-Peyğəmbər qəmin,
Tazə eylərsən dəmadəm Əhli-Beytin matəmin.
Tİşeyi-bidad ilə hər dəm tökür bir daşını,
Vəh ki, viran eylədin şor'in binayi-möhökəmin.

Yezid ol əhvala müttəle' olduqda Əhli-Beytə tə'zimlə tə'ziyət yetürdi. Əmma Ümm Külsüm Yeziddən icazət istədi ki, sərayi imarətdən xaric bir mənzil mütqərrər edələr ki, Əhli-Beyt anda sakın olub fəraigətlə əzaya məşğul olalar. Yezid müxəddərəti-pərdeyi-ismət üçün xarici-sərayi-imarətdə mənzili-münasib tə'yin etdirüb əmr etdi

¹ Atam hardadır?

² Bu, atandır.

ki, xəvatini-əkabir və əşrafi-Şam cəm' olub anlarımla əzaya məşğul olalar. Əlqıssə, məcmə'i-matəm mürəttəb olub, növhələr bünyad olunub mərsiyələr oxundu, bu ol cümlədəndir ki. Şe'r:

Matət ricali və əfnə'l-məvtu-sadati,
Və zadəni heyrətun min-bə'də adati¹.

Ah kim, qıldı cəfa çərx vəfadarlara,
Dağlar urdu dəmadəm dili-əfgarlara.
Bunca mə'sumləri zarü giriftar etdi,
Hiç rəhm eyləməyüb zarü giriftarlar.

Məqtəli-Əbu Mihnafdə məsturdur ki, Yezid Həzrəti-Zeynəlabidin ilə bə'zi xidmətkarlar qoşub, şühdanun başların Kərbəlada bədənlərinə mülhəq edüb gerü Şama müraciət qılanadək Əhli-Beyt üçün əsbabi-səfər mühəyyə qılıub, hər birinə münasib xələtlər və hədiyyələr verüb, Həzrəti-İmam Zeynəlabidin gəldikdə Nü'mani Bəşiri otuz mükəmməl mübarizlə xidmətlər üçün tə'yin edüb, riayətlərində mübaliğə qılıub Mədinəyə irsal etdi. Nü'mani-Bəşir müxlisi-xanədandi. Mədinə yolunda Əhli-Beytin xidmətində kəmalisa'yı ehtimam zühura gətirüb nüzul və irtihaldə təriqi-ədəb bir mərtəbədə riayət qıldı ki, xəvətimi-Əhli-Beyt şakirü razı oldular. Mədinə qürbünə yetdikdə Ümm Külsüm Zeynəbə ayıtdı: “Ey həmşireyi-əzizə, Nü'manın ədayı-hüququ bizə lazım oldu, səlah nədir?” Zeynəb ayıtdı: “Ma-ləna şey'in illa hilyətuna”² yə'ni hilyəmizdən qeyr nəsnəyə qüdrətimiz yoxdur”. Pəs ə'zalərindən hilyələrin çıxarub, bir təbəqdə qoyub Nü'mana irsal etdilər ki, bu, xidməti-dünyadir. Inşa'allah, cəzayı-xidmətin axırtdə zahir olur. Nü'man ol hilyələri yənə gerü döndərüb təzərrö' qıldı ki: “Ey xəvətimi-hərəmsərayı-nübüvvət, əgərçi bu xidmət zahirən Yezid hökmüylə surət buldu, əmma həqiqətdə bənim məqsudumu ki, bu xanədana nisbət bir xidmət bəndən zahir ola. Əlmənnətə lillah ki, müyəssər oldu”.

¹ Adamlarım öldü, ölüm böyüklerimi yox etdi,
Və məndən sonra məni ən çox heyrətə salan qanun və adətlərimdən uzaqlaşmadır.

² Zinətlərimdən başqa bir şeyim yoxdur.

Lillahi'l-həmd ki, şayisteyi-dərgah oldum,
Mə'niyi-surəti-ixlasdan agah oldum.
Aqibət mənzili-məqsuda yetərsəm nə əcəb,
Əhli-e-cazü kəramat ilə həmrəh oldum.

Əlqissə, Əhli-Beytin təşrifindən xəbərdar olub, əhli-Mədinə zükürü ünas və siğarı kibar naləvü fəğanla istiqbal edüb, Həzrəti İmam Zeynəlabidin və xəvatini-Əhli-Beyti libasi-matəmdə giryanü pərişan görüb, sinələrin çak və didələrin nəmənnak edüb derlərdi. Şe'r:

Ey sipahi-münkəsir, noldu sıpəhsalarınız?
Netdinüz sultanınız, billah, qanı sərdarınız?
Nişə olmuş lə'lgun lö'lö'i-abi-çeşminiz?
Nişə rəngi-yasəmən dutmuş güli-rüxsarınız?
Netdinüz ol şəhriyari-ma'dələtasarı kim,
Lütfi olmuşdu ənisü munisü qəmxarınız?!

Əlqissə, Mədinəyə qülqüleyi-əhli-əzadan bir zəlzələ düşdü ki, dərə divardan sədayı-növhə asimana işirdi. “Nüzhətül-Ərvah”da məsturdur ki, beş növbət Mədinədə öylə müsibət vaqe’ oldu ki, qovgasından müqəddəməyi-Qiyamət təsəvvür edüb xəlq istigfara başladılar. Bir növbət hərbi-Uhudda Həzrəti-Rəsul məqtullar içrə qalıb İblis nida qıldıqda ki, “Əl'an Muhəmməd qəd qutilə”¹, bir növbət dəxi Həzrəti-Risalət dari-dünyadan rehlət etdikdə, bir növbət dəxi Həzrəti-Hüseyn Əhli-Beytlə Mədinədən Məkkəyə təvəccəh etdikdə, bir növbət dəxi Şamdan Əhli-Beyt Mədinəyə gəldikdə.

Rəvayətdir ki, Əhli-Beyt cəhrə və gisu qubari-rahdan pak etmədən və rənci-səfərdən istirahət bulmadan rövzeyi-Seyyidikainata mütəvəccih olub, fəryadü fəğanlar edüb, səlam verüb ərzi-hal etdilər ki: “Ya cəddah və ya seyyidah², badiyeyi-Kərbəla sərgərdanlarıyuz, diyarı-qurban heyranü pərişanlarıyuz. Pəncəyi-həvadisdən giribanimiz çak, təpançeyi-nəvahibdən didəmiz nəmənnak. Şe'r:

Ya Rəsulullah, biyabani-bəla səyyahıyuz,
Gəlmışız dərgahınə zarü diləfgarü həzin.

¹ İndi Məhəmməd öldürüldü.

² Ey ata, ey ağa!

Şəm'i-nüzhətgahımız badi-fənadan fövt olub,
Həmdəm olmuşdur bizə nirani-ahi atəşin.
Rəxtimüz seylaba getmiş, mülkümüz olmuş xərab,
Halımız olmuş mükəddər, könlümüz ənduhgın.

Bu növ'lə növhələr qılırkən nagah Ümm Sələmə hücreyitəharətdən xırışdırıuy və pərişanmuy istiqbala gəlüb, şışeyi-xaki Kərbəla əlində qana dönmüş. Mütəhhəratı-Əhli-Beyt Ümm Sələməyi görüb bir növ'lə matəm etdilər ki, sükkani-təbəqatı-səma səbhəyiibadətxaneyi- ülya övrədi-mütəarifələrin fəramuş edüb anların əzasinə mütəvəccih oldular.

“Üyunür-Riza”da məsturdur ki, fərzəndi-Dəili-Xüzai rəvayət etmiş ki, validimin heyni-mövtində rüxsarın siyah görüb qayətdə mütəhəyyir idim. Bir gecə vaqımdə gördüm ki, xürrəmü xəndan libasi-faxirlə cənnət içrə seyr edər. Dədim: “Ey validi-büzungvar, heyni-vəfatda halın əhli-cərayım halına müşabih idi. Hala surətihalında nişaneyi-əhli-səlah var, hikmət nədir?”. Dedi: “Ey fərzəndiəziz, qayəti-isyanla dünyadan çıxdım. Əmma Həzrəti-Rəsul bəndən sual etdi ki, ey Dəil, şəhid-i-Kərbəla mərsiyəsində nə demişən, təqrir eylə. Bən dəxi əda qıldım və bu beyt andandır. Şe'r:

La-əzhəku'llahu səqrə'd-dəhri in zəhikət,
Və ali Əhməd məzluminə qəhrən¹.

Və bən oxuduqca Həzrəti-Rəsulullah riqqət edüb ağlardı. Təmam olduqda bu üzərimdəki xəl'əti ən'am edüb günahlarımı şəfi' oldu”. Şe'r:

Əhli-Beytin sənavü mərsiyəsi
Əhsəni-əfzəli-fəzayildir.
Kim ki, bir beyt ol xüsusda der,
Ol dəxi Əhli-Beytə daxildir.

Rəvayətdir ki, qatili-Hüseyin bir atəşin tabut içrə müqəyyəd olub səlasılı əğlalla təcəddüdlə mütəaqib olmaqdadır Qiyamətədək.

¹ Allah fələyi əsla güldürməsin,
Çünki Əhmədin övladları məzlməcasına qəhr oldular.

Və “Sühüfi-Şerif”də isnadi-Rizaviyyədən nəqlidir ki, HəzrətiRəsul buyurmuş ki, Musa bin Imran, Haruni-Nəbi fövtündən sonra ruyi-təzərrö’ dərgahi-Vacibülvücudə dutub Harun üçün rəhmət istid’ə qıldı. Həzrəti-Izzətdən vəhy gəldi ki: “Ey Musa, əgər bəndən cəmi’ixəlq üçün rəhmət istid’ə qilsan, qəbul edərəm. Əmma qatili-Hüseynin günahından təcavüz mümkün degil, anın intiqamın mən alsam gərək”. Şe'r:

Gər əzabi-əqli-duzəx cürm miqdarincədir,
Vay ana kim eyləmiş, qətli-şəhidi-Kərbəla!
Ol səbəbdən kim, şəhidi-Kərbəlanun qədrini
Eyləmiş ə’la cəmi’i-xəlqdən Rəbbül-üla.

“Kənzül-Ğərayib”də məsturdur ki, cəmi’i-əjdərhalarun mehtəri bir əjdərdir. Şəhid nam. Hər gün yetmiş növbət titrəyüb, ə’zasından zəhri-həlahil tökülür. Həzrəti-İzzətdən nida gəlür ki: “Ey Şəhid, səbr et ki, qatili-Hüseyn tə’zibi sənə mənsubdur”.

Rəvayətdir ki, Əhli-Kufə və Şamdan hər fərd ki, ol mə’rəkədə idi, bu üqubətə şərikdir. “Kənzül-Ğərayib”də məsturdur İmami-Sipəri nəqliylə ki, bir gün məclisimizdə bu zikr olunurdu ki, vaqieyi Kərbəlada məsrur olanlar sərbəsər dünyada məqbur oldular. Xəvaricdən bir bədbəxt hazır idi, bu göftara inkar edüb dedi: “Bu söz kizbdır, zira bən ol cümlədənəm və əsla bana məkrub mütəvəccih olmadı”. Həqqa ki, hənuz göftarı tamam olmadan çırığı-məclisdən bir şərərə rəxtina düşüb, zəbəna çəküb heç vəchlə təskin bulmayıub ol bədbəxti yaxdı və bu surət ulul-əbsara mövcibi-təzayidi-e’tibar oldu. İmam Həsəni-Bəsri, rəhmətullahi əleyh, nəql etmiş ki, təhqiqiməsayılı-şər’iyyə üçün bir mütəəllim bənim məclisimə tərəddüd edərdi və həmişə andan bir rayihəyi-məkrub zahir olub, əhli-məclisə küdürü yetürərdi, əmma mən’inə həya manə olurdu. Aqibətləmr ol rayihənin səbəbin sual etdikdə münfəil olub ayıtdı: “Ey əzizlər, bən ol tayifadənəm ki, vaqieyi-Kərbəlada mühafizəti-Fərat üçün mə’mur olmuşlardı. Müharibədən sonra bir gecə vaqımdə gördüm Qiymət olmuş və bən qayətdə təşnəyəm. Nagah gördüm ki, Həzrəti-Rəsul və Əli və Həsən və Hüseyn [hövzi]-Kövsər kənarında cəm’ olmuşlar. Və dəxi ilhab edüb bir cür’ə su istədim, vermədilər. Fəryad etdim ki, təşnəyəm. Həzrəti-Rəsul müttəle’ olub ayıtdı: “Nişə bu fəqirə su

verməzsiz?” Ayıtdılar: “Ya Rəsulullah, bu şəxs ol tayifədəndir ki, müharibeyi-Kərbəlada hifzi-Fərat üçün tə’yin olunmuşlardı”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Əsquhu qətranən”¹. Bən qətranı su təsəvvür edüb təcərrö’ etdikdə rayihəsindən nifrət edüb, hövlü hərasla bidar olduqda bu zəhmət bəndə peydə oldu”. İmam Həsəni-Bəsri ol haldan vaqif olduqda məclisdən mən’ edüb, ol bədbəxt əqrəb zəmanda əs’əbi-bəliyyatla dünyadan getdi.

Əbul-Məfaxirdən mənquldur ki, bir şəxs təvafi-Kə'bədə gördüm, niqaba girmiş. Təzərrö’ edərdi ki, ya Rəb, günahımı əfv et. Əgərçi bilirəm ki, qabili-əfv degil”. Əşrafi-Məkkə ayıtdılar. “Ey fəqir, novmidlik küfrdür”. Dedi: “Ey qövm, bən ol güruhdanam ki, şühədanun başları Şama getdikdə mühafizəsinə mə’mur olmuşlardı. Və ol bədbəxtlər hər mənzildə başların sənduqini araya alub, ətrafında məclisi-xəmr tərtib edüb irtikabi-ləhv edərlərdi, Əmma bən irtikab etməyüb əməllərinə müşahidə qılırdum. Bir gecə cəmi’i-müstəhfizlər məst olub bən tənha qaldıqda gördüm gögdən bir xeymeyi-nur enüb, başların müqabilisində qurulub və ol xeymədən üç sahibəcheyrinurəfşanla çıxub, ol başları sənduqdan çıxarub ziyarət etdilər. Və bən təvəhhümi-təmamla müşahidə qılırkən üzərində bir piri-rövşənzəmirinurənə görünüb sual etdim ki: “Bunlar kimlərdir?”. Dedi: “Bunlar dərgahi-İlah müqərrəbləri, yə’ni Cəbrail, Mikail və İsrəfildir”. Bir zəmandan sonra gördüm Cəbrail xeyməyə mütəvəccih olub dedi: “Ənzil, ya Səfiyyəllah”². Gördüm ki, Adəm və Şis və İdris çıxub ol başları ziyarət etdilər. Anlardan sonra dedi: “Ənzil, ya Nəciyəllah”³. Gördüm Nuh və Sam çıxub ol başları ziyarət etdilər. Anlardan sonra ayıtdı: “Ənzil, ya Xəliləllah”⁴. Gördüm İbrahim və İshaq çıxıb ziyarət etdilər. Anlardan sonra ayıtdı: “Ənzil, ya Kəliməllah”⁵. Musa və Harun çıxıb ziyarət etdilər. Anlardan sonra ayıtdı: “Ənzil, ya Ruhəllah”⁶. Gördüm İsa çıxub ziyarət etdi. Andan sonra ayıtdı: “Ənzil, ya Həbibəllah”⁷. Gördüm Həzrəti-Mustəfa təşrif buyurub səri-mübarəki-

¹ Ona qətran içirin!

² En, ya Səfiyyullah! (Allahın seçilmişsi).

³ En, ya Nəciyullah! (Allahın nicat verəni).

⁴ En, ya Xəlilullah! (Allahın sevimlisini).

⁵ En, ya Kəlimullah! (Allahı ilə danişan).

⁶ En, ya Ruhullah! (Allahın ruhu).

⁷ En, ya Həbibullah! (Allahın dostu).

Hüseyin yetmiş qədəm miqdari istiqbala gəlüb, çehreyi-mübarəkin qədəmi-Rəsulullah sürub, avazı-hüzün ilə fəğana gəldi ki: “Ya cəddah, ümməti-bivəfadan gör ki, bana nə bəlalar gəldi”. Və HəzrətiRəsul rüxsarı-şərifin rüxsarınə sürüb və cəmi-i-ənbiya ittifaqla əzaya məşğul oldular. Şe'r:

Səhldir ol kim həmin Həvvadan Adəm oldu dur,
Olmadı məcmui-ətba'vü əyalndan cüda.
Səhldir ol qəm ki, düdü bəhrə Nuhun zövrəqi,
Görmədi dəryayı-xunab içrə girdabi-fəna.
Səhldir kim, yetdi İbrahimə Nəmrud atəsi,
Yetmədi bərqi-cəhansuzi-fıraqı-əqrəba.
Səhldir kim, çəkdi bidadını Fir'onun Kəlim,
Olmadı düşmən ana bir kafiri-mö'minnüma.
Bitəkəllüf əql mizaniylə təhqiq etsələr,
Cümleyi-ənduhi-məcmui-gürühi-ənbiya.
Gəlməz ol miqdar möhnətlərcə kim səbr eyləyüb,
Çəkdi əhli-zülmədən məzлumi-dəştı-Kərbəla.

Rəvayətdir ki, ol te'ziyat əsnasında Cəbrail Həzrəti-Rəsulun xidmətinə gəlüb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, hökmi-Həzrəti-Izzətdir ki, rizayı-şərifin olsa, Kufa şəhrin Lut qövminin mülküna döndərəm”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey Cəbrail, bənim səbrim sayır ənbiyadan ziyadədir. Səbr edərəm, Qiyamət günü əzabi-müəbbədlə anlardan intiqam aluram”. Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, hökmdür ki, bu müstəhəfizləri məlayikeyi-əzab atəşi-əzaba yaxalar”. Həm ol halətdə fırıştələr hərbəyi-atəşin çəküb ol cəmaətə həmlə qıldılar. Əlli nəfər müstəhəfizlərin qırx doquzu yanub bana növbət yetdikdə təzərrə etdim ki, “Əl-əman əl əman”¹. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Lağəfərə'llahu ləkə”². Və mən bilirəm ki, duayi-Həzrəti-Rəsul müstəcabdır və mən məğfur olacaq degiləm”. Dedilər: “Niqab tutmağa səbəb nədir?”. Dedi: “Ol vaqıə səlabətindən ləvnim mütəğəyyir oldu”. Mübaliğə ilə pərdəsin açıqdıqda gördülər, peykəri pozulmuş. Ol bədbəxti Kə'bə təvafından mən’ edub çıxardılar. Bir saiqə peydə olub ol napakı pak yaxdı. Beyt:

¹ Aman, kömək edin!

² Tanrı səni bağışlasın!

Əsəri-zülmü sitəmdir qəzəbü qəhrə səbəb,
Zülm əhlinə düşər saiqeyi-qəhrü qəzəb.

Əksəri-əhli-təfsirdən nəqlidir ki, səhhətə yetmişdir ki, vaqieyi Kərbəladan sonra Übeydullahi-Ziyadın ləşkərində səvarü piyada, xadimü məxdum “Ka’ınən ma-kana¹” heç fərd asayışı hüzurla məş etməyüb, hər biri qəbləl-mövt bir əzaba giriftar olub anınlə fəvt oldu. Xalid bin Yezid Həzrəti-İmamın əmameyi-şərifin fərqimübarəkindən alub təsərrüf etmişdi. Dimağı müxəbbət olub, illətisəvdayla zəncirlərə girüb ol qeydlə silsileyi-“Zər’ uha səb’ unə zira’ən”² qeydinə düşdü. Və Cə’fər bin Əxzəri pirahəni-şərifin bədəni-lətifindən çıxarub almışdı və ol pirahəndə yüz yetmiş zəxmitiğü tir olub, filhal ol bədbəxt əbrəs olub illəti-bərəslə dünyadan getdi. Əsvəd bin Hənzələ şəmşirin təsərrüf etdi. Cüzama giriftar olub ol illətlə fəvt oldu. Malik bin Yəsər cövşənlərin təsərrüf etdi. Xiffəti-əql peyda qlilib, məsrū’ olub küçələrə düşdü. Aqibət tifflər daşıyla həlak oldu. “Şəhvahid”də məsturdur ki, Şimri-lə’in bir miqdar əşrəfi Həzrəti İmamın rüxutindən çıxarub nəhb etmişdi. Bə’zisin hilyə edüb, övladına vermək da’iyəsin qıldıqda ol tila mə’dum olub, Şimri ol halətə şəkk gətirüb, zərgəri kəndü hüzurinə hazır edüb ol tilanun bə’zisin butəyə qoyduqda təmam mə’dum oldu. Rəvayətdir ki, bə’zi bədbəxtlər şahzadənin qətarindən naqələr zibh edüb tənavül etdikdə məsabeyi-zəhr olub təsərrüf müyəssər olmadı. Əlqıssə, qitaleyi Hüseyin üqubati-üxrəvidən müqəddəm üqubati-dünyaya giriftar olmadan dünyadan getmədilər.

“Mir’atü'l-Cinan”da məsturdur ki, vaqieyi-Kərbəladan sonra əqrəbi-zəmanda Übeydullahi-məl’unun səri-namübarəkin qət’ edüb Kufə məscidiñə gətürdilər. İmam Tirmizi, Əmmaridən nəql etmiş ki, bən hazır idim, gördüm divardan bir əf'i çıxub, Übeydullahibədbəxtin dimaği-namübarəkinə girüb, durub çıxub bir neçə növbət bu əməli edərdi. Müşahidə edənlərə mühəqqəq oldu ki, bu, müqəddimeyi-əzabdır. Və “Şəvhahid”də məsturdur ki, Mədinədə bir bədbəxt Həzrəti-İmamın qətlinə bəşarət etdi. Həm ol gecə bir avaz eşitdi ki, asimandan gəlirdi:

¹ Kim olursa, olsun!

² Boyu yetmiş arşın.

Əyyuhə'l-qatilunə cəhlən Hüseynən
Əbşiru bil-əzabi-və't-tənkil¹.

Ümid var ki, ümumi-lütfi-İlahi və şümmüni-fəzli-namütənəhi ol əhəbbayı-sadiqülixlas və əviddayı-qəvimül-ixtisasa qərini-hal və kəfili-hüsni-mə'al ola ki, hər mahi-Məhərrəm təcdidi-matəmi-şahi Kərbəla və təhriki-silsileyi-tə'ziyəti-şühəda qılıub, dideyi-giryan və dili-biryanla mütəvəccih-i-kəsbi-səvabı-dünyəvi və üxrəvi olub əcrlər bulalar və cümleyi-səvabından bu müsibətnamə müəllifinə təsəddüq qılıub bu səvabı dəxi mövcibi-məzidi-həsənat bilə. Təmmə bi'l-xəyr və's-səadət².

**MƏRSİYƏYİ-HƏZRƏTİ-İMAM HÜSEYN
ƏLEYHİSSƏLAM**

Mahi-Məhərrəm oldu, şəfqədən çıxub hilal,
Qılmış əza, tutub qədi-xəm qərqi-əşki-al.
Övladi-Mustəfaya mədəd qılmamış Fərat,
Keçirməsinmi yerlərə anı bu infial?!
Çoxdur hekayəti-ələmi-şahi Kərbəla,
Əlbəttə, çox hekayət olur mövcibi-məlal.
Fəhm eyləsən qəmi-şühəda şərhin etməgə,
Hər səbzə Kərbəlada çökübdür zəbani-hal.
Təcdidi-matəmi-şühəda qıldı ruzigar,
Zar ağla, ey könül, bu gün olduqca ehtimal.
Meydani-çərxi cilvəgəhi-dudi-ah qıl,
Gərduni-dunə kisvəti-matəmsiyah qıl.

* * *

Mahi-Məhərrəm oldu məsərrət həramdır,
Matəm bu gün şəriətə bir ehtiramdır.
Təcdidi-matəmi-şühəda nəfəsiz degil,
Qəflətsərayı-dəhrdə tənbibi-ammdir.

¹ Ey cəhalətlə Hüseyni öldürənlər! Uğrayacağınız əzab və cəza sizə müjdə olsun!

² Xeyir və səadətlə tamamlandı.

Qovğayı-Kərbəla xəbərin səhl sanma kim,
Nəqsi-vəfayi-dəhrə dəlili-təmamdır.
Hər dürri-əşk kim, saçılur zikri-Al ilə,
Səyyareyi-sipehri-ülüvvi-məqamdır.
Hər məddi-ah kim çəkilür Əhli-Beyt üçün
Miftahi-babi-rövzeyi-Darüssəlamdır.
Şad olmasın bu vaqiədən şad olan könül,
Bir dəm məlalü qüssədən azad olan könül.

* * *

Tədbiri-qətli-Ali-Əba qıldun, ey fələk,
Fikri-qələt, xəyali-xəta qıldun, ey fələk.
Bərqi-səhabi-hadisədən tiğlər çəküb,
Bir-bir həvaleyi-şühəda qıldun, ey fələk.
Ismət hərəmsərasinə hörmət rəva ikən,
Pamali-xəsmi-bisərү pa qıldun, ey fələk.
Səhrayı-Kərbəlada olan təşnələblərə,
Rigi-rəvan seyli-bəla qıldun, ey fələk.
Təxfifi-qədri-şər'dən əndişə qılmayıb,
Övladi-Mustəfaya cəfa qıldun, ey fələk.
Bir rəhm qılmadun cigəri qan olanlara.
Qürbətdə ruzigarı pərişan olanlara.

* * *

Baslıqda Kərbəlaya qədəm Şahi-Kərbəla,
Oldu nişani-tiri-sitəm Şahi-Kərbəla.
Düşmən oxuna qeyr sıpar görməyüb rəva,
Yaxmışdı cana dağı-ələm Şahi-Kərbəla.
Ə'da müqabilində çəkəndə səfi-sipah,
Qılımışdı məddi-ah ələm Şahi-Kərbəla.
Dudi-dili-püratəşı-əhli-nəzarədən,
Etmişdi pərdədarı-hərəm Şahi-Kərbəla.
Olduqca ömrü rahəti-dil görməyüb dəmi,
Olmuş həmişə həmdəmi-qəm Şahi-Kərbəla.
Ya Şahi-Kərbəla, nə rəva buncu qəm sana.
Dərdi-dəmadəm ü ələmi-dəmbədəm sana.

Ey dərdpərvəri-ələmi-Kərbəla Hüseyn!
 Vey Kərbəla bəlalarına mübtəla Hüseyn!
 Qəm parə-parə bağrimı yandırdı dağ ilə,
 Ey laleyi-hədiqeyi-Ali-Əba Hüseyn!
 Tiği-cəfa ilə bədənin oldu çak-çak,
 Ey bustani-səbzeyi-tiği-cəfa, Hüseyn.
 Yaxdı vücudunu qəmi-zülmətsərayi-dəhr,
 Ey şəm'i-bəzmi-bargəhi-Kibriya, Hüseyn!
 Dövri-fələk içirdi sənə kasə-kasə qan,
 Ey təşneyi-hərərəti-bərqi-bəla Hüseyn!
 Yad et, Füzuli, Ali-Əba halın, eylə ah
 Kim, bərqi-ah ilən yaxılur xirməni-günah.

[İZHARI-TƏVƏLLÜDİ-ƏİMMƏ VƏ QEYRİHİ RƏZİYA’LLAHU ƏNHUM]

Əgərçi izhari-silsileyi-siyadət daxili-əhvali-Kərbəla və şərhiibtilayı-ənbiya olmayub, bu nüsxədə iradı münasib degil, əmma tətəbbö'i-məzmuni-“Rövzət üşşühəda” təriqi-icmallə təqririnə iqtiza qılmağın, öylə ki, “Şəvahidün-nübvvət”də məsturdur ərz olunur: “Bilmək gərək ki, əsəhhi-rəvayətdə Həzrəti-Əmirəlmö'minin Əli İbn Əbi Talibin otuz altı övladı olub, ol cümlədən on səkkiz nəfər zükür və on səkkiz nəfər ünasdır. Və bə'zi rəvayətdə on doqquz oğlan və on yeddi qızdır. Ol cümlədən altı nəfər əyyami-həyatında mütvəffa olub, altı nəfər Kərbəlada şərbəti-şəhadət nuş etdilər. Əmma məşhur olanlar İmam Həsən və Hüseyn, Möhsin və Yəhya, Əbdullah və Məhəmməd Hənifə, Əbu Bəkr və Ömər, Osman və Əvn, Cə'fər və Əbbas. Və'llahü ə'ləm¹.

Həzrəti-İmam Həsən əleyhissəlam əkbəri-övladı-Zəhradır, ikinci İmamdır. Viladəti-şərifli Rəməzan ayının on beşinci gündə hicrətin üçüncü yıldində və vəfati Səfər ayının on toquzuncu gecəsində, hicrətdən əlli yil keçdikdə. Və müddəti-ömrə-şərifləri qırx altı yil, altı

¹ Ən doğrusunu Allah bilir.

ay və on beş gün idi. On altı nəfər övladı olub, on biri zükur və ol cümlədən məşhur olan Zeyd və Hüseyin və Təlhə və İsmail və Əbdullah və Həmzə və Əbdurrəhman və Ömər və Qasımdir. Və'llahu ə'ləm.

Həzrəti-İmam Hüseyin üçüncü İmamdır. Viladəti-şərifî hicrətin dördüncü yıldında və mürzi'esi Ümmül-Fəzl idi, zövcəyi Əbbas bin Əbdülmüttəlib və övladı Əliyyi-Əkbər və Əliyyi-Övsət və Əliyyi-Əsgər və Əbdullah və Məhəmməd və Cə'fərdir. Və'llahu ə'ləm.

Həzrəti-İmam Zeynələbdin dördüncü İmamdır. Viladəti-şərifî hicrətin otuz altı yıldında vaqe' olub, vəfati yetmiş beşinci yıldır. Övladı on səkkiz nəfər olub, ol cümlədən övladı-zükür doqquz nəfər və övladı-ünas doqquz nəfər idi. Əmma övladı-zükurdan məşhur olan Məhəmməd Baqır və Əbdullah Bahir, Zeydi-Şəhid və Öməri-Əşrəf və Hüseyni-Əsgər və Əliyyi-Əsgər idi. Və'llahu ə'ləm.

Məhəmməd Baqır beşinci İmamdır. Künyəti Əbu Cə'fər, ləqəbi Baqır və viladəti-şərifî Mədinədə cümə günü Səfər ayının üçüncü gündündə, hicrətin əlli yeddinci yıldında vaqe' olub. Yeddi övladı olub, ol cümlədən məşhur olan Cə'fər və Əbdullah və İbrahim və Əlidir. Və'llahu ə'ləm.

Həzrəti-İmam Cəfəri Sadiq altıncı İmamdır və viladəti-şərifî Mədinədə düşənbə günü Rəbiül-əvvəl ayının on yeddinci günündə, hicrətdən səksən yıl keçdikdə. Və əksəri-ülumi-qəribə ana mənsubdur: cifri-əhmər, cifri-əbyəz və müşhəfi-Fatimə kibi və cifricame' kibi. Və yeddi övladı [olub] İsmail və Əbdullah, Musa və Ishaq, Məhəmməd və Əbbas və Əli. Və'llahu ə'ləm.

Həzrəti-İmam-Musa Kazim yeddinci İmamdır. Viladəti-şərififyekşənbə günü, hicrətdən yüz yigirmi yeddi yil keçdiqdə Harunərrəşid həbsində vəfat etdi. Altmış nəfər övladı olub, ol cümlədən otuz yeddi ünas və yigirmi üç zükür. Məşhur olanlar Əbbas və Harun və İshaq və İsmail, Həsən və Riza və İbrahim və Murtəza və Məhəmməd və Cə'fərdir. Və'llahu ə'ləm:

Həzrəti-İmam Əli İbn Musa ər-Rıza səkizinci İmamdır. Viladətişərifî Mədinədə pəncənbə günü, nisfi-Rəbiül-axır, hicrətdən yüz əlli yil keçdiqdə vaqe' olmuş. Və ol Həzrətin beş nəfər övladı olmuş: Məhəmməd və Həsən və Cə'fər və İbrahim və Hüseyin. Və'llahu ə'ləm. Həzrəti-İmam Məhəmməd Təqi doquzuncu İmamdır. Viladətişərifî cümə günü nisfi-şəhri-Rəcəb, hicrətdən yüz doqsan beş yil keçdiqdə vaqe' olmuş. Mö'təsim əyyami-xilafətində zəhrələ şəhadət

buldu. İki nəfər fərzəndi-səadətməndi olmuş: Əliyyi-Hadi və Musa. Və'llahu ə'ləm.

Həzrəti-İmam Əliyyən-Nəqi onuncu İmamdır və viladəti-şərif Mədinədə Rəcəb ayının on üçüncü gündənə vaqə' olmuş. Müstənsir əyyami-xilafətində şəhid olmuş. Üç oğlu olub: Həsən və Hüseyin və Cə'fər. Və'llahu ə'ləm.

Həzrəti-İmam Həsəni-Əskəri on birinci İmamdır. Viladəti-şərif

Mədinədə. Ol həzrətin Məhəmməd Mehdi dən qeyri fərzəndi yoxdu. Və'llahu ə'ləm.

Həzrəti-İmam Məhəmməd Mehdi on ikinci İmamdır. Məzhəbi İmamiyyə müqtəzasincə və silsileyi-İmamət anda xətm olur. Və'llahu ə'ləm.

[MÜNACAT]

İlahi, bu kəmali-inayətindən şərəfi-ixtitama müvəffəq olan nüsxəyi-nami və nəvali-atifətindən səadəti-itmam bulan bu səhifeyigiramidə ibtidadan intihayadək ə'mali-sütudələri məsturü məzkur olan və əf'ali-həmidələri təstirü təhrir bulan ənbiyayı-üzam və övliyayı-giram və şühədayı-zəvi'lehtiramin ki, sakini-süradiqatıqürbü qəbul olmuşlar və məhrəmiyyəti-sərapərdeyi-təqərrüb bulmuşlar, məyamini-ərvahi-müqəddəsələrin və bərəkatı-nüfusimütəhhərələrin ol padışahı-aləmpənaha bədrəqeyi-təriqi-hidayət qıl. Və tirazi-məhcəyi-livayı-nüsərətayət ki, tügyani-ərbəbi-zəlalətü bid'ət Əhli-Beytə məsdud etdigi abi-Fərat anın əyyami-ədalətində fərmani-şərifiyə dəsti-təvəssül daməni-Kərbəlaya urdu və ol zülali Kövsərmisalın təhəssüründə həlak olanlar ki, ərvahi-şərifləri sirab etməklə çəşmeyi-iltifati cuybarı-mərhəmət yetürdi, şəhənşahi ki, əgər xameyi-səbzə övsafi-ədlin səfheyi-gülzara təhrir etsə, övraqı-əşcara nəsimi-təzəlzül güzar etməz və əgər misali-zərnigari-gül tüğrayışərifiyə müvəşşəh olsa, istimrarı hökmünə təğəllübi-xəzandan xələli-təğəyyür yetməz. Şe'r:

Ol şəhənşahi-fələkrif'ət ki, kəsb etmiş günəş
Xakbusi-asitanindən ülüvvi-iqtidar.

Ol sərəfrazi-mələksurət kim, almış asiman
Xidməti-dərgahi-qədrindən sümüvvi-e'tibar.

Yə'ni Sultani-sultannişan və qütbə-dayireyi-əmnü əman Əbulmüzəffər Sultan Süleyman bin Səlim-xan “Rəfə'əllahu [bihi'n] nəva'ibə əni'zzəmani ilə yəvmə yəqumu'l-həşri və yunsəbu'l Mizan”¹ və ol xudavəndgari-səadətdəstgahın sayeyi-mərhəmətindən və ol kamkari-malayik-sipahin zilli-məkrəmətindən həmişə mütəmətte' ola və həmvarə intifa' bula. Ol sərvəri-xüçəstliqə və ol sərdarı-sahibrə'yı-mülkara ki, bu nüsxeyi-dilpəzir anın hüsni-işarətişərifiyə siməti-təhrir bulmuş və anın lütfi-ehtimamıyla müstə'idisəadəti təstir olmuş, cəhandarı ki, pirayeyi-hifzü hərasətlə hövzeyi İraqı-Ərəb rəngi-nigaristani-Çin dutmuş və kəmali-hirzü himayəti büq'eyi-Bəğdadi qeyrəti-darül-İslam etmiş. Şə'r:

Güli-gülzari-dövlətü iqbal,
Afitabi-sipehri-cahü cəlal,
Göhəri-mə'dəni-səxavü kərəm,
Zübdeyi-fırqeyi-Bəni-Adəm.
Məlcə'vü mərcə'i-xəvasü əvam,
Ə'zəmə əkrəmi-izamü giram.

Yə'ni kəhfü'l-füqəra və sədrül-üməra müizzirifəti və və'l-izzi və'l-üla Məhəmməd Paşa “həfəzəhu'llahu əmma yəxfu və yəğşa”². Əl-minnətu lillah ki, bu tərzi-mələləfzayı-qəmənduz və bu nüsxeyicangüdəzi-cigərsuz əhsəni-saat və əyməni-övqatda siməti-ixtitam buldu və məsləhəti-təfhimi-əvam üçün təkəllüfatı-rəsmidən müərra və istiarati-bə'idə və əsca'i-qəribədən mübərra təmam oldu. Təvəqqə' budur ki, füzəlayi-bələğətpişə və füsəhayi-diqqətəndişədən ki, binayı-tə'lifinə və tərhi-təsnifinə nəzəri-diqqət buraxdıqda islahixətasına iqdamü ehtimam edələr və mühərrirü müqərririn duayla yad edüb qəbuli-üzrlə hər nöqsanın təmam edələr. Şə'r:

Hücumı-möhnəti-dövran məluli,
Giriftarı-qəmi-aləm Füzuli,

¹ Allah fəlakətləri Qiymətə qədər onun üzərindən qaldırsın.

² Allah onu qorxduğundan və çəkindiyindən qorusun.

Degil ol ləhceyi-göftara qadir
Kim, ola qabili-səm'i-əkabir.
Qılur cəm'iyəti-dil ləfzi-dilkəş,
Müşəvvəş söyləməz illa müşəvvəş.
Gəl ey hali-təkəllümdən xəbərdar,
Tərəhhüm qıl, təərrüz qılma, zinhar!

Xeyrə-yazsun şərrini onun kiraman katibin,
Kim dua ilə ana işbu kitabın katibin.

Nari-düzəxdən Xuda üqbada azad eyləyə,
Bu Hədiqə katibin kim xeyrilə yad eyləyə.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	4
Dibaçə	25
B a b i - ə v v ə l . Bə'zi ənbiyayi-izam və rüsuli-giram surəti-əhvalların bəyan edər	33
Fəsl-i-ibtilayı-Adəm əleyhissəlam	33
Fəsl-i-ibtilayı-Nuh əleyhissəlam	41
Fəsl-i-ibtilayı-Xəlilullah	44
Fəsl-i-ibtilayı-Həzrəti-Yə'qub	51
Fəsl-i-ibtilayı-Musa	71
Fəsl-i-ibtilayı-İsa əleyhissəlam	71
Fəsl-i-ibtilayı-Əyyub	72
Fəsl-i-ibtilayı-Zəkəriyya və Yəhya	74
İ k i n c i b a b . Həzrəti-Rəsulun Qüreyşdən çəkdigi bəlaləri bəyan edər ..	80
Fəsl-i-şəhadəti- Übeydə	89
Fəsl-i-şəhadəti-Həmza	90
Fəsl-i-şəhadəti-Cə'fər	97
Üçüncü bab. Fatimeyi-Zəhra vəfətin bəyan edər	100
Dördüncü bab. Fatimeyi-Zəhra vəfətin bəyan edər	120
B e ş i n c i b a b . Həzrəti-Murtəza Əli vəfətin bəyan edər	147
A l t ı n c i b a b . İmam Həsən Həzrətləri əhvalın bəyan edər	176
Y e d d i n c i b a b . Həzrəti-Sultan Hüseynin Mədinədən Məkkəyə təvəccöh etdigin bəyan edər	192
S ə k k i z i n c i b a b . Müslimi-Əqilin şəhadətin bəyan edər	217
Doqquzuncu bab. Həzrəti-İmam Hüseynin Məkkədən Kərbəlaya gəldigin bəyan edər	241
Onuncu bab. Həzrəti-İmam Hüseynin ləşkəri-Yezidlə müharibəsin bəyan edər və ol iki fəsldür	271
Fəsl-i-əvvəl: Şəhadəti-Hürr və bə'zi şühəda	271
İkinci fəsil: Həzrəti-Hüseyn və Əqli-Beyt şəhadətin bidirir	310
Xatimə. Müxəddərati-Əhli-Beytin Şama getdigin bəyan edər	339
Mərsiyeyi-Həzrəti-İmam Hüseyn əleyhissəlam	374
İzhari-təvəllüdi-əimma və qeyrihi rəziyəllahu ənhum	376
Münacat	378

**MƏHƏMMƏD FÜZULİ
ƏSƏRLƏRİ**

ALTI CİLDDƏ

VI CİLD

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKİ-2005

Buraxılışa məsul: *Əziz Gülvəliyev*
Texniki redaktor: *Rövşən Ağayev*
Tərtibatçı-rəssam: *Nərgiz Əliyeva*

Kompyuter səhifələyicisi: Emil Məmmədov

Korrektor: Pərinaz Səmədova

Yığılmağa verilmişdir 20.11.2004. Çapa imzalanmışdır 04.06.2005.

Formatı 60x90^{1/16}. Fiziki çap vərəqi 24. Ofset çap üsulu.

Tirajı 25000. Sifariş 145.

Kitab “PROMAT” mətbəəsində çap olunmuşdur.